BIBLIOTHECA SCRIPTORUM GRAECORUM ET ROMANORUM TEUBNERIANA.

MARCI TULLII CICERONIS EPISTOLAE

RECOGNOVIT

D. ALBERTUS SADOLINUS WESENBERG,

[illegible]

VOL. I

INSUNT

EPISTOLARUM AD FAMILIARES LIBRI XVI., AD QUINTUM FRATREM LIBRI III., Q. TULLII CICERONIS DE PETITIONE CONSULATUS AD M. FRATREM LIBER

MARCI TULLII CICERONIS EPISTOLAE.

RECOGNOVIT

D. ALBERTUS SADOLINUS WESENBERG,
PRAECEPTOR PRIMARIUS SCHOLAE CATHEDRALIS VIBURGENSIS.

VOL. I.

INSUNT

EPISTOLARUM AD FAMILIARES LIBRI XVI., AD QUINTUM FRATREM LIBRI II., Q. TULLII CICERONIS DE PETITIONE CONSULATUS AD M. FRATREM LIBER.

LIPSIAE.
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.
MDCCCLXXII.

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI.

PRAEFATIO.

Conscribenti mihi XXXII abhinc annos „Emendationes M. Tullii Ciceronis Epistolarum“ propositum erat, si modo esset peritis existimatoribus mea emendandi ratio probata, aut ipsum eas epistolas edere aut certe, quod in octo prioribus libris ad „Familiares“ fecissem, ut graviora omnia certioraque vitia corrigere conarer, idem in ceteris omnibus epistolis (quarum iam plus CCC locos in illo libello tractavi) scholasticis aliquot usum programmatis facere. Conatu meo et nostratibus et Germanis magis etiam, quam speraveram, probato tamen ad alia studia conversus tot annis neutrum feceram, quum annis MDCCCLXVI—VII prodiit in publicum Baiteri Epistolarum editio. Is optime ille quidem de iis meritus est quum permulta, quae Orelliana editio altera corrupta reliquerat, partim ex codicibus manu scriptis partim ex coniecturis vel suis (non multis) vel aliorum emendando, tum accuratissimam utriusque codicis Medicei collationem totam divulgando; sed mihi, cuius tamen emendationes fere omnes vel in textum receperat vel in annotatione critica commemoraverat, non satisfecit; quum alia enim multa mihi parum recte fecisse videtur, tum maxime quod multo saepius, quam par erat, interpolatos meliores

codices esse statuit atque in epistolis ad Atticum et ad Q. Fratrem et „ad Brutum“ codici Mediceo multo deteriori, quam alter ille epistolarum ad „Familiares“ est, nimiam fidem habuit neglectis codice Tornaesiano (de quo, quum recte auctore M. Hauptio pseudocodices illos Bosianos, Decurtatum et Crusellinum, qui, ut omnes, ita me olim deceperant, ex epistolis „furca expulisset“, nimis saepe Bosio non credidit), „vetere codice“ Lambini (eodem, qui ab ipso Lambino Tornaesianus vocatur, aut certe eius simillimo), Antoniano et Faerniano Malaspinae, Palatino quarto Gruteri, cod. Landi, cod. Turnebi, editionibus Ascensiana altera, Cratandrina, Lambinianis. Itaque ego ad pristinum illud meum consilium tamdiu omissum nunc tandem reverti, quum auctore ipso Teubnero non, ut ipse volueram, fasciculum tantum aliquem „Emendationum“ ederem, sed novam hanc epistolarum recognitionem facerem, quam brevi consequetur separatus ab ipsa editione fasciculus ille, quo erit gravissima quaeque mea correctio allatis rationibus argumentisque confirmata. De codicibus quae olim in „Emendationibus“ meis dixi, eorum illud quoque nunc me poenitet, quod Orellii exemplum secutus in epistolis ad Q. Fratrem Mediceo uni auctoritatem aliquam tribui ne Cratandrini quidem codicis ratione ulla habita, cuius pondus in iis idem atque in epistolis ad Atticum esse Baiterus ipse serius animadvertit, quam ut eo in sua recensione uti posset. Cetera, quae de codicum rationibus habebam quae dicerem praeter ea, quae iam in „Emendationibus“ posueram, in eum,

quem dixi, fasciculum reservavi. Tempora scriptarum datarumve epistolarum paullo accuratius, quam fecit Baiterus, studui definire. Distinctionem sententiarum, quae in epistolis scilicet multo maioris quam in aliis libris momenti est, iam a Baitero magna ex parte emendatam ut magis etiam perficerem, operae permultum dedi. Quibus Madvigii mei correctionibus (quae utinam multo plures fuissent!) olim mihi occasio utendi nulla fuerat, iis hanc editionem ornavi; nulla praeterea nova emendandi subsidia habui nisi Klotzii editionem alteram et Krausii „Emendationes", quibus nonnullorum locorum correctionem acceptam refero. Discrepantiam meae editionis a Baiteriana, si a distinctione orationis atque a verborum orthographia discesseris, omnem eiusque auctoritates quam diligentissime indicavi annotatione sub ipso textu posita, in qua ego sum in epistolis ad „Familiares" et ad Q. Fr. iisdem fere notis usus atque Orellius, ut *M.* sit codex Mediceus, *c.* Cratandrinus, *A.* ed. „antiquissima", *N.* ed. Neapolitana 1474, *R.* ed. Romana 1470, *J.* ed. Jensoniana 1470, cet.; scripturas, si quae mihi magis minusve incertae videbantur, interrogandi signo notavi, quumque plures posui, prima quaeque probatissima mihi fere fuit.

Scripsi Viburgi in Jutlandia mense Decembri a. MDCCCLXXI.

Albertus Sadolinus Wesenberg.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM LIBRI SEDECIM.

LIBER PRIMUS.

AD P. LENTULUM.

I.

Scripta est epistola Romae Idibus Ianuariis a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

Ego omni officio ac potius pietate erga te ce- 1
teris satisfacio omnibus, mihi ipse numquam satisfacio; tanta enim magnitudo est tuorum erga me meritorum, ut, quoniam tu nisi perfecta re de me non conquiesti, ego, quia non idem in tua causa efficio, vitam mihi esse acerbam putem. In causa haec sunt: Hammonius, regis legatus, aperte pecunia nos oppugnat, res agitur per eosdem creditores, per quos, quum tu aderas, agebatur; regis causa si qui sunt qui velint, qui pauci sunt, omnes rem ad Pompeium deferri volunt, senatus religionis calumniam non religione, sed malevolentia et illius regiae largitionis invidia comprobat. Pompeium et hortari 2

Ep. 1, 1. *ut, quoniam tu* (cd. Basil., Or.). *ut, qui tu* M. *ut, quia tu* VB.

et orare et iam liberius accusare et monere, ut magnam infamiam fugiat, non desistimus; sed plane nec precibus nostris nec admonitionibus relinquit locum, nam quum in sermone quotidiano, tum in senatu palam sic egit causam tuam, ut neque eloquentia maiore quisquam nec gravitate nec studio nec contentione agere potuerit, cum summa testificatione tuorum in se officiorum et amoris erga te sui. Marcellinum tibi esse iratum scis: is hac regia causa excepta ceteris in rebus se acerrimum tui defensorem fore ostendit. Quod dat, accipimus: quod instituit referre de religione et saepe iam retulit,
3 ab eo deduci non potest. Res ante Idus acta sic est — nam haec Idibus mane scripsi —: Hortensii et mea et Luculli sententia cedit religioni de exercitu — teneri enim res aliter non potest —, sed ex illo senatus consulto, quod te referente factum est, tibi decernit, ut regem reducas, quod commodo rei publicae facere possis, ut exercitum religio tollat, te auctorem senatus retineat. Crassus tres legatos decernit, nec excludit Pompeium, censet enim etiam ex iis, qui cum imperio sint; Bibulus tres legatos ex iis, qui privati sint. Huic assentiuntur reliqui consulares praeter Servilium, qui omnino reduci negat oportere, et Volcatium, qui Lupo referente Pompeio decernit, et Afranium, qui assentitur Volcatio, quae res auget suspicionem Pompeii voluntatis [,nam advertebatur Pompeii familiares assentiri Volcatio]. Laboratur vehementer; inclinata res est: Libonis et Hypsaei non obscura concursatio et contentio omniumque Pompeii familiarium studium in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompeius cupere videatur, cui qui nolunt, iidem tibi, quod eum or-

Ep. 1, 2. *orare et iam* (M., vulgo). *orare*, *etiam* LB. 3. *privati sint* (Ern.). *pr. sunt* MB. — *Volcatio, quae* .. *voluntatis [,nam advertebatur* . . . *Volc.]. Lab.* (Krausii conj., W.). *V.* . . . *nam advertebatur* M. *Volcatio. Quae* . *voluntatis*, *animadvertebatur* B.

nasti, non sunt amici; nos in causa auctoritatem 4 eo minorem habemus, quod tibi debemus, gratiam autem nostram exstinguit hominum suspicio, quod Pompeio se gratificari putant. Ut in rebus multo ante, quam profectus es, ab ipso rege et ab intimis ac domesticis Pompeii clam exulceratis, deinde palam a consularibus exagitatis et in summam invidiam adductis, ita versamur: nostram fidem omnes, amorem tui absentis praesentes tui cognoscent; si esset in iis fides, in quibus summa esse debebat, non laboraremus.

II.

Scr. Romae a. d. XVI. Kal. Februarias a. u. c. **698.**

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

Idibus Ianuariis in senatu nihil est confectum, 1 propterea quod dies magna ex parte consumptus est altercatione Lentuli consulis et Caninii tribuni pl. Eo die nos quoque multa verba fecimus maximeque visi sumus senatum commemoratione tuae voluntatis erga illum ordinem permovere. Itaque postridie placuit ut breviter sententiam diceremus; videbatur enim reconciliata nobis voluntas esse senatus, quod quum dicendo, tum singulis appellandis rogandisque perspexeram; itaque, quum sententia prima Bibuli pronuntiata esset, ut tres legati regem reducerent, secunda Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres, tertia Volcatii, ut Pompeius reduceret, postulatum est, ut Bibuli sententia divideretur: quatenus de religione dicebat, cui quidem rei iam obsisti non poterat, Bibulo assensum est; de tribus legatis frequentes ierunt in alia omnia. Proxima 2 erat Hortensii sententia, quum Lupus, tribunus pl., quod ipse de Pompeio retulisset, intendere coepit

Ep. 2, 1. *sententiam* (W.). *sententias* M, omnes edd.

ante se oportere discessionem facere quam consulares: eius orationi vehementer ab omnibus reclamatum est, erat enim et iniqua et nova; consules neque concedebant neque valde repugnabant, diem consumi volebant — id quod est factum —, perspiciebant enim in Hortensii sententiam multis partibus plures ituros, quamquam aperte Volcatio assentirentur; multi rogabantur, atque id ipsum consulibus non invitis, nam ei Bibuli sententiam valere cupierant.
3 Hac controversia usque ad noctem ducta senatus dimissus est. Ego eo die casu apud Pompeium coenavi nactusque tempus hoc magis idoneum quam umquam antea, quod post tuum discessum is dies honestissimus nobis fuerat in senatu, ita sum cum illo locutus, ut mihi viderer animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem tuendam traducere: quem ego ipsum quum audio, prorsus eum libero omni suspicione cupiditatis; quum autem eius familiares omnium ordinum video, perspicio, id quod iam omnibus est apertum, totam rem istam iam pridem a certis hominibus non invito rege ipso
4 consiliariisque eius esse corruptam. Haec scripsi a. d. XVI. Kal. Februarias ante lucem: eo die senatus erat futurus. Nos in senatu, quemadmodum spero, dignitatem nostram, ut potest in tanta hominum perfidia et iniquitate, retinebimus; quod ad popularem rationem attinet, hoc videmur esse consecuti, ut ne quid agi cum populo aut salvis auspiciis aut salvis legibus aut denique sine vi posset. De his rebus pridie, quam haec scripsi, senatus auctoritas gravissima intercessit, cui quum Cato et Caninius intercessissent, tamen est perscripta; eam ad te missam esse arbitror: de ceteris rebus, quidquid

Ep. 2, 2. *consulares* (Krause). *consules* M., vulgo. *consulibus non invitis* (W.). *cons. inv.* M, omnes edd. — *nam ii* (edd. vett.)? — *cubierant* (W.). *cubierunt* MB.

erit actum, scribam ad te et, ut quam rectissime agatur, omni mea cura opera, diligentia gratia providebo.

III.

Scr. Romae mense Ianuario a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

A. Trebonio, qui in tua provincia magna negotia 1
et ampla et expedita habet, multos annos utor valde familiariter: is quum antea semper et suo splendore et nostra ceterorumque amicorum commendatione gratiosissimus in provincia fuit, tum hoc tempore propter tuum in me amorem nostramque necessitudinem vehementer confidit his meis litteris se apud
te gratiosum fore; quae ne spes eum fallat, vehe- 2
menter rogo te commendoque tibi eius omnia negotia, libertos procuratores familiam, in primisque ut, quae T. Ampius de eius re decrevit, ea comprobes omnibusque rebus eum ita tractes, ut intelligat meam commendationem non vulgarem fuisse.

IV.

Scr. Romae mense Ianuario (XV. Kal. Febr.) a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

A. d. XVI. Kal. Febr. quum in senatu pulcher- 1
rime staremus, quod iam illam sententiam Bibuli de tribus legatis pridie eius diei fregeramus, unumque certamen esset relictum, cum sententia Volcatii, res ab adversariis nostris extracta est variis calumniis; causam enim frequenti senatu non magna varietate magnaque invidia eorum, qui a te causam regiam alio traferebant, obtinebamus. Eo die acer-

Ep. 2, 4. *agantur omnia, mea* (Crat.)? *agatur omnia* M.
Ep. 4, 1. *relictum, cum sententia* (N.). *rel. sent.* MB.

bum habuimus Curionem, Bibulum multo iustiorem, paene etiam amicum; Caninius et Cato negarunt se legem ullam ante comitia esse laturos. Senatus haberi ante Kalendas Februarias per legem Pupiam, id quod scis, non potest, neque mense Februario
2 toto nisi perfectis aut reiectis legationibus. Haec tamen opinio est populi Romani, a tuis invidis atque obtrectatoribus nomen inductum fictae religionis, non tam ut te impediret, quam ut ne quis propter exercitus cupiditatem Alexandream vellet ire. Dignitatis autem tuae nemo est quin existimet habitam esse rationem ab senatu; nemo est enim, qui nesciat, quo minus discessio fieret, per adversarios tuos esse factum: qui nunc populi nomine, re autem vera sceleratissimo latrocinio si quae conabuntur agere, satis mihi provisum est, ut ne quid salvis auspiciis
3 aut legibus aut etiam sine vi agere possent. Ego neque de meo studio neque de nonnullorum iniuria scribendum mihi esse arbitror; quid enim aut me ostentem, qui, si vitam pro tua dignitate profundam, nullam partem videar meritorum tuorum assecutus, aut de aliorum iniuriis querar, quod sine summo dolore facere non possum? Ego tibi a vi, hac praesertim imbecillitate magistratuum, praestare nihil possum: vi excepta possum confirmare te et senatus et populi Romani summo studio amplitudinem tuam retenturum.

V. a.

Scr. Romae a. d. III. Non. Februar. a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1 Tametsi mihi nihil fuit optatius, quam ut primum abs te ipso, deinde a ceteris omnibus quam gratissimus erga te esse cognoscerer, tamen afficior

Ep. 4, 2. *latrocinio si* (W.). *l., si* B.

summo dolore eiusmodi tempora post tuam profectionem consecuta esse, ut et meam et ceterorum erga te fidem et benevolentiam absens experirere: te videre et sentire eandem fidem esse hominum in tua dignitate, quam ego in mea salute sum expertus, ex tuis litteris intellexi. Nos quum maxime con- 2
silio studio, labore gratia de causa regia niteremur, subito exorta est nefaria Catonis promulgatio, quae nostra studia impediret et animos a minore cura ad summum timorem traduceret; sed tamen, in eius *modi* perturbatione rerum quamquam omnia sunt metuenda, nihil magis quam perfidiam timemus, et Catoni quidem, quoquo modo se res habet, profecto resistemus. De Alexandrina re causaque regia tantum habeo polliceri, me tibi absenti tuisque prae- 3
sentibus cumulate satisfacturum, sed vereor, ne aut eripiatur causa regia nobis aut deseratur, quorum utrum minus velim, non facile possum existimare; sed, si res coget, est quiddam tertium, quod nec Q. Selicio nec mihi displicebat, ut neque iacere †regem pateremur nec nobis repugnantibus ad eum deferri, ad quem prope iam delatum existimatur. A nobis agentur omnia diligenter, ut neque, si quid obtineri poterit, non contendamus nec, si quid non obtinuerimus, repulsi esse videamur: tuae sapientiae 4
magnitudinisque animi est omnem amplitudinem et dignitatem tuam in virtute atque in rebus gestis tuis atque in tua gravitate positam existimare; si quid ex iis rebus, quas tibi fortuna largita est, nonnullorum hominum perfidia detraxerit, id maiori

Ep. 5. a. 2. *resistemus* (A.). *resistimus* MB. 3. *eripiatur causa regia* (M). *er.* [*c. r.*] Man., B. — *nec Q. Selicio* (B. conj.). *neque S.* MB. — *iacere †regem ... ad eum deferri ... delatum* (MW.). *i. regem ... ad eum negotium deferri ... delatum* (W.) aut *i. regem ... ad eum rem def.* (vel *d. rem*) ... *delata* (W.). *i. rem ... ad eum d. ... delata* (Martyni-Lag., B.).

illis fraudi quam tibi futurum. A me nullum tempus praetermittitur de tuis rebus et agendi et cogitandi; utor ad omnia Q. Selicio, neque enim prudentiorem quemquam ex tuis neque fide maiore esse iudico neque amantiorem tui.

V. b.

Scr. Romae mense Februario (post VI. Idus) a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1 Hic quae agantur quaeque acta sint, [ea] te et litteris multorum et nuntiis cognosse arbitror; quae autem posita sunt in coniectura quaeque videntur fore, ea puto tibi a me scribi oportere. Posteaquam Pompeius et apud populum a. d. VIII. Idus Februarias, quum pro Milone diceret, clamore convicioque iactatus est in senatuque a Catone aspere et acerbe nimium magno silentio est accusatus, visus est mihi vehementer esse perturbatus; itaque Alexandrina causa, quae nobis adhuc integra est — nihil enim tibi detraxit senatus nisi id, quod per eandem religionem dari alteri non potest —,
2 videtur ab illo plane esse deposita. Nunc id speramus idque molimur, ut rex, quum intelligat sese, quod cogitabat, ut a Pompeio reducatur, assequi non posse et, nisi per te sit restitutus, desertum se atque abiectum fore, proficiscatur ad te: quod sine ulla dubitatione, si Pompeius paullum modo ostenderit sibi placere, faciet, sed nosti hominis tarditatem et taciturnitatem; nos tamen nihil, quod ad eam rem pertineat, praetermittimus. Ceteris iniuriis, quae propositae sunt a Catone, facile, ut spero, resistemus. Amicum ex consularibus neminem tibi esse video praeter Hortensium et Lucullum; ceteri sunt

Ep. 5. b. 1. *sint,* [*ea*] *te* (W.). *s., ea te* MB. *aguntur* ... *sunt, ea* (W.)? — *cognoscere* (edd. vett.)?

partim obscurius iniqui, partim non dissimulanter irati: tu fac animo forti magnoque sis speresque fore, ut fracto impetu levissimi hominis tuam pristinam dignitatem et gloriam consequare.

VI.

Scr. Romae mense Februario a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

Quae gerantur, accipies ex Pollione, qui omni- 1
bus negotiis non interfuit solum, sed praefuit. Me in summo dolore, quem [in] tuis rebus capio, maxime scilicet consolatur spes, quod valde suspicor fore, ut infringatur hominum improbitas et consiliis tuorum amicorum et ipsa die, quae debilitat cogita-
tiones et inimicorum et proditorum tuorum; facile 2
secundo loco me consolatur recordatio meorum temporum, quorum imaginem video in rebus tuis, nam, etsi minore in re violatur tua dignitas, quam mea afflicta est, tamen est tanta similitudo, ut sperem te mihi ignoscere, si ea non timuerim, quae ne tu quidem umquam timenda duxisti. Sed praesta te eum, qui mihi a teneris, ut Graeci dicunt, unguiculis es cognitus: illustrabit, mihi crede, tuam amplitudinem hominum iniuria. A me omnia summa in te studia officiaque exspecta: non fallam opinionem tuam.

VII.

Scr. Romae mense Martio a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

Legi tuas litteras, quibus ad me scribis gratum 1
tibi esse, quod crebro certior per me fias de omnibus rebus et meam erga te benevolentiam facile

Ep. 6, 1. *quem* [*in*] *tuis* (W.). *q. ex t.* (L.)? *q. in t.* MB.

perspicias: quorum alterum mihi, ut te plurimum diligam, facere necesse est, si volo is esse, quem tu me esse voluisti; alterum facio libenter, ut, quoniam intervallo locorum et temporum diiuncti sumus, per litteras tecum quam saepissime colloquar. Quod si rarius fiet, quam tu exspectabis, id erit causae, quod non eius generis meae litterae sunt, ut eas audeam temere committere: quoties mihi certorum hominum potestas erit, quibus recte dem, non praetermittam.

2 Quod scire vis, qua quisque in te fide sit et voluntate, difficile dictu est de singulis: unum illud audeo, quod antea tibi saepe significavi, nunc quoque re perspecta et cognita scribere, vehementer quosdam homines et eos maxime, qui te et maxime debuerunt et plurimum iuvare potuerunt, invidisse dignitati tuae simillimamque in re dissimili tui temporis nunc et nostri quondam fuisse rationem, ut, quos tu rei publicae causa laeseras, palam te oppugnarent, quorum auctoritatem, dignitatem voluntatemque defenderas, non tam memores essent virtutis tuae, quam laudis inimici. Quo quidem tempore, ut perscripsi ad te antea, cognovi Hortensium percupidum tui, studiosum Lucullum, ex magistratibus autem L. Racilium et fide et animo singulari; nam nostra propugnatio ac defensio dignitatis tuae propter magnitudinem beneficii tui fortasse plerisque officii maiorem auctoritatem habere videatur quam sententiae.

3 Praeterea quidem de consularibus nemini possum aut studii erga te aut officii aut amici animi esse testis: etenim Pompeium, qui mecum saepissime non solum *a* me provocatus, sed etiam sua sponte de te communicare solet, scis temporibus illis non saepe in senatu fuisse; cui quidem litterae tuae, quas proxime miseras, quod facile intellexerim, periucundae fuerunt. Mihi quidem humanitas tua vel summa

Ep. 7 3. *praeterea equidem* (W.)?

potius sapientia non iucunda solum, sed etiam admirabilis visa est; virum enim excellentem et tibi tua praestanti in eum liberalitate devinctum nonnihil suspicantem propter aliquorum opinionem suae cupiditatis te ab se abalienatum illa epistola retinuisti, qui mihi quum semper tuae laudi favere visus est, etiam ipso suspiciosissimo tempore Caniniano, tum vero lectis tuis litteris perspectus est a me toto animo de te ac de tuis ornamentis et com-
modis cogitare. Quare ea, quae scribam, sic habeto, 4
me cum illo re saepe communicata de illius ad te sententia atque auctoritate scribere: quoniam senatus consultum nullum exstat, quo reductio regis Alexandrini tibi adempta sit, eaque, quae de ea perscripta est auctoritas, cui scis intercessum esse, ut ne quis omnino regem reduceret, tantam vim habet, ut magis iratorum hominum studium quam constantis senatus consilium esse videatur, te perspicere posse, qui Ciliciam Cyprumque teneas, quid efficere et quid consequi possis, et, si res facultatem habitura videatur, ut Alexandream atque Aegyptum tenere possis, esse et tuae et nostri imperii dignitatis Ptolemaide aut aliquo propinquo loco rege collocato te cum classe atque exercitu proficisci Alexandream, ut, eam quum pace praesidiisque firmaris, Ptolemaeus redeat in regnum; ita fore, ut et per te restituatur, quemadmodum senatus initio censuit, et sine multitudine reducatur, quemadmo-
dum homines religiosi Sibyllae placere dixerunt. Sed 5
haec sententia sic et illi et nobis probabatur, ut ex eventu homines de tuo consilio existimaturos videremus: si cecidisset, ut volumus et optamus, omnes te et sapienter et fortiter, si aliquid esset offensum, eosdem illos et cupide et temere fecisse

Ep. 7, 4. *regis Alex.* (M.). *r.* [*Alex.*] Kleyn., B. — *perscripta* (W.). *scripta* MB.

dicturos: quare, quid assequi possis, non tam facile est nobis quam tibi, cuius prope in conspectu Aegyptus est, iudicare; nos quidem hoc sentimus, si exploratum tibi sit posse te illius regni potiri, non esse cunctandum, si dubium sit, non esse conandum. Illud tibi affirmo, si rem istam ex sententia gesseris, fore, ut absens a multis, quum redieris, ab omnibus collaudere, offensionem esse periculosam propter interpositam auctoritatem religionemque video; sed ego te, ut ad certam laudem adhortor, sic a dimicatione deterreo redeoque ad illud, quod initio scripsi, totius facti tui iudicium non tam ex consilio tuo quam ex eventu homines esse facturos.
6 Quod si haec ratio rei gerendae periculosa tibi esse videbitur, placebat illud, ut, si rex amicis tuis, qui per provinciam atque imperium tuum pecunias ei credidissent, fidem suam praestitisset, et auxiliis eum tuis et copiis adiuvares; eam esse naturam et regionem provinciae tuae, ut illius reditum vel adiuvando confirmares vel negligendo impedires. In hac ratione quid res, quid causa, quid tempus ferat, tu facillime optimeque perspicies; quid nobis placuisset, ex me potissimum putavi te scire oportere.
7 Quod mihi de nostro statu, de Milonis familiaritate, de levitate et imbecillitate Clodii gratularis, minime miramur te tuis ut egregium artificem praeclaris operibus laetari: quamquam est incredibilis hominum perversitas — graviore enim verbo uti non libet —, qui nos, quos favendo in communi causa retinere potuerunt, invidendo abalienarunt; quorum malevolentissimis obtrectationibus nos scito de vetere illa nostra diuturnaque sententia prope iam esse depulsos, non nos quidem ut nostrae dignitatis simus obliti, sed ut habeamus rationem aliquando etiam salutis. Poterat utrumque praeclare, si esset fides, si gravitas in hominibus consularibus; sed tanta est in plerisque levitas, ut eos non tam con-

stantia in re publica nostra delectet, quam splendor offendat. Quod eo liberius ad te scribo, quia 8
non solum temporibus his, quae per te sum adeptus, sed iam olim nascenti prope nostrae laudi dignitatique favisti, simulque quod video non, ut antehac putabam, novitati esse invisum meae, in te enim, homine omnium nobilissimo, similia invidorum vitia perspexi, quem tamen illi esse in principibus facile sunt passi, evolare altius certe noluerunt. Gaudeo tuam dissimilem fuisse fortunam, multum enim interest, utrum laus imminuatur, an salus deseratur; me meae tamen ne nimis poeniteret, tua virtute perfectum est, curasti enim, ut plus additum ad memoriam nominis nostri quam demptum de fortuna videretur. Te vero †emoneo quum beneficiis 9
tuis, tum amore incitatus meo, ut omnem gloriam, ad quam a pueritia inflammatus fuisti, omni cura atque industria consequare magnitudinemque animi tui, quam ego semper sum admiratus semperque amavi, ne umquam inflectas cuiusquam iniuria. Magna est hominum opinio de te, magna commendatio liberalitatis, magna memoria consulatus tui: haec profecto vides quanto expressiora quantoque illustriora futura sint, quum aliquantum ex provincia atque ex imperio laudis accesserit; quamquam te ita gerere volo, quae per exercitum atque imperium gerenda sunt, ut haec multo ante meditere, huc te pares, haec cogites, ad haec te exerceas sentiasque id, quod quia semper sperasti, non dubito quin adeptus intelligas, te facillime posse obtinere summum atque altissimum gradum civitatis: quae quidem mea cohortatio ne tibi inanis aut sine causa suscepta videatur, illa me ratio movit, ut te ex

Ep. 7, 9. †*emoneo* (W.) *et moneo et rogo* (W.) aut *admoneo* (W.) aut *commoneo* (Klotz.) aut *moneo* (Crat.). *emoneo* MB. — *sentiasque id, quod ... intelligas, te* (W.). *s.—id quod ... int.—te* vulgo.

nostris eventis communibus admonendum putarem, ut considerares, in omni reliqua vita quibus crede-
10 res, quos caveres. Quod scribis te velle scire, qui sit rei publicae status, summa dissensio est, sed contentio dispar; nam, qui plus opibus, armis, potentia valent, profecisse tantum mihi videntur stultitia et inconstantia adversariorum, ut etiam auctoritate iam plus valerent: itaque perpaucis adversantibus omnia, quae ne per populum quidem sine seditione se assequi arbitrabantur, per senatum consecuti sunt; nam et stipendium Caesari decretum est et decem legati et, ne lege Sempronia succederetur, facile perfectum est. Quod eo ad te brevius scribo, quia me status hic rei publicae non delectat; scribo tamen, ut te admoneam, quod ipse litteris omnibus a pueritia deditus experiendo tamen magis quam discendo cognovi, tu tuis rebus integris discas, neque salutis nostrae rationem habendam nobis esse sine dignitate neque dignitatis sine
11 salute. Quod mihi de filia et de Crassipede gratularis, agnosco humanitatem tuam speroque et opto nobis hanc coniunctionem voluptati fore. Lentulum nostrum, eximia spe summae virtutis adolescentem, quum ceteris artibus, quibus studuisti semper ipse, tum in primis imitatione tui fac erudias, nulla enim erit hac praestantior disciplina: quem nos, et quia tuus et quia te dignus est filius et quia nos diligit semperque dilexit, in primis amamus carumque habemus.

Ep. 7, 10. *cognovi, tu tuis* (W.) aut *c., id tu tuis* (W.) aut *c., id ut tu tuis* (L. 1584). *c. Utuis* M. *c., tu ut tuis* Or. B.

VIII.

Scr. Romae mense Ianuario a. u. c. 699.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

De omnibus rebus, quae ad te pertinent, quid 1
actum, quid constitutum sit, quid Pompeius susceperit, optime ex M. Plaetorio cognosces, qui non solum interfuit his rebus, sed etiam praefuit neque ullum officium erga te hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi praetermisit. Ex eodem de toto statu rerum communium cognosces; quae quales sint, non facile est scribere: sunt quidem certe in amicorum nostrorum potestate, atque ita, ut nullam mutationem umquam hac hominum aetate
habitura res esse videatur. Ego quidem, ut debeo 2
et ut tute mihi praecepisti et ut me pietas utilitasque cogit, me ad eius rationes adiungo, quem tu in meis rationibus tibi esse adiungendum putasti; sed te non praeterit, quam sit difficile sensum in re publica, praesertim rectum et confirmatum, deponere. Verumtamen ipse me conformo ad eius voluntatem, *a* quo honeste dissentire non possum, neque id facio, ut forsitan quibusdam videar, simulatione, tantum enim animi inductio et mehercule amor erga Pompeium apud me valet, ut, quae illi utilia sunt et quae ille vult, ea mihi omnia iam et recta et vera videantur, neque, ut ego arbitror, errarent ne adversarii quidem eius, si, quum pares
esse non possent, pugnare desisterent. Me quidem 3
etiam illa res consolatur, quod ego is sum, cui vel maxime concedant omnes, ut vel ea defendam, quae Pompeius velit, vel taceam vel etiam, id quod mihi maxime libet, ad nostra me studia referam litterarum: quod profecto faciam, si mihi per eiusdem

Ep. 8, 1. *iis rebus* (W.)?

amicitiam licebit; quae enim proposita fuerant nobis, quum et honoribus amplissimis et laboribus maximis perfuncti essemus, dignitas in sententiis dicendis, libertas in re publica capessenda, ea sublata tota sunt, nec mihi magis quam omnibus, nam aut assentiendum est nulla cum gravitate paucis
4 aut frustra dissentiendum. Haec ego ad te ob eam causam maxime scribo, ut iam de tua quoque ratione meditere. Commutata tota ratio est senatus, iudiciorum, rei totius publicae: otium nobis exoptandum est, quod ii, qui potiuntur rerum, praestaturi videntur, si quidam homines patientius eorum potentiam ferre potuerint; dignitatem quidem illam consularem fortis et constantis senatoris nihil est quod cogitemus: amissa culpa est eorum, qui a senatu et ordinem coniunctissimum et hominem cla-
5 rissimum abalienarunt. Sed, ut ad ea, quae coniunctiora rebus tuis sunt, revertar, Pompeium tibi valde amicum esse cognovi et eo tu consule, quantum ego perspicio, omnia, quae voles, obtinebis, quibus in rebus me sibi ille affixum habebit neque a me ulla res, quae ad te pertineat, negligetur, neque enim verebor, ne sim ei molestus, cui iucundum erit etiam propter se ipsum, quum me esse
6 gratum videbit. Tu velim tibi ita persuadeas, nullam rem esse minimam, quae ad te pertineat, quae mihi non carior sit quam meae res omnes, idque quum sentiam, sedulitate mihimet ipse satisfacere possum, re quidem ipsa ideo mihi non satisfacio, quod nullam partem tuorum meritorum non modo referenda, sed ne cogitanda quidem gratia conse-
7 qui possum. Rem te valde bene gessisse rumor erat; exspectabantur litterae tuae, de quibus eramus iam cum Pompeio locuti, quae si erunt allatae, nostrum studium exstabit in conveniendis magistra-

Ep. 8, 3. *proposita fuerunt* (W.)?

tibus et senatoribus, ceteraque, quae ad te pertinebunt, quum etiam plus contenderimus, quam possumus, minus tamen faciemus, quam debemus.

IX.

Scr. Romae exeunte mense Octobri a. u. c. 700.

M. CICERO S. D. P. LENTULO IMP.

Periucundae mihi fuerunt litterae tuae, quibus 1
intellexi te perspicere meam in te pietatem — quid enim dicam benevolentiam, quum illud ipsum gravissimum et sanctissimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis esse videatur? —; quod autem tibi grata mea erga te studia scribis esse, facis tu quidem abundantia quadam amoris, ut etiam grata sint ea, quae praetermitti sine nefario scelere non possunt, tibi autem multo notior atque illustrior meus in te animus esset, si hoc tempore omni, quo
diiuncti fuimus, et una et Romae fuissemus: nam 2
in eo ipso, quod te ostendis esse facturum quodque et in primis potes et ego a te vehementer exspecto, in sententiis senatoriis et in omni actione atque administratione rei publicae floruissemus — de qua ostendam equidem paullo post qui sit meus sensus et status, et rescribam tibi ad ea, quae quaeris —, sed certe et ego te auctore amicissimo ac sapientissimo et tu me consiliario fortasse non imperitissimo, fideli quidem et benevolo certe, usus esses — quamquam tua quidem causa te esse imperatorem provinciamque bene gestis rebus cum exercitu victore obtinere, ut debeo, laetor —, sed certe, qui tibi ex me fructus debentur, eos uberiores et praestantiores praesens capere potuisses; in eis

Ep. 9, 2. *floruissimus—de ... quaeris—, sed* (W.). *fl.: de ... q.; sed* B. — *praestantiores* (cdd. Regii). *praesentiores* MB.

vero ulciscendis, quos tibi partim inimicos esse in-
telligis propter tuam propugnationem salutis meae,
partim invidere propter illius actionis amplitudinem
et gloriam, mirificum me tibi comitem praebuissem,
quamquam ille perennis inimicus amicorum suorum,
qui tuis maximis beneficiis ornatus in te potissi-
mum fractam illam et debilitatam vim suam con-
tulit, nostram vicem ultus est ipse sese, ea est enim
conatus, quibus patefactis nullam sibi in posterum
non modo dignitatis, sed ne libertatis quidem par-
3 tem reliquit. Te autem, etsi mallem in meis rebus
expertum quam etiam in tuis, tamen in molestia
gaudeo eam fidem cognosse hominum non ita magna
mercede, quam ego maximo dolore cognoram; de
qua ratione tota iam videtur mihi exponendi tem-
pus dari, ut tibi rescribam ad ea, quae quaeris.
4 Certiorem te per litteras scribis esse factum me cum
Caesare et cum Appio esse in gratia teque id non
reprehendere ascribis; Vatinium autem scire te velle
ostendis quibus rebus adductus defenderim et lau-
darim, quod tibi ut planius exponam, altius paullo
rationem consiliorum meorum repetam necesse est.
Ego me, Lentule, initio rerum atque actionum tua-
rum non solum meis, sed etiam rei publicae resti-
tutum putabam et, quoniam tibi incredibilem quen-
dam amorem et omnia in te ipsum summa ac
singularia studia deberem, rei publicae, quae te in
me restituendo multum adiuvisset, eum certe me
animum merito ipsius debere arbitrabar, quem antea
tantummodo communi officio civium, non aliquo
erga me singulari beneficio debitum praestitissem.
Hac me mente fuisse et senatus ex me te consule
audivit et tu in nostris sermonibus collocutionibus-
5 que ipsi vidisti. Etsi iam primis temporibus illis
multis rebus meus offendebatur animus, quum te

Ep. 9, 4. *aliquo erga* (M.). *alicui e.* Or., B.

agente de reliqua nostra dignitate aut occulta nonnullorum odia aut obscura in me studia cernebam; nam neque de monumentis meis ab iis adiutus es, a quibus debuisti, neque de vi nefaria, qua cum fratre eram domo expulsus, neque hercule in iis ipsis rebus, quae, quamquam erant mihi propter rei familiaris naufragia necessariae, tamen a me minimi putabantur, in meis damnis ex auctoritate senatus sarciendis eam voluntatem, quam exspectaram, praestiterunt: quae quum viderem — neque erant obscura —, non tamen tam acerba mihi haec accidebant, quam erant illa grata, quae fecerant; itaque, 6
quamquam et Pompeio plurimum, te quidem ipso praedicatore ac teste, debebam et eum non solum beneficio, sed amore etiam et perpetuo quodam iudicio meo diligebam, tamen non reputans, quid ille vellet, in omnibus meis sententiis de re publica pristinis permanebam. Ego sedente Cn. Pompeio, 7
quum, ut laudaret P. Sestium, introisset in urbem dixissetque testis Vatinius me fortuna et felicitate C. Caesaris commotum illi amicum esse coepisse, dixi me eam *M.* Bibuli fortunam, quam ille afflictam putaret, omnium triumphis victoriisque anteferre, dixique eodem teste alio loco eosdem esse, qui Bibulum exire domo prohibuissent, et qui me coëgissent: tota vero interrogatio mea nihil habuit nisi reprehensionem illius tribunatus; in quo omnia dicta sunt libertate animoque maximo de vi, de auspiciis, de donatione regnorum, neque vero hac in causa 8
modo, sed constanter saepe in senatu: quin etiam Marcellino et Philippo consulibus Nonis Aprilibus mihi est senatus assensus, ut de agro Campano frequenti senatu Idibus Maiis referretur; num potui

Ep. 9, 7. *eam M. Bibuli* (Or.). *eam Bib.* MB. — *in quo omnia* (M.). *in qua o.* (V., B.)? 8. *regnorum, neque* (W.). *regnorum. neque* B.

magis in arcem illius causae invadere aut magis oblivisci temporum meorum, meminisse actionum? Hac a me sententia dicta magnus animorum motus est factus quum eorum, quorum oportuit, tum illo-
9 rum etiam, quorum numquam putaram: nam hoc senatus consulto in meam sententiam facto Pompeius, quum mihi nihil ostendisset se esse offensum, in Sardiniam et in Africam profectus est eoque itinere Lucam ad Caesarem venit; ibi multa de mea sententia questus est Caesar, quippe qui etiam Ravennae Crassum ante vidisset ab eoque in me esset incensus; sane moleste Pompeium id ferre constabat, quod ego, quum audissem ex aliis, maxime ex meo fratre cognovi, quem quum in Sardinia Pompeius paucis post diebus, quam Luca discesserat, convenisset, „te“, inquit, „ipsum cupio; nihil opportunius potuit accidere: nisi cum Marco fratre diligenter egeris, dependendum tibi est, quod mihi pro illo spopondisti“; quid multa? questus est graviter: sua merita commemoravit; quid egisset saepissime de actis Caesaris cum ipso meo fratre quidque sibi is de me recepisset, in memoriam redegit seque, quae de mea salute egisset, voluntate Caesaris egisse ipsum meum fratrem testatus est; cuius causam dignitatemque mihi ut commendaret, rogavit, ut eam ne oppugnarem, si nollem aut non possem
10 tueri. Haec quum ad me frater pertulisset et quum tamen Pompeius ad me cum mandatis Vibullium misisset, ut integrum mihi de causa Campana ad suum reditum reservarem, collegi ipse me et cum ipsa quasi re publica collocutus sum, ut mihi tam multa pro se perpesso atque perfuncto concederet, ut officium meum memoremque in bene meritos animum fidemque fratris mei praestarem, eumque, quem bonum civem semper habuisset, bonum virum esse pateretur. In illis autem meis actionibus sententiisque omnibus, quae Pompeium videbantur offen-

dere, certorum hominum, quos iam debes suspicari, sermones perferebantur ad me, qui quum illa sentirent in re publica, quae ego agebam, semperque sensissent, me tamen non satisfacere Pompeio Caesaremque inimicissimum mihi futurum gaudere se aiebant; erat hoc mihi dolendum, sed multo illud magis, quod inimicum meum — meum autem? immo vero legum, iudiciorum, otii, patriae, bonorum omnium — sic amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fovebant, sic me praesente osculabantur, non illi quidem ut mihi stomachum facerent, quem ego funditus perdidi, sed certe ut facere se arbitrarentur: hic ego, quantum humano consilio efficere potui, circumspectis rebus meis omnibus rationibusque subductis summam feci cogitationum mearum omnium, quam tibi, si potero, breviter exponam.
Ego, si ab improbis et perditis civibus rem publi- 11
cam teneri viderem, sicut et meis temporibus scimus et nonnullis aliis accidisse, non modo praemiis, quae apud me minimum valent, sed ne periculis quidem compulsus ullis, quibus tamen moventur etiam fortissimi viri, ad eorum causam me adiungerem, ne si summa quidem eorum in me merita constarent; quum autem in re publica Cn. Pompeius princeps esset vir, is, qui hanc potentiam et gloriam maximis in rem publicam meritis praestantissimisque rebus gestis esset consecutus cuiusque ego dignitatis ab adolescentia fautor, in praetura autem et in consulatu adiutor etiam exstitissem, quumque idem auctoritate et sententia per se, consiliis et studiis tecum me adiuvisset meumque inimicum unum in civitate haberet inimicum, non putavi famam inconstantiae mihi pertimescendam, si quibusdam in sententiis paullum me immutassem meamque

Ep. 9, 10. *perferebantur* (Or.). *refer.* MB. 11. *esset vir, is* (W). *e., vir is* vulgo.

voluntatem ad summi viri de meque optime meriti
12 dignitatem aggregassem. In hac sententia complectendus erat mihi Caesar, ut vides, in coniuncta et causa et dignitate: hic multum valuit quum vetus amicitia, quam tu non ignoras mihi et Quinto fratri cum Caesare fuisse, tum humanitas eius ac liberalitas brevi tempore et litteris et officiis perspecta nobis et cognita; vehementer etiam res ipsa publica me movit, quae mihi videbatur contentionem, praesertim maximis rebus a Caesare gestis, cum illis viris nolle fieri et, ne fieret, vehementer recusare; gravissime autem me in hanc mentem impulit et Pompeii fides, quam de me Caesari dederat, et fratris mei, quam Pompeio; erant praeterea haec animadvertenda in civitate, quae sunt apud Platonem nostrum scripta divinitus, quales in re publica principes essent, tales reliquos solere esse cives. Tenebam memoria nobis consulibus ea fundamenta iacta iam ex Kalendis Ianuariis confirmandi senatus, ut neminem mirari oporteret Nonis Decembr. tantum vel animi fuisse in illo ordine vel auctoritatis, idemque memineram nobis privatis usque ad Caesarem et Bibulum consules, quum sententiae nostrae magnum in senatu pondus haberent,
13 unum fere sensum fuisse bonorum omnium. Postea, quum tu Hispaniam citeriorem cum imperio obtineres neque res publica consules haberet, sed mercatores provinciarum et seditionum servos ac ministros, iecit quidam casus caput meum quasi certaminis causa in mediam contentionem dissensionemque civilem, quo in discrimine quum mirificus senatus, incredibilis Italiae totius, singularis omnium bonorum consensus in me tuendo exstitisset, non dicam, quid acciderit — multorum est enim et varia

Ep. 9, 13. *mirificus* (Graev.). *mirifica* MB. — *consensus* (M). *consensio* NB.

culpa —, tantum dicam brevi, non mihi exercitum, sed duces defuisse. In quo, ut iam sit in iis culpa, qui me non defenderunt, non minor est in iis, qui reliquerunt, et, si accusandi sunt, si qui pertimuerunt, magis etiam reprehendendi, si qui se timere simularunt: illud quidem certe nostrum consilium iure laudandum est, qui meos cives et a me conservatos et me servare cupientes spoliatos ducibus servis armatis obiici noluerim declararique maluerim, quanta vis esse potuisset in consensu bonorum, si iis pro me stante pugnare licuisset, quum afflictum excitare potuissent; quorum quidem animum tu non perspexisti solum, quum de me ageres, sed etiam
confirmasti atque tenuisti. Qua in causa — non 14
modo non negabo, sed etiam semper et meminero et praedicabo libenter — usus es quibusdam nobilissimis hominibus fortioribus in me restituendo, quam fuerant iidem in tenendo: qua in sententia si constare voluissent, suam auctoritatem simul cum salute mea recuperassent, recreatis enim bonis viris consulatu tuo et constantissimis atque optimis actionibus tuis excitatis, Cn. Pompeio praesertim ad causam adiuncto, quum etiam Caesar rebus maximis gestis singularibus ornatus et novis honoribus ac iudiciis senatus ad auctoritatem eius ordinis adiungeretur, nulli improbo civi locus ad rem publicam
violandam esse potuisset; sed attende, quaeso, quae 15
sint consecuta. Primum illa furia muliebrium religionum, qui non pluris fecerat Bonam deam quam tres sorores, impunitatem est illorum sententiis assecutus, qui, quum tribunus pl. poenas a seditioso civi per bonos viros iudicio persequi vellet, exemplum praeclarissimum in posterum vindicandae seditionis de re publica sustulerunt iidemque postea non meum monumentum — non enim illae manubiae meae, sed operis locatio mea fuerat —, monumentum vero senatus hostili nomine et cruentis inustum

litteris esse passi sunt: qui me homines quod salvum esse voluerunt, est mihi gratissimum; sed vellem non solum salutis meae, quemadmodum medici, sed, ut aliptae, etiam virium et coloris rationem habere voluissent: nunc, ut Apelles Veneris caput et summa pectoris politissima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit, sic quidam homines in capite meo solum elaborarunt, reliquum
16 corpus imperfectum ac rude reliquerunt; in quo ego spem fefelli non modo invidorum, sed etiam inimicorum meorum, qui de uno acerrimo et fortissimo viro meoque iudicio omnium magnitudine animi et constantia praestantissimo, Q. Metello L. f., quondam falsam opinionem acceperant, quem post reditum dictitant fracto animo et demisso fuisse; — est vero probandum, qui et summa voluntate cesserit et egregia animi alacritate afuerit neque sane redire curarit, eum ob id ipsum fractum fuisse, in quo quum omnes homines, tum M. illum Scaurum, singularem virum, constantia et gravitate superasset! —; sed, quod de illo acceperant aut etiam suspicabantur, de me idem cogitabant, abiectiore animo me futurum, quum res publica maiorem etiam mihi animum, quam umquam habuissem, daret, quum declarasset se non potuisse me uno civi carere quumque Metellum unius tribuni pl. rogatio, me universa res publica duce senatu comitante Italia, referente consule promulgantibus octo tribunis, comitiis centuriatis cunctis ordinibus †hominibus incumbentibus, omnibus denique suis viribus reci-

Ep. 9, 16. *acceperant, quem* (Ern.). *acceperunt, quem* MB. — *fuisse—est vero probandum, qui ... superasset! —, sed* (W). *f.; [est v. p.,] qui .. sup.! sed* Or., B. — *referente consule prom. o. tribunis* (Schütz.). *pr. o. t., r. c.* MB. — *ordinibus †hominibus inc.* (W). *ord. inc.* (Graev.) aut *ord. aetatibus hominibus* (W) aut *ord. hominibusque inc.* (L.).

peravisset. Neque vero ego mihi postea quidquam 17
assumpsi neque hodie assumo, quod quemquam malevolentissimum iure possit offendere: tantum enitor, ut neque amicis neque etiam alienioribus opera, consilio, labore desim. Hic meae vitae cursus offendit eos fortasse, qui splendorem et speciem huius vitae intuentur, sollicitudinem autem et laborem perspicere non possunt; illud vero non obscure queruntur, in meis sententiis, quibus ornem Caesarem, quasi desciscere me *a* pristina causa. Ego autem quum illa sequor, quae paullo ante proposui, tum hoc non in postremis, de quo coeperam exponere: non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti, qui confirmatus consulatu nostro, *non*numquam postea interruptus, afflictus ante te consulem, recreatus abs te totus est nunc ab iis, a quibus tuendus fuerat, derelictus, idque non solum fronte atque vultu, quibus simulatio facillime sustinetur, declarant ii, qui tum in nostro illo statu optimates nominabantur, sed etiam sententia saepe iam tabellaque docuerunt; itaque tota 18
iam sapientium civium, qualem me et esse et numerari volo, et sententia et voluntas mutata esse debet, id enim iubet idem ille Plato, quem ego vehementer auctorem sequor, „tantum contendere in re publica, quantum probare tuis civibus possis; vim neque parenti nec patriae afferre oportere.“ Atque hanc quidem ille causam sibi ait non attingendae rei publicae fuisse, quod, quum offendisset populum Atheniensem prope iam desipientem senectute quumque eum nec persuadendo nec cogendo regi posse vidisset, quum persuaderi posse diffideret,

Ep. 9, 17. *declarant ii* (edd. vett.). *declaranti ei* M1 (*hi* M2). *d. ei* Or., B. — *tum in nostro* (W). *tum n.* MB. 18. *senectute quumque . . . vidisset, quum* (M). *s.,* [*cumque . . . vid.,*] *cum* Sch., B. — *cui persuaderi* (W)?

cogi fas esse non arbitraretur: mea ratio fuit alia, quod neque desipiente populo nec integra re mihi ad consulendum, capesseremne rem publicam, implicatus tenebar, sed laetatus tamen sum, quod mihi liceret in eadem causa et mihi utilia et cuivis bono recta defendere; huc accessit commemoranda quaedam et divina Caesaris in me fratremque meum liberalitas: qui mihi, quascumque res gereret, tuendus esset, nunc in tanta felicitate tantisque victoriis, etiamsi in nos non is esset, qui est, tamen ornandus videretur; sic enim te existimare velim, quum a vobis, meae salutis auctoribus, discesserim, neminem esse, cuius officiis me tam esse devinctum

19 non solum confitear, sed etiam gaudeam. Quod quoniam tibi exposui, facilia sunt ea, quae a me de Vatinio et de Crasso requiris; nam, de Appio quod scribis, sicuti de Caesare, te non reprehendere, gaudeo tibi consilium probari meum. De Vatinio autem, primum reditus intercesserat in gratiam per Pompeium, statim ut ille praetor est factus, quum quidem ego eius petitionem gravissimis in senatu sententiis oppugnassem, neque tam illius laedendi causa quam defendendi atque ornandi Catonis; post autem Caesaris, ut illum defenderem, mira contentio est consecuta. Cur autem laudarim, peto a te, ut id a me neve in hoc reo neve in aliis requiras, ne tibi ego idem reponam, quum veneris — tametsi possum vel absenti, recordare enim, quibus laudationem ex ultimis terris miseris; nec hoc pertimueris, nam a me ipso laudantur et laudabuntur iidem —; sed tamen defendendi Vatinii fuit etiam ille stimulus, de quo in iudicio, quum illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in Eunucho parasitus suaderet militi:

Ep. 9, 19. *veneris — tametsi .... iidem —; sed* (W). *v.: tametsi ... miseris . Nec ... iidem . Sed* vulgo.

> ubi nominabit Phaedriam, tu Pamphilam continuo; si quando illa dicet: „Phaedriam intromittamus commissatum“, tu: „Pamphilam cantatum provocemus“; si laudabit haec illius formam, tu huius contra; denique par pro pari referto, quod eam mordeat.

Sic petivi a iudicibus, ut, quoniam quidam nobiles homines et de me optime meriti nimis amarent inimicum meum meque inspectante saepe eum in senatu modo severe seducerent, modo familiariter atque hilare amplexarentur, quoniamque illi haberent suum Publium, darent mihi ipsi alium Publium, in quo possem illorum animos mediocriter lacessitus leviter repungere; neque solum dixi, sed etiam saepe facio deis hominibusque approbantibus. Habes de Vatinio: nunc cognosce de Crasso. Ego, quum mihi cum illo magna iam gratia esset, quod eius omnes gravissimas iniurias communis concordiae causa voluntaria quadam oblivione contriveram, repentinam eius defensionem Gabinii, quem proximis superioribus diebus acerrime oppugnasset, tamen, si sine ulla mea contumelia suscepisset, tulissem; sed, quum me disputantem, non lacessentem laesisset, exarsi non solum praesenti, credo, iracundia — nam ea tam vehemens fortasse non fuisset —, sed, quum inclusum illud odium multarum eius in me iniuriarum, quod ego effudisse me omne arbitrabar, residuum tamen insciente me fuisset, omne repente apparuit: quo quidem tempore ipso quidam homines, et iidem illi, quos saepe *nutu* significationeque appello, quum se maximum fructum cepisse dicerent

Ep. 9, 19. *Phaedriam in=||trom.* (vulgo). *P.* || *introm.* B. — *tu: „Pamphilam* (vulgo). *Pamphilam* MB. 20. *Vatinio: nunc cognosce* (W). *V., c.* MB. — *prox. superioribus* (M). *pr.* [*sup.*] Cobet., B. — *fuisset omne, rep.* (W.)? — *et iidem* (edd. vett.). *et eidem* MB.

ex libertate mea meque tum denique sibi esse visum rei publicae, qualis fuissem, restitutum quumque ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tulisset, gaudere se dicebant mihi et illum inimicum et eos, qui in eadem causa essent, numquam amicos futuros; quorum iniqui sermones quum ad me per homines honestissimos perferrentur quumque Pompeius ita contendisset, ut nihil umquam magis, ut cum Crasso redirem in gratiam, Caesarque per litteras maxima se molestia ex illa contentione affectum ostenderet, habui non temporum solum rationem meorum, sed etiam naturae, Crassusque, ut quasi testata populo Romano esset nostra gratia, paene a meis Laribus in provinciam est profectus — nam, quum mihi condixisset, coenavit apud me in mei generi Crassipedis hortis —, quamobrem eius causam, quod te scribis audisse, magna illius commendatione susceptam defendi in senatu, sicut mea fides
21 postulabat. Accepisti, quibus rebus adductus quamque rem causamque defenderim quique meus in re publica sit pro mea parte capessenda status; de quo sic velim statuas, me haec eadem sensurum fuisse, si mihi integra omnia ac libera fuissent: nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes neque delendum, etiamsi id fieri posset, summorum civium principatum nec permanendum in una sententia conversis rebus ac bonorum voluntatibus mutatis, sed temporibus assentiendum; numquam enim *in* praestantibus in re publica gubernanda viris laudata est in una sententia perpetua permansio, sed, ut in navigando tempestati obsequi artis est, etiamsi portum tenere non queas, quum vero id possis mutata velificatione assequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum, quem ceperis, potius quam

Ep. 9, 20. *profectus — nam ... hortis —, quamobrem* (W). *p.; nam ... hortis . q.* B.

eo commutato quo velis tamen pervenire, sic, quum
omnibus nobis in administranda re publica propo-
situm esse debeat id, quod a me saepissime dictum
est, cum dignitate otium, non idem semper dicere,
sed idem semper spectare debemus. Quamobrem,
ut paullo ante posui, si essent omnia mihi solutis-
sima, tamen in re publica non alius essem, atque
nunc sum; quum vero in hunc sensum et alliciar
beneficiis hominum et compellar iniuriis, facile pa-
tior ea me de re publica sentire ac dicere, quae
maxime quum mihi, tum etiam rei publicae rationi-
bus putem conducere, apertius autem haec ago ac
saepius, quod et Quintus, frater meus, legatus est
Caesaris et nullum meum minimum dictum, non
modo factum, pro Caesare intercessit, quod ille non
ita illustri gratia exceperit, ut ego eum mihi de-
vinctum putarem: itaque eius omni et gratia, quae
summa est, et opibus, quas intelligis esse maximas,
sic fruor, ut meis, nec mihi aliter potuisse videor
hominum perditorum de me consilia frangere, nisi
cum praesidiis iis, quae semper habui, nunc etiam
potentium benevolentiam coniunxissem. His ego 22
consiliis, si te praesentem habuissem, ut opinio mea
fert, essem usus eisdem — novi enim temperantiam
et moderationem naturae tuae, novi animum quum
mihi amicissimum, tum nulla in ceteros malevo-
lentia suffusum, contraque quum magnum et ex-
celsum, tum etiam apertum et simplicem; vidi ego
quosdam in te tales, quales tu eosdem in me vi-
dere potuisti: quae me moverunt, movissent eadem
te profecto —; sed, quocumque tempore mihi potestas
praesentis tui fuerit, tu eris omnium moderator con-
siliorum meorum, tibi erit eidem, cui salus mea
fuit, etiam dignitas curae: me quidem certe tuarum

Ep. 9, 22. *eisdem — novi . . . simplicem; vidi . . . profecto —; sed* (W). *e.; novi . . . simplicem . vidi . . profecto . sed* B.

actionum, sententiarum, voluntatum, rerum denique omnium socium comitemque habebis, neque mihi in omni vita res tam erit ulla proposita, quam ut quotidie vehementius te de me optime meritum esse
23 laetere. Quod rogas, ut mea tibi scripta mittam, quae post discessum tuum scripserim, sunt orationes quaedam, quas Menocrito dabo, neque ita multae, ne pertimescas. Scripsi etiam — nam ab orationibus diiungo me fere referoque ad mansuetiores Musas, quae me *nunc* maxime, sicut iam a prima adolescentia delectarunt — scripsi igitur Aristotelio more, quemadmodum quidem volui, tres libros in disputatione ac dialogo „de oratore", quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles, abhorrent enim a communibus praeceptis atque omnem antiquorum, et Aristoteliam et Isocratiam, rationem oratoriam complectuntur. Scripsi etiam versibus tres libros de temporibus meis, quos iam pridem ad te misissem, si esse edendos putassem — sunt enim testes et erunt sempiterni meritorum erga me tuorum meaeque pietatis —, sed, quia verebar non eos, qui se laesos arbitrarentur — etenim id feci parce et molliter —, sed eos, quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare**; quos tamen ipsos libros, si quem, cui recte committam, invenero, curabo ad te perferendos. Atque istam quidem partem vitae consuetudinisque nostrae totam ad te defero: quantum litteris, quantum studiis, veteribus

Ep. 9, 23. *multae, ne pertimescas* (W). *m.; ne p.* B. — *nam ab or. diiungo me fere* (Graev.). *nam etiam ab or. d. f.* M1 (*d. me f.* M2). *nam me iam ab or. d. f.* Or., B. — *quae me nunc maxime, sicut* (W). *q. me maxime sicut* vulgo. — *libros in disp. ac dialogo „de oratore"* (M). *l.* [*in d. ac d.*] *de or.* Martyni-Lag., B. *libros* [*in*] *d. ac d. „de or."* (W)? — *atque omnem* (W). *ab omnem* M1. *et o.* M2., B. — *sed, quia .... nominare **; quos* (W). *sed, quia ... nom., nolui* (vel *vetui*) *divulgari, quos* vel simile aliquid (W). *sed* [*quia*] ... *n.; quos* Gron., B.

nostris delectationibus, consequi poterimus, id omne
ad arbitrium tuum, qui haec semper amasti, liben-
tissime conferemus. Quae ad me de tuis rebus 24
domesticis scribis quaeque mihi commendas, ea tan-
tae mihi curae sunt, ut me nolim admoneri, rogari
vero sine magno dolore vix possim. Quod de Quinti
fratris negotio scribis, te priore aestate, quod morbo
impeditus in Ciliciam non transieris, conficere non
potuisse, nunc autem omnia facturum, ut conficias,
id scito esse eiusmodi, ut frater meus vere existi-
met adiuncto isto fundo patrimonium fore suum
per te constitutum. Tu me de tuis rebus omnibus
et de Lentuli tui nostrique studiis et exercitationi-
bus velim quam familiarissime certiorem et quam
saepissime facias existimesque neminem cuiquam
neque cariorem neque iucundiorem umquam fuisse,
quam te mihi, idque me non modo ut tu sentias,
sed ut omnes gentes etiam et posteritas omnis in-
telligat esse facturum. Appius in sermonibus antea 25
dictitabat, postea dixit etiam in senatu palam sese,
si licitum esset legem curiatam ferre, sortiturum
esse cum collega provincias, si curiata lex non esset,
se comparaturum cum collega tibique successurum:
†legemque curiatam consuli ferri opus esse, ne-
cesse non esse; se, quoniam ex senatus consulto pro-
vinciam haberet, lege Cornelia imperium habiturum,
quoad in urbem introisset. Ego, quid ad te tuo-
rum quisque necessariorum scribat, nescio; varias
esse opiniones intelligo: sunt, qui putent posse te
non decedere, quod sine lege curiata tibi succe-
datur; sunt etiam, qui, si decedas, a te relinqui

Ep. 9, 24. *scribis, te* (W.). *scribis te* vulgo. — *gentes etiam et p.* (Martyni-Lag.). *g., etiam ut* vulgo (*ut* ex M.). 25. *comparaturum* (W.). *parat.* MB. — †*legemque cur.* (MW.). *legem cur.* (Ern. B.) aut *legem quidem c.* (W.) — *sunt, qui putent* (A.). *s. qui putant* MB.

posse, qui provinciae praesit: mihi non tam de iure certum est — quamquam ne id quidem valde dubium est — quam illud, ad tuam summam amplitudinem, dignitatem, libertatem, qua te scio libentissime frui solere, pertinere te sine ulla mora provinciam successori concedere, praesertim quum sine suspicione tuae cupiditatis non possis illius cupiditatem refutare; ego utrumque meum puto esse, et, quid sentiam, ostendere et, quod feceris, defendere.

26 Scripta iam epistola superiore accepi tuas litteras de publicanis, *in* quibus aequitatem tuam non potui non probare; †felicitate a quid vellem consequi potuisses, ne eius ordinis, quem semper ornasti, rem aut voluntatem offenderes. Equidem non desinam tua decreta defendere, sed nosti consuetudinem hominum: scis, quam graviter inimici ipsi illi Q. Scaevolae fuerint; tibi tamen sum auctor, ut, si quibus rebus possis, eum tibi ordinem aut reconcilies aut mitiges: id etsi difficile est, tamen mihi videtur esse prudentiae tuae.

X.

Scr. Romae mense Decembri a. u. c. 700.

M. CICERO S. D. L. VALERIO IURISCONSULTO;

cur enim tibi hoc non gratificer, nescio, praesertim quum his temporibus audacia pro sapientia liceat uti. Lentulo nostro egi per litteras tuo nomine gratias diligenter; sed tu velim desinas iam nostris litteris uti et nos aliquando revisas et ibi malis esse, ubi aliquo numero sis, quam istic, ubi

Ep. 9, 26. †*felicitate a quid v.* (MW.). *fel. quadam* (Gron., W.) aut *fel. quidem* (Vict.). An *facilitate quidem* (N., B.)? Ep. 10. *IURISCONSULTO; cur* (W.). *IURISCONSULTO. Cur* vulgo.

solus sapere videare; quamquam, qui istinc veniunt, partim te superbum esse dicunt, quod nihil respondeas, partim contumeliosum, quod male respondeas; sed iam cupio tecum coram iocari, quare fac, ut quam primum venias neque in Apuliam tuam accedas, ut possimus salvum venisse gaudere; nam, illo si veneris, tamquam Ulixes cognosces tuorum neminem.

LIBER SECUNDUS.

AD C. CURIONEM ET CETEROS.

I.

Scr. Romae a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. *C.* CURIONI.

1 Quamquam me negligentiae nomine suspectum tibi esse doleo, tamen non tam mihi molestum fuit accusari abs te officium meum, quam iucundum requiri, praesertim quum, in quo accusabar, culpa vacarem, in quo autem desiderare te significabas meas litteras, prae te ferres perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem et optatum amorem tuum. Equidem neminem praetermisi, quem quidem ad te perventurum putarem, cui litteras non dederim; etenim quis est tam *in* scribendo impiger quam ego? a te vero bis terve summum et eas perbreves accepi. Quare, si iniquus es in me iudex, condemnabo eodem ego te crimine; sin me id facere noles, te mihi aequum praebere debebis. Sed de litteris hactenus; non enim vereor, ne non scribendo te expleam, praesertim si in eo genere studium meum
2 non aspernabere. Ego te afuisse tamdiu a nobis et dolui, quod carui fructu iucundissimae consuetudinis, et laetor, quod absens omnia cum maxima dignitate es consecutus quodque in omnibus tuis rebus meis optatis fortuna respondit. Breve est,

Ep. 1, 1. *neglig. nomine* (W.). *nom. negl.* MB.

quod me tibi praecipere meus incredibilis in te amor cogit: tanta est exspectatio vel animi vel ingenii tui, ut ego te obsecrare obtestarique non dubitem, sic ad nos confirmatus revertare, ut, quam exspectationem tui concitasti, hanc sustinere ac tueri possis, et, quoniam meam tuorum erga me meritorum memoriam nulla umquam delebit oblivio, te rogo, ut memineris, quantaecumque tibi accessiones fient et fortunae et dignitatis, eas te non potuisse consequi, *nisi* meis puer olim fidelissimis atque amantissimis consiliis paruisses. Quare hoc animo in nos esse debebis, ut aetas nostra iam ingravescens in amore atque in adolescentia tua conquiescat.

II.

Scr. Romae a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

Gravi teste privatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo, clarissimo viro, qui quum suis laudibus, tum vero te filio superasset omnium fortunam, si ei contigisset, ut te ante videret, quam [a] vita decederet; sed spero nostram amicitiam non egere testibus. Tibi patrimonium di fortunent: me certe habebis, cui et carus aeque sis et iucundus, ac fuisti patri.

III.

Scr. Romae a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

1 Rupae studium non defuit declarandorum munerum tuo nomine, sed nec mihi placuit nec cuiquam

Ep. I. 2. *confirmatus* (M2., W.). *conformatus* M1., B. — *consequi, nisi m.* (edd. vett.). *c. m.* M. *c., ni m.* B. Ep. 2. *quam [a] vita decederet* (W.). *quam amavita disc.* M. *q. a vita disc.* B. — *di* (Nonius, W.). *dei* MB.

tuorum quidquam te absente fieri, quod tibi, quum venisses, non esset integrum: equidem quid sentiam, aut scribam ad te postea pluribus aut, ne ad ea meditere, imparatum te offendam coramque contra istam rationem meam dicam, ut aut te in meam sententiam adducam aut certe testatum apud animum tuum relinquam, quid senserim, ut, si quando — quod nolim — displicere tibi tuum consilium coeperit, possis meum recordari; brevi tamen sic habeto, in eum statum temporum tuum reditum incidere, ut iis bonis, quae tibi natura, studio, fortuna data sunt, facilius omnia, quae sunt amplissima in re publica, consequi possis quam muneribus: quorum neque facultatem quisquam admiratur — est enim copiarum, non virtutis — neque quisquam
2 est quin satietate iam defessus sit. Sed aliter, atque ostenderam, facio, qui ingrediar ad explicandam rationem sententiae meae; quare omnem hanc disputationem in adventum tuum differo. Summa scito in exspectatione te esse eaque a te exspectari, quae a summa virtute summoque ingenio exspectanda sunt; ad quae si es, ut debes, paratus — quod ita esse confido —, plurimis maximisque muneribus et nos amicos et cives tuos universos et rem publicam afficies: illud cognosces profecto, mihi te neque cariorem neque iucundiorem esse quemquam.

IV.

Scr. Romae a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

1 Epistolarum genera multa esse non ignoras, sed unum illud †certissimum, cuius causa inventa res ipsa est, ut certiores faceremus absentes, si quid

Ep. 4, 1. †*certissimum* (W.). *tritissimum* (Bake) aut *creberrimum* (Or.). *certissimum* vulgo.

esset, quod eos scire aut nostra aut ipsorum interesset: tu huius generis litteras a me profecto non exspectas; tuarum enim rerum domesticos habes et scriptores et nuntios, in meis autem rebus nihil est sane novi. Reliqua sunt epistolarum genera duo, quae me magno opere delectant, unum familiare et iocosum, alterum severum et grave. Utro me minus deceat uti, non intelligo. Iocerne tecum per litteras? civem mehercule non puto esse, qui temporibus his ridere possit. An gravius aliquid scribam? quid est, quod possit graviter a Cicerone scribi ad Curionem, nisi de re publica? atqui in hoc genere haec mea causa est, ut *neque ea, quae sentio, audeam* neque ea, quae non sentio, velim scribere. Quamobrem, quoniam mihi nullum scribendi 2
argumentum relictum est, utar ea clausula, qua soleo, teque ad studium summae laudis cohortabor; est enim tibi gravis adversaria constituta et parata, incredibilis quaedam exspectatio, quam tu una re facillime vinces, si hoc statueris, quarum laudum gloriam adamaris, quibus artibus eae laudes comparantur, in iis esse elaborandum. In hanc sententiam scriberem plura, nisi te tua sponte satis incitatum esse confiderem, et hoc, quidquid attigi, non feci inflammandi tui causa, sed testificandi amoris mei.

V.

Scr. Romae a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

Haec negotia quomodo se habeant, ne epistola 1
quidem narrare audeo. Tibi, etsi, ubicumque es, ut scripsi ad te ante, in eadem es navi, tamen,

Ep. 4, 1. *sentio, audeam, neque* (Madvig., W.). *sentio, neque* B. *neque ea, quae sentio, audeam* om. M.

quod abes, gratulor, vel quia non vides ea, quae nos, vel quod excelso et illustri loco sita est laus tua in plurimorum et sociorum et civium conspectu, quae ad nos nec obscuro nec vario sermone, sed
2 et clarissima et una omnium voce perfertur. Unum illud nescio, gratulerne tibi an timeam, quod mirabilis est exspectatio reditus tui, non quo verear, ne tua virtus opinioni hominum non respondeat, sed mehercule, ne, quum veneris, non habeas iam, quod cures: ita sunt omnia debilitata *ac* iam prope exstincta. Sed haec ipsa nescio rectene sint litteris commissa; quare cetera cognosces ex aliis. Tu tamen, sive habes aliquam spem de re publica sive desperas, ea para, meditare, cogita, quae esse in eo civi ac viro debent, qui sit rem publicam afflictam et oppressam miseris temporibus ac perditis moribus in veterem dignitatem et libertatem vindicaturus.

VI.

Scr. Romae a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

1 Nondum erat auditum te ad Italiam adventare, quum Sex. Villium, Milonis mei familiarem, cum his ad te litteris misi; sed tamen, quum appropinquare tuus adventus putaretur et te iam ex Asia Romam versus profectum esse constaret, magnitudo rei fecit, ut non vereremur, ne nimis cito mitteremus, quum has quam primum ad te perferri litteras magno opere vellemus. Ego, si mea in te essent officia solum, Curio — tanta, quanta magis a te ipso praedicari quam a me ponderari solent —, verecundius a te, si quae magna res mihi petenda esset, contenderem, grave est enim homini pudenti

Ep. 6, 1. *Curio — tanta ... solent —, ver.* (W.). *C., tanta ... solent, ver.* vulgo.

petere aliquid magnum ab eo, de quo se bene meritum putet, ne id, quod petat, exigere magis quam rogare et in mercedis potius quam beneficii loco numerare videatur; sed, quia tua in me vel nota 2
omnibus vel ipsa novitate meorum temporum clarissima et maxima beneficia exstiterunt estque animi ingenui, cui multum debeas, eidem plurimum velle debere, non dubitavi id a te per litteras petere, quod mihi omnium esset maximum maximeque necessarium, neque enim sum veritus, ne sustinere tua in me vel innumerabilia beneficia non possem, quum praesertim confiderem nullam esse gratiam tantam, quam non vel capere animus meus in accipiendo vel in remunerando cumulare atque illustrare posset. Ego omnia mea studia, omnem 3
operam, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in Milonis consulatu fixi et locavi statuique in eo me non officii solum fructum, sed etiam pietatis laudem debere quaerere, neque vero cuiquam salutem ac fortunas suas tantae curae fuisse umquam puto, quantae mihi est honos eius, in quo omnia mea posita esse decrevi: huic te unum tanto adiumento esse, si volueris, posse intelligo, ut nihil sit praeterea nobis requirendum. Habemus haec omnia: bonorum studium conciliatum ex tribunatu propter nostram, ut spero te intelligere, causam, vulgi ac multitudinis propter magnificentiam munerum liberalitatemque naturae, iuventutis et gratiosorum in suffragiis studia propter ipsius excellentem in eo genere vel gratiam vel diligentiam, nostram suffragationem, si minus potentem, at probatam tamen et iustam et debitam et propterea fortasse etiam gratiosam; dux nobis et auctor 4
opus est et eorum ventorum, quos proposui, mode-

Ep. 6, 2. *innumerabilia beneficia non* (margo M., N.). *inn. non* MB.

rator quidam et quasi gubernator, qui si ex omnibus unus optandus esset, quem tecum conferre possemus, non haberemus: quamobrem, si me memorem, si gratum, si bonum virum vel ex hoc ipso, quod tam vehementer de Milone laborem, existimare potes, si dignum denique tuis beneficiis iudicas, hoc a te peto, ut subvenias huic meae sollicitudini et huic meae laudi vel, ut verius dicam, prope saluti tuum studium dices. De ipso T. Annio tantum tibi polliceor, te maioris animi, gravitatis, constantiae benevolentiaeque erga te, si complecti hominem volueris, habiturum esse neminem; mihi vero tantum decoris, tantum dignitatis adiunxeris, ut eundem te facile agnoscam fuisse in laude mea, qui fueris in salute.

5 Ego ni te videre scirem, quum ad te haec scriberem, quantum onus officii sustinerem quantoque opere mihi esset in hac petitione Milonis omni non modo contentione, sed etiam dimicatione elaborandum, plura scriberem: nunc tibi omnem rem atque causam meque totum commendo atque trado. Unum hoc sic habeto: si a te hanc rem impetraro, me paene plus tibi quam ipsi Miloni debiturum; non enim mihi tam mea salus cara fuit, in qua praecipue sum ab illo adiutus, quam pietas erit in referenda gratia iucunda, eam autem unius tuo studio me assequi posse confido.

Ep. 6, 4. *hoc a te peto* M2, B. *hoc ad te p.* M1. *hoc abs te p.* (W.)? 5. *quantum onus officii* (Martyni-Lag.). *quantus off.* M1. *quantum off.* M2, B. — *quantoque opere* (margo Crat.). *quanto opere* MB. — *unius tuo* (M1). *u. tui* M2, B.

VII.

Scr. in castris ad Pindenissum a. d. XII. Kal. Ianuar. a. u. c. 703.

M. CICERO IMP. S. D. C. CURIONI TR. PL.

Sera gratulatio reprehendi non solet, praesertim 1 si nulla negligentia praetermissa est — longe enim absum, audio sero —; sed tibi et gratulor et, ut sempiternae laudi tibi sit iste tribunatus, exopto teque hortor, ut omnia gubernes et moderere prudentia tua, ne te auferant aliorum consilia: nemo est, qui tibi sapientius suadere possit te ipso; numquam labere, si te audies. Non scribo hoc temere: cui scribam, video; novi animum, novi consilium tuum; non vereor, ne quid timide, ne quid stulte facias, si ea defendes, quae ipse recta esse senties.
Quod *in* rei publicae tempus non incideris, sed ve- 2
neris — iudicio enim tuo, non casu in ipsum discrimen rerum contulisti tribunatum tuum —, profecto vides; quanta vis in re publica temporum sit, quanta varietas rerum, quam incerti exitus, quam flexibiles hominum voluntates, quid insidiarum, quid vanitatis in vita, non dubito quin cogites. Sed, amabo te, cura et cogita, nihil novi, sed illud idem, quod initio scripsi: tecum loquere, te adhibe in consilium, te audi, tibi obtempera: alteri qui melius consilium dare possit quam tu, non facile inveniri potest; tibi vero ipsi certe nemo melius dabit. Di immortales! cur ego *non* assum vel spectator laudum tuarum vel particeps vel socius vel minister consiliorum? tametsi hoc minime tibi deest; sed tamen efficeret magnitudo et vis amoris mei, consilio te ut possem iuvare. Scribam ad te plura 3

Ep. 7. *IMP.* (W.). *PROCOS.* M., vulgo. — *TR.* (M.). *TRIB.* vulgo. 1. *est — longe . . . sero —; sed* (W.). *est; l. . . . sero. Sed* vulgo.

alias; paucis enim diebus eram missurus domesticos tabellarios, ut, quoniam sane feliciter et ex mea sententia rem publicam gessimus, unis litteris totius aestatis res gestas ad senatum perscriberem. De sacerdotio tuo quantam curam adhibuerim quamque difficili in re atque causa, cognosces ex iis
4 litteris, quas Thrasoni, liberto tuo, dedi. Te, mi Curio, pro tua incredibili in me benevolentia meaque item in te singulari rogo atque oro, ne patiare quidquam mihi ad hanc provincialem molestiam temporis prorogari. Praesens tecum egi, quum te tribunum pl. isto anno fore non putarem, itemque petivi saepe per litteras, sed tum quasi a senatore nobilissimo, adolescente etiam gratiosissimo, nunc a tribuno pl. et a Curione tribuno, non ut decernatur aliquid novi — quod solet esse difficilius —, sed ut ne quid novi decernatur, ut et senati consultum et leges defendas eaque mihi condicio maneat, qua profectus sum: hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

VIII.

Scr. Athenis pridie Nonas Quintiles a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. M. CAELIO.

1 Quid? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut mihi gladiatorum compositiones, ut vadimonia dilata, ut Chresti compilationem mitteres et ea, quae nobis, quum Romae sumus, narrare nemo audeat? vide, quantum tibi meo iudicio tribuam — nec mehercule iniuria; πολιτικώτερον enim te adhuc neminem cognovi —: ne illa quidem curo mihi

Ep. 7, 4. *sed tunc* (W.)? — *nob., adolescente etiam gr.* (Or.). An *nob., ad. gr.?* *nob.,* †*tamen ad. et gr.* MB. Ep. 8, 1. *dilata, ut Chr.* (L.). *d. et Chr.* MB. *tribuam — nec ... cognovi —: ne* (W.). *tr.! nec ... cognovi. Ne* vulgo.

scribas, quae maximis in rebus rei publicae geruntur quotidie, nisi quid ad me ipsum pertinebit: scribent alii, multi nuntiabunt, perferet multa etiam ipse rumor; quare ego nec praeterita nec praesentia abs te, sed, ut ab homine longe in posterum prospiciente, futura exspecto, ut, ex tuis litteris quum formam rei publicae viderim, quale aedificium futurum sit, scire possim. Neque tamen adhuc 2
habeo, quod te accusem; neque enim fuit, quod tu plus providere posses quam quivis nostrum in primisque ego, qui cum Pompeio complures dies nullis in aliis nisi de re publica sermonibus versatus sum: quae nec possunt scribi nec scribenda sunt; tantum habeto, civem egregium esse Pompeium et ad omnia, quae providenda sunt in re publica, et animo et consilio paratum. Quare da te homini: complectetur, mihi crede; iam iidem illi et boni et mali cives videntur, qui nobis videri solent. Ego quum 3
Athenis decem ipsos dies fuissem multumque mecum Gallus noster Caninius, proficiscebar inde pridie Nonas Quinctiles, quum hoc ad te litterarum dedi. Tibi quum omnia mea commendatissima esse cupio, tum nihil magis, quam ne tempus nobis provinciae prorogetur; in eo mihi sunt omnia: quod quando et quomodo et per quos agendum sit, tu optime constitues.

IX.

Scr. in Cilicia mense Octobri (ante III. Id.) a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR. DES.

Primum tibi, ut debeo, gratulor laetorque quum praesenti, tum etiam sperata tua dignitate, serius non negligentia mea, sed ignoratione rerum omnium; in iis enim sum locis, quo et propter longin-

Ep. 8, 2. *crede; nam iidem* (W.)?

quitatem et propter latrocinia tardissime omnia perferuntur. Et quum gratulor, tum vero, quibus verbis tibi gratias agam, non reperio, quod ita factus sis, ut dederis nobis, quemadmodum scripseras ad me, quem semper ridere possemus. Itaque, quum primum audivi, ego ille ipse factus sum — scis, quem dicam — egique omnes illos adolescentes,
2 quos ille actitat. Difficile est loqui; te autem contemplans absentem et quasi tecum coram loquerer:

non edepol, quantam rem egeris, neque, quantum facinus feceris;

quod quia praeter opinionem mihi acciderat, referebam me ad illud:

incredibile hoc factu obiicitur;

repente vero incessi „omnibus laetitiis laetus"; in quo quum obiurgarer, quod nimio gaudio paene desiperem, ita me defendebam:

ego voluptatem animi nimiam ...;

quid quaeris? dum illum rideo, paene sum factus
3 ille. Sed haec pluribus multaque alia et de te et ad te, quum primum ero aliquid nactus otii. Te vero, mi Rufe, diligo, quem mihi fortuna dedit amplificatorem dignitatis meae, ultorem non modo inimicorum, sed etiam invidorum meorum, ut eos partim scelerum suorum, partim etiam ineptiarum poeniteret.

Ep. 9, 2. *hoc factum* (A.)? — *vero incessi „omn. l. laetus"* (Madvig.). *v. „inc. o. l. l."* vulgo.

X.

Scr. in castris ad Pindenissum a. d. XVII. Kal. Decembr. a. u. c. 703.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR. DES.

Tu vide, quam ad me litterae non perferantur 1
— non enim possum adduci, ut abs te, posteaquam aedilis es factus, nullas putem datas, praesertim quum esset tanta res tantae gratulationis: de te, quia, quod sperabam, de Hillo — balbus enim sum —, quod non putaram —; atqui sic habeto nullam me epistolam accepisse tuam post comitia ista praeclara, quae me laetitia extulerunt, ex quo vereor, ne idem eveniat in meas litteras: equidem numquam domum misi unam epistolam, quin esset ad te altera, nec mihi est te iucundius quidquam nec carius. Sed — balbi non sumus — ad rem 2
redeamus. Ut optasti, ita est; velles enim, ais, tantum modo ut haberem negotii, quod esset ad laureolam satis, Parthos times, quia diffidis copiis nostris. Ergo ita accidit: nam Parthico bello nuntiato locorum quibusdam angustiis et natura montium fretus ad Amanum exercitum adduxi satis probe ornatum auxiliis et quadam auctoritate apud eos, qui me non norant, nominis nostri — multum est enim in his locis: „hicine est ille, qui urbem? quem senatus?“ nosti cetera —; quum venissem ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo communis est divisus aquarum divortiis, Cassius noster, quod mihi magnae voluptati fuit, feliciter ab Antiochea

Ep. 10, 1. *perf. — non ... putaram —; atqui* (W.). *p.; non ... putaram. Atqui* vulgo. — *sum — quia, quod non* (W.)? — *sed — balbi non sumus — ad* (Or.). *sed b. non s.: ad* B. — *in meis litteris* (Martyni-Lag.)? 2. *nostri — multum ... cetera —; quum* (W.). *nostri. Multum ... cetera. Quum* vulgo.

3 hostem reiecerat, Bibulus provinciam acceperat; interea cum meis copiis omnibus vexavi Amanienses, hostes sempiternos: multi occisi capti, reliqui dissipati; castella munita improviso adventu capta et incensa; ita victoria iusta imperator appellatus apud Issum — quo in loco, saepe ut ex te audivi, Clitarchus tibi narravit Dareum ab Alexandro esse superatum —, abduxi exercitum ad infestissimam Ciliciae partem; ibi quintum et vicesimum iam diem aggeribus, vineis, turribus oppugnabam oppidum munitissimum, Pindenissum, tantis operibus tantoque negotio, ut mihi ad summam gloriam nihil desit nisi nomen oppidi, quod si, ut spero, cepero, tum
4 vero litteras publice mittam; haec ad te in praesentia scripsi, ut sperares te assequi id, quod optasses. Sed, ut redeam ad Parthos, haec aestas habuit hunc exitum satis felicem; ea, quae sequitur, magno est in timore: quare, mi Rufe, vigila, primum ut mihi succedatur; sin id erit, ut scribis et ut ego arbitror, spissius, illud, quod facile est, ne quid mihi temporis prorogetur. De re publica ex tuis litteris, ut antea tibi scripsi, quum praesentia, tum etiam futura magis exspecto: quare, ut ad me omnia quam diligentissime perscribas, te vehementer rogo.

XI.

Scr. in provincia pridie Nonas Apriles a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

1 Putarasne umquam accidere posse, ut mihi verba deessent, neque solum ista vestra oratoria, sed haec etiam levia nostratia? desunt autem propter hanc

Ep. 10, 3. *adduxi ex.* (N.)? — *tantis operibus* (M2). *t. opibus* M1., B. 4. *in praesentia* (W.). *in praesenti* M., vulgo.

causam, quod mirifice sum sollicitus, quidnam de provinciis decernatur: mirum me desiderium tenet urbis, incredibile meorum atque in primis tui, satietas autem provinciae, vel quia videmur eam famam consecuti, ut non tam accessio quaerenda quam fortuna metuenda sit, vel quia totum negotium non est dignum viribus nostris, qui maiora onera in re publica sustinere et possim et soleam, vel quia belli magni timor impendet, quod videmur effugere, si ad constitutam diem decedemus. De pantheris, per 2
eos, qui venari solent, agitur mandatu meo diligenter; sed mira paucitas est et eas, quae sunt, valde aiunt queri, quod nihil cuiquam insidiarum in mea provincia nisi sibi fiat; itaque constituisse dicuntur in Cariam ex nostra provincia decedere. Sed tamen sedulo fit, et in primis a Patisco: quidquid erit, tibi erit, sed, quid esset, plane nesciebamus. Mihi mehercule magnae curae est aedilitas tua: ipse dies me admonebat, scripsi enim haec ipsis Megalensibus. Tu velim ad me de omni rei publicae statu quam diligentissime perscribas; ea enim certissima putabo, quae ex te cognoro.

XII.

Scr. in Cilicia mense Iunio (inter Non. et V. Kal.) a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

Sollicitus equidem eram de rebus urbanis: ita 1
tumultuosae conciones, ita molestae Quinquatrus afferebantur — nam citeriora nondum audiebamus —; sed tamen nihil me magis sollicitabat quam in iis molestiis non me, si quae ridenda essent, ridere

Ep. 11, 1. *possim et soleam* (M.). *possimus et soleamus* B. ex altero M. exemplo (*possemus et solemus*). Ep. 12, 1. *in iis mol.* (W. ex alt. M. ex.). *in his m.* MB.

tecum, sunt enim multa, sed ea non audeo scribere. Illud moleste fero, nihil me adhuc his de rebus habere tuarum litterarum; quare etsi, quum tu haec leges, ego iam annuum munus confecero, tamen obviae mihi velim sint tuae litterae, quae me erudiant de omni re publica, ne hospes plane veniam:
2 hoc melius quam tu facere nemo potest. Diogenes tuus, homo modestus, a me cum Philone Pessinunte discessit: iter habebant ad Adiatorigem, quamquam omnia nec benigna nec copiosa cognorant. Urbem, urbem, mi Rufe, cole et in ista luce vive: omnis peregrinatio — quod ego ab adolescentia iudicavi — obscura et sordida est iis, quorum industria Romae potest illustris esse; quod quum probe scirem, utinam in sententia permansissem! cum una mehercule ambulatiuncula atque uno sermone nostro omnes fructus provinciae non con-
3 fero. Spero me integritatis laudem consecutum: non erat minor ex contemnenda, quam est ex conservata provincia. †„Spem triumphi?" inquis: satis gloriose triumpharam; non essem quidem tamdiu in desiderio rerum mihi carissimarum. Sed, ut spero, propediem te videbo: tu mihi obviam mitte epistolas te dignas.

Ep. 12, 1. *iis de rebus* (W.)? 2. *Pessinuntem* Mart.-L., B. — *ad Adiatorigem* (Taurellus). *adiatoregem* M. *ab Iorigge* alt. M. ex. *ab Adiatorige* Mart.-L., B. — *quamquam omnia nec benigna nec copiosa* (M.). *qua nec benignam nec copiosam* alt. M. ex. *quem nec benignum nec copiosum* Mart.-L., B. 3. *provincia.* † *„Spem triumphi", inquis* (W.). *pr. „At spem tr. —", i.* aut *pr. „At spem tr. non haberes", i.* aut *pr. „Spem tr.", i., „contemnis?"* (W.). *provincia. „spem tr.?" i.* B.

XIII.

Scr. Laodiceae inter Kal. et Nonas Maias a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

Raras tuas quidem — fortasse enim non per- 1
feruntur —, sed suaves accipio litteras, vel quas proxime acceperam, quam prudentes! quam multi et officii et consilii! etsi omnia sic constitueram mihi agenda, ut tu admonebas, tamen confirmantur nostra consilia, quum sentimus prudentibus fideliterque suadentibus idem videri. Ego Appium — ut 2
saepe tecum locutus sum — valde diligo meque ab eo diligi statim coeptum esse, ut simultatem deposuimus, sensi, nam et honorificus in me consul fuit et suavis amicus et studiosus studiorum etiam meorum; mea vero officia ei non defuisse tu es testis, cui iam *κωμικὸς μάρτυς*, ut opinor, accedit Phania, et mehercule etiam pluris eum feci, quod te amari ab eo sensi. Iam me Pompeii totum esse scis; Brutum a me amari intelligis: quid est causae, cur mihi non in optatis sit complecti hominem florentem aetate, opibus, honoribus, ingenio, liberis propinquis affinibus amicis, collegam meum praesertim et in ipsa collegii laude et scientia studiosum mei? haec eo pluribus scripsi, quod mihi significabant tuae litterae subdubitare *te*, qua essem erga illum voluntate. Credo te audisse aliquid: falsum est, mihi crede, si quid audisti. Genus institutorum et rationum mearum dissimilitudinem nonnullam habet cum illius administratione provinciae: ex eo quidam suspicati fortasse sunt animorum contentione, non opinionum dissensione me ab eo discrepare; nihil autem feci umquam neque dixi, quod contra

Ep. 13, 2. *quod mihi sign.* (margo M.). *q. nihil s.* M. *q. non nihil s.* V., B.

illius existimationem esse vellem, post hoc negotium autem et temeritatem nostri Dolabellae deprecato-
3 rem me pro illius periculo praebeo. Erat in eadem epistola „veternus civitatis“: gaudebam sane et congelasse nostrum amicum laetabar otio. Extrema pagella pupugit me tuo chirographo. Quid ais? Caesarem nunc defendit Curio? quis hoc putarat praeter me? nam, ita vivam, putavi. Di immortales? quam ego risum nostrum desidero! mihi erat in animo, quoniam iurisdictionem confeceram, civitates locupletaram, publicanis etiam superioris lustri reliqua sine sociorum ulla querela conservaram, privatis, summis infimis, fueram iucundus, proficisci in Ciliciam Nonis Maiis et, quum primum aestiva attigissem † militaremque collocarem, decedere ex senatus consulto: cupio te aedilem videre miroque desiderio me urbs afficit et omnes mei tuque in primis.

XIV.

Scr. Laodiceae mense Februario a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

1 M. Fadio, viro optimo et homine doctissimo, familiarissime utor mirificeque eum diligo quum propter summum ingenium eius summamque doctrinam, tum propter singularem modestiam: eius negotium sic velim suscipias, ut si esset res mea. Novi ego vos, magnos patronos: hominem occidat oportet, qui vestra opera uti velit; sed in hoc homine nullam accipio excusationem: omnia relinques, si me

Ep. 13, 3. *privatis, summis infimis, f.* (W.). *privatis s. i. f.* B. — *quum primum* (Man.). *cum prima* MB. — *att.* †*militaremque conlocarem* (MW.). *att. remque militarem collocassem* (W.) aut *a. militaremque c. rem* (W.) aut, ut vulgo, *a. m. rem collocassem. a. rem militaremque conlocassem* Klotz., B.

amabis, quum tua opera Fadius uti volet. Ego res Romanas vehementer exspecto et desidero inprimisque, quid agas, scire cupio; nam iamdiu propter hiemis magnitudinem nihil novi ad nos afferebatur.

XV.

Scr. in Cilicia ineunte mense Sextili (III. Nonas?) a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

Non potuit accuratius agi nec prudentius, quam 1
est actum a te cum Curione de supplicatione, et hercule confecta res ex sententia mea est quum celeritate, tum quod is, qui erat iratus, competitor tuus et idem meus, assensus est ei, qui ornavit res nostras divinis laudibus: quare scito me sperare ea, quae sequuntur; ad quae tu te para. Dolabel- 2
lam a te gaudeo primum laudari, deinde etiam amari; nam ea, quae speras Tulliae meae prudentia temperari posse, scio cui tuae epistolae respondeant. Quid, si meam legas, quam ego tum ex tuis litteris misi ad Appium? sed quid agas? sic vivitur. Quod actum est, di approbent: spero fore iucundum generum nobis, multumque in eo tua nos humanitas adiuvabit. Res publica me valde sollicitat: faveo 3
Curioni, Caesarem honestum esse cupio, pro Pompeio emori possum; sed tamen ipsa re publica nihil mihi est carius, in qua tu non valde te iactas, districtus enim mihi videris esse, quod et bonus civis et bonus amicus es. Ego de provincia de- 4
cedens quaestorem Caelium praeposui provinciae. „Puerum?“ inquis. At quaestorem, at nobilem adolescentem, at omnium fere exemplo. Neque erat superiore honore usus, quem praeficerem: Pomptinus multo ante discesserat; a Quinto fratre impetrari

Ep. 14. *nihil ad nos novi* (alt. M. ex.)?

non poterat: quem tamen si reliquissem, dicerent
iniqui non me plane post annum, ut senatus vo-
luisset, de provincia decessisse, quoniam alterum
me reliquissem; fortasse etiam illud adderent, sena-
tum eos voluisse provinciis praeesse, qui antea non
praefuissent, fratrem meum triennium Asiae prae-
fuisse; denique nunc sollicitus non sum: si fratrem
reliquissem, omnia timerem. Postremo non tam
mea sponte quam potentissimorum duorum exemplo,
qui omnes Cassios Antoniosque complexi sunt, ho-
minem adolescentem non tam allicere volui, quam
alienare nolui. Hoc tu meum consilium laudes ne-
5 cesse est, mutari enim non potest. De Ocella pa-
rum ad me plane scripseras et in actis non erat:
tuae res gestae ita notae sunt, ut trans montem
Taurum etiam de Matrinio sit auditum. Ego, nisi
quid me etesiae morabuntur, celeriter, ut spero,
vos videbo.

XVI.

Scr. in Cumano mense Aprili (circ. Idus) a. u. c. 705.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO.

1 Magno dolore me affecissent tuae litterae, nisi
iam et ratio ipsa depulisset omnes molestias et
diuturna desperatione rerum obduruisset animus ad
dolorem novum; sed tamen, quare acciderit, ut ex
meis superioribus litteris id suspicarere, quod scri-
bis, nescio; quid enim in illis fuit praeter quere-
lam temporum? quae non meum animum magis
sollicitum habent quam tuum; nam non eam cognovi
aciem ingenii tui, quod ipse videam, te id ut non
putem videre: illud miror, adduci potuisse te, qui
me penitus nosse deberes, ut existimares aut me
tam improvidum, qui ab excitata fortuna ad incli-
natam et prope iacentem desciscerem, aut tam
inconstantem, ut collectam gratiam florentissimi

hominis effunderem a meque ipse deficerem et, quod initio semperque fugi, civili bello interessem. Quod 2
est igitur meum „triste consilium"? ut discederem fortasse in aliquas solitudines? nosti enim non modo stomachi mei, cuius tu similem quondam habebas, sed etiam oculorum in hominum insolentium indignitate fastidium; accedit etiam molesta haec pompa lictorum meorum nomenque imperii, quo appellor: eo si onere carerem, quamvis parvis Italiae latebris contentus essem; sed incurrit haec nostra laurus non solum in oculos, sed iam etiam in voculas malevolorum: quod quum ita esset, nihil tamen umquam de profectione nisi vobis approbantibus cogitavi; sed mea praediola tibi nota sunt: in his mihi necesse est esse, ne amicis molestus sim; quod autem in maritimis facillime sum, moveo nonnullis suspicionem velle me navigare, quod tamen fortasse non nollem, si possem ad otium; nam ad bellum quidem qui convenit? praesertim contra eum, cui spero me satisfecisse, ab eo, cui iam satisfieri nullo modo potest. Deinde senten- 3
tiam meam tu facillime perspicere potuisti iam ab illo tempore, quum in Cumanum mihi obviam venisti: non enim te celavi sermonem T. Ampii; vidisti, quam abhorrerem ab urbe relinquenda, quum audissem: nonne tibi affirmavi quidvis me potius perpessurum quam ex Italia ad bellum civile [me] exiturum? Quid ergo accidit, cur consilium mutarem? nonne omnia potius, ut in sententia permanerem? Credas hoc mihi velim, quod puto te ita existimare, me ex his miseriis nihil aliud quaerere, nisi ut homines aliquando intelligant me nihil maluisse quam pacem, ea desperata nihil tam fugisse

Ep. 16, 2. *nihil tamen* (W.). *nil t.* MB. 3. *civile* [*me*] *ex.* (W.). *civilem ex.* M. *civile ex.* W. olim, B. — *te ita existimare* (W.). *te id ex.* M. *te ex.* vulgo.

quam arma civilia: huius me constantiae puto fore
ut numquam poeniteat. Etenim memini in hoc
genere gloriari solitum esse familiarem nostrum Q.
Hortensium, quod numquam bello civili interfuisset:
hoc nostra laus erit illustrior, quod illi tribuebatur
ignaviae, de nobis id existimari posse non arbitror.
4 Nec me ista terrent, quae mihi a te ad timorem
fidissime atque amantissime proponuntur; nulla est
enim acerbitas, quae non omnibus hac orbis terrarum
perturbatione impendere videatur, quam quidem
ego a re publica meis privatis et domesticis
incommodis libentissime vel istis ipsis, quae tu me
5 mones ut caveam, redemissem. Filio meo, quem
tibi carum esse gaudeo, si erit ulla res publica,
satis amplum patrimonium relinquam memoriam
nominis mei; sin autem nulla erit, nihil accidet ei
separatim a reliquis civibus. Nam, quod rogas, ut
respiciam generum meum, adolescentem optimum
mihique carissimum, †an dubitas, qui scias, quanti
quum illum, tum vero Tulliam meam faciam, quin
ea me cura vehementissime sollicitet, et eo magis,
quod in communibus miseriis hac tamen oblectabar
specula, Dolabellam meum vel potius nostrum fore
ab iis molestiis, quas liberalitate sua contraxerat,
liberum? Velim quaeras, quos ille dies sustinuerit,
in urbe dum fuit, quam acerbos sibi, quam mihi
6 ipsi socero non honestos. Itaque neque ego hunc
Hispaniensem casum exspecto, de quo mihi exploratum
est ita esse, ut tu scribis, neque quidquam
astute cogito: si quando erit civitas, erit profecto
nobis locus; sin autem non erit, in easdem solitudines
tu ipse, ut arbitror, venies in quibus nos

Ep. 16, 3. *ignaviae, de* (W.). *i.; de* vulgo. 4. *fidelissime* (A.)? 5. †*an dubitas* (W.). *num d.* (vel *dubitas*) aut *equidem facio; an d.* (W.). *an d* vulgo. — *qui scias* (Or., B.). *quin s.* M. *quum s.* (edd. vett.)?

consedisse audies. Sed ego fortasse vaticinor et
haec omnia meliores habebunt exitus: recordor enim
desperationes eorum, qui senes erant adolescente
me; eos ego fortasse nunc imitor et utor aetatis
vitio. Velim ita sit; sed tamen. ... Togam prae- 7
textam texi Oppio puto te audisse; nam Curtius
noster dibaphum cogitat, sed eum infector mora-
tur — hoc aspersi, ut scires me tamen in stomacho
solere ridere —. *De* Dolabella quod scripsi, sua-
deo videas, tamquam si tua res agatur. Extremum
illud erit: nos nihil turbulenter, nihil temere facie-
mus; te tamen oramus, quibuscumque erimus in
terris, ut nos liberosque nostros ita tueare, ut ami-
citia nostra et tua fides postulabit.

XVII.

Scr. Tarsi a. d. XVI. Kal. Sextiles a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. CN. SALLUSTIO PROQUAEST.

Binas litteras a te mihi stator tuus reddidit 1
Tarsi a. d. XVI. Kal. Sextiles: his ego ordine, ut
videris velle, respondebo. De successore meo nihil
audivi ne*que* quemquam fore arbitror. Quin ad
diem decedam, nulla causa est, praesertim sublato
metu Parthico. Commoraturum me nusquam sane
arbitror; Rhodum Ciceronum causa puerorum ac-
cessurum puto, neque id tamen certum. Ad ur-
bem volo quam primum venire; sed tamen iter
meum rei publicae et rerum urbanarum ratio gu-
bernabit. Successor tuus non potest ita matu-
rare, ullo modo ut tu me in Asia possis convenire.
De rationibus referendis, non erat incommodum 2

Ep. 16, 7. *sed tamen. ... T.* (W.). *sed tamen! ... T.* vulgo. — *Dolabella quod* (W.). *D., q.* vulgo. Ep. 17, 1. *Binas litteras* (Mart.-L.). *Litteras* MB. — *maturare, ullo modo ut* (W.). *m. u. m., ut* vulgo

te nullas referre, quam tibi scribis a Bibulo fieri potestatem; sed id vix mihi videris per legem Iuliam facere posse, quam Bibulus certa quadam ratione non servat, tibi magno opere servandam censeo.
3 Quod scribis, Apamea praesidium deduci non oportuisse, videbam item ceteros existimare molesteque ferebam de ea re minus commodos sermones malevolorum fuisse: Parthi transierint necne, praeter te video dubitare neminem; itaque omnia praesidia, quae magna et firma paraveram, commotus homi-
4 num non dubio sermone dimisi. Rationes mei quaestoris nec verum fuit me tibi mittere nec tamen erant confectae; eas nos Apameae deponere cogitabamus. De praeda mea praeter quaestores urbanos, id est populum Romanum, teruncium nec attigit nec tacturus est quisquam. Laodiceae me praedes accepturum arbitror omnis pecuniae publicae, ut et mihi et populo cautum sit sine vecturae periculo. Quod scribis ad me de drachmum CCCIↃↃↃ, nihil est, quod in isto genere cuiquam possim commodare; omnis enim pecunia ita tractatur, ut praeda a praefectis, quae autem mihi attributa est, a quae-
5 store curetur. Quod quaeris, quid existimem de legionibus, quae decretae sunt in Syriam, antea dubitabam, venturaene essent: nunc mihi non est dubium, quin, si antea auditum erit otium esse in Syria, venturae non sint; Marium quidem successorem tarde video esse venturum, propterea quod
6 senatus ita decrevit, ut cum legionibus iret. Uni epistolae respondi; venio ad alteram. Petis a me, ut Bibulo te quam diligentissime commendem: in quo mihi voluntas non deest, sed locus esse videtur tecum expostulandi; solus enim tu ex omnibus,

Ep. 17, 2. *te nullas ref.* (Mart.-Lag.). *te nullam r.* MB. 4. *nec tamen erant* (M.). *nec tum e.* edd. vett., B. — *nec attacturus* (W.)? — *drachmum* (W.). *dracchum* M. *drachumum* Bücheler., B.

qui cum Bibulo sunt, certiorem me numquam fecisti, quam valde Bibuli voluntas a me sine causa abhorreret; permulti enim ad me detulerunt, quum magnus Antiochiae metus esset et magna spes in me atque in exercitu meo, solitum dicere quidvis se perpeti malle quam videri eguisse auxilio meo, quod ego officio quaestorio te adductum reticere de praetore tuo non moleste ferebam, quamquam, quemadmodum tractarere, audiebam. Ille autem, quum ad Thermum de Parthico bello scriberet, ad me litteram numquam misit, ad quem intelligebat eius belli periculum pertinere: tantum de auguratu filii sui scripsit ad me; in quo ego, misericordia commotus et quod semper amicissimus Bibulo fui, dedi operam, ut ei quam humanissime scriberem.
Ille si † omnis est malevolus — quod numquam 7
existimavi —, minus offendor in me; sin autem a me est alienior, nihil tibi meae litterae proderunt: nam, ad senatum quas Bibulus litteras misit, in iis, quod mihi cum illo erat commune, sibi soli attribuit: se ait curasse, ut cum quaestu populi pecunia permutaretur; quod autem meum erat proprium, ut alariis Transpadanis uti negarem, id etiam se populo remisisse scribit; quod vero illius erat solius, id mecum communicat: „equitibus auxiliariis", inquit, „quum amplius frumenti postularemus"; illud vero pusilli animi et ipsa malevolentia ieiuni atque inanis, quod Ariobarzanem, quia senatus per me regem appellavit mihique commendavit, iste in litteris non regem, sed regis Ariobarzanis filium appellat. Hoc animo qui sunt, deteriores fiunt rogati; sed tibi morem gessi: litteras ad eum scripsi, quas quum acceperis, facies, quod voles.

Ep. 17, 6. *solitum dicere* (M.). *s. eum d.* B. 7. *si † omnis* (W.). *si omnibus* (vulgo, W.) aut *si in omnes* (B.). — *uti negarem* (M.). *uti me n.* L. B.

XVIII.

Scr. Laodiceae ineunte mense Maio a. u. c. **704.**

M. CICERO IMP. S. D. Q. THERMO PROPRAET.

1 Officium meum erga Rhodonem ceteraque mea studia, quae tibi ac tuis praestiti, tibi, homini gratissimo, grata esse vehementer gaudeo, mihique scito in dies maiori curae esse dignitatem tuam, quae quidem a te ipso integritate et clementia tua sic amplificata est, ut nihil addi posse videatur;
2 sed mihi magis magisque quotidie de rationibus tuis cogitanti placet illud meum consilium, quod initio Aristoni nostro, ut ad me venit, ostendi, graves te suscepturum inimicitias, si adolescens potens et nobilis a te ignominia affectus esset. Et hercule sine dubio erit ignominia; habes enim neminem honoris gradu superiorem, ille autem, ut omittam nobilitatem, hoc ipso vincit viros optimos hominesque innocentissimos, legatos tuos, quod et quaestor est et quaestor tuus. Nocere tibi iratum neminem posse perspicio, sed tamen tres fratres summo loco natos, promptos, non indisertos te nolo habere iratos, iure praesertim: quos video
3 deinceps tribunos pl. per triennium fore; tempora autem rei publicae qualia futura sint, quis scit? mihi quidem turbulenta videntur fore. Cur ego te velim incidere in terrores tribunicios, praesertim quum sine cuiusquam reprehensione quaestoriis legatis quaestorem possis anteferre? qui si *se* dignum maioribus suis praebuerit, ut spero et opto, tua laus ex aliqua parte fuerit; sin quid offenderit, sibi totum, nihil tibi offenderit. Quae mihi veniebant in mentem, quae ad te pertinere arbitrabar, quod in Ciliciam proficiscebar, existimavi me ad te oportere scribere: tu quod egeris, id velim di ap-

probent; sed, si me audies, vitabis inimicitias et posteritatis otio consules.

XIX.

Scr. Tarsi a. d. X. Kal. Quinctiles a. u. c. 704.

M. TULLIUS M. F. M. N. CICERO IMP. S. D. C. CAELIO L. F. C. N. CALDO QUAEST.

Quum optatissimum nuntium accepissem te mihi 1
quaestorem obtigisse, eo iucundiorem mihi eam sortem sperabam fore, quo diutius in provincia mecum fuisses; magni enim videbatur interesse ad eam necessitudinem, quam nobis sors tribuisset, consuetudinem quoque accedere: postea, quum mihi nihil neque a te ipso neque ab ullo alio de adventu tuo scriberetur, verebar, ne id ita caderet, quod etiam nunc vereor, ne ante, quam tu in provinciam venisses, ego de provincia decederem; accepi autem a te missas litteras in Cilicia, quum essem in castris, a. d. x. Kal. Quinctiles, scriptas humanissime, quibus facile et officium et ingenium tuum perspici posset, sed neque unde nec quo die datae essent aut quo tempore te exspectarem significabant, nec is, qui attulerat, a te acceperat, ut ex eo scirem, quo ex loco aut quo tempore essent
datae. Quae quum essent incerta, existimavi tamen 2
faciundum esse, ut ad te statores meos et lictores cum litteris mitterem; quas si satis opportuno tempore accepisti, gratissimum mihi feceris, si *ad* me in Ciliciam quam primum veneris; nam, quod ad me Curius, consobrinus tuus, mihi, ut scis, maxime necessarius, quod item C. Virgilius, propinquus tuus, familiarissimus noster, de te accuratissime scripsit, valet id quidem apud me multum, sicuti

Ep. 19, 1. *caderet, quod .. vereor, ne* (W.). c. — *quod .. v. —, ne* B.

debet hominum amicissimorum diligens commendatio, sed tuae litterae de tua praesertim dignitate et de nostra coniunctione maximi sunt apud me ponderis. Mihi quaestor optatior obtingere nemo potuit: quamobrem, quaecumque a me ornamenta in te *proficisci poterunt*, proficiscentur, ut omnes intelligant a me habitam esse rationem tuae maiorumque tuorum dignitatis; sed id facilius consequar, si ad me in Ciliciam veneris, quod ego et mea et rei publicae et maxime tua interesse arbitror.

LIBER TERTIUS.

AD AP. CLAUDIUM PULCHRUM.

I.

Scr. Romae exeunte a. u. c. 702.

CICERO APPIO IMP. S. D.

Si ipsa res publica tibi narrare posset, quomodo 1 sese haberet, non facilius ex ea cognoscere posses, quam ex liberto tuo Phania: ita est homo non modo prudens, verum etiam, quod iuvet, curiosus; quapropter ille tibi omnia explanabit, id enim mihi et ad brevitatem est aptius et ad reliquas res providentius. De mea autem benevolentia erga te, etsi potes ex eodem Phania cognoscere, tamen videntur etiam aliquae meae partes: sic enim tibi persuade, carissimum te mihi esse quum propter multas suavitates ingenii, officii, humanitatis tuae, tum quod ex tuis litteris et ex multorum sermonibus intelligo omnia, quae a me profecta sunt in te, tibi accidisse gratissima; quod quum ita sit, perficiam profecto, ut longi temporis usuram, qua caruimus intermissa nostra consuetudine, et gratia et crebritate et magnitudine officiorum meorum sarciam, idque me, quoniam tu ita vis, puto non invita Minerva esse facturum, quam quidem ego, si forte de tuis sumpsero, non solum *Παλλάδα*, sed etiam *Ἀππιάδα* nominabo. Cilix, libertus tuus, 2 antea mihi minus fuit notus; sed, ut mihi reddidit a te litteras plenas et amoris et officii, mirifice ipse

suo sermone subsecutus est humanitatem litterarum tuarum: iucunda mihi eius oratio fuit, quum de animo tuo, de sermonibus, quos de me haberes quotidie, mihi narraret; quid quaeris? biduo factus est mihi familiaris, ita tamen, ut Phaniam valde sim desideraturus, quem quum Romam remittes, quod, ut putabamus, celeriter eras facturus, omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari a me voles,
3 mandata des velim. L. Valerium iureconsultum valde tibi commendo, sed ita etiam, si non est iure consultus, melius enim ei cavere volo, quam ipse aliis solet. Valde hominem diligo: est ex meis domesticis atque intimis familiaribus. Omnino tibi agit gratias, sed idem scribit meas litteras maximum apud te pondus habituras: id eum ne fallat, etiam atque etiam rogo.

II.

Scr. Romae ineunte a. u. c. 703 (ante Non. Maias).

M. CICERO PROCOS. S. D. APPIO PULCHRO IMP.

1 Quum et contra voluntatem meam et praeter opinionem accidisset, ut mihi cum imperio in provinciam proficisci necesse esset, in multis et variis molestiis cogitationibusque meis haec una consolatio occurrebat, quod neque tibi amicior, quam ego sum, quisquam posset succedere neque ego ab ullo provinciam accipere, qui mallet eam quam maxime mihi aptam explicatamque tradere; quod si tu quoque eandem de mea voluntate erga te spem habes, ea te profecto numquam fallet. A te maximo opere pro nostra summa coniunctione tuaque singulari humanitate etiam atque etiam quaeso et peto, ut, quibuscumque rebus poteris — poteris autem plurimis —, prospicias et consulas rationibus

Ep. 1, 3. *fallat, etiam* (M.). *f., te e.* (Crat., B.)?

meis. Vides ex senatus consulto provinciam esse 2
habendam: si eam, quod eius facere potueris, quam expeditissimam mihi tradideris, facilior erit mihi quasi decursus mei temporis. Quid in eo genere efficere possis, tui consilii est: ego te, quod tibi veniet in mentem mea interesse, valde rogo. Pluribus verbis ad te scriberem, si aut tua humanitas longiorem orationem exspectaret aut id fieri nostra amicitia pateretur aut res verba desideraret ac non pro se ipsa loqueretur: hoc velim tibi persuadeas, si rationibus meis provisum a te esse intellexero, magnam te ex eo et perpetuam voluptatem esse capturum.

III.

Scr. Brundisii exeunte mense Maio a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. AP. PULCHRO.

A. d. XI. Kalendas Iunias Brundisium quum 1
venissem, Q. Fabius Virgilianus, legatus tuus, mihi praesto fuit eaque me ex tuis mandatis monuit, quae non mihi, ad quem pertinebant, sed universo senatui venerant in mentem, praesidio firmiore opus esse ad istam provinciam; censebant enim omnes fere, ut in Italia supplementum meis et Bibuli legionibus scriberetur: id quum Sulpicius consul passurum se negaret, multa nos quidem questi sumus, sed tantus consensus senatus fuit, ut mature proficisceremur, parendum ut fuerit, itaque fecimus. Nunc, quod a te petii litteris iis, quas Romae tabellariis tuis dedi, velim tibi curae sit, ut, quae successori coniunctissimo et amicissimo commodare potest is, qui provinciam tradit, ut ea pro nostra consociatissima voluntate cura ac diligentia tua

Ep. 2, 2. *quod eius f.* (MB.). *quoad e. f.* (edd. vett.)? — *magnam te ex* (M.). *m. me ex* Müller, B.

complectare, ut omnes intelligant nec me benevolentiori cuiquam succedere nec te amiciori potuisse
2 provinciam tradere. Ex iis litteris, quarum ad me exemplum misisti, quas in senatu recitari voluisti, sic intellexeram, permultos a te milites esse dimissos; sed mihi Fabius idem demonstravit te id cogitasse facere, sed, quum ipse a te discederet, integrum militum numerum fuisse: id si ita est, pergratum mihi feceris, si istas exiguas copias, quas habuisti, quam minime imminueris; qua de re senatus consulta quae facta sunt, ad te missa esse arbitror. Equidem pro eo, quanti te facio, quidquid feceris, approbabo, sed te quoque confido ea facturum, quae mihi intelliges maxime esse accommodata. Ego C. Pomptinum, legatum meum, Brundisii exspectabam eumque ante Kalendas Iunias Brundisium venturum arbitrabar; qui quum venerit, quae primum navigandi nobis facultas data erit, utemur.

IV.

Scr. Brundisii Nonis Iuniis a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. AP. PULCHRO.

1 Pridie Nonas Iunias, quum essem Brundisii, litteras tuas accepi, quibus erat scriptum te L. Clodio mandasse, quae illum mecum loqui velles: eum sane exspectabam, ut ea, quae a te afferret, quam primum cognoscerem. Meum studium erga te et officium, tametsi multis iam rebus spero tibi esse cognitum, tamen in iis maxime declarabo, quibus plurimum significare potuero tuam mihi existimationem et dignitatem carissimam esse. Mihi et Q. Fabius Virgilianus et C. Flaccus L. f. et dili-

Ep. 3, 2. *consulta quae* (W.). *c., q.* vulgo. — *Brundisium* (M.). [*Brundisium*] Kleyn., B.

gentissime M. Octavius Cn. f. demonstravit me a te plurimi fieri; quod egomet multis argumentis iam antea iudicaram maximeque illo libro augurali, quem ad me amantissime scriptum suavissimum misisti. Mea in te omnia summae necessitudinis officia con- 2
stabunt; nam quum te ipsum, ex quo tempore tu me diligere coepisti, quotidie pluris feci, tum accesserunt etiam coniunctiones necessariorum tuorum — duo enim duarum aetatum plurimi facio, Cn. Pompeium, filiae tuae socerum, et M. Brutum, generum tuum — collegiique coniunctio, praesertim tam honorifice a te approbata, non mediocre vinculum mihi quidem attulisse videtur ad voluntates nostras copulandas. Sed et, si Clodium convenero, ex illius sermone ad te scribam plura et ipse operam dabo te ut quam primum videam. Quod scribis tibi manendi causam eam fuisse, ut me convenires, id mihi, ne mentiar, est gratum.

V.

Scr. Trallibus a. d. VI. Kal. Sext. a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. AP. PULCHRO.

Tralles veni a. d. VI. Kal. Sext. Ibi mihi praesto 1
fuit L. Lucilius cum litteris mandatisque tuis; quo quidem hominem neminem potuisti nec mihi amiciorem nec, ut arbitror, ad ea cognoscenda, quae scire volebam, aptiorem prudentioremve mittere; ego autem et tuas litteras legi libenter et audivi Lucilium diligenter. Nunc, quoniam et tu ita sentis — scribis enim, quae de nostris officiis ego ad te scripserim, etsi tibi iucunda fuerint, tamen, quoniam ex alto repetita sint, non necessaria te

Ep. 4, 2. *omnia summae nec.* (Man.). *o. summa nec.* M., vulgo. — *tuorum — duo ... tuum — collegiique* (W.). *t.: duo ... t.; conl.* B. — *dabo te* (W.). *d., te* vulgo. Ep. 5, 1. *homine neminem* (W.)?

putasse — et re vera confirmata amicitia et perspecta fide commemoratio officiorum supervacanea est, eam partem orationis praetermittam; tibi tamen agam, ut debeo, gratias, animadverti enim et didici ex tuis litteris te omnibus in rebus habuisse rationem, ut mihi consuleres praestitueresque et praepararares quodammodo omnia, quo mea ratio facilior
2 et solutior esse posset. Hoc tuum officium quum mihi gratissimum esse dicam, sequitur illud, ut te existimare velim mihi magnae curae fore atque esse iam, primum ut ipse tu tuique omnes, deinde ut etiam reliqui scire possint me tibi esse amicissimum; quod quibus adhuc non satis est perspectum, ii mihi nolle magis nos hoc animo esse quam non intelligere videntur; sed profecto intelligent, neque enim obscuris personis nec parvis in causis res agetur. Sed haec fieri melius quam dici aut scribi
3 volo. Quod itinerum meorum ratio te nonnullam in dubitationem videtur adducere, visurusne me sis in provincia, ea res sic se habet: Brundisii quum loquerer cum Phania, liberto tuo, veni in eum sermonem, ut dicerem me libenter ad eam partem provinciae primum esse venturum, quo te maxime velle arbitraretur; tunc mihi ille dixit, quod classe tu velles decedere, per fore accommodatum tibi, si ad illam maritimam partem provinciae navibus accessissem; dixi me esse facturum, itaque fecissem, nisi mihi L. Clodius noster Corcyrae dixisset minime id esse faciendum; te Laodiceae fore ad meum adventum: erat id mihi multo brevius multoque commodius, quum praesertim te ita malle arbitrarer;
4 tua ratio postea est commutata. Nunc quid fieri possit, tu facillime statues; ego tibi meum consilium

Ep. 5, 1. *s. est, eam* (vulgo). *s. est —, eam* B. 3. *sic se habet* (Graev.). *sic sic h.* M1. *sic si h.* M2. *sic h.* V., B. — *tum mihi ille* (W.)? 3. et 4. *Laodiceae* (vulgo). *Laudiceae* MB.

exponam: pr. Kalendas Sextiles puto me Laodiceae fore; perpaucos dies, dum pecunia accipitur, quae mihi ex publica permutatione debetur, commorabor; deinde iter faciam ad exercitum, ut circiter Idus Sextiles putem me ad Iconium fore. Sed, si quid nunc me fallit in scribendo — procul enim aberam ab re ipsa et a locis —, simul ac progredi coepero, quam celerrime potero et quam creberrimis litteris faciam ut tibi nota sit omnis ratio dierum atque itinerum meorum. Oneris tibi imponere nec audeo quidquam nec debeo; sed, quod commodo tuo fieri possit, utriusque nostrum magni inte*rest*, *ut te videam ante*, quam decedas: quam facultatem si quis casus eripuerit, mea tamen in te omnia officia constabunt non secus ac si te vidissem; tibi de nostris rebus nihil sum ante mandaturus per litteras, quam desperaro coram me tecum agere
posse. Quod te a Scaevola petisse dicis, ut, dum 5
tu abesses, ante adventum meum provinciae praeesset, eum ego Ephesi vidi fuitque mecum familiariter triduum illud, quod ego Ephesi commoratus sum, nec ex eo quidquam audivi, quod sibi a te mandatum diceret. Ac sane vellem potuisset obsequi voluntati tuae; non enim arbitror noluisse.

VI.

Scr. in castris ad Iconium pr. Kal. Sept. a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. AP. PULCHRO.

Quum meum factum cum tuo comparo, etsi non 1
magis mihi faveo in nostra amicitia tuenda quam tibi, tamen multo magis meo facto delector quam tuo. Ego enim Brundisii quaesivi ex Phania, cuius mihi videbar et fidelitatem erga te perspexisse et

Ep. 5, 4. *celerrime* (Pal. 5). *celerrimis* M. *celerrimis nuntiis* (Klotz.)?

nosse locum, quem apud te is teneret, quam in partem provinciae maxime putaret te velle ut in succedendo primum venirem; quum ille mihi respondisset nihil me tibi gratius facere posse, quam si ad Sidam navigassem, etsi minus dignitatis habebat ille adventus et ad multas res mihi minus erat
2 aptus, tamen ita me dixi esse facturum. Idem ego, quum L. Clodium Corcyrae convenissem, hominem ita tibi coniunctum, ut mihi, cum illo quum loquerer, tecum loqui viderer, dixi ei me ita facturum esse, ut in eam partem, quam Phania rogasset, primum venirem; tunc ille, mihi quum gratias egisset, magno opere a me petivit, ut Laodiceam protinus irem; te in prima provincia velle esse, ut quam primum decederes; quin, nisi ego successor essem, quem tu cuperes videre, te antea, quam tibi successum esset, decessurum fuisse — quod quidem erat consentaneum cum iis litteris, quas ego Romae acceperam, ex quibus perspexisse mihi videbar, quam festinares decedere —; respondi Clodio me ita esse facturum ac multo quidem libentius, quam si illud esset faciendum, quod promiseram Phaniae: itaque et consilium mutavi et ad te statim mea manu scriptas litteras misi, quas quidem ex tuis litteris intellexi satis mature ad te esse perlatas.
3 Hoc ego meo facto valde delector, nihil enim potuit fieri amantius; considera nunc vicissim tuum: non modo ibi non fuisti, ubi me quam primum videre posses, sed eo discessisti, quo ego te ne persequi quidem possem triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege, ut opinor, Cornelia constituti essent, ut tuum factum *iis*, qui, quo animo inter nos simus, ignorant, alieni hominis, ut levissime dicam, et

Ep. 6, 2. *tum ille, mihi* (W.)? — *fuisse — quod ... decedere —; resp.* (W.). *f.: quod ... decedere. resp.* vulgo. 3. *ignorant* (V.). *ignorent* M B. *levissime* (M.). *lenissime* Mart.-L., B.

fugientis congressum, meum vero coniunctissimi et
amicissimi esse videatur. Ac mihi tamen, ante- 4
quam in provinciam veni, redditae sunt a te litte-
rae, quibus etsi te Tarsum proficisci demonstrabas,
tamen mihi non dubiam spem mei conveniendi af-
ferebas, quum interea, credo equidem, malevoli ho-
mines — late enim patet hoc vitium et est in
multis —, sed tamen probabilem materiem nacti
sermonis ignari meae constantiae conabantur alie-
nare a te voluntatem meam, qui te forum Tarsi
agere, statuere multa, decernere, iudicare dicerent,
quum posses iam suspicari tibi esse successum, quae
ne ab iis quidem fieri solerent, qui brevi tempore
sibi succedi putarent. Horum ego sermone non 5
movebar, quin etiam, credas mihi velim, si quid tu
ageres, levari me putabam molestia et ex annua
provincia, quae mihi longa videretur, prope iam
undecim mensum provinciam factam esse gaude-
bam, si absenti mihi unius mensis labor detractus
esset: illud, vere dicam, me movet, in tanta mili-
tum paucitate abesse tres cohortes, quae sint ple-
nissimae, nec me scire ubi sint; molestissime autem
fero, quod, te ubi visurus sim, nescio, eoque ad te
tardius scripsi, quod quotidie te ipsum exspectabam,
quum interea ne litteras quidem ullas accepi, quae
me docerent, quid ageres aut ubi te visurus essem.
Itaque virum fortem mihique in primis probatum,
D. Antonium, praefectum evocatorum, misi ad te,
cui, si tibi videretur, cohortes traderes, ut, dum
tempus anni esset idoneum, aliquid negotii gerere
possem; in quo, tuo consilio ut me sperarem esse
usurum, et amicitia nostra et litterae tuae fecerant,
quod ne nunc quidem despero; sed plane, quando
aut ubi te visurus sim, nisi ad me scripseris, ne

Ep. 6, 5. *D. Antonium* (Baiteri conj.). *dicit A.* M. *Antonium* vulgo.

6 suspicari quidem possum. Ego, ut me tibi amicissimum esse et aequi et iniqui intelligant, curabo: de tuo in me animo iniquis secus existimandi videris nonnihil loci dedisse; id si correxeris, mihi valde gratum erit. Et, ut habere rationem possis, quo loco me salva lege Cornelia convenias, ego in provinciam veni pridie Kalendas Sextiles, iter in Ciliciam facio per Cappadociam, castra movi ab Iconio pridie Kalendas Septembres. Nunc tu et ex diebus et ex ratione itineris, si putabis me esse conveniendum, constitues, quo loco id commodissime fieri possit et quo die.

VII.

Scr. Laodiceae circiter Id. Februarias a. u. c. **704**.

M. CICERO S. D. AP. PULCHRO.

1 Pluribus verbis ad te scribam, quum plus otii nactus ero: haec scripsi subito, quum Bruti pueri Laodiceae me convenissent et se Romam properare dixissent; itaque nullas iis praeterquam ad te et
2 ad Brutum dedi litteras. Legati Appiani mihi volumen a te plenum querelae iniquissimae reddiderunt, quod eorum aedificationem litteris meis impedissem; eadem autem epistola petebas, ut eos quam primum, ne in hiemem inciderent, ad facultatem aedificandi liberarem, et simul peracute querebare, quod eos tributa exigere vetarem, priusquam ego re cognita permisissem; genus enim quoddam fuisse impediendi, quum ego cognoscere non *possem*, nisi quum
3 ad hiemem me ex Cilicia recepissem. Ad omnia accipe et cognosce aequitatem expostulationis tuae: primum, quum ad me aditum esset ab iis, qui dicerent a se intolerabilia tributa exigi, quid habuit

Ep. 6, 6. *curabo: tu de tuo* (W.)? *c.: de tuo* MB.
Ep. 7, 1. *Laodiceae* (edd. vett.). *Laud.* MB.

iniquitatis me scribere, ne facerent, antequam ego
rem causamque cognossem? Non poteram, credo,
ante hiemem; sic enim scribis: quasi vero ad cogno-
scendum ego ad illos, non illi ad me venire de-
buerint. „Tam longe?“ inquis. Quid? quum dabas
iis litteras, per quas mecum agebas, ne eos impe-
direm, quo minus ante hiemem aedificarent, non
eos ad me venturos arbitrabare? tametsi id quidem
fecerunt ridicule; quas enim litteras afferebant, ut
opus aestate facere possent, eas mihi post brumam
reddiderunt. Sed scito et multo plures esse, qui
de tributis recusent, quam qui exigi velint, et me
tamen, quod te velle existimem, esse facturum. De
Appianis hactenus. A Pausania, Lentuli liberto, 4
accenso meo, audivi, quum diceret te secum esse
questum, quod tibi obviam non prodissem. Scilicet
contempsi te, nec potest fieri me quidquam super-
bius! quum puer tuus ad me secunda fere vigilia
venisset isque te ante lucem Iconium mihi ventu-
rum nuntiasset, incertumque, utra via, quum essent
duae, altera * Varronem, tuum familiarissimum, al-
tera Q. Leptam, praefectum fabrum meum, tibi ob-
viam misi. Mandavi utrique eorum, ut ante ad
me † excurrerent, ut tibi obviam prodire possem:
currens Lepta venit mihique nuntiavit te iam castra
praetergressum esse; confestim Iconium veni; cetera
iam tibi nota sunt. An ego tibi obviam non pro-
direm, primum Ap. Claudio, deinde imperatori, deinde
more maiorum, deinde, quod caput est, amico? *qui*
in isto genere multo etiam ambitiosius facere so-
leam, quam honos meus et dignitas postulat. Sed 5
haec hactenus: illud idem Pausania dicebat te
dixisse: „quid? Appius Lentulo, Lentulus Ampio

Ep. 7, 3. *illos, ac non* (W.)? 4. *altera * Varronem* (W.). *a. M. Varr.* (W.)? *a. Varr.* M., vulgo. — *me † excurrerent* (W.). *me curr.* (W.) aut *me recurr.* (Ern.).

processit obviam, Cicero Appio noluit?“ Quaeso, etiamne tu has ineptias, homo mea sententia summa prudentia, multa etiam doctrina, plurimo rerum usu, addo urbanitatem, quae est virtus, ut Stoici rectissime putant? ullam Appietatem aut Lentulitatem valere apud me plus quam ornamenta virtutis existimas? Quum ea consecutus nondum eram, quae sunt hominum opinionibus amplissima, tamen ista vestra nomina numquam sum admiratus; viros eos, qui ea vobis reliquissent, magnos arbitrabar: postea vero quam ita et cepi et gessi maxima imperia, ut mihi nihil neque ad honorem neque ad gloriam acquirendum putarem, superiorem quidem numquam, sed parem vobis me speravi esse factum. Nec mehercule aliter vidi existimare vel Cn. Pompeium, quem omnibus, qui umquam fuerunt, vel P. Lentulum, quem mihi ipsi antepono: tu si aliter existimas, nihil errabis, si paullo diligentius, ut, quid sit *εὐγένεια*, quid sit nobilitas, intelligas, Athenodorus, Sandonis filius, quid de his rebus dicat, attenderis.
6 Sed, ut ad rem redeam, me tibi non amicum modo, verum etiam amicissimum existimes velim: profecto omnibus officiis meis efficiam, ut ita esse vere possis iudicare. Tu autem si id agis, ut minus mea causa, dum ego absim, debere videaris, quam ego tua laborarim, libero te ista cura:

— — *πάρ' ἔμοιγε καὶ ἄλλοι,*
οἵ κέ με τιμήσουσι, μάλιστα δὲ μητίετα Ζεύς.

Si autem natura es *φιλαίτιος*, illud non perficies quo minus tua causa velim, hoc assequere, ut, quam in partem tu accipias, minus laborem. Haec ad te scripsi liberius fretus conscientia officii mei benevolentiaeque, quam a me certo iudicio susceptam, quoad tu voles, conservabo.

Ep. 7, 5. *putant? ullam* (W.). *p.; — ullam* B. — *quid de iis r.* (W.)? 6. *absim* (M.). *absum* N., B.

VIII.

Scr. in castris in agro Mopsuhestiae a. d. VIII. Idus Octobres a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. AP. PULCHRO.

Etsi, quantum ex tuis litteris intelligere potui, 1
videbam te hanc epistolam, quum ad urbem esses, esse lecturum refrigerato iam levissimo sermone hominum provincialium, tamen, quum tu tam multis verbis ad me de improborum oratione scripsisses, faciendum mihi putavi, ut tuis litteris brevi responderem. Sed prima duo capita epistolae tuae tacita 2
mihi quodammodo relinquenda sunt; nihil enim habent, quod definitum sit aut certum, nisi me vultu *et* taciturnitate significasse tibi non esse amicum, idque pro tribunali, quum aliquid ageretur, et nonnullis in conviviis intelligi potuisse. Hoc totum nihil esse possum intelligere; sed, quum sit nihil, ne qui dicatur quidem intelligo: illud quidem scio, meos multos et illustres et ex superiore et ex aequo loco sermones habitos cum tua summa laude et cum magna significatione nostrae familiaritatis ad te vere potuisse deferri. Nam, quod ad legatos attinet, quid a me fieri potuit aut elegantius aut iustius, quam ut sumptus egentissimarum civitatum minuerem sine ulla imminutione dignitatis tuae, praesertim ipsis civitatibus postulantibus? nam mihi totum genus legationum tuo nomine proficiscentium notum non erat. Apameae quum essem, multarum civitatum principes ad me detulerunt sumptus decerni legatis nimis magnos, quum solvendo civitates non essent. Hic ego multa simul cogitavi. Primum 3

Ep. 8, 2. *qui dicatur* (W.). *quid d.* M., vulgo. — *magna sign.* (Crat.). *m. sollicitudine* (*soll.* ex parte eraso) *sign.* M. *m.* [*sollicitudine*] *s.* B.

te, hominem non solum sapientem, verum etiam, ut nunc loquimur, urbanum, non arbitrabar genere isto legationum delectari, idque me arbitror Synnadis pro tribunali multis verbis disputavisse: primum Ap. Claudium senatui populoque Romano non Midaeensium testimonio — in ea enim civitate mentio facta est —, sed sua sponte esse laudatum; deinde me ita vidisse accidere multis, ut eorum causa legationes Romam venirent, sed iis legationibus non meminisse [me] ullum tempus laudandi aut locum dari; studia mihi eorum placere, quod in te bene merito grati essent, consilium totum videri minime necessarium; si autem vellent declarare in eo officium suum, laudaturum me, si qui suo sumptu functus esset officio, concessurum, si legitimo, non permissurum, si infinito. Quid in me reprehendi potest? nisi quod addis visum esse quibusdam edictum meum quasi consulto ad istas legationes impediendas esse accommodatum. Iam non tam mihi videntur iniuriam facere ii, qui haec disputant, quam si cuius aures ad hanc disputa-
4 tionem patent. Romae composui edictum; nihil addidi, nisi quod, publicani me rogarunt, quum Samum ad me venissent, ut de tuo edicto totidem verbis transferrem in meum. Diligentissime scriptum caput est, quod pertinet ad minuendos sumptus civitatum: quo in capite sunt quaedam nova, salutaria civitatibus, quibus ego magno opere delector; hoc vero, ex quo suspicio nata est me exquisisse aliquid, in quo te offenderem, tralaticium est. Neque enim eram tam desipiens, ut privatae rei causa legari putarem, qui, et tibi non privato

Ep. 8, 3. *sed iis leg.* (W.). *sed his l.* vulgo. — *meminisse [me] ullum* (W.). *meminissem u.* M. *meminisse u.* B. — *Quid in me repr.* (Or. conj.). *Q. enim repr.* M., B. 4. *nisi quod, publicani* (W.). *n. quod p.* vulgo. — *qui, et tibi* (W.). *qui et t.* vulgo.

et pro re non privata sua, sed publica, non in privato, sed in publico orbis terrae consilio, id est in senatu, ut gratias agerent, mittebantur; neque, quum edixi, ne quis iniussu meo proficisceretur, exclusi eos, qui me in castra et qui trans Taurum persequi non possent; nam id est maxime in tuis litteris irridendum; quid enim erat, quod me persequerentur in castra Taurumve transirent, quum ego Laodicea usque ad Iconium iter ita fecerim, ut me omnium illarum dioecesium, quae cis Taurum sunt, omniumque earum civitatum magistratus legationesque convenirent? nisi forte postea coeperunt legare, quam ego Taurum transgressus sum: quod certe non ita est; quum enim Laodiceae, quum Apameae, quum Synnadis, quum Philomelii, quum Iconii essem, quibus in oppidis omnibus commoratus sum, omnes iam istius generis legationes erant constitutae. Atque hoc tamen te scire volo, me de isto sumptu legationum aut minuendo aut remittendo decrevisse nihil, nisi quod principes civitatum a me postulassent, ne in venditionem tributorum et illam acerbissimam exactionem, quam tu non ignoras, capitum atque ostiorum inducerentur sumptus minime necessarii; ego autem, quum hoc suscepissem non solum iustitia, sed etiam misericordia adductus, ut levarem miseriis perditas civitates et perditas maxime per magistratus suos, non potui in illo sumptu non necessario negligens esse. Tu, *si* istiusmodi sermones ad te delati de me sunt, non debuisti credere; si autem hoc genere delectaris, ut, quae tibi in mentem veniant, aliis attribuas, genus sermonis inducis in amicitiam minime liberale. Ego, si in provincia de tua fama detrahere

Ep. 8, 4 *id est in senatu* (M., vulgo). [*id est in s.*] Ern., B.

umquam cogitassem, non *ad* generum tuum * *neque ad* libertum Brundisii neque ad praefectum fabrum Corcyrae, quem in locum me venire velles, rettulissem. Quare potes doctissimis hominibus auctoribus, quorum sunt de amicitia gerenda praeclarissime scripti libri, genus hoc totum orationis tollere: „disputabant; ego contra disserebam: dicebant; ego
6 negabam". An mihi de te nihil esse dictum umquam putas? ne hoc quidem, quod, quum me Laodiceam venire voluisses, Taurum ipse transisti? quod iisdem diebus meus conventus erat Apameae, Synnadae, Philomelii, tuus Tarsi? Non dicam plura, ne, in quo te obiurgem, id ipsum videar imitari: illud dicam, ut sentio: si ista, quae alios loqui dicis, ipse sentis, tua summa culpa est; sin autem alii tecum haec loquuntur, tua tamen, quod audis, culpa nonnulla est. Mea ratio in tota amicitia nostra constans et gravis reperietur; quod si qui me astutiorem fingit, quid potest esse calidius quam, quum te absentem semper defenderim, quum praesertim mihi usu venturum non arbitrarer, ut ego quoque a te absens defendendus essem, nunc committere, ut tu iure optimo me absentem deserere possis?
7 Unum genus excipio sermonis, in quo persaepe aliquid dicitur, quod te putem nolle dici, si aut legatorum tuorum cuipiam aut praefectorum aut tribunorum militum male dicitur: quod tamen ipsum non mehercule adhuc accidit, me audiente ut aut gravius diceretur aut in plures, quam mecum Corcyrae Clodius est locutus, quum in eo genere maxime quereretur te aliorum improbitate minus felicem,

Ep. 8, 5. *cogit., non ad generum tuum * neque ad libertum* (Vict.). Excidit aut *Romae* (V.) aut *Tarenti* (Bengel.). † *c., non gen. t. libertum* MB. 6. *Synnadae* (M2). *Synnade* M1, B. — *calidius* (Sch.). *callidius* M., vulgo. 7. *accidit, me audiente ut* (W.). *accidit me a., ut* vulgo. — *diceretur aut liberius, quam* (W.)?

fuisse. Hos ego sermones, quod et multi sunt et
tuam existimationem, ut ego sentio, non offendunt,
lacessivi numquam, sed non valde repressi. Si quis
est, qui neminem bona fide in gratiam putet redire
posse, non nostram is perfidiam coarguit, sed indi-
cat suam, simulque non de me is peius quam de
te existimat; sin autem quem mea instituta in pro-
vincia non delectant et quadam dissimilitudine in-
stitutorum meorum ac tuorum laedi se putat, quum
uterque nostrum recte fecerit, sed non idem uter-
que secutus sit, hunc ego amicum habere non curo.
Liberalitas tua, ut hominis nobilissimi, latius in 8
provincia patuit: nostra si angustior *est* — etsi de
tua prolixa beneficaque natura limavit aliquid poste-
rior annus propter quandam tristitiam temporum —,
non debent mirari homines, quum et natura sem-
per ad largiendum ex alieno fuerim restrictior et
temporibus, quibus alii moventur, iisdem ego mo-
vear, me esse acerbum sibi, ut sim dulcis mihi.
De rebus urbanis quod me certiorem fecisti, quum 9
per se mihi gratum fuit, tum quod significasti tibi
omnia mea mandata curae fore; in quibus unum
illud te praecipue rogo ut cures, ne quid mihi ad
hoc negotii aut oneris accedat aut temporis, Hor-
tensiumque, nostrum collegam et familiarem, roges,
ut, si umquam mea causa quidquam aut sensit aut
fecit, de hac quoque sententia bima decedat, qua
mihi nihil potest esse inimicius. De nostris rebus 10
quod scire vis, Tarso Nonis Octobribus *ad* Ama-
num versus profecti sumus; haec scripsi postridie
eius diei, quum castra haberem in agro Mopsu-
hestiae. Si quid egero, scribam ad te, neque do-
mum umquam ad me litteras mittam, quin adiungam

Ep. 8, 8. *movear, me .... mihi. De* (W.). *movear: me ... mihi. De* B. (ita, ut *me ... mihi* sit versus nescio qui.) 10. *ad Amanum* (W.). *Amanum* vulgo.

eas, quas tibi reddi velim. De Parthis quod quaeris, fuisse nullos puto; Arabes qui fuerunt admixto Parthico ornatu, dicuntur omnes revertisse; hostem esse in Syria negant ullum. Tu velim ad me quam saepissime et de tuis rebus scribas et de meis et de omni rei publicae statu, de quo sum sollicitus eo magis, quod ex tuis litteris cognovi Pompeium nostrum in Hispaniam iturum.

IX.

Scr. Laodiceae mense Februario (inter Idus et VI. Kal. Mart.) a. u. c. 704.

M. CICERO AP. PULCHRO S.

1 Vix tandem legi litteras dignas Ap. Claudio, plenas humanitatis, officii, diligentiae. Aspectus videlicet urbis tibi tuam pristinam urbanitatem reddidit: nam, quas ex itinere, antequam ex Asia egressus es, ad me litteras misisti, unas de legatis a me prohibitis proficisci, alteras de Appianorum aedificatione impedita, legi perinvitus; itaque conscientia meae constantis erga te voluntatis rescripsi tibi subiratus. Iis vero litteris lectis, quas Philotimo, liberto meo, dedisti, cognovi intellexique in provincia multos fuisse, qui nos, quo animo inter nos sumus, esse nollent, ad urbem vero ut accesseris vel potius ut primum tuos videris, cognosse te ex iis, qua in te absentem fide, qua in omnibus officiis tuendis erga te observantia et constantia fuissem. Itaque quanti illud me aestimare putas, quod est in tuis litteris scriptum, si quid inciderit, quod ad meam dignitatem pertineat, etsi vix fieri possit, tamen te parem mihi gratiam relaturum! tu vero facile facies; nihil est enim, quod studio et bene-
2 volentia vel amore potius effici non possit. Ego, etsi et ipse ita iudicabam et fiebam crebro a meis per litteras certior, tamen maximam laetitiam cepi

ex tuis litteris de spe minime dubia et plane explorata triumphi tui, neque vero ob eam causam, quo ipse facilius consequerer — nam id quidem *'Επικούρειον* est —, sed mehercule, quod tua dignitas atque amplitudo mihi est ipsa cara per se: quare, quoniam plures tu habes quam ceteri, quos scias in hanc provinciam proficisci, quod te adeunt fere omnes, si quid velis, gratissimum mihi feceris, si ad me, simulatque adeptus eris, quod et tu confidis et ego opto, litteras miseris. Longi subsellii, ut noster Pompeius appellat, iudicatio et mora si quem tibi item unum alterumve diem abstulerit — quid enim potest amplius? —, tua tamen dignitas suum locum obtinebit; sed, si me diligis, si a me diligi vis, ad me litteras, ut quam primum laetitia afficiar, mittito. Et velim, reliquum quod est pro- 3
missi ac muneris tui, mihi persolvas: quum ipsam cognitionem iuris augurii consequi cupio, tum mehercule tuis incredibiliter studiis erga me muneribusque delector. Quod autem a me tale quiddam desideras, sane mihi considerandum est, quonam te remunerer potissimum genere; nam profecto non est meum, qui in scribendo, ut soles admirari, tantum industriae ponam, committere, ut negligens *in* scribendo fuisse videar, praesertim quum id non modo negligentis, sed etiam ingrati animi crimen futurum sit. Verum haec videbimus: illud, quod 4
polliceris, velim pro tua fide diligentiaque et pro nostra non instituta, sed iam inveterata amicitia cures *et* enitare, ut supplicatio nobis quam honorificentissime quam primumque decernatur. Omnino serius misi litteras, quam vellem, in quo quum difficultas navigandi fuit odiosa, tum *in* ipsum discessum senatus incidisse credo meas litteras; sed

Ep. 9, 3. *negl. in scribendo* (edd. vett.). *n. scr.* M *n.* [*scr.*] B. 4. *hoc videbimus?*

id feci adductus auctoritate et consilio tuo, idque a me recte factum puto, quod non statim, ut appellatus imperator sim, sed aliis rebus additis aestivisque confectis litteras miserim. Haec igitur tibi erunt curae, quemadmodum ostendis, meque totum et mea et meos commendatos habebis.

X.

Scr. Laodiceae mense Maio (inter Kal. et Nonas) a. u. c. 704.

M. CICERO AP. PULCHRO S.

1 Quum est ad nos allatum de temeritate eorum, qui tibi negotium facesserent, etsi graviter primo nuntio commotus sum, quod nihil tam praeter opinionem meam accidere potuit, tamen, ut me collegi, cetera mihi facillima videbantur, quod et in te ipso maximam spem et in tuis magnam habebam multaque mihi veniebant in mentem, quamobrem istum laborem tibi etiam honori putarem fore; illud plane moleste tuli, quod certissimum et iustissimum triumphum hoc invidorum consilio esse tibi ereptum videbam: quod tu si tanti facies, quanti ego semper iudicavi faciendum esse, facies sapienter et ages victor ex inimicorum dolore triumphum iustissimum; ego enim plane video fore nervis, opibus, sapientia tua, vehementer ut inimicos tuos poeniteat intemperantiae suae. De me tibi sic contestans omnes deos promitto atque confirmo, me pro tua dignitate — malo enim *ita* dicere, quam pro salute — in hac provincia, cui tu praefuisti, rogando deprecatoris, laborando propinqui, auctoritate cari hominis, ut spero, apud civitates, gravitate imperatoris suscepturum officia atque partes. Omnia volo a me et postules et exspectes:
2 vincam meis officiis cogitationes tuas. Q. Servilius perbreves mihi a te litteras reddidit, quae mihi tamen nimis longae visae sunt, iniuriam enim mihi

fieri putabam, quum rogabar. Nollem accidisset
tempus, in quo perspicere posses, quanti te, quanti
Pompeium, quem unum ex omnibus facio, ut debeo,
plurimi, quanti Brutum facerem — quamquam in
consuetudine quotidiana perspexisti, sicuti perspi-
cies —; sed, quoniam accidit, si quid a me prae-
termissum erit, commissum facinus et admissum
dedecus confitebor. Pomptinus, qui a te tractatus 3
est praestanti ac singulari fide, cuius tui beneficii
sum ego testis, praestat tibi memoriam benevolen-
tiamque, quam debet: qui quum maximis suis rebus
coactus a me invitissimo decessisset, tamen, ut vidit
interesse tua, conscendens iam navem Epheso Lao-
diceam revertit. Talia te quum studia videam ha-
biturum esse innumerabilia, plane dubitare non
possum, quin tibi amplitudo ista sollicitudo futura
sit; si vero effeceris, ut censor creere, et si ita
gesseris censuram, ut et debes et potes, non tibi
solum, sed tuis omnibus video in perpetuum summo
te praesidio futurum. Illud pugna et enitere, ne
quid nobis temporis prorogetur, ut, quum hic tibi
satisfecerimus, istic quoque nostram in te benevo-
lentiam navare possimus. Quae de hominum atque 4
ordinum omnium erga te studiis scribis ad me,
minime mihi miranda et maxime iucunda accide-
runt, eademque ad me perscripta sunt a familiari-
bus meis: itaque capio magnam voluptatem, quum
tibi, cuius mihi amicitia non solum ampla, sed
etiam iucunda est, ea tribui, quae debeantur, tum
vero remanere etiam nunc in civitate nostra studia
prope omnium consensu erga fortes et industrios
viros, quae mihi ipsi una semper tributa merces
est laborum et vigiliarum mearum; illud vero mihi 5

Ep. 10, 2. *facerem — quamquam . . . perspexisti, s. p. —; sed* (W.). *f.; q. . . . perspexisses, s. perspicies: sed* M., vulgo. 3. *censor creere* (W.). *c. creeris* L. *censores creentur* M., vulgo.

permirum accidit, tantam temeritatem fuisse in eo adolescente, cuius ego salutem duobus capitis iudiciis summa contentione defendi, ut tuis inimicitiis suscipiendis oblivisceretur patroni omnium fortunarum ac rationum suarum, praesertim quum tu omnibus vel ornamentis vel praesidiis redundares, *ipsi*, ut levissime dicam, multa deessent. Cuius sermo stultus et puerilis erat iam ante ad me a M. Caelio, familiari nostro, perscriptus; de quo item sermone multa scripta sunt abs te. Ego autem citius cum eo, qui tuas inimicitias suscepisset, veterem coniunctionem diremissem, quam novam conciliassem; neque enim de meo erga te studio dubitare debes, neque id est obscurum cuiquam in provin-
6 cia nec Romae fuit. Sed tamen significatur in tuis litteris suspicio quaedam et dubitatio tua, de qua alienum tempus est mihi tecum expostulandi, purgandi autem mei necessarium. Ubi enim ego cuiquam legationi fui impedimento, quo minus Romam ad laudem tuam mitteretur? aut in quo potui, si te palam odissem, minus, quod tibi obesset, facere, si clam, magis aperte inimicus esse? Quod si essem ea perfidia, qua sunt ii, qui in nos haec conferunt, tamen ea stultitia certe non fuissem, ut aut in obscuro odio apertas inimicitias aut, in quo tibi nihil nocerem, summam ostenderem voluntatem nocendi. Ad me adire quosdam memini, nimirum ex Epicteto, qui dicerent nimis magnos sumptus legatis decerni: quibus ego non tam imperavi quam censui sumptus legatis quam maxime ad legem Corneliam decernendos, atque in eo ipso me non perseverasse testes sunt rationes civitatum, in quibus, quantum quaeque voluit, legatis tuis datum induxit;

Ep. 10, 5. *salutem in d.* (W.)? — *levissime* (M.). *lenissime* Mart.-L., B. 6. [*nimirum ex Epicteto*] (edd. vett.)? — *in quas, quantum* (W.)?

te autem quibus mendaciis homines levissimi one- 7
rarunt! non modo sublatos sumptus, sed etiam a
procuratoribus eorum, qui iam profecti essent, re-
petitos et ablatos, eamque causam multis omnino
non eundi fuisse. Quererer tecum atque expostu-
larem, ni, ut supra scripsi, purgare me tibi hoc tuo
tempore quam accusare te mallem idque putarem
esse rectius. Itaque nihil de te, quod credideris;
de me, quamobrem non debueris credere, pauca
dicam: nam, si me virum bonum, si dignum iis
studiis eaque doctrina, cui me a pueritia dedi, si
satis magni animi, non minimi consilii in maximis
rebus perspectum habes, nihil in me non modo
perfidiosum et insidiosum et fallax in amicitia, sed
ne humile quidem aut ieiunum debes agnoscere;
sin autem me astutum et occultum libet fingere, 8
quid est, quod minus cadere in eiusmodi naturam
possit quam aut florentissimi hominis aspernari be-
nevolentiam aut eius existimationem oppugnare in
provincia, cuius laudem domi defenderis, aut in ea
re animum ostendere inimicum, in qua nihil obsis,
aut id eligere ad perfidiam, quod ad indicandum
odium apertissimum sit, ad nocendum levissimum?
Quid erat autem, cur ego in te tam implacabilis
essem, quum te ex fratre meo ne tunc quidem,
quum tibi prope necesse esset eas agere partes,
inimicum mihi fuisse cognossem? Quum vero re-
ditum nostrum in gratiam uterque expetisset, quid
in consulatu tuo frustra mecum egisti, quod me
aut facere aut sentire voluisses? quid mihi man-
dasti, quum te Puteolos prosequerer, in quo non
exspectationem tuam diligentia mea vicerim? Quod 9
si id est maxime astuti, omnia ad suam utilitatem
referre, quid mihi tandem erat utilius, quid com-
modis meis aptius, quam hominis nobilissimi atque

Ep. 10, 8. *Puteolos* (Or. conj.). *Puteolis* M., vulgo.

honoratissimi coniunctio, cuius opes ingenium, liberi affines propinqui mihi magno vel ornamento vel praesidio esse possent? quae tamen ego omnia in expetenda amicitia tua non astutia quadam, sed aliqua potius sapientia secutus sum. Quid? illa vincula, quibus quidem libentissime astringor, quanta sunt! studiorum similitudo, suavitas consuetudinis, delectatio vitae atque victus, sermonis societas, litterae interiores. Atque haec domestica: quid illa tandem popularia? reditus illustris in gratiam, in quo ne per imprudentiam quidem errari potest sine suspicione perfidiae, amplissimi sacerdotii collegium, in quo non modo amicitiam violari apud maiores nostros fas non erat, sed ne cooptari quidem sacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio esset inimi-
10 cus. Quae ut omittam tam multa atque tanta, quis umquam tanti quemquam fecit aut facere potuit aut debuit, quanti ego Cn. Pompeium, socerum tuae filiae? Etenim, si merita valent, patriam, liberos, salutem, dignitatem, memet ipsum mihi per illum restitutum puto; si consuetudinis iucunditas, quae fuit umquam amicitia consularium in nostra civitate coniunctior? si illa amoris atque officii signa, quid mihi ille non commisit? quid non mecum communicavit? quid de se in senatu, quum ipse abesset, per quemquam agi maluit? quibus ille me rebus non ornatum esse voluit amplissime? qua denique ille facilitate, qua humanitate tulit contentionem meam pro Milone adversante interdum actionibus suis? quo studio providit, ne quae me illius temporis invidia attingeret, quum me consilio, quum auctoritate, quum armis denique texit suis? Quibus quidem temporibus haec in eo gravitas, haec

Ep. 10, 10. *ornatum esse voluit* (Or. conj.). *ornatissimum v.* M. *ornatum v.* Crat., B. — *Milone adversante* (Vict.). *M., adversantem* MB.

animi altitudo fuit, non modo ut Phrygi alicui aut Lycaoni, quod tu in legatis fecisti, sed ne summorum quidem hominum malevolis de me sermonibus crederet. Huius igitur filius quum sit gener tuus quumque praeter hanc coniunctionem affinitatis, quam sis Cn. Pompeio carus quamque iucundus, intelligam, quo tandem animo in te esse debeo? quum praesertim eas ad me litteras is miserit, quibus, etiamsi tibi, cui sum amicissimus, hostis essem, placarer tamen totumque me ad eius viri ita de me meriti voluntatem nutumque converterem.
Sed haec hactenus; pluribus enim etiam fortasse 11
verbis, quam necesse fuit, scripta sunt: nunc ea, quae *a* me profecta quaeque instituta sunt, cognosce. - atque haec agimus et agemus magis pro dignitate quam pro periculo tuo; te enim, ut spero, propediem censorem audiemus, cuius magistratus officia, quae sunt maximi animi summique consilii, tibi diligentius et accuratius quam haec, quae nos de te agimus, cogitanda esse censeo.

XI.

Scr. in castris ad Pyramum mense Iunio (post Nonas) a. u. c. 704.

M. CICERO AP. PULCHRO, ut spero, CENSORI S. D.

Quum essem in castris ad fluvium Pyramum, 1
redditae mihi sunt uno tempore a te epistolae duae, quas ad me Q. Servilius Tarso miserat: earum in altera dies erat ascriptus Nonarum Aprilium; in altera, quae mihi recentior videbatur, dies non erat. Respondebo igitur superiori prius, in qua scribis ad me de absolutione maiestatis. De qua etsi

Ep. 10, 11. *profecta* (M.). *perf.* B. Ep. 11, 1. *ascriptus* (Baiteri conj.). *adscripta* MB.

permulto ante certior factus eram litteris, nuntiis, fama denique ipsa — nihil enim fuit clarius, non quo quisquam aliter putasset, sed nihil de insignibus ad laudem viris obscure nuntiari solet —, tamen eadem illa laetiora fecerunt mihi tuae litterae, non solum quia planius loquebantur et uberius quam vulgi sermo, sed etiam quia magis videbar tibi gratulari, quum de te ex te ipso audiebam.
2 Complexus igitur sum cogitatione te absentem; epistolam vero osculatus, etiam ipse mihi gratulatus sum; quae enim *a* cuncto populo, a senatu, a iudicibus ingenio, industriae, virtuti tribuuntur, quia mihi ipse assentor fortasse, quum ea esse in me fingo, mihi quoque ipsi tribui puto. Nec tam gloriosum exitum tui iudicii exstitisse, sed tam pravam inimicorum tuorum mentem fuisse mirabar. „De ambitu vero, quid interest", inquies, „an de maiestate?" ad rem nihil; alterum enim non attigisti, alteram auxisti; verumtamen *ea* est maiestas, ut Sulla voluit, ut in quemvis impune declamari liceret, ambitus vero ita apertam vim habet, ut aut accusetur improbe aut defendatur; qui enim facta aut non facta largitio ignorari potest? tuorum autem honorum cursus cui suspectus umquam fuit? Me miserum, qui non affuerim! quos ego risus ex-
3 citassem! Sed de maiestatis iudicio duo mihi illa ex tuis litteris iucundissima fuerunt: unum, quod te ab ipsa re publica defensum scribis, quae quidem etiam in summa bonorum et fortium civium copia tueri tales viros deberet, nunc vero eo magis, quod tanta penuria est in omni vel honoris vel aetatis gradu, ut tam orba civitas tales tutores complecti debeat; alterum, quod Pompeii et Bruti

Ep. 11, 1. *permulto* (L.). *permultum* M., vulgo. 2. *assentor* (edd. vett.). *adsentior* MB. — *qui enim* (vulgo). *quod e.* M. *quomodo enim* (W.)? — *facta aut non f.* (L.). *f. et non f.* MB.

fidem benevolentiamque mirifice laudas: laetor virtute et officio quum tuorum necessariorum, meorum amicissimorum, tum alterius omnium saeculorum et gentium principis, alterius iam pridem iuventutis, celeriter, ut spero, civitatis. De mercenariis testibus a suis civitatibus notandis, nisi iam factum aliquid est per Flaccum, fiet a me, quum per Asiam decedam. Nunc ad alteram epistolam venio. Quod 4
ad me quasi formam communium temporum et totius rei publicae misisti expressam, prudentia litterarum tuarum valde mihi est grata — video enim et pericula leviora, quam timebam, et maiora praesidia, si quidem, ut scribis, omnes vires civitatis se ad Pompeii ductum applicaverunt — tuumque simul promptum animum et alacrem perspexi ad defendendam rem publicam, mirificamque cepi voluptatem ex hac tua diligentia, quod in summis tuis occupationibus mihi tamen rei publica statum per te notum esse voluisti: nam augurales libros ad commune utriusque nostrum otium serva; ego enim, a te quum tua promissa per litteras flagitabam, ad urbem te otiosissimum esse arbitrabar, nunc tamen, ut ipse polliceris, pro auguralibus libris orationes tuas confectas omnes exspectabo. D. Tullius, cui 5
mandata ad me dedisti, non convenerat me; nec erat iam quisquam mecum tuorum praeter omnes meos, qui sunt omnes tui. Stomachosiores meas litteras quas dicas esse, non intelligo: bis ad te scripsi me purgans diligenter, te leviter accusans in eo, quod de me cito credidisses: quod genus querelae mihi quidem videbatur esse amici; sin tibi displicet, non utar eo posthac. Sed, si, ut scribis, eae litterae non fuerunt disertae, scito meas non

Ep. 11. 4. *grata — video ... applicaverunt —, tuumque* (W.). *g.; video ... appl., t.* B. — *praesidia, quam sperabam, si* (L.)? 5. *te leviter* (M.). *te leniter* B.

fuisse; ut enim Aristarchus Homeri versum negat, quem non probat, sic tu — libet enim mihi iocari —, quod disertum non erit, ne putaris meum. Vale et in censura — si iam es censor, ut spero — de proavo multum cogitato tuo.

XII.

Scr. Sidae a. d. III. Nonas Sextiles a. u. c. 704.

M. CICERO AP. PULCHRO S.

1 Gratulabor tibi prius — ita enim rerum ordo postulat —, deinde ad me convertar. Ego vero vehementer gratulor de iudicio ambitus, neque id, quod nemini dubium fuit, absolutum esse te, sed illud, quod, quo melior civis, quo vir clarior, quo fortior amicus es quoque plura virtutis, †industriae ornamenta in te sunt, eo mirandum est magis, nullam ne in tabellae quidem latebra fuisse absconditam malevolentiam, quae te impugnare auderet: non horum temporum, non horum hominum atque morum negotium; nihil iam sum pridem admiratus
2 magis. De me autem, suscipe paullisper meas partes et eum te esse finge, qui sum ego: si facile inveneris, quid dicas, noli ignoscere haesitationi meae. Ego vero velim mihi Tulliaeque meae, sicut tu amicissime et suavissime optas, prospere evenire ea, quae me insciente facta sunt a meis; sed ita cecidisse, ut agerentur eo tempore, spero omnino cum aliqua felicitate et opto, verumtamen plus me in hac spe tua sapientia et humanitas consolatur quam opportunitas temporis: itaque, quemadmodum expediam exitum huius institutae orationis, non

Ep. 12, 1. *virtutis, † industriae* (W.). *v., ingenii, ind.* (W.) aut *v. et ind.* (L.). *v., i.* sine †B. — *magis, nullam . . . auderet: non . . . negotium; nihil* (W.). *magis n. . . . auderet. Non . . . neg.! Nihil* vulgo. 2. *meis, sed ita . . . opto; verum* (M., Man.), *meis, et ita . . . opto; v.* (W. olim. B.)?

reperio; neque enim tristius dicere quidquam debeo
ea de re, quam tu ipse ominibus optimis prosequeris,
neque non me tamen mordet aliquid. In quo unum
non vereor, ne tu parum perspicias ea, *quae* gesta
sunt, ab aliis esse gesta, quibus ego ita mandaram,
ut, quum tam longe afuturus essem, ad me ne re-
ferrent, agerent, quod probassent. In hoc autem 3
mihi illud occurrit: „quid tu igitur, si affuisses?“
rem probassem, de tempore, nihil te invito, nihil
sine consilio egissem tuo. Vides sudare me iam-
dudum laborantem, quomodo ea tuear, quae mihi
tuenda sunt, ut te non offendam: leva me igitur
hoc onere; numquam enim mihi videor tractasse
causam difficiliorem. Sic habeto tamen: nisi iam
tunc omnia negotia cum summa tua dignitate dili-
gentissime confecissem, tametsi nihil videbatur ad
meum erga te pristinum studium addi posse, tamen
hac mihi affinitate nuntiata non maiore equidem
studio, sed acrius, apertius, significantius dignita-
tem tuam defendissem. Decedenti mihi et iam im- 4
perio annuo terminato ante d. III. Nonas Sext.,
quum ad Sidam navi accederem et mecum Q. Ser-
vilius esset, litterae a meis sunt redditae: dixi sta-
tim Servilio — etenim videbatur esse commotus —,
ut omnia a me maiora exspectaret; quid multa?
benevolentior tibi, quam fui, nihilo sum factus, dili-
gentior ad declarandam benevolentiam multo; nam,
ut vetus nostra simultas antea stimulabat me, ut
caverem, ne cui suspicionem ficte reconciliatae gra-
tiae darem, sic affinitas nova nunc curam mihi
affert cavendi, ne quid de summo meo erga te amore
detractum esse videatur.

Ep. 12, 2. *gesta sunt* (N.). *g. sint* MB. — *quod ipsi probassent* (W.)? 4. *nova nunc curam* (Kayser). *novam curam* M. *nova curam* B.

XIII.

Scr. in Asia mense Septembri a. u. c. 704.

M. CICERO AP. PULCHRO S.

1 Quasi divinarem tali in officio fore mihi aliquando expetendum studium tuum, sic, quum de tuis rebus gestis agebatur, inserviebam honori tuo; dicam tamen vere: plus, quam acceperas, reddidisti; quis enim ad me non perscripsit te non solum auctoritate, oratione, sententia tua, quibus ego a tali viro contentus eram, sed etiam opera consilio, domum veniendo conveniendis meis nullum onus officii cuiquam reliquum fecisse? Haec mihi ampliora multo sunt quam illa ipsa, propter quae haec laborantur; insignia enim virtutis multi etiam sine virtute assecuti sunt, talium virorum tanta studia
2 assequi sola virtus potest. Itaque mihi propono fructum amicitiae nostrae ipsam amicitiam, qua nihil est uberius, praesertim in iis studiis, quibus uterque nostrum devinctus est; nam tibi me profiteor et in re publica socium, de qua idem sentimus, et in quotidiana vita coniunctum, quam his artibus studiisque colimus. Vellem ita fortuna tulisset, ut, quanti ego omnes tuos facio, tanti tu meos facere posses, quod tamen ipsum nescio qua permotus animi divinatione non despero. Sed hoc nihil ad te; nostrum est onus. Illud velim sic habeas, quod intelliges, hac re novata additum potius aliquid ad meum erga te studium, quo nihil videbatur addi posse, quam quidquam esse detractum. Quum haec scribebam, censorem iam te esse sperabam: eo brevior est epistola et, ut adversus magistrum morum, modestior.

Ep. 13, 1. *auctoritate, oratione, sent.* (Gron.). *a. orationis s.* M., B. 2. *intelliges, hac* (Or.). *intelleges hac* B.

LIBER QUARTUS.

AD. SER. SULPICIUM ET CETEROS.

I.

Scr. in Cumano exeunte mense Aprili a. u. c. 705.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

C. Trebatius, familiaris meus, ad me scripsit te 1 ex se quaesisse, quibus in locis essem, molesteque te ferre, quod me propter valetudinem tuam, quum ad urbem accessissem, non vidisses, et hoc tempore velle te mecum, si propius accessissem, de officio utriusque nostrum communicare. Utinam, Servi, salvis rebus — sic enim est dicendum — colloqui potuissemus inter nos! profecto aliquid opis occidenti rei publicae tulissemus: cognoram enim iam absens te haec mala multo ante providentem defensorem pacis et in consulatu tuo et post consulatum fuisse; ego autem, quum consilium tuum probarem et idem ipse sentirem, nihil proficiebam, sero enim veneram, solus eram, rudis esse videbar in causa, incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias. Nunc, quoniam nihil iam videmur opitulari posse rei publicae, si quid est, in quo nobismet ipsis consulere possimus, non ut aliquid ex pristino statu nostro retineamus, sed ut quam honestissime lugeamus, nemo est omnium, quicum potius mihi quam tecum communicandum putem; nec enim clarissimorum virorum, quorum similes esse debemus, exempla neque doctissimorum, quos

semper coluisti, praecepta te fugiunt. Atque ipse antea ad te scripsissem te frustra in senatum sive potius in conventum senatorum esse venturum, ni veritus essem, ne eius animum offenderem, qui a me, ut te imitarer, petebat: cui quidem ego, quum me rogaret, ut adessem in senatu, eadem omnia, quae a te de pace et de Hispaniis dicta sunt,
2 ostendi me esse dicturum. Res vides quomodo se habeat: orbem terrarum imperiis distributis ardere bello; urbem sine legibus, sine iudiciis, sine iure, sine fide relictam direptioni et incendiis: itaque mihi venire in mentem nihil potest non modo, quod sperem, sed vix, iam quod audeam optare; sin autem tibi, homini prudentissimo, videtur utile esse nos colloqui, quamquam longius etiam cogitabam ab urbe discedere, cuius iam etiam nomen invitus audio, tamen propius accedam, Trebatioque mandavi, ut, si quid tu eum velles ad me mittere, ne recusaret, idque ut facias velim aut si quem tuorum fidelium voles, ad me mittas, ne aut tibi exire ex urbe necesse sit aut mihi accedere. Ego tantum tibi tribuo, quantum mihi fortasse arrogo, ut exploratum habeam, quidquid nos communi sententia statuerimus, id omnes homines probaturos. Vale.

II.

Scr. in Cumano exeunte mense Aprili (a. d. III. K. Maias) a. u. c. 705.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1 A. d. III. Kal. Maias quum essem in Cumano, accepi tuas litteras, quibus lectis cognovi non satis prudenter fecisse Philotimum, qui, quum abs te mandata haberet, ut scribis, de omnibus rebus, ipse

Ep. 1, 1. *ego, quum me* (V.). *ego mecum me* M. *egomet cum me* B.

ad me non venisset, litteras tuas misisset, quas intellexi breviores fuisse, quod eum perlaturum putasses; sed tamen, postquam tuas litteras legi, Postumia tua me convenit et Servius noster: his placuit, ut tu in Cumanum venires, quod etiam mecum ut ad te scriberem egerunt. Quod meum consilium 2
exquiris, id est tale, ut capere facilius ipse possim quam alteri dare; quid enim est, quod audeam suadere tibi, homini summa auctoritate summaque prudentia? si, quid rectissimum sit, quaerimus, perspicuum est, si, quid maxime expediat, obscurum; sin ii sumus, qui profecto esse debemus, ut nihil arbitremur expedire, nisi quod rectum honestumque sit, non potest esse dubium, quid faciendum nobis sit. Quod existimas meam causam coniunctam esse 3
cum tua, certe similis in utroque nostrum, quum optime sentiremus, error fuit: nam omnia utriusque consilia ad concordiam spectaverunt, qua quum ipsi Caesari nihil esset utilius, gratiam quoque nos inire ab eo defendenda pace arbitrabamur; quantum nos fefellerit et quem in locum res deducta sit, vides. Neque solum ea perspicis, quae geruntur quaeque iam gesta sunt, sed etiam qui cursus rerum, qui exitus futurus sit: ergo aut probare oportet ea, quae fiunt, aut interesse, etiamsi non probes; quorum altera mihi turpis, altera etiam periculosa ratio videtur. Restat, ut discedendum putem; in 4
quo reliqua videtur esse deliberatio, quod consilium in discessu, quae loca sequamur. Omnino quum miserior res numquam accidit, tum ne deliberatio quidem difficilior; nihil enim constitui potest, quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem. Tu, si videbitur, ita censeo facias, ut, si habes iam statutum, quid tibi agendum putes, in quo non sit

Ep. 2, 1. *venisset, litteras* (M.). *v., sed l.* Or. conj., B. 3. *quorum altera* (M.). *quarum a.* N., B.

coniunctum consilium tuum cum meo, supersedeas hoc labore itineris; sin autem est, quod mecum communicare velis, ego te exspectabo. Tu, quod tuo commodo fiat, quam primum velim venias, sicut intellexi et Servio et Postumiae placere. Vale.

III.

Scr. Romae exeunte mense Septembri a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1 Vehementer te esse sollicitum et in communibus miseriis praecipuo quodam dolore angi multi ad nos quotidie deferunt; quod quamquam minime miror et meum quodammodo agnosco, doleo tamen te sapientia praeditum prope singulari non tuis bonis delectari potius quam alienis malis laborare. Me quidem, etsi nemini concedo, qui maiorem ex pernicie et peste rei publicae molestiam traxerit, tamen multa iam consolantur maximeque conscientia consiliorum meorum; multo enim ante tamquam ex aliqua specula prospexi tempestatem futuram, neque id solum mea sponte, sed multo etiam magis monente et denuntiante te; etsi enim afui magnam partem consulatus tui, tamen et absens cognoscebam, quae esset tua in hoc pestifero bello cavendo et praedicendo sententia, et ipse affui primis temporibus tui consulatus, quum accuratissime monuisti senatum collectis omnibus bellis civilibus, ut et illa timerent, quae meminissent, et scirent, quum superiores nullo tali exemplo antea in re publica cognito tam crudeles fuissent, quicumque postea rem publicam oppressisset armis, multo intolerabiliorem futurum; nam, quod exemplo fit, id etiam iure fieri putant, sed aliquid atque adeo multa addunt et
2 afferunt de suo. Quare meminisse debes eos, qui auctoritatem et consilium tuum non sint secuti, sua stultitia occidisse, quum tua prudentia salvi esse

potuissent. Dices: „quid me ista res consolatur in tantis tenebris et quasi parietinis rei publicae?“ Est omnino vix consolabilis dolor — tanta est omnium rerum amissio et desperatio recuperandi —; sed tamen et Caesar ipse ita de te iudicat et omnes cives sic existimant, quasi lumen aliquod exstinctis ceteris elucere sanctitatem et prudentiam et dignitatem tuam: haec tibi ad levandas molestias magna esse debent. Quod autem a tuis abes, id eo levius ferendum est, quod eodem tempore a multis et magnis molestiis abes; quas ad te omnes perscriberem, nisi vererer, ne ea cognosceres absens, quae quia non vides, mihi videris meliore esse condicione quam nos, qui videmus. Hactenus existimo nostram 3
consolationem recte adhibitam esse, quoad certior ab homine amicissimo fieres iis de rebus, quibus levari possent molestiae tuae. Reliqua sunt in te ipso neque mihi ignota nec minima solatia, ut quidem ego sentio, multo maxima: quae ego experiens quotidie sic probo, ut ea mihi salutem afferre videantur; te autem ab initio aetatis memoria teneo summe omnium doctrinarum studiosum fuisse omniaque, quae a sapientissimis *viris* ad bene vivendum tradita essent, summo studio curaque didicisse; quae quidem vel optimis rebus et usui et delectationi esse possent, his vero temporibus habemus aliud nihil, in quo acquiescamus. Nihil faciam insolenter neque te tali vel scientia vel natura praeditum hortabor, ut ad eas te referas artes, quibus a primis temporibus aetatis studium tuum dedisti: tantum dicam, quod te spero approbaturum, me, 4
posteaquam illi arti, cui studueram, nihil esse loci neque in curia neque in foro viderem, omnem meam

Ep. 3, 2. *dolor — tanta ... recuperandi —; sed* (W.). *d.: t. ... rec.; sed.* 3. *sentio, multo* M. *s., sed. m.* B. 4. *viderem* (M.). *viderim* V., B.

curam atque operam ad philosophiam contulisse. Tuae scientiae excellenti ac singulari non multo plus quam nostrae relictum est loci; quare non equidem te moneo, sed mihi ita persuasi, te quoque in iisdem versari rebus, quae, etiamsi minus prodessent, animum tamen a sollicitudine abducerent. Servius quidem tuus in omnibus ingenuis artibus in primisque in hac, in qua ego me scripsi acquiescere, ita versatur, ut excellat; a me vero sic diligitur, ut tibi uni concedam, praeterea nemini, mihique ab eo gratia refertur, in quo ille existimat, quod facile appareat, †quum me colat et observet, tibi quoque in eo se facere gratissimum.

IV.

Scr. Romae exeunte mense Septembri a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1 Accipio excusationem tuam, qua usus es, cur saepius ad me litteras uno exemplo dedisses, sed accipio ex ea parte, quatenus aut negligentia aut improbitate eorum, qui epistolas accipiant, fieri scribis, ne ad nos perferantur: illam partem excusationis, qua te scribis orationis paupertate — sic enim appellas — iisdem verbis epistolas saepius mittere, nec nosco nec probo, et ego ipse, quem tu per iocum — sic enim accipio — divitias orationis habere dicis, me non esse verborum admodum inopem agnosco — *εἰρωνεύεσθαι* enim non necesse est —, sed tamen idem — nec hoc *εἰρωνευόμενος* — facile cedo tuorum scriptorum sub-
2 tilitati et elegantiae. Consilium tuum, quo te usum scribis hoc Achaicum negotium non recusavisse,

Ep. 3, 4. †*quum me colat* (W.). *cum me c.* M. *existimat — quod f. appareat —, quod me c.* (W.). *ex., quod f. a., quam me c.* Bakii conj., B. Ep. 4, 1. *agnosco — εἰρ. . . . est —, sed* (W.). *a.: εἰρ. . . . est: sed* B.

quum semper probavissem, tum multo magis probavi lectis tuis proximis litteris; omnes enim causae, quas commemoras, iustissimae sunt tuaque et auctoritate et prudentia dignissimae. Quod aliter cecidisse rem existimas, atque opinatus esses, id tibi nullo modo assentior; sed, quia tanta perturbatio et confusio est rerum, ita perculsa et prostrata foedissimo bello iacent omnia, ut is cuique locus, ubi ipse sit, et sibi quisque miserrimus esse videatur, propterea et tui consilii poenitet te et nos, qui domi sumus, tibi beati videmur, at contra nobis non tu quidem vacuus molestiis, sed prae nobis beatus. Atque hoc ipso melior est tua quam nostra condicio, quod tu, quid doleat, scribere audes, nos ne id quidem tuto possumus, nec id victoris vitio, quo nihil moderatius, sed ipsius victoriae, quae civilibus bellis semper est insolens. Uno te 3
vincimus, quod de Marcelli, collegae tui, salute paullo ante quam tu cognovimus, etiam mehercule quod, quemadmodum ea res ageretur, vidimus: nam sic fac existimes, post has miserias, id est postquam armis disceptari coeptum est de iure publico, nihil esse actum aliud cum dignitate; nam et ipse Caesar accusata acerbitate Marcelli — sic enim appellabat — laudataque honorificentissime et aequitate tua et prudentia repente praeter spem dixit se senatui roganti de Marcello ne hominis quidem causa negaturum; fecerat autem hoc senatus, ut, quum a L. Pisone mentio esset facta de Marcello et C. Marcellus se ad Caesaris pedes abiecisset, cunctus consurgeret et ad Caesarem supplex accederet. Noli quaerere: ita mihi pulcher hic dies visus est, ut speciem aliquam viderer videre quasi reviviscentis rei publicae. Itaque, quum omnes 4

Ep. 4, 2. *opinatus esses* (W.). *o. sis* M., vulgo. 3. *vincimus* (Ern.). *vicimus* MB.

ante me rogati gratias Caesari egissent praeter Volcatium — is enim, si eo loco esset, negavit se facturum fusisse —, ego rogatus mutavi meum consilium; nam statueram non mehercule inertia, sed desiderio pristinae dignitatis in perpetuum tacere: fregit hoc meum consilium et Caesaris magnitudo animi et senatus officium; itaque pluribus verbis egi Caesari gratias, meque metuo ne etiam in ceteris rebus honesto otio privarim, quod erat unum solatium in malis; sed tamen, quoniam effugi eius offensionem, qui fortasse arbitraretur me hanc rem publicam non putare, si perpetuo tacerem, modice hoc faciam aut etiam intra modum, ut et illius voluntati et meis studiis serviam: nam, etsi a prima aetate me omnis ars et doctrina liberalis et maxime philosophia delectavit, tamen hoc studium quotidie ingravescit, credo et aetatis maturitate ad prudentiam et iis temporum vitiis, ut nulla res alia levare
5 animum molestiis possit; a quo studio te abduci negotiis intelligo ex tuis litteris, sed tamen aliquid iam noctes te adiuvabunt. Servius tuus vel potius noster summa me observantia colit, cuius ego quum omni probitate summaque virtute, tum studiis doctrinaque delector. Is mecum saepe de tua mansione aut decessione communicat: adhuc in hac sum sententia, nihil ut faciamus, nisi quod maxime Caesar velle videatur. Res sunt eiusmodi, ut, si Romae sis, nihil *te* praeter tuos delectare possit; de reliquis, nihil melius ipso est, ceteri et cetera eiusmodi, ut, si alterum utrum necesse sit, audire ea malis quam videre. Hoc nostrum consilium nobis minime iucundum est, qui te videre cupimus, sed consulimus tibi. Vale.

Ep. 4, 4. *et iis t. vitiis* (W.). *et his t. v.* M., vulgo. 5. *nihil te praeter* (L.). *nihi praeter* M. *nihil pr.* B. — *delectare* (M.). *te del.* B.

V.

Scr. Athenis mense Aprili a. u. c. 709.

SERVIUS CICERONI S.

Posteaquam mihi renuntiatum est de obitu Tulliae, filiae tuae, sane quam pro eo, ac debui, graviter molesteque tuli communemque eam calamitatem existimavi, qui, si istic affuissem, neque tibi defuissem coramque meum dolorem tibi declarassem. Etsi genus hoc consolationis miserum atque acerbum est, propterea quia, per quos ea confieri debet propinquos ac familiares, ii ipsi pari molestia afficiuntur neque sine lacrimis multis id conari possunt, uti magis ipsi videantur aliorum consolatione indigere quam aliis posse suum officium praestare, tamen, quae in praesentia in mentem mihi venerunt, decrevi brevi ad te perscribere, non quo ea te fugere existimem, sed quod forsitan dolore impeditus minus ea perspicias. Quid est, quod tanto opere te commoveat tuus dolor intestinus? Cogita, quemadmodum adhuc fortuna nobiscum egerit: ea nobis erepta esse, quae hominibus non minus quam liberi cara esse debent, patriam, honestatem, dignitatem, honores omnes. Hoc uno incommodo addito quid ad dolorem adiungi potuit? aut qui non in illis rebus exercitatus animus callere iam debet atque omnia minoris existimare? An illius vicem, credo, doles? Quoties in eam cogitationem necesse est et tu veneris et nos saepe incidimus, hisce temporibus non pessime cum iis esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum vita commutare? Quid autem fuit, quod illam hoc tempore ad vivendum magno opere invitare posset? quae

1 (beside "Posteaquam mihi renuntiatum est de obitu Tul-"); 2 (beside "peditus minus ea perspicias. Quid est, quod tanto"); 3 (beside "atque omnia minoris existimare? An illius vicem,")

Ep. 5, 1. *prop. ac familiares* (M.). [*pr. ac f.*] Kleyn. conj., B.

res? quae spes? quod animi solatium? Ut cum aliquo adolescente primario coniuncta aetatem gereret? licitum est tibi, credo, pro tua dignitate ex hac iuventute generum deligere, cuius fidei liberos tuos te tuto committere putares. An ut ea liberos ex sese pareret, quos quum florentes videret laetaretur? qui rem a parente traditam per se tenere possent, honores ordinatim petituri essent, in re publica, in amicorum negotiis libertate sua usuri? quid horum fuit, quod non, priusquam datum est, ademptum sit? „At vero malum est liberos amittere.“ Malum: nisi hoc peius est, haec sufferre et
4 perpeti. Quae res mihi non mediocrem consolationem attulerit, volo tibi commemorare, si forte eadem res tibi dolorem minuere possit. Ex Asia rediens quum ab Aegina Megaram versus navigarem, coepi regiones circumcirca prospicere: post me erat Aegina, ante me Megara, dextra Piraeeus, sinistra Corinthus, quae oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata et diruta ante oculos iacent. Coepi egomet mecum sic cogitare: „hem! nos homunculi indignamur, si quis nostrum interiit aut occisus est, quorum vita brevior esse debet, quum uno loco tot oppidum cadavera proiecta iacent? Visne tu te, Servi, cohibere et meminisse hominem te esse natum?“ Crede mihi, cogitatione ea non mediocriter sum confirmatus. Hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas: modo uno tempore tot viri clarissimi interierunt, de imperio populi Romani tanta deminutio facta est, omnes provinciae conquassatae sunt; in unius mulierculae animula si iactura facta est, tanto opere commoveris? quae si hoc tempore non diem suum obisset, paucis post annis tamen ei morien-
5 dum fuit, quoniam homo nata fuerat. Etiam tu

Ep. 5, 4. *Piraeeus* (Or.). *Piraeus* MB.

ab hisce rebus animum ac cogitationem tuam avoca atque ea potius reminiscere, quae digna tua persona sunt: illam, quamdiu ei opus fuerit, vixisse, una cum re publica fuisse, te, patrem suum, praetorem, consulem, augurem vidisse, adolescentibus primariis nuptam fuisse, omnibus bonis prope perfunctam esse; quum res publica occideret, vita excessisse: quid est, quod tu aut illa cum fortuna hoc nomine queri possitis? Denique noli te oblivisci Ciceronem esse et eum, qui aliis consueris praecipere et dare consilium, neque imitari malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se medicinae scientiam, ipsi se curare non possunt, sed potius, quae aliis praecipere soles, ea tute tibi subiice atque apud animum propone. Nullus dolor 6
est, quem non longinquitas temporis minuat ac molliat: hoc te exspectare tempus tibi turpe est ac non ei rei sapientia tua te occurrere. Quod si qui etiam inferis sensus est, qui illius in te amor fuit pietasque in omnes suos, hoc certe illa te facere non vult. Da hoc illi mortuae, da ceteris amicis ac familiaribus, qui tuo dolore maerent, da patriae, ut, si qua in re opus sit, opera et consilio tuo uti possit. Denique, quoniam in eam fortunam devenimus, ut etiam huic rei nobis serviendum sit, noli committere, ut quisquam te putet non tam filiam quam rei publicae tempora et aliorum victoriam lugere. Plura me ad te de hac re scribere pudet, ne videar prudentiae tuae diffidere; quare, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi: vidimus aliquoties secundam pulcherrime te ferre fortunam magnamque ex ea re te laudem apisci; fac aliquando intelligamus adversam quoque te aeque ferre posse neque id maius, quam debeat, tibi onus videri, ne

Ep. 5,.5. *aliis praecipere* (L.). *a. tute pr.* MB. — *subiice* (vulgo). *subiace* M., et sic B. voluit.

ex omnibus virtutibus haec una tibi videatur deesse. Quod ad me attinet, quum te tranquilliorem animo esse cognoro, de iis rebus, quae hic geruntur, quemadmodumque se provincia habeat, certiorem faciam. Vale.

VI.

Scr. Asturae mense Aprili a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1 Ego vero, Servi, vellem, ut scribis, in meo gravissimo casu affuisses; quantum enim praesens me adiuvare potueris et consolando et prope aeque dolendo, facile ex eo intelligo, quod litteris lectis aliquantum acquievi, nam et ea scripsisti, quae levare luctum possent, et in me consolando non mediocrem ipse animi dolorem adhibuisti: Servius tamen tuus omnibus officiis, quae illi tempori tribui potuerunt, declaravit et quanti ipse me faceret et quam suum talem erga me animum tibi gratum putaret fore; cuius officia iucundiora scilicet saepe mihi fuerunt, numquam tamen gratiora. Me autem non oratio tua solum et societas paene aegritudinis, sed etiam auctoritas consolatur; turpe enim esse existimo me non ita ferre casum meum, ut tu, tali sapientia praeditus, ferendum putas; sed opprimor interdum et vix resisto dolori, quod ea me solatia deficiunt, quae ceteris, quorum mihi exempla propono, simili in fortuna non defuerunt: nam et Q. Maximus, qui filium consularem, clarum virum et magnis rebus gestis, amisit, et L. Paullus, qui duo septem diebus, et vester Gallus et M. Cato, qui summo ingenio, summa virtute filium perdidit, iis temporibus

Ep. 5, 6. *tranquilliorem animo* (M.). *tranquilliore a.* Mart.-L., B. — *certiorem te faciam* (Mart.-L.)? Ep. 6, 1. *litteris tuis lectis* (N.)? — *Gallus* (vulgo). *Galus* MB.

fuerunt, ut eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex re publica consequebantur; mihi autem amissis ornamentis iis, quae ipse com- 2
memoras quaeque eram maximis laboribus adeptus, unum manebat illud solatium, quod ereptum est: non amicorum negotiis, non rei publicae procuratione impediebantur cogitationes meae, nihil in foro agere libebat, aspicere curiam non poteram, existimabam, id quod erat, omnes me et industriae meae fructus et fortunae perdidisse; sed, quum cogitarem haec mihi tecum et cum quibusdam esse communia, et quum frangerem iam ipse me *et* cogerem illa ferre toleranter, habebam, quo confugerem, ubi conquiescerem, cuius in sermone et suavitate omnes curas doloresque deponerem: nunc autem hoc tam gravi vulnere etiam illa, quae consanuisse videbantur, recrudescunt; non enim, ut tum me a re publica maestum domus excipiebat, quae levaret, sic nunc domo maerens ad rem publicam confugere possum, ut in eius bonis acquiescam. Itaque et domo absum et foro, quod nec eum dolorem, quem †ad re publica capio, domus iam consolari potest nec domesticum res publica. Quo magis te ex- 3
specto teque videre quam primum cupio — maior enim levatio mihi afferri nulla potest quam coniunctio consuetudinis sermonumque nostrorum —; quamquam sperabam tuum adventum — sic enim audiebam — appropinquare. Ego autem quum multis de causis te exopto quam primum videre, tum etiam, ut ante commentemur inter nos, qua ratione nobis traducendum sit hoc tempus, quod

Ep. 6, 2. *quod nunc ereptum est* (W.)? — *quibusdam aliis esse* (L.)? — *quem † ad re p.* (M1, W.). *q. a re p.* M2. *quem re p.* (W.) aut *q. e re p.* (L., B.). 3. *cupio — maior ... nostrorum —; q.* (W.). *c.: m. ... n.; q.* B. — *maior enim levatio mihi afferri* (W. et Klotz.). *m. mihi vatio mihi adferre* M. *m. mihi lev. adferri* V., B.

est totum ad unius voluntatem accommodandum et prudentis et liberalis et, ut perspexisse videor, nec *a* me alieni et tibi amicissimi; quod quum ita sit, magnae tamen est deliberationis, quae ratio sit ineunda nobis non agendi aliquid, sed illius concessu et beneficio quiescendi. Vale.

VII.

Scr. Romae (post VII. Kal. Sext.) a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

1 Etsi eo te adhuc consilio usum intelligo, ut id reprehendere non audeam, non quin ab eo ipse dissentiam, sed quod ea te sapientia esse iudicem, ut meum consilium non anteponam tuo, tamen et amicitiae nostrae vetustas et tua summa erga me benevolentia, quae mihi iam a pueritia tua cognita est, me hortata est, ut ea scriberem ad te, quae et saluti tuae conducere arbitrarer et non aliena esse
2 ducerem a dignitate. Ego eum te esse, qui horum malorum initia multo ante videris, consulatum magnificentissime atque optime gesseris, praeclare memini; sed idem etiam illa vidi, neque te consilium civilis belli ita gerendi nec copias Cn. Pompeii nec genus exercitus probare semperque summe diffidere, qua in sententia me quoque fuisse memoria tenere te arbitror. Itaque neque tu multum interfuisti rebus gerendis et ego id semper egi, ne interessem; non enim iis rebus pugnabamus, quibus valere poteramus, consilio, auctoritate, causa, quae erant in nobis superiora, sed lacertis et viribus. quibus pares non eramus: victi sumus igitur aut, si vinci dignitas non potest, fracti certe et abiecti; in quo tuum consilium nemo potest non maxime laudare, quod cum spe vincendi simul abiecisti certandi

Ep. 7, 1. *iudicem* (M., vulgo). *iudico* (Kleyn., B.)?

etiam cupiditatem ostendistique sapientem et bonum civem initia belli civilis invitum suscipere, extrema libenter non persequi. Qui non idem consilium, 3
quod tu, secuti sunt, eos video in duo genera esse distractos; aut enim renovare bellum conati sunt, hique se in Africam contulerunt, aut, quemadmodum nos, victori sese crediderunt: medium quoddam tuum consilium fuit, qui hoc fortasse humilis animi duceres, illud pertinacis. Fateor a plerisque vel dicam ab omnibus sapiens tuum consilium, a multis etiam magni ac fortis animi iudicatum; sed habet ista ratio, ut mihi quidem videtur, quendam modum, praesertim quum nihil tibi deesse arbitrer ad tuas fortunas omnes obtinendas praeter voluntatem; sic enim intellexi, nihil aliud esse, quod dubitationem afferret ei, penes quem est potestas, nisi quod vereretur, ne tu illud beneficium omnino non putares; de quo quid sentiam, nihil attinet dicere, quum appareat, ipse quid fecerim. Sed ta- 4
men, si iam ita constituisses, ut abesse perpetuo malles quam ea, quae nolles, videre, tamen id cogitare deberes, ubicumque esses, te fore in eius ipsius, quem fugeres, potestate: qui si facile passurus esset te carentem patria et fortunis tuis quiete et libere vivere, cogitandum tibi tamen esset, Romaene et domi tuae, cuicuimodi res esset, an Mytilenis aut Rhodi malles vivere; sed, quum ita late pateat eius potestas, quem veremur, ut terrarum orbem complexa sit, nonne mavis sine periculo tuae domi esse quam cum periculo alienae? Equidem, etiamsi oppetenda mors esset, domi atque in patria mallem quam in externis atque alienis locis; hoc idem omnes, qui te diligunt, sentiunt, quorum est magna pro tuis maximis clarissimisque virtutibus

Ep. 7, 3. *iique se in A.* (Bened.)? 4. *sed tamen, si* (M.). *sed tametsi* Ern., B.

5 multitudo. Habemus etiam rationem rei familiaris tuae, quam dissipari nolumus; nam, etsi nullam potest accipere iniuriam, quae futura perpetua sit, propterea quod neque is, qui tenet rem publicam, patietur neque ipsa res publica, tamen impetum praedonum in tuas fortunas fieri nolo, hi autem qui essent, auderem scribere, nisi te intelligere con-
6 fiderem. Hic te unius sollicitudines, unius etiam multae et assiduae lacrimae, C. Marcelli, fratris optimi, deprecantur: nos cura et dolore proximi sumus, precibus tardiores, quod ius adeundi, quum ipsi deprecatione eguerimus, non habemus, gratia tantum possumus, quantum victi; sed tamen consilio, studio Marcello non desumus. A tuis reliquis non adhibemur; ad omnia parati sumus.

VIII.

Scr. Romae (post VII. Kal. Sext.) a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

1 Neque monere te audeo praestanti prudentia virum nec confirmare maximi animi hominem unumque fortissimum, consolari vero nullo modo; nam, si ea, quae acciderunt, ita fers, ut audio, gratulari magis virtuti debeo quam consolari dolorem tuum, sin te tanta mala rei publicae frangunt, non ita abundo ingenio, ut te consoler, quum ipse me non possim. Reliquum est igitur, ut tibi me in omni re eum praebeam praestemque et ad omnia, quae tui velint, ita sim praesto, ut me non solum omnia debere tua causa, quae possim, sed etiam quae non
2 possim, putem. Illud tamen vel tu me monuisse vel censuisse puta vel propter benevolentiam tacere

Ep. 7, 5. *potes accipere* (V.)? — *ii autem, qui* (Crat.)? 6. *habemus, gratia* (W.). *habemus. Gr.* vulgo. — *consilio ac studio* (W.) aut *c. et st.* (Kayser)?

non potuisse, ut, quod ego facio, tu quoque animum inducas, si sit aliqua res publica, in ea te esse oportere, iudicio hominum reque principem, necessitate cedentem tempori, sin autem nulla sit, hunc tamen aptissimum esse etiam ad exsulandum locum; si enim libertatem sequimur, qui locus hoc dominatu vacat? sin qualemcumque locum, quae est domestica sede iucundior? Sed mihi crede, etiam is, qui omnia tenet, favet ingeniis, nobilitatem vero et dignitates hominum, quantum ei res et ipsius causa concedit, amplectitur. Sed plura, quam statueram; redeo ergo ad unum illud, me tuum esse: fore cum tuis, si modo erunt tui, si minus, me certe in omnibus rebus satis nostrae coniunctioni amorique facturum. Vale.

IX.

Scr. Romae (post VII. K. Sext.) a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

Etsi perpaucis ante diebus dederam Q. Mucio 1
litteras ad te pluribus verbis scriptas, quibus declaraveram, quo te animo censerem esse oportere et quid tibi faciendum arbitrarer, tamen, quum Theophilus, libertus tuus, proficisceretur, cuius ego fidem erga te benevolentiamque perspexeram, sine meis litteris eum ad te venire nolui. Iisdem igitur te rebus etiam atque etiam hortor, quibus superioribus litteris hortatus sum, ut in ea re publica, quaecumque est, quam primum velis esse: multa videbis fortasse, quae nolis, non plura tamen, quam audis quotidie; non est porro tuum uno sensu solum oculorum moveri, quum idem illud auribus

Ep. 8, 2. *oportere, iudicio* (Graev.). *oportere iud.* B. — *iudicio omnium* (L.)?

percipias — quod etiam maius videri solet —, mi-
2 nus laborare. At tibi ipsi dicendum erit aliquid, quod non sentias, aut faciendum, quod non probes. Primum tempori cedere, id est necessitati parere, semper sapientis est habitum; deinde non habet, ut nunc quidem est, id vitii res: dicere fortasse, quae sentias, non licet, tacere plane licet; omnia enim delata ad unum sunt: is utitur consilio ne suorum quidem, sed suo; quod non multo secus fieret, si is rem publicam teneret, quem secuti sumus: an, qui in bello, quum omnium nostrum coniunctum esset periculum, suo et certorum hominum minime prudentium consilio uteretur, eum magis communem censemus in victoria futurum fuisse, quam incertis in rebus fuisset? et, qui nec te consule tuum sapientissimum consilium secutus esset nec fratre tuo consulatum ex auctoritate tua gerente vobis auctoribus uti voluerit, nunc omnia tenentem nostras sententias desideraturum censes
3 fuisse? Omnia sunt misera in bellis civilibus — quae maiores nostri ne semel quidem, nostra aetas saepe iam sensit —, sed miserius nihil quam ipsa victoria, quae, etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit, ut, etiamsi natura tales non sint, necessitate esse cogantur; multa enim victori eorum arbitrio, per quos vicit, etiam invito facienda sunt. An tu non videbas mecum simul, quam illa crudelis esset futura victoria? igitur tum quoque careres patria, ne, quae nolles, videres? „Non", inquies, „ego enim ipse tenerem opes et dignitatem meam." At erat tuae virtutis in minimis tuas res ponere, de re publica vehementius laborare. Deinde qui finis istius con-

Ep. 9, 1. *percipias — quod ... solet —, minus* (W.). *p., q. ... s., m.* vulgo. 3. *civilibus — quae ... sensit —, sed* (W.). *c., quae ... s.; sed* B. — *tum quoque* (W.). *tunc q.* vulgo.

silii est? nam adhuc et factum tuum probatur et, ut in tali re, etiam fortuna laudatur: factum, quod et initium belli necessario secutus sis et extrema sapienter persequi nolueris; fortuna, quod honesto otio tenueris et statum et famam dignitatis tuae: nunc vero nec locus tibi ullus dulcior esse debet patria nec eam diligere minus debes, quod deformior est, sed misereri potius nec eam multis claris viris orbatam privare etiam aspectu tuo. Denique, 4
si fuit magni animi non esse supplicem victori, vide, ne superbi sit aspernari eiusdem liberalitatem, et, *si* sapientis est carere patria, duri non desiderare, et, si re publica non possis frui, stultum est nolle privata. Caput illud est, ut, si ista vita tibi commodior esse videatur, cogitandum tamen sit, ne tutior non sit: magna gladiorum est licentia, sed in externis locis minor etiam ad facinus verecundia. Mihi salus tua tantae curae est, ut Marcello, fratri tuo, aut par aut certe proximus sim; tuum est consulere temporibus et incolumitati et vitae et fortunis tuis.

X.

Scr. Romae mense Ianuario a. u. c. 709.

CICERO MARCELLO S.

Etsi nihil erat novi, quod ad te scriberem, ma- 1
gisque litteras tuas iam exspectare incipiebam vel te potius ipsum, tamen, quum Theophilus proficisceretur, non potui nihil ei litterarum dare: cura igitur, ut quam primum venias; venies enim, mihi crede, exspectatus, neque solum nobis, id est, tuis, sed prorsus omnibus; venit enim mihi in mentem subvereri interdum, ne te delectet tarda decessio.
Quod si nullum haberes sensum nisi oculorum, 2

Ep. 9, 4. *stultum est nolle* (M.). *st. sit n.* (W.)? *st. n.* Heusinger., B.

prorsus tibi ignoscerem, si quosdam nolles videre, sed, quum leviora non multo essent, quae audirentur, quam quae viderentur, suspicarer autem multum interesse rei familiaris tuae te quam primum venire idque in omnes partes valeret, putavi ea de re te esse admonendum. Sed, quoniam, quid mihi placeret, ostendi, reliqua tu pro tua prudentia considerabis; me tamen velim, quod ad tempus te exspectemus, certiorem facias.

XI.

Scr. Mytilenis exeunte anno u. c. 708.

MARCELLUS CICERONI S. PLURIMAM.

1 Valuisse apud me tuam semper auctoritatem quum in omni re tum in hoc maxime negotio potes existimare: quum mihi C. Marcellus, frater amantissimus mei, non solum consilium daret, sed precibus quoque me obsecraret, non prius mihi persuadere potuit, quam tuis est effectum litteris, ut uterer vestro potissimum consilio. Res quemadmodum sit acta, vestrae litterae mihi declarant. Gratulatio tua etsi est mihi probatissima, quod ab optimo fit animo, tamen hoc mihi multo iucundius est et gratius, quod in summa paucitate amicorum, propinquorum ac necessariorum, qui vere meae saluti faverent, te cupidissimum mei singularemque
2 mihi benevolentiam praestitisse cognovi. Reliqua sunt eiusmodi, quibus ego, quoniam haec erant tempora, facile et aequo animo carebam; hoc vero eiusmodi esse statuo, ut sine talium virorum et amicorum benevolentia neque in adversa neque in

Ep. 11, 1. *S. PLURIMAM. Valuisse* (M 1, W.). *S. PLURIMAM. Plurimum val.* (Or.) an *S. Plurimum val.* (M 2, B.)? — *existimare: quum* (W.). *existimare. Quum* vulgo. *mei fuisse singul.* (W.)?

secunda fortuna quisquam vivere possit: itaque in hoc ego mihi gratulor; tu vero ut intelligas homini amicissimo te tribuisse officium, re tibi praestabo. Vale.

XII.

Scr. Athenis pr. Kal. Iunias a. u. c. 709.

SERVIUS CICERONI SAL. PLUR.

Etsi scio non iucundissimum me nuntium vobis 1
allaturum, tamen, quoniam casus et natura in nobis dominantur, visum est faciendum, ut, quoquo modo res se haberet, vos certiores facerem. A. d. X. Kal. Iun., quum ab Epidauro Piraeeum navi advectus essem, ibi *M.* Marcellum, collegam nostrum, conveni eumque diem ibi consumpsi, ut cum eo essem. Postero die, quum ab eo digressus essem eo consilio, ut ab Athenis in Boeotiam irem reliquamque iurisdictionem absolverem, ille, uti aiebat, supra Maleas in Italiam versus navigaturus erat.
Post diem tertium eius diei, quum ab Athenis pro- 2
ficisci in animo haberem, circiter hora decima noctis P. Postumius, familiaris eius, ad me venit et mihi nuntiavit M. Marcellum, collegam nostrum, post coenae tempus a P. Magio Cilone, familiari eius, pugione percussum esse et duo vulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem; sperari tamen eum vivere posse; Magium se ipsum interfecisse postea; se a Marcello ad me missum esse, qui haec nuntiaret et rogaret, uti medicos *cogerem.* Coëgi et e vestigio eo sum pro-

Ep. 12, 1. *dominantur* (L.). *dominatur* M., vulgo. — *faciendum, ut, quoquo .... facerem* (Mart.-L.). *f., quoquo ... haberet, ut .. facerem* (W.)? *f., q. ... facere* M. [*faciendum*], *q. ... facere* L. conj., B. — *uti aiebat* (edd. vett.). *utiebat* M. *ut aiebat* B. — *super Maleam* (W.)? 2. *familiari* (Crat.). *familiare* MB.

fectus prima luce. Quum non longe a Piraeeo abessem, puer Acidini obviam mihi venit cum codicillis, in quibus erat scriptum paullo ante lucem Marcellum diem suum obisse. Ita vir clarissimus ab homine deterrimo acerbissima morte est affectus, et, cui inimici propter dignitatem pepercerant, in-
3 ventus est amicus, qui ei mortem offerret. Ego tamen ad tabernaculum eius perrexi: inveni duos libertos et pauculos servos; reliquos aiebant profugisse metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. Coactus sum in eadem illa lectica, qua ipse delatus eram, meisque lecticariis in urbem eum referre, ibique pro ea copia, quae Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum curavi. Ab Atheniensibus, locum sepulturae intra urbem ut darent, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent, neque tamen id antea cuiquam concesserant: quod proximum fuit, uti in quo vellemus gymnasio eum sepeliremus, nobis permiserunt. Nos in nobilissimo orbis terrarum gymnasio Academiae locum delegimus ibique eum combussimus posteaque curavimus, ut eidem Athenienses in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent. Ita, quae nostra officia fuerunt pro collegio et pro propinquitate, et vivo et mortuo omnia ei praestitimus. Vale. D. pr. Kal. Iun. Athenis.

XIII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. P. FIGULO.

1 Quaerenti mihi iamdiu, quid ad te potissimum scriberem, non modo certa res nulla, sed ne genus

Ep. 12, 3. *iidem Athen.* (vulgo)? — *orbis terrarum* (edd. vett.). *orbi t.* MB. — *fuerunt pro … propinquitate, et* (W.). *f., pro … propinquitate et* vulgo.

quidem litterarum usitatum veniebat in mentem; unam enim partem et consuetudinem earum epistolarum, quibus secundis rebus uti solebamus, tempus eripuerat perfeceratque fortuna, ne quid tale scribere possem aut omnino cogitare: relinquebatur triste quoddam et miserum et his temporibus consentaneum genus litterarum; id quoque deficiebat me, in quo debebat esse aut promissio auxilii alicuius aut consolatio doloris tui. Quod pollicerer, non erat; ipse enim pari fortuna abiectus aliorum opibus casus meos sustentabam saepiusque mihi veniebat in mentem queri, quod ita viverem, quam
gaudere, quod viverem; quamquam enim nulla me 2
ipsum privatim pepulit insignis iniuria nec mihi quidquam tali tempore in mentem venit optare, quod non ultro mihi Caesar detulerit, tamen nihilo minus eis conficior curis, ut ipsum, quod maneam in vita, peccare me existimem; careo enim quum familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis aut distraxit fuga, tum omnibus amicis, quorum benevolentiam nobis conciliarat per me quondam te socio defensa res publica, versorque in eorum naufragiis et bonorum direptionibus, nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam video, quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adiutoribus illud incendium exstinximus, et, in qua urbe modo gratia, auctoritate, gloria floruimus, in ea nunc iis quidem omnibus caremus, obtinemus ipsius Caesaris summam erga nos humanitatem, sed ea plus non potest quam vis
et mutatio omnium rerum atque temporum. Itaque 3
orbus iis rebus omnibus, quibus et natura me et

Ep. 13, 2. *tamen nihilo minus eis* (edd. vett.). *t. nihil eis* M. *tamen eis* (W.)? *t. non nihil eis* B. — *ut ipsum* (M.). *ut id ipsum* Or. conj., B. — *nunc iis q.* (edd. vett.). *n. his q.* MB.

voluntas et consuetudo assuefecerat, quum ceteris, ut quidem videor, tum mihi ipse displiceo; natus enim ad agendum semper aliquid dignum viro nunc non modo agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem, et, qui antea aut obscuris hominibus aut etiam sontibus opitulari poteram, nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo et sanctissimo et maxima quondam gratia et mihi certe amicis-
4 simo, ne benigne quidem polliceri possum. Ergo hoc ereptum est litterarum genus: reliquum est, ut consoler et afferam rationes, quibus te a molestiis coner abducere. At ea quidem facultas vel tui vel alterius consolandi in te summa est, si umquam in ullo fuit; itaque eam partem, quae ab exquisita quadam ratione et doctrina proficiscitur, non attingam, tibi totam relinquam: quid sit forti et sapienti homine dignum, quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid studia, quid artes, quibus a pueritia floruisti, a te flagitent, tu videbis; ego, quod intelligere et sentire, quia sum Romae et quia curo attendoque, possum, id tibi affirmo, te in istis molestiis, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum, in iis autem, in quibus
5 etiam nos sumus, fortasse semper fore. Videor mihi perspicere primum ipsius animum, qui plurimum potest, propensum ad salutem tuam — non scribo hoc temere: quo minus familiaris sum, hoc sum ad investigandum curiosior —: quo facilius, quibus est iratior, respondere tristius possit, hoc est adhuc tardior ad te molestia liberandum; familiares vero eius, et ii quidem, qui illi iucundissimi sunt, mirabiliter de te et loquuntur et sentiunt; accedit eodem vulgi voluntas vel potius consensus

Ep. 13, 4. *ut consoler* (M.). *ut te c.* L., B. — *fortasse non semper* (Crat.)? 5. *tuam — non ... curiosior —: quo* (W.). *tuam. Non ... curiosior. Quo* vulgo.

omnium; etiam illa, quae minimum nunc quidem potest, sed * * possit necesse est, res publica, quascumque vires habebit, ab iis ipsis, *a* quibus tenetur, de te propediem, mihi crede, impetrabit. Redeo 6
igitur ad id, ut iam tibi etiam pollicear aliquid, quod primo omiseram: nam et complectar eius familiarissimos, qui me admodum diligunt multumque mecum sunt, et in ipsius *me* consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit, insinuabo et certe omnes vias persequar, quibus putabo ad id, quod volumus, pervenire posse; in hoc toto genere plura faciam, quam scribere audeo. Ceteraque, quae tibi a multis prompta esse certo scio, a me sunt paratissima: nihil in re familiari mea est, quod ego meum malim esse quam tuum; hac de re et de hoc genere toto hoc scribo parcius, quod te id, quod ipse confido, sperare malo, te esse usurum tuis. Extremum illud est, ut te orem et obsecrem, 7
animo ut maximo sis nec ea solum memineris, quae ab aliis magnis viris accepisti, sed illa etiam, quae ipse ingenio studioque peperisti; quae si colliges, et sperabis omnia optime et, quae accident, qualiacumque erunt, sapienter feres. Sed haec tu melius vel optime omnium: ego, quae pertinere ad te intelligam, studiosissime omnia diligentissimeque curabo tuorumque tristissimo meo tempore meritorum erga me memoriam conservabo.

Ep. 14, 5. *sed * * possit* (W.). *sed plus iam p.* (W.)? *sed possit* M, vulgo. 6. *in ipsius me cons.* (L.). An *in i. cons. .. clausit, me insinuabo* (W.)? *in i. c. ... cl., insinuabo* M., vulgo. — *pervenire* (M.). *perveniri* (L., B.)? *nos pervenire* (Klotz)? — *Ceteraque, quae* (M 1). *Cetera, quae* M 2, B. — *te id, quod ... malo, te* (W.). *te, id quod ... malo te* vulgo.

XIV.

Scr. Romae (post K. Oct.) a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. CN. PLANCIO.

1 Binas a te accepi litteras Corcyra datas, quarum alteris mihi gratulabare, quod audisses me meam pristinam dignitatem obtinere, alteris dicebas te velle, quae egissem, bene et feliciter evenire. Ego autem, si dignitas est bene de re publica sentire et bonis viris probare, quod sentias, obtineo dignitatem meam; sin autem in eo dignitas est, si, quod sentias, aut re efficere possis aut denique libera oratione defendere, ne vestigium quidem ullum est reliquum nobis dignitatis, agiturque praeclare, si nosmet ipsos regere possumus, ut ea, quae partim iam assunt, partim impendent, moderate feramus, quod est difficile in eiusmodi bello, cuius exitus ex altera parte caedem ostentat, ex
2 altera servitutem: quo in periculo nonnihil me consolatur, quum recordor haec me tum vidisse, quum secundas etiam res nostras, non modo adversas, pertimescebam videbamque, quanto periculo de iure publico disceptaretur armis, quibus si ii vicissent, ad quos ego pacis spe, non belli cupiditate adductus accesseram, tamen intelligebam, et iratorum hominum et cupidorum et insolentium quam crudelis esset futura victoria, sin autem victi essent, quantus interitus esset futurus civium partim amplissimorum, partim etiam optimorum, qui me haec praedicentem atque optime consulentem saluti suae malebant nimium timidum quam satis prudentem
3 existimari. Quod autem mihi de eo, quod egerim, gratularis, te ita velle certo scio; sed ego tam

Ep. 14, 1. *Corcyra* (Mart.-L.). *Corcyre* M. *Corcyrae* B.

misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas quam rem publicam offendissem; quibus enim pro meis immortalibus beneficiis carissima mea salus et meae fortunae esse debebant, quum propter eorum scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidiis vacuum viderem, novarum me necessitudinum fidelitate contra veterum perfidiam muniendum putavi. Sed de nostris rebus satis vel etiam nimium multa:
de tuis velim ut eo sis animo, quo debes esse, id 4
est, ut ne quid tibi praecipue timendum putes; si enim status erit aliquis civitatis, quicumque erit, te omnium periculorum video expertem fore; nam alteros tibi iam placatos esse intelligo, alteros numquam iratos fuisse. De mea autem in te voluntate sic velim iudices, me, quibuscumque rebus opus esse intelligam, quamquam videam, qui sim hoc tempore et quid possim, opera tamen et consilio, studio quidem certe, rei, famae, saluti tuae praesto futurum. Tu velim et quid agas et quid acturum te putes facias me quam diligentissime certiorem.

XV.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. CN. PLANCIO.

Accepi perbreves tuas litteras, quibus id, quod 1
scire cupiebam, cognoscere non potui, cognovi autem id, quod mihi dubium non fuit: nam, quam fortiter ferres communes miserias, non intellexi, quam me amares, facile perspexi; sed hoc scieram, illud si
scissem, ad id meas litteras accommodavissem. Sed 2
tamen, etsi antea scripsi, quae existimavi scribi

Ep. 14, 4. *quamquam video* (W.)?

oportere, tamen hoc *te* tempore breviter commonendum putavi, ne quo *in* periculo te proprio existimares esse: in magno omnes, sed tamen in communi sumus; quare non debes aut propriam fortunam et praecipuam postulare aut communem recusare. Quapropter eo animo simus inter nos, quo semper fuimus; quod de te sperare, de me praestare possum.

Ep. 15, 2. *hoc te tempore breviter* (W.). *hoc temv. br.* M. *h. temp. br. te* B.

LIBER QUINTUS.

AD Q. METELLUM ET CETEROS.

I.

Scr. in Gallia citeriore a. u. c. 692.

Q. METELLUS Q. F. CELER PROCOS. S. D. M. TULLIO CICERONI.

Si vales, bene est. Existimaram pro mutuo 1 inter nos animo et pro reconciliata gratia nec absentem *me a te* ludibrio laesum iri nec Metellum fratrem ob dictum capite ac fortunis per te oppugnatum iri; quem si parum pudor ipsius defendebat, debebat vel familiae nostrae dignitas vel meum studium erga vos remque publicam satis sublevare: nunc video illum circumventum, me desertum, a quibus minime conveniebat. Itaque in 2
luctu et squalore sum, qui provinciae, qui exercitui praesum, qui bellum gero: quae quoniam nec ratione nec maiorum nostrorum clementia administrastis, non erit mirandum, si vos poenitebit. Te tam mobili in me meosque esse animo non speraram: me interea nec domesticus dolor nec cuiusquam iniuria ab re publica abducet.

Ep. 1, 1. *absentem me a te lud.* (W.). *absente lud.* M. *absentem me l.* Or. conj., B. 2. *speraram* (W.). *sperabam* M., vulgo.

II.

Scr. Romae a. u. c. 692.

M. TULLIUS M. F. CICERO Q. METELLO Q. F. CELERI PROCOS. S. D.

1 Si tu exercitusque valetis, bene est. Scribis ad me te existimasse pro mutuo inter nos animo et pro reconciliata gratia numquam te a me ludibrio laesum iri. Quod cuiusmodi sit, satis intelligere non possum, sed tamen suspicor ad te esse allatum me in senatu, quum disputarem permultos esse, qui rem publicam a me conservatam dolerent, dixisse a te propinquos tuos, quibus negare non potuisses, impetrasse, ut ea, quae statuisses tibi in senatu de mea laude esse dicenda, reticeres. Quod quum dicerem, illud adiunxi, mihi tecum ita dispertitum officium fuisse in rei publicae salute retinenda, ut ego urbem a domesticis insidiis et ab intestino scelere, tu Italiam et ab armatis hostibus et ab occulta coniuratione defenderes, atque hanc nostram tanti et tam praeclari muneris societatem a tuis propinquis labefactatam, qui, quum tu a me rebus amplissimis atque honorificentissimis ornatus esses, timuissent, ne quae mihi pars abs te voluntatis
2 mutuae tribueretur. Hoc in sermone quum a me exponeretur, quae mea exspectatio fuisset orationis tuae quantoque in errore versatus essem, visa est oratio non iuiucunda et mediocris quidam est risus consecutus, non in te, sed magis in errorem meum et quod me abs te cupisse laudari aperte atque ingenue confitebar. Nam hoc non potest in te non honorifice esse dictum, me in clarissimis meis atque amplissimis rebus tamen aliquod testimonium
3 tuae vocis habere voluisse. Quod autem ita scribis,

Ep. 2, 2. *confitebar; nam hoc* (W.). *c. Iam h.* vulgo.

„pro mutuo inter nos animo“, quid tu existimes
esse in amicitia mutuum, nescio, equidem hoc ar-
bitror, quum par voluntas accipitur et redditur.
Ego si hoc dicam, me tua causa praetermisisse
provinciam, tibi ipsi levior videar esse; meae enim
rationes ita tulerunt atque eius mei consilii maio-
rem in dies singulos fructum voluptatemque capio:
illud dico, me, ut primum in concione provinciam
deposuerim, statim, quemadmodum eam tibi trade-
rem, cogitare coepisse. Nihil dico de sortitione
vestra: tantum te suspicari volo, nihil in ea re per
collegam meum me insciente esse factum. Recor-
dare cetera: quam cito senatum illo die facta sor-
titione coëgerim, quam multa de te verba fecerim,
quum tu ipse mihi dixisti orationem meam non
solum in te honorificam, sed etiam in collegas tuos
contumeliosam fuisse. Iam illud senatus consultum, 4
quod eo die factum est, ea praescriptione est, ut,
dum id exstabit, officium meum in te obscurum
esse non possit. Postea vero quam profectus es,
velim recordere, quae ego de te in senatu egerim,
quae in concionibus dixerim, quas ad te litteras
miserim: quae quum omnia collegeris, tu ipse ve-
lim iudices, satisne videatur his omnibus rebus tuus
adventus, quum proxime Romam venisti, mutue
respondisse. Quod scribis de reconciliata *gratia* 5
nostra, non intelligo, cur reconciliatam esse dicas,
quae numquam imminuta est. Quod scribis non 6
oportuisse Metellum fratrem tuum ob dictum a me
oppugnari, primum hoc velim existimes, animum
mihi istum tuum vehementer probari et fraternam
plenam humanitatis ac pietatis voluntatem; deinde,
si qua ego in re fratri tuo rei publicae causa resti-

Ep. 2, 3. *tibi ipsi levior* (Mart.-L.). *t. ipse l.* MB. 4. *praescriptione* (M.). *perscr.* N., B. — *tu ipse velim* (M.). *tum i. v.* L. conj., B.

terim, ut mihi ignoscas — tam enim sum amicus rei publicae, quam qui maxime —; si vero meam salutem contra illius impetum in me crudelissimum defenderim, satis habeas nihil me etiam tecum de tui fratris iniuria conqueri: quem ego quum comperissem omnem sui tribunatus conatum in meam perniciem parare atque meditari, egi cum Claudia, uxore tua, et cum vestra sorore Mucia, cuius erga me studium pro Cn. Pompeii necessitudine multis in rebus perspexeram, ut eum ab illa iniuria de-
7 terrerent. Atqui ille, quod te audisse credo, pr. Kal. Ianuarias, qua iniuria nemo umquam in infimo magistratu improbissimus civis affectus est, ea me consulem affecit, quum rem publicam conservassem, atque abeuntem magistratu concionis habendae potestate privavit: cuius iniuria mihi tamen honori summo fuit; nam, quum ille mihi nihil, nisi ut iurarem, permitteret, magna voce iuravi verissimum pulcherrimumque ius iurandum, quod populus
8 item magna voce me vere iurasse iuravit. Hac accepta tam insigni iniuria tamen illo ipso die misi ad Metellum communes amicos, qui agerent cum eo, ut de illa mente desisteret: quibus ille respondit sibi non esse integrum; etenim paullo ante in concione dixerat ei, qui in alios animum advertisset indicta causa, dicendi ipsi potestatem fieri non oportere. Hominem gravem et civem egregium! qui, qua poena senatus consensu bonorum omnium eos affecerat, qui urbem incendere et magistratus ac senatum trucidare et bellum maximum conflare voluissent, eadem dignum iudicarit eum, qui curiam

Ep. 2, 6. *ignoscas — tam ... maxime —; si* (W.). *i.; tam ... max.; si* B. 7. *credo, pr.* (N., A.). *certo, pr.* M. *certo scio, pr.* V., B. — *in infimo magistratu* (Or.). *in animo m.* M. *in minimo m.* (Ursin. conj., B.)? 8. *trucidare et bellum* (W.). *tr., b.* vulgo. — *iudicarit* (W.). *iudicaret* M., vulgo.

caede, urbem incendiis, Italiam bello liberasset.
Itaque ego Metello, fratri tuo, praesenti restiti:
nam in senatu Kal. Ianuariis sic cum eo de re
publica disputavi, ut sentiret sibi cum viro forti et
constanti esse pugnandum; a. d. III. Non. Ianuar.,
quum agere coepisset, tertio quoque verbo orationis
suae me appellabat, mihi minabatur, neque illi quid-
quam deliberatius fuit quam me, quacumque ratione
posset, non iudicio neque disceptatione, sed vi at-
que impressione evertere. Huius ego temeritati si
virtute atque animo non restitissem, quis esset, qui
me in consulatu non casu potius existimaret quam
consilio fortem fuisse? Haec si tu Metellum cogi- 9
tare de me nescisti, debes existimare te maximis
de rebus a fratre esse celatum; sin autem aliquid
impertivit tibi sui consilii, lenis a te et facilis
existimari debeo, qui nihil tecum de iis ipsis rebus
expostulem. Et, si intelligis non me dicto Metelli,
ut scribis, sed consilio eius animoque in me ini-
micissimo esse commotum, cognosce nunc humani-
tatem meam, si humanitas appellanda est in acer-
bissima iniuria remissio animi ac dissolutio: nulla
est a me umquam sententia dicta in fratrem tuum;
quotiescumque aliquid est actum, sedens iis assensi,
qui mihi lenissime sentire visi sunt. Addam illud
etiam, quod iam ego curare non debui, sed tamen
fieri non moleste tuli atque etiam, ut ita fieret, pro
mea parte adiuvi, ut senati consulto meus inimicus,
quia tuus frater erat, sublevaretur. Quare non ego 10
oppugnavi fratrem tuum, sed fratri tuo repugnavi,
nec in te, ut scribis, animo fui mobili, sed ita sta-
bili, ut in mea erga te voluntate etiam desertus
ab officiis tuis permanerem. Atque hoc ipso tem-
pore tibi paene minitanti nobis per litteras haec
rescribo atque respondeo: ego dolori tuo non solum

Ep. 2, 10. *haec rescribo* (W.). *hoc r.* M., vulgo.

ignosco, sed summam etiam laudem tribuo — meus enim me sensus, quanta vis fraterni sit amoris, admonet —; a te peto, ut tu quoque aequum te iudicem dolori meo praebeas: si acerbe, si crudeliter, si sine causa sum a tuis oppugnatus, ut statuas mihi non modo non cedendum, sed etiam tuo atque exercitus tui auxilio in eiusmodi causa utendum fuisse; ego te mihi semper amicum esse volui, me ut tibi amicissimum esse intelligeres, laboravi: maneo in voluntate et, quoad voles tu, permanebo citiusque amore tui fratrem tuum odisse desinam, quam illius odio quidquam de nostra benevolentia detraham.

III.

Scr. in Hispania a. u. c. 698.

Q. METELLUS NEPOS S. D. M. CICERONI.

1 Hominis importunissimi contumeliae, quibus crebris concionibus me onerat, tuis erga me officiis leniuntur et, ut sunt leves ab eiusmodi homine, a me despiciuntur, libenterque commutata persona te
2 mihi fratris loco esse duco. De illo ne meminisse quidem volo, tametsi bis eum invitum servavi. De meis rebus, ne vobis multitudine litterarum molestior essem, ad Lollium perscripsi, de rationibus provinciae quid vellem fieri, ut is vos doceret et commonefaceret. Si poteris, velim pristinam tuam erga me voluntatem conserves.

Ep. 2, 10. *tribuo — meus ... admonet —; a te* (W.). *tr.*; *meus ... admonet. A te* vulgo.

IV.

Scr. Dyrrhachii mense Ianuario a. u. c. 697.

M. CICERO S. D. Q. METELLO COS.

Litterae Quinti fratris et T. Pomponii, necessarii mei, tantum spei dederant, ut in te non minus auxilii quam in tuo collega mihi constitutum fuerit; itaque ad te litteras statim misi, per quas, ut fortuna postulabat, et gratias tibi egi et de reliquo tempore auxilium petii. Postea mihi non tam meorum litterae quam sermones eorum, qui hac iter faciebant, animum tuum immutatum significabant, quae res fecit, ut tibi litteris obstrepere non auderem. 1 Nunc mihi Quintus frater meus mitissimam tuam orationem, quam in senatu habuisses, perscripsit, qua inductus ad te scribere sum conatus et abs te, quantum tua fert voluntas, peto quaesoque, ut tuos mecum serves potius quam propter arrogantem crudelitatem tuorum me oppugnes. Tu, tuas inimicitias ut rei publicae *con*donares, te vicisti, alienas ut contra rem publicam confirmes, adduceris? Quod si mihi tua clementia opem tuleris, omnibus in rebus me fore in tua potestate tibi confirmo; si mihi neque magistratus neque senatum neque populum auxiliari propter eam vim, quae me cum re publica vicit, licuerit, vide, ne, quum velis revocare tempus omnium servandorum, quum, qui servetur, non erit, non possis. 2

Ep. 4, 2. *tua feret* (W.)? — *si mihi* (M.). *sin m.* vulgo.

V.

Scr. Romae a. u. c. 693.

M. CICERO S. D. C. ANTONIO M. F. IMP.

1 Etsi statueram nullas ad te litteras mittere nisi commendaticias — non quo eas intelligerem satis apud te valere, sed ne iis, qui me rogarent, aliquid de nostra coniunctione imminutum esse ostenderem —, tamen, quum T. Pomponius, homo omnium meorum in te studiorum et officiorum maxime conscius, tui cupidus, nostri amantissimus, ad te proficisceretur, aliquid mihi scribendum putavi, praesertim quum aliter ipsi Pomponio satisfacere non
2 possem. Ego si abs te summa officia desiderem, mirum nemini videri debeat; omnia enim a me in te profecta sunt, quae ad tuum commodum, quae ad honorem, quae ad dignitatem pertinerent: pro his rebus nullam mihi abs te relatam esse gratiam tu es optimus testis, contra etiam esse aliquid abs te profectum ex multis audivi; nam „comperisse" me non audeo dicere, ne forte id ipsum verbum ponam, quod abs te aiunt falso in me solere conferri; sed ea, quae ad me delata sunt, malo te ex Pomponio, cui non minus molesta fuerunt, quam ex meis litteris cognoscere. Meus in te animus quam singulari officio fuerit, et senatus et populus Romanus testis est: tu quam gratus erga me fueris, ipse existimare potes; quantum mihi debeas, ceteri
3 existiment. Ego quae tua causa antea feci, voluntate sum adductus posteaque constantia; sed reliqua, mihi crede, multo maius meum studium maioremque gravitatem et laborem desiderant; quae ego si non profundere ac perdere videbor, omnibus meis viribus sustinebo; sin autem ingrata esse sentiam,

Ep. 5, 2. *existiment* (N.). *existimant* M., B.

non committam, ut tibi ipsi insanire videar. Ea quae sint et cuiusmodi, poteris ex Pomponio cognoscere. Atque ipsum tibi Pomponium ita commendo, ut, quamquam ipsius causa confido te facturum esse omnia, tamen abs te hoc petam, ut, si quid in te residet amoris erga me, id omne in Pomponii negotio ostendas: hoc mihi nihil gratius facere potes.

VI.

Scr. Romae mense Decembri a. u. c. 692.

M. CICERO S. D. P. SESTIO L. F. PROQ.

Quum ad me Decius librarius venisset egisset- 1
que mecum, ut operam darem, ne tibi hoc tempore succederetur, quamquam illum hominem frugi et tibi amicum existimabam, tamen, quod memoria tenebam, cuiusmodi ad me litteras antea misisses, non satis credidi homini prudenti, tam valde esse mutatam voluntatem tuam; sed, posteaquam et Cornelia tua Terentiam convenit et ego cum Q. Cornelio locutus sum, adhibui diligentiam, quotiescumque senatus fuit, ut adessem, plurimumque in eo negotii habui, ut Q. Fufium tribunum pl. et ceteros, ad quos tu scripseras, cogerem mihi potius credere quam tuis litteris. Omnino res tota in mensem Ianuarium reiecta erat, sed facile obtinebatur. Ego tua gratulatione commotus, quod ad 2
me pridem scripseras velle te bene evenire, quod de Crasso domum emissem, emi eam ipsam domum HS. XXXV. aliquanto post tuam gratulationem; itaque nunc me scito tantum habere aeris alieni, ut cupiam coniurare, si quisquam recipiat, sed partim odio inducti me excludunt et aperte vindicem

Ep. 5, 3. *tibi ipsi ins.* (Mart.-L.). *tibi ipse ins.* M., B.
Ep. 6, 2. *sestertio tricies quinquies* (W.)?

coniurationis oderunt, partim *mihi* non credunt et a me insidias metuunt nec putant ei nummos deesse posse, qui ex obsidione feneratores exemerit. Omnino semissibus magna copia est; ego autem meis rebus gestis hoc sum assecutus, ut bonum nomen
3 existimer. Domum tuam atque aedificationem omnem perspexi et vehementer probavi. Antonium, etsi eius in me officia omnes desiderant, tamen in senatu gravissime ac diligentissime defendi senatumque vehementer oratione mea atque auctoritate commovi. Tu ad me velim litteras crebrius mittas.

VII.

Scr. Romae a. u. c. 692.

M. TULLIUS M. F. CICERO S. D. CN. POMPEIO CN. F. MAGNO IMPERATORI.

1 S. T. E. Q. V. B. E. Ex litteris tuis, quas publice misisti, cepi una cum omnibus incredibilem voluptatem; tantam enim spem otii ostendisti, quantam ego semper omnibus te uno fretus pollicebar; sed hoc scito, tuos veteres hostes, novos amicos vehementer litteris perculsos atque ex magna spe
2 deturbatos iacere. Ad me autem litteras quas misisti, quamquam exiguam significationem tuae erga me voluntatis habebant, tamen mihi scito iucundas fuisse; nulla enim re tam laetari soleo quam meorum officiorum conscientia, quibus si quando non mutue respondetur, apud me plus officii residere facillime patior: illud non dubito, quin, si te mea summa erga te studia parum mihi adiunxerunt, res publica nos inter nos conciliatura coniuncturaque
3 sit. Ac, ne ignores, quid ego in tuis litteris desiderarim, scribam aperte, sicut et mea natura et

Ep. 6, 2. *partem mihi non credunt* (W.). *p. n. cr.* M., vulgo. Ep. 7, 2. *adiunxerunt* (Crat.). *adiunxerint* M., vulgo.

nostra amicitia postulat: res eas gessi, quarum aliquam in tuis litteris et nostrae necessitudinis et rei publicae causa gratulationem exspectavi, quam ego abs te praetermissam esse arbitror, quod vererere, ne cuius animum offenderes; sed scito ea, quae nos pro salute patriae gessimus, orbis terrae iudicio ac testimonio comprobari, quae, quum veneris, tanto consilio tantaque animi magnitudine a me gesta esse cognosces, ut tibi multo maiori, quam Africanus fuit, me non multo minorem quam Laelium facile et in re publica et in amicitia adiunctum esse patiare.

VIII.

Scr. mense Ianuario a. u. c. 700.

M. CICERO S. O. M. LICINIO P. F. CRASSO.

Quantum †ad meum studium exstiterit dignitatis 1
tuae vel tuendae vel etiam augendae, non dubito quin ad te omnes tui scripserint; non enim fuit aut mediocre aut obscurum aut eiusmodi, quod silentio posset praeteriri: nam et cum consulibus et cum multis consularibus tanta contentione decertavi, quanta numquam antea ulla in causa, suscepique mihi perpetuam propugnationem pro omnibus ornamentis tuis veterique nostrae necessitudini iamdiu debitum, sed multa varietate temporum interruptum officium cumulate reddidi. Neque meher- 2
cule umquam mihi tui aut colendi aut ornandi voluntas defuit; sed quaedam pestes hominum laude aliena dolentium et te nonnumquam a me alienarunt et me aliquando immutarunt tibi. Sed exstitit

Ep. 8. *CICERO S. D. M. LICINIO* (W.). *CIC. M. LIC.* vulgo. 1. *Quantum † ad meum* (W.). *Q. absente te meum* (W.) aut *Q. a. d.* * * *m.* (Klotz et Krause.) aut *Q. m.* (edd. vett., B.).

tempus optatum mihi magis quam speratum, ut florentissimis tuis rebus mea perspici posset et memoria nostrae voluntatis et amicitiae fides; sum enim consecutus non modo ut domus tua tota, sed ut cuncta civitas me tibi amicissimum esse cognosceret. Itaque et praestantissima omnium feminarum, uxor tua, et eximia pietate, virtute, gratia tui Crassi meis consiliis, monitis, studiis actionibusque nituntur et senatus populusque Romanus intelligit tibi absenti nihil esse tam promptum aut tam paratum quam in omnibus rebus, quae ad te pertineant, operam, curam, diligentiam, auctoritatem
3 meam. Quae sint acta quaeque agantur, domesticorum tibi litteris declarari puto: de me sic existimes ac tibi persuadeas vehementer velim, non me repentina aliqua voluntate aut fortuito ad tuam amplitudinem meis officiis amplectendam incidisse, sed, ut primum forum attigerim, spectasse semper, ut tibi possem quam maxime esse coniunctus; quo quidem ex tempore memoria teneo neque meam tibi observantiam neque mihi tuam summam benevolentiam ac liberalitatem defuisse. Si quae interciderunt non tam re quam suspicione violata, ea, quum fuerint et falsa et inania, sint evulsa ex omni memoria vitaque nostra; is enim tu vir es et eum me esse cupio, ut, quoniam in eadem rei publicae tempora incidimus, coniunctionem amicitiamque
4 nostram utrique nostrum laudi sperem fore. Quamobrem tu, quantum tuo iudicio tribuendum esse nobis putes, statues ipse et, ut spero, statues ex nostra dignitate, ego vero tibi profiteor atque polliceor eximium et singulare meum studium in omni genere officii, quod ad honestatem et gloriam tuam spectet. In quo, etiamsi multi mecum contendent, tamen quum reliquis omnibus, tum Crassis tuis iudicibus omnes facile superabo; quos quidem ego ambo unice diligo, sed in Marcum benevolentia pari hoc

magis sum Publio deditus, quod me, quamquam a pueritia sua semper, tamen hoc tempore maxime sicut alterum parentem et observat et diligit. Has 5
litteras velim existimes foederis habituras esse vim, non epistolae, meque ea, quae tibi promitto ac recipio, sanctissime esse observaturum diligentissimeque esse facturum: quae a me suscepta defensio est te absente dignitatis tuae, in ea iam ego non solum amicitiae nostrae, sed etiam constantiae meae causa permanebo. Quamobrem satis esse hoc tempore arbitratus sum hoc ad te scribere: me, si quid ipse intelligerem aut ad voluntatem aut ad commodum aut ad amplitudinem tuam pertinere, mea sponte id esse facturum; sin autem quidpiam aut a te essem admonitus aut a tuis, effecturum, ut intelligeres nihil neque te scripsisse neque quemquam tuorum frustra ad me detulisse. Quamobrem velim ita et ipse ad me scribas de omnibus, minimis maximis mediocribus, rebus, ut ad hominem amicissimum, et tuis praecipias, ut opera consilio, auctoritate gratia mea sic utantur in omnibus, publicis privatis, forensibus domesticis, tuis amicorum hospitum clientium tuorum, negotiis, ut, quod eius fieri possit, praesentiae tuae desiderium meo labore minuatur.

IX.

Scr. in castris Naronae a. d. V. Idus Quinctiles a. u. c. 709.

VATINIUS IMP. CICERONI SUO SAL.

S. V. B. E. E. V. Si tuam consuetudinem in 1
patrociniis tuendis servas, P. Vatinius cliens advenit, qui pro se causam dicier vult: non, puto, repudiabis in honore, quem in periculo recepisti. Ego autem quem potius adoptem aut invocem

Ep. 8, 5. *quoad eius fieri* (edd. vett.)?

quam illum, quo defendente vincere didici? an verear, ne, qui potentissimorum hominum conspirationem neglexerit pro mea salute, is pro honore meo pusillorum ac malevolorum obtrectationes et invidias non prosternat atque obterat? quare, si me, sicut soles, amas, suscipe me totum atque hoc, quidquid est oneris ac muneris, pro mea dignitate tibi tuendum ac sustinendum puta. Scis meam fortunam nescio quo modo facile obtrectatores invenire, non meo quidem mehercules merito, sed quanti id refert, si tamen fato nescio quo accidit? si qui forte fuerit, qui nostrae dignitati obesse velit, peto a te, ut tuam consuetudinem et liberalitatem in me absente defendendo mihi praestes. Litteras ad senatum de rebus nostris gestis, quo exemplo mise-
2 ram, infra tibi perscripsi. Dicitur mihi tuus servus anagnostes fugitivus cum Vardaeis esse; de quo tu mihi nihil mandasti, ego tamen, terra marique ut conquireretur, praemandavi, et profecto tibi illum reperiam, nisi si in Dalmatiam aufugerit, et inde tamen aliquando eruam. Tu nos fac ames. Vale. A. d. V. Idus Quinctiles, ex castris, Narona.

X. a.

Scr. in Illyria ineunte a. u. c. 710.

VATINIUS CICERONI SUO SAL.

1 S. V. B. E. E. Q. V. De Dionysio tuo adhuc nihil extrico, et eo minus, quod me frigus Dalmaticum, quod illinc eiecit, etiam hic refrigeravit; sed tamen non desistam, quin illum aliquando eruam. Sed tamen omnia mihi dura imperas: de Catilio nescio quid ad me scripsisti deprecationis diligentissimae. Apage te cum nostro Sex. Servilio —

Ep. 9, 1. *si quis forte* (edd. vett.)? **2.** *Dalmatiam* (vulgo). *Delm.* MB.

nam mehercule ego quoque illum amo —; sed huiuscemodi vos clientes, huiusmodi causas recipitis? hominem unum omnium crudelissimum, qui tot ingenuos, matresfamilias, cives Romanos occidit, abripuit, disperdidit, regiones vastavit? simius, non semissis homo, contra me arma tulit, et eum bello cepi. Sed tamen, mi Cicero, quid facere possum? 2
Omnia mehercule cupio, quae tu mihi imperas; meam animadversionem et supplicium, quo usurus eram in eum, quem cepissem, remitto tibi et condono: quid illis respondere possum, qui ob sua bona direpta, naves expugnatas, fratres, liberos, parentes occisos actiones expostulant? Si mehercules Appii os haberem, in cuius locum suffectus sum, tamen hoc sustinere non possem. Quid ergo est? Faciam omnia sedulo, quae te sciam velle. Defenditur a Q. Volusio, tuo discipulo, si forte ea res poterit adversarios fugare; in eo maxima spes est.
Nos, si quid erit istic opus, tu defendes: Caesar 3
adhuc mihi iniuriam facit; de meis supplicationibus et rebus gestis Dalmaticis adhuc non refert, quasi vero non iustissimi triumphi in Dalmatia res gesserim! nam, si hoc exspectandum est, dum totum bellum conficiam, viginti oppida sunt Dalmatiae antiqua, quae ipsi sibi asciverunt, amplius sexaginta: haec nisi omnia expugno, si mihi supplicationes non decernuntur, longe alia condicione ego sum ac ceteri imperatores. - - - - - - - - - - - - - - - - -

Ep. 10. a. 1. *disp., regiones* (M.). *d., tot reg.* L., B. 2. *qui ob sua . . . actiones exp.* (M., sed omisso *ob*, W. ex Krausii conj.) *qui sua . . . a Catilio exp.* Or. conj., B. 3. *opus, tu def.* (W.). *o. d.* M., vulgo. — Deesse extremam huius epistolae partem et sequentis (10. b.) primam vulgo non significatur.

X. b.

Scr. Naronae Nonis Decembribus a. u. c. 709.

- - - - - - - - - - - Ego post supplicationes mihi decretas in Dalmatiam profectus sum; sex oppida vi oppugnando cepi * * * * * † unum, hoc, quod erat maximum, quater a me iam captum; quattuor enim turres et quattuor muros cepi et arcem eorum totam, ex qua me nives, frigora, imbres detruserunt, indigneque, mi Cicero, oppidum captum et bellum confectum relinquere sum coactus. Quare te rogo, si opus erit, ad Caesarem meam causam agas meque tibi in omnes partes defendendum putes hoc existimans, neminem te tui amantiorem habere. Vale. D. N. Decembr., Narona.

XI.

Scr. Romae a. u. c. 709.

M. CICERO VATINIO IMP. SAL.

1 Grata tibi mea esse officia non miror; cognovi enim te gratissimum omnium, idque numquam destiti praedicare; nec enim tu mihi habuisti modo gratiam, verum etiam cumulatissime rettulisti; quamobrem *in* reliquis tuis rebus omnibus pari me stu-
2 dio erga te et eadem voluntate cognosces. Quod mihi feminam primariam, Pompeiam, uxorem tuam, commendas, cum Sura nostro statim tuis litteris lectis locutus sum, ut ei meis verbis diceret, ut, quidquid opus esset, mihi denuntiaret; me omnia, quae ea vellet, summo studio curaque facturum:

Ep. 10. b. *cepi* * * * * * † *unum, hoc* (W.). Exciderunt quinque oppidorum nomina (Mart.-L.). *Ulcinium, hoc* (Mart.-Lag.)? *cepi* * * * *unum hoc* B. Ep. 11, 2. *quae ea vellet* (M., vulgo). *q.* [*ea*] *v.* Ern., B.

itaque faciam eamque, si opus esse videbitur, ipse conveniam; tu tamen ei velim scribas, ut nullam rem neque tam magnam neque tam parvam putet, quae mihi aut difficilis aut parum me digna videatur: omnia, quae in tuis rebus agam, et non laboriosa mihi et honesta videbuntur. De Dionysio, si 3
me amas, confice: quamcumque ei fidem dederis, praestabo; si vero improbus fuerit, ut est, duces eum captivum in triumpho. Dalmatis di male faciant, qui tibi molesti sunt! sed, ut scribis, brevi capientur et illustrabunt res tuas gestas; semper enim habiti sunt bellicosi.

XII.

Scr. in Arpinati mense Aprili (circ. Idus) a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. L. LUCCEIO Q. F.

Coram me tecum eadem haec agere saepe co- 1
nantem deterruit pudor quidam paene subrusticus, quae nunc expromam absens audacius, epistola enim non erubescit. Ardeo cupiditate incredibili neque, ut ego arbitror, reprehendenda, nomen ut nostrum scriptis illustretur et celebretur tuis; quod etsi mihi saepe ostendisti te esse facturum, tamen ignoscas velim huic festinationi meae; genus enim scriptorum tuorum etsi erat semper a me vehementer exspectatum, tamen vicit opinionem meam meque ita vel cepit vel incendit, ut cuperem quam celerrime res nostras monumentis commendari tuis; neque enim me solum commemoratio posteritatis ad spem quandam immortalitatis rapit, sed etiam illa cupiditas, ut vel auctoritate testimonii tui vel indicio benevolentiae vel suavitate ingenii vivi perfruamur.
Neque tamen, haec quum scribebam, eram nescius, 2

Ep. 11, 3. *eum captivum in* (M.). *eum* [c.] *in* Ern., B.
Ep. 12, 1. *sed incendit etiam illa cup.* (B.)?

quantis oneribus premerere susceptarum rerum et iam institutarum; sed, quia videbam Italici belli et civilis historiam iam a te paene esse perfectam, dixeras autem mihi te reliquas res ordiri, deesse mihi nolui, quin te admonerem, ut cogitares, coniunctene malles cum reliquis rebus nostra contexere an, ut multi Graeci fecerunt, Callisthenes Phocium bellum, Timaeus Pyrrhi, Polybius Numantinum, qui omnes a perpetuis suis historiis ea, quae dixi, bella separaverunt, tu quoque item civilem coniurationem ab hostilibus externisque bellis seiungeres. Equidem ad nostram laudem non multum video interesse, sed ad properationem meam quiddam interest non te exspectare, dum ad locum venias, ac statim causam illam totam et tempus arripere, et simul, si uno in argumento unaque in persona mens tua tota versabitur, cerno iam animo, quanto omnia uberiora atque ornatiora futura sint. Neque tamen ignoro, quam impudenter faciam, qui primum tibi tantum oneris imponam — potest enim mihi denegare occupatio tua —, deinde etiam, ut ornes me, postulem. Quid, si illa tibi non tanto opere videntur ornanda?
3 Sed tamen, qui semel verecundiae fines transierit, eum bene et naviter oportet esse impudentem. Itaque te plane etiam atque etiam rogo, ut et ornes ea vehementius etiam, quam fortasse sentis, et in eo leges historiae negligas gratiamque illam, de qua suavissime quodam in prooemio scripsisti, a qua te flecti non magis potuisse demonstras quam Herculem Xenophontium illum a Voluptate, eam, si me tibi vehementius commendabit, ne aspernere amorique nostro plusculum etiam, quam concedet veritas, largiare. Quod si te adducemus, ut hoc suscipias, erit, ut mihi persuadeo,

Ep. 12, 2. *Phocium* (W.). *Troicum* M., vulgo. *Phocicum* Westermann. coni.. B.

materies digna facultate et copia tua; a principio 4
enim coniurationis usque ad reditum nostrum videtur mihi modicum quoddam corpus confici posse, in quo et illa poteris uti civilium commutationum scientia vel in explicandis causis rerum novarum vel in remediis incommodorum, quum et reprehendes ea, quae vituperanda duces, et, quae placebunt, exponendis rationibus comprobabis, et, si liberius, ut consuesti, agendum putabis, multorum in nos perfidiam, insidias, proditionem notabis. Multam etiam casus nostri varietatem tibi in scribendo suppeditabunt plenam cuiusdam voluptatis, quae vehementer animos hominum in legendo tuo scripto retinere possit; nihil est enim aptius ad delectationem lectoris quam temporum varietates fortunaeque vicissitudines: quae etsi nobis optabiles in experiendo non fuerunt, in legendo tamen erunt iucundae, habet enim praeteriti doloris secura recordatio delectationem; ceteris vero nulla perfunctis propria 5
molestia, casus autem alienos sine ullo dolore intuentibus etiam ipsa misericordia est iucunda. Quem enim nostrum ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum denique sibi evelli iubet spiculum, posteaquam ei percontanti dictum est clipeum esse salvum, ut etiam in vulneris dolore aequo animo cum laude moreretur. Cuius studium in legendo non erectum † Themistocli fuga redituque retinetur? etenim ordo ipse annalium mediocriter nos retinet quasi enumeratione fastorum: at viri saepe excellentis ancipites variique casus habent admirationem

Ep. 12, 4. *legendo tuo scripto retinere* (Or.). *legem dote scripto ret.* M. *legendo [te scriptore] ret.* B (sic Graev. sine uncis). — *delectationem; ceteris* (W.). *delectationem. Cet.* vulgo. 5. *erectum † Themistocli fuga redituque* (W.). *er. Th. f. interituque* (Ferrar.) aut *er. Th. exsilio aut Alcibiadis fuga redituque* (Sch.). *er. Th. f. red.* MB.

exspectationem, laetitiam molestiam, spem timorem; si vero exitu notabili concluduntur, expletur animus iucundissima lectionis voluptate.
6 Quo mihi acciderit optatius, si in hac sententia fueris, ut a continentibus tuis scriptis, in quibus perpetuam rerum gestarum historiam complecteris, secernas hanc quasi fabulam rerum eventorumque nostrorum; habet enim varios actus mutationesque et consiliorum et temporum. Ac non vereor, ne assentatiuncula quadam aucupari tuam gratiam videar, quum hoc demonstrem, me a te potissimum ornari celebrarique velle; neque enim tu is es, *qui*, qui sis, nescias et qui non eos magis, qui te non admirentur, invidos quam eos, qui laudent, assentatores arbitrere, neque autem ego sum ita demens, ut me sempiternae gloriae per eum commendari velim, qui non ipse quoque in me commendando propriam ingenii gloriam consequatur.
7 Neque enim Alexander ille gratiae causa ab Apelle potissimum pingi et a Lysippo fingi volebat, sed quod illorum artem quum ipsis, tum etiam sibi gloriae fore putabat. Atque illi artifices corporis simulacra ignotis nota faciebant, quae vel si nulla sint, nihilo sint tamen obscuriores clari viri; nec minus est Spartiates Agesilaus ille perhibendus, qui neque pictam neque fictam imaginem suam passus est esse, quam qui in eo genere laborarunt; unus enim Xenophontis libellus in eo rege laudando facile omnes imagines omnium statuasque superavit. Atque hoc praestantius mihi fuerit et ad laetitiam animi et ad memoriae dignitatem, si in tua scripta pervenero, quam si in ceterorum, quod non ingenium mihi solum suppeditatum fuerit tuum, sicut Timo-

Ep. 12, 6. *qui, qui sis* (Ern.). *quid sis* M. *qui, quid sis* Crat., B. — *arbitrere, neque* (W.). *a.; n.* B. 7. *Atque illi* (M.). *Atqui i.* (Mart.-L., B.)?

leonti a Timaeo aut ab Herodoto Themistocli, sed etiam auctoritas clarissimi et spectatissimi viri et in rei publicae maximis gravissimisque causis cogniti atque in primis probati, ut mihi non solum praeconium, quod, quum in Sigeum venisset, Alexander ab Homero Achilli tributum esse dixit, sed etiam grave testimonium impertitum clari hominis magnique videatur; placet enim Hector ille mihi Naevianus, qui non tantum „laudari“ se laetatur, sed addit etiam „a laudato viro“. Quod si a te non 8
impetraro, hoc est, si quae te res impedierit — neque enim fas esse arbitror quidquam me rogantem abs te non impetrare —, cogar fortasse facere, quod nonnulli saepe reprehendunt: scribam ipse de me, multorum tamen exemplo et clarorum virorum; sed, quod te non fugit, haec sunt in hoc genere vitia: et verecundius ipsi de sese scribant necesse est, si quid est laudandum, et praetereant, si quid reprehendendum est; accedit etiam, ut minor sit fides, minor auctoritas, multi denique reprehendant et dicant verecundiores esse praecones ludorum gymnicorum, qui quum ceteris coronas imposuerint victoribus eorumque nomina magna voce pronuntiarint, quum ipsi ante ludorum missionem corona donentur, alium praeconem adhibeant, ne sua voce se ipsi victores esse praedicent. Haec nos vitare 9
cupimus et, si recipis causam nostram, vitabimus, idque ut facias, rogamus. Ac, ne forte mirere, cur, quum mihi saepe ostenderis te accuratissime nostrorum temporum consilia atque eventus litteris mandaturum, a te id nunc tanto opere et tam multis verbis petamus, illa nos cupiditas incendit, de qua initio scripsi, festinationis, quod alacres animo sumus, ut et ceteri viventibus nobis ex libris tuis nos cognoscant et nosmet ipsi vivi gloriola

Ep. 12, 8. *impetraro* (W.). *impetro* M., vulgo

nostra perfruamur. His de rebus quid acturus sis, si tibi non est molestum, rescribas mihi velim; si enim suscipis causam, conficiam commentarios rerum omnium, sin autem differs me in tempus aliud, coram tecum loquar. Tu interea non cessabis et ea, quae habes instituta, perpolies nosque diliges.

XIII.

Scr. Asturae mense Aprili a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. L. LUCCEIO Q. F.

1 Quamquam ipsa consolatio litterarum tuarum
mihi gratissima est — declarat enim summam be-
nevolentiam coniunctam pari prudentia —, tamen
illum fructum ex iis litteris vel maximum cepi, quod
te praeclare res humanas contemnentem et optime
contra fortunam paratum armatumque cognovi;
quam quidem laudem sapientiae statuo esse maxi-
mam, non aliunde pendere nec extrinsecus aut bene
2 aut male vivendi suspensas habere rationes. Quae
cogitatio quum mihi non omnino excidisset — et-
enim penitus insederat —, vi tamen tempestatum
et concursu calamitatum erat aliquantum labefactata
atque convulsa; cui te opitulari et video et id fe-
cisse etiam proximis litteris multumque profecisse
sentio. Itaque hoc saepius dicendum tibique non
significandum solum, sed etiam declarandum arbi-
tror, nihil mihi esse potuisse tuis litteris gratius.
3 Ad consolandum autem quum illa valent, quae ele-
ganter copioseque collegisti, tum nihil plus quam
quod firmitudinem gravitatemque animi tui perspexi,
quam non imitari turpissimum existimo. Atque hoc
etiam fortiorem me puto quam te ipsum, prae-

Ep. 13, 2. *et nunc video* (W.)?

ceptorem fortitudinis, quod tu mihi videre spem
nonnullam habere haec aliquando futura meliora;
casus enim gladiatorii similitudinesque eae, tum
rationes in ea disputatione a te collectae vetabant
me rei publicae penitus diffidere. Itaque alterum
minus mirum, fortiorem te esse, quum aliquid spe-
res, alterum mirum, spe ulla teneri; quid est enim
non ita affectum, ut id non deletum exstinctumque
esse fateare? circumspice omnia membra rei publi-
cae, quae notissima sunt tibi: nullum reperies pro-
fecto, quod non fractum debilitatumve sit; quae
persequerer, si aut melius ea viderem, quam tu vi-
des, aut commemorare possem sine dolore, quam-
quam tuis monitis praeceptisque omnis est abiicien-
dus dolor. Ergo et domestica feremus, ut censes, 4
et publica paullo etiam fortius fortasse quam tu
ipse, qui praecipis; te enim aliqua spes consolatur,
ut scribis, nos erimus etiam in omnium rerum de-
speratione fortes, ut tu tamen idem et hortaris et
praecipis, das enim mihi iucundas recordationes
conscientiae nostrae rerumque earum, quas te in
primis auctore gessimus, praestitimus enim patriae
non minus certe, quam debuimus, plus profecto,
quam est ab animo cuiusquam aut consilio homi-
nis postulatum. Ignosces mihi de me ipsi aliquid 5
praedicanti; quarum enim tu rerum cogitatione nos
levari aegritudine voluisti, earum etiam commemo-
ratione lenimur. Itaque, ut mones, quantum po-
tero, me ab omnibus molestiis et angoribus abdu-
cam transferamque animum ad ea, quibus secundae
res ornantur, adversae adiuvantur, tecumque et
ero tantum, quantum patietur utriusque aetas et

Ep. 13, 3. *videris spem* (W.)? 4. *omnium rerum desper.* (Mart.-L.). *omnibus d.* M. *omnium d.* B. — *postulatum* (M.). *postulandum* Ern., B. 5. *de me ipsi* (W.). *de me ipso* M., vulgo.

valetudo, et, si esse una minus poterimus, quam volemus, animorum tamen coniunctione iisdemque studiis ita fruemur, ut numquam non una esse videamur.

XIV.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 709.

L. LUCCEIUS Q. F. S. D. M. TULLIO M. F.

1 S. V. B. E. V., sicut soleo, paullulo tamen etiam deterius, quam soleo. Te requisivi saepius, ut viderem: Romae quia postea non fuisti, quam a me discesseras, miratus sum; quod idem nunc miror. Non habeo certum, quae te res hinc maxime retrahat: si solitudine delectare, quum scribas et aliquid agas eorum, quorum consuesti, gaudeo neque reprehendo tuum consilium; nam nihil isto potest esse iucundius non modo miseris his temporibus et luctuosis, sed etiam tranquillis et optatis, praesertim vel animo defetigato tuo, qui nunc requiem quaerat ex magnis occupationibus, vel erudito, qui semper aliquid ex se promat, quod alios delectet,
2 *te* ipsum laudibus illustret; sin autem, sicut hinc discesseras, lacrimis ac tristitiae te tradidisti, doleo, quia doles et angere, nec possum te non — si concedis, quod sentimus, ut liberius dicamus — accusare: quid enim? tu solus aperta non videbis, qui propter acumen occultissima perspicis? tu non intelliges te querelis quotidianis nihil proficere? non intelliges duplicari sollicitudines, quas elevare tua
3 te prudentia postulat? Quod si non possumus aliquid proficere suadendo, gratia contendimus et

Ep. 14, 1. *quam a me discesseras* (N.). *quam a me discesserat* M2. *quam discesserat* M1. *q. decesserat* Or., B. 2. *angere, nec* (V.). *a.; non* M. vulgo. — *non — si . . . dicamus — acc.* (W.). *non, si . . . d., acc.* vulgo. 3. *non possumus* (edd. vett.). *possimus* MB.

rogando, si quid nostra causa vis, ut istis te molestiis laxes et ad convictum nostrum redeas atque ad consuetudinem vel nostram communem vel tuam solius ac propriam. Cupio non obtundere te, si non delectare nostro studio: cupio deterrere, ne permaneas in incepto. Nunc duae res istae contrariae me conturbant, ex quibus aut in altera mihi velim, si potes, obtemperes aut in altera non offendas. Vale.

XV.

Scr. in Antiati mense Iunio a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. L. LUCCEIO Q. F.

Omnis amor tuus ex omnibus partibus se osten- 1
dit in iis litteris, quas a te proxime accepi, non ille quidem mihi ignotus, sed tamen gratus et optatus; dicerem „iucundus", nisi id verbum in omne tempus perdidissem, neque ob eam unam causam, quam tu suspicaris et in qua me lenissimis et amantissimis verbis utens re graviter accusas, sed quod, illius tanti vulneris quae remedia esse debebant, ea
nulla sunt. Quid enim? ad amicosne confugiam? 2
quam multi sunt? habuimus enim fere communes, quorum alii occiderunt, alii nescio quo pacto obduruerunt. Tecum vivere possem equidem et maxime vellem: vetustas, amor, consuetudo, studia paria; quod vinclum, quaeso, deest nostrae coniunctionis? Possumusne igitur esse una? †nec mehercule intelligo, quid impediat; sed certe adhuc non fuimus, quum essemus vicini in Tusculano, in Puteolano; nam quid dicam in urbe? in qua, quum

Ep. 14, 3. *redeamus atque ad* (W.). *redeamus ..... ad* MB. Ep. 15, 2. *coniunctionis* (M.). *coniunctioni* Crat., B. — *una? † nec m. intelligo* (W.). *una? possumus, nec m. int.* (L. 1584) aut *una? non m. i.* (W.). *una? nec m. i.* MB.

3 forum commune sit, vicinitas non requiritur. Sed
casu nescio quo in ea tempora nostra aetas incidit,
ut, quum maxime florere nos oporteret, tum vivere
etiam puderet; quod enim esse poterat mihi per-
fugium spoliato et domesticis et forensibus orna-
mentis atque solatiis? litterae, credo, quibus utor
assidue, quid enim aliud facere possum? sed nescio
quo modo ipsae illae excludere me a portu et per-
fugio videntur et quasi exprobrare, quod in ea vita
maneam, in qua nihil insit nisi propagatio miser-
4 rimi temporis. Hic tu *me ab* ea abesse urbe mira-
ris, in qua domus nihil delectare possit, summum
sit odium temporum hominum, fori curiae? Itaque
sic litteris utor, in quibus consumo omne tempus,
non ut ab iis medicinam perpetuam, sed ut exiguam
5 oblivionem doloris petam. Quod si id egissemus
ego atque tu, quod ne in mentem quidem nobis
veniebat propter quotidianos metus, *si* omne tem-
pus una fuissemus, neque me valetudo tua offen-
deret neque te maeror meus. Quod, quantum fieri
poterit, consequamur; quid enim est utrique nostrum
aptius? propediem te igitur videbo.

XVI.

Scr. anno incerto.

M. CICERO S. D. T. TITIO.

1 Etsi unus ex omnibus minime sum ad te con-
solandum accommodatus, quod tantum ex tuis mo-
lestiis cepi doloris, ut consolatione ipse egerem,
tamen, quum longius a summi luctus acerbitate
meus abesset dolor quam tuus, statui nostrae ne-
cessitudinis esse meaeque in te benevolentiae non
tacere tanto in tuo maerore tamdiu, sed adhibere
aliquam modicam consolationem, quae levare dolo-
2 rem tuum posset, si minus sanare potuisset. Est
autem consolatio pervulgata quidem illa maxime,

quam semper in ore atque in animo habere debemus, homines nos ut esse meminerimus, ea lege natos, ut omnibus telis fortunae proposita sit vita nostra, neque esse recusandum, quo minus ea, qua nati sumus, condicione vivamus, neve tam graviter eos casus feramus, quos nullo consilio vitare possimus, eventisque aliorum memoria repetendis nihil accidisse novi nobis cogitemus; sed neque haec ne- 3
que ceterae consolationes, quae sunt a sapientissimis viris usurpatae memoriaeque litteris proditae, tantum videntur proficere debere, quantum status ipse nostrae civitatis et haec perturbatio temporum perditorum, quum beatissimi sint, qui liberos non susceperunt, minus autem miseri, qui his temporibus amiserunt, quam si eosdem bona aut denique aliqua re publica perdidissent. Quod si tuum te 4
desiderium movet aut si tuarum rerum cogitatione maeres, non facile exhauriri tibi istum dolorem posse universum puto; sin illa te res cruciat, quae magis amoris est, ut eorum, qui occiderunt, miserias lugeas, ut ea non dicam, quae saepissime et legi et audivi, nihil mali esse in morte, in qua si resideat sensus, immortalitas illa potius quam mors ducenda sit, sin sit amissus, nulla videri miseria debeat, quae non sentiatur, hoc tamen non dubitans confirmare possum, ea misceri, parari, impendere rei publicae, quae qui reliquerit, nullo modo mihi quidem deceptus esse videatur; quid est enim iam non modo pudori, probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artibus, sed omnino libertati ac saluti loci? non mehercule quemquam audivi hoc gravissimo et pestilentissimo anno adolescentulum aut puerum mortuum, qui mihi non a dis immortalibus ereptus ex

Ep. 16, 2. *cogitemus; sed neque haec* (W.). *c. Neque hae* M., vulgo. 4. *morte, in qua* (edd. vett.). *m. et qua* M. *m., ex qua* Bengel., B.

his miseriis atque ex iniquissima condicione vitae
5 videretur. Quare, si tibi unum hoc detrahi potest,
ne quid iis, quos amasti, mali putes contigisse, per-
multum erit ex maerore tuo deminutum; relinquetur
enim simplex illa iam cura doloris tui, quae non
cum illis communicabitur, sed ad te ipsum proprie
referetur, in qua non est iam gravitatis et sapien-
tiae tuae, quam tu a puero praestitisti, ferre im-
moderatius casum incommodorum tuorum, qui sit
ab eorum, quos dilexeris, miseria maloque seiunctus;
etenim eum semper te et privatis in rebus et publicis
praestitisti, tuenda tibi ut sit gravitas et constan-
tiae serviendum; nam, quod allatura est ipsa diu-
turnitas, quae maximos luctus vetustate tollit, id
6 nos praecipere consilio prudentiaque debemus; et-
enim, si nulla fuit umquam liberis amissis tam im-
becillo mulier animo, quae non aliquando lugendi
modum fecerit, certe nos, quod est dies allatura,
id consilio anteferre debemus neque exspectare tem-
poris medicinam, quam repraesentare ratione pos-
simus. His ego litteris si quid profecissem, existi-
mabam optandum quiddam me esse assecutum, sin
minus forte valuissent, officio tamen esse functum
viri benevolentissimi atque amicissimi; quem me
tibi et fuisse semper existimes velim et futurum
esse confidas.

XVII.

Scr. Romae eodem fere tempore, quo ep. 18 (a. 702).

M. CICERO S. D. P. SITTIO P. F.

1 Non oblivione amicitiae nostrae neque inter-
missione consuetudinis meae superioribus tempori-
bus ad te nullas litteras misi, sed quod priora tem-
pora in ruinis rei publicae nostrisque iacuerunt,

Ep. 16, 6. *anteferre* (M.). *ante ferre* B.

posteriora autem me a scribendo tuis iniustissimis atque acerbissimis incommodis retardarunt. Quum vero et intervallum iam satis longum fuisset et tuam virtutem animique magnitudinem diligentius essem mecum recordatus, non putavi esse alienum institutis meis haec ad te scribere: ego te, P. Sitti, 2
et primis temporibus illis, quibus in invidiam absens et in crimen vocabare, defendi et, quum tui familiarissimi iudicio ac periculo tuum crimen coniungeretur, ut potui accuratissime te tuamque causam tutatus sum et proxime recenti adventu meo, quum rem aliter institutam offendissem, ac mihi placuisset, si affuissem, tamen nulla re saluti tuae defui, quumque eo tempore invidia annonae, inimici non solum tui, verum etiam amicorum tuorum, iniquitas totius iudicii multaque alia rei publicae vitia plus quam causa ipsa veritasque valuissent, Publio tuo neque opera neque consilio neque labore neque gratia neque testimonio defui. Quam- 3
obrem omnibus officiis amicitiae diligenter a me sancteque servatis ne hoc quidem praetermittendum esse duxi, te ut hortarer rogaremque, ut et hominem te et virum esse meminisses, id est, ut et communem incertumque casum, quem neque vitare quisquam nostrum nec praestare ullo pacto potest, sapienter ferres et dolori fortiter ac fortunae resisteres cogitaresque et in nostra civitate et in ceteris, quae rerum potitae sunt, multis fortissimis atque optimis viris iniustis iudiciis tales casus incidisse. Illud utinam ne vere scriberem, ea te re publica carere, in qua neminem prudentem hominem res ulla delectet! De tuo autem filio, vereor, 4
ne, si nihil ad te scripserim, debitum eius virtuti videar testimonium non dedisse, sin autem omnia,

Ep. 17, 2. *quum tui famil.* (W.). *quum in tui f.* M., vulgo.

quae sentio, perscripserim, ne refricem meis litteris desiderium ac dolorem tuum; sed tamen prudentissime facies, si illius pietatem, virtutem, industriam, ubicumque eris, tuam esse, tecum esse duces; nec enim minus nostra sunt, quae animo complectimur,
5 quam quae oculis intuemur. Quamobrem et illius eximia virtus summusque in te amor magnae tibi consolationi debet esse et nos ceterique, qui te non ex fortuna, sed ex virtute tua pendimus semperque pendemus, et maxime animi tui conscientia, quum tibi nihil merito accidisse reputabis et illud adiunges, homines sapientes turpitudine, non casu, et delicto suo, non aliorum iniuria commoveri. Ego et memoria nostrae veteris amicitiae et virtute atque observantia filii tui monitus nullo loco deero neque ad consolandam neque ad levandam fortunam tuam: tu si quid ad me forte scripseris, perficiam, ne te frustra scripsisse arbitrere.

XVIII.

Scr. Romae anno u. c. 702.

M. CICERO S. D. T. FADIO.

1 Etsi egomet, qui te consolari cupio, consolandus ipse sum, propterea quod nullam rem gravius iamdiu tuli quam incommodum tuum, tamen te magno opere non hortor solum, sed etiam pro amore nostro rogo atque oro, te colligas virumque praebeas et, qua condicione omnes homines et quibus temporibus nos nati simus, cogites. Plus tibi virtus tua dedit, quam fortuna abstulit, propterea quod adeptus es, quod non multi homines novi, amisisti, quae plurimi homines nobilissimi. Ea denique videtur condicio impendere legum, iudiciorum, temporum, ut optime actum cum eo videatur esse, qui quam levissima poena ab hac re publica discesserit.
2 Tu vero, qui et fortunas et liberos habeas

et nos ceterosque necessitudine et benevolentia tecum coniunctissimos, quumque magnam facultatem sis habiturus nobiscum et cum omnibus tuis vivendi, et quum *tuum* unum sit iudicium ex tam multis, quod reprehendatur, ut quod una sententia eaque dubia potentiae alicuius condonatum existimetur, omnibus his de causis debes istam molestiam quam levissime ferre. Meus animus erit in te liberosque tuos semper, quem tu esse vis et qui esse debet.

XIX.

Scr. in Cumano inter III. Kal. Maias et VI. Non. Maias a. u. c. 705.

CICERO RUFO.

Etsi mihi numquam dubium fuit, quin tibi es- 1
sem carissimus, tamen quotidie magis id perspicio, exstatque id, quod mihi ostenderas quibusdam litteris, hoc te studiosiorem in me colendo fore, quam in provincia fuisses — etsi meo iudicio nihil ad tuum provinciale officium addi potest —, quo liberius iudicium esse posset tuum. Itaque me et superiores litterae tuae admodum delectaverunt, quibus et exspectatum meum adventum abs te amanter videbam et, quum aliter res cecidisset ac putasses, te meo consilio magno opere esse laetatum, et his proximis litteris magnum cepi fructum et iudicii et officii tui: iudicii, quod intelligo te, id quod omnes fortes ac boni viri facere debent, nihil putare utile esse, nisi quod rectum honestumque sit; officii, quod te mecum, quodcumque cepissem consilii, polliceris fore, quo neque mihi gratius neque, ut ego arbitror, tibi honestius esse quidquam potest. Mihi consilium 2

Ep. 18, 2. *levissime* (N.). *lenissime* MB. — *animus erit* (M., vulgo). *a. is erit* B. Ep. 19, 1. *et his proximis* (MW.). *et ex his pr.* Mart.-L., B.

captum iamdiu est, de quo ad te, non quo celandus esses, nihil scripsi antea, sed quia communicatio consilii tali tempore quasi quaedam admonitio videtur esse officii vel potius efflagitatio ad coëundam societatem vel periculi vel laboris; cum vero ea tua sit voluntas, humanitas, benevolentia erga me, libenter amplector talem animum, sed ita — non enim dimittam pudorem in rogando meum —: si feceris id, quod ostendis, magnam habebo gratiam, si non feceris, ignoscam, et alterum timori, alterum mihi te negare non potuisse arbitrabor; est enim res profecto maxima: quid rectum sit, apparet; quid expediat, obscurum est, ita tamen, ut, si nos ii sumus, qui esse debemus, id est, studio digni ac litteris nostris, dubitare non possimus, quin ea maxime conducant, quae sint rectissima. Quare tu, si simul placebit, statim ad me venies; sin idem placebit atque eodem nec continuo poteris, omnia tibi ut nota sint, faciam. Quidquid statueris, te mihi amicum, sin id, quod opto, etiam amicissimum iudicabo.

XX.

Scr. ad urbem medio mense Ianuario a. u. c. 705.

CICERO RUFO.

1 Quoquo modo potuissem, te convenissem, si eo, quo constitueras, venire voluisses; quare, etsi mei commodi causa commovere me noluisti, tamen ita existimes velim, me antelaturum fuisse, si ad me misisses, voluntatem tuam commodo meo. Ad ea, quae scripsisti, commodius equidem possem de singulis ad te rebus scribere, si M. Tullius, scriba

Ep. 19, 2. *quae sint rectissima* (W.). *q. sunt r.* M., vulgo. — *continuo poteris* (Crat.). *c. poterit* MB.

meus, adesset: a quo mihi exploratum est in rationibus dumtaxat referendis — de ceteris rebus affirmare non possum — nihil eum fecisse scientem, quod esset contra aut rem aut existimationem tuam; dein*, si rationum referendarum ius vetus et mos antiquus maneret, me relaturum rationes, nisi tecum pro coniunctione nostrae necessitudinis contulissem confecissemque, non fuisse. Quod igitur fe- 2
cissem ad urbem, si consuetudo pristina maneret, id, quoniam lege Iulia relinquere rationes in provincia necesse erat easdemque totidem verbis referre ad aerarium, feci in provincia, neque ita feci, ut te ad meum arbitrium adducerem, sed tribui tibi tantum, quantum me tribuisse numquam me poenitebit: totum enim scribam meum, quem tibi video nunc esse suspectum, tibi tradidi; tu ei M. Mindium, fratrem tuum, adiunxisti; rationes confectae me absente sunt tecum, ad quas ego nihil adhibui praeter lectionem; ita accepi librum a meo scriba, ut eundem acceperim a fratre tuo. Si honos is fuit, maiorem tibi habere non potui; si fides, maiorem tibi habui quam paene ipsi mihi; si providendum fuit, ne quid aliter, ac tibi et honestum et utile esset, referretur, non habui, cui potius id negotii darem, quam *cui* dederam. Illud quidem certe factum est, quod lex iubebat, ut apud duas civitates, Laodiceensem et Apameensem, quae nobis maximae videbantur, quoniam ita necesse erat, rationes confectas collatas deponeremus. Itaque huic loco primum respondeo me, quamquam iustis de causis rationes referre properarim, tamen te exspectaturum fuisse, nisi in provincia relictas rationes

Ep. 20, 1. *dein *, si* (W.). *d. scito, si* (W.) aut *d. ***, si*, ut plura exciderint (W.). *d., si* MB. 2. *meo scriba* (W.). *m. [servo] scr.* MB. — *Laodiceensem et Apameensem* (W.). *Laodicensem et Apamensem* M., vulgo. — *collatasque dep.* (L. 1584)?

3 pro *re*latis haberem; quamobrem ****. De Volusio
quod scribis, non est id rationum; docuerunt enim
me periti homines, in iis quum omnium peritissi-
mus, tum mihi amicissimus, C. Camillus, ad Volu-
sium traferri nomen a Valerio non potuisse, prae-
des Valerianos teneri. Neque id erat HS XXX, ut
scribis, sed HS XIX; erat enim curata nobis pe-
cunia Valerii mancipis nomine, ex qua reliquum
4 quod erat, in rationibus rettuli. Sed sic me et libe-
ralitatis fructu privas et diligentiae et, quod minime
tamen laboro, mediocris etiam prudentiae: liberali-
tatis, quod mavis scribae mei beneficio quam meo
legatum meum ** praefectumque Q. Leptam ma-
xima calamitate levatos, quum praesertim non de-
berent esse obligati; diligentiae, quod existimas de
tanto officio meo, tanto etiam periculo nec scisse
me quidquam nec cogitavisse, scribam, quidquid
voluisset, quum id mihi ne recitavisset quidem, ret-
tulisse; prudentiae, quod rem a me non insipienter
excogitatam *ne cogitatam* quidem putas. Nam et
Volusii liberandi meum fuit consilium et, ut multa
tam gravis Valerianis praedibus ipsique T. Mario
depelleretur, a me inita ratio est, quam quidem
omnes non solum probant, sed etiam laudant, et,
si verum scire vis, hoc uni scribae meo intellexi
5 non nimium placere; sed ego putavi esse viri boni,
quum populus suum servaret, consulere fortunis tot
vel amicorum vel civium. Nam de † Lucceio est
ita actum, ut auctore Cn. Pompeio ista pecunia in
fano poneretur; id ego agnovi meo iussu esse fa-
ctum: qua pecunia Pompeius est usus, ut ea, quam

Ep. 20, 3. *quamobrem ****. De Vol.*, ut plura exciderint (W.). *quam ob rem .... de Vol.* Or., B. — *in iis quum* (W.). *in his q.* M., vulgo. 4. *meum ** praef.* (W.). *m. M. Anneium pr.* (W.)? *meum ...... pr.* B. — *prud., quod rem* (L.). *prud., cum rem* M. et, ut videtur, errore B. 5. *nam de logeo* (vel *logaeo*) *est* (L.)?

tu deposueras, Sestius; sed hoc ad te nihil intelligo pertinere: illud me non animadvertisse moleste ferrem, ut ascriberem te in fano pecuniam iussu meo deposuisse, nisi ista pecunia gravissimis esset certissimisque monumentis testata, cui data, quo senatus consulto, quibus tuis, quibus meis litteris P. Sestio tradita esset; quae quum viderem tot vestigiis impressa, ut in iis errari non posset, non ascripsi id, quod tua nihil referebat; ego tamen ascripsisse mallem, quoniam id te video desiderare.
Sicut scribis, tibi id esse referendum, item ipse 6
sentio, neque in eo quidquam a meis rationibus discrepabunt tuae; addes enim tu, meo iussu, quod ego, qui non addidi, nec causa est cur negem nec, si causa esset et tu nolles, negarem. Nam de HS. nongentis milibus certe ita relatum est, ut tu sive frater tuus referri voluit; sed, si quid est, quoniam de † logaeo parum provisum est, quod ego in rationibus referendis etiam nunc corrigere possim, de eo mihi, quoniam senatus consulto non sum usus, quid per leges liceat, considerandum est: te certe in † pecuniae exactae ita efferre ex meis rationibus relatis non oportuit, nisi quid me fallit, sunt enim alii peritiores. Illud cave dubites, quin ego omnia faciam, quae interesse tua aut etiam velle te existimem, si ullo modo facere possim. Quod 7
scribis de beneficiis, scito a me et tribunos militares et praefectos et contubernales dumtaxat meos delatos esse: in quo quidem me ratio fefellit; liberum enim mihi tempus ad eos deferendos existimabam dari, postea certior sum factus triginta diebus deferri necesse esse, quibus rationes rettulissem.

Ep. 20, 5. *sed hoc ad te* (N.). *sed haec ad te* MB. — *ascripsisse* (M., vulgo). *adscripsissem* B. 6. *scribis, tibi* (W.). *scribis t.* vulgo. — † *logaeo* (MW.). *logeo* vel *logaeo* (L.)? † *logeo* B. — *in pecuniam exactam* (vel *in pecunia exacta*) *ista* (*ista* iam. N.) *referre* (W.)?

Sane moleste tuli non illa beneficia tuae potius ambitioni reservata esse quam meae, qui ambitione nihil uterer; de centurionibus tamen et de tribunorum militarium contubernalibus res est in integro, genus enim horum beneficiorum definitum
8 lege non erat. Reliquum est de HS. centum milibus, de quibus memini mihi a te Myrina litteras esse allatas, non mei errati, sed tui, in quo peccatum videbatur esse, si modo erat, fratris tui et Tullii; sed, quum id corrigi non posset, quod iam depositis rationibus ex provincia decesseramus, credo me quidem tibi pro animi mei voluntate proque ea spe facultatum, quam tum habebamus, quam humanissime potuerim, rescripsisse, sed neque tum me humanitate litterarum mearum obligatum puto neque me tuam hodie epistolam de HS. centum sic accepisse, ut ii accipiunt, quibus epistolae per haec
9 tempora molestae sunt. Simul illud cogitare debes, me omnem pecuniam, quae ad me salvis legibus pervenisset, Ephesi apud publicanos deposuisse, id fuisse HS. XXII., eam omnem pecuniam Pompeium abstulisse; quod ego sive aequo animo sive iniquo fero, tu de HS. centum aequo animo ferre debes et existimare eo minus ad te vel de tuis cibariis vel de mea liberalitate pervenisse. Quod si mihi expensa ista HS. centum tulisses, tamen, quae tua est suavitas quique in me amor, nolles a me hoc tempore aestimationem accipere; nam, numeratum si cuperem, non erat. Sed haec iocatum me putato, ut ego te existimo; ego tamen, quum Tullius rure redierit, mittam eum ad te, si quid ad rem putabis pertinere. Hanc epistolam cur non scindi velim, causa nulla est.

Ep. 20, 8. *decesseramus* (Ern.). *decessimus* M. *decessissemus* Crat., B. 9. *sestertium bis et vicies* (W.)? — *sed hoc iocatum* (Ern.)?

XXI.

Scr. Romae (ante m. Aprilem) a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. L. MESCINIO.

1 Gratae mihi tuae litterae fuerunt, ex quibus intellexi, quod etiam sine litteris arbitrabar, te summa cupiditate affectum esse videndi mei: quod ego ita libenter accipio, ut tamen tibi non concedam; nam tecum esse, ita mihi omnia, quae opto, contingant, ut vehementer velim! etenim, quum esset maior et virorum et civium bonorum et iucundorum hominum et amantium mei copia, tamen erat nemo, quicum essem libentius quam tecum, et pauci, quibuscum essem aeque libenter; hoc vero tempore, quum alii interierint, alii absint, alii mutati voluntate sint, unum medius fidius tecum diem libentius posuerim quam hoc omne tempus cum plerisque eorum, quibuscum vivo necessario; noli enim existimare mihi non solitudinem iucundiorem esse, qua tamen ipsa uti non licet, quam sermones eorum, qui frequentant domum meam, excepto uno aut summum altero. Itaque utor eodem perfugio, quo 2
tibi utendum censeo, litterulis nostris, praeterea conscientia etiam consiliorum meorum; ego enim is sum, quemadmodum tu facillime potes existimare, qui nihil umquam mea potius quam meorum civium causa fecerim; cui nisi invidisset is, quem tu numquam amasti — me enim amabas —, et ipse beatus esset et omnes boni. Ego sum, qui nullius vim plus valere volui quam honestum otium, idemque, quum illa ipsa arma, quae semper timueram, plus posse sensi quam illum consensum bonorum, quem ego idem effeceram, quavis tuta condicione

Ep. 21, 1. *mihi omnia* (V.). *m.* [*communia*] *o.* MB.

pacem accipere malui quam viribus cum valentiore
pugnare. Sed et haec et multa alia coram brevi
3 tempore licebit. Neque me tamen ulla res alia
Romae tenet nisi exspectatio rerum Africanarum
— videtur enim mihi res in propinquum adducta
discrimen —; puto autem mea nonnihil interesse
— quamquam id ipsum, quid intersit, non sane in-
telligo —, verumtamen, quidquid illinc nuntiatum
sit, non longe abesse a consiliis amicorum; est enim
res iam in eum locum adducta, ut, quamquam mul-
tum intersit inter eorum causas, qui dimicant, ta-
men inter victorias non multum interfuturum pu-
tem. Sed plane animus, qui dubiis rebus forsitan
fuerit infirmior, desperatis confirmatus est multum;
quem etiam tuae superiores litterae confirmarunt,
quibus intellexi, quam fortiter iniuriam ferres, iuvit-
que me tibi quum summam humanitatem, tum
etiam tuas litteras profuisse; verum enim scribam:
teneriore mihi animo videbare, sicut omnes fere,
qui vitam ingenuam in beata civitate et † in libera
4 viximus; sed, ut illa secunda moderate tulimus, sic
hanc non solum adversam, sed funditus eversam
fortunam fortiter ferre debemus, ut hoc saltem in
maximis malis boni consequamur, ut mortem, quam
etiam beati contemnere debebamus, propterea quod
nullum sensum esset habitura, nunc sic affecti non
5 modo contemnere debeamus, sed etiam optare. Tu,
si me diligis, fruere isto otio tibique persuade
praeter culpam ac peccatum, qua semper caruisti

Ep. 21, 3. *Afr. — videtur ... discrimen —; puto ... interesse — quamquam ... intelligo —, verumtamen* (W.). *Afr.; v. . . discrimen . Puto . . . int.: q. . . . intellego, v.* B. — *animus meus, qui* (W.)? — *ferres, iuvitque* (W.). *f.; i.* B. — *vitam ingenuam* (W. et Or.). *vita ingenua* M., vulgo. — *et in libera re p. viximus* (W.) aut *et lib. vix.* (N.). *et in l. v.* B. 5. *culpam ac peccatum* (M.). *c.* [*ac p.*] Kleyn., B.

et carebis, homini accidere nihil posse, quod sit horribile aut pertimescendum. Ego, si videbitur recte fieri posse, ad te veniam brevi; si quid acciderit, ut mutandum consilium sit, te certiorem faciam statim: tu ita fac cupidus mei videndi sis, ut istinc te ne moveas tam infirma valetudine, nisi ex me prius quaesieris per litteras, quid te velim facere. Me velim, ut facis, diligas valetudinique tuae et tranquillitati animi servias.

LIBER SEXTUS.

AD A. TORQUATUM ET CETEROS.

I.

Scr. Romae a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

1 Etsi ea perturbatio est omnium rerum, ut suae quemque fortunae maxime poeniteat nemoque sit, quin ubivis quam ibi, ubi sit, esse malit, tamen mihi dubium non est, quin hoc tempore bono viro Romae esse miserrimum sit; nam, etsi, quocumque in loco quisque est, idem est ei sensus et eadem acerbitas ex interitu rerum et publicarum et suarum, tamen oculi augent dolorem, qui ea, quae ceteri audiunt, intueri coguntur nec avertere a miseriis cogitationem sinunt: quare, etsi multarum rerum desiderio te angi necesse est, tamen illo dolore, quo maxime te confici audio, quod Romae non sis, animum tuum libera; etsi enim cum magna molestia tuos tuaque desideras, tamen illa quidem, quae requiris, suum statum tenent nec melius, si tu adesses, tenerent nec sunt ullo in proprio periculo, nec debes tu, quum de tuis cogitas, aut praecipuam aliquam fortunam postulare aut communem
2 recusare. De te autem ipso, Torquate, est tuum sic agitare animo, ut non adhibeas in consilium cogitationum tuarum desperationem aut timorem;

Ep. 1, 1. *ubi sit, esse* (W.). *ubi est, e.* M., vulgo.

nec enim is, qui in te adhuc iniustior, quam tua dignitas postulabat, fuit, non magna signa dedit animi erga te mitigati, nec tamen is ipse, a quo salus petitur, habet explicatam aut exploratam rationem salutis suae, cumque omnium bellorum exitus incerti sint, ab altera victoria tibi periculum nullum esse perspicio, quod quidem seiunctum sit ab omnium interitu, ab altera te ipsum numquam timuisse certo scio. Reliquum est, ut te id ipsum, 3
quod ego quasi consolationis loco pono, maxime excruciet, commune periculum rei publicae: cuius tanti mali, quamvis docti viri multa dicant, tamen vereor ne consolatio nulla possit vera reperiri praeter illam, quae tanta est, quantum in cuiusque animo roboris est atque nervorum; si enim bene sentire recteque facere satis est ad bene beateque vivendum, vereor, ne eum, qui se optimorum consiliorum conscientia sustentare possit, miserum esse nefas sit dicere. Nec enim nos arbitror victoriae praemiis ductos patriam olim et liberos et fortunas reliquisse; sed quoddam nobis officium iustum et pium et debitum rei publicae nostraeque dignitati videbamur sequi, nec, quum id faciebamus, tam eramus amentes, ut explorata nobis esset victoria. Quare, si id evenit, quod ingredientibus nobis in 4
causam propositum fuit accidere posse, non debemus ita cadere animis, quasi aliquid evenerit, quod fieri posse numquam putarimus. Simus igitur ea mente, quam ratio et veritas praescribit, ut nihil in vita nobis praestandum praeter culpam putemus, eaque quum careamus, omnia humana placate et moderate feramus. Atque haec eo pertinet oratio, ut perditis rebus omnibus tamen ipsa virtus se sustentare posse videatur; sed, si est spes aliqua de rebus

Ep. 1, 4. *aliqua de rebus* (W.). *a. erebus* M. *a. rebus* edd. vett., B

communibus, ea tu, quicumque status est futurus,
5 carere non debes. Atque haec mihi scribenti venie-
bat in mentem me esse eum, cuius tu desperatio-
nem accusare solitus esses quemque auctoritate tua
cunctantem et diffidentem excitare — quo quidem
tempore non ego causam nostram, sed consilium
improbabam; sero enim nos iis armis adversari vi-
debam, quae multo ante confirmata per nosmet
ipsos erant, dolebamque pilis et gladiis, non con-
siliis neque auctoritatibus nostris de iure publico
disceptari; neque ego, ea, quae facta sunt, fore
quum dicebam, divinabam futura, sed, quod et fieri
posse et exitiosum fore, si evenisset, videbam, id
ne accideret timebam, praesertim quum, si mihi al-
terum utrum de eventu atque exitu rerum promit-
tendum esset, id futurum, quod evenit, exploratius
possem promittere; iis enim rebus praestabamus,
quae non prodeunt in aciem, usu autem armorum
et militum robore inferiores eramus —; sed tu
illum animum nunc adhibe, quaeso, quo me tum
6 esse oportere censebas. Haec eo scripsi, quod mihi
Philargyrus tuus omnia de te requirenti fidelissimo
animo, ut mihi quidem visus est, narravit te inter-
dum sollicitum solere esse vehementius: quod fa-
cere non debes nec dubitare, quin aut aliqua re
publica sis futurus, qui esse debes, aut perdita non
afflictiore condicione quam ceteri. Hoc vero tem-
pus, quo exanimati omnes et suspensi sumus, hoc
moderatiore animo ferre debes, quod et in urbe
ea es, ubi nata et alta est ratio ac moderatio vitae,
et habes Ser. Sulpicium — quem semper unice
dilexisti —, qui te profecto et benevolentia et sa-
pientia consolatur, cuius si essemus et auctoritatem
et consilium secuti, togati potius potentiam quam
7 armati victoriam subissemus. Sed haec longiora

Ep. 1, 6. *sis futurus* (M.). *sis is f.* Klotz., B.

fortasse fuerunt, quam necesse fuit; illa, quae maiora sunt, brevius exponam: ego habeo, cui plus quam tibi debeam, neminem — quibus tantum debebam, quantum tu intelligis, eos huius mihi belli casus eripuit —; qui sim autem hoc tempore, intelligo, sed, quia nemo est tam afflictus, quin, si nihil aliud studeat nisi id, quod agit, possit navare aliquid et efficere, omne meum consilium, operam, studium certe, velim existimes tibi tuisque liberis esse debitum.

II.

Scr. Asturae mense Iunio aut Quinctili a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

Peto a te, ne me putes oblivione tui rarius ad 1
te scribere, quam solebam, sed aut gravitate valetudinis, qua tamen iam paullum videor levari, aut quod absim ab urbe, ut, qui ad te proficiscantur, scire non possim; quare velim ita statutum habeas, me tui memoriam cum summa benevolentia tenere tuasque omnes res non minori mihi curae quam meas esse. Quod maiore in varietate versata est 2
adhuc tua causa, quam homines aut volebant aut opinabantur, mihi crede, non est pro malis temporum, quod moleste feras; necesse est enim aut armis urgeri rem publicam sempiternis aut iis positis recreari aliquando aut funditus interire: si arma valebunt, nec eos, a quibus reciperis, vereri debes nec eos, quos adiuvisti; si armis aut condicione positis aut defetigatione abiectis aut victoria detractis civitas respiraverit, et dignitate tua frui tibi et fortunis licebit; sin omnino interierint omnia fuerit-

Ep. 1, 7. *neminem — quibus ... eripuit —; qui* (W.). *n.; q. .. eripuit. Qui* vulgo. Ep. 2, 2. *iis positis* (Mart.-L.). *his p.* MB. — *interire: si* (W.). *interire. Si* vulgo. — *reciperis* (Egnat.). *receperis* M. *recipieris* Kaysër., B.

que is exitus, quem vir prudentissimus, M. Antonius, iam tum timebat, quum tantum instare malorum suspicabatur, misera est illa quidem consolatio, tali praesertim civi et viro, sed tamen necessaria, nihil esse praecipue cuiquam dolendum in eo, quod ac-
3 cidat universis. Quae vis insit in his paucis verbis — plura enim committenda epistolae non erant —, si attendes, quod facis, profecto etiam sine meis litteris intelliges te aliquid habere, quod speres, nihil, quod aut hoc aut aliquo rei publicae statu timeas; omnia si interierint, quum superstitem te esse rei publicae ne si liceat quidem velis, ferendam esse fortunam, praesertim quae absit a culpa. Sed haec hactenus: tu velim scribas ad me, quid agas et ubi futurus sis, ut aut quo scribam aut quo veniam scire possim.

III.

Scr. Romae a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

1 Superioribus litteris benevolentia magis adductus, quam quo res ita postularet, fui longior; neque enim confirmatione nostra egebat virtus tua neque erat ea mea causa atque fortuna, ut, cui ipsi om-
2 nia deessent, alterum confirmarem. Hoc item tempore brevior esse debeo; sive enim nihil tum opus fuit tam multis verbis, nihilo magis nunc opus est, sive tum opus fuit, illud satis est, praesertim quum accesserit nihil novi: nam, etsi quotidie aliquid audimus earum rerum, quas ad te perferri existimo, summa tamen eadem est et idem exitus; quem ego tam video animo, quam ea, quae oculis cernimus, nec vero quidquam video, quod non idem te videre certo scio; nam, etsi, quem exitum acies habitura sit,

Ep. 3, 2. *certo scio* (M.). *c. sciam* L., B.

divinare nemo potest, tamen et belli exitum video et, si id minus, hoc quidem certe, quum sit necesse alterum utrum vincere, qualis futura sit vel haec vel illa victoria. Idque quum optime perspexi, tum 3
tale video, nihil ut mali videatur futurum, si id ante acciderit, quod vel maximum ad timorem proponitur; ita enim vivere, ut tum sit vivendum, miserrimum est, mori autem nemo sapiens miserum duxit, ne beato quidem. Sed in ea es urbe, in qua haec vel plura et ornatiora parietes ipsi loqui posse videantur. Ego tibi hoc confirmo, etsi levis est 4
consolatio ex miseriis aliorum, nihilo te nunc maiore in discrimine esse quam quemvis aut eorum, qui discesserint, *aut eorum, qui remanserint:* alteri dimicant, alteri victorem timent. Sed haec consolatio levis est; illa gravior, qua te uti spero, ego certe utor: nec enim, dum ero, angar ulla re, quum omni vacem culpa, et, si non ero, sensu omnino carebo. Sed rursus *γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας*, qui ad te haec. Mihi tu, tui, tua omnia maximae curae sunt et, dum vivam, erunt. Vale.

IV.

Scr. Romae a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

Novi, quod ad te scriberem, nihil erat, et tamen, 1
si quid esset, sciebam te a tuis certiorem fieri solere; de futuris autem rebus etsi semper difficile est dicere, tamen interdum coniectura possis propius accedere, quum est res eiusmodi, cuius exitus provideri possit. Nunc tantum videmur intelligere, non diuturnum bellum, etsi id ipsum nonnullis

Ep. 3, 3. *perspexi, tum tale* (W.). *p., tale* M., vulgo. — *id ante* (Kayser). *id vel ante* M. *id* [*vel*] *a.* B. 4. *discesserunt ... remanserunt* (Bened.)? Ep. 4, 1. *diuturnum bellum* (M.). *d. futurum b.* B.

videtur secus. Equidem, quum haec scribebam, aliquid iam actum putabam: non quo *, sed † quod difficilis erat coniectura; nam, quum omnis belli Mars communis et quum semper incerti exitus proeliorum sunt, tum hoc tempore ita magnae utrimque copiae, ita paratae ad depugnandum esse dicuntur, ut, utercumque vicerit, non sit mirum futurum. Illa in dies singulos magis magisque opinio hominum confirmatur, etiamsi inter causas armorum aliquantum intersit, tamen inter victorias non multum interfuturum: alteros propemodum iam sumus experti; de altero nemo est quin cogitet, quam sit
2 metuendus iratus victor armatus. Hoc loco si videor augere dolorem tuum, quem consolando levare debebam, fateor me communium malorum consolationem nullam invenire praeter illam — quae tamen, si possis eam suscipere, maxima est quaque ego quotidie magis utor —: conscientiam rectae voluntatis maximam consolationem esse rerum incommodarum nec esse ullum magnum malum praeter culpam: a qua quoniam tantum absumus, ut etiam optime senserimus, eventusque magis nostri consilii quam consilium reprehendatur, et quoniam praestitimus, quod debuimus, moderate, quod evenit, feramus. Sed hoc mihi tamen non sumo, ut te consoler de communibus miseriis, quae ad consolandum maioris ingenii et ad ferundum singularis virtutis indigent: illud cuivis facile est docere, cur praecipue tu dolere nihil debeas; eius enim, qui tardior in te levando fuit, quam fore putaramus, non est mihi dubia de tua salute sententia, de illis autem non arbitror te exspectare quid sentiam.

Ep. 4, 1. *non quo *, sed † quod d.* (W.). *non quomodo, sed quid, d.* (W.)? *non quo . . . . . . sed quod d.* V., B. 2. *debebam* (L.). *debeam* MB. — *illam — quae . . . utor —: consc.* (W.). *i., q. . . utor: consc.* vulgo. — *quae et ad consol.* (L. 1584)?

Reliquum est, ut te angat, quod absis a tuis tamdiu: res molesta, praesertim ab iis pueris, quibus nihil potest esse festivius; sed, ut ad te scripsi antea, tempus est huiusmodi, ut suam quisque condicionem miserrimam putet et, ubi quisque sit, ibi esse minime velit. Equidem, nos quod Romae sumus, miserrimum esse duco, non solum quod in malis omnibus acerbius est videre quam audire, sed etiam quod ad omnes casus subitorum periculorum magis obiecti sumus, quam si abessemus; etsi me ipsum, consolatorem tuum, non tantum litterae, quibus semper studui, quantum longinquitas temporis mitigavit. Quanto fuerim dolore, meministi: 3
in quo prima illa consolatio est, vidisse me plus quam ceteros, quum cupiebam quamvis iniqua condicione pacem, quod etsi casu, non divinatione mea factum est, tamen in hac inani prudentiae laude delector; deinde, quod mihi ad consolationem commune tecum est, si iam vocer ad exitum vitae, non ab ea re publica avellar, qua carendum esse doleam, praesertim quum id sine ullo sensu futurum sit; adiuvat etiam aetas et acta iam vita, quae quum cursu suo bene confecto delectat, tum vetat in eo vim timere, quo nos iam natura ipsa paene perduxerit; postremo is vir vel etiam ii viri hoc bello occiderunt, ut impudentia videatur eandem fortunam, si res cogat, recusare. Equidem mihi omnia propono nec ullum est tantum malum, quod non putem impendere; sed, quum plus in metuendo mali sit quam in ipso illo, quod timetur, *metuere* desino, praesertim quum id impendeat, in quo non modo dolor nullus, verum finis etiam doloris futurus sit. Sed haec satis multa vel plura potius,

Ep. 4, 4. *fuerim dolore* (M., vulgo). *f. in d.* L., B. — *tamen in hac inani* (M.). *t. hac inani* Crat., B. — *ut impudentis* (L.)?

quam necesse fuit; facit autem non loquacitas mea, sed benevolentia longiores epistolas. Servium discessisse Athenis moleste tuli; non enim dubito, quin magnae tibi levationi solitus sit esse quotidianus congressus et sermo quum familiarissimi hominis, tum optimi et prudentissimi viri. Tu velim te, ut debes et soles, tua virtute sustentes: ego, quae te velle quaeque ad te et ad tuos pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo; quae quum faciam, benevolentiam tuam erga me imitabor, merita non assequar. Vale.

V.

Scr. Romae exeunte anno u. c. 708.

M. CICERO S. D. A. CAECINAE.

1 Quotiescumque filium tuum video — video autem fere quotidie —, polliceor ei studium quidem meum et operam sine ulla exceptione aut laboris aut occupationis aut temporis, gratiam autem atque auctoritatem cum hac exceptione, quantum valeam quantumque possim. Liber tuus et lectus est et legitur a me diligenter et custoditur diligentissime. Res et fortunae tuae mihi maximae curae sunt, quae quidem quotidie faciliores mihi et meliores videntur, multisque video magnae esse curae, quorum de studio et de sua spe filium ad te perscripsisse certo
2 scio; iis autem de rebus, quas coniectura consequi possumus, non mihi sumo, ut plus ipse prospiciam, quam te videre atque intelligere mihi persuaserim, sed tamen, quia fieri potest, ut tu ea perturbatiore animo cogites, puto esse meum, quid sentiam, exponere: ea natura rerum est et is temporum cursus, ut non possit ista aut tibi aut ceteris fortuna esse diuturna neque haerere in tam bona causa et

Ep. 5, 1. *sunt, quae quidem* (W.). *sunt; q. q.* vulgo.

in tam bonis civibus tam acerba iniuria. Quare ad 3
eam spem, *quam de omnibus habemus, accedit ea,* quam extra ordinem de te ipso habemus non solum propter dignitatem et virtutem tuam — haec enim ornamenta sunt tibi etiam cum aliis communia —, *sed etiam* propter eximium ingenium summamque eloquentiam, cui mehercules hic, cuius in potestate sumus, multum tribuit. Itaque ne punctum quidem temporis in ista fortuna fuisses, nisi eo ipso bono tuo, quo delectatur, se violatum putasset; quod ipsum lenitur quotidie, significaturqne nobis ab iis, qui simul cum eo vivunt, tibi hanc ipsam opinionem ingenii apud illum plurimum profuturam. Quapropter primum fac animo forti atque 4
magno sis — ita enim natus, ita educatus, ita doctus es, ita etiam cognitus, ut tibi id faciendum sit —, deinde spem quoque habeas firmissimam propter eas causas, quas scripsi: a me vero tibi omnia liberisque tuis paratissima esse confidas velim; id enim et vetustas nostri amoris et mea consuetudo in meos et tua multa erga me officia postulant.

VI.

Scr. Romae (post VII. K. Sext.) a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. A. CAECINAE.

Vereor, ne desideres officium meum, quod tibi 1
pro nostra et meritorum multorum et studiorum parium coniunctione deesse non debet, sed tamen vereor, ne litterarum a me officium requiras, quas tibi et iampridem et saepe misissem, nisi quotidie

Ep. 5, 3. *quam de ceteris habemus* (W.)? — *tibi* [*etiam*] *cum* (W.)? — *sed etiam propter* (W.). *propter* M. *sed pr.* Madvig., B. — *summamque eloquentiam* (Sch.). *s.* † *virtutem* MB.

melius exspectans gratulationem quam confirmatio-
nem animi tui complecti litteris maluissem. Nunc,
ut spero, brevi gratulabimur: itaque in aliud tem-
2 pus id argumentum epistolae differo; his autem lit-
teris animum tuum, quem minime imbecillum esse
et audio et spero, etsi non sapientissimi, at ami-
cissimi hominis auctoritate confirmandum etiam at-
que etiam puto, nec iis quidem verbis, quibus te
consoler ut afflictum et iam omni spe salutis or-
batum, sed ut eum, de cuius incolumitate non plus
dubitem, quam te memini dubitare de mea; nam,
quum me ex re publica expulissent ii, qui illam
cadere posse stante me non † putarunt, memini me
ex multis hospitibus, qui ad me ex Asia, in qua
tu eras, venerant, audire te de glorioso et celeri
3 reditu meo confirmare. Si te ratio quaedam Etruscae
disciplinae, quam a patre, nobilissimo atque optimo
viro, acceperas, non fefellit, ne nos quidem nostra
divinatio fallet, quam quum sapientissimorum viro-
rum monitis atque praeceptis plurimoque, ut tu
scis, doctrinae studio, tum magno etiam usu tra-
ctandae rei publicae magnaque nostrorum tempo-
4 rum varietate consecuti sumus; cui quidem divina-
tioni hoc plus confidimus, quod ea nos nihil in his
tam obscuris rebus tamque perturbatis umquam
omnino fefellit. Dicerem, quae ante futura dixis-
sem, ni vererer, ne ex eventis fingere viderer; sed
tamen plurimi sunt testes me et initio, ne coniun-
geret se cum Caesare, monuisse Pompeium et
postea, ne se *di*iungeret: coniunctione frangi sena-
tus opes, diiunctione civile bellum excitari videbam,
atque utebar familiarissime Caesare, Pompeium fa-
ciebam plurimi, sed erat meum consilium quum

Ep. 6, 2. *puto, nec* (W.). *p.; nec* B. — † *putarunt* (W.). *putarent* (Mart.-L.) aut *putabant* (W.). *putarant* L., B. 3. *quaedam Etruscae* (edd. vett.). *q. iratuscae* M. *q. mira Tuscae* B. 4. *ne seiungeret* (M.)?

fidele Pompeio, tum salutare utrique. Quae prae- 5
terea providerim, praetereo; nolo enim hunc de me
optime meritum existimare ea me suasisse Pompeio,
quibus ille si paruisset, esset hic quidem clarus in
toga et princeps, sed tantas opes, quantas nunc
habet, non haberet: eundum in Hispaniam cen-
sui; quod si fecisset, civile bellum nullum omnino
fuisset. Rationem haberi absentis non tam pugnavi
ut liceret, quam ut, quoniam ipso consule pugnante
populus iusserat, haberetur. Causa orta belli est:
quid ego praetermisi aut monitorum aut querela-
rum, quum vel iniquissimam pacem iustissimo bello
anteferrem? Victa est auctoritas mea, non tam a 6
Pompeio — nam is movebatur —, quam ab iis,
qui duce Pompeio freti peropportunam et rebus
domesticis et cupiditatibus suis illius belli victoriam
fore putabant. Susceptum bellum est quiescente
me, depulsum ex Italia manente me, quoad potui,
sed valuit apud me plus pudor meus quam timor:
veritus sum deesse Pompeii saluti, quum ille ali-
quando non defuisset meae. Itaque vel officio vel
fama bonorum vel pudore victus, ut in fabulis Am-
phiaraus, sic ego prudens et sciens ad pestem ante
oculos positam sum profectus; quo in bello nihil
adversi accidit non praedicente me. Quare, quo- 7
niam, ut augures et astrologi solent, ego quoque
augur publicus ex meis superioribus praedictis con-
stitui apud te auctoritatem augurii et divinationis
meae, debebit habere fidem nostra praedictio. Non
igitur ex alitis volatu nec e cantu sinistro oscinis,
ut in nostra disciplina est, nec ex tripudiis solisti-
mis aut soniviis tibi auguror, sed habeo alia signa,
quae observem; quae etsi non sunt certiora illis,

Ep. 6, 5. *querelarum, quum . . . anteferrem? Victa* (W.). *q.! cum . . . anteferrem. victa* B. 6. *sciēns ad .. positam sum* (W.). *sc. „ad .. p."* *sum* vulgo. 7. *alitis volatu* (Crat.). *al. involatu* MB.

minus tamen habent vel obscuritatis vel erroris.
8 Notantur autem mihi ad divinandum signa duplici quadam via, quarum alteram duco e Caesare ipso, alteram e temporum civilium natura atque ratione. In Caesare haec sunt: mitis clemensque natura, qualis exprimitur praeclaro illo libro Querelarum tuarum; accedit, quod mirifice ingeniis excellentibus, quale est tuum, delectatur; praeterea cedit multorum iustis et officio incensis, non inanibus aut ambitiosis, voluntatibus, in quo vehementer
9 eum consentiens Etruria movebit. Cur haec igitur adhuc parum profecerunt? Quia non putat se sustinere causas posse multorum, si tibi, cui iustius videtur irasci posse, concesserit. „Quae est igitur", inquies, „spes ab irato?" Eodem *e* fonte se hausturum intelligit laudes suas, e quo sit leviter aspersus. Postremo homo valde est acutus et multum providens: intelligit te, hominem in parte Italiae minime contemnenda facile omnium nobilissimum et in communi re publica cuivis summorum tuae aetatis vel ingenio vel gratia vel fama populi Romani parem, non posse prohiberi re publica diutius; nolet hoc temporis potius esse aliquando be-
10 neficium quam iam suum. Dixi de Caesare; nunc dicam de temporum rerumque natura: nemo est tam inimicus ei causae, quam Pompeius animatus melius quam paratus susceperat, qui nos malos cives dicere aut homines improbos audeat; in quo admirari soleo gravitatem et iustitiam et sapientiam Caesaris: numquam nisi honorificentissime Pompeium appellat. „At in eius persona multa fecit asperius." Armorum ista et victoriae sunt facta, non Caesaris. At nos quemadmodum est complexus! Cassium sibi legavit; Brutum Galliae

Ep. 6, 9. *Cur ... profecerunt? Quia* (vulgo). *„cur ... pr.?" quia* B. — *Ex eodem fonte* (L.)? *Eodem f.* M.

praefecit, Sulpicium Graeciae; Marcellum, cui maxime suscensebat, cum summa illius dignitate restituit. Quo igitur haec spectant? Rerum hoc na- 11
tura et civilium temporum non patietur, nec manens nec mutata ratio feret, primum ut non in causa pari eadem sit et condicio et fortuna omnium, deinde ut in eam civitatem boni viri et boni cives nulla ignominia notati non revertantur, in quam tot nefariorum scelerum condemnati reverterunt. Habes 12
augurium meum, quo, si quid addubitarem, non potius uterer quam illa consolatione, qua facile fortem virum sustentarem: te, si explorata victoria arma sumpsisses pro re publica — ita enim tum putabas —, non nimis esse laudandum, sin propter incertos exitus eventusque bellorum posse accidere, ut vinceremur, putasses, non debere te ad secundam fortunam bene paratum fuisse, adversam ferre nullo modo posse. Disputarem etiam, quanto solatio tibi conscientia tui facti, quantae delectationi in rebus adversis litterae esse deberent; commemorarem non solum veterum, sed horum etiam recentium vel ducum vel comitum tuorum gravissimos casus; etiam externos multos claros viros nominarem; levat enim dolorem communis quasi legis et humanae conditionis recordatio; exponerem 13
etiam, quemadmodum hic et quanta in turba quantaque in confusione rerum omnium viveremus; necesse est enim minore desiderio perdita re publica carere quam bona. Sed hoc genere nihil opus est: incolumem te cito, ut spero, vel potius, ut perspicio, videbimus. Interea tibi absenti et huic, qui adest, imagini animi et corporis tui, constantissimo atque optimo filio tuo, studium officium, operam laborem meum iampridem et pollicitus sum et detuli, nunc hoc amplius, quod me amicissime quotidie magis Caesar amplecitur, familiares quidem eius, sicuti neminem: apud quem quidquid valebo

vel auctoritate vel gratia, valebo tibi; tu cura, ut quum firmitudine te animi, tum etiam spe optima sustentes.

VII.

Scr. in Sicilia exeunte anno u. c. 708.

CAECINA CICERONI PLUR. SAL.

1 Quod tibi non tam celeriter liber est redditus, ignosce timori nostro et miserere temporis. Filius, ut audio, pertimuit, neque iniuria, si liber exisset — quoniam non tam interest, quo animo scribatur, quam quo accipiatur —, ne ea res † inepte mihi noceret, quum praesertim adhuc stili poenas dem. Qua quidem in re singulari sum fato; nam, quum mendum scripturae litura tollatur, stultitia fama multetur, meus error exsilio corrigitur, cuius summa criminis est, quod armatus adversario male dixi.
2 Nemo nostrum est, ut opinor, quin vota Victoriae suae fecerit, nemo, quin etiam, quum de alia re immolaret, tamen eo quidem ipso tempore, ut quam primum Caesar superaretur, optarit: hoc si non cogitat, omnibus rebus felix est; si scit et persuasus est, quid irascitur ei, qui aliquid scripsit contra suam voluntatem, quum ignorit omnibus, qui
3 multa deos venerati sunt contra eius salutem? Sed, ut eodem revertar, causa haec fuit timoris: scripsi de te parce medius fidius et timide, non revocans me ipse, sed paene refugiens; genus autem hoc scripturae non modo liberum, sed incitatum atque elatum esse debere quis ignorat? solutum existimatur esse alteri male dicere — tamen cavendum est, ne in petulantiam incidas —; impeditum se

Ep. 7, 1. *exisset — quoniam ... accipiatur —, ne* (W.). *ex., q. .. acc., ne* vulgo. — *ea res † inepte* (W.). *ea res inpense* (W.)? an *ea res [inepte] mihi* (W.)? *ea res inepte* MB.

ipsum laudare, ne vitium arrogantiae subsequatur; solum vero liberum alterum laudare, de quo quidquid detrahas, necesse est aut infirmitati aut invidiae assignetur. Ac nescio an tibi gratius opportuniusque acciderit; nam, quod praeclare facere non poteram, primum erat non attingere, secundum beneficium quam parcissime facere. Sed tamen ego quidem me sustinui: multa minui, multa sustuli, complura ne posui quidem; quemadmodum igitur, scalarum gradus si alios tollas, alios incidas, nonnullos male haerentes relinquas, ruinae periculum struas, non ascensum pares, sic tot malis tum vinctum tum fractum studium scribendi quid dignum auribus aut probabile potest afferre? Quum vero 4
ad ipsius Caesaris nomen veni, toto corpore contremesco, non poenae metu, sed illius iudicii; totum enim Caesarem non novi: quem putas animum esse, ubi secum loquitur? „Hoc probabit: hoc verbum suspiciosum est. Quid, si hoc muto? at vereor, ne peius sit. Age vero, laudo aliquem: non offendo? quum porro † offendam, quid, si non vult? armati stilum persequitur: victi et nondum restituti quid faciet?“ Auges etiam tu mihi timorem, qui in Oratore tuo caves tibi per Brutum et ad excusationem socium quaeris: ubi hoc omnium patronus facit, quid me, veterem tuum, nunc omnium clientem, sentire oportet? In hac igitur calumnia timoris et caecae suspicionis tormento, quum plurima ad alieni sensus coniecturam, non ad suum iudicium scribantur, quam difficile sit evadere, si minus expertus es, quod te ad omnia summum atque ex-

Ep. 7, 3. *sec. beneficium quam* (M.). *s.* [*ben.*], *q.* (L., W. olim, B.)? 4. *non offendo?* (Graev. cd. I.). *num off.?* M., vulgo. — *porro † offendam, . . . vult?* (W.). B. sine †. *p. reprendo aliquem* (vel *p. reprendo*), . . . *vult?* (W.) aut *p. reprendam, . . . volet?* (W.). — *patronus facis* (edd. vett.)? — *si tu minus* (W.)?

cellens ingenium armavit, nos sentimus. Sed tamen
ego filio dixeram, librum tibi legeret et auferret,
aut ea condicione daret, si reciperes te correcturum,
5 hoc est, si totum alium faceres. De Asiatico iti-
nere, quamquam summa necessitas premebat, ut
imperasti, feci. Te pro me quid horter? vides tem-
pus venisse, quo necesse sit de nobis constitui.
Nihil est, mi Cicero, quod filium meum exspectes:
adolescens est; omnia excogitare vel studio vel aetate
vel metu non potest. Totum negotium tu susti-
neas oportet; in te mihi omnis spes est. Tu pro
tua prudentia, quibus rebus gaudeat, quibus capia-
tur Caesar, tenes: a te omnia proficiscantur et per
te ad exitum perducantur necesse est; apud ipsum
6 multum, apud eius omnes plurimum potes. Unum
tibi si persuaseris, non hoc esse tui muneris, si
quid rogatus fueris, ut facias — quamquam id ma-
gnum et amplum est —, sed totum tuum esse onus,
perficies: nisi forte aut in miseria nimis stulte aut
in amicitia nimis impudenter tibi onus impono;
sed utrique rei excusationem tuae vitae consuetudo
dat, nam, quod ita consuesti pro amicis laborare,
non iam sic sperant abs te, sed etiam sic imperant
tibi familiares. Quod ad librum attinet, quem tibi
filius dabit, peto a te, ne exeat, aut ita corrigas,
ne mihi noceat.

VIII.

Scr. Romae exeunte anno u. c. 708.

CICERO CAECINAE.

1 Quum esset mecum Largus, homo tui studiosus,
locutus Kalendas Ianuarias tibi praefinitas esse,
quod omnibus rebus perspexeram, quae Balbus et
Oppius absente Caesare egissent, ea solere illi rata

Ep. 7, 5. *summa necessitas* (M.). *s. me n.* (L., B.)?

esse, egi vehementer cum iis, ut hoc mihi darent, tibi in Sicilia, quoad vellemus, esse uti liceret. Qui mihi consuessent aut libenter polliceri, si quid esset eiusmodi, quod eorum animos non offenderet, aut etiam negare et afferre rationem, cur negarent, huic meae rogationi *vel efflagitationi* potius non continuo responderunt; eodem die tamen ad me reverterunt; mihi hoc dederunt, ut esses in Sicilia, quoad velles; se praestaturos nihil ex eo te offensionis habiturum. Quoniam, quid tibi permittatur, cognosti, quid mihi placeat, puto te scire oportere.
Actis his rebus litterae a te mihi redditae sunt, 2
quibus a me consilium petis, quid sim tibi auctor, in Siciliane *ut* subsidas an ut ad reliquias Asiaticae negotiationis proficiscare. Haec tua deliberatio non mihi convenire visa est cum oratione Largi; ille enim mecum, quasi tibi non liceret in Sicilia diutius commorari, ita locutus erat, tu autem, quasi concessum sit, ita deliberas. Sed ego, sive hoc sive illud est, in Sicilia censeo commorandum: propinquitas locorum vel ad impetrandum adiuvabit crebris litteris et nuntiis vel ad reditus celeritatem re aut impetrata, quod spero, aut aliqua ratione confecta; quamobrem censeo magno opere commorandum. T. Furfanio Postumo, familiari meo, le- 3
gatisque eius, item meis familiaribus, diligentissime te commendabo, quum venerint; erant enim omnes Mutinae: viri sunt optimi et tui similium studiosi et mei necessarii. Quae mihi venient in mentem, quae ad te pertinere arbitrabor, ea mea sponte faciam: si quid ignorabo, de eo admonitus omnium studia vincam. Ego etsi coram de te cum Furfanio ita loquar, ut tibi litteris meis ad eum nihil opus sit, tamen, quoniam tuis placuit te habere

Ep. 8, 1. *rog. vel efflagitationi potius* (W.). *r. p.* M. *r. vel. flag. p.* Sch., B. 2. *adiuvabit* (Ern.). *adiuvat* MB.

meas litteras, quas ei redderes, morem iis gessi: earum litterarum exemplum infra scriptum est.

IX.

Scr. Romae exeunte anno u. c. 708.

M. CICERO *T.* FURFANIO PROCOS. S.

1 Cum A. Caecina tanta mihi familiaritas consuetudoque semper fuit, ut nulla maior esse possit; nam et patre eius, claro homine et forti viro, plurimum sum usus et hunc a puero, quod et spem magnam mihi afferebat summae probitatis summaeque eloquentiae et vivebat mecum coniunctissime non solum amicitiae officiis, sed etiam studiis communibus, sic semper dilexi, nullo ut cum homine
2 coniunctius viverem. Nihil attinet me plura scribere; quam mihi necesse sit eius salutem et fortunas quibuscumque rebus possim tueri, vides. Reliquum est, ut, quum cognorim pluribus rebus, quid tu et de bonorum fortuna et de rei publicae calamitatibus sentires, nihil a te petam, nisi ut ad eam voluntatem, quam tua sponte erga Caecinam habiturus es, tantus cumulus accedat commendatione mea, quanti me a te fieri intelligo: hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

X.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO TREBIANO S. D.

1 Ego quanti te faciam semperque fecerim quantique me a te fieri intellexerim, sum mihi ipse testis; nam et consilium tuum vel casus potius diutius in armis civilibus commorandi semper mihi magno dolori fuit, et hic eventus, quod tardius,

Ep. 9, 2. *sentires* (M., vulgo). *sentias* pal. Taur., B.

quam est aequum et quam ego vellem, reciperas fortunam et dignitatem tuam, mihi non minori curae est, quam tibi semper fuerunt casus mei. Itaque et Postumuleno et Sestio et saepissime Attico nostro proximeque Theudae, liberto tuo, totum me patefeci et hoc iis singulis saepe dixi, quacumque re possem, me tibi et liberis tuis satisfacere cupere, idque tu ad tuos velim scribas, haec quidem certe, quae in potestate mea sunt, ut operam consilium, rem fidem meam sibi ad omnes res paratam putent. Si auctoritate et gratia tantum pos- 2
sem, quantum in ea re publica, de qua ita meritus sum, posse deberem, tu quoque is esses, qui fuisti, quum omni gradu amplissimo dignissimus, tum certe ordinis tui facile princeps; sed, quoniam eodem tempore eademque de causa nostrum uterque cecidit, tibi et illa polliceor, quae supra scripsi, quae sunt adhuc mea, et ea, quae praeterea videor mihi ex aliqua parte retinere tamquam ex reliquiis pristinae dignitatis: neque enim ipse Caesar, ut multis rebus intelligere potui, est alienus a nobis et omnes fere familiarissimi eius casu devincti magnis meis veteribus officiis me diligenter observant et colunt. Itaque, si qui mihi erit aditus de tuis fortunis, id est de tua incolumitate, in qua sunt omnia, agendi, quod quidem quotidie magis ex eorum sermonibus adducor ut sperem, agam per me ipse et moliar. Singula 3
persequi non est necesse: universum studium meum et benevolentiam ad te defero. Sed magni mea interest hoc tuos omnes scire, quod tuis litteris fieri potest ut intelligant, omnia Ciceronis patere Trebiano. Hoc eo pertinet, ut nihil existiment esse tam difficile, quod non pro te mihi susceptum iucundum sit futurum.

Ep. 10. 1. *et hoc* (Mart.-L.) *iis* (Ern.). *et haec his* MB. 2. *posse debebam* (W.)? — *eius casu dev.* (M., vulgo). *e.* [*casu*] *d.* Heumann., B. 3. *iucundum semper ac gratum sit futurum* (W.)? *maximum semper ac* pal. Taur.

Scr. Romae a. u. c. 708.

4 Antea misissem ad te litteras, si genus scribendi
invenirem; tali enim tempore aut consolari amico-
rum est aut polliceri: consolatione non utebar, quod
ex multis audiebam, quam fortiter sapienterque fer-
res iniuriam temporum quamque te vehementer con-
solaretur conscientia factorum et consiliorum tuo-
rum; quod quidem si facis, magnum fructum stu-
diorum optimorum capis, in quibus te semper scio
esse versatum, idque ut facias etiam atque etiam te
5 hortor. Simul et illud tibi, homini peritissimo re-
rum et exemplorum et omnis vetustatis, ne ipse
quidem rudis, sed in studio minus fortasse, quam
vellem, in rebus atque usu plus etiam, quam vellem,
versatus spondeo, tibi istam acerbitatem et iniuriam
non diuturnam fore; nam et ipse, qui plurimum po-
test, quotidie mihi delabi ad aequitatem et ad rerum
naturam videtur et ipsa causa ea est, ut iam simul
cum re publica, quae in perpetuum iacere non po-
test, necessario revivescat atque recreetur, quotidie-
que aliquid fit lenius et liberalius, quam timebamus:
quae quoniam in temporum inclinationibus saepe
parvis posita sunt, omnia momenta observabimus
neque ullum praetermittemus tui iuvandi et levandi
6 locum. Itaque illud alterum, quod dixi, litterarum
genus quotidie mihi, ut spero, fiet proclivius, ut etiam
polliceri possim: id re quam verbis faciam libentius.
Tu velim existimes et plures te amicos habere, quam
qui in isto casu sint ac fuerint, quantum quidem
ego intelligere potuerim, et me concedere eorum
nemini. Fortem fac animum habeas et magnum,
quod est in uno te: quae sunt in fortuna, tempo-
ribus regentur et consiliis nostris providebuntur.

Ep. 10, 5. *vellem, in* (W.). *v.,* [*et*] *in* Or., B. *v. et in* M. 6. *potui* (W.)? *potuerim* M., vulgo.

XI.

Scr. Romae a. u. c. 709.

[M.] CICERO S. D. TREBIANO.

Dolabellam antea tantummodo diligebam, obligatus ei nihil eram — nec enim acciderat † mihi opus esse, et ille mihi debebat, quod non defueram eius periculis —: nunc tanto sum devinctus eius beneficio, quod et antea in re et hoc tempore in salute tua cumulatissime mihi satisfecit, ut nemini plus debeam. Qua in re tibi gratulor ita vehementer, ut te quoque mihi gratulari quam gratias agere malim: alterum omnino non desidero, alterum vere facere poteris. Quod reliquum est, quo- 2
niam tibi virtus et dignitas tua reditum ad tuos aperuit, est tuae sapientiae magnitudinisque animi, quid amiseris, oblivisci, quid reciperaris, cogitare: vives cum tuis, vives nobiscum; plus acquisisti dignitatis quam amisisti rei familiaris, quae ipsa tum esset iucundior, si ulla res esset publica. Vestorius, noster familiaris, ad me scripsit te mihi maximas gratias agere: haec praedicatio tua mihi valde grata est eaque te uti facile patior, quum apud alios, tum mehercule apud Syronem, nostrum amicum; quae enim facimus, ea prudentissimo cuique maxime probata esse volumus. Te cupio videre quam primum.

Ep. 11, 1. *dil., obligatus .. eram — nec e. a. † mihi o. esse, et ille ... periculis —: nunc* (W.). *acciderat, ut m. o. esset, et ille* (W. et Otto) aut *a., ut m. o. esset, ille* (W.). *dil.; obl. .. eram — nec e. a mihi o. esse —, et ... per.: nunc* B. 2. *ipsa tamen esset* (L.)? — *Syronem* vulgo. *Sironem* MB.

XII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO AMPIO SAL. PLUR.

1 Gratulor tibi, mi Balbe, vereque gratulor nec sum tam stultus, ut te usura falsi gaudii frui velim, deinde frangi repente atque ita cadere, ut nulla res te ad aequitatem animi possit postea extollere. Egi tuam causam apertius, quam mea tempora ferebant; vincebatur enim fortuna ipsa debilitatae gratiae nostrae tui caritate et meo perpetuo erga te amore culto a te diligentissime. Omnia promissa confirmata certa et rata sunt, quae ad reditum et ad salutem tuam pertinent: vidi, cognovi,
2 interfui; etenim omnes Caesaris familiares satis opportune habeo implicatos consuetudine et benevolentia sic, ut, quum ab illo discesserint, me habeant proximum. Hoc Pansa, Hirtius, Balbus, Oppius, Matius, Postumus plane ita faciunt, ut me unice diligant: quod si mihi per me efficiundum fuisset, non me poeniteret pro ratione temporum ita esse molitum; sed nihil est a me inservitum temporis causa, veteres mihi necessitudines cum iis omnibus intercedunt, quibuscum ego agere de te non destiti. Principem tamen habuimus Pansam, tui studiosissimum, mei cupidum, qui valeret apud illum non minus auctoritate quam gratia. Cimber autem Tillius mihi plane satisfecit; valent enim apud Caesarem non tam ambitiosae rogationes quam necessariae, quam quia Cimber habebat, plus valuit, quam
3 pro ullo alio valere potuisset. Diploma statim non

Ep. 12, 1. *confirmata certa* (W.). *c., c.* vulgo. 2. *Postumus* (Or. Onomast.). *Postumius* M., vulgo. — *iis omnibus* (W.). *his o.* M., vulgo. — *gratia. Cimber ... satisfecit; valent enim apud* (L. 1584). *g.; C. .. satis fecit. Valent tamen apud* M., B. — *quam quia* (M.). *quas quia* N., B.

est datum, quod mirifica est improbitas in quibus-
dam, qui tulissent acerbius veniam tibi dari, quam
illi appellant tubam belli civilis multaque ita dicunt,
quasi non gaudeant id bellum incidisse. Quare vi-
sum est occultius agendum neque ullo modo divul-
gandum de te iam esse perfectum; sed id erit per-
brevi, nec dubito, quin legente te has litteras con-
fecta iam res futura sit: Pansa quidem mihi, gravis
homo et certus, non solum confirmavit, verum etiam
recepit perceleriter se ablaturum diploma. Mihi
tamen placuit haec ad te perscribi; minus enim te
firmum sermo Eppuleiae tuae lacrimaeque Ampiae
declarabant, quam significant tuae litterae, atque
illae arbitrabantur, quoniam a te abessent ipsae,
multo in graviore te cura futurum; quare magno
opere * * putavi angoris et doloris tui levandi causa
pro certis ad te ea, quae essent certa, perscribi.
Scis me antea sic solitum esse scribere ad te, ma- 4
gis ut consolarer fortem virum atque sapientem,
quam ut exploratam spem salutis ostenderem, nisi
eam, quam ab ipsa re publica, quum hic ardor
restinctus esset, sperari oportere censerem. Recor-
dare tuas litteras, quibus et magnum animum mihi
semper ostendisti et ad omnes casus ferendos con-
stantem ac paratum; quod ego non mirabar, quum
recordarer te et a primis temporibus aetatis in re
publica esse versatum et tuos magistratus in ipsa
discrimina incidisse salutis fortunarumque commu-
nium et in hoc ipsum bellum esse ingressum, non
solum ut victor beatus, sed etiam ut, si ita acci-
disset, victus sapiens esses. Deinde, quum studium 5
tuum consumas in virorum fortium factis memoriae
prodendis, considerare debes nihil tibi esse com-

Ep. 12, 3. *quam illi app.* (M.). *quem i. a.* Crat., B. — *civilis multaque* (W.). *c., m.* vulgo. — *magno opere * * putavi* (M.). *m. o. e re p.* (Guilelm., B.) aut simile aliquid.

mittendum, quamobrem eorum, quos laudas, te non simillimum praebeas. Sed haec oratio magis esset apta ad illa tempora, quae iam effugisti: nunc vero tantum te para ad haec nobiscum ferenda, quibus ego si quam medicinam invenirem, tibi quoque eandem traderem; sed est unum perfugium doctrina ac litterae, quibus semper usi sumus, quae secundis rebus delectationem modo habere videbantur, nunc vero etiam salutem. Sed, ut ad initium revertar, cave dubites, quin omnia de salute ac reditu tuo perfecta sint.

XIII.

Scr. Romae exeunte a. u. c. 708.

CICERO LIGARIO.

1 Etsi tali tuo tempore me aut consolandi aut iuvandi tui causa scribere ad te aliquid pro nostra amicitia oportebat, tamen adhuc id non feceram, quia neque lenire videbar oratione neque levare posse dolorem tuum; postea vera quam magnam spem habere coepi fore, ut te brevi tempore incolumem haberemus, facere non potui, quin tibi et
2 sententiam et voluntatem declararem meam. Primum igitur scribam, quod intelligo et perspicio, non fore in te Caesarem duriorem; nam et res eum quotidie et dies et opinio hominum et, ut mihi videtur, etiam sua natura mitiorem facit, idque quum de reliquis sentio, tum de te etiam audio ex familiarissimis eius, quibus ego ex eo tempore, quo primum ex Africa nuntius venit, supplicare una cum fratribus tuis non destiti, quorum quidem et virtute et pietate et amore in te singulari et assidua et perpetua cura salutis tuae tantum proficitur, ut nihil sit, quod non ipsum Caesarem tributurum
3 existimem; sed, si tardius fit, quam volumus, magnis occupationibus eius, a quo omnia petuntur, aditus

ad eum difficiliores fuerunt, et simul Africanae causae iratior diutius velle videtur eos habere sollicitos, a quibus se putat diuturnioribus esse molestiis conflictatum, sed hoc ipsum intelligimus eum quotidie remissius et placatius ferre: quare mihi crede — et memoriae manda me tibi id affirmasse — te in istis molestiis diutius non futurum. Quoniam, 4
quid sentirem, exposui, quid velim tua causa, re potius declarabo quam oratione: si tantum possem, quantum in ea re publica, de qua ita sum meritus, ut tu existimas, posse debebam, ne tu quidem in istis incommodis esses; eadem enim causa opes meas fregit, quae tuam salutem in discrimen adduxit; sed tamen, quidquid imago veteris meae dignitatis, quidquid reliquiae gratiae valebunt, studium, consilium, opera, [gratia,] fides mea nullo loco deerit tuis optimis fratribus. Tu fac habeas fortem 5
animum, quem semper habuisti, primum ob eas causas, quas scripsi, deinde quod ea *de* re publica semper voluisti atque sensisti, ut non modo nunc secunda sperare debeas, sed etiam, si omnia adversa essent, tamen conscientia et factorum et consiliorum tuorum, quaecumque acciderent, fortissimo et maximo animo ferre deberes.

XIV.

Scr. Romae a. d. v. Kal. intercal. priores a. u. c. 708.

CICERO LIGARIO.

Me scito omnem meum laborem, omnem ope- 1
ram, curam, studium in tua salute consumere; nam quum te semper maxime dilexi, tum fratrum tuorum, quos aeque atque te summa benevolentia sum

Ep. 13, 3. *crede — et ... affirmasse — te* (W.). *crede et ... adfirmasse, te* vulgo. 4. *oratione: si* (Mart.-L.). *oratione. Et si* M., B. — *studium officium, consilium opera, res fides* (W.)?

complexus, singularis pietas amorque fraternus nullum me patitur officii erga te studiique munus aut tempus praetermittere. Sed, quae faciam fecerimque pro te, ex illorum te litteris quam ex meis malo cognoscere; quid autem sperem aut confidam et exploratum habeam de salute tua, id tibi a me declarari volo: nam, si quisquam est timidus in magnis periculosisque rebus semperque magis adversos rerum exitus metuens quam sperans secundos, is ego sum et, si hoc vitium est, eo me non
2 carere confiteor; ego idem tamen, quum a. d. V. Kal. intercalares priores rogatu fratrum tuorum venissem mane ad Caesarem atque omnem adeundi et conveniendi illius indignitatem et molestiam pertulissem, quum fratres et propinqui tui iacerent ad pedes et ego essem locutus, quae causa, quae tuum tempus postulabat, non solum ex oratione Caesaris, quae sane mollis et liberalis fuit, sed etiam ex oculis et vultu, ex multis praeterea signis, quae facilius perspicere potui quam scribere, hac opinione
3 discessi, ut mihi tua salus dubia non esset. Quamobrem fac animo magno fortique sis et, si turbidissima sapienter ferebas, tranquilliora laete feras. Ego tamen tuis rebus sic adero, ut difficillimis, neque Caesari solum, sed etiam amicis eius omnibus, quos mihi amicissimos esse cognovi, pro te, sicut adhuc feci, libentissime supplicabo. Vale.

XV.

Scr. paullo post Idus Martias a. u. c. 710.

CICERO BASILO SAL.

Tibi gratulor, mihi gaudeo; te amo, tua tueor; a te amari et, quid agas quidque agatur, certior fieri volo.

Ep. 14, 1. *confiteor; ego* (W.). *confiteor. Ego* vulgo. Ep. 15. *Tibi gr., mihi g.; te a., tua t.; a te* (W.). *T. gr.; m. g.; te a.; tua t.; a te* B.

XVI.

Scr. anno incerto (710, post Id. Mart.?).

BITHYNICUS CICERONI SAL.

Si mihi tecum non et multae et iustae causae amicitiae privatim essent, repeterem initia amicitiae ex parentibus nostris, quod faciendum iis existimo, qui paternam amicitiam nullis ipsi officiis prosecuti sunt: itaque contentus ero nostra ipsorum amicitia, cuius fiducia peto a te, ut absentem me, quibuscumque in rebus opus fuerit, tueare, si nullum officium tuum apud me intermoriturum existimas. Vale.

XVII.

Scr. anno incerto (710, post Id. Mart.?).

CICERO BITHYNICO.

Quum ceterarum rerum causa cupio esse ali- 1
quando rem publicam constitutam, tum velim mihi
credas accedere etiam, id quo magis expetam, promissum tuum, quo in litteris uteris; scribis enim,
si ita sit, te mecum esse victurum. Gratissima mihi 2
tua voluntas est, facisque nihil alienum necessitudine nostra iudiciisque patris tui de me summi viri; nam sic habeto, beneficiorum magnitudine eos, qui temporibus † valuerunt ut valeant, coniunctiores tecum esse quam me, necessitudine neminem. Quamobrem grata mihi est et memoria tua nostrae coniunctionis et eius etiam augendae voluntas.

Ep. 17, 2. † *valuerunt ut valeant* (M., W.). *val. aut valent* (Graev.) aut *aut val. aut valent* (W.). *val.,* † *ut valeant* B.

XVIII.

Scr. Romae mense Ianuario a. u. c. 709.

CICERO LEPTAE.

1 Simulatque accepi a Seleuco tuo litteras, statim quaesivi e Balbo per codicillos, quid esset in lege: rescripsit eos, qui facerent praeconium, vetari esse in decurionibus, qui fecissent, non vetari. Quare bono animo sint et tui et mei familiares; neque enim erat ferendum, quum, qui hodie haruspicinam facerent, in senatum Romae legerentur, eos, qui aliquando praeconium fecissent, in municipiis decu-
2 riones esse non licere. De Hispaniis novi nihil: magnum tamen exercitum Pompeium habere constat, nam Caesar ipse ad suos misit exemplum Paciaeci litterarum, in quo erat illas XI. esse legiones; scripserat etiam Messalla Q. Salasso P. Curtium fratrem eius iussu Pompeii inspectante exercitu interfectum, quod consensisset cum Hispanis quibusdam, si in oppidum nescio quod Pompeius rei frumentariae causa venisset, eum comprehendere ad
3 Caesaremque deducere. De tuo negotio, quod sponsor es pro Pompeio, si Galba consponsor tuus redierit, homo in re familiari non parum diligens, non desinam cum illo communicare, si quid expe-
4 diri possit, quod videbatur mihi ille confidere. Oratorem meum tanto opere a te probari vehementer gaudeo; mihi quidem sic persuadeo, me, quidquid habuerim iudicii de dicendo, in illum librum contulisse: qui si est talis, qualem tibi videri scribis, ego quoque aliquid sum; sin aliter, non recuso, quin, quantum de illo libro, tantundem de mei iudicii fama detrahatur. Leptam nostrum cupio delectari iam talibus scriptis: etsi abest maturitas aetatis, tamen personare aures eius huiusmodi vo-
5 cibus non est inutile. Me Romae tenuit omnino

Tulliae meae partus; sed, quum ea, quemadmodum spero, satis firma sit, teneor tamen, dum a Dolabellae procuratoribus exigam primam pensionem, et mehercule non tam sum peregrinator iam, quam solebam: aedificia mea me delectabant et otium; *nunc* domus est, quae nulli mearum villarum cedat, otium omni desertissima regione maius. Itaque ne litterae quidem meae impediuntur, in quibus sine ulla interpellatione versor; quare, ut arbitror, prius hic te nos, quam istic tu nos videbis. Lepta suavissimus ediscat Hesiodum et habeat in ore *τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα* et cetera.

XIX.

Scr. Asturae mense Sextili a. u. c. 709.

CICERO LEPTAE.

Maculam officio functum esse gaudeo. Eius 1
Falernum mihi semper idoneum visum est deversorio, si modo tecti satis est ad comitatum nostrum recipiendum; ceteroqui mihi locus non displicet. Nec ea re Petrinum tuum deseram; nam et villa et amoenitas illa commorationis est, non deversorii. De curatione aliqua munerum regiorum 2
cum Oppio locutus sum; nam Balbum, posteaquam tu es profectus, non vidi: tantis pedum doloribus afficitur, ut se conveniri nolit. Omnino de tota re, ut mihi videris, sapientius faceres, si non curares; quod enim eo labore assequi vis, nullo modo assequere; tanta est enim intimorum multitudo, ut ex iis aliquis potius effluat, quam novo sit aditus, praesertim qui nihil afferat praeter operam, in qua ille se dedisse beneficium putabit — si modo *id*

Ep. 18, 5. *partus; sed* (W.). *partus. Sed* vulgo. — *otium; nunc domus* (Ern.). *o.; d.* M., vulgo. Ep. 19, 1. *deversorium* (W.)?

ipsum sciet —, non accepisse. Sed tamen aliquid videbimus, in quo sit species; aliter quidem non modo non appetendum, sed etiam fugiendum puto. Ego me Asturae diutius arbitror commoraturum, quoad ille quandoque veniat. Vale.

XX.

Scr. Asturae exeunte mense Sextili a. u. c. 709.

CICERO TORANIO SAL.

1 Dederam triduo ante pueris Cn. Plancii litteras ad te; eo nunc ero brevior teque, ut antea consolabar, hoc tempore monebo. Nihil puto tibi esse utilius quam ibidem opperiri, quoad scire possis, quid tibi agendum sit: nam praeter navigationis longae et hiemalis et minime portuosae periculum, quod vitaveris, ne illud quidem non quantivis, subito, quum certi aliquid audieris, te istim posse proficisci; nihil est praeterea, cur adventibus te offerre gestias; multa praeterea metuo, quae cum Cilone nostro communi-
2 cavi. Quid multa? loco opportuniore in his malis nullo esse potuisti, ex quo te, quocumque opus erit, facillime et expeditissime conferas: quod si recipiet ille se, ad tempus aderis; sin — quoniam multa accidere possunt — aliqua res eum vel impediet vel morabitur, tu ibi eris, ubi omnia scire possis. Hoc
3 mihi prorsus valde placet; de reliquo, ut te saepe per litteras hortatus sum, ita velim tibi persuadeas, te in hac causa nihil habere, quod tibi timendum sit, praeter communem casum civitatis, qui etsi est gravissimus, tamen ita viximus et id aetatis iam sumus, ut omnia, quae non nostra culpa nobis accidant, fortiter ferre debeamus. Hic tu omnes valent summaque pietate te desiderant et diligunt et colunt: tu cura, ut valeas et te istim ne temere commoveas.

XXI.

Scr. Asturae mense Aprili a. u. c. 709.

CICERO TORANIO.

Etsi, quum haec ad te scribebam, aut appropinquare exitus huius calamitosissimi belli aut iam aliquid actum et confectum videbatur, tamen quotidie commemorabam te unum in tanto exercitu mihi fuisse assensorem et me tibi solosque nos vidisse, quantum esset in eo bello mali, in quo spe pacis exclusa ipsa victoria futura esset acerbissima, quae aut interitum allatura esset, si victus esses, aut, si vicisses, servitutem. Itaque ego, quem tum fortes illi viri et sapientes, Domitii et Lentuli, timidum esse dicebant — eram plane; timebam enim, ne evenirent ea, quae acciderunt —, idem nunc nihil timeo et ad omnem eventum paratus sum: quum aliquid videbatur caveri posse, tum id negligi dolebam; nunc vero eversis omnibus rebus, quum consilio profici nihil possit, una ratio videtur, quidquid evenerit, ferre moderate, praesertim quum omnium rerum mors sit extremum et mihi sim conscius me, quoad licuerit, dignitati rei publicae consuluisse et hac amissa salutem retinere voluisse. 1
Haec scripsi, non ut de me ipse dicerem, sed ut tu, qui coniunctissima fuisti mecum et sententia et voluntate, eadem cogitares; magna enim consolatio est, quum recordare, etiamsi secus acciderit, te tamen recte vereque sensisse. Atque utinam liceat aliquando aliquo rei publicae statu nos frui inter nosque conferre sollicitudines nostras, quas pertulimus tum, quum timidi putabamur, quia dicebamus ea futura, quae facta sunt. 2
De tuis rebus nihil 3

Ep. 21, 1. *me et quoad* (L.)? — *retinere voluisse* (M.). *ret. noluisse* margo Crat., B. 2. *recordere* (L.)?

esse, quod timeas, praeter universae rei publicae interitum tibi confirmo; de me autem sic velim iudices, quantum ego possim, me tibi, saluti tuae liberisque tuis summo cum studio praesto semper futurum. Vale.

XXII.

Scr. Romae ineunte anno u. c. 708.

CICERO DOMITIO.

1 Non ea res me deterruit, quo minus, posteaquam in Italiam venisti, litteras ad te mitterem, quod tu ad me nullas miseras, sed quia nec, quid tibi pollicerer ipse egens rebus omnibus, nec, quid suaderem, quum mihimet ipsi consilium deesset, nec, quid consolationis afferrem in tantis malis, reperiebam. Haec quamquam nihilo meliora sunt nunc atque etiam multo desperatiora, tamen inanes
2 esse meas litteras quam nullas malui. Ego, si te intelligerem plus conatum esse suscipere rei publicae causa muneris, quam quantum praestare potuisses, tamen, quibuscumque rebus possem, ad eam condicionem te vivendi, quae daretur quaeque esset, hortarer; sed, quum consilii tui bene fortiterque suscepti eum tibi finem statueris, quem ipsa fortuna terminum nostrarum contentionum esse voluisset, oro obtestorque te pro vetere nostra coniunctione ac necessitudine proque summa mea in te benevolentia et tua in me pari, te ut nobis, parenti, coniugi tuisque omnibus, quibus es fuistique semper carissimus, salvum conserves, incolumitati tuae tuorumque, qui ex te pendent, consulas, quae didicisti quaeque ab adolescentia pulcherrime a sapientissimis viris tradita memoria et scientia comprehendisti, iis hoc tempore utare, quos coniunctos summa benevolentia plurimisque officiis amisisti, eorum desiderium, si non aequo animo, at forti

feras. Ego quid possim nescio vel potius me parum posse sentio: illud tamen tibi polliceor, me, quaecumque saluti dignitatique tuae conducere arbitrabor, tanto studio esse facturum, quanto semper tu et studio et officio in meis rebus fuisti; hanc meam voluntatem ad matrem tuam, optimam feminam tuique amantissimam, detuli. Si quid ad me scripseris, ita faciam, ut te velle intellexero; sin autem tu minus scripseris, ego tamen omnia, quae tibi utilia esse arbitrabor, summo studio diligenterque curabo. Vale.

LIBER SEPTIMUS.

AD. M. MARIUM ET CETEROS.

I.

Scr. Romae a. u. c. 699.

M. CICERO S. D. M. MARIO.

1 Si te dolor aliqui corporis aut infirmitas valetudinis tuae tenuit, quo minus ad ludos venires, fortunae magis tribuo quam sapientiae tuae; sin haec, quae ceteri mirantur, contemnenda duxisti et, quum per valetudinem posses, venire tamen noluisti, utrumque laetor, et sine dolore corporis te fuisse et animo valuisse, quum ea, quae sine causa mirantur alii, neglexeris, modo ut tibi constiterit fructus otii tui, quo quidem tibi perfrui mirifice licuit, quum esses in ista amoenitate paene solus relictus. Neque tamen dubito, quin tu in illo cubiculo tuo, ex quo tibi Stabianum perforasti et patefecisti Misenum, per eos dies matutina tempora lectiunculis consumpseris, quum illi interea, qui te istic reliquerunt, spectarent communes mimos semisomni. Reliquas vero partes diei tu consumebas iis delectationibus, quas tibi ipse ad arbitrium tuum compararas, nobis autem erant ea perpetienda, quae
2 Sp. Maecius probavisset. Omnino, si quaeris, ludi apparatissimi, sed non tui stomachi; coniecturam enim facio de meo: nam primum honoris causa in scenam redierant ii, quos ego honoris causa de

scena decessisse arbitrabar; deliciae vero tuae, noster Aesopus, eiusmodi fuit, ut ei desinere per omnes homines liceret: is iurare quum coepisset, vox eum defecit in illo loco: „si sciens fallo". Quid tibi ego alia narrem? nosti enim reliquos ludos, qui ne id quidem leporis habuerunt, quod solent mediocres ludi; apparatus enim spectatio tollebat omnem hilaritatem, quo quidem apparatu non dubito quin animo aequissimo carueris; quid enim delectationis habent sexcenti muli in Clytaemnestra aut in Equo Troiano creterrarum tria milia aut armatura varia peditatus et equitatus in † aliqua pugna? quae popularem admirationem habuerunt, delectationem tibi nullam attulissent. Quod si tu per eos dies ope- 3
ram dedisti Protogeni tuo, dummodo is tibi quidvis potius quam orationes meas legerit, ne tu haud paullo plus quam quisquam nostrum delectationis habuisti; non enim te puto Graecos aut Oscos ludos desiderasse, praesertim quum Oscos vel in senatu vestro spectare possis, Graecos ita non ames, ut ne ad villam quidem tuam via Graeca ire soleas. Nam quid ego te athletas putem desiderare, qui gladiatores contempseris? in quibus ipse Pompeius confitetur se et operam et oleum perdidisse. Reliquae sunt venationes binae per dies quinque, magnificae — nemo negat —, sed quae potest homini esse polito delectatio, quum aut homo imbecillus a valentissima bestia laniatur aut praeclara bestia venabulo transverberatur? quae tamen, si videnda sunt, saepe vidisti, neque nos, qui haec spectavimus, quidquam novi vidimus. Extremus elephantorum dies fuit: in quo admiratio magna

Ep. 1, 2. *decessisse* (edd. vett.). *decesse* MB. — *in † aliqua pugna* (W.). *in Navali Pugna* (Or.)? *in a. p.* M., vulgo. 3. *Oscos vel* (Sch.). *Oscos cludos desiderasse vel* M1. *O. ludos vel* M2, B. — *spectavimus* (N.). *spectamus* MB.

vulgi atque turbae, delectatio nulla exstitit; quin
etiam misericordia quaedam consecuta est atque
opinio eiusmodi, esse quandam illi beluae cum ge-
4 nere humano societatem. His ego tamen diebus,
ne forte videar tibi non modo beatus, sed liber
omnino fuisse, dirupi me paene in iudicio Galli
Caninii, familiaris tui. Quod si tam facilem popu-
lum haberem, quam Aesopus habuit, libenter meher-
cule [artem] desinerem tecumque et cum similibus
nostri viverem; nam me quum antea taedebat, quum
et aetas et ambitio me hortabatur et licebat deni-
que, quem nolebam, non defendere, tum vero hoc
tempore vita nulla est; neque enim fructum ullum
laboris exspecto et cogor nonnumquam homines
non optime de me meritos rogatu eorum, qui bene
5 meriti sunt, defendere. Itaque quaero causas om-
nes aliquando vivendi arbitratu meo teque et istam
rationem otii tui et laudo vehementer et probo,
quodque nos minus intervisis, hoc fero animo ae-
quiore, quod, si Romae esses, tamen neque nos
lepore tuo neque te — si qui est in me — meo
frui liceret propter molestissimas occupationes meas;
quibus si me relaxaro — nam, ut plane exsolvam,
non postulo —, te ipsum, qui multos annos nihil
aliud commentaris, docebo profecto, quid sit huma-
niter vivere. Tu modo istam imbecillitatem vale-
tudinis tuae sustenta et tuere, ut facis, ut nostras
villas obire et mecum simul lecticula concursare
6 possis. Haec ad te pluribus verbis scripsi, quam
soleo, non otii abundantia, sed amoris erga te, quod
me quadam epistola subinvitaras, si memoria tenes,
ut ad te aliquid eiusmodi scriberem, quo minus te
praetermisisse ludos poeniteret: quod si assecutus

Ep. 1, 4. *diebus*; *ne* (V.). *d.,* [*ludis scaenicis,*] *ne* M., B. — *mehercule* [*artem*] *desin.* (Lagomars.). *m. artem d.* M., vulgo.

sum, gaudeo; sin minus, hoc me tamen consolor, quod posthac ad ludos venies nosque vises neque in epistolis relinques meis spem aliquam delectationis tuae.

II.

Scr. Romae ineunte anno u. c. 703.

M. CICERO S. D. M. MARIO.

Mandatum tuum curabo diligenter; sed homo 1
acutus ei mandasti potissimum, cui expediret illud
venire quam plurimo; sed *in* eo vidisti multum,
quod praefinisti, quo ne pluris emerem. Quod si
mihi permisisses, qui meus amor in te est, confe-
cissem cum coheredibus; nunc, quoniam tuum pre-
tium novi, illicitatorem potius ponam, quam illud
minoris veneat. Sed de ioco satis est: tuum nego- 2
tium agam, sicuti debeo, diligenter. De Bursa te
gaudere certo scio; sed nimis verecunde mihi gra-
tularis; putas enim, ut scribis, propter hominis
sordes minus me magnam illam laetitiam putare.
Credas mihi velim magis me iudicio hoc quam morte
inimici laetatum: primum enim iudicio malo quam
gladio, deinde gloria potius amici quam calamitate;
in primisque me delectavit tantum studium bono-
rum in me exstitisse contra incredibilem conten-
tionem clarissimi et potentissimi viri; postremo — 3
vix veri simile fortasse videatur — oderam multo
peius hunc quam illum ipsum Clodium; illum enim
oppugnaram, hunc defenderam, et ille, quum omnis
res publica in meo capite discrimen esset habitura,
magnum quiddam spectavit, nec sua sponte, sed
eorum auxilio, qui me stante stare non poterant,
hic simiolus animi causa me, in quem inveheretur,
delegerat persuaseratque nonnullis invidis meis se

Ep. 2, 3. *aditura, magnum* (L.)? an *subitura, m.* (W.)?

in me emissarium semper fore. Quamobrem valde iubeo gaudere te: magna res gesta est. Numquam ulli fortiores cives fuerunt, quam qui ausi sunt eum contra tantas opes eius, a quo ipsi lecti iudices erant, condemnare; quod fecissent numquam,
4 nisi iis dolori meus fuisset dolor. Nos hic in multitudine et crebritate iudiciorum et novis legibus ita distinemur, ut quotidie vota faciamus, ne intercaletur, ut quam primum te videre possimus.

III.

Scr. Romae mense Quinctili a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. M. MARIO.

1 Persaepe mihi cogitanti de communibus miseriis, in quibus tot annos versamur et, ut video, versabimur, solet in mentem venire illius temporis, quo proxime fuimus una; quin etiam ipsum diem memoria teneo: nam a. d. IIII. Idus Maias Lentulo et Marcello consulibus, quum in Pompeianum vesperi venissem, tu mihi sollicito animo praesto fuisti; sollicitum autem te habebat cogitatio quum officii, tum etiam periculi mei: si manerem in Italia, verebare, ne officio deessem; si proficiscerer ad bellum, periculum te meum commovebat. Quo tempore vidisti profecto me quoque ita conturbatum, ut non explicarem, quid esset optimum factu; pudori tamen malui famaeque cedere quam salutis
2 meae rationem ducere. Cuius me mei facti poenituit non tam propter periculum meum quam propter vitia multa, quae ibi offendi, quo veneram: primum neque magnas copias neque bellicosas; deinde extra ducem paucosque praeterea — de principibus loquor — reliquos primum in ipso bello rapaces, deinde

Ep. 2, 4. *crebritate* (L.). *celebritate* M., vulgo. Ep. 3, 1. *IIII. Idus* (W.). *III. Idus* M., vulgo.

in oratione ita crudeles, ut ipsam victoriam horrerem; maximum autem aes alienum amplissimorum virorum: quid quaeris? nihil boni praeter causam. Quae quum vidissem, desperans victoriam primum coepi suadere pacem, cuius fueram semper auctor; deinde, quum ab ea sententia Pompeius valde abhorreret, suadere institui, ut bellum duceret: hoc interdum probabat et in ea sententia videbatur fore et fuisset fortasse, nisi quadam ex pugna coepisset suis militibus confidere. Ex eo tempore vir ille summus nullus imperator fuit: signa tirone et collecticio exercitu cum legionibus robustissimis contulit; victus turpissime amissis etiam castris solus fugit. Hunc ego mihi belli finem feci nec putavi, 3
quum integri pares non fuissemus, fractos *nos* superiores fore: discessi ab eo bello, in quo aut in acie cadendum fuit aut in aliquas insidias incidendum aut deveniendum in victoris manus aut ad Iubam confugiendum aut capiendus tamquam exsilio locus aut consciscenda mors voluntaria; certe nihil fuit praeterea, si te victori nolles aut non auderes committere. Ex omnibus autem iis, quae dixi, incommodis nihil tolerabilius exsilio, praesertim innocenti, ubi nulla adiuncta est turpitudo, addo etiam, quum ea urbe careas, in qua nihil sit, quod videre possis sine dolore: ego cum meis, si quidquam nunc cuiusquam est, etiam in meis esse malui. Quae acciderunt, omnia dixi futura; veni 4
domum, non quo optima vivendi condicio esset, sed tamen, si esset aliqua forma rei publicae, tamquam in patria ut essem, si nulla, tamquam *in* exsilio. Mortem mihi cur consciscerem, causa non visa est, cur optarem, multae causae; vetus est enim: ubi

Ep. 3, 3. *fractos nos superiores* (W.). *f. s.* M., vulgo. 4. *tamquam in patria ut essem, si nulla* B. errore quodam omisit.

non sis, qui fueris, non esse, cur velis vivere. Sed
tamen vacare culpa magnum est solatium, praeser-
tim quum habeam duas res, quibus me sustentem,
optimarum artium scientiam et maximarum rerum
gloriam, quarum altera mihi vivo numquam eri-
5 pietur, altera ne mortuo quidem. Haec ad te scripsi
verbosius et tibi molestus fui, quod te quum mei,
tum rei publicae cognovi amantissimum. Notum
tibi omne meum consilium esse volui, ut primum
scires me numquam voluisse plus quemquam posse
quam universam rem publicam, postea autem quam
alicuius culpa tantum valeret unus, ut obsisti non
posset, me voluisse pacem; amisso exercitu et eo
duce, in quo spes fuerat uno, me voluisse etiam
reliquis omnibus, postquam non potuerim, mihi
ipsi finem fecisse belli; nunc autem, si haec civitas
est, civem esse me, si non, exsulem esse non in-
commodiore loco, quam si Rhodum *me* aut Myti-
6 lenas contulissem. Haec tecum coram malueram;
sed, quia longius fiebat, volui per litteras eadem,
ut haberes, quid diceres, si quando in vituperatores
meos incidisses; sunt enim, qui, quum meus inter-
itus nihil fuerit rei publicae profuturus, criminis
loco putent esse, quod vivam, quibus ego certo scio
non videri satis multos perisse: qui, si me audis-
sent, quamvis iniqua pace, honeste tamen viverent;
armis enim inferiores, non causa fuissent. Habes
epistolam verbosiorem fortasse, quam velles; quod
tibi ita videri putabo, nisi mihi longiorem remi-
seris. Ego, si, quae volo, expediero, brevi tempore
te, ut spero, videbo.

Ep. 3, 5. *obsisti ei non p.* (W.)?

IV.

Scr. in Cumano a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. M. MARIO.

1 A. d. VIIII. Kal. in Cumanum veni cum Libone tuo vel nostro potius; in Pompeianum statim cogito, sed faciam ante te certiorem. Te quum semper valere cupio, tum certe, dum hic sumus; vides enim, quanto post una futuri simus. Quare, si quod constitutum cum podagra habes, fac, ut in alium diem differas. Cura igitur, ut valeas, et me hoc biduo aut triduo exspecta.

V.

Scr. Romae mense Martio a. u. c. 700.

CICERO CAESARI IMP. S. D.

1 Vide, quam mihi persuaserim te me esse alterum non modo in iis rebus, quae ad me ipsum, sed etiam in iis, quae ad meos pertinent: C. Trebatium cogitaram, quocumque exirem, mecum ducere, ut eum meis omnibus studiis, beneficiis quam ornatissimum domum reducerem; sed, posteaquam et Pompeii commoratio diuturnior erat, quam putaram, et mea quaedam tibi non ignota dubitatio aut impedire profectionem meam videbatur aut certe tardare, vide, quid mihi sumpserim: coepi velle ea Trebatium exspectare a te, quae sperasset a me, neque mehercule minus ei prolixe de tua voluntate promisi, quam eram solitus de mea polliceri. Casus
2 vero mirificus quidam intervenit quasi vel testis opinionis meae vel sponsor humanitatis tuae: nam, quum de hoc ipso Trebatio cum Balbo nostro loquerer accuratius domi meae, litterae mihi dantur

Ep. 5, 1. *studiis beneficiisque quam* (N.)?

a te, quibus in extremis scriptum erat: „M. † itfiuium, quem mihi commendas, vel regem Galliae faciam, vel hunc Leptae delegabo; si vis, tu ad me alium mitte, quem ornem.“ Sustulimus manus et ego et Balbus: tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quid non fortuitum, sed divinum videretur. Mitto igitur ad te Trebatium atque ita mitto, ut initio mea sponte, post autem invitatu tuo mittendum duxerim.
3 Hunc, mi Caesar, sic velim omni tua comitate complectare, ut omnia, quae per me possis adduci ut in meos conferre velis, in unum hunc conferas; de quo tibi homine hoc spondeo, non illo vetere verbo meo, quod, quum ad te de Milone scripsissem, iure lusisti, sed more Romano, quomodo homine non inepti loquuntur, probiorem hominem, meliorem virum, pudentiorem *amicum* esse neminem; accedit etiam, quod familiam ducit in iure civili singulari memoria, summa scientia. Huic ego neque tribunatum neque praefecturam neque ullius beneficii certum nomen peto, benevolentiam tuam et liberalitatem peto, neque impedio, quo minus, si tibi ita placuerit, etiam hisce eum ornes gloriolae insignibus; totum denique hominem tibi ita trado, „de manu“, ut aiunt, „in manum“ tuam istam et victoria et fide praestantem; simus enim putidiusculi; † quam per te vix licet; verum, ut video, licebit. Cura, ut valeas, et me, ut amas, ama.

Ep. 5, 2. *M. Titinium* (W.)? — *vel hunc Leptae delegabo* (*vel L. delegabo* L.); *si vis, tu* (W.). *vel h.* † *Leptae delega, si vis: tu* M., vulgo. 3. *hoc spondeo* (L.). *haec sp.* MB. — *pudentiorem amicum esse* (W.). *p. e.* M., vulgo. — *sumus enim put.* (N.)? — † *quam per te vix* (W.). *quamquam per te vix* (Ern.)? *quam per te vix* B.

VI.

Scr. Romae mense Maio a. u. c. 700.

CICERO S. D. TREBATIO.

In omnibus meis epistolis, quas ad Caesarem aut ad Balbum mitto, legitima quaedam est accessio commendationis tuae, nec ea vulgaris, sed cum aliquo insigni indicio meae erga te benevolentiae. Tu modo ineptias istas et desideria urbis et urbanitatis depone et, quo consilio profectus es, id assiduitate et virtute consequere: hoc tibi tam ignoscemus nos amici, quam ignoverunt Medeae, 1

quae Corinthum arcem altam habebant matronae opulentae, optimates,

quibus illa manibus gypsatissimis persuasit, ne sibi vitio illae verterent, quod abesset a patria; nam

multi suam rem bene gessere et publicam patria procul:
multi, qui domi aetatem agerent, propterea sunt improbati;

quo in numero tu certe fuisses, nisi te extrusissemus. Sed plura scribemus alias. Tu, qui ceteris cavere didicisti, in Britannia ne ab essedariis decipiaris caveto et, quoniam Medeam coepi agere, illud semper memento: 2

qui ipse sibi sapiens prodesse non quit, nequidquam sapit.

Cura, ut valeas.

Ep. 6, 1. *habebant matronae* (W.). *h., m.* vulgo. — *multi, quod domi* (W.)? 2. *nequidquam* (vulgo). *nequiquam* MB.

VII.

Scr. Romae mense Maio a. u. c. 700.

CICERO TREBATIO.

1 Ego te commendare non desisto, sed, quid proficiam, ex te scire cupio: spem maximam habeo in Balbo, ad quem de te diligentissime et saepissime scribo. Illud soleo mirari, non me toties accipere tuas litteras, quoties a Quinto mihi fratre afferantur. In Britannia nihil esse audio neque auri neque argenti: id si ita est, essedum aliquod capias
2 suadeo et ad nos quam primum recurras. Sin autem sine Britannia tamen assequi, quod volumus, possumus, perfice, ut sis in familiaribus Caesaris: multum te in eo frater adiuvabit meus, multum Balbus, sed, mihi crede, tuus pudor et labor plurimum. Imperatorem liberalissimum, aetatem opportunissimam, commendationem certe singularem habes, ut tibi unum timendum sit, ne ipse tibi defuisse videare.

VIII.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 700.

CICERO TREBATIO.

1 Scripsit ad me Caesar perhumaniter nondum te sibi satis esse familiarem propter occupationes suas, sed certe fore: cui quidem ego rescripsi, quam mihi gratum esset futurum, si quam plurimum in te studii, officii, liberalitatis suae contulisset. Sed ex tuis litteris cognovi praeproperam quandam festinationem tuam et simul sum admiratus, cur tribu-

Ep. 7, 1. *afferantur* (W.). *adferantur* M. *adferuntur* vulgo. — 2. *Imp. liberal. ... singularem habes, ut* (Crat.). *habes* om. M. *imp. habes lib. ... sing., ut* B.

natus commoda, dempto praesertim labore militiae, contempseris. Querar cum Vacerra et Manilio; nam 2
Cornelio nihil audeo dicere, cuius tu periculo stultus es, quoniam te ab eo sapere didicisse profiteris. Quin tu urges istam occasionem et facultatem, qua melior numquam reperietur? Quod scribis de illo Preciano iureconsulto, ego te ei non desino commendare; scribit etiam ipse mihi te sibi gratias agere debere: de eo quid sit, cura, ut sciam. Ego vestras Britannicas litteras exspecto.

IX.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 700.

CICERO TREBATIO.

Iamdiu ignoro, quid agas; nihil enim scribis; 1
neque ego ad te his duobus mensibus scripseram: quod cum Quinto fratre meo non eras, quo mitterem aut cui darem, nesciebam. Cupio scire, quid agas et ubi sis hiematurus: equidem velim cum Caesare, sed ad eum propter eius *luctum* nihil sum ausus scribere; ad Balbum tamen scripsi. Tu tibi 2
deesse noli; serius potius ad nos, dum plenior. Quod huc properes, nihil est, praesertim † Battara mortuo; sed tibi consilium non deest. Quid constitueris, cupio scire. Cn. Octavius est an Cn. Cor- 3
nelius quidam, tuus familiaris, summo genere natus, terrae filius: is me, quia scit tuum familiarem esse, crebro ad coenam invitat; adhuc non potuit perducere, sed mihi tamen gratum est.

Ep. 8, 2. *reperietur? Quod* (W.). *rep.! Quod* vulgo. — *scribit etiam* (L.). *s. enim* M., vulgo. Ep. 9, 2. † *Battara* (W.). *Vacerra* (Crat.)? *Battara* MB.

X.

Scr. Romae mense Decembri a. u. c. 700.

[M.] CICERO S. D. TREBATIO.

1 Legi tuas litteras, ex quibus intellexi te Caesari nostro valde iureconsultum videri: est, quod gaudeas te in ista loca venisse, ubi aliquid sapere viderere. Quod si in Britanniam quoque profectus esses, profecto nemo in illa tanta insula peritior te fuisset. Verum tamen — rideamus licet; sum enim a te invitatus — subinvideo tibi, ultro *te* etiam arcessitum ab eo, ad quem ceteri, non propter superbiam eius, sed propter occupationem, aspirare
2 non possunt. Sed tu in ista epistola nihil mihi scripsisti de tuis rebus, quae mehercule mihi non minori curae sunt quam meae. Valde metuo, ne frigeas in hibernis; quamobrem camino luculento utendum censeo, idem Mucio et Manilio placebat, praesertim qui sagis non abundares: quamquam vos nunc istic satis calere audio; quo quidem nuntio valde mehercule de te timueram. Sed tu in re militari multo es cautior quam in advocationibus, qui neque in Oceano natare volueris, studiosissimus homo natandi, neque spectare essedarios, quem antea ne andabata quidem defraudare pote-
3 ramus. Sed iam satis iocati sumus. Ego de te ad Caesarem quam diligenter scripserim, tute scis, quam saepe, ego; sed mehercule iam intermiseram, ne viderer liberalissimi hominis meique amantissimi voluntati erga me diffidere; sed tamen iis litteris, quas proxime dedi, putavi esse hominem commonendum: id feci; quid profecerim, facias me velim certiorem et simul de toto statu tuo consiliisque omnibus; scire enim cupio, quid agas, quid exspe-
4 ctes, quam longum istum tuum discessum a nobis futurum putes: sic enim tibi persuadeas velim, unum

mihi esse solatium, quare facilius possim pati te esse sine nobis, si tibi esse id emolumento sciam; sin autem id non est, nihil duobus nobis est stultius: me, qui te non Romam attraham, te, qui non huc advoles; una mehercule nostra vel severa vel iocosa congressio pluris erit quam non modo hostes, sed etiam fratres nostri Aedui. Quare omnibus de rebus fac ut quam primum sciam:

aut consolando aut consilio aut re iuvero.

XI.

Scr. Romae (ante m. Martium) a. u. c. 701

CICERO TREBATIO.

Nisi ante Roma profectus esses, nunc eam certe 1
relinqueres; quis enim tot interregnis iureconsultum desiderat? Ego omnibus, unde petitur, hoc consilii dederim, ut a singulis interregibus binas advocationes postulent: satisne tibi videor abs te ius civile didicisse? Sed heus tu, quid agis? ec- 2
quid fit? video enim te iam iocari per litteras: haec signa meliora sunt quam in meo Tusculano; sed, quid sit, scire cupio. Consuli quidem te a Caesare scribis; sed ego tibi ab illo consuli mallem: quod si aut fit aut futurum putas, perfer istam militiam et permane; ego enim desiderium tui spe tuorum commodorum consolabor; sin autem ista sunt inaniora, recipe te ad nos; nam aut erit hic aliquid aliquando aut, si minus, una mehercule collocutio nostra pluris erit quam omnes Samarobrivae; denique, si cito te rettuleris, sermo nullus erit, si diutius frustra afueris, non modo Laberium, sed etiam sodalem nostrum Valerium pertimesco; mira enim persona induci potest Britannici iureconsulti. Haec 3

Ep. 10, 4. *Aedui* (edd. vett.). *Haedui* MB.

ego non rideo, quamvis tu rideas; sed de re severissima tecum, ut soleo, iocor. Remoto ioco tibi hoc amicissimo animo praecipio, ut, si istic mea commendatione tuam dignitatem obtinebis, perferas nostri desiderium, honestatem et facultates tuas augeas, sin autem ista frigebunt, recipias te ad nos. Omnia tamen, quae vis, et tua virtute profecto et nostro summo erga te studio consequere.

XII.

Scr. Romae (ante m. Martium) a. u. c. 701.

CICERO TREBATIO.

1 Mirabar, quid esset, quod tu mihi litteras mittere intermisisses: indicavit mihi Pansa meus Epicureum te esse factum. O castra praeclara! quid tu fecisses, si te Tarentum et non Samarobrivam misissem? iam tum mihi non placebas, quum idem
2 tuebare, quod † Zeius familiaris meus. Sed quonam modo ius civile defendes, quum omnia tua causa facias, non civium? Ubi porro illa erit formula fiduciae: VT INTER BONOS BENE AGIER OPORTET? quis enim *bonus* est, qui facit nihil nisi sua causa? Quod ius statues COMMVNI DIVIDVNDO, quum commune nihil possit esse apud eos, qui omnia voluptate sua metiuntur? Quomodo autem tibi placebit IOVEM LAPIDEM iurare, quum scias Iovem iratum esse nemini posse? Quid fiet porro populo Ulubrano, si tu statueris πολιτεύεσθαι non oportere? Quare, si plane a nobis deficis, moleste fero, sin Pansae assentari commodum est, ignosco: modo scribe aliquando ad nos, quid agas et a nobis quid fieri aut curari velis.

Ep. 12, 2. *quis enim bonus est* (W.; *est bonus* Man.). *q. enim est* M. *q. e.* [*est*] Or., B.

XIII.

Scr. Romae IV. Non. Mart. a. u. c. 701.

[M.] CICERO S. D. TREBATIO.

Adeone me iniustum esse existimasti, ut tibi 1 irascerer, quod parum mihi constans et nimium cupidus decedendi viderere, ob eamque causam me arbitrarere litteras ad te iamdiu non misisse? mihi perturbatio animi tui, quam primis litteris perspiciebam, molestiam attulit; neque alia ulla fuit causa intermissionis epistolarum, nisi quod, ubi esses, plane nesciebam. Hic tu me etiam insimulas nec satisfactionem meam accipis? Audi, Testa mi: utrum superbiorem te pecunia facit an quod te imperator consulit? moriar, ni, quae tua gloria est, puto te malle a Caesare consuli quam inaurari. Si vero utrumque est, quis te feret praeter me, qui omnia ferre possum? Sed, ut ad rem redeam, te istic in- 2
vitum non esse vehementer gaudeo et, ut illud erat molestum, sic hoc est iucundum: tantum metuo, ne artificium tuum tibi parum prosit; nam, ut audio, istic

> non ex iure manum consertum, sed magis ferro rem repetunt,

et tu soles ad vim faciundam adhiberi, neque est, quod illam exceptionem in interdicto pertimescas: QUO TV PRIOR VI HOMINIBUS ARMATIS NON VENERIS; scio enim te non esse procacem in lacessendo. Sed, ut ego quoque te aliquid admoneam de vestris cautionibus, Treviros vites censeo: audio capitales

Ep. 13, 1. *accipis? Audi* (W.). *accipis. Audi* vulgo. 2. *repetunt, et tu ... adhiberi, neque* (W.). *repetunt . et tu ... adh.? neque* B. — *QVO TV* (Beier.). *QVOD TV* M., vulgo.

esse; mallem auro, argento, aeri essent. Sed alias iocabimur: tu ad me de istis rebus omnibus scribas velim quam diligentissime. D. IIII. Non. Mart.

XIV.

Scr. Romae a. u. c. 701.

CICERO TREBATIO.

1 Chrysippus Vettius, Cyri architecti libertus, fecit, ut te non immemorem putarem mei; salutem enim verbis tuis mihi nuntiarat: valde iam lautus es, qui gravere litteras ad me dare, homini praesertim prope domestico. Quod si scribere oblitus es, minus multi iam te advocato causa cadent; si nostri oblitus es, dabo operam, ut istuc veniam, antequam plane ex animo tuo effluo: sin aestivorum timor te debilitat, aliquid excogita, ut fecisti de Britan-
2 nia. Illud quidem perlibenter audivi ex eodem Chrysippo, te esse Caesari familiarem; sed mehercule mallem, id quod erat aequius, de tuis rebus ex tuis litteris quam saepissime cognoscerem: quod certe ita fieret, si tu maluisses benevolentiae quam litium iura perdiscere. Sed haec iocati sumus et tuo more et nonnihil etiam nostro. Te valde amamus nosque a te amari quum volumus, tum etiam confidimus.

XV.

Scr. Romae a. u. c. 701.

CICERO TREBATIO.

1 Quam sint morosi, qui amant, vel ex hoc intelligi potest: moleste ferebam antea te invitum istic esse; pungit me rursus, quod scribis esse te istic libenter; neque enim mea commendatione te non

Ep. 14, 1. *effluo* (M.). *effluam* L., B.

delectari facile patiebar et nunc angor quidquam tibi sine me esse iucundum; sed hoc tamen malo ferre nos desiderium, quam te non ea, quae spero, consequi. Quod vero in C. Matii, suavissimi doctis- 2
simique hominis, familiaritatem venisti, non dici potest, quam valde gaudeam; qui fac ut te quam maxime diligat: mihi crede, nihil ex ista provincia potes, quod iucundius sit, deportare. Cura, ut valeas.

XVI.

Scr. Romae (m. Novembri) a. u. c. 700.

[M.] CICERO S. D. TREBATIO.

In Equo Troiano scis esse in extremo „sero 1
sapiunt“: tu tamen, mi vetule, non sero. Primas illas rabiosulas sat fatuas dedisti; deinde quod in Britannia non nimis φιλοθέωρον te praebuisti, plane non reprehendo; nunc vero in hibernis intectus mihi videris, itaque te commovere non curas.

Usquequaque sapere oportet: id erit telum acerrimum.

Ego si foris coenitarem, Cn. Octavio, familiari tuo, 2
non defuissem; cui tamen dixi, quum me aliquoties invitaret: „oro te, quis tu es?“ sed mehercules extra iocum homo bellus est; vellem eum tecum abduxisses. Quid agatis et ecquid in Italiam venturi 3
sitis hac hieme, fac plane sciam. Balbus mihi confirmavit te divitem futurum: id utrum Romano more locutus sit, bene nummatum te futurum, an, quomodo Stoici dicunt, omnes esse divites, qui caelo et terra frui possint, postea videro. Qui istinc veniunt, superbiam tuam accusant, quod negent te percontantibus respondere; sed tamen est, quod gaudeas; constat enim inter omnes neminem te uno Samarobrivae iuris peritiorem esse.

Ep. 16, 1. *Primas illas* (M.). *primum i.* Crat., B. — *rabios. sat fatuas* (vulgo). „*r. s. f.*“ Müller., B.

XVII.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 700.

CICERO TREBATIO SAL.

1 Ex tuis litteris et Quinto fratri gratias egi et te aliquando collaudare possum, quod iam videris certa aliqua in sententia constitisse; nam primorum mensum litteris tuis vehementer commovebar, quod mihi interdum — pace tua dixerim — levis in urbis urbanitatisque desiderio, interdum piger, interdum timidus in labore militari, saepe autem etiam, quod a te alienissimum est, subimpudens videbare; tamquam enim syngrapham ad imperatorem, non epistolam attulisses, sic pecunia ablata domum redire properabas, nec tibi in mentem veniebat eos ipsos, qui cum syngraphis venissent Alexandream,
2 nummum adhuc nullum auferre potuisse. Ego, si mei commodi rationem ducerem, te mecum esse maxime vellem; non enim mediocri afficiebar vel voluptate ex consuetudine nostra vel utilitate ex consilio atque opera tua; sed, quum te ex adolescentia tua in amicitiam et fidem meam contulisses, semper te non modo tuendum mihi, sed etiam augendum atque ornandum putavi. Itaque, quoad opinatus sum me in provinciam exiturum, quae ad te ultro detulerim, meminisse te credo; posteaquam ea mutata ratio est, quum viderem me a Caesare honorificentissime tractari et unice diligi hominisque liberalitatem incredibilem et singularem fidem nossem, sic ei te commendavi et tradidi, ut gravissime diligentissimeque potui; quod ille ita et accepit et mihi saepe litteris significavit et tibi et verbis et re ostendit mea commendatione sese valde esse commotum. Hunc tu virum nactus, si me aut

Ep. 17, 1. *imperatorem, et* (vel *ac*) *non ep.* (W.)?

sapere aliquid aut velle tua causa putas, ne dimiseris, et, *si* quae te forte res aliquando offenderit, quum ille aut occupatione aut difficultate tardior tibi erit visus, perferto et ultima exspectato, quae ego tibi iucunda et honesta praestabo. Pluribus 3
te hortari non debeo: tantum moneo, neque amicitiae confirmandae clarissimi ac liberalissimi viri neque uberioris provinciae neque aetatis magis idoneum tempus, si hoc amiseris, te esse ullum umquam reperturum. HOC, quemadmodum vos scribere soletis in vestris libris, IDEM Q. CORNELIO VIDEBATVR. In Britanniam te profectum non esse gaudeo, quod et labore caruisti et ego te de rebus illis non audiam. Ubi sis hibernaturus et qua spe aut condicione, perscribas ad me velim.

XVIII.

Scr. in Pomptino VI. Idus Apriles a. u. c. 701.

CICERO TREBATIO SAL.

Accepi a te aliquot epistolas uno tempore, quas 1
tu diversis temporibus dederas: in quibus me cetera delectarunt; significabant enim te istam militiam iam firmo animo ferre et esse fortem virum et constantem; quae ego paullisper in te ita desideravi, † non imbecillitate animi tui, sed magis ut desiderio nostri te aestuare putarem. Quare perge, ut coepisti; forti animo istam tolera militiam: multa, mihi crede, assequere; ego enim renovabo commendationem, sed tempore. Sic habeto, non tibi maiori esse curae, ut iste tuus a me discessus quam fructuosissimus tibi sit, quam mihi; itaque, quoniam vestrae cautiones infirmae sunt, Graeculam tibi misi cautionem chirographi mei. Tu me velim

Ep. 18, 1. † *non imbec. a. tui, sed magis ut* (W.). *non ut imb. .... ut* (Crat.) aut *ut non imb. .... ut* (W.). *non i. a. t., sed m., ut* M., vulgo.

de ratione Gallici belli certiorem facias; ego enim
2 ignavissimo cuique maximam fidem habeo. Sed,
ut ad epistolas tuas redeam, cetera belle; illud miror:
quis solet eodem exemplo plures dare, qui sua manu
scribit? nam, quod in palimpsesto, laudo equidem
parsimoniam; sed miror, quid in illa chartula fuerit,
quod delere malueris quam haec *non* scribere, nisi
forte tuas formulas; non enim puto te meas epi-
stolas delere, ut reponas tuas. An hoc significas,
nihil fieri, frigere te, ne chartam quidem tibi sup-
peditare? iam ista tua culpa est, qui verecundiam
tecum extuleris et non hic nobiscum reliqueris.
3 Ego te Balbo, quum ad vos proficiscetur, more Ro-
mano commendabo: tu, si intervallum longius erit
mearum litterarum, ne sis admiratus; eram enim
afuturus mense Aprili. Has litteras scripsi in Pom-
ptino, quum ad villam M. Aemilii Philemonis de-
vertissem, ex qua iam audieram fremitum clientium
meorum, quos quidem tu mihi conciliasti; nam Ulu-
bris honoris mei causa vim maximam ranunculo-
rum se commosse constabat. Cura, ut valeas. VI.
Id. April. de Pomptino.

4 Epistolam tuam, quam accepi ab L. Arruntio,
conscidi innocentem; nihil enim habebat, quod non
vel in concione recte legi posset; sed et Arruntius
ita te mandasse aiebat et tu ascripseras. Verum
illud esto: nihil te ad me postea scripsisse demiror,
praesertim tam novis rebus.

XIX.

Scr. Regii V. Kal. Sextil. a. u. c. 710.

CICERO TREBATIO SAL.

Vide, quanti apud me sis; etsi iure id quidem, non enim te amore vinco; verumtamen, quod prae-

Ep. 19. *etsi .. quidem, non ... vinco; verumtamen* (W.). *e. .. q.: non ... vinco. verum t.* B.

senti tibi prope subnegaram, non tribueram certe, id absenti debere non potui; itaque, ut primum Velia navigare coepi, institui Topica Aristotelea conscribere ab ipsa urbe commonitus amantissima tui: eum librum tibi misi Regio scriptum, quam planissime res illa scribi potuit; sin tibi quaedam videbuntur obscuriora, cogitare debebis nullam artem litteris sine interprete et sine aliqua exercitatione percipi posse. Non longe abieris: num ius civile vestrum ex libris cognosci potest? qui quamquam plurimi sunt, doctorem tamen usumque desiderant: quamquam tu, si attente leges, si saepius, per te omnia consequere ut certe intelligas; ut vero etiam ipsi tibi loci proposita quaestione occurrant, exercitatione consequere, in qua quidem nos te continebimus, si et salvi redierimus et salva ista offenderimus. v. Kal. Sextil. Regio.

XX.

Scr. Veliae XIII. Kal. Sextiles a. u. c. 710.

CICERO TREBATIO SAL.

Amabilior mihi Velia fuit, quod te ab ea sensi 1
amari; sed quid ego dicam te, quem quis non amat? Rufio, medius fidius, tuus ita desiderabatur, ut si esset unus e nobis; sed te ego non reprehendo, qui illum ad aedificationem tuam traduxeris; quamquam enim Velia non est vilior quam Lupercal, tamen istuc malo quam haec omnia. Tu, si me audies, quem soles, has paternas possessiones tenebis — nescio quid enim Velienses verebantur —, neque Heletem, nobilem amnem, relinques nec Papirianam domum deseres: quamquam illa quidem

Ep. 19. *consequere ut* (W.). *c., ut* vulgo. Ep. 20, 1. *Heletem* (V. ex Epp. ad Atticum XVI, 7, 5 et ex Strabone). *Haletem* MB.

habet lotum, a quo etiam advenae teneri solent —
2 quem tamen si excideris, multum prospexeris —; sed in primis opportunum videtur, his praesertim temporibus, habere perfugium primum eorum urbem, quibus carus sis, deinde tuam domum tuosque agros, eaque remoto, salubri, amoeno loco; idque etiam mea interesse, mi Trebati, arbitror. Sed valebis meaque negotia videbis meque dis iuvantibus ante
3 brumam exspectabis. Ego a Sex. Fadio, Niconis discipulo, librum abstuli *Νίκωνος περὶ πολυφαγίας*: o medicum suavem meque docilem ad hanc disciplinam! sed Bassus noster me de hoc libro celavit; te quidem non videtur. Ventus increbrescit. Cura, ut valeas. XIII. Kal. Sextil. Velia.

XXI.

Scr. in Tusculano mense Maio aut Iunio a. u. c. 710.

CICERO TREBATIO SAL.

Silii causam te docui: is postea fuit apud me. Quum ei dicerem tibi videri sponsionem illam nos sine periculo facere posse, SI BONORUM TVRPILIAE POSSESSIONEM Q. CAEPIO PRAETOR EX EDICTO SVO MIHI DEDIT, negare aiebat Servium tabulas testamenti esse eas, quas instituisset is, qui factionem testamenti non habuerit; hoc idem Offilium dicere; tecum se locutum negabat meque rogavit, ut se et causam suam tibi commendarem. Nec vir melior, mi Testa, nec mihi amicior P. Silio quisquam est, te tamen excepto: gratissimum mihi igitur feceris, si ad eum ultro veneris eique pollicitus eris, sed, si me amas, quam primum: hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

Ep. 21. *Ofilium* (edd. vett.)?

XXII.

Scr. anno incerto.

CICERO TREBATIO SAL.

Illuseras heri inter scyphos, quod dixeram controversiam esse, possetne heres, quod furtum antea factum esset, furti recte agere. Itaque, etsi domum bene potus seroque redieram, tamen id caput, ubi haec controversia est, notavi et descriptum tibi misi, ut scires id, quod tu neminem sensisse dicebas, Sex. Aelium, M'. Manilium, M. Brutum sensisse: ego tamen Scaevolae et Testae assentior.

XXIII.

Scr. Romae (ante Tulliae obitum et post initium belli civilis, fortasse a. u. c. 708).

M. CICERO S. D. M. FADIO GALLO.

Tantum quod ex Arpinati veneram, quum mihi 1
a te litterae redditae sunt, ab eodemque accepi Avianii litteras, in quibus hoc inerat liberalissimum, nomina se facturum, quum venisset, qua ego vellem die. Fac, quaeso, qui ego sum, esse te: estne aut tui pudoris aut nostri primum rogare de die, deinde plus annua postulare? sed essent, mi Galle, omnia facilia, si et ea mercatus esses, quae ego desiderabam, et ad eam summam, quam volueram; ac tamen ista ipsa, quae te emisse scribis, non solum rata mihi erunt, sed etiam grata; plane enim intelligo te non modo studio, sed etiam amore usum, quae te delectarint, hominem, ut ego semper iudicavi, in omni iudicio elegantissimum, quae me
digna putaris, coëmisse. Sed velim maneat Dama- 2
sippus in sententia; prorsus enim ex istis emptionibus nullam desidero; tu autem ignarus instituti mei, quanti ego genus omnino signorum omnium

non aestimo, tanti ista quattuor aut quinque sumpsisti. Bacchas istas cum Musis Metelli comparas: quid simile? primum ipsas ego Musas numquam tanti putassem, atque id fecissem Musis omnibus approbantibus, sed tamen † erant aptum bibliothecae studiisque nostris congruens; Bacchis vero ubi est apud me locus? „At pulchellae sunt.“ Novi optime et saepe vidi: nominatim tibi signa mihi nota mandassem, si probassem; ea enim signa ego emere soleo, quae ad similitudinem gymnasiorum exornent mihi in palaestra locum. Martis vero signum quo mihi pacis auctori? gaudeo nullum Saturni signum fuisse; haec enim duo signa putarem mihi aes alienum attulisse. Mercurii mallem aliquod fuisset: felicius, puto, cum Avianio transigere
3 possemus. Quod tibi destinaras trapezophorum, si te delectat, habebis; sin autem sententiam mutasti, ego habebo scilicet. Ista quidem summa ne ego multo libentius emerim deversorium Tarracinae, ne semper hospiti molestus sim. Omnino liberti mei video esse culpam, cui plane res certas mandaram, itemque Iunii, quem puto tibi notum esse Avianii familiarem. Exedria quaedam mihi nova sunt instituta in porticula Tusculani: ea volebam tabellis ornare; etenim, si quid generis istiusmodi me delectat, pictura delectat. Sed tamen, si ista mihi sunt habenda, certiorem velim me facias, ubi sint, quando arcessantur, quo genere vecturae; si enim Damasippus in sententia non manebit, aliquem Pseu-
4 dodamasippum vel cum iactura reperiemus. Quod ad me de domo scribis iterum, iam id ego proficiscens mandaram meae Tulliae; ea enim ipsa hora acceperam tuas litteras; egeram etiam cum tuo

Ep. 23, 2. † *erant aptum b.* (W.). *erant ornamentum aptum b.* (W.; *erant a. b. ornam.* Kayser.) aut *erat a. b.* (edd. vett., B). 3. *trapezophorum* (W.). *trapezephorum* MB. — *Exedria* (W.). *Exhadria* M. *Exhedria* vulgo.

Nicia, quod is utitur, ut scis, familiariter Cassio. Ut redii autem, priusquam tuas legi has proximas litteras, quaesivi de mea Tullia, quid egisset: per Liciniam se egisse dicebat — sed opinor Cassium uti non ita multum sorore —; eam porro negare se audere, quum vir abesset — est enim profectus in Hispaniam † Dexius —, illo et absente et insciente migrare. Est mihi gratissimum tanti a te aestimatam consuetudinem vitae victusque nostri, primum ut eam domum sumeres, ut non modo prope me, sed plane mecum habitare posses, deinde ut migrare tanto opere festines. Sed ne vivam, si tibi concedo, ut eius rei tu cupidior sis, quam ego sum: itaque omnia experiar; video enim, quid mea intersit, quid utriusque nostrum. Si quid egero, faciam, ut scias: tu et ad omnia rescribes et, quando te exspectem, facies me, si tibi videtur, certiorem.

XXIV.

Scr. in Tusculano (ineunte m. Oct.?) a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. M. FADIO GALLO.

Amoris quidem tui, quoquo me verti, vestigia, 1
vel proxime de Tigellio; sensi enim ex litteris tuis valde te laborasse: amo igitur voluntatem. Sed pauca de re. Cipius, opinor, olim: „non omnibus dormio“: sic ego non omnibus, mi Galle, servio; etsi quae est haec servitus? olim, quum regnare existimabamur, non tam ab ullis, quam hoc tempore observor a familiarissimis Caesaris omnibus praeter istum: id ego in lucris pono, non ferre hominem pestilentiorem patria sua; eumque addictum iam † tum puto esse Calvi Licinii Hipponacteo praeconio.
At vide, quid suscenseat: Phameae causam rece- 2

Ep. 23, 4. *videtur* (M.). *videbitur* N., B. Ep. 24, 1. *iam † tum* (W.). *iam dudum* (L.)?

peram, ipsius quidem causa; erat enim mihi sane familiaris: is ad me venit dixitque iudicem sibi operam dare constituisse eo ipso die, quo de P. Sestio in consilium iri necesse erat; respondi nullo modo me facere posse; quem vellet alium diem si sumpsisset, me ei non defuturum; ille autem, qui sciret se nepotem bellum tibicinem habere et sat bonum unctorem, discessit a me, ut mihi videbatur, iratior. Habes „Sardos venales, alium alio nequiorem"; cognosti meam causam et istius salaconis iniquitatem. Catonem tuum mihi mitte; cupio enim legere: me adhuc non legisse turpe utrique nostrum est.

XXV.

Scr. in Tusculano (ineunte m. Octobri?) a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. M. FADIO GALLO.

1 Quod epistolam conscissam doles, noli laborare, salva est: domo petes, quum libebit. Quod autem me mones, valde gratum est, idque ut semper facias rogo; videris enim mihi vereri, † nisi istum habuerimus, rideamus *γέλωτα σαρδάνιον*. Sed heus tu, manum de tabula; magister adest citius, quam
2 putaramus; vereor, ne in catonium Catoninos. Mi Galle, cave putes quidquam melius quam epistolae tuae partem ab eo loco: „cetera labuntur". Secreto hoc audi, tecum habeto, ne Apellae quidem, liberto tuo, dixeris: praeter duo nos loquitur isto modo nemo; bene malene, videro, sed, quidquid est, nostrum est. Urge igitur nec transversum

Ep. 24, 2. *„Sardos .., .. nequiorem"* (W.). *S. .., .. nequiorem* vulgo. Ep. 25, 1. *vereri, † nisi i. habuerimus* (M., W.). *v., ne, nisi i. placatum h.* (W.) aut *v., ne, si i. iratum* (vel *inimicum*) *hab.* (W.). *v., ne, si i. infestum hab.* B. — *catonium* (W.). *catomum* M. *Catonium* B.

unguem, quod aiunt, a stilo; is enim est dicendi opifex; atque equidem aliquantum iam etiam noctis assumo.

XXVI.

Scr. in Tusculano a. u. c. 697.

CICERO S. D. GALLO.

Quum decimum iam diem graviter ex intestinis 1
laborarem neque iis, qui mea opera uti volebant,
me probarem non valere, quia febrim non haberem,
fugi in Tusculanum, quum quidem biduum ita ieiu-
nus fuissem, ut ne aquam quidem gustarem: itaque
confectus languore et fame magis tuum officium
desideravi, quam a te requiri putavi meum. Ego
autem quum omnes morbos reformido, tum *in* quo
Epicurum tuum Stoici male accipiunt, quia dicat
στραγγουρικὰ καὶ δυσεντερικὰ πάθη sibi molesta
esse, quorum alterum morbum edacitatis esse pu-
tant, alterum etiam turpioris intemperantiae. Sane
δυσεντερίαν pertimueram; sed visa est mihi vel
loci mutatio vel animi etiam relaxatio vel ipsa for-
tasse iam senescentis morbi remissio profuisse. Ac 2
tamen, ne mirere, unde hoc acciderit quomodove
commiserim, lex sumptuaria, quae videtur *λιτότητα*
attulisse, ea mihi fraudi fuit. Nam, dum volunt
isti lauti terra nata, quae lege excepta sunt, in
honorem adducere, fungos, heluellas, herbas omnes
ita condiunt, ut nihil possit esse suavius: in eas
quum incidissem in coena augurali apud Lentulum,
tanta me *διάρροια* arripuit, ut hodie primum vi-
deatur coepisse consistere. Ita ego, qui me ostreis
et muraenis facile abstinebam, a beta et a malva
deceptus sum; posthac igitur erimus cautiores. Tu
tamen, quum audisses ab Anicio — vidit enim me
nauseantem —, non modo mittendi causam iustam
habuisti, sed etiam visendi: ego hic cogito commo-

rari, quoad me reficiam, nam et vires et corpus amisi; sed, si morbum depulero, facile, ut spero, illa revocabo.

XXVII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

† M. CICERO S. D. GALLO.

1 Miror, cur me accuses, quum tibi id facere non
liceat; quod si liceret, tamen non debebas. „Ego
enim te“, *inquis*, „in consulatu observaram“, et ais
fore, ut te Caesar restituat. Multa tu quidem dicis,
sed tibi nemo credit. Tribunatum plebei dicis te
mea causa petisse: utinam semper esses tribunus!
intercessorem non quaereres. Negas me audere, quod
sentiam, dicere: quasi tibi, quum impudenter me ro-
2 gares, parum fortiter responderim. Haec tibi scripsi,
ut isto ipso in genere, in quo aliquid posse vis, te
nihil esse cognosceres. Quod si humaniter mecum
questus esses, libenter tibi me et facile purgassem;
non enim ingrata mihi sunt, quae fecisti, sed, quae
scripsisti, molesta. Me autem, propter quem ceteri
liberi sunt, tibi liberum non visum demiror; nam,
si falsa fuerunt, quae tu ad me, ut ais, detulisti,
quid tibi ego debeo? si vera, tu es optimus testis,
quid mihi populus Romanus debeat.

XXVIII.

Scr. Romae (post VII. K. Sextil.) a. u. c. 708.

[M.] CICERO S. D. CURIO.

1 Memini, quum mihi desipere videbare, quod cum istis potius viveres quam nobiscum; erat enim multo

Ep. 27. † *M. CICERO S. D. GALLO* (M., W.). *M. CICERO S. D. T. FADIO GALLO* (Pighius) aut *CICERO S. D. GALLO* (B.). 1. *liceat, quod* (W.)? — *„Ego e. te“, inquis, „in* (L.). *„ego e. te in* vulgo.

domicilium huius urbis, quum quidem haec urbs *fuit*, aptius humanitati et suavitati tuae quam tota Peloponnesus, nedum Patrae: nunc contra et vidisse mihi multum videris, quum prope desperatis his rebus te in Graeciam contulisti, et hoc tempore non solum sapiens, qui hinc absis, sed etiam beatus; quamquam quis, qui aliquid sapiat, nunc esse beatus potest? Sed, quod tu, cui licebat, pedibus 2
es consecutus, ut ibi esses, „ubi nec Pelopidarum" — nosti cetera —, nos idem propemodum consequimur alia ratione; quum enim salutationi nos dedimus amicorum, quae fit hoc etiam frequentius, quam solebat, quod quasi avem albam videntur bene sentientem civem videre, abdo me in bibliothecam. Itaqua opera efficio tanta, quanta fortasse tu senties; intellexi enim ex tuo sermone quodam, quum meam maestitiam et desperationem accusares domi tuae, discere te ex meis libris animum meum desiderare; sed mehercule et tum rem publicam luge- 3
bam, quae non solum *suis erga me*, sed etiam meis erga se beneficiis erat mihi *vita mea* carior, et hoc tempore, quamquam me non ratio solum consolatur, quae plurimum debet valere, sed etiam dies, quae stultis quoque mederi solet, tamen doleo ita rem communem esse dilapsam, ut ne spes quidem melius aliquando fore relinquatur. Nec vero nunc quidem culpa in eo est, in cuius potestate omnia sunt — nisi forte id ipsum esse non debuit —, sed alia casu, alia etiam nostra culpa sic acciderunt, ut *de* praeteritis non sit querendum. Reliquam spem nullam video; quare ad prima redeo: sapienter haec reliquisti, si consilio, feliciter, si casu.

Ep. 28, 1. *urbs fuit, aptius* (W.). *u., a.* M., vulgo. 3. *mihi vita mea carior* (W.). *m. c.* M. *m. vita c.* Kleyn., B.

XXIX.

Scr. Patris a. d. IIII. Kal. Nov. a. u. c. 709.

CURIUS [M.] CICERONI SUO SAL.

1 S. v. b. e.; sum enim χρήσει μὲν tuus, κτήσει δὲ Attici nostri; ergo fructus est tuus, mancipium illius, quod quidem si inter senes coëmptionales venale proscripserit, egerit non multum. At illa nostra praedicatio quanti est, nos, quod simus, quod habeamus, quod homines existimemur, id omne abs te habere! Quare, Cicero mi, persevera constanter nos conservare et Sulpicii successori nos de meliore nota commenda, quo facilius tui praeceptis obtemperare [possimus] teque ad ver libentes videre et
2 nostra refigere deportareque tuto possimus. Sed, amice magne, noli hanc epistolam Attico ostendere: sine eum errare et putare me virum bonum esse nec solere duo parietes de eadem fidelia dealbare. Ergo, patrone mi, bene vale Tironemque meum saluta nostris verbis. D. a. d. IIII. K. Nov.

XXX.

Scr. Romae ineunte mense Ianuario a. u. c. 710.

CICERO CURIO S. D.

1 Ego vero iam te nec hortor nec rogo, ut domum redeas; quin hinc ipse evolare cupio et aliquo pervenire, „ubi nec Pelopidarum nomen nec facta audiam“. Incredibile est, quam turpiter mihi facere videar, qui his rebus intersim: ne tu videris multo ante providisse, quid impenderet, tum, quum hinc profugisti. Quamquam haec etiam auditu acerba sunt, tamen audire tolerabilius est quam videre. In campo certe non fuisti, quum hora secunda

Ep. 29, 1. *b. e.* (W.). *b.* MB. Ep. 30, 1. *impenderet, tum* (W.). *inpenderet tum* vulgo.

comitiis quaestoriis institutis sella Q. Maximi, quem illi consulem esse dicebant, posita est, quo mortuo nuntiato sella ablata est, ille autem, qui comitiis tributis esset auspicatus, centuriata habuit, consulem hora septima renuntiavit, qui usque ad Kalendas Ian. esset, quae erant futurae mane postridie: ita Caninio consule scito neminem prandisse; nihil tamen eo consule mali factum est; fuit enim mirifica vigilantia, qui suo toto consulatu somnum non viderit. Haec tibi ridicula videntur; non enim ades; 2
quae si videres, lacrimas non teneres. Quid, si cetera scribam? sunt enim innumerabilia generis eiusdem, quae quidem ego non ferrem, nisi me in philosophiae portum contulissem et nisi haberem socium studiorum meorum Atticum nostrum; cuius quoniam proprium te esse scribis mancipio et nexo, meum autem usu et fructu, contentus isto sum; id enim est cuiusque proprium, quo quisque fruitur atque utitur. Sed haec alias pluribus. Acilius, qui in 3
Graeciam cum legionibus missus est, maximo meo beneficio est — bis enim est a me iudicio capitis rebus salvis defensus —, et est homo non ingratus meque vehementer observat: ad eum de te diligentissime scripsi eamque epistolam cum hac epistola coniunxi, quam ille quomodo acceperit et quid tibi pollicitus sit, velim ad me scribas.

XXXI.

Scr. Romae mense Februario a. u. c. 710.

CICERO CURIO S. D.

Facile perspexi ex tuis litteris, quod semper 1
studui, et me a te plurimi fieri et te intelligere,

Ep. 30, 1. *posita est* (W.). *p. esset* M., vulgo. 3. *missus est, usus maximo* (W.)? an *m. e., max. meo ben. usus est* (Kleyn.)? — *est — bis ... defensus —, et* (W.). *est; bis ... def., et* B. — *hac epistola* (M.). *h.* [*ep.*] edd. vett., B.

quam mihi carus esses; quod quoniam uterque nostrum consecutus est, reliquum est, ut officiis certemus inter nos, quibus aequo animo vel vincam te vel vincar abs te. Acilio non fuisse necesse meas
2 dari litteras facile patior; Sulpicii tibi operam intelligo ex tuis litteris non multum opus fuisse propter tuas res ita contractas, ut, quemadmodum scribis, nec caput nec pedes: equidem vellem, uti pedes haberent, ut aliquando redires; vides enim exaruisse iam veterem urbanitatem, ut Pomponius noster suo iure possit dicere: „nisi nos pauci retineamus gloriam antiquam Atticam“: ergo is tibi, nos ei succedimus. Veni igitur, quaeso, ne tamen semen urbanitatis una cum re publica intereat.

XXXII.

Scr. anno incerto (in Cilicia a. 703?)

[M.] CICERO S. D. VOLUMNIO.

1 Quod sine praenomine familiariter, ut debebas, ad me epistolam misisti, primum addubitavi, num a Volumnio senatore esset, quocum mihi est magnus usus; deinde *εὐτραπελία* litterarum fecit, ut intelligerem tuas esse; quibus in litteris omnia mihi periucunda fuerunt praeter illud, quod parum diligenter possessio salinarum mearum a te procuratore defenditur; ais enim, ut ego discesserim, omnia omnium dicta, in iis etiam Sestiana, in me conferri. Quid? tu id pateris? non *me* defendis? non resistis? Equidem sperabam ita notata me reliquisse genera dictorum meorum, ut cognosci sua sponte possent;
2 sed, quoniam tanta faex est in urbe, ut nihil tam sit *ἀκύθηρον*, quod non alicui venustum esse videatur, pugna, si me amas, nisi acuta *ἀμφιβολία*, nisi elegans *ὑπερβολή*, nisi *παράγραμμα* bellum,

Ep. 32, 1. *in iis* (W.). *in his* M., vulgo.

nisi ridiculum παρὰ προσδοκίαν, nisi cetera, quae sunt a me in secundo libro de Oratore per Antonii personam disputata de ridiculis, ἔντεχνα et arguta apparebunt, ut sacramento contendas mea non esse. Nam, de iudiciis quod quereris, multo laboro minus: trahantur per me pedibus omnes rei; sit vel Selius tam eloquens, ut possit probare se liberum: non laboro. Urbanitatis possessionem, amabo, quibusvis interdictis defendamus; in qua te unum metuo, contemno ceteros. Derideri te putas: nunc demum intelligo te sapere. Sed mehercules 3
extra iocum valde mihi tuae litterae facetae elegantesque visae sunt. Illa, quamvis ridicula essent, sicut erant, mihi tamen risum non moverunt; cupio enim nostrum illum amicum in tribunatu quam plurimum habere gravitatis, id*que* quum ipsius causa — est mihi, ut scis, in amoribus —, tum mehercule etiam rei publicae, quam quidem, quamvis in me ingrata sit, amare non desinam. Tu, mi Volumni, quoniam et instituisti et mihi vides esse gratum, scribe ad me quam saepissime de rebus urbanis, de re publica: iucundus est mihi sermo litterarum tuarum. Praeterea Dolabellam, quem ego perspicio et iudico cupidissimum esse atque amantissimum mei, cohortare et confirma et redde plane meum, non mehercule, quo quidquam desit; sed, quia valde *ei* cupio, non videor nimium laborare.

XXXIII.

Scr. Romae (post VII. Kal. Sext.) a. u. c. 708.

[M.] CICERO S. D. VOLUMNIO.

Quod declamationibus nostris cares, damni nihil 1
facis; quod Hirtio invideres, nisi eum amares, non

Ep. 32, 2. *per Antonii personam* (M.). [*p. A. p.*] Sch., B. — *te putas: nunc* (W.). *te p.? n.* vulgo. 3. *meum, non . . . desit; sed, quia* (W.). *m.: non . . . d., sed q.* vulgo.

erat causa invidendi, nisi forte ipsius eloquentiae magis quam, quod me audiret, invideres; nos enim plane, mi suavissime Volumni, aut nihil sumus aut nobis quidem ipsis displicemus gregalibus illis, quibus te plaudente vigebamus, amissis, ut etiam, si quando aliquid dignum nostro nomine emisimus, ingemescamus, quod haec „pinnigero, non armigero in corpore tela exerceantur“, ut ait Philoctetes apud
2 Attium, „abiecta gloria“. Sed tamen omnia mihi erunt, si tu veneris, hilariora; quamquam venies, ut ipse intelligis, in maximarum quasi concursum occupationum, quas si, ut volumus, exceperimus, ego vero multam salutem et foro dicam et curiae vivamque tecum multum et cum communibus nostris amatoribus; nam et Cassius tuus et Dolabella noster — vel potius uterque noster — studiis iisdem tenentur et meis aequissimis utuntur auribus. Opus est huc limatulo et polito tuo iudicio et illis interioribus litteris [meis], quibus saepe verecundiorem me in loquendo facis; mihi enim iudicatum est, si modo hoc Caesar aut patietur aut volet, deponere illam iam personam, in qua me saepe illi ipsi probavi, ac me totum in litteras abdere tecumque et cum ceteris earum studiosis honestissimo otio perfrui. Tu vellem ne veritus esses, ne † pluribus legerem tuas litteras, si mihi, quemadmodum scribis, longiores forte misisses, ac velim posthac sic statuas, tuas mihi litteras longissimas quasque gratissimas fore.

Ep. 33, 1. *quod „haec pinnigero* (W.)? *q. haec „p.* vulgo. — *Attium* (W.). *Accium* MB. 2. *litteris tuis, quibus* (W.)? — *ne perinvitus* (cd. Vaticanus) aut *ne per librarios* (Or.).

LIBER OCTAVUS.

M. CAELII EPISTOLAE AD M. TULLIUM CICERONEM.

I.

Scr. Romae mense Maio (post IX Kal. Iun.) a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI SAL.

Quod tibi discedens pollicitus sum me omnes 1
res urbanas diligentissime tibi perscripturum, data opera paravi, qui sic omnia persequeretur, ut verear, ne tibi nimium arguta haec sedulitas videatur. Tametsi tu scio quam sis curiosus et quam omnibus peregrinantibus gratum sit minimarum quoque rerum, quae domi gerantur, fieri certiores, tamen in hoc te deprecor, ne meum hoc officium arrogantiae condemnes, quod hunc laborem alteri delegavi, non quin mihi suavissimum sit et occupato et ad litteras scribendas, ut tu nosti, pigerrimo tuae memoriae dare operam, sed ipsum volumen, quod tibi misi, facile, ut ego arbitror, me excusat. Nescio cuius otii esset non modo perscribere haec, sed omnino animadvertere; omnia enim sunt ibi senatus consulta edicta, fabulae rumores; quod exemplum si forte minus te delectarit, ne molestiam

Ep. 1, 1. *discedenti* (W.)? — *delegavi, non quin* (W.). *d.: non q.* B

tibi cum impensa mea exhibeam, fac me certiorem.
2 Si quid in re publica maius actum erit, quod isti operarii minus commode persequi possint, et quemadmodum actum sit et quae existimatio secuta quaeque de eo spes sit, diligenter tibi ipsi perscribemus. Ut nunc est, nulla magno opere exspectatio est: nam et illi rumores de comitiis Transpadanorum Cumarum tenus caluerunt, Romam quum venissem, ne tenuissimam quidem auditionem de ea re accepi; praeterea Marcellus, quod adhuc nihil rettulit de successione provinciarum Galliarum et in Kalendas Iunias, ut mihi ipse dixit, eam distulit relationem, sane quam eos sermones † expressit, qui de eo tum fuerant, quum Romae nos essemus.
3 Tu si Pompeium, ut volebas, offendisti, qui tibi visus sit et quam orationem habuerit tecum quamque ostenderit voluntatem — solet enim aliud sentire et loqui neque tantum valere ingenio, ut non
4 appareat, quid cupiat —, fac mihi perscribas. Quod ad Caesarem, crebri et non belli de eo rumores, sed susurratores dumtaxat, veniunt: alius equitem perdidisse, quod, opinor, certe fictum est; alius septimam legionem vapulasse, ipsum apud Bellovacos circumsederi interclusum ab reliquo exercitu: neque adhuc certi quidquam est, neque haec incerta tamen vulgo iactantur, sed inter paucos, quos tu nosti, palam secreto narrantur; at Domitius, quum manus ad os apposuit. Te a. d. VIIII. Kal. Iunias subrostrani — quod illorum capiti sit! — dissiparant perisse: urbe ac foro toto maximus rumor fuit te a Q. Pompeio in itinere occisum. Ego,

Ep. 1, 2. *tibi ipsi perscribemus* (Pluygers). *t. p.* vulgo. — *caluerunt, Romam ... accepi; praeterea* (W.). *cal.; R. ... accepi. Pr.* vulgo. — † *expressit* (W.). *repressit* (L.) aut *pressit* (Or.). [*ex*]*pressit* B. — *essemus una. Tu* (Kayser)? 4. *quod attinet ad Caesarem* (W.)? — *quod ipsorum capiti* (W.)?

qui scirem Q. Pompeium Baulis † embaeneticam facere et usque eo, ut ego misererer eius, esurire, non sum commotus et, hoc mendacio, si qua pericula tibi impenderent, ut defungeremur, optavi. Plancus quidem tuus Ravennae est, et magno congiario donatus a Caesare nec beatus nec bene instructus est. Tui politici libri omnibus vigent.

II.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI SAL.

Certe, inquam, absolutus est — me praesente 1 pronuntiatum est —, et quidem *ab* omnibus ordinibus et singulis in uno quoque ordine sententiis. „Ride modo", inquis. Non mehercules: nihil umquam enim tam praeter opinionem, tam quod videretur omnibus indignum, accidit; quin ego, quum pro amicitia validissime faverem ei et me iam ad dolendum praeparassem, postquam factum est, obstupui et mihi visus sum captus esse. Quid alios putas? clamoribus scilicet maximis iudices corripuerunt et ostenderunt plane esse, quod ferri non posset; itaque relictus legi Liciniae maiore esse periculo videtur. Accessit huc, quod postridie eius absolutionem in theatrum Curionis Hortensius introiit, puto, ut suum gaudium gauderemus. Hic tibi

strepitus, fremitus, clamor tonitruum et rudentum sibilus.

Hoc magis animadversum est, quod intactus ab sibilo pervenerat Hortensius ad senectutem; sed tum tam bene, ut in totam vitam cuivis satis esset

Ep. 1, 4. *empeneticam* (Turnebus)? — *omnibus vigent* (edd. vett.). †*vigens* MB. Ep. 2, 1. *Liciniae maiore* (M.). *L. in m.* B.

2 et poeniteret eum iam vicisse. De re publica quod tibi scribam, nihil habeo: Marcelli impetus resederunt, non inertia, sed, ut mihi videbantur, consilio. De comitiis consularibus incertissima est existimatio: ego incidi in competitorem nobilem et nobilem agentem; nam M. Octavius Cn. f. et C. Hirrus mecum petunt. Hoc ideo scripsi, quod scio te acriter propter Hirrum nuntium nostrorum comitiorum exspectaturum. Tu tamen simulac me designatum audieris, ut tibi curae sit, quod *ad* pantheras attinet, rogo. Syngrapham Sittianam tibi commendo. Commentarium rerum urbanarum primum dedi L. Castrinio Paeto, secundum ei, qui has litteras tibi dedit.

III.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI SAL.

1 Estne? vici et tibi saepe, quod *me* negaras discedens curaturum, litteras mitto? Est, si quidem perferuntur, quas do. Atque hoc ego eo diligentius factito, quod, quum otiosus sum, plane, ubi delectem otiolum meum, non habeo. Tu quum Romae eras, hoc mihi certum ac iucundissimum vacanti negotium erat, tecum id otii tempus consumere, idque non mediocriter desidero, ut mihi non modo *ego* solus esse, sed Romae te profecto solitudo videatur facta, et, qui, quae mea negligentia est, multos saepe dies ad te, quum hic eras, non accedebam, nunc quotidie non esse te, ad quem cursitem, discrucior. Maxime vero, ut te dies noctesque quaeram, competitor Hirrus curat: quomodo

Ep. 2, 2. *videbantur* (M.). *videbatur* B. — *petunt* (W.). *petit* M., vulgo. — *tibi reddidit* (W.)? Ep. 3, 1. *ego eo* (Busch.). *ego* M. *eo* vulgo. *vici et* (W.). *v.? et* vulgo. — *curaturum litteras* (N.). *c.* [*tibi*] *l.* MB.

illum putas auguratus tuum competitorem dolere et dissimulare me certiorem quam se candidatum? de quo ut, quem optas, quam primum nuntium accipias, tua medius fidius magis quam mea causa cupio; nam, si fio, forsitan cum locupletiore fiam; sed hoc usque eo suave est, ut, si acciderit, tota vita risus nobis deesse non possit. Est tanti? est mehercules: non multum M. Octavium eorum odia, quae Hirrum premunt, quae permulta sunt, sublevant. Quod ad Philotimi liberti officium et bona 2
Milonis attinet, dedimus operam, ut et Philotimus quam honestissime Miloni absenti eiusque necessariis satisfaceret et secundum eius fidem et sedulitatem existimatio tua conservaretur. Illud nunc 3
a te peto, si eris, ut spero, otiosus, aliquod ad nos, ut intelligamus nos tibi curae esse, σύνταγμα conscribas. „Qui tibi istuc“, inquis, „in mentem venit, homini non inepto?“ volo aliquod ex tam multis tuis monumentis exstare, quod nostrae amicitiae memoriam posteris quoque prodat. Cuiusmodi velim, puto, quaeris: tu citius, qui omnem nosti disciplinam, quod maxime conveniat, excogitabis, genere tamen, quod et *ad* nos pertineat et διδασκαλίαν quandam, ut versetur inter manus, habeat.

IV.

Scr. Romae Kalendis Sextilibus a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI SAL.

Invideo tibi: tam multa quotidie, quae mirere, 1
istuc perferuntur: primum illud, absolutum Messalam; deinde eundem condemnatum; C. Marcellum

Ep. 3, 1. *se esse candidatum* (W.)?? — *nam, si fio, f. cum locupletiore fiam* (W.; *fiam* Pluygers). *nam mea, si fio, si f. c. l. referam* M. et, omisso altero *si*, vulgo. 3. *volo aliquod* (W.). *aliquid* M. *opto aliquod* Klotz., B. — *excogitabis, genere* (W.). *excogitabis. Genere* vulgo.

consulem factum; M. Calidium ab repulsa postulatum a Galliis duobus; P. Dolabellam xv. virum factum. Hoc tibi non invideo, caruisse te pulcherrimo spectaculo et Lentuli Cruris repulsi vultum non vidisse. At qua spe, quam certa opinione descenderat! quam ipso diffidente Dolabella! et hercules, nisi nostri equites acutius vidissent, paene conce-
2 dente adversario superasset. Illud te non arbitror miratum, Servaeum, designatum tribunum pl., condemnatum, *in* cuius locum C. Curio petit. Sane quam incutit multis, qui eum facilitatemque eius non norunt, magnum metum; sed, ut spero et volo et ut se fert ipse, bonos et senatum malet; totus, ut nunc est, hoc scaturit. Huius autem voluntatis initium et causa est, quod eum non mediocriter Caesar, qui solet infimorum hominum amicitiam sibi qualibet impensa adiungere, valde contempsit; qua in re mihi videtur illud perquam venuste cecidisse, quod a reliquis quoque est animadversum, ut Curio, qui nihil consilio facit, ratione et insidiis usus videretur in † evitandis iis consiliis, qui se intenderant adversarios in eius tribunatum: Lae-
3 lios et Antonios et id genus valentes dico. Has ego tibi litteras eo maiore misi intervallo, quod comitiorum dilationes occupatiorem me habebant et exspectare in dies exitum cogebant, ut confectis omnibus te facerem certiorem. Ad Kalendas Sext. usque exspectavi. Praetoriis morae quaedam inciderunt. Mea porro comitia quem eventum sint habitura, nescio; opinionem quidem, quod ad Hirrum attinet, incredibilem aedilium pl. comitiis nacta sunt: nam M. Coelium Vinicianum mentio illa fatua,

Ep. 4, 2. *quoque est anim.* (W. ex B. conj.). *q.* [*usque eo*] *est an.* B. — † *evitandis iis consiliis* (W.). *ev. iis consiliariis* (W.) aut *eorum ev. consiliis* (W.). *ev. iis c.* * * Klotz., B. (ut exciderit *quae inita erant ab illis* simileve aliquid).

quam deriseramus olim, et promulgatio de dictatore subito deiecit et deiectum magno clamore insecuta est; inde Hirrum cuncti iam non faciendum flagitare. Spero te celeriter et de nobis, quod sperasti, et de illo, quod vix sperare ausus es, auditurum. De re publica iam novi quidquam exspectare de- 4
sieramus; sed, quum senatus habitus esset ad Apollinis a. d. XI. Kal. Sext. et referretur de stipendio Cn. Pompeii, mentio facta est de legione ea, quam expensam tulit C. Caesari Pompeius, quo numero esset, quo appeteretur. † Cum Pompeius esse in Gallia, coactus est dicere Pompeius se legionem abducturum, sed non statim sub mentionem et convicium obtrectatorum; inde interrogatus de successione C. Caesaris, de qua, hoc est de provinciis, placitum est, ut quam primum ad urbem reverteretur Cn. Pompeius, ut coram eo de successione provinciarum ageretur; nam Ariminum ad exercitum Pompeius erat iturus, et statim iit. Puto Idibus Sext. de ea re actum iri. Profecto aut transigetur aliquid aut turpiter intercedetur; nam in disputando coniecit illam vocem Cn. Pompeius, omnes oportere senatui dicto audientes esse. Ego tamen sic nihil exspecto, quomodo Paullum, consulem designatum, primum sententiam dicentem. Saepius 5
te admoneo de syngrapha Sittiana — cupio enim te intelligere eam rem ad me valde pertinere —; item de pantheris, ut Cibyratas arcessas curesque, ut mihi vehantur; praeterea nuntiatum nobis *est* et pro certo iam habetur regem Alexandrinum mortuum: quid mihi suadeas, quomodo regnum illud se habeat, quis procuret, diligenter mihi perscribas. K. Sext.

Ep. 4, 4. *quo appeteretur* (M.). *quoad pet.* Clericus, B. — *Quum* (vel *Quae quum*) *esset in Gallia* (W.)? — *interrogatus de* (M.). *i. est de* L., W. olim, B. — *hoc est de provinciis* (M.). [*hoc .. pr.*] Ern., B.

V.

Scr. Romae mense Sextili (ante Id.) a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI SAL.

1 Qua tu cura sis, quod ad pacem provinciae tuae finitimarumque regionum attinet, nescio: ego quidem vehementer animi pendeo; nam, si hoc † more moderari possemus, ut pro viribus copiarum tuarum belli quoque existeret magnitudo et, quantum gloriae triumphoque opus esset, assequeremur, periculosam et gravem illam dimicationem evitaremus, nihil tam esset optandum: nunc, si Parthus movet aliquid, scio non mediocrem fore contentionem; tuus porro exercitus vix unum saltum tueri potest. Hanc autem nemo ducit rationem, sed omnia desiderantur ab eo, tamquam nihil denegatum sit ei, quo minus quam paratissimus esset, qui publico negotio
2 praepositus est. Accedit huc, quod successionem futuram propter Galliarum controversiam non video. Tametsi hac de re puto te constitutum, quid facturus esses, habere, tamen, quo maturius constitueres, quum hunc eventum providebam, visum est, ut te facerem certiorem; nosti enim haec tralaticia: de Galliis constituetur; erit, qui intercedat; deinde alius exsistet, qui, nisi libere liceat de omnibus provinciis decernere senatui, reliquas impediat: sic multum ac diu ludetur, atque ita diu, ut plus biennium
3 in his tricis moremur. Si quid novi de re publica quod tibi scriberem haberem, usus essem mea consuetudine, ut diligenter, et quid actum esset et quid ex eo futurum sperarem, perscriberem. Sane tamquam in quodam incili iam omnia adhaeserunt.

Ep. 5, 1. † *more moderari* (M., Or.). *modo mod.* (W.) aut *modo rem mod.* (Bengel., B.). — *eo, tamquam ... esset, qui* (W.). *eo — t. ... esset —, qui* B.

Marcellus idem illud de provinciis urget, neque adhuc frequentem senatum is efficere potuit. Hoc sic praeterito anno Curio tribunus *erit* et eadem actio de provinciis introibit: quam facile tunc sit omnia impedire et quam hoc Caesari, qui sua causa rem publicam non curent, sperent, non te fallit.

VI.

Scr. pr. Nonas Martias a. u. c. 704

CAELIUS CICERONI SAL.

Non dubito, quin perlatum ad te sit Appium a 1
Dolabella reum factum, sane [quam] non ea, qua existimaveram, invidia; neque enim stulte Appius, qui, simulatque Dolabella accessit ad tribunal, introierat in urbem triumphique postulationem abiecerat, quo facto rettudit sermones paratiorque visus est, quam speraverat accusator. Is nunc in te maximam spem habet. Scio tibi eum non esse odio: quam velis eum obligare, in tua manu est. Cum quo *si* simultas tibi non fuisset, liberius tibi de tota re esset: nunc, si ad illam summam veritatem legitimum ius exegeris, cavendum tibi erit, ne parum simpliciter et candide posuisse inimicitias videaris; in hanc partem porro tutum tibi erit, si quid volueris gratificari, nemo enim necessitudine et amicitia te deterritum ab officio dicet. Illud mihi occurrit, quod inter postulationem et nominis delationem uxor a Dolabella discessit: quid mihi 2
discedens mandaris, memini; quid ego tibi scripserim, te non arbitror oblitum. Non est iam tempus plura narrandi: unum illud monere te possum, si res tibi non displicebit, tamen hoc tempore nihil

Ep. 5, 3. *frequentiam senatus eff.* (Busch.)? *frequentem senatis* M. *Caesari, qui* (M.). *Caesar iique, qui* Kahnt., B.
Ep. 6, 1. *sane [quam] non* (Crat.). *s. quam non* M., vulgo. — *est. Cum . . . esset: nunc* (W.). *est; cum . . . esset. Nunc* vulgo. — *posuisse* (M.). *depos.* Cobet., B.

de tua voluntate ostendas et exspectes, quemad-
modum exeat ex hac causa. † Denique invidiosum
tibi sit, si emanarit; porro, *si* significatio ulla inter-
cesserit, clarius, quam deceat aut expediat, fiat; ne-
que ille tacere eam rem poterit, quae suae spei tam
opportuna acciderit quaeque in negotio conficiendo
tanto illustrior erit, quum praesertim is sit, qui, si
perniciosum sciret esse loqui de hac re, vix tamen
3 se contineret. Pompeius dicitur valde pro Appio
laborare, ut etiam putent alterum utrum de filiis
ad te missurum. Hic nos omnes absolvimus, et
hercules consaepta omnia foeda et inhonesta sunt.
Consules autem habemus summa diligentia: adhuc
senatus consultum nisi de feriis Latinis nullum fa-
cere potuerunt. Curioni nostro tribunatus congla-
4 ciat; sed dici non potest, quomodo hic omnia
iaceant: nisi ego cum tabernariis et aquariis pugna-
rem, veternus civitatem occupasset. Si Parthi vos
nihil calfaciunt, nos hic frigore rigescimus. Tamen,
quoquo modo potuit, sine Parthis Bibulus in Amano
nescio quid cohorticularum amisit: hoc sic nuntia-
5 tum est. Quod tibi supra scripsi Curionem valde
frigere, iam calet; nam ferventissime concerpitur;
levissime enim, quia de intercalando non obtinuerat,
transfugit ad populum et pro Caesare loqui coepit.
legemque viariam, non dissimilem agrariae Rulli,
et alimentariam, quae iubet aediles metiri, iactavit:
hoc nondum fecerat, quum priorem partem episto-
lae scripsi. Amabo te, si quid, quod opus fuerit
Appio, facies, ponito me in gratia. De Dolabella
integrum tibi reserves, suadeo: et huic rei, de qua

Ep. 6, 2. *causa.* † *Denique* (W.). *c. Vide, ne qua* (W.) aut *c. Vide, ne* (W.). — *fiat; neque enim ille* (L.)? 4. *calfaciunt* (vulgo). *calficiunt* MB. — *nos hic frigore* (edd. vett.). *nos nihil fr.* M. *nos non nihil fr.* B. 5. *quae iubet* (Graev.). *quas iubet* M. *qua i.* Man., B. — *me in gratia* (M.). *me ei in gr.* Or., B.

loquor, et dignitati tuae aequitatisque opinioni hoc ita facere expedit. Turpe tibi erit pantheras Graecas me non habere.

VII.

Scr. Romae Nonis Martiis a. u. c. 704.

CAELIUS CICERONI SAL.

Quam cito tu istinc decedere cupias, nescio; ego 1
quidem eo magis, quo adhuc felicius res gessisti, dum istic eris, de belli Parthici periculo cruciabor, ne hunc risum meum metus aliqui perturbet. Breviores has litteras properanti publicanorum tabellario subito dedi; tuo liberto pluribus verbis scriptas pridie dederam. Res autem novae nullae sane 2
acciderunt, nisi haec vis tibi scribi, quae certe vis: Cornificius adolescens Orestillae filiam sibi despondit; Paulla Valeria, soror Triarii, divortium sine causa, quo die vir e provincia venturus erat, fecit: nuptura est D. Bruto; nondum * * † rettuleras. Multa in hoc genere incredibilia te absente acciderunt. Servius Ocella nemini persuasisset se moechum esse, nisi triduo bis deprehensus esset. Quaeres: „ubi?“ *ubi* hercules ego minime vellem: relinquo tibi, quod ab aliis quaeras; neque enim displicet mihi imperatorem singulos percontari, cum qua sit aliqui deprehensus.

VIII.

Scr. Romae ineunte mense Octobri a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI SAL.

Etsi, de re publica quae tibi scribam, habeo, 1
tamen nihil, quod magis gavisurum te putem, habeo

Ep. 7, 1. *gessisti, dum* (W.). *gessisti. Dum* vulgo. 2. *Paulla* (vulgo). *Paula* MB. — *nondum * * † rettuleras* (M.). *n. res suas* (vel *dotem*) *rettulerat* (W.).? *nondum rettuleram* C. F. Hermanni conj, B.

quam hoc: scito C. Sempronium Rufum, mel ac delicias tuas, calumniam maximo plausu tulisse. Quaeris: „qua in causa?“ M. Tuccium, accusatorem suum, post ludos Romanos reum lege Plotia de vi fecit hoc consilio, quod videbat, si extraordinarius reus nemo accessisset, sibi hoc anno causam esse dicendam; dubium porro illi non erat, quid futurum esset. Nemini hoc deferre munusculum maluit quam suo accusatori: itaque sine ullo subscriptore descendit et Tuccium reum fecit. At ego, simulatque audivi, invocatus ad subsellia rei occurro; surgo neque verbum de re facio: totum Sempronium usque eo perago, ut Vestorium quoque interponam et illam fabulam narrem, quemadmodum tibi pro beneficio dederit, si quid iniuria ipsius
2 esset, ut Vestorius teneret. Haec quoque magna nunc contentio forum tenet: M. Servilius postquam, ut coeperat, omnibus in rebus turbarat nec, quod non venderet cuipiam, reliquerat maximaque nobis traditus erat invidia, neque Laterensis praetor postulante Pausania, nobis patronis, QVO EA PECUNIA PERVENISSET, recipere voluit, Q. Pilius, necessarius Attici nostri, de repetundis eum postulavit: magno illico fama surrexit et de damnatione ferventer loqui est coeptum. Quo vento proiicitur Appius minor, ut indicaret pecuniam ex bonis patris pervenisse ad Servilium praevaricationisque causa diceret depositum HS. LXXXI. Admiraris amentiam: immo, si actionem stultissimasque de se, nefarias de patre
3 confessiones audisses. Mittit in consilium eosdem

Ep. 8, 1. *Rufum, mel* (W.). *Rufum,* [*Rufum,*] B. — *si quid iniuria ipsius esset* (W.). † *si quod iniuriis suis* MB. 2. *nec, quod non venderet cuipiam, rel.* (W.). *nequod non v. quoiquam rel.* M. *nec q. non v. quicquam rel.* (L., Madvig., W. olim., B.)? — *praetor postulante* (V.). *praetorae post.* M. *praetor expost.* ed. Rom., B. — *illico* (edd. vett.). *ilico* MB. — *audisses. Mittit* (W.). *a.? m.* B.

illos, qui lites aestimarant iudices. Quum aequo numero sententiae fuissent, Laterensis leges ignorans pronuntiavit, quid singuli ordines iudicassent, et ad extremum, ut solent, NON REDIGAM. Postquam discessit et pro absoluto Servilius haberi coeptus est legisque unum et centesimum caput legit, in quo ita erat: QVOD EORVM IVDICVM MAIOR PARS IVDICARIT, ID IVS RATVMQVE ESTO, in tabulas absolutum non rettulit, ordinum iudicia perscripsit; postulante rursus Appio cum L. Lollio transegit et se relaturum dixit. Sic nunc neque absolutus neque damnatus Servilius de repetundis saucius Pilio tradetur; nam de divinatione Appius, quum calumniam iurasset, contendere ausus non est Pilioque cessit, et ipse de pecuniis repetundis a Serviliis est postulatus et praeterea de vi reus a quodam suo emissario, Sex. Tettio, factus. Recte hoc par habet. Quod ad rem publicam pertinet, 4
omnino multis diebus exspectatione Galliarum actum nihil est; aliquando tamen saepe re dilata et graviter acta et plane perspecta Cn. Pompeii voluntate in eam partem, ut eum decedere post Kalendas Martias placeret, senatus consultum, quod tibi misi, factum est auctoritatesque perscriptae.

S. C. AUCTORITATESQ. Pr. Kal. Octobres 5
in aede Apollinis scrib. affuerunt L. Domitius Cn. f. Fab. Ahenobarbus, Q. Caecilius Q. f. Fab. Metellus Pius Scipio, L. Villius L. F. Pom. Annalis, C. Septimius T. f. Quirina, C. Lucilius C. f. Pup. Hirrus, C. Scribonius C. f. Pop. Curio, L. Ateius L. f. An. Capito, M. Eppius M. f. Ter. Quod M. Marcellus cos. v. f. de provinciis consularibus, d. e. r. i. c., uti L. Paullus C. Marcellus coss., quum ma-

Ep. 8, 5. *AVCTORITATESQ.* (W.). *auctoritas* M. *S. C., Auctoritates* (W.)? *S. C. Auctoritates* Man., B. — *Ateius* (W.). *Atteius* MB.

gistratum inissent, ex Kal. Mart., quae in suo magistratu futurae essent, de consularibus provinciis ad senatum referrent, neve quid prius ex Kal. Mart. ad senatum referrent, neve quid coniunctim de ea re referretur a consulibus, utique eius rei causa per dies comitiales senatum haberent senatusque cons. facerent, et, quum de ea re ad senatum referretur a consulibus, qui eorum in CCC. iudicibus essent, † ses adducere liceret; si quid de ea re ad populum plebemve lato opus esset, uti Ser. Sulpicius M. Marcellus coss., praetores tribunique pl., quibus eorum videretur, ad populum plebemve ferrent; quod ii non tulissent, uti, quicumque deinceps essent, ad populum plebemve ferrent. I. n.

6 Pr. Kal. Octobres in aede Apollinis scrib. affuerunt L. Domitius Cn. f. Fab. Ahenobarbus Q. *Caecilius* Q. f. *Fab.* Metellus Pius Scipio, L. Villius L. f. Pom. Annalis, C. Septimius T. f. Quirina, *C. Lucilius C. f. Pup. Hirrus*, C. Scribonius C. f. Pop. Curio, L. Ateius L. f. An. Capito, M. Eppius M. f. Terentina. Quod M. Marcellus cos. v. f. de provinciis, d. e. r. i. c., senatum existimare neminem eorum, qui potestatem habent intercedendi impediendi, moram afferre oportere, quo minus de r. p. p. r. q. ad senatum referri senatique consultum fieri possit: qui impedierit prohibuerit, eum senatum existimare contra rem publicam fecisse; si quis huic

Ep. 8, 5. *in CCC. iud. essent, † ses. adducere* (W.). *in CCCLX. iud. e., add.* (W.) aut *in CCC. iud. e., eos add.* Man. B. An *in CCC. iud. e., s. f. s.* (i. e. sine fraude sua) *add.* (Hirschfeld in Hermes, 5, 296)? — *quod ii non* (M.). *q. si ii non* Cr., B. 6. *Ateius* (W.). *Atteius* MB. — *Terentina* (M.). *Teretina* B.

s. c. intercesserit, senatui placere auctoritatem perscribi et de ea re ad senatum populumque referri. Huic s. c. intercessit C. Caelius, L. Vinicius, P. Cornelius, C. Vibius Pansa, *tribuni pl.*

Item senatui placere de militibus, qui in exercitu C. Caesaris sunt, qui eorum stipendia emerita aut causas, quibus de causis missi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri, ut eorum ratio habeatur causaeque cognoscantur; si quis huic s. c. intercessisset, senatui placere auctoritatem perscribi et de ea re ad hunc ordinem referri. Huic s. c. intercessit *C.* Caelius, C. Pansa, tribuni pl. 7

Itemque senatui placere in Ciliciam provinciam, in VIII reliquas provincias, quas praetorii pro praetore obtin[er]ent, eos, qui praetores fuerunt neque in provincias cum imperio iverunt, quos eorum ex s. c. cum imperio in provincias pro praetore mitti oporteret, eos sortito in provincias mitti placere; si ex eo numero, quos *ex* s. c. in provincias ire oporteret, ad numerum non essent, qui in eas provincias proficiscerentur, tum, uti quodque collegium primum praetorum fuisset neque in provincias profecti essent, ita sorte in provincias proficiscerentur; si ii ad numerum non essent, tunc deinceps, proximi cuiusque collegii qui praetores fuissent neque in provincias profecti essent, in sortem coniicerentur, quoad is numerus effectus esset, quem ad numerum in provin- 8

Ep. 8, 8. *obtin[er]ent* (W.). *obtinerent* M., vulgo. — *in provincias c. i. iverunt* (W.). *in provinciam c. i. fuerunt* MB. — *tunc d., proximi c. collegii qui* (W.). *t. deinceps pr. c. c., qui* vulgo. — *tum deinceps* (W.)?

cias mitti oporteret; si quis huic s. c. intercessisset, auctoritas perscriberetur. Huic s. c. intercessit C. Caelius, C. Pansa, tribuni pl.

9 Illa praeterea Cn. Pompeii sunt animadversa, quae maxime confidentiam attulerunt hominibus, ut diceret se ante Kal. Martias non posse sine iniuria de provinciis Caesaris statuere, post Kal. Martias se non dubitaturum; quum interrogaretur, „si qui tum intercederent", dixit hoc nihil interesse, utrum Caesar senatui dicto audiens futurus non esset an pararet, qui senatum decernere non pateretur; „quid, si", inquit alius, „et consul esse et exercitum habere volet?" at ille quam clementer: „quid, si filius meus fustum mihi impingere volet?" His vocibus, ut existimarent homines Pompeio cum Caesare esse negotium, effecit; itaque iam, ut video, alteram utram ad condicionem descendere vult Caesar, ut aut maneat neque hoc anno sua ratio
10 habeatur aut, si designari poterit, decedat. Curio se contra eum totum parat: quid assequi possit, nescio; illud video, bene sentientem, etsi nihil effecerit, cadere non posse. Me tractat liberaliter Curio et mihi suo munere negotium imposuit; nam, si mihi non dedisset eas, quae ad ludos ei advectae erant Africanae, † potuit supersedere; nunc, quoniam dare necesse est, velim tibi curae sit, quod a te semper petii, ut aliquid istinc bestiarum habeamus. Sittianamque syngrapham tibi commendo; libertum Philonem istuc misi et Diogenem Grae-

Ep. 8, 9. *dubitaturum; quum ... pateretur; „quid* (W.). *d. Quum ... pat. „Quid* vulgo. — *utrum Caesar* (Crat.). *u. C. Caesar* MB. 10. † *potuit supersedere; nunc, q. dare* (MW.). *potui s.; n., q. dare* (Pluygers) aut *potuit supersederi* (sic edd. vett.); *n., q. dari* (W.). *potuit supersederi. n., q. dare* B. — *habeamus. Sitt.* (W.). *h., S.* vulgo. — *istuc* vulgo. *istoc* MB.

cum, quibus mandata et litteras ad te dedi: eos tibi et rem, de qua misi, velim curae habeas; nam, quam vehementer ad me pertineat, in iis, quas tibi illi reddent, litteris perscripsi.

IX.

Scr. Romae a. d. IV. Non. Septembres a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI SAL.

„Sic tu“, inquis, „Hirrum tractasti?“ immo, si 1
scias, quam facile, quam ne contentionis quidem minimae fuerit, pudeat te ausum illum umquam esse incedere tamquam tuum competitorem. Post repulsam vero risus facit: civem bonum ludit et contra Caesarem sententias dicit; exspectationem corripit; Curionem prorsus † curionem non mediocriter obiurgatus ac repulsa se mutavit. Praeterea, qui numquam in foro apparuerit, non multum in iudiciis versatus sit, agit causas liberales, sed raro post
meridiem. De provinciis quod tibi scripseram Idi- 2
bus Sext. actum iri, interpellavit iudicium Marcelli, consulis designati: in Kal. reiecta res est; ne frequentiam quidem efficere potuerant. Has litteras a. d. IV. Non. Septembres dedi, quum ad eam diem ne profligatum quidem quidquam erat. Ut video, causa haec integra in proximum annum transferetur, et, quantum divino, relinquendus tibi erit, qui provinciam obtineat; nam non expeditur successio,

Ep. 8, 10. *perscripsi* (W.). *descripsi* M., vulgo. Ep. 9, 1. † *curionem n. m. obiurgatus ac r. se m.* (W.). *obiurgat: ita, notatus hac r., se m.* (W.)? an *obiurgat: scilicet hac r. se m.* (Man.)? In *curionem* fortasse latet minus obscurum aliud verbum de nimiis Curionis *curis* (i. e. timore Caesaris potentiae cunctationeque Gallias ei detrahendi). *cur non m.* † *obiurgatus ac r. se m.* B. — *causas Cvirales* (Pluygers)? 2. *De provinciis quod* (W.). *De pr., quod* vulgo. — *reiecta res est* (W.). *reiecta est* M. *res r. est* Or., B. — *potuerant* (M.). *potuerunt* V., B. — *expedietur* (W.)?

quoniam Galliae, quae habent intercessorem, in eandem condicionem, quam ceterae provinciae, vocantur. Hoc mihi non est dubium; quo tibi magis scripsi,
3 ut ad hunc eventum te parares. Fere litteris omnibus tibi de pantheris scripsi: turpe tibi erit Patiscum Curioni decem pantheras misisse, te non multis partibus plures; quas ipsas Curio mihi et alias Africanas decem donavit, ne putes illum tantum praedia rustica dare scire. Tu, si modo memoria tenueris et Cibyratas arcessieris itemque in Pamphyliam litteras miseris — nam ibi plures capi aiunt —, quod voles, efficies. Hoc vehementius laboro nunc, quod seorsus a collega puto mihi omnia paranda. Amabo te, impera tibi hoc. Curare soles libenter, ut ego maiorem partem nihil curare: in hoc negotio nulla tua nisi loquendi cura est, hoc est imperandi et mandandi; nam, simulatque erunt captae, qui alant eas et deportent, habes eos, quos ad Sittianam syngrapham misi; puto etiam, si ullam spem mihi litteris ostenderis, me isto mis-
4 surum alios. M. Feridium, equitem Romanum, amici mei filium, bonum et strenuum adolescentem, qui ad suum negotium istuc venit, tibi commendo et te rogo, ut eum in tuorum numero habeas: agros, quos fructuarios habent civitates, vult tuo beneficio, quod tibi facile et honestum factu sit, immunes esse; gratos et bonos viros tibi obligaris.
5 Nolo te putare Favonium a columnariis praeteritum: optimus quisque eum non fecit. Pompeius tuus aperte *non vult* Caesarem et provinciam tenere cum exercitu et consul*em esse;* ipse tamen hanc sententiam dixit, nullum hoc tempore senatus consultum faciendum, Scipio hanc, ut Kal. Martiis de

Ep. 9, 2. *cond., quam* (M.). *c., in quam* Bentivol., B. 5. *aperte non vult Caesarem* ... *consulem esse; ipse* (L., W.). *ap. C. .. c. esse non volt. ipse* B. *ap. C. ... consul. ipse* M. — *provincias tenere* (W.)?

provinciis Galliis, neu quid coniunctim referretur; contristavit haec sententia Balbum Cornelium, et scio eum quaestum esse cum Scipione. Calidius in defensione sua fuit disertissimus, in accusatione satis frigidus.

X.

Scr. Romae a. d. XIIII. Kal. Decembres a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI SAL.

Sane quam litteris C. Cassii et Deiotari sumus 1
commoti; nam Cassius cis Euphraten copias Parthorum esse scripsit, Deiotarus profectas per Commagenen in provinciam nostram. Ego quidem praecipuum metum, quod ad te attinebat, habui, qui scirem, quam paratus ab exercitu esses, ne quod hic tumultus dignitati tuae periculum afferret: nam de vita, si paratior ab exercitu esses, timuissem; nunc haec exiguitas copiarum recessum, non dimicationem mihi tuam praesagiebat; hoc quomodo acciperent homines, quam probabilis necessitas futura esset, vereor etiam nunc, neque prius desinam formidare, quam tetigisse te Italiam audiero. Sed 2
de Parthorum transitu nuntii varios sermones excitarunt: alius enim Pompeium mittendum, alius ab urbe Pompeium non removendum, alius Caesarem cum suo exercitu, alius consules, nemo tamen ex senatus consulto privatos. Consules autem, quia verentur, ne illud senatus consultum fiat, ut paludati exeant et contumeliose praeter eos ad alium res transferatur, omnino senatum haberi nolunt, usque eo, ut parum diligentes in re publica videantur; sed honeste, sive negligentia sive inertia est sive ille, quem proposui, metus, latet sub hac temperantiae existimatione, nolle provinciam. A te

Ep. 10, 1. *paratus* (M.). *imparatus* L., B.

litterae non venerunt, et, nisi Deiotari subsecutae essent, in eam opinionem Cassius † veniat, quae diripuisset ipse, ut viderentur ab hoste vastata, finxisse bellum et Arabas in provinciam immisisse eosque Parthos esse senatui renuntiasse: quare tibi suadeo, quicumque est istic status rerum, diligenter et caute perscribas, ne aut velificatus alicui dicaris
3 aut aliquid, quod referret scire, reticuisse. Nunc exitus est anni; nam ego has litteras a. d. XIIII. Kal. Decembres scripsi. Plane nihil video ante Kal. Ianuarias agi posse: nosti Marcellum, quam tardus et parum efficax sit, itemque Servius quam cunctator; cuiusmodi putas hos esse aut quam id, quod nolint, conficere posse, qui, quae cupiunt, tamen ita frigide agunt, ut nolle existimentur? Novis magistratibus autem, si Parthicum bellum erit, haec causa primos menses occupabit; sin † aut sit aut non erit istic bellum aut tantum erit, ut vos aut successores parvis additis copiis sustinere possint, Curionem video se dupliciter iactaturum: primum, ut aliquid Caesari adimat; inde, ut aliquid Pompeio tribuat, quodvis quamlibet tenue munusculum. Paullus porro non humane de provincia loquitur: huius cupiditati occursurus est Furnius noster; plures
4 suspicari non possum. Haec novi: alia, quae possunt accidere, non cerno. Multa tempus afferre et praeparata mutare scio; sed intra fines hos, quaecumque acciderint, vertentur. Illud addo ad actiones C. Curionis, de agro Campano; de quo negant Caesarem laborare, sed Pompeium valde velle, ne va-
5 cuus advenienti Caesari pateat. Quod ad tuum decessum attinet, illud tibi non possum polliceri,

Ep. 10, 2. † *veniat* (M., W.). *venerat* (edd. vett., W.) aut *veniebat* (Ambr. 13, B). 3. *Servium, quam* (V.)? — *quod nolunt* (W.)? — *occupabit; sin* (W.). *o. Sin* vulgo. *sin † aut sit aut non* (M W.). *sin autem aut non* (N.) aut *sin aut non* (B.). 4. *valde velle* (L.). *v. nolle* M., vulgo.

me curaturum, ut tibi succedatur; illud certe praestabo, ne amplius prorogetur. Tui consilii est, si tempus, si senatus coget, si honeste a nobis recusari non poterit, velisne perseverare: mei officii est meminisse, qua obtestatione discedens mihi, ne paterer fieri, mandaris.

XI.

Scr. Romae inter Non. Maias et Non. Iunias a. u. c. 704.

CAELIUS CICERONI SAL.

Non diu, sed acriter nos tuae supplicationes tor- 1
serunt; incideramus enim in difficilem nodum: nam Curio tui cupidissimus, cui omnibus rationibus comitiales *dies* eripiebantur, negabat se ullo modo pati posse decerni supplicationes, ne, quod furore Paulli adeptus esset boni, sua culpa videretur amisisse et praevaricator causae publicae existimaretur; itaque ad pactionem descendimus, et confirmarunt consules se his supplicationibus in hunc annum non usuros. Plane, quod utrisque consulibus gratias agas, est; Paullo magis certe; nam Marcellus sic respondit ei, *se* spem in istis supplicationibus non habere, Paullus, se omnino in hunc annum non edicturum. Renuntiatum nobis erat Hirrum diutius 2
dicturum: prehendimus eum; non modo non fecit, sed, quum de hostiis ageretur et posset rem impedire, si, ut numeraretur, postularet, tacuit; tantum Catoni assensus est, qui de te locutus honorifice non decrerat supplicationes; tertius ad hos Favonius accessit. Quare pro cuiusque natura et instituto gratiae sunt agendae: his, quod tantum voluntatem ostenderunt, pro sententia, quum impedire possent, non pugnarunt; Curioni vero, quod de suarum actionum cursu tua causa deflexit. Nam Furnius et Lentulus, ut debuerunt, quasi eorum res esset, una nobiscum circumierunt et laborarunt.

Balbi quoque Cornelii operam et sedulitatem laudare possum; nam cum Curione vehementer locutus est et eum, si aliter fecisset, iniuriam Caesari facturum dixit, tum eius fidem in suspicionem adduxit. Decrerant quidam, qui * * * neque transigi volebant, Domitii, Scipiones; quibus hac re ad intercessionem evocandam interpellantibus venustissime Curio respondit se eo libentius non intercedere, quod quosdam, qui decernerent, videret confici nolle.
3 Quod ad rem publicam attinet, in unam causam omnis contentio coniecta est, de provinciis: in qua adhuc incubuisse cum senatu Pompeius videtur, ut Caesar Id. Novembr. decedat; Curio omnia potius subire constituit quam id pati, ceteras suas abiecit actiones. Nostri porro, quos tu bene nosti, ad extremum certamen rem deducere non audent. Scena rei totius haec: Pompeius, tamquam Caesarem non impugnet, sed, quod illi aequum putet, constituat, ait Curionem quaerere discordias, valde autem non vult et plane timet Caesarem consulem designari prius, quam exercitum et provincias tradiderit; accipitur satis male a Curione, et totus eius secundus consulatus exagitatur. Hoc tibi dico: si omnibus rebus prement Curionem, Caesar defendet intercessorem; si — quod videntur — reformidarint, Caesar,
4 quoad volet, manebit. Quam quisque sententiam dixerit, in commentario est rerum urbanarum: ex quo tu, quae digna sunt, selige; multa transi, in

Ep. 11, 2. *Decrerant quidam* (W.). *deserant quidem* M. *decrerant quidem* Man., B. — *qui * * * neque* (W.; *qui neque* Asc. pr.). Excidit prius aliquod membrum a *neque* incipiens. *quinique* M. *qui inique* Crat., B. 3. *in qua adhuc incubuisse* (W.). *in quam a. est inc.* M. *in qua a. est. inc.* B. — *audent* (vulgo). *audeant* MB. *audebunt* (W.)? *audebant* (Klotz.)? — *ille aequum* (Ern.)? — *provincias* (W.). *provinciam* M., vulgo. — *reformidarint* (Crat.). *reformidarunt* M. *reformidabunt* N., B.

primis ludorum explosiones et funerum et ineptiarum ceterarum, plura habet utilia; denique malo in hanc partem errare, ut, quae non desideres, audias quam quidquam, quod opus sit, praetermittatur. Tibi curae fuisse de Sittiano negotio gaudeo; sed, quoniam suspicaris minus certa fide eos *esse, quos* tibi misi, tamquam procurator, sic agas, rogo.

XII.

Scr. Romae mense Septembri a. u. c. 704.

CAELIUS CICERONI SAL.

Pudet me tibi confiteri et queri de Appii, homi- 1
nis ingratissimi, iniuriis, qui me odisse, quia magna mihi debebat beneficia, coepit et, quum homo avarus, ut ea solveret, sibi imperare non posset, occultum bellum mihi indixit, ita occultum tamen, ut multi mihi renuntiarent et ipse facile animadverterem male eum de me cogitare. Posteaquam vero comperi eum collegium tentasse, deinde aperte cum quibusdam locutum, cum L. Domitio, ut nunc est mihi inimicissimo homine, deliberare, velle hoc munusculum deferre Cn. Pompeio, ipsum *ut* reprehenderem et ab eo deprecarer iniuriam, quem vitam mihi debere putaram, impetrare a me non
potui. Quid ergo est? tamen cum eius aliquot 2
amicis, qui testes erant meorum in illum meritorum, locutus sum. Posteaquam illum ne cui satisfaceret quidem me dignum habere sensi, malui collegae eius, homini alienissimo et mihi propter amicitiam tuam non aequissimo, me obligare quam illius simiae vultum subire. Id postquam resciit, excanduit et me causam inimicitiarum quaerere

Ep. 11, 4. *fide eos esse, quos t. misi* (W.) *f. eos tibi visos* M. *f. esse, quos t. misi* B. Ep. 12, 2. *et mihi propter* (W.). *mihi et pr.* M., vulgo.

clamitavit, ut, si mihi in pecunia minus satisfecisset, per hanc speciem simultatis eum consectarer. Postea non destitit arcessere Polam Servium accusatorem,
3 inire cum Domitio consilia. Quibus quum parum procederet, ut ulla lege mihi ponerent accusatorem, compellari ea lege me voluerunt, qua *ipsi* dicere non poterant: insolentissimi homines summis Circensibus ludis meis postulandum me lege Scantinia curarunt. Vix hoc erat Pola elocutus, quum ego Appium censorem eadem lege postulavi: quod melius caderet, nihil vidi; nam sic est a populo et non infimo quoque approbatum, ut maiorem Appio dolorem fama quam postulatio attulerit. Praeterea coepi sacellum, in domo quod est, ab eo petere.
4 Conturbat me mora servi huius, qui tibi litteras attulit; nam acceptis prioribus litteris amplius *dies* quadraginta mansit. Quid tibi scribam, nescio: scis Domitio *comitiorum* diem timori esse? te exspecto valde et quam primum videre cupio; a te peto, ut meas iniurias proinde doleas, ut me existimas et dolere et ulcisci tuas solere.

XIII.

Scr. Romae inter Non. Maias et Non. Iunias a. u. c. 704.

CAELIUS CICERONI SAL.

1 Gratulor tibi affinitatem viri medius fidius optimi; nam hoc ego de illo existimo: cetera porro, quibus adhuc ille sibi parum utilis fuit, et aetate iam sunt decussa et consuetudine atque auctoritate tua, pudore Tulliae, si qua restabunt, confido celeriter sublatum iri; non est enim pugnax in vitiis neque

Ep. 12, 3. *ut alia lege* (Pluygers) *ut ulla alia l.* vel *ut a. u. l.* (W.)? *qua ipsi dicere* (Ern). *q. d.* MB. — *curarunt* (W.). *curant* M, vulgo. 4. *a. dies quadr.* (Or.). *dies* om. M. *a. q. d.* Crat., B. An *dies amplius q.* (W.)? — *esse? te* (Man.). *esse. Te* vulgo.

hebes ad id, quod melius est, intelligendum. Deinde — quod maximum est — ego illum valde amo. Voles, Cicero, Curionem nostrum lautum interces- 2
sionis de provinciis exitum habuisse: nam, quum *de* intercessione referretur, quae relatio fiebat ex senatus consulto, primaque M. Marcelli sententia pronuntiata esset, qui agendum cum tribunis pl. censebat, frequens senatus in alia omnia iit; stomacho est scilicet Pompeius Magnus nunc ita languenti, ut vix id, quod sibi placeat, reperiat: transierant illuc, rationem *esse* eius habendam, qui *neque* exercitum neque provincias traderet. Quemadmodum hoc Pompeius laturus sit, quum cognoro, scribam: quidnam rei publicae futurum sit, si *aut armis resistat* aut non curet, vos senes divites videritis. Q. Hortensius, quum has litteras scripsi, animam agebat.

XIV.

Scr. Romae mense Septembri a. u. c. 704.

CAELIUS CICERONI SAL.

Tanti non fuit Arsacen capere et Seleuceam 1
expugnare, ut earum rerum, quae hic gestae sunt, spectaculo careres: numquam tibi oculi doluissent, si in repulsa Domitii vultum vidisses. Magna illa comitia fuerunt et plane studia ex partium sensu apparuerunt: perpauci necessitudinem secuti officium praestiterunt. Itaque mihi est Domitius inimicissimus, ut ne familiarem quidem suum quemquam tam oderit quam me, atque eo magis, quod

Ep. 13, 1. *melius est* (W.). *m. sit* M., vulgo. 2. *est scil. Pompeius* (M., vulgo). *est [scil. P.] M.* Man., B. — *rationem esse eius habendam* (W.) *ut ratione eius habenda* M. *r. eius h.* B. — *cognoro, scribam* (W.). *cognoscam* MB.

per iniuriam sibi putat ereptum *auguratum*, cuius ego auctor fuerim. Nunc furit tam gavisos homines suum dolorem † unumque move studiosiorem Antonii: nam Cn. Saturninum adolescentem *adolescens* ipse Cn. Domitius reum fecit, sane quam superiore a vita invidiosum; quod iudicium nunc in exspectatione est, etiam in bona spe post Sex.
2 Peducaei absolutionem. De summa re publica saepe tibi scripsi me *ad* annum pacem non videre, et, quo propius ea contentio, quam fieri necesse est, accedit, eo clarius id periculum apparet. Propositum hoc est, de quo, qui rerum potiuntur, sunt dimicaturi, quod Cn. Pompeius constituit non pati C. Caesarem consulem aliter fieri, nisi exercitum et provincias tradiderit, Caesari autem persuasum est se salvum esse non posse, *si* ab exercitu recesserit; fert illam tamen condicionem, ut ambo exercitus tradant. Sic illi amores et invidiosa coniunctio non ad occultam recidit obtrectationem, sed ad bellum se erumpit. Neque, mearum rerum quid consilii capiam, reperio — quod non dubito quin te quoque haec deliberatio sit perturbatura —; nam mihi cum hominibus his et gratia et † necessitu-
3 dinem cum: causam illam, non homines odi. Illud te non arbitror fugere, quin homines in dissensione domestica debeant, quamdiu civiliter sine armis certetur, honestiorem sequi partem, ubi ad bellum

Ep. 14, 1. *ereptum auguratum* (W.). *aug. er.* Gron., B. *auguratum* om. M. — † *unumque move stud.* (M., W.). *u. modo me fuisse st.* (W.)? An *u. modo me st.* (B.). — *adolescentem adolescens ipse* (W.). *adolescentem i.* M., vulgo. 2. *ad annum* (W.). *annum* M. *annuam* B. — *tradiderit, Caesari* (W.). *tr.; C.* B. — *erumpit* (cd. Sigon.). *erupit* MB. — *erumpit. Neque* (W.). *er.; neque* B. — *reperio — quod . . . pert. —; nam* (W.). *rep.; quod . . . pert. Nam* vulgo. — *et* † *necessitudinem cum* (MW.). *et necessitudo intercedit* (W.)? An *et n. est* (W., B.)? — *non item homines* (W.)? *unde h.* M.

et castra ventum sit, firmiorem, et id melius statuere, quod tutius sit. In hac discordia video Cn. Pompeium senatum quique res iudicant secum habiturum, ad Caesarem omnes, qui cum timore aut mala spe vivant, accessuros; exercitum conferendum non esse. Omnino satis spatii est ad considerandas utriusque copias et eligendam partem.
Prope oblitus sum, quod maxime fuit scribendum: 4
scis Appium censorem hic ostenta facere: de signis et tabulis, de agri modo, de aere alieno acerrime agere? persuasum est ei censuram lomentum aut nitrum esse: errare mihi videtur; nam sordes eluere vult, venas sibi omnes et viscera aperit. Curre, per deos atque homines! et quam primum haec risum veni, legis Scantiniae iudicium apud Drusum fieri, Appium de tabulis et signis agere; crede mihi, est properandum. Curio noster sapienter id, quod remisit de stipendio Pompeii, fecisse existimatur. Ad summam, quaeris, quid putem futurum: si alteruter eorum ad Parthicum bellum non eat, video magnas impendere discordias, quas ferrum et vis iudicabit; uterque et animo et copiis est paratus. Si sine † suo periculo fieri posset, magnum et iucundum tibi Fortuna spectaculum parabat.

XV.

Scr. exeunte mense Februario a. u. c. 705.

CAELIUS CICERONI SAL.

Ecquando tu hominem ineptiorem quam tuum 1
Cn. Pompeium vidisti, qui tantas turbas, qui tam nugax esset, commorit? ecquem autem Caesare

Ep. 14, 3. *vivunt* (W.)? *vivant* M., vulgo. 4. *facere: de* (W.). *f.? de* vulgo. — *nam sordes* (M., vulgo). *nam, dum s.* (L., B.)? — *sordes suas eluere* (W.)? — *diiudicabit* (W. olim, B.)? *sine* † *suo* (M.). *s. summo* (Va.) aut *s. tuo* (Vb., B.). Ep. 15, 1. *qui tam* (M.). *quum tam* (Ern., W. olim, B.)?

nostro acriorem in rebus gerendis, eodem in victoria temperatiorem aut legisti aut audisti? Quid est? num tibi nostri milites, qui durissimis et frigidissimis locis, teterrima hieme bellum ambulando confecerunt, malis orbiculatis esse pasti videntur? „Quid? tam“, inquis, „gloriose omnia?“ Immo, si scias, quam sollicitus sim, tum hanc meam gloriam, quae ad me nihil pertinet, *non* derideas; quae tibi exponere nisi coram non possum, idque celeriter fore spero; nam me, quum expulisset ex Italia Pompeium, constituit ad urbem vocare, id quod iam existimo confectum, nisi si maluit Pompeius Brun-
2 disii circumsederi. Peream, si minima causa est properandi isto mihi, quod te videre et omnia intima conferre discupio, habeo autem quam multa. Hui vereor, quod solet fieri, ne, quum te videro, omnia obliviscar. Sed tamen quod ob scelus iter mihi necessarium retro ad Alpes versus incidit? Ideo, quod Intimelii in armis sunt, neque de magna causa: Bellienus, verna Demetrii, qui ibi cum praesidio erat, Domitium quendam, nobilem illic Caesaris hospitem, a contraria factione nummis acceptis comprehendit et strangulavit; civitas ad arma iit; eo nunc cum * cohortibus mihi per nives eundum est. „Usque quaque“, inquis, „se Domitii male dant“. Vellem quidem Venere prognatus tantum animi habuisset in vestro Domitio, quantum Psecade natus in hoc habuit. Ciceroni f. s. d.

Ep. 15, 1. *„Quid? tam“, inquis, „glor. omnia?“ Immo, si scias* (W.). *„quid iam?“ inquis. gloriose omnia. si* MB. (*gloriose. Immo, si* L.). — *pertinet, non derideas* (W.). *p., d.* M., vulgo. (Gronov. *non* post *tum* addi voluit.) — *derideas; quod* (W.)? — *me Caesar, quum exp.* (W.)? — *nisi maluit* (Crat.)? An *nisi se m.* (W.)? 2. *quod ob* (W.). *quam ob* M. *quodnam ob* edd. vett., B. — *Intemelii* (W.)? — *illic C. hosp.* (Graev.). *i., C. h.* vulgo. — *vellem equidem* (W.)? — *psecade* (W.)?

XVI.

Scr. mense Aprili (circiter Id.) a. u. c. 705.

CAELIUS CICERONI SAL.

Exanimatus tuis litteris, quibus te nihil nisi 1
triste cogitare ostendisti neque, id quid esset, perscripsisti neque non tamen, quale esset, quod cogitares, aperuisti, has ad te illico litteras scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos te oro et obsecro, ne quid gravius de salute et incolumitate tua consulas; nam deos hominesque amicitiamque nostram testificor me tibi praedixisse neque temere monuisse, sed, postquam Caesarem convenerim sententiamque eius, qualis futura esset parta victoria, cognoverim, te certiorem fecisse. Si existimas eandem rationem fore Caesaris in dimittendis adversariis et condicionibus ferendis, erras: nihil nisi atrox et saevum cogitat atque etiam loquitur: iratus senatui exiit, his intercessionibus plane incitatus est; non mehercules erit deprecationi locus.
Quare, si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes 2
tuae reliquae tibi carae sunt, si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus, valemus, quorum fortunam non debes velle conturbare, ut eam causam, in cuius victoria salus nostra est, odisse aut relinquere cogamur aut impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus —; denique illud cogita: quod offensae fuerit in ista cunctatione, te subisse; nunc te contra victorem Caesarem facere, quem dubiis rebus laedere noluisti, et ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summae stultitiae est. Vide, ne, dum pudet te parum opti-

Ep. 16, 1. *illico* (M2 ad Att. X, 9, A), vulgo. *ilico* M. et M1 (ad Att.), B. 2. *habeamus —; den.* (W.). *h. Denique* vulgo. — *victorem Caesarem* (M. ad Att., W., et sic voluit B.). *Caesarem* om. M., vulgo.

matem esse, parum diligenter, quid optimum sit,
3 eligas. Quod si totum tibi persuadere non possum, saltem, dum, quid de Hispaniis agamus, scitur, exspecta; quas tibi nuntio adventu Caesaris fore nostras. Quam isti spem habeant amissis Hispaniis, nescio; quod porro tuum consilium sit ad desperatos accedere, non medius fidius reperio.
4 Hoc, quod tu non dicendo mihi significasti, Caesar audierat ac, simulatque „have“ mihi dixit, statim, quid de te audisset, exposuit: negavi me scire, sed tamen ab eo petii, ut ad te litteras mitteret, quibus maxime ad remanendum commoveri posses. Me secum in Hispaniam ducit; nam, nisi ita faceret, ego prius, quam ad urbem accederem, ubicumque esses, ad te percucurrissem et hoc a te praesens contendissem
5 atque omni vi te retinuissem. Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuosque omnes funditus evertas, ne te sciens prudensque eo demittas, unde exitum vides nullum esse. Quod si te aut voces optimatium commovent aut nonnullorum hominum insolentiam et iactationem ferre non potes, eligas censeo aliquod oppidum vacuum a bello, dum haec decernuntur, quae iam erunt confecta. Id si feceris, et ego te sapienter fecisse iudicabo et Caesarem non offendes.

XVII.

Scr. Romae mense Martio a. u. c. 706.

CAELIUS CICERONI SAL.

1 Ergo me potius in Hispania fuisse tum quam Formiis, quum tu profectus es ad Pompeium! quod utinam † aut Appius Claudius in ista parte C. Curio,

Ep. 16, 4. *percucurrissem* (M2 ad Att.; M1 *pervicurr.*). *percurr.* M., vulgo. Ep. 17. 1. † *aut A. Cl. in ista parte C. C.* (M.). *ne aut A. Cl. in i. p. fuisset* (vel *aut A. Cl. in i. p. non fuisset*) *aut in hac C. C.* aut *aut A. Cl. in hac*

cuius amicitia me paullatim in hanc perditam causam imposuit; nam mihi sentio bonam mentem iracundia et amore ablatam. Tu porro, quum ad te proficiscens Arimino noctu venissem, dum mihi pacis mandata das ad Caesarem et mirificum civem agis, amici officium neglexisti neque mihi consuluisti. Neque haec dico, quod diffidam huic causae, sed, crede mihi, perire satius est quam hos videre. Quod si timor vestrae crudelitatis non esset, 2
eiecti iampridem hinc essemus; nam hic nunc praeter feneratores paucos nec homo nec ordo quisquam est nisi Pompeianus. Equidem iam effeci, ut maxime plebs et qui antea noster fuit populus vester esset. „Cur hoc?" inquis. Immo reliqua exspectate: vos invitos vincere coegero. † Arruntanum me Catonem: vos dormitis, nec † haec adhuc mihi videmini intelligere, qua nos pateamus et quam simus imbecilli. Atque hoc nullius praemii spe faciam, sed, quod apud me plurimum solet valere, doloris atque indignitatis causa. Quid istic facitis? proelium exspectatis, quod firmissimum † haec? vestras copias non novi: nostri valde depugnare et facile algere et esurire consuerunt.

fuisset aut in ista p. C. C. (W.). *aut A. Cl. in hac parte fuisset aut in i. p. C. C.* Klotz., B. Ep. 17, 1. *sed, crede mihi, p.* (W.). *sed cr. m., p.* B. 2. *coëgero.* † *Arruntanum me Catonem* (M.). *c. Geram alterum me C.* Or., B. — *nec* † *haec adhuc* (M W.). *nec hoc a.* (W.) aut *nec a.* (ed. Mediol.). *neque a.* B. — *qua nos p.* (M.). *quam nos p.* Crat., B. — *quod firmissimum* † *haec?* (M.). *q. f. habet?* Or., B. (saltem oportuit esse: *q. f. hic habet*).

LIBER NONUS.

AD M. VARRONEM ET CETEROS.

I.

Scr. Romae a. u. c. 708 (post Kal. Octobres?).

CICERO VARRONI SAL.

1 Ex iis litteris, quas Atticus a te missas mihi legit, quid ageres et ubi esses, cognovi; quando autem te visuri essemus, nihil sane ex iisdem litteris potui suspicari. In spem tamen venio appropinquare tuum adventum: qui mihi utinam solatio sit! etsi tot tantisque rebus urgemur, nullam ut allevationem quisquam non stultissimus sperare debeat; sed tamen aut tu potes me aut ego te for-
2 tasse aliqua re iuvare; scito enim me, posteaquam in urbem venerim, redisse cum veteribus amicis, id est cum libris nostris, in gratiam; etsi non idcirco eorum usum dimiseram, quod iis suscenserem, sed quod eorum me suppudebat; videbar enim mihi, quum me in res turbulentissimas infidelissimis sociis demisissem, praeceptis illorum non satis paruisse. Ignoscunt mihi, revocant in consuetudinem pristinam teque, quod in ea permanseris, sapientiorem quam me dicunt fuisse. Quamobrem, quoniam placatis iis utor, videor sperare debere, si te viderim,

Ep. 1. *CICERO V.* (W.). *CICERO* [*M.*] *V.* B. 1. *nullam ut allevat.* (Crat.). *n. adlev.* M. *ut n. allev.* (edd. vett.)? *n. ut lev.* Or., B.

et ea, quae premant, et ea, quae impendeant, me facile transiturum. Quamobrem, sive in Tusculano sive in Cumano ad te placebit sive, quod minime velim, Romae, dummodo simul simus, perficiam profecto, ut id utrique nostrum commodissimum esse videatur.

II.

Scr. Romae exeunte mense Aprili a. u. c. 708.

CICERO VARRONI.

Caninius *tuus* et idem noster, quum ad me per- 1
vesperi venisset et se postridie mane ad te iturum esse dixisset, dixi ei me daturum aliquid; mane ut peteret, rogavi: conscripsi epistolam noctu; nec ille ad me rediit: oblitum credidi. Ac tamen eam ipsam tibi epistolam misissem per meos, nisi audissem ex eodem postridie te mane e Tusculano exiturum. At tibi repente paucis post diebus, quum minime exspectarem, venit ad me Caninius mane; proficisci ad te statim dixit. Etsi erat ἕωλος illa epistola, praesertim tantis postea novis rebus allatis, tamen perire lucubrationem meam nolui et eam ipsam Caninio dedi; sed cum eo ut cum homine docto et *tui* amantissimo locutus ea sum, quae pertulisse illum ad te existimo. Tibi autem idem consilii do, 2
quod mihimet ipsi, ut vitemus oculos hominum, si linguas minus facile possumus; qui enim victoria se efferunt, quasi victos nos intuentur, qui autem victos nostros moleste ferunt, nos dolent vivere. Quaeres fortasse, cur, quum haec in urbe sint, non

Ep. 1, 2. *videatur* (Crat.). *dividetùr* M. *iudicetur* Ern., B. Ep. 2, 1. *C. tuus et idem n.* (cd. Man., Sch.). *C. idem et i. n.* M. *C. tuus idem et i. n.* Ern., B. — *Ac tamen* (V.). *Attamen* MB. 2. *possumus* (N.). *possimus* MB.

absim, quemadmodum tu. Tu enim ipse, qui et me et alios prudentia vincis, omnia, credo, vidisti, nihil te omnino fefellit: quis est tam Lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat, nusquam incurrat?
3 Ac mihi quidem iam pridem venit in mentem bellum esse aliquo exire, ut ea, quae agebantur hic quaeque dicebantur, nec viderem nec audirem; sed calumniabar ipse: putabam, qui obviam mihi venisset, ut cuique commodum esset, suspicaturum aut dicturum, etiamsi non suspicaretur: „hic aut metuit et ea re fugit aut aliquid cogitat et habet navem paratam". Denique, levissime qui suspicaretur et qui fortasse me optime novisset, putaret me idcirco discedere, quod quosdam homines oculi mei ferre non possent. Haec ego suspicans adhuc Romae maneo, et tamen λεληθότως consuetudo diu-
4 turna callum iam obduxit stomacho meo. Habes rationem mei consilii; tibi igitur hoc censeo: latendum tantisper ibidem, dum defervescat haec gratulatio, et simul, dum audiamus, quemadmodum negotium confectum sit; confectum enim esse existimo, magni autem intererit, qui fuerit victoris animus, qui exitus rerum, quamquam, quo me coniectura
5 ducat, habeo, sed exspecto tamen. Te vero nolo, nisi ipse rumor iam raucus erit factus, ad Baias venire; erit enim nobis honestius, etiam quum hinc discesserimus, videri venisse in illa loca ploratum potius *quam* natatum. Sed hoc tu melius; modo nobis stet illud: una vivere in studiis nostris, a quibus antea delectationem modo petebamus, nunc vero etiam salutem; non deesse, si quis adhibere volet, non modo ut architectos, verum etiam ut fabros, ad aedificandam rem publicam, et potius

Ep. 2, 2. *tu. Tu enim ... fef.: quis* (W.). *tu; tu ... fefellit. Quis* B. — *Lynceus* (Sch.). *lynceus* vulgo. 4. *existimo, magni* (W.). *e. Magni* vulgo. — *Sed hoc tu* (W.). 5. *Sed haec tu* M., vulgo.

libenter accurrere; si nemo utetur opera, tamen et scribere et legere πολιτείας et, si minus in curia atque in foro, at in litteris et libris, ut doctissimi veteres fecerunt, gubernare rem publicam et de moribus ac legibus quaerere. Mihi haec videntur: tu quid sis acturus et quid tibi placeat, pergratum erit, si ad me scripseris.

III.

Scr. Romae medio mense Aprili a. u. c. 708.

CICERO VARRONI.

Etsi, quid scriberem, non habebam, tamen Caninio ad te eunti non potui nihil dare. Quid ergo potissimum scribam? quod velle te puto, cito me ad te esse venturum; etsi vide, quaeso, satisne rectum sit nos hoc tanto incendio civitatis in istis locis esse: dabimus sermonem iis, qui nesciunt nobis, quocumque in loco simus, eundem cultum, eundem victum esse. „Quid refert? tamen in sermonem incidemus". Valde id, credo, laborandum est, ne, quum omnes in omni genere et scelerum et flagitiorum volutentur, nostra nobiscum aut inter nos cessatio vituperetur. Ego vero neglecta bar- 2 barorum inscitia persequar; quamvis enim sint haec misera, quae sunt miserrima, tamen artes nostrae nescio quo modo nunc uberiores fructus ferre videntur, quam olim ferebant, sive quia nulla nunc in re alia acquiescimus, sive quod gravitas morbi facit, ut medicinae egeamus eaque nunc appareat, cuius vim non sentiebamus, quum valebamus. Sed

Ep. 3, 1. *Etsi, quod scr.* (Ern.)? An *E., novi quod scr.* (W.)? *E., quid scr.* MB. — *„Quid ... incidemus"* (W.). *Quid ... inc.* vulgo. 2. *persequar* (W.). *persequare* M. *p. te* (Bened., B.)? — *medicinae* (M.). *medicina* L., B

quid ego nunc haec ad te, cuius domi nascuntur, *γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας*? Nihil scilicet, nisi ut rescriberes aliquid, me exspectares: sic igitur facies.

IV.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 708.

CICERO VARRONI.

Περὶ δυνατῶν me scito *κατὰ Διόδωρον κρίνειν*. Quapropter, si venturus es, scito necesse esse te venire; sin autem non es, *ἀδύνατον* est te venire. Nunc vide, utra te *κρίσις* magis delectet, Chrysippi an haec, quam noster Diodotus non concoquebat. Sed de his etiam rebus, otiosi quum erimus, loquemur; hoc etiam *κατὰ Χρύσιππον δυνατὸν* est. De † Coctio mihi gratum est; nam id etiam Attico mandaram. Tu si minus ad nos, *nos* accurremus ad te: si hortum in bibliotheca habes, deerit nihil.

V.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 708.

CICERO VARRONI.

1 Mihi vero ad Nonas bene maturum videtur fore,
neque solum propter rei publicae, sed etiam propter
anni tempus; quare istum diem probo, itaque eun-
2 dem ipse sequar. Consilii nostri, ne si eos quidem, qui id secuti non sunt, non poeniteret, nobis poenitendum putarem; secuti enim sumus non spem, sed officium, reliquimus autem non officium, sed desperationem: ita verecundiores fuimus, quam qui se domo non commoverunt, saniores, quam qui amissis opibus domum non reverterunt. Sed nihil minus fero quam severitatem otiosorum et, quoquo

Ep. 4. *es, ἀδύνατον* (W.). *est, αδυνατων* M. *es, τῶν ἀδυνάτων* vulgo. — *De † Coctio* (W.). *De Cocceio* (Corrad.)? *De Coctio* B.

modo se res habet, magis illos vereor, qui in bello occiderunt, quam hos curo, quibus non satisfacimus, quia vivimus. Mihi si spatium fuerit in Tuscula- 3
num ante Nonas veniendi, istic te videbo; si minus, persequar in Cumanum et ante te certiorem faciam, ut lavatio parata sit.

VI.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 708.

CICERO VARRONI.

Caninius noster me tuis verbis admonuit, ut 1
scriberem ad te, si quid esset, quod putarem te scire oportere. Est igitur adventus Caesaris scilicet in exspectatione, neque tu id ignoras. Sed tamen, quum ille scripsisset, ut opinor, se in Alsiense venturum, scripserunt ad eum sui, ne id faceret; multos ei molestos fore impsumque multis; Ostiae videri commodius eum exire posse: id ego non intelligebam quid interesset; sed tamen Hirtius mihi dixit et se ad eum et Balbum et Oppium scripsisse, ut ita faceret, homines, ut cognovi, amantes tui. Hoc ego idcirco nosse te volui, ut scires, 2
hospitium tibi ubi parares, vel potius *ut* utrubique — quid enim ille facturus sit, incertum est —, et simul ostentavi tibi me istis esse familiarem et consiliis eorum interesse. Quod ego cur nolim, nihil video; non enim est idem ferre, si quid ferendum est, et probare, si quid non probandum est; etsi, quid non probem, equidem iam nescio, praeter initia rerum; nam haec in voluntate fuerunt. Vidi enim — nam tu aberas — nostros amicos cupere bellum, hunc autem non tam cupere quam non timere — ergo haec consilii fuerunt, reliqua necessaria —, vincere autem aut hos aut illos necesse esse. Scio te semper mecum in luctu fuisse, quum 3

videremus quum illud ingens malum, alterius utrius
exercitus et ducum interitum, tum vero extremum
malorum omnium esse civilis belli victoriam: quam
quidem ego etiam illorum timebam, ad quos vene-
ramus — crudeliter enim otiosis minabantur, erat-
que iis et tua invisa voluntas et mea oratio —;
nunc vero, si essent nostri potiti, valde intempe-
rantes fuissent, erant enim nobis perirati, quasi
quidquam de nostra salute decrevissemus, quod non
idem illis censuissemus, aut quasi utilius rei publi-
cae fuerit eos etiam ad bestiarum auxilium confu-
gere quam vel emori vel cum spe, si non optima,
4 at aliqua tamen vivere. „At in perturbata re
publica vivimus“. Quis negat? sed hoc viderint ii,
qui nulla sibi subsidia ad omnes vitae status para-
verunt; huc enim ut venirem, superior longius,
quam volui, fluxit oratio: quum enim te semper
magnum hominem † duxerim, quod his tempestati-
bus es prope solus in portu fructusque doctrinae
percipis eos, qui maximi sunt, ut ea consideres
eaque tractes, quorum et usus et delectatio est om-
nibus istorum et actis et voluptatibus anteponenda.
Equidem hos tuos Tusculanenses dies instar esse
vitae puto, libenterque omnibus omnes opes con-
cesserim, ut mihi liceat vi nulla interpellante isto
5 modo vivere: quod nos quoque imitamur, ut possu-
mus, et in nostris studiis libentissime conquiesci-
mus; quis enim hoc non dederit nobis, ut, quum
opera nostra patria sive non possit uti sive nolit,
ad eam vitam revertamur, quam multi docti homi-
nes, fortasse non recte, sed tamen multi etiam rei

Ep. 6, 3. *malum, alterius* (W.). *malum alt.* vulgo. — *otiosis* (vulgo). *otiosis si* M. *otiosissimi* Pal. 6 et Hittorp., B. 4. † *duxerim, quod* (MW.). *duxerim, tum quod* (vel, ut V., *duxi, tum q.*) .... *anteponenda. Equidem* aut *duxerim, tum nunc maximum, quod* .... *antep. Equidem* (W.)? *duxerim, q.* ... *anteponenda, equidem* B.

publicae praeponendam putaverunt? Quae igitur studia magnorum hominum sententia vacationem habent quandam publici muneris, iis concedente re
publica cur non abutamur? Sed plus facio, quam 6
Caninius mandavit; is enim, si quid ego scirem, rogarat, quod tu nescires, ego tibi ea narro, quae tu melius scis quam ipse, qui narro. Faciam ergo illud, quod rogatus sum, ut eorum, quae temporis huius sint, quae * * * tua † audiero, ne quid ignores.

VII.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 708.

CICERO VARRONI.

Coenabam apud Seium, quum utrique nostrum 1
redditae sunt a te litterae. Mihi vero iam maturum videtur; nam, quod antea te calumniatus sum, indicabo malitiam meam: volebam prope alicubi esse te, si quid bonae salutis, *σύν τε δύ' ἐρχομένω*; nunc, quoniam confecta sunt omnia, dubitandum non est, quin equis viris: nam, ut audivi de L. Caesare filio, mecum ipse:

quid hic mihi faciet patri?

itaque non desino apud istos, qui nunc dominantur,
coenitare. Quid faciam? tempori serviendum est. 2
Sed ridicula missa, praesertim quum sit nihil, quod rideamus:

Africa terribili tremit horrida terra tumultu;

itaque nullum est *ἀποπροηγμένον*, quod non verear. Sed, quod quaeris, quando, qua, quo, nihil

Ep. 6, 6. *is enim* (N.). *iure enim* M., B. — *huius sunt* (W.)? — *quae * * * tua † audiero* (W.). *quae te scire interesse tua, videro* (W.; *interesse* N. post *tua* addidit; *videro* Sch.). *quae † tua audiero* B. *q. scire interesse tua videro* Kayser. Ep. 7, 1. *antea te* (M.). *a.* [*te*] (Graev., B.)?

adhuc scimus: istuc ipsum de Baiis, nonnulli dubitant an per Sardiniam veniat; illud enim adhuc praedium suum non inspexit, nec ullum habet deterius, sed tamen non contemnit. Ego omnino magis arbitror per Siciliam Veliam, *sed iam* sciemus; adventat enim Dolabella: eum puto magistrum fore.

πολλοὶ μαθηταὶ κρείσσονες διδασκάλων.

Sed tamen, si sciam, quid tu constitueris, meum consilium accommodabo potissimum ad tuum; quare exspecto tuas litteras.

VIII.

Scr. in Arpinati pr. Non. Sextil. a. u. c. 709.

CICERO VARRONI.

1 Etsi munus flagitare, quamvis quis ostenderit, ne populus quidem solet nisi concitatus, tamen ego exspectatione promissi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem; misi autem ad te quattuor admonitores non nimis verecundos; nosti enim profecto os huius adolescentioris Academiae. Ex ea igitur media excitatos misi, qui metuo ne te forte flagitent; ego autem mandavi, ut rogarent. Exspectabam omnino iamdiu meque sustinebam, ne ad te prius ipse quid scriberem, quam aliquid accepissem, ut possem te remunerari quam simillimo munere; sed, quum tu tardius faceres, id est, ut ego interpretor, diligentius, teneri non potui, quin coniunctionem studiorum amorisque nostri quo possem litterarum genere declararem. Feci igitur sermonem inter nos habitum in Cumano, quum esset una Pomponius: tibi dedi partes Antiochinas, quas a te probari intellexisse mihi videbar; mihi sumpsi

Ep. 7, 2. *Veliam; sed iam* (W.). *Veliam* M. *V.: iam* B. Ep. 8, 1. *os huius* (W.). *os eius* M. *os* [*eius*] N., B.

Philonis. Puto fore, ut, quum legeris, mirere nos id locutos esse inter nos, quod numquam locuti sumus; sed nosti morem dialogorum. Posthac au- 2
tem, mi Varro, quam plurima, si videtur, et de nobis, inter nos: sero fortasse; sed superiorum temporum Fortuna rei publicae causam sustineat, haec ipsi praestare debemus. Atque utinam quietis temporibus atque aliquo, si non bono, at saltem certo statu civitatis haec inter nos studia exercere possemus! quamquam tum quidem vel aliae quaepiam rationes honestas nobis et curas et actiones darent; nunc autem quid est, sine his cur vivere velimus? mihi vero cum his ipsis vix, his autem detractis ne vix quidem. Sed haec coram et saepius. Migrationem et emptionem feliciter evenire volo tuumque in ea re consilium probo. Cura, ut valeas.

IX.

Scr. Romae mense Maio a. u. c. 706.

DOLABELLA S. D. CICERONI.

S. v. g. v. et Tullia nostra recte v. Terentia 1
minus belle habuit, sed certum scio iam convaluisse eam; praeterea rectissime sunt apud te omnia. Etsi nullo tempore in suspicionem tibi debui venire partium causa potius quam tua tibi suadere, ut te aut cum Caesare nobiscumque coniungeres aut certe in otium referres, praecipue nunc iam inclinata victoria ne possum quidem in ullam aliam incidere opinionem nisi in eam, qua scilicet † te tibi suadere videar, quod pie tacere non possim; tu autem, mi Cicero, si haec accipies, ut, sive probabuntur tibi

Ep. 8, 2. *et de nobis, inter* (W.). *et de nobis i.* vulgo. *et de n. et i.* (V.)? Ep. 9, 1. *in eam, qua* (W.). *in eam, in qua* M., vulgo. — *scilicet † te tibi* (W.). *s. tibi* (V., B.) aut *sc. id tibi* (Or.).

sive non probabuntur, ab optimo certe animo ac deditissimo tibi et cogitata et scripta esse iudices.
2 Animadvertis Cn. Pompeium nec nominis sui nec rerum gestarum gloria neque etiam regum ac nationum clientelis, quas ostentare crebro solebat, esse tutum, et hoc etiam, quod infimo cuique contingit, illi non posse contingere, ut honeste effugere possit, pulso Italia, amissis Hispaniis, capto exercitu veterano, circumvallato nunc denique, quod nescio an nulli umquam nostro acciderit imperatori. Quamobrem, quid aut ille sperare possit aut tu, animum adverte pro tua prudentia; sic enim facillime, quod tibi utilissimum erit consilii, capies. Illud autem *a* te peto, ut, si iam ille evitaverit hoc periculum et se abdiderit in classem, tu tuis rebus consulas et aliquando tibi potius quam cuivis sis amicus: satisfactum est iam a te vel officio vel familiaritati, satisfactum etiam partibus et ei rei
3 publicae, quam tu probabas. Reliquum est, *ut,* ubi nunc est res publica, ibi simus potius, quam, dum illam veterem sequamur, simus in nulla. Quare velim, mi iucundissime Cicero, si forte Pompeius pulsus his quoque locis rursus alias regiones petere cogatur, ut tu te vel Athenas vel in quamvis quietam recipias civitatem; quod si eris facturus, velim mihi scribas, ut ego, si ullo modo potero, ad te advolem. Quaecumque de tua dignitate ab imperatore erunt impetranda, qua est humanitate Caesar, facillimum erit ab eo tibi ipsi impetrare, et meas tamen preces apud eum non minimum auctoritatis habituras puto. Erit tuae quoque fidei et humanitatis curare, ut is tabellarius, quem ad te misi, reverti possit ad me et a te mihi litteras referat.

Ep. 9, 2. *contingit* (W.). *contigit* M., vulgo.

X.

Scr. Romae exeunte mense Febr. aut ineunte Martio a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. P. DOLABELLAE.

Non sum ausus Salvio nostro nihil ad te litte- 1
rarum dare; nec mehercule habebam, quid scriberem, nisi te a me mirabiliter amari, de quo etiam nihil scribente me te non dubitare certo scio. Omnino mihi magis litterae sunt exspectandae a te, quam a me tibi; nihil enim Romae geritur, quod te putem scire curare, nisi forte scire vis me inter Niciam nostrum et Vidium iudicem esse. Profert alter, opinor, duobus versiculis expensum Niciae; alter, Aristarchus, hos *ὀβελίζει*. Ego tamquam criticus antiquus iudicaturus sum, utrum sint *τοῦ ποιητοῦ* an *παρεμβεβλημένοι*. Puto *te* nunc dicere: 2
„oblitusne es igitur fungorum illorum, quos apud Niciam, et ingentium † cularum cum sophia septimae?“ Quid ergo? tu adeo mihi excussam severitatem veterem putas, ut ne in foro *quidem* reliquiae pristinae frontis appareant? Sed tamen suavissi- 3
mum *συμβιωτὴν* nostrum praestabo integellum, nec committam, ut, si ego eum condemnaro, tu restituas, ut habeat Bursa Plancus, apud quem litteras discat. Sed quid ago? quum mihi sit incertum, tranquillone sis animo an, ut in bello, in aliqua maiuscula cura negotiove versere, labor longius; quum igitur mihi erit exploratum te libenter esse risurum, scribam ad te pluribus. Te tamen hoc scire volo, vehementer populum sollicitum fuisse

Ep. 10, 1. *quod scriberem* (Ern.)? — *alter, Aristarchus, hos* (W.). *a. A. hos* vulgo. 2. *Niciam edisti, et* (W.)? — *scillarum cum † sophia septimae* (Gron.)? — *ut habeas* (W.). *ne h.* M., vulgo.

de P. Sullae morte, antequam certum scierit: nunc quaerere desierunt, quo modo perierit; satis putant se scire, quod sciunt. Ego ceteroqui animo aequo fero; unum vereor, ne hasta Caesaris refrixerit.

XI.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO DOLABELLAE S.

1 Vel meo ipsius interitu mallem litteras meas desiderares quam eo casu, quo sum gravissime afflictus; quem ferrem certe moderatius, si te haberem; nam et oratio tua prudens et amor erga me singularis multum levaret; sed, quoniam brevi tempore, ut opinio nostra est, te sum visurus, ita me affectum offendes, ut multum a te possim iuvari, non quo ita sim fractus, ut aut hominem me esse oblitus sim aut fortunae succumbendum putem, sed tamen hilaritas illa nostra et suavitas, quae te praeter ceteros delectabat, erepta mihi omnis est; firmitatem tamen et constantiam, si modo fuit aliquando in nobis, eandem cognosces, quam reli-
2 quisti. Quod scribis proelia te mea causa sustinere, non tam id laboro, ut, si qui mihi obtrectent, a te refutentur, quam intelligi cupio, quod certe intelligitur, me a te amari. Quod ut facias, te etiam atque etiam rogo ignoscasque brevitati litterarum mearum; nam et celeriter una futuros nos arbitror et nondum *sum* satis confirmatus ad scribendum.

Ep. 11, 1. *nam et or.* (M., vulgo). *nam me et or.* Kays., B.

XII.

Scr. in Puteolano mense Decembri a. u. c. 709.

CICERO DOLABELLAE.

Gratulor Baiis nostris, si quidem, ut scribis, 1
salubres repente factae sunt; nisi forte te amant
et tibi assentantur et tamdiu, dum tu ades, sunt
oblitae sui; quod quidem si ita est, minime miror
caelum etiam et terras vim suam, si tibi ita con-
veniat, dimittere. Oratiunculam pro Deiotaro, quam 2
requirebas, habebam mecum, quod non putaram:
itaque eam tibi misi; quam velim sic legas, ut causam tenuem et inopem nec scriptione magno opere dignam; sed ego hospiti veteri et amico munusculum *volui* mittere levidense crasso filo, cuismodi ipsius solent esse munera. Tu velim animo sapienti fortique sis, ut tua moderatio et gravitas aliorum infamet iniuriam.

XIII.

Scr. Asturae mense Aprili a. u. c. 709.

CICERO DOLABELLAE SAL.

C. Subernius Calenus et meus est familiaris et 1
Leptae nostri familiarissimi pernecessarius: is quum vitandi belli causa profectus esset in Hispaniam cum M. Varrone ante bellum, ut in ea provincia esset, in qua nemo nostrum post Afranium superatum bellum ullum fore putarat, incidit in ea ipsa mala, quae summo studio vitaverat; oppressus est enim bello repentino, quod bellum commotum a Scapula ita postea confirmatum est a Pompeio, ut nulla ratione ab illa miseria se eripere posset.

Ep. 12. *D. SAL.* (W.)? *SAL.* om. M., vulgo. 2. *volui mittere* (W.). *volui* om. M. *m. volui* vulgo.

2 Eadem causa fere est M. Planii Heredis, qui est item Calenus, Leptae nostri familiarissimus. Hosce igitur ambos tibi sic commendo, ut maiore cura, studio, sollicitudine animi commendare non possim. Volo ipsorum causa, meque in eo vehementer et amicitia movet et humanitas; Lepta vero quum ita laboret, ut eius fortunae videantur in discrimen venire, non possum ego non aut proxime atque ille aut etiam aeque laborare. Quapropter, etsi saepe expertus sum, quantum me amares, tamen sic velim tibi persuadeas, id me in hac re maxime
3 iudicaturum. Peto igitur a te vel, si pateris, oro, ut homines miseros et fortuna, quam vitare nemo potest, magis quam culpa calamitosos conserves incolumes velisque per te me hoc muneris quum ipsis amicis hominibus, quum municipio Caleno, quocum mihi magna necessitudo est, tum Leptae,
4 quem omnibus antepono, dare. Quod dicturus sum, puto equidem non valde ad rem pertinere, sed tamen nihil obest dicere: res familiaris alteri eorum valde exigua est, alteri vix equestris; quapropter, quoniam iis Caesar vitam sua liberalitate concessit nec est, quod iis praeterea magno opere possit adimi, reditum, si me tantum amas, quantum certe amas, hominibus confice, in quo nihil est praeter viam longam, quam idcirco non fugiunt, ut et vivant cum suis et moriantur domi: quod ut enitare contendasque vel potius ut perficias — posse enim te mihi persuasi —, vehementer te etiam atque etiam rogo.

Ep. 13, 3. *quum municipio* (W. et Klotz.). *cum m.* M. *tum mun.* vulgo. 4. *iis Caesar* (Or.). *his C.* M., vulgo.

XIV.

Scr. in Pompeiano IV. Non. Maias a. u. c. 710.

CICERO DOLABELLAE CONSULI SUO S.

Etsi contentus eram, mi Dolabella, tua gloria 1
satisque ex ea magnam laetitiam voluptatemque capiebam, tamen non possum non confiteri cumulari me maximo gaudio, quod vulgo hominum opinio socium me ascribat tuis laudibus. Neminem conveni — convenio autem quotidie plurimos; sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causa in haec loca veniant, praeterea ex municipiis frequentes necessarii mei; qui omnes, quum te summis laudibus ad caelum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agunt; negant enim se dubitare, quin tu meis praeceptis et consiliis obtemperans praestantissimum te civem et singularem consulem
praebeas: quibus ego quamquam verissime possum 2
respondere te, quae facias, tuo iudicio et tua sponte facere nec cuiusquam egere consilio, tamen neque plane assentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur, neque valde nego, sum enim avidior etiam, quam satis est, gloriae et tamen non alienum est dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem, mihi vero gloriosum te iuvenem consulem florere laudi-
bus quasi alumnum disciplinae meae. L. quidem 3
Caesar, quum ad eum aegrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen ante, quam me plane salutavit, „o mi Cicero", inquit, „gratulor tibi, quum tantum vales

Ep. 14, 1. *mei; qui* (M. et M. ad Att. XIV, 17, A.). *mei —, quin* N., B. — *agunt* (M. ad Att.). *agant* MB. 2. *nego; sum* ... *gloriae, et tamen* (W.). *nego — sum* ... *gloriae —; et t.* B. 3. *tibi, quod tantum* (W.)?

apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valerem, iam salvi esse possemus; Dolabellae vero tuo et gratulor et gratias ago, quem quidem post te consulem solum possumus vere consulem dicere"; deinde multa de facto ac de re gesta tua: nihil magnificentius, nihil praeclarius actum umquam, nihil rei publicae salutarius; atque haec una
4 vox omnium est. A te autem peto, ut me hanc quasi falsam hereditatem alienae gloriae sinas cernere meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiare. Quamquam, mi Dolabella — haec enim iocatus sum — libentius omnes meas, si modo sunt aliquae meae laudes, ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauserim ex tuis; nam, quum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti, tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil umquam in amore fuerit ardentius; nihil est enim, mihi crede, virtute formo-
5 sius, nihil pulchrius, nihil amabilius. Semper amavi, ut scis, M. Brutum propter eius summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem atque constantiam: tamen Idibus Martiis tantum accessit ad amorem, ut mirarer locum fuisse augendi in eo, quod mihi iampridem cumulatum etiam videbatur. Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea
6 dilexisse. Quare quid est, quod ego te horter, ut dignitati et gloriae servias? proponam tibi claros viros, quod facere solent, qui hortantur? neminem habeo clariorem quam te ipsum; te imitere oportet, tecum ipse certes: ne licet quidem tibi iam tantis
7 rebus gestis non tui similem esse. Quod quum ita sit, hortatio non est necessaria, gratulatione magis

Ep. 14, 3. *gesta tua: nihil* (W.). *gesta; tum n.* M. et M. ad Att., vulgo. *g.: nihil* (W.)?

utendum est; contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis non modo non invidiosa, sed etiam popularis esset et quum bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuae; sed contigit magnitudine quum animi, tum etiam ingenii atque consilii; legi enim concionem tuam: nihil illa sapientius; ita pedetentim et gradatim tum accessus a te ad causam facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi omnium concessu daret. Liberasti igitur 8
et urbem periculo et civitatem metu, neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum; quo facto intelligere debes in te positam esse rem publicam tibique non modo tuendos, sed etiam ornandos esse illos viros, a quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, ut spero: tu quoniam rem publicam nosque conservas, fac, ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias.

XV.

Scr. Romae post VII. Kal. Sextiles a. u. c. 708.

CICERO PAETO S.

Duabus tuis epistolis respondebo: uni, quam 1
quatriduo ante acceperam a Zetho; alteri, quam attulerat Phileros tabellarius. Ex prioribus tuis litteris intellexi pergratam * * * tibi perspectum esse gaudeo; sed, mihi crede, non perinde, ut est reapse, ex litteris perspicere potuisti: nam, quum a satis multis — non enim possum aliter dicere — et coli me videam et diligi, nemo est illorum omnium mihi

Ep. 14, 7. *pedetentim* (vulgo). *pedetemptim* MB. Ep. 15, 1. *pergratam * * * tibi* (W.). Excidit *tibi esse curam meam valetudinis tuae animumque erga te meum, quem* (Or.). simileve aliquid. *pergr. tibi * * * persp.* B.

te iucundior; nam, quod me amas, quod id et iampridem et constanter facis, est id quidem magnum atque haud scio an maximum, sed tibi commune cum multis, quod tu ipse tam amandus es tamque dulcis tamque in omni genere iucundus, id est pro-
2 prie tuum; accedunt non Attici, sed salsiores, quam illi Atticorum, Romani veteres atque urbani sales, ego autem — existimes licet quidlibet — mirifice capior facetiis, maxime nostratibus, praesertim quum eas videam primum oblitas Latio tum, quum in urbem nostram est infusa peregrinitas, nunc vero etiam bracatis et Transalpinis nationibus, ut nullum veteris leporis vestigium appareat. Itaque, te quum video, omnes mihi Granios, omnes Lucilios, — vere ut dicam — Crassos quoque et Laelios videre videor: moriar, si praeter te quemquam reliquum habeo, in quo possim imaginem antiquae et vernaculae festivitatis agnoscere. Ad hos lepores quum amor erga me tantus accedat, miraris me tanta perturbatione valetudinis tuae tam graviter
3 exanimatum fuisse? Quod autem altera epistola purgas te non dissuasorem mihi emptionis Neapolitanae fuisse, sed auctorem moderationis, urbane, neque ego aliter accepi; intellexi tamen idem, quod his intelligo litteris, non existimasse te mihi licere id, quod ego arbitrabar, res has non omnino quidem, sed magnam partem relinquere. Catulum mihi narras et illa tempora: quid simile? ne mihi quidem ipsi tunc placebat diutius abesse ab rei publicae custodia; sedebamus enim in puppi et clavum tenebamus; nunc autem vix est in sentina locus.
4 An minus multa senatus consulta futura putas, si

Ep. 15, 2. *licet quidlibet* (M.). *l., quod libet* edd. vett., B. 3. *moderationis, urbane, neque ego aliter* (Madvig. ad Fin. ed. altera p. 806, et sic M., nisi quod is: *urbanae*). *commorationis* (L.) *urbanae, ne ego quidem aliter* W. olim, B. — *licere id, quod* (W.). *l., id q.* vulgo.

ego sim Neapoli? Romae quum sum et urgeo forum, senatus consulta scribuntur apud amatorem tuum, familiarem meum; et quidem, quum in mentem venit, ponor ad scribendum et ante audio senatus consultum in Armeniam et Syriam esse perlatum, quod in meam sententiam factum esse dicatur, quam omnino mentionem ullam de ea re esse factam. Atque hoc nolim me iocari putes; nam mihi scito iam a regibus ultimis allatas esse litteras, quibus mihi gratias agant, quod se mea sententia reges appellaverim, quos ego non modo reges appellatos, sed omnino natos nesciebam. Quid 5
ergo est? tamen, quamdiu hic erit noster hic praefectus moribus, parebo auctoritati tuae; quum vero aberit, ad fungos me tuos conferam. Domum si habebo, in denos dies singulos sumptuariae legis dies conferam; sin autem minus invenero, quod placeat, decrevi habitare apud te, scio enim me nihil tibi gratius facere posse. Domum Sullanam desperabam iam, ut tibi proxime scripsi, sed tamen non abieci: tu velim, ut scribis, cum fabris eam perspicias; si enim nihil est in parietibus aut in tecto vitii, cetera mihi probabuntur.

XVI.

Scr. in Tusculano mense Quinctili (ante VII. Kal. Sext.) a. u. c. 708.

CICERO PAETO SAL.

Delectarunt me tuae litterae, in quibus primum 1
amavi amorem tuum, qui te ad scribendum incitavit verentem, ne Silius suo nuntio aliquid mihi sollicitudinis attulisset; de quo et tu mihi antea scripseras, bis quidem eodem exemplo, facile ut

Ep. 16, 1. *amavi amorem* (M., vulgo). *animadverti* Kleyn., B.

intelligerem te esse commotum, et ego tibi accurate rescripseram, ut *quo*quo modo in tali re atque tempore aut liberarem te ista cura aut certe leva-
2 rem; sed, quoniam proximis quoque litteris ostendis, quantae tibi curae sit ea res, sic, mi Paete, habeto: quidquid arte fieri potuerit — non enim iam satis est consilio pugnare: artificium quoddam excogitandum est —, sed tamen, quidquid elaborari aut effici potuerit ad istorum benevolentiam conciliandam et colligendam, summo studio me consecutum esse, nec frustra, ut arbitror; sic enim color, sic observor ab omnibus iis, qui *a* Caesare diliguntur, ut ab iis me amari putem; tametsi non facile diiudicatur amor verus et fictus, nisi aliquod incidat eiusmodi tempus, ut, quasi aurum igni, sic benevolentia fidelis periculo aliquo perspici possit, cetera sunt signa communia; sed ego uno utor argumento, quamobrem me ex animo vereque arbitrer diligi, quia et nostra fortuna ea est et illorum, ut
3 simulandi causa non sit. De illo autem, quem penes est omnis potestas, nihil video, quod timeam, nisi quod omnia sunt incerta, quum a iure discessum est, nec praestari quidquam potest, quale futurum sit, quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidine; sed tamen eius ipsius nulla re a me offensus est animus; est enim adhibita in ea re ipsa summa a nobis moderatio; ut enim olim arbitrabar esse meum libere loqui, cuius opera esset in civitate libertas, sic eā nunc amissā nihil loqui, quod offendat aut illius aut eorum, qui ab illo diliguntur, voluntatem; effugere autem si velim nonnullorum acute aut facete dictorum *famam*, fama ingenii mihi est abiicienda, quod, si possem, non

Ep. 16, 2. *putem; tametsi* (sic Crat., Madvig.) ... *communia; sed* (W.). *putem. nam etsi ... c., sed* MB. — *diiudicantur* (W.)? 3. *mihi est abiicienda* (M.). *m. sit a.* Bake, B.

recusarem; sed tamen ipse Caesar habet peracre 4 iudicium, et, ut Servius, frater tuus, quem litteratissimum fuisse iudico, facile diceret: „hic versus Plauti non est, hic est", quod tritas aures haberet notandis generibus poëtarum et consuetudine legendi, sic audio Caesarem, quum volumina iam confecerit ἀποφϑεγμάτων, si quod afferatur ad eum pro meo, quod meum non sit, reiicere solere; quod eo nunc magis facit, quia vivunt mecum fere quotidie illius familiares; incidunt autem in sermone vario multa, quae fortasse illis, quum dixi, nec illitterata nec insulsa esse videantur; haec ad illum cum reliquis actis perferuntur — ita enim ipse mandavit —: sic fit, ut, si quid praeterea de me audiat, non audiendum putet. Quamobrem Oenomao tuo nihil utor; etsi posuisti loco versus Attianos; sed quae est „invidia"? aut quid mihi nunc 5 invideri potest? Verum fac † esse omnia: sic video philosophis placuisse iis, qui mihi soli videntur vim virtutis tenere, nihil esse sapientis praestare nisi culpam, qua mihi videor dupliciter carere, et quod ea senserim, quae rectissima fuerunt, et quod, quum viderem praesidii non satis esse ad ea obtinenda, viribus certandum cum valentioribus non putarim; ergo in officio boni civis certe non sum reprehendendus. Reliquum est, ne quid stulte, ne quid temere dicam aut faciam contra potentes; id quoque puto esse sapientis; cetera vero, quid quisque me dixisse dicat aut quomodo ille accipiat aut qua fide mecum vivant ii, qui me assidue colunt et observant, praestare non possum. Ita fit, ut et 6 consiliorum superiorum conscientia et praesentis temporis moderatione me consoler et illam Attii

Ep. 16, 5. *Attianos* (A.). *Accianos* MB. — *„invidia"* (W.). *invidia* vulgo. — *fac † esse* (W.). *fac posse* (W.)? *f. e.* vulgo. — *rel. est, ut ne quid* (W.)? 6. *Attii* (A.). *Accii* MB.

similitudinem non [modo] iam ad „invidiam", sed ad fortunam transferam, quam existimo levem et imbecillam ab animo firmo et gravi „tamquam fluctum a saxo frangi" oportere. Etenim, quum plena sint monumenta Graecorum, quemadmodum sapientissimi viri regna tulerint vel Athenis vel Syracusis, quum servientibus suis civitatibus fuerint ipsi quodammodo liberi, ego me non putem tueri meum statum sic posse, ut neque offendam animum
7 cuiusquam nec frangam dignitatem meam? Nunc venio ad iocationes tuas, quoniam tu secundum Oenomaum Attii, non, ut olim solebat, Atellanam, sed, ut nunc fit, mimum introduxisti. Quem tu mihi pompilum, quem † denarium narras? quam tyrotarichi patinam? facilitate mea ista ferebantur antea; nunc mutata res est: Hirtium ego et Dolabellam dicendi discipulos habeo, coenandi magistros; puto enim te audisse, si forte ad vos omnia perferuntur, illos *apud me declamitare, me apud illos* coenitare. Tu autem quod mihi bonam copiam eiures, nihil est; tum enim, quum rem augebas, quaesticulus te faciebat attentiorem, nunc, quum tam aequo animo bona perdas, non *est*, *quod* eo sis consilio, ut, quum me hospitio recipias, aestimationem te aliquam putes accipere; et tamen haec
8 levior est plaga ab amico quam a debitore. Nec tamen eas coenas quaero, ut magnae reliquiae fiant; quod erit, magnificum sit et lautum. Memini te mihi Phameae coenam narrare: temperius fiat, cetera eodem modo. Quod si perseveras me ad matris tuae coenam revocare, feram id quoque; volo enim

Ep. 16, 6. *„invidiam"* (W.). *inv.* vulgo. — *„tamquam fl. a. s. frangi"* (W.). *tamquam ... frangi* vulgo. 7. *Attii* (A.). *Accii* MB. — *pompilum* (Rutil.). † *popillium* MB. — † *denarium* (W.). *denarium* B. — *augebas* (L.). *habebas* M., vulgo. — *non est, quod eo sis* (W.). *non eo sis* M., vulgo. — *et tamen haec* (W.). *etiam haec* M., vulgo.

videre animum, qui mihi audeat ista, quae scribis, apponere aut etiam polypum miniati Iovis similem. Mihi crede, non audebis: ante meum adventum fama ad te de mea nova lautitia veniet; eam extimesces. Neque est, quod in promulside spei ponas aliquid, quam totam sustuli; solebam enim antea debilitari oleis et lucanicis tuis. Sed quid 9
haec loquimur? liceat modo isto venire. Tu vero — volo enim abstergere animi tui metum — ad tyrotarichum antiquum redi. Ego tibi unum sumptum afferam, quod balneum calfacias oportebit; cetera more nostro: superiora illa lusimus. De villa 10
Seliciana et curasti diligenter et scripsisti facetissime: itaque puto me praetermissurum; salis enim satis est, sannionum parum.

XVII.

Scr. Romae mense Sextili (post VII. K. Sext.) a. u. c. 708.

CICERO PAETO.

Ne tu homo ridiculus es, qui, quum Balbus 1
noster apud te fuerit, ex me quaeras, quid de istis municipiis et agris futurum putem, quasi aut ego quidquam sciam, quod iste nesciat, aut, si quid aliquando scio, non ex isto soleam scire. Immo vero, si me amas, tu fac, ut sciam, quid de nobis futurum sit; habuisti enim in tua potestate, ex quo vel ex sobrio vel certe ex ebrio scire posses; sed ego ista, mi Paete, non quaero, primum quia de lucro prope iam quadriennium vivimus, si aut hoc lucrum est aut haec vita, superstitem rei publicae vivere; deinde quod scire *ego* quoque mihi videor, quid futurum sit; fiet enim, quodcumque volent, qui valebunt, valebunt autem semper arma. Satis

Ep. 17, 1. *Ne tu ... putem, quasi* (Gron.). *Non tu .. putem? q.* M., vulgo.

igitur nobis esse debet, quidquid conceditur: hoc
2 si qui pati non potuit, mori debuit. Veientem quidem agrum et Capenatem metiuntur; hoc non longe abest a Tusculano; nihil tamen timeo: fruor, dum licet, opto, ut semper liceat; si id minus contigerit, tamen, quoniam ego, vir fortis idemque philosophus, vivere pulcherrimum duxi, non possum eum non diligere, cuius beneficio id consecutus sum; qui si cupiat esse rem publicam, qualem fortasse et ille vult et omnes optare debemus, quid faciat
3 tamen non habet: ita se cum multis colligavit. Sed longius progredior; scribo enim ad te. Hoc tamen scito, non modo me, qui consiliis non intersum, sed ne ipsum quidem principem scire, quid futurum sit; nos enim illi servimus, ipse temporibus: ita nec ille, quid tempora postulatura sint, nec nos, quid ille cogitet, scire possumus. Haec tibi antea non rescripsi, non quo cessator esse solerem, praesertim in litteris, sed, quum explorati nihil haberem, nec tibi sollicitudinem ex dubitatione mea nec spem ex affirmatione afferre volui. Illud tamen ascribam, quod est verissimum, me his temporibus adhuc de isto periculo nihil audisse: tu tamen pro tua sapientia debebis optare optima, cogitare difficillima, ferre quaecumque erunt.

XVIII.

Scr. in Tusculano exeunte mense Quinctili (ante VII. K. Sext.) a. u. c. 708.

CICERO S. D. PAETO.

1 Quum essem otiosus in Tusculano, propterea quod discipulos obviam miseram, ut eadem me quam maxime conciliarent familiari suo, accepi tuas litteras plenissimas suavitatis, ex quibus intellexi probari tibi meum consilium, quod, ut Dionysius tyrannus, quum Syracusis pulsus esset, Corinthi dicitur

ludum aperuisse, sic ego sublatis iudiciis amisso regno forensi ludum quasi habere coeperim. Quid 2
quaeris? me quoque delectat consilium; multa enim consequor: primum, id quod maxime nunc opus est, munio me ad haec tempora. Id cuiusmodi sit, nescio; tantum video, nullius adhuc consilium me huic anteponere; nisi forte mori melius fuit: in lectulo, fateor, sed non accidit; in acie non fui; ceteri quidem, Pompeius, Lentulus tuus, Scipio, Afranius foede perierunt. „At Cato praeclare". Iam istuc quidem, quum volemus, licebit; demus modo operam, ne tam necesse nobis sit, quam illi fuit, id quod agimus. Ergo hoc primum. Sequitur 3
illud: ipse melior fio, primum valetudine, quam intermissis exercitationibus amiseram; deinde ipsa illa, si qua fuit in me facultas orationis, nisi me ad has exercitationes rettulissem, exaruisset. Extremum illud est, quod tu nescio an primum putes: plures iam pavones confeci, quam tu pullos columbinos; tu istic te Hateriano iure delectas, ego me hic Hirtiano. Veni igitur, si vir es, et disce a me *προλεγομένας*, quas quaeris; etsi sus Minervam; sed, quomodo, videro. Si aestimationes tuas ven- 4
dere non potes neque ollam denariorum implere, Romam tibi remigrandum est: satius est hic cruditate, quam istic fame. Video te bona perdidisse; spero item istic familiares tuos: actum igitur de te est, nisi provides. Potes mulo isto, quem tibi reliquum dicis esse, quoniam cantherium comedisti, Romam pervehi. Sella tibi erit in ludo tamquam hypodidascalo proxima; eam pulvinus sequetur.

Ep. 18, 1. *ego sublatis iudiciis amisso regno f.* (W.). *ego* [*s. i.*] *a. r. f.* Bake, B. 2. *in lectulo? f., sed non a.; in acie? non fui* (Guilelm.)? 3. *in me facultas* (W.). *in me, f.* vulgo. — *quaeris; etsi sus M.; sed, quomodo, v.* (W.). *quaeris: e. s. M. Sed quo m., v.* B. 4. *item istic* (Or.). *idem istuc* MB.

XIX.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 708.

CICERO S. D. PAETO.

1 Tamen a malitia non discedis: tenuiculo apparatu significas Balbum fuisse contentum. Hoc videris dicere, quum reges tam sint continentes, multo magis consulares esse oportere. Nescis me ab illo omnia expiscatum; recta enim a porta domum meam † venisse neque hoc admiror, quod non suam potius, sed illud, quod non ad suam; ego autem tribus primis verbis: „quid noster Paetus?“ at ille
2 adiurans, nusquam se umquam libentius. Hoc si verbis assecutus es, aures ad te afferam non minus elegantes; sin autem opsonio, peto a te, ne pluris esse balbos quam disertos putes. Me quotidie aliud ex alio impedit; sed, si me expediero, ut in ista loca venire possim, non committam, ut te sero a me certiorem factum putes.

XX.

Scr. Romae mense Sextili (post VII. K. Sext.) a. u. c. 708.

CICERO PAETO.

1 Dupliciter delectatus sum tuis litteris, et quod ipse risi et quod te intellexi iam posse ridere; me autem a te, ut scurram velitem, malis oneratum esse non moleste tuli: illud doleo, in ista loca venire me, ut constitueram, non potuisse; habuisses enim non hospitem, sed contubernalem. At quem

Ep. 19, 1. *discedis: ten.* (Graev.). *d.? t.* vulgo. — † *venisse neque* (MW.). *venit — sed* (vel *etsi*) *neque id glorior* (vel simile aliquid) *neque hoc ... ad suam —; ego* (W.) aut *venit — neque hoc ... suam —; ego* (W.). *venit* (sic Sch.): *neque hoc ... suum. ego* B. — *ad suam* (M.). *ad suum* Bened., B.

virum! non eum, quem tu es solitus promulside conficere: integram famem ad ovum affero, itaque usque ad assum vitulinum opera perducitur. Illa mea, quae solebas antea laudare, „o hominem facilem! o hospitem non gravem!“ abierunt: nunc omnem nostram de re publica curam, cogitationem de dicenda in senatu sententia, commentationem causarum abiecimus, in Epicuri nos adversarii nostri castra coniecimus, nec tamen ad hanc insolentiam, sed ad illam tuam lautitiam, veterem dico, quum in sumptum habebas, etsi numquam plura praedia
habuisti. Proinde te para: cum homine et edaci 2
tibi res est et qui iam aliquid intelligat, ὀψιμαθεῖς autem homines scis quam insolentes sint; dediscendae tibi sunt sportellae et artolagani tui. Nos iam † ex artis tantum habemus, ut Verrium tuum et Camillum — qua munditia homines, qua elegantia! — vocare saepius audeamus; sed vide audaciam: etiam Hirtio coenam dedi, sine pavone tamen; in ea coena cocus meus praeter ius fervens nihil *non*
potuit imitari. Haec igitur est nunc vita nostra: 3
mane salutamus domi et bonos viros multos, sed tristes, et hos laetos victores, qui me quidem perofficiose et peramanter observant; ubi salutatio defluxit, litteris me involvo: aut scribo aut lego; veniunt etiam, qui me audiant quasi doctum hominem, quia paullo sum quam ipsi doctior; inde corpori omne tempus datur. Patriam eluxi iam et gravius et diutius, quam ulla mater unicum filium. Sed cura, si me amas, ut valeas, ne ego te iacente bona tua comedim; statui enim tibi ne aegroto quidem parcere.

Ep. 20, 1. *affero, itaque* (Man.). *adfero; i.* B. — *abierunt: nunc* (Crat.). *a. non* M. *a. nam* edd. vett., B. 2. *iam exquisitae artis* (W.)? 3. — *audiant* (N.). *audiunt* MB.

XXI.

Scr. anno incerto (post a. 82).

CICERO PAETO SAL.

Ain tandem? „insanire“ tibi videris, quod „imi-
1 tere“ verborum meorum, ut scribis, „fulmina“? tum
insanires, si consequi non posses; quum vero etiam
vincas, me prius irrideas quam te oportet. Quare
nihil tibi opus est illud a Trabea; sed potius *ἀπό-
τευγμα* meum. Verumtamen quid tibi ego videor
in epistolis? nonne plebeio sermone agere tecum?
nec enim semper eodem modo; quid enim simile
habet epistola aut iudicio aut concioni? quin ipsa
iudicia non solemus omnia tractare uno modo: pri-
vatas causas, et eas tenues, agimus subtilius, ca-
pitis aut famae scilicet ornatius; epistolas vero
2 quotidianis verbis texere solemus. Sed tamen, mi
Paete, qui tibi venit in mentem negare Papirium
quemquam umquam nisi plebeium fuisse? fuerunt
enim patricii minorum gentium, quorum princeps
L. Papirius Mugillanus, qui censor cum L. Sem-
pronio Atratino fuit, quum ante consul cum eodem
fuisset, annis post Romam conditam CCCXII; sed
tum Papisii dicebamini. Post hunc XIII. sederunt
in sella curuli ante L. Papirium Crassum, qui pri-
mus Papisius est vocari desitus: is dictator cum
L. Papirio Cursore magistro equitum factus est
annis post Romam conditam CCCCXV. et quadriennio
post consul cum K. Duilio. Hunc secutus est Cur-
sor, homo valde honoratus; deinde L. Maso aedili-
cius; inde multi Masones. Quorum quidem tu, om-

Ep. 21, 1. *„insanire“ . . . „imitere“ . . . . „fulmina“* (W.). *ins. . . . im. . . . fulmina* vulgo. 2. *sederunt in sella* (W.). *fuerunt* s. M., vulgo. — *primus* (Crat.). *primum* M., vulgo. — *Cursore m. equitum f.* (W.). *C., m. e., f.* vulgo. — *Masones. Quorum q. tu, o. p., im.* (W.). *M.: q. q. tu o. p. im.* vulgo

nium patriciorum, imagines habeas volo. Deinde 3
Carbones et Turdi insequuntur: hi plebeii fuerunt, quos contemnas censeo; nam praeter hunc C. Carbonem, quem Damasippus occidit, civis e re publica Carbonum nemo fuit. Cognovimus Cn. Carbonem et eius fratrem scurram: quid iis improbius? de hoc amico meo, Rubriae filio, nihil dico. Tres illi fratres fuerunt, C., Cn., M. Carbones: Marcus P. Flacco accusante condemnatus *est*, fur magnus, ex Sicilia; Gaius accusante L. Crasso cantharidas sumpsisse dicitur: is et tribunus pl. seditiosus et P. Africano vim attulisse existimatus est; hoc vero, qui Lilybaei a Pompeio nostro est interfectus, improbior nemo meo iudicio fuit; iam pater eius accusatus a M. Antonio sutorio atramento absolutus putatur. Quare ad patres censeo revertare; plebeii quam fuerint importuni, vides.

XXII.

Scr. anno incerto.

CICERO PAETO.

Amo verecundiam, † vel potius libertatem loquendi. Atqui hoc Zenoni placuit, homini mehercule acuto; etsi Academiae nostrae cum eo magna rixa est; sed, ut dico, placet Stoicis suo quamque rem nomine appellare. Sic enim disserunt: nihil esse obscoenum, nihil turpe dictu; nam, si quod sit in obscoenitate flagitium, id aut in re esse aut in verbo; nihil esse tertium. In re non est. Itaque non modo in comoediis res ipsa narratur — ut ille in Demiurgo: 1

Ep. 21, 3. *quid iis* (W.). *q. his* M., vulgo. — *seditiosus fuit et* (W.)? Ep. 22, 1. *ver.*, † *vel potius* (W.). *ver., tu p.* (Rutil.) aut *ver., tu impudentiam vel p.* (W.). *v. vel p.* M., B. — *loquendi. Atqui ... acuto; etsi ... est; sed* (W.). *l.; a. ... a., etsi ... est. Sed* vulgo. — *Atque hoc Z.* (N.)? — *narratur — ut* (W.). *n., ut* vulgo.

modo forte

— nosti canticum, meministi Roscium —

ita me destituit nudum ....

— totus est sermo verbis tectus, re impudentior — sed etiam in tragoediis; quid est enim illud

quae mulier una?

quid, inquam, est

usurpat duplex cubile?

quid?

huius † ferei

hic cubile inire est ausus

quid est?

Virginem me quondam invitam per vim violat Iuppiter.

Bene „violat“: atqui idem significat, sed alterum
2 nemo tulisset. Vides igitur, quum eadem res sit, quia verba non sint, nihil videri turpe. Ergo in re non est: multo minus in verbis; si enim, quod verbo significatur, id turpe non est, verbum, quod significat, turpe esse non potest. „Anum“ appellas alieno nomine: cur? si turpe est, ne alieno quidem; si non est, suo potius. Caudam antiqui „penem“ vocabant, ex quo est propter similitudinem „penicillus“; at hodie „penis“ est in obscoenis. „At vero Piso ille Frugi in Annalibus suis queritur adolescentes peni deditos esse“. Quod tu in epistola appellas suo nomine, ille tectius „penem“; sed, quia multi, factum est tam obscoenum quam id verbum, quo tu usus es. Quid, quod vulgo

Ep. 22, 1. *huius † ferei* (M., W.). *h., Phere,* Ribbeck, B. 2. *cur? si turpe* (W.). *cur suo potius si t.* M. *cur?* [*suo potius.*] *si t.* B. — *„At vero ... ded. esse“.* (W.). *At v. ... esse.* vulgo.

citur, „quum nos te voluimus convenire", num obscoenum est? Memini in senatu disertum consularem ita eloqui: „hanc culpam maiorem an illam dicam?" potuit obscoenius? „Non obscoene", inquis; „non enim ita sensit". Non ergo in verbo est; docui autem in re non esse: nusquam igitur est. „Liberis dare operam" quam honeste dicitur! 3
etiam patres rogant filios; eius operae nomen non audent dicere. Socraten fidibus docuit nobilissimus fidicen; is „Connus" vocitatus est: num id obscoenum putas? Quum loquimur „terni", nihil flagitii dicimus; at, quum „bini", obscoenum est. „Graecis quidem", inquies. Nihil est ergo in verbo, quoniam et ego Graece scio et tamen tibi dico „bini", idque tu facis, quasi ego Graece, non Latine, dixerim. „Ruta" et „menta", recte utrumque: volo mentam pusillam ita appellare, ut „rutulam"; non licet. Belle „tectoriola": dic ergo etiam „pavimenta" isto modo; non potes. Viden igitur nihil esse nisi ineptias? turpitudinem nec in verbo esse nec in re; itaque nusquam esse. Igitur in verbis 4
honestis obscoena ponimus. Quid enim? non honestum verbum est „divisio"? at inest obscoenum, cui respondet „intercapedo". Num haec ergo obscoena sunt? Nos autem ridicule: si dicimus „ille patrem strangulavit", honorem non praefamur; sin de Aurelia aliquid aut Lollia, honos praefandus est. Et quidem iam etiam non obscoena verba pro obscoenis sunt: „"battuit", inquit, „impudenter, „depsit" multo impudentius"; atqui neutrum est

Ep. 22, 2. *„Non obscoene", inquis; „non enim ita sensit"* (W.). An *„Non", i., „obscoene; non .. s."* (W.)? *Non, i.; non .. sensit* M., vulgo. 3. *Graece, ac non Latine* (W.)? An *G., et non L.* (W.)? 4. *ridicule: si* (W.). *r., si* B. — *sunt: „"battuit, i., „imp.; „depsit" m. impudentius"; atqui* (W.). *sunt. „b.", i., inp.; „d." m. inp.: a.* B.

obscoenum. Stultorum plena sunt omnia: „testes" verbum honestissimum in iudicio, alio loco non nimis; et honesti „colei Lanuvini", „Cliternini" non honesti. Quid? ipsa res modo honesta, modo turpis: suppedit, flagitium est; iam erit nudus in balneo, non reprehendes. Habes scholam Stoicam:
5 ὁ σοφὸς εὐϑυρρημονήσει. Quam multa ex uno verbo tuo! Te adversus me omnia audere gratum est: ego servo et servabo — sic enim assuevi — Platonis verecundiam; itaque tectis verbis ea ad te scripsi, quae apertissimis agunt Stoici; sed illi etiam crepitus aiunt aeque liberos ac ructus esse oportere; honorem igitur * * * Kalendis Martiis. Tu me diliges et valebis.

XXIII.

Scr. in Cumano post V. Kal. Intercal. priores a. u. c. 708.

CICERO PAETO.

Heri veni in Cumanum; cras ad te fortasse, sed, quum certum sciam, faciam te paullo ante certiorem; etsi M. Caeparius, quum mihi in silva Gallinaria obviam venisset quaesissemque, quid ageres, dixit te in lecto esse, quod ex pedibus laborares; tuli scilicet moleste, ut debui, sed tamen constitui ad te venire, ut et viderem te et viserem et coenarem

Ep. 22, 4. *omnia: „t." v. h. in i., alio l. non n.; et* (sic W.; *at* M., vulgo) *h. „c. L.", „Cl." non* (W.). *o. „T." ... iud.; a. .. nimis. At ... L."; „Cl." non* vulgo. — *turpis: suppedit* (sic vulgo; *suppendet* M., *suppedet* B.), *fl. est* (W.). *turpis. Supp., fl. est* B. 5. *est: ego* (W.). *est. Ego* vulgo. — *igitur * * * Kalendis* (W.) *i. k.* vulgo. Excidit aliquid in hanc sententiam: *iis praefari nihil opus est* vel *recte non praefantur*, et praeterea aliquid, unde penderet *Kal. Mart.*, nisi auditur *hae litterae datae sunt* et *Kal. M.* post *valebis*. est transponendum. Ep. 23. *Cum.; cras .. fortasse, sed, quum ... cert.; esti* (W.). *C., c. .. fortasse. Sed .. certiorem. Etsi* vulgo.

etiam; non enim arbitror cocum etiam te arthriticum habere. Exspecta igitur hospitem quum minime edacem, tum inimicum coenis sumptuosis.

XXIV.

Scr. Romae exeunte mense Februario a. u. c. 711.

CICERO PAETO S. D.

Rufum istum, amicum tuum, de quo iterum iam 1
ad me scribis, adiuvarem, quantum possem, etiamsi ab eo laesus essem, quum te tanto opere viderem eius causa laborare; quum vero et ex tuis litteris et ex illius ad me missis intelligam et iudicem magnae curae ei salutem meam fuisse, non possum ei non amicus esse, neque solum tua commendatione, quae apud me, ut debet, valet plurimum, sed etiam voluntate ac iudicio meo. Volo enim te scire, mi Paete, initium mihi suspicionis et cautionis et diligentiae fuisse litteras tuas, quibus litteris congruentes fuerunt aliae postea multorum: nam et Aquini et Fabrateriae consilia sunt inita de me, quae te video inaudisse, et, quasi divinarent, quam iis molestus essem futurus, nihil aliud egerunt, nisi me ut opprimerent; quod ego non suspicans incautior fuissem, nisi a te admonitus essem; quamobrem iste tuus amicus apud me commendatione non eget. Utinam ea fortuna rei publicae sit, ut ille † meum gratissimum possit cognoscere! Sed haec hactenus. Te ad coenas itare 2
desisse moleste fero; magna enim te delectatione et voluptate privasti; deinde etiam vereor — licet enim verum dicere —, ne nescio quid illud, quod solebas, dediscas et obliviscare, coenulas facere;

Ep. 24, 1. *ille † meum* (W.). *ille me* (W.) aut *i. me unum* (B.) aut *i. me omnium* (W.) aut *i. me virum* (W.) aut *i. me hominem* (W.). 2. *privasti; d.* (W.). *pr. Deinde* vulgo.

nam, si tum, quum habebas, quos imitarere, non multum proficiebas, quid nunc te facturum putem? Spurinna quidem, quum ei rem demonstrassem et vitam tuam superiorem exposuissem, magnum periculum summae rei publicae demonstrabat, nisi ad superiorem consuetudinem tum, quum Favonius flaret, revertisses; hoc tempore ferri posse, si forte tu
3 frigus ferre non posses. Sed mehercule, mi Paete, extra iocum moneo te, quod pertinere ad beate vivendum arbitror, ut cum viris bonis, iucundis, amantibus tui vivas: nihil est aptius vitae, nihil ad beate vivendum accommodatius; nec id ad voluptatem refero, sed ad communitatem vitae atque victus remissionemque animorum, quae maxime sermone efficitur familiari, qui est in conviviis dulcissimus, ut sapientius nostri quam Graeci: illi *συμπόσια* aut *σύνδειπνα*, id est compotationes aut concoenationes, nos „convivia", quod tum maxime simul vivitur. Vides, ut te philosophando revocare coner ad coenas. Cura, ut valeas; id foris coenitando facillime consequere.
4 Sed cave, si me amas, existimes me, quod iocosius scribam, abiecisse curam rei publicae. Sic tibi, mi Paete, persuade, me dies et noctes nihil aliud agere, nihil curare, nisi ut mei cives salvi liberique sint: nullum locum praetermitto monendi, agendi, providendi; hoc denique animo sum, ut, si in hac cura atque administratione vita mihi ponenda sit, praeclare actum mecum putem. Etiam atque etiam vale.

XXV.

Scr. Laodiceae mense Februario (post Id.) a. u. c. 704.

CICERO IMP. PAETO.

1 Summum me ducem litterae tuae reddiderunt: plane nesciebam te tam peritum esse rei militaris;

Ep. 24, 3. *coenas. Cura* (W.). *cenas? Cura* vulgo.

Pyrrhi te libros et Cineae video lectitasse. Itaque obtemperare cogito praeceptis tuis, hoc amplius, navicularum habere aliquid in ora maritima: contra equitem Parthum negant ullam armaturam meliorem inveniri posse. Sed quid ludimus? nescis, quo cum imperatore tibi negotium sit: *παιδείαν Κύρου*, quam contrieram legendo, totam in hoc imperio explicavi. Sed iocabimur alias coram, ut spero, 2
brevi tempore: nunc ades ad imperandum vel ad parendum potius, sic enim antiqui loquebantur. Cum M. Fadio, quod scire te arbitror, mihi summus usus est, valdeque eum diligo quum propter summam probitatem eius ac singularem modestiam, tum quod in iis controversiis, quas habeo cum tuis combibonibus Epicuriis, optima opera eius uti soleo. Is quum ad me Laodiceam venisset mecumque ego 3
eum esse vellem, repente percussus est atrocissimis litteris, in quibus scriptum erat fundum Herculanensem a Q. Fadio fratre proscriptum esse, qui fundus cum eo communis esset. Id M. Fadius pergraviter tulit existimavitque fratrem suum, hominem non sapientem, impulsu inimicorum suorum eo progressum esse. Nunc, si me amas, mi Paete, negotium totum suscipe; molestia Fadium libera. Auctoritate tua nobis opus est et consilio et etiam gratia: noli pati litigare fratres et iudiciis turpibus conflictari; Matonem et Pollionem inimicos habet Fadius. Quid multa? non mehercule tam perscribere possum, quam mihi gratum feceris, si otiosum Fadium reddideris: id ille in te positum esse putat mihique persuadet.

Ep. 25, 1. *contrieram* (M.). *contriveram* vulgo.

XXVI.

Scr. Romae mense Octobri a. u. c. 708.

CICERO PAETO S. D.

1 Accubueram hora nona, quum ad te harum exemplum in codicillis exaravi. Dices: „ubi?“ Apud Volumnium Eutrapelum, et quidem supra me Atticus, infra Verrius, familiares tui. Miraris tam exhilaratam esse servitutem nostram? Quid ergo faciam? — te consulo, qui philosophum audis —. Angar? excruciem me? quid assequar? deinde quem ad finem? „Vivas“, inquis, „in litteris“. An quidquam me aliud agere censes aut possem vivere, nisi in litteris viverem? Sed est earum etiam non satietas, sed quidam modus; a quibus quum discessi, etsi minimum mihi est in coena — quod tu unum ζήτημα Dioni philosopho posuisti —, tamen, quid potius faciam, priusquam me dormitum conferam, non
2 reperio. Audi reliqua: infra Eutrapelum Cytheris accubuit. „In eo igitur“, inquis, „convivio Cicero ille,

quem aspectabant, cuius ob os Graii ora obvertebant sua?“

Non mehercule suspicatus sum illam affore; sed tamen *ne* Aristippus quidem ille Socraticus erubuit, quum esset obiectum habere eum Laida: „habeo“, inquit, „non habeor [a Laide]“ — Graece hoc melius; tu, si voles, interpretabere —; me vero nihil

Ep. 26, 1. *harum ex.* (M., vulgo). *h. litterarum ex.* Klotz., B. — *dices: „ubi?“* (W.). *d., ubi?* vulgo. — *faciam? — te ... audis —. Angar?* (W.). *f.? te .. audis. A.* vulgo. An *f., te c. .. audis. A.* (W.). — *excruciem me?* (M 1, W.). An *Angar excruciemque me?* (W.)? *excruciemne me?* M 2, vulgo. 2. *[a Laide]“ — Gr. .. interpretabere —; me* (W.). *[a L.]“. Gr. .. interpretabere. me* B. *inquit, „Laida, non h. a Laide — Gr.* (W.)?

istorum ne iuvenem quidem movit umquam, ne
nunc senem: convivio delector; ibi loquor, quod in
solum, ut dicitur, et gemitum in risus maximos
transfero. An tu id melius, qui etiam philosophum 3
irriseris: quum ille, „si quis quid quaereret“, dixisset,
coenam te quaerere a mane dixeris? ille baro te
putabat quaesiturum, unum caelum esset an innume-
rabilia. Quid *id* ad te? At hercule coena non **,
tibi praesertim? Sic igitur vivitur: quotidie aliquid 4
legitur aut scribitur; dein, ne amicis nihil tribua-
mus, epulamur una non modo non contra legem,
si ulla nunc lex est, sed etiam intra legem et qui-
dem aliquanto; quare nihil est, quod adventum
nostrum extimescas: non multi cibi hospitem acci-
pies, multi ioci.

Ep. 26, 3. *irriseris: quum* (W.). *irr.? q.* vulgo. *irr., qui, quum* (W.)? an *irr., quum, quum* (W.)? — *non* **, *tibi praesertim* (W.). *non quid ad te tibi pr.* M. *non est negligenda* (vel *non est parvi* vel simile aliquid), *tibi pr.* (W.)? *numquid ad te, ibi pr.?* edd. vett., vulgo. 4. *accipies, multi* (M., W.). *a., sed m.* Crat., B.

LIBER DECIMUS.

AD. L. PLANCUM ET CETEROS.

I.

Scr. Romae post K. Sept. et ante XIV. K. Oct. a. u. c. 710.

CICERO PLANCO.

1 Et afui proficiscens in Graeciam et postea, quam de medio cursu rei publicae sum voce revocatus, numquam per M. Antonium quietus fui, cuius tanta est, non insolentia — nam id quidem vulgare vitium est —, sed immanitas, non modo ut vocem, sed ne vultum quidem liberum possit ferre cuiusquam. Itaque mihi maximae curae est, non de mea quidem vita, cui satisfeci vel aetate vel factis vel, si quid etiam hoc ad rem pertinet, gloria, sed me patria sollicitat in primisque, mi Plance, exspectatio consulatus tui, quae ita longa est, ut optandum sit, ut possimus ad id tempus rei publicae spiritum ducere; quae potest enim spes esse in ea re publica, in qua hominis impotentissimi atque intemperantissimi armis oppressa sunt omnia et in qua nec senatus nec populus vim habet ullam nec leges ullae sunt nec iudicia nec omnino simula-
2 crum aliquod ac vestigium civitatis? Sed, quoniam acta omnia mitti ad te arbitrabar, nihil erat, quod singulis de rebus scriberem; illud autem erat amoris mei, quem a tua pueritia susceptum non servavi solum, sed etiam auxi, monere te atque hortari, ut in rem publicam omni cogitatione curaque incum-

beres: quae si ad tuum tempus perducitur, facilis gubernatio est; ut perducatur autem, magnae quum diligentiae est, tum etiam fortunae. Sed et te ali- 3
quanto ante, ut spero, habebimus et, praeterquam quod rei publicae consulere debemus, etiam tuae dignitati ita favemus, ut omne nostrum consilium studium, officium operam, laborem diligentiam ad amplitudinem tuam conferamus: ita facillime et rei publicae, quae mihi carissima est, et amicitiae nostrae, quam sanctissime nobis colendam puto, me intelligo satisfacturum. Furnium nostrum tanti a 4
te fieri, quantum ipsius humanitas et dignitas postulat, nec miror et gaudeo teque hoc existimare volo, quidquid in eum iudicii officiique contuleris, id ita me accipere, ut in me ipsum te putem contulisse.

II.

Scr. Romae post V. Idus Decembres a. u. c. 710.

CICERO PLANCO SAL.

Meum studium honori tuo pro necessitudine 1
nostra non defuisset, si aut tuto in senatum aut honeste venire potuissem; sed nec sine periculo quisquam libere de re publica sentiens versari potest in summa impunitate gladiorum nec nostrae dignitatis videtur esse ibi sententiam de re publica dicere, ubi me et melius et propius audiant armati quam senatores. Quapropter in privatis rebus nul- 2
lum neque officium neque studium meum desiderabis, ne in publicis quidem, si quid erit, in quo me interesse necesse sit, umquam deero, ne cum periculo quidem meo, dignitati tuae; in iis autem rebus, quae nihilo minus, ut ego absim, confici poterunt, peto a te ut me rationem habere velis et salutis et dignitatis meae.

Ep. 1, 3. *debemus, etiam* (W.). *d., tamen* M., vulgo.

III.

Scr. Romae eodem fere tempore, quo ep. II.

CICERO PLANCO SAL.

1 Quum ipsum Furnium per se vidi libentissime, tum hoc libentius, quod illum audiens te videbar audire; nam et in re militari virtutem et in administranda provincia iustitiam et in omni genere prudentiam mihi tuam exposuit et praeterea mihi non ignotam in consuetudine et familiaritate suavitatem tuam; adiunxit praeterea summam erga se liberalitatem: quae omnia mihi iucunda, hoc extre-
2 mum etiam gratum fuit. Ego, Plance, necessitudinem constitutam habui cum domo vestra ante aliquanto, quam tu natus es, amorem autem erga te ab ineunte pueritia tua, confirmata iam aetate familiaritatem quum studio meo, tum iudicio tuo constitutam: his de causis mirabiliter faveo dignitati tuae, quam mihi tecum statuo debere esse communem. Omnia summa consecutus es virtute duce, comite fortuna, eaque es adeptus adolescens multis invidentibus, quos ingenio industriaque fregisti: nunc, me amantissimum tui, nemini concedentem, qui tibi vetustate necessitudinis potior possit esse, si audies, omnem tibi reliquae vitae dignitatem ex
3 optimo rei publicae statu acquires. Scis profecto — nihil enim te fugere potuit — fuisse quoddam tempus, quum homines existimarent te nimis servire temporibus, quod ego quoque existimarem, te si ea, quae patiebare, probare etiam arbitrarer; sed, quum intelligerem, quid sentires, te arbitrabar videre, quid posses. Nunc alia ratio est: omnium

Ep. 3, 1. *et praeterea mihi* M., vulgo. *et* [*pr.*] *m.* Ern., B. — *tuam; adiunxit praeterea* (W.). *tuam adiunxit, pr.* vulgo. 2. *nunc, me* (W.). *nunc me* vulgo.

rerum tuum iudicium est idque liberum. Consul es designatus, optima aetate, summa eloquentia, maxima orbitate rei publicae virorum talium: incumbe, per deos immortales! in eam curam et cogitationem, quae tibi summam dignitatem et gloriam afferat; unus autem est, hoc praesertim tempore, per tot annos re publica divexata, rei publicae bene gerendae cursus ad gloriam. Haec amore 4
magis impulsus scribenda ad te putavi, quam quo te arbitrarer monitis et praeceptis egere; sciebam enim ex iisdem te haec haurire fontibus, ex quibus ipse hauseram: quare modum faciam. Nunc tantum significandum putavi, ut potius amorem tibi ostenderem meum, quam ostentarem prudentiam. Interea, quae ad dignitatem tuam pertinere arbitrabor, studiose diligenterque curabo.

IV.

Scr. in Gallia Transalpina post V. Idus Decembres a. u. c. 710.

PLANCUS CICERONI.

Gratissimae mihi tuae litterae fuerunt, quas ex 1
Furnii sermone te scripsisse animadverti. Ego autem praeteriti temporis excusationem affero, quod te profectum audieram nec multo ante redisse scii, quam ex epistola tua cognovi; nullum enim in te officium, ne minimum quidem, sine maxima culpa videor posse praeterire, in quo tuendo habeo causas plurimas vel paternae necessitudinis vel meae a pueritia observantiae vel tui erga me mutui amoris. Quare, mi Cicero, quod mea tuaque patitur aetas, 2
persuade tibi te unum esse, in quo ego colendo patriam mihi constituerim sanctitatem. Omnia igitur tua consilia mihi non magis prudentiae plena,

Ep. 3, 3. *divexata* (L.). *dev.* M., vulgo.

quae summa est, videntur quam fidelitatis, quam ego ex mea conscientia metior: quare, si aut aliter sentirem, certe admonitio tua me reprimere, aut, si dubitarem, hortatio impellere posset, ut id sequerer, quod tu optimum putares; nunc vero quid est, quod me in aliam partem trahere possit? quaecumque in me bona sunt aut fortunae beneficio tributa aut meo labore parta, etsi a te propter amorem carius sunt aestimata, tamen vel inimicissimi iudicio tanta sunt, ut praeter bonam famam nihil desiderare vi-
3 deantur. Quare hoc unum tibi persuade, quantum viribus eniti, consilio providere, auctoritate monere potuero, hoc omne rei publicae semper futurum. Non est ignotus mihi sensus tuus: neque, si facultas, optabilis mihi quidem, tui praesentis esset, umquam a tuis consiliis discreparem, nec nunc committam, ut ullum meum factum reprehendere iure
4 possis. Sum in exspectatione omnium rerum, quid in Gallia citeriore, quid in urbe mense Ianuario geratur, ut sciam. Interim maximam hic sollicitudinem curamque sustineo, ne inter aliena vitia hae gentes nostra mala suam putent occasionem. Quod si proinde, ut ipse mereor, mihi successerit, certe et tibi cui maxime cupio, et omnibus viris bonis satisfaciam. Fac valeas meque mutuo diligas.

V.

Scr. Romae ante Non. Martias a. u. c. 711.

CICERO PLANCO SAL.

1 Binas a te accepi litteras eodem exemplo, quod ipsum argumento mihi fuit diligentiae tuae, intellexi enim te laborare, ut ad me mihi exspectatissimae

Ep. 4, 2. *reprimere, aut* (W.). *reprimere aut* vulgo. 3. *facultas — opt. m. quidem — tui* (W.). *f. o. m. q. t.* vulgo. 4. *geratur, ut sciam* (M.). *g.* [*ut sc.*] Ern., B. *rerum: quid ... geratur, fac* (vel *tu fac*), *ut sciam* (W.)?

litterae perferrentur. Ex quibus cepi fructum duplicem mihique in comparatione difficilem ad iudicandum, amoremne erga me tuum an animum in rem publicam pluris aestimandum putarem. Est omnino patriae caritas meo quidem iudicio maxima, sed amor voluntatisque coniunctio plus certe habet suavitatis. Itaque commemoratio tua paternae necessitudinis benevolentiaeque eius, quam erga me a pueritia contulisses, ceterarumque rerum, quae ad eam sententiam pertinebant, incredibilem mihi laetitiam attulerat. Rursus declaratio animi tui, quem 2
haberes de re publica quemque habiturus esses, mihi erat iucundissima, eoque maior erat haec laetitia, quod ad illa superiora accedebat. Itaque te non hortor solum, mi Plance, sed plane etiam oro, quod feci iis litteris, quibus tu humanissime respondisti, ut tota mente omnique animi impetu in rem publicam incumbas: nihil est, quod tibi maiori fructui gloriaeque esse possit, nec quidquam ex omnibus rebus humanis est praeclarius aut praestantius quam de re publica bene mereri. Adhuc enim — patitur 3
tua summa humanitas et sapientia me, quod sentiam, libere dicere — fortuna suffragante videris res maximas consecutus, quod quamquam sine virtute non potuisses, tamen ex maxima parte ea, quae es adeptus, fortunae temporibusque tribuuntur: his temporibus difficillimis rei publicae quidquid subveneris, id erit totum et proprium tuum. Incredibile est omnium civium latronibus exceptis odium in Antonium, magna spes in te et in tuo exercitu, magna exspectatio, cuius, per deos! gratiae gloriaeque cave tempus amittas. Sic moneo ut filium, sic suadeo ut mihi, sic hortor ut et pro patria et amicissimum.

Ep. 5, 1. *perf. Ex quibus* vulgo. *p., ex q.* B. — *attulerat* (L.). *attulerunt* M. *attulit* B. 3. *quid sentiam* (W.)? — *proprium t.* (M., vulgo). *proprie t.* L., B. — *suadeo* (Müller.). *faveo* M., vulgo.

VI.

Scr. Romae XIII. Kal. Apriles a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

1 Quae locutus est Furnius noster de animo tuo in rem publicam, ea gratissima fuerunt senatui, populo Romano probatissima; quae autem recitatae litterae sunt in senatu, nequaquam consentire cum Furnii oratione visae sunt; pacis enim auctor eras, quum collega tuus, vir clarissimus, a foedissimis latronibus obsideretur, qui aut positis armis pacem petere debent aut, si pugnantes eam postulant, victoria pax, non pactione parienda est. Sed, de pace litterae vel Lepidi vel tuae quam in partem acceptae sint, ex viro optimo, fratre tuo, et ex C.
2 Furnio poteris cognoscere. Me autem impulit tui caritas, ut, quamquam nec tibi ipsi consilium deesset et fratris Furniique benevolentia fidelisque prudentia tibi praesto esset futura, vellem tamen meae quoque auctoritatis pro plurimis nostris necessitudinibus praeceptum ad te aliquod pervenire. Crede igitur mihi, Plance, omnes, quos adhuc gradus dignitatis consecutus sis — es autem adeptus amplissimos —, eos honorum vocabula habituros, non dignitatis insignia, nisi te cum libertate populi Romani et cum senatus auctoritate coniunxeris. Seiunge te, quaeso, aliquando ab iis, cum quibus te non tuum iudicium, sed temporum vincla con-
3 iunxerunt. Complures in perturbatione rei publicae consulares dicti, quorum nemo consularis habitus *est* nisi qui animo exstitit in rem publicam consulari. Talem igitur te esse oportet, qui primum te ab impiorum civium tui dissimillimorum societate

Ep. 6, 1. *senatui, populo R.* (M.). *s. populoque R.* vulgo.

seiungas, deinde te senatui bonisque omnibus auctorem, principem, ducem praebeas, postremo ut pacem esse iudices non in armis positis, sed in abiecto armorum et servitutis metu. Haec si et ages et senties, tum eris non modo consul et consularis, sed magnus etiam consul et consularis; sin aliter, tum in istis amplissimis nominibus honorum non modo dignitas nulla erit, sed erit summa deformitas. Haec impulsus benevolentia scripsi paullo severius, quae tu in experiendo ea ratione, quae te digna est, vera esse cognosces. D. XIII. Kal. Apr.

VII.

Scr. in Gallia Transalpina mense Martio a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI.

Plura tibi de meis consiliis scriberem rationem- 1
que omnium rerum redderem verbosius, quo magis iudicares omnia me rei publicae praestitisse, quae et tua exhortatione excepi et mea affirmatione tibi recepi — non minus enim a te probari quam diligi semper volui, nec te magis in culpa defensorem mihi paravi, quam praedicatorem meritorum meorum esse volui —; sed breviorem me duae res faciunt: una, quod publicis litteris omnia sum persecutus, altera, quod M. Varisidium, equitem Romanum, familiarem meum, ipsum ad te transire
iussi, ex quo omnia cognoscere posses. Non me- 2
dius fidius mediocri dolore afficiebar, quum alii occupare possessionem laudis viderentur, sed usque mihi temperavi, dum perducerem eo rem, ut dignum aliquid et consulatu meo et vestra exspectatione efficerem; quod spero, si me fortuna non fefellerit, me consecuturum, ut maximo praesidio rei publicae nos fuisse et nunc sentiant homines et in posterum

Ep. 6, 3. *postremo ut p.* (M., vulgo). *p.* [*ut*] *p.* B.

memoria teneant. A te peto, ut dignitati meae suffrageris et, quarum rerum spe ad laudem me vocasti, harum fructu in reliquum facias alacriorem. Non minus posse te quam velle exploratum mihi est. Fac valeas meque mutuo diligas.

VIII.

Scr. in Gallia Transalpina mense Martio a. u. c. 711.

PLANCUS IMP. COS. DESIG. S. D. COSS. PR. TR. PL. SENATUI POPULO PLEBIQUE ROMANAE.

1 Si cui forte videor diutius et hominum exspectationem et spem rei publicae de mea voluntate tenuisse suspensam, huic prius excusandum me esse arbitror quam de insequenti officio quidquam ulli pollicendum; non enim praeteritam culpam videri volo redemisse, sed optimae mentis cogitata iam-
2 pridem maturo tempore enuntiare. Non me praeteribat in tanta sollicitudine hominum et tam perturbato statu civitatis fructuosissimam esse professionem bonae voluntatis, magnosque honores ex ea re complures consecutos videbam; sed, quum in eum casum me fortuna demisisset, ut aut celeriter pollicendo magna mihi ipse ad proficiendum impedimenta opponerem aut, si in eo mihi temperavissem, maiores occasiones ad opitulandum haberem, expeditius iter communis salutis quam meae laudis esse volui. Nam quis in ea fortuna, quae mea est, et ab ea vita, quam in me cognitam hominibus arbitror, et cum ea spe, quam in manibus habeo, aut sordidum quidquam pati aut perniciosum
3 concupiscere potest? Sed aliquantum nobis temporis et magni labores et multae impensae opus fuerunt, ut, quae rei publicae bonisque omnibus polliceremur, exitu praestaremus neque ad auxilium patriae nudi cum bona voluntate, sed cum facultatibus accederemus. Confirmandus erat exercitus

nobis, magnis saepe praemiis sollicitatus, ut ab re
publica potius moderata quam ab uno infinita spe-
raret; confirmandae complures civitates, quae supe-
riore anno largitionibus concessionibusque prae-
miorum erant obligatae, ut et illa vana putarent
et eadem a melioribus auctoribus petenda existi-
marent; alliciendae etiam voluntates reliquorum, qui
finitimis provinciis exercitibusque praesunt, ut po-
tius cum pluribus societatem defendendae libertatis
iniremus, quam cum paucioribus funestam orbi ter-
rarum victoriam partiremur. Muniendi vero nos- 4
met ipsi fuimus aucto exercitu auxiliisque multipli-
catis, ut, quum praeferremus sensus aperte, tum,
etiam invitis quibusdam, sciri, quid defensuri esse-
mus, non esset periculosum. Ita numquam diffite-
bor multa me, ut ad effectum horum consiliorum
pervenirem, et simulasse invitum et dissimulasse
cum dolore, quod, praemâtura denuntiatio boni civis
imparati quam periculosa esset, ex casu collegae
videbam. Quo nomine etiam C. Furnio legato, viro 5
forti atque strenuo, plura etiam verbo quam scri-
ptura mandata dedimus, ut et tectius ad vos per-
ferrentur et nos essemus tutiores, quibusque rebus
et communem salutem muniri et nos armari con-
veniret praecepimus. Ex quo intelligi potest curam
rei publicae summae defendundae iampridem apud
nos excubare. Nunc, quum deum benignitate ab 6
omni re sumus paratiores, non solum bene sperare
de nobis homines, sed explorate iudicare volumus:
legiones habeo quinque sub signis et sua fide vir-
tuteque rei publicae coniunctissimas et nostra libe-
ralitate nobis obsequentes, provinciam omnium civi-
tatium consensu paratissimam et summa contentione

Ep. 8, 3. *alliciendae* (Man.). *elic.* MB. — *praesunt* (W.). *praefuerunt* M., vulgo. 4. *tum, etiam inv. q., sciri, quid* (Or.). *t. e. i. q. s., q.* B. 5. *r. p. summae* (M.) *r. p. summe* V., B.

ad officia certantem, equitatus auxiliorumque tantas copias, quantas hae gentes ad defendendam suam salutem libertatemque conficere possunt; ipse ita sum animo paratus vel provinciam tueri vel ire, quo res publica vocet, vel tradere exercitum, auxilia provinciamque, ut vel omnem impetum belli in me convertere non recusem, si modo meo casu aut confirmare patriae salutem aut periculum possim
7 morari. Haec si iam expeditis omnibus rebus tranquilloque statu civitatis polliceor, in damno meae laudis rei publicae commodo laetabor; sin ad societatem integerrimorum et maximorum periculorum accedam, consilia mea aequis iudicibus ab obtrectatione invidorum defendenda commendo. Mihi quidem ipsi fructus meritorum meorum in rei publicae incolumitate satis magnus est paratus; eos vero, qui meam auctoritatem et multo magis vestram fidem secuti nec ulla spe decipi nec ullo metu terreri potuerunt, ut commendatos vobis habeatis, petendum videtur.

IX.

Scr. in Gallia Narbonensi exeunte mense Aprili a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI SAL.

1 Nihil me tibi temere aut te ceteris *de* me frustra recepisse laetor: certe hoc maius habes testimonium amoris mei, quo maturius tibi quam ceteris consilia mea volui esse nota. In dies vero meritorum meorum fieri accessiones pervidere te spero, cogniturum
2 magis recipio. Quod ad me attinet, mi Cicero — ita ab imminentibus malis res publica me adiuvante liberetur! — sic honores praemiaque vestra suspicio,

Ep. 8, 6. *paratus vel* (sic M.) .... *aux. provinciamque, ut vel* (edd. vett.). *par., ut vel* (sic Graev.) .... *a. provinciamque vel* M., B.

conferenda certe cum immortalitate, ut sine iis nihil de meo studio perseverantiaque sim remissurus: nisi in multitudine optimorum civium impetus animi mei fuerit singularis et opera praecipua, nihil ad meam dignitatem accedere volo suffragatione vestra. Concupisco autem nihil mihi — contra quod 3
ipse pugno —: et temporis et rei te moderatorem facile patior esse; nihil aut sero aut exigue a patria civi tributum potest videri. Exercitum a. d. VI. Kal. Maias Rhodanum traieci magnis itineribus. Vienna equites mille via breviore praemisi. Ipse, si ab Lepido non impediar, celeritate satisfaciam; si autem itineri meo se opposuerit, ad tempus consilium capiam. Copias adduco et numero et genere et fidelitate firmissimas. Te, ut diligas me, si mutuo te facturum scis, rogo. Vale.

X.

Scr. Romae III. Kal. Apriles a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

Etsi satis ex Furnio nostro cognoram, quae tua 1
voluntas, quod consilium de re publica esset, tamen tuis litteris lectis liquidius de toto sensu tuo iudicavi. Quamobrem, quamquam in uno proelio omnis fortuna rei publicae disceptatur — quod quidem, quum haec legeres, iam decretum arbitrabar fore —, tamen ipsa fama, quae de tua voluntate percrebruit, magnam es laudem consecutus; itaque si consulem Romae habuissemus, declaratum esset ab senatu cum tuis magnis honoribus, quam gratus esset conatus et apparatus tuus: cuius rei non modo non praeteriit tempus, sed ne maturum qui-

Ep. 9, 2. *ut sine iis* (W.). *ut s. his* M., B. 3. *contra quam* (W.)? — *pugno —: et* (W.). *p. —, et* vulgo. — *equitum III millia via* (W.)? Ep. 10, 1. *disceptatur* (W.). *disceptat* M., vulgo.

dem etiam nunc meo quidem iudicio fuit; is enim denique honos mihi videri solet, qui non propter spem futuri beneficii, sed propter magna merita
2 claris viris defertur et datur. Quare, sit modo aliqua res publica, in qua honos elucere possit, omnibus, mihi crede, amplissimis honoribus abundabis; is autem, qui vere appellari potest honos, non invitamentum ad tempus, sed perpetuae virtutis est praemium. Quamobrem, mi Plance, incumbe toto pectore ad laudem: subveni patriae, opitulare collegae, omnium gentium consensum et incredibilem conspirationem adiuva. Me tuorum consiliorum adiutorem, dignitatis fautorem, omnibus in rebus tibi amicissimum fidelissimumque cognosces; ad eas enim causas, quibus inter nos amore sumus, officiis, vetustate coniuncti, patriae caritas accessit, eaque effecit, ut tuam vitam anteferrem meae. III. K. Apr.

XI.

Scr. in Allobrogibus VI. Idus Maias a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI.

1 Immortales ago tibi gratias agamque, dum vivam; nam relaturum me affirmare non possum; tantis enim tuis officiis non videor mihi respondere posse, nisi forte, ut tu gravissime disertissimeque scripsisti, ita sensurus es, ut me referre gratiam putes, quum memoria tenebo. Si de filii tui dignitate esset actum, amabilius certe nihil facere potuisses. Primae tuae sententiae infinitis cum muneribus, posteriores ad tempus arbitriumque amicorum meorum compositae, oratio assidua et perpetua de me, iurgia cum obtrectatoribus propter me notissima mihi sunt: non mediocris adhibenda mihi

Ep. 10, 1. *et datur* M., vulgo. [*et d.*] Kleyn., B.

est cura, ut rei publicae me civem dignum tuis laudibus praestem, in amicitia tua memorem atque gratum. Quod reliquum est, tuum munus tuere et me, si, quem esse voluisti, eum exitu rebusque cognoscis, defende ac suscipe. Quum Rhodanum 2
copias traiecissem fratremque cum tribus milibus equitum praemisissem, ipse iter ad Mutinam dirigerem, in itinere de proelio facto Brutoque et Mutina obsidione liberatis audivi: animadverti nullum alium receptum Antonium reliquiasque, quae cum eo essent, habere nisi in has partes, duasque ei spes esse propositas, unam Lepidi ipsius, alteram exercitus. Quod quaedam pars exercitus non minus furiosa est quam qui cum Antonio fuerunt, equitatum revocavi; ipse in Allobrogibus constiti, ut proinde ad omnia paratus essem ac res me moneret. Si nudus huc se Antonius conferet, facile mihi videor per me sustinere posse remque publicam ex vestra sententia administrare, quamvis ab exercitu Lepidi recipiatur; si vero copiarum aliquid secum adducet et si decima legio veterana, quae nostra opera revocata cum reliquis est, ad eundem furorem redierit, tamen, ne quid detrimenti fiat, dabitur opera a me, idque me praestaturum spero, dum istinc copiae traiiciantur coniunctaeque nobiscum facilius perditos opprimant. Hoc tibi spondeo, 3
mi Cicero, neque animum nec diligentiam mihi defuturam. Cupio mehercules nullam residuam sollicitudinem esse; sed, si fuerit, nec animo nec benevolentiae nec patientiae cuiusquam pro vobis cedam. Do quidem ego operam, ut etiam Lepidum ad huius rei societatem incitem, omniaque ei obsequia polliceor, si modo rem publicam respicere

Ep. 11, 1. *amicitia tua* (M., vulgo). *a. tui* Kleyn., B. 2. *in has partes* (W.). *in his partibus* M., vulgo. — *conferet* (edd. vett.). *confert* MB.

volet; utor in hac re adiutoribus interpretibusque fratre meo et Laterense et Furnio nostro; non me impedient privatae offensiones, quo minus pro rei publicae salute etiam cum inimicissimo consentiam: quod si nihil profecero, nihilo minus maximo sum animo et maiore fortasse cum mea gloria vobis satisfaciam. Fac valeas meque mutuo diligas.

XII.

Scr. Romae a. d. III. Idus Apriles a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

1 Etsi rei publicae causa maxime gaudere debeo tantum ei te praesidii, tantum opis attulisse extremis paene temporibus, tamen ita te victorem complectar re publica recuperata, ut magnam partem mihi laetitiae tua dignitas affert, quam et esse iam et futuram amplissimam intelligo; cave enim putes ullas umquam litteras gratiores quam tuas in senatu esse recitatas, idque contigit quum meritorum tuorum in rem publicam eximia quadam magnitudine, tum verborum sententiarumque gravitate. Quod mihi quidem minime novum, qui et te nossem et tuarum litterarum ad me missarum promissa meminissem et haberem a Furnio nostro tua penitus consilia cognita, sed senatui maiora visa sunt, quam erant exspectata, non quo umquam de tua voluntate dubitasset, sed nec, quantum facere posses, nec, quoad progredi velles, exploratum satis
2 habebat. Itaque, quum a. d. VII. Idus Apriles mane mihi tuas litteras M. Varisidius reddidisset easque legissem, incredibili gaudio sum elatus, quumque magna multitudo optimorum virorum et civium

Ep. 11, 3. *volet; utor ... nostro; non ... cons.: quod* (W.). *v. Utor ... n. Non ... consentiam. Q.* vulgo. Ep. 12, 1. *affert* (M1). *adferat* M2, B. *cognita, sed* (W.). *c.; sed* vulgo.

me de domo deduceret, feci continuo omnes parti-
cipes meae voluptatis. Interim ad me venit Mu-
natius noster, ut consuerat: at ego ei litteras tuas,
nihildum enim sciebat; nam ad me primum Vari-
sidius, idque sibi a te mandatum esse dicebat.
Paullo post idem mihi Munatius eas litteras legen-
das dedit, quas ipsi miseras, et eas, quas publice.
Placuit nobis, ut statim ad *M.* Cornutum praetorem 3
urbanum litteras deferremus, qui, quod consules ab-
erant, consulare munus sustinebat more maiorum:
senatus est continuo convocatus frequensque con-
venit propter famam atque exspectationem tuarum
litterarum. Recitatis litteris oblata religio Cornuto
est pullariorum admonitu, non satis diligenter eum
auspiciis operam dedisse, idque a nostro collegio
comprobatum est; itaque res dilata est in posterum.
Eo autem die magna mihi pro tua dignitate con-
tentio cum Servilio, qui quum gratia effecisset, ut
sua sententia prima pronuntiaretur, frequens eum
senatus reliquit et in alia omnia discessit, meaeque
sententiae, quae secunda pronuntiata erat, quum
frequenter assentiretur senatus, rogatu Servilii P.
Titius intercessit: res in posterum dilata. Venit 4
paratus Servilius, Iovi ipsi iniquus, cuius in templo
res agebatur. Hunc quemadmodum fregerim quan-
taque contentione Titium intercessorem abiecerim,
ex aliorum te litteris malo cognoscere; unum hoc
ex meis: senatus gravior, constantior, amicior tuis
laudibus esse non potuit, quam tum fuit, nec vero
tibi senatus amicior quam cuncta civitas; mirabiliter
enim populus Romanus universus et omnium ge-
nerum ordinumque consensus ad liberandam rem
publicam conspiravit. Perge igitur, ut agis, no- 5

Ep. 12, 2. *me domo* (Crat.)? — *consuerat:* [*at*] *ego* (W.)? — *item mihi* M. (W.)? 3. *ad M. Cornutum* (W.). *ad C. M.*. vulgo.

menque tuum commenda immortalitati, atque haec omnia, quae habent speciem gloriae collectam inanissimis splendoris insignibus, contemne, brevia, fugacia, caduca existima. Verum decus in virtute positum est, quae maxime illustratur magnis in rem publicam meritis: eam facultatem habes maximam; quam quoniam complexus es, tene: perfice, ut ne minus res publica tibi quam tu rei publicae debeas. Me tuae dignitatis non modo fautorem, sed etiam amplificatorem cognosces: id quum rei publicae, quae mihi vita est mea carior, tum nostrae necessitudini debere me iudico. Atque in his curis, quas contuli ad dignitatem tuam, cepi magnam voluptatem, quod bene cognitam mihi T. Munatii prudentiam et fidem magis etiam perspexi in eius incredibili erga te benevolentia et diligentia. III. Idus Apr.

XIII.

Scr. Romae mense Maio (ante Id.) a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

1 Ut primum mihi potestas data est augendae dignitatis tuae, nihil praetermisi in te ornando, quod positum esset aut in praemio virtutis aut in honore verborum: id ex ipso senatus consulto poteris cognoscere; ita enim est perscriptum, ut a me de scripto dicta sententia est, quam senatus frequens
2 secutus est summo studio magnoque consensu. Ego quamquam ex tuis litteris, quas mihi misisti, perspexeram te magis iudicio bonorum quam insignibus

Ep. 12, 5. *gloriae collectam inan.* (L.). *gl. collectam ex inan.* (L.)? *gl., conlecta inan.* MB. — *complexus es, tene: perf.* (M2, Crat.). *conplexus e* (cum rasura, unius, ut opinor, litterae) *tene* (una littera post *tene* erasa) *perf.* M1. *c. tenes, perf.* Or., B. Ep. 13, 1. *primum mihi pot.* (index M.). *pr. p.* M., vulgo.

gloriae delectari, tamen considerandum nobis existimavi, etiamsi tu nihil postulares, quantum tibi a re publica deberetur. Tu contexes extrema cum primis: qui enim Antonium oppresserit, is bellum confecerit; itaque Homerus non Aiacem nec Achillem, sed Ulixem appellavit *πτολιπόρϑιον*.

XIV.

Scr. Romae III. Nonas Maias a. u. c. **711**.

CICERO PLANCO SAL.

O gratam famam biduo ante victoriam de sub- 1
sidio tuo, de studio, de celeritate, de copiis! At-
qui etiam hostibus fusis spes omnis est in te; fu-
gisse enim ex proelio Mutinensi dicuntur notissimi
latronum duces; est autem non minus gratum ex-
trema delere quam prima depellere. Equidem ex- 2
spectabam iam tuas litteras, idque cum multis,
sperabamque etiam Lepidum rei publicae tempori-
bus admonitum tecum † et reip. esse facturum. In
illam igitur curam incumbe, mi Plance, ut ne quae
scintilla taeterrimi belli relinquatur; quod si erit
factum, et rem publicam divino beneficio affece-
ris et ipse aeternam gloriam consequere. D. III.
Non. Mai.

XV.

Scr. in Allobrogibus mense Maio (pr. aut III. Id.) a. u. c. **711**.

PLANCUS CICERONI.

His litteris scriptis, quae postea accidissent, scire 1
te ad rem publicam putavi pertinere. Sedulitas mea,
ut spero, et mihi et rei publicae tulit fructum:

Ep. 13, 2. *enim Antonium* (Kleyn.). *e. M. Ant.* M., vulgo. Ep. 14, 1. *Atqui etiam* (Man.). *Atque e.* MB. 2. *tecum † et reip.* (MW.). *tecum* (Graev.) aut *t. ex re publica* (Bücheler. et B., sed *e*) aut *t. et cum re p.* (Or.).

namque assiduis internuntiis cum Lepido egi, ut omissa omni contentione reconciliataque voluntate nostra communi consilio rei publicae succurreret, se, liberos urbemque pluris quam unum perditum abiectumque latronem putaret obsequioque meo, si
2 ita faceret, ad omnes res abuteretur. Profeci: itaque per Laterensem internuntium fidem mihi dedit se Antonium, si prohibere provincia sua non potuisset, bello persecuturum, me, ut venirem copiasque coniungerem, rogavit, eoque magis, quod et Antonius ab equitatu firmus esse dicebatur et Lepidus ne mediocrem quidem equitatum habebat; nam etiam ex paucitate eius non multis ante diebus decem, qui optimi fuerant, ad me transierunt. Quibus rebus ego cognitis cunctatus non sum: in cursu bonorum consiliorum Lepidum adiuvandum
3 putavi. Adventus meus quid profecturus esset, vidi, vel quod equitatu meo persequi *Antonium* atque opprimere equitatum eius possem, vel quod exercitus Lepidi eam partem, quae corrupta est et ab re publica alienata, et corrigere et coërcere praesentia mei exercitus possem. Itaque in Isara, flumine maximo, quod in finibus est Allobrogum, ponte uno die facto exercitum a. d. IIII. Idus Maias traduxi. Quum vero mihi nuntiatum esset L. Antonium praemissum cum equitibus et cohortibus ad Forum Iulii venisse, fratrem cum equitum quattuor milibus, ut occurreret ei, misi a. d. † v. Idus Maias; ipse maximis itineribus cum quattuor legionibus
4 expeditis et reliquo equitatu subsequar. Si nos mediocris modo fortuna rei publicae adiuverit, et audaciae perditorum et nostrae sollicitudinis hic finem reperiemus; quod si latro praecognito nostro

Ep. 15, 2. *transierant* (W.)? 3. *exercitus possem* (M.). *e. posset* Dresd. 3, B. — † *V. Idus* (M.). *III. Idus* (W.) aut *II. Idus* (L.). An supra fuit *VI.* (aut *VII.*) *Idus* (W.)? *V. Idus* M., vulgo.

adventu rursus in Italiam se recipere coeperit, Bruti erit officium occurrere ei, cui scio nec consilium nec animum defuturum; ego tamen, si id acciderit, fratrem cum equitatu mittam, qui sequatur, ut Italiam a vastatione defendat. Fac valeas meque mutuo diligas.

XVI.

Scr. Romae mense Iunio (circ. Nonas) a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

Nihil post hominum memoriam gloriosius, nihil 1
gratius, ne tempore quidem ipso opportunius accidere vidi quam tuas, Plance, litteras; redditae sunt enim frequenti senatu Cornuto, quum is frigidas sane et inconstantes recitasset litteras Lepidi; sub eas statim recitatae sunt tuae, non sine magnis quidem clamoribus; quum rebus enim ipsis essent et studiis beneficiisque in rem publicam gratissimae, tum erant gravissimis verbis ac sententiis. Flagitare senatus institit Cornutum, ut referret statim de tuis litteris; ille se considerare velle. Quum ei magnum convicium fieret cuncto a senatu, quinque tribuni plebi rettulerunt. Servilius rogatus rem distulit; ego eam sententiam dixi, cui sunt assensi *omnes* ad unum: ea quae fuerit, ex senatus consulto cognosces. Tu, quamquam consilio non eges 2
vel abundas potius, tamen hoc animo esse debes, ut nihil huc reiicias neve in rebus tam subitis tamque angustis a senatu consilium petendum putes, ipse tibi sis senatus, quocumque te ratio rei publicae ducet, sequare, cures, ut ante factum aliquid a te egregium audiamus, quam futurum putarimus.

Ep. 15, 4. *sequatur, ut It.* (W.). *s., It.* M., vulgo. Ep. 16, 1. *assensi omnes ad unum* (W.). *a. ad u.* M., vulgo. 2. *factum aliquid* (5 cdd. Man.). *f. aliquod* M., vulgo.

Illud tibi promitto, quidquid erit a te factum, id senatum non modo ut fideliter, sed etiam ut sapienter factum comprobaturum.

XVII.

Scr. in Allobrogibus mense Maio (post Idus) a. u. c. 711

PLANCUS CICERONI.

1 Antonius Id. Maiis ad Forum Iulii cum primis copiis venit; Ventidius bidui spatio abest ab eo; Lepidus ad Forum Voconii castra habet, qui locus a Foro Iulii quattuor et viginti milia passuum abest, ibique me exspectare constituit, quemadmodum ipse mihi scripsit. Quod si omnia mihi integra et ipse et fortuna servarit, recipio vobis celeriter me ne-
2 gotium ex sententia confecturum. Fratrem meum assiduis laboribus concursationibusque confectum graviter se habuisse antea tibi scripsi; sed tamen, quum primum posse ingredi coepit, non magis sibi quam rei publicae se convaluisse existimans ad omnia pericula princeps esse non recusabat; sed ego eum non solum hortatus sum, verum etiam coëgi isto proficisci, quod et illa valetudine magis conficere se quam me iuvare posset in castris, et quod acerbissimo interitu consulum rem publicam nudatam tali cive praetore in urbanis officiis indigere existimabam; quod si qui vestrum non probabit, mihi prudentiam in consilio defuisse sciat,
3 non illi erga patriam fidelitatem. Lepidus tandem, quod ego desiderabam, fecit, ut Apellam ad me mitteret, quo obside fidei illius et societatis in re publica administranda uterer. Studium mihi suum L. Gellius † de tribus fratribus Segaviano probavit,

Ep. 17, 3. *Lepidus tandem* (Man.). *L. tamen* M., vulgo. — *fidei illius* (W.). *fide i.* M., B. — *uterer. In ea re studium* (Pal. 6.)? — *Gellius, D. f.,* [*tribu*] *Fab., Segovia* (vel *Segovianus*) *pr.* (Or.)?

quo ego interprete novissime ad Lepidum sum usus; amicum eum rei publicae cognosse videor, libenterque ei sum testimonio et omnibus ero, qui bene merentur. Fac valeas meque mutuo diligas dignitatemque meam, si mereor, tuearis, sicut adhuc singulari cum benevolentia fecisti.

XVIII.

Scr. in castris XII. Kal. Iunias a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI.

Quid in animo habuerim, quum Laevus Nervaque discesserunt a me, et ex litteris, quas eis dedi, 1
et ex ipsis cognoscere potuisti, qui omnibus rebus consiliisque meis interfuerunt. Accidit mihi, quod homini pudenti et cupido satisfaciendi rei publicae bonisque omnibus accidere solet, ut consilium sequerer periculosum magis, dum me probarem, quam tutum, quod habere posset obtrectationem. Itaque 2
post discessum legatorum, quum binis continuis litteris et Lepidus me, ut venirem, rogaret, et Laterensis multo etiam magis prope implorans obtestaretur non ullam rem aliam extimescens quam eandem, quae mihi quoque facit timorem, varietatem atque infidelitatem exercitus eius, non dubitandum putavi, quin succurrerem meque communi periculo offerrem; sciebam enim, et*si* cautius illud erat consilium, exspectare me ad Isaram, dum Brutus traiceret exercitum, et cum collega consentiente, sicut milites faciunt, hostibus obviam ire, tamen, si quid Lepidus bene sentiens detrimenti cepisset, hoc omne assignatum iri aut pertinaciae meae aut timori videbam, si aut hominem offensum mihi, coniunctum cum re publica non sublevassem aut ipse a certamine belli tam necessarii me removissem. Itaque 3

Ep. 18, 2. *obtestaretur non* (W.). *obt., non* vulgo.

potius periclitari volui, si possem mea praesentia et Lepidum tueri et exercitum facere meliorem, quam nimis cautus videri; sollicitiorem certe hominem, non suis contractis, neminem puto fuisse; nam, quae res nullam habebat dubitationem, si exercitus Lepidi abesset, ea nunc magnam affert sollicitudinem magnumque habet casum; mihi enim si contigisset, ut prior occurrerem Antonio, non mehercules horam constitisset: tantum ego et mihi confido et sic perculsas illius copias Ventidiique mulionis castra despicio; sed non possum non exhorrescere, si quid intra cutem subest vulneris, quod prius nocere potest, quam sciri curarique possit. Sed certe, nisi uno loco me tenerem, magnum periculum ipse Lepidus, magnum ea pars exercitus adiret, quae bene de re publica sentit; magnam etiam perditi hostes accessionem sibi fecissent, si quas copias a Lepido abstraxissent: quae si adventus meus represserit, agam gratias fortunae constantiaeque meae, quae ad hanc experientiam *me*
4 excitavit. Itaque a. d. XII. Kalend. Iun. ab Isara castra movi; pontem tamen, quem in Isara feceram, castellis duobus ad capita positis reliqui praesidiaque ibi firma posui, ut venienti Bruto exercituique eius sine mora transitus esset paratus. Ipse, ut spero, diebus octo, quibus has litteras dabam, cum Lepidi copiis me coniungam.

XIX.

Scr. Romae exeunte mense Maio a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

1 Quamquam gratiarum actionem a te non desiderabam, quum te re ipsa atque animo scirem esse

Ep. 18, 3. *si possem* (Crat.). *si posset* MB. — *habebat* ... *abesset* (q. v. cd. Lambini, Sch.). *habebat* ... *absit* M. *habeat* ... *absit* Ern., B.

gratissimum, tamen — fatendum est enim — fuit ea mihi periucunda; sic enim vidi, quasi ea, quae oculis cernuntur, me a te amari. Dices: „quid antea?“ Semper equidem, sed numquam illustrius. Litterae tuae mirabiliter gratae fuerunt senatui — quum rebus ipsis, quae erant gravissimae et maximae, fortissimi animi summique consilii, tum etiam gravitate sententiarum atque verborum. Sed, mi 2
Plance, incumbe, ut belli extrema perficias: in hoc erit summa et gratia et gloria. Cupio omnia rei publicae causa; sed mehercules in ea conservanda iam defetigatus non multo plus patriae faveo quam tuae gloriae, cuius maximam facultatem tibi di immortales, ut spero, dederunt, quam complectere, obsecro; qui enim Antonium oppresserit, is hoc bellum taeterrimum periculosissimumque confecerit.

XX.

Scr. Romae IV. Kal. Iunias a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

Ita erant omnia, quae istim afferebantur, in- 1
certa, ut, quid ad te scriberem, non occurreret; modo enim, quae vellemus, de Lepido, modo contra nuntiabantur; de te tamen fama constans, nec decipi posse nec vinci, quorum alterius fortuna partem habet quandam, alterum proprium est prudentiae tuae. Sed accepi litteras a collega tuo, datas 2
Idibus Maiis, in quibus erat te ad *se* scripsisse a Lepido non recipi Antonium: quod erit certius, si tu ad nos idem scripseris; sed minus audes fortasse propter inanem laetitiam litterarum superiorum. Verum, ut errare, mi Plance, potuisti — quis enim id effugerit? —, sic decipi te non potuisse

Ep. 19, 1. *gratae fuerunt* (Ern.). *gr. sunt* M., vulgo. 2. *dederunt* (W.). *dedere* M., vulgo.

quis non videt? nunc vero etiam erroris causa sublata est; culpa enim illa „bis ad eundem“ vulgari reprehensa proverbio est. Sin, ut scripsisti ad collegam, ita se res habet, omni cura liberati sumus, nec tamen erimus prius, quam ita esse tu
3 nos feceris certiores. Mea quidem, ut ad te saepius scripsi, haec sententia est: qui reliquias huius belli oppresserit, eum totius belli confectorem fore; quem te et opto esse et confido futurum. Studia mea erga te, quibus certe nulla esse maiora potuerunt, tibi tam grata esse, quam ego putavi fore, minime miror vehementerque laetor: quae quidem tu, si recte istic erit, maiora et graviora cognosces. IIII. Kalendas Iunias.

XXI.

Scr. (etiam § 7) in castris ad Isaram biduo post ep. 15. a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI.

1 Puderet me inconstantiae mearum litterarum, si non haec ex aliena levitate penderent. Omnia feci, qua re Lepido coniuncto ad rem publicam defendundam minore sollicitudine vestra perditis resisterem: omnia ei et petenti recepi et ultro pollicitus sum scripsique tibi biduo ante confidere me bono Lepido esse usurum communique consilio bellum administraturum; credidi chirographis eius, affirmationi praesentis Laterensis, qui tum apud me erat reconciliaremque me Lepido fidemque haberem orabat. Non licuit diutius bene de eo sperare: illud certe cavi et cavebo, ne mea credulitate rei publi-
2 cae summa fallatur. Quum Isaram flumen uno die

Ep. 21, 1. *resisterem: omnia ... adm.; credidi* (W.). *r.; adm. Credidi* vulgo. — *sperare: illud* (W.). *sp. Illud* vulgo.

ponte effecto exercitum traduxissem pro magnitudine
rei celeritatem adhibens, quod petierat per litteras
ipse, ut maturarem venire, praesto mihi fuit stator
eius cum litteris, quibus, ne venirem, denuntiabat;
se posse per se conficere negotium; interea ad Isa-
ram exspectarem. Indicabo temerarium meum con-
silium tibi: nihilo minus ire decreram existimans
eum socium gloriae vitare; putabam posse me nec
de laude ieiuni hominis delibare quidquam et sub-
esse tamen propinquis locis, ut, si durius aliquid
esset, succurrere celeriter possem. Ego non malus 3
homo hoc suspicabar: at Laterensis, vir sanctissi-
mus, suo chirographo mittit mihi litteras in iisque
desperans de se, de exercitu, de Lepidi fide que-
rensque se destitutum [in quibus] aperte denuntiat,
videam, ne fallar; suam fidem solutam esse; rei
publicae ne desim. Exemplar eius chirographi Titio
misi: ipsa chirographa omnia, et quibus credidi,
et ea, quibus fidem non habendam putavi, Laevo
Cispio dabo perferenda, qui omnibus iis interfuit
rebus. Accessit eo, ut milites eius, quum Lepidus 4
concionaretur, improbi per se, corrupti etiam per
eos, qui praesunt, Canidios Rufrenosque et ceteros,
quos, quum opus erit, scietis, conclamarent, viri
boni, pacem se velle neque esse cum ullis pugnatu-
ros duobus iam consulibus singularibus amissis, tot
civibus pro patria occisis, hostibus denique omni-
bus iudicatis bonisque publicatis; neque hoc aut
vindicarat Lepidus aut sanarat. Huc me venire et 5
duobus exercitibus coniunctis obiicere exercitum fide-
lissimum, auxilia maxima, principes Galliae, provin-
ciam cunctam summae dementiae et temeritatis esse

Ep. 21, 3. *in iisque* (W.). *miisque* M1. *meisque* M2. *in eisque* Man., B. — *dest.* [*in quibus*] *aperte* (W.). *d. a.* Man., B. — *et quibus* (M.). *et ea, q.* L., B. 4. *conclamarent* (W.). *conclamarunt* M. *conclamarint* vulgo. — *concl., viri boni, p.* (W.). *c. v. b. p.* vulgo.

vidi, mihique, si ita oppressus essem remque publicam mecum prodidissem, mortuo non modo honorem, sed misericordiam quoque defuturam: itaque rediturus sum nec tanta munera perditis hominibus
6 dari posse sinam. Exercitum locis habeam opportunis, provinciam tuear, etiamsi ille exercitus descierit, omniaque integra servem, dabo operam, quoad exercitus huc summittatis parique felicitate rem publicam hic vindicetis; nec depugnare, si occasio tulerit, nec obsideri, si necesse fuerit, nec mori, si casus inciderit, pro vobis paratior fuit quisquam. Quare hortor te, mi Cicero, exercitum huc traiiciendum quam primum cures et matures, priusquam hostes magis corroborentur et nostri perturbentur: in quo si celeritas erit adhibita, res publica in possessione victoriae deletis sceleratis permanebit. Fac valeas meque diligas.

7 Fratrem meum tibi, fortissimum civem et ad omnia paratissimum, excusem litteris? qui ex labore in febriculam incidit assiduam et satis molestam. Quum primum poterit, istuc recurrere non dubitabit, ne quo loco rei publicae desit. Meam dignitatem commendatam habeas, rogo. Concupiscere me nihil oportet; habeo te et amantissimum mei et, quod optavi, summae auctoritatis: tu videris, quantum et quando tuum munus apud me velis esse; tantum te rogo, in Hirtii locum me subdas et ad tuum amorem et ad meam observantiam.

XXII.

Scr. Romae mense Iunio (post Id.) a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

1 In te et in collega omnis spes est dis approbantibus. Concordia vestra, quae senatui declarata

Ep. 21, 5. *defuturam* (N.). *defuturum* MB. 6. *Exercitum locis* (M.). *ex. ut l.* N., B. 7. *istuc* vulgo. *istoc* MB.

litteris vestris est, mirifice et senatus et cuncta civitas delectata est. Quod ad me scripseras de re agraria, 2 si consultus senatus esset, ut quisque honorificentissimam de te sententiam dixisset, eam secutus esset; qui certe ego fuissem; sed, propter tarditatem sententiarum moramque rerum quum ea, quae consulebantur, ad exitum non pervenirent, commodissimum mihi Plancoque fratri visum est uti eo senatus consulto, quod ne nostro arbitratu componeretur, quis fuerit impedimento, arbitror te ex Planci litteris cognovisse. Sed, sive in senatus con- 3 sulto sive in ceteris rebus desideras aliquid, sic tibi persuade, tantam esse apud omnes bonos tui caritatem, ut nullum genus amplissimae dignitatis excogitari possit, quod tibi non paratum sit. Litteras tuas vehementer exspecto, et quidem tales, quales maxime opto. Vale.

XXIII.

Scr. Cularone in finibus Allobrogum VIII. Idus Iun. a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI.

Numquam mehercules, mi Cicero, me poenitebit 1 maxima pericula pro patria subire, dum, si quid acciderit mihi, a reprehensione temeritatis absim. Confiterer imprudentia me lapsum, si umquam Lepido ex animo credidissem; credulitas enim error est magis quam culpa, et quidem in optimi cuiusque mentem facillime irrepit; sed ego non hoc vitio paene sum deceptus, Lepidum enim pulchre noram. Quid ergo est? pudor me, qui in bello maxime est periculosus, hunc casum coëgit subire; nam, *ni*si uno loco essem, verebar, ne cui obtrectatorum

Ep. 22, 2. *uti eo senatus consulto, quod* (Man.). *uti eo, q.* M. *u. s. c., q.* Or., B.

viderer et nimium pertinaciter Lepido offensus et
2 mea patientia etiam alere bellum. Itaque copias prope in conspectum Lepidi Antoniique adduxi quadragintaque milium passuum spatio relicto consedi eo consilio, ut vel celeriter accedere vel salutariter recipere me possem. Adiunxi haec in loco eligendo, flumen oppositum ut haberem, in quo mora transitus esset, Vocontii sub manu ut essent, per quorum loca fideliter mihi pateret iter. Lepidus desperato adventu meo, quem non mediocriter captabat, se cum Antonio coniunxit a. d. IIII. Kal. Iunias, eodemque die ad me castra moverunt; viginti milia passuum quum abessent, res mihi nun-
3 tiata est. Dedi operam deum benignitate, ut et celeriter me reciperem et hic discessus nihil fugae simile haberet: non miles ullus, non eques, non quidquam impedimentorum amitteretur aut ab illis ferventibus latronibus interciperetur. Itaque pridie Nonas Iunias omnes copias Isaram traieci pontesque, quos feceram, interrupi, ut et spatium colligendi se homines haberent et ego me interea cum collega coniungerem, quem triduo, quum has
4 dabam litteras, exspectabam. Laterensis nostri et fidem et animum singularem in rem publicam semper fatebor; sed certe nimia eius indulgentia in Lepidum ad haec pericula perspicienda fecit eum minus sagacem; qui quidem quum in fraudem se deductum videret, manus, quas iustius in Lepidi perniciem armasset, sibi afferre conatus est, in quo casu tamen interpellatus et adhuc vivit et dicitur victurus, sed tamen de hoc parum mihi certum est.
5 Magno cum dolore parricidarum elapsus sum iis; veniebant enim eodem furore in me, quo in patriam,

Ep. 23, 3. *haberet: non* (W.). *h., non* vulgo. — *ut et sp. colligendi se* (W.; *ut et sp.* L.). *ut sp. et colligendum se* M. *ut sp. ad colligendum se* B. 5. *est. Magno* (M 2). *est cmagno* M 1. *est. Ego magno.* L., B.

incitati, iracundias autem harum rerum recentes habebant: quod Lepidum castigare non destiteram, ut exstingueret bellum, quod colloquia facta improbabam, quod legatos fide Lepidi missos ad me in conspectum venire vetueram, quod C. Catium Vestinum, tribunum mil., missum ab Antonio ad eum cum litteris exceperam: in quo hanc capio voluptatem, quod certe, quo magis me petiverunt, tanto maiorem iis frustratio dolorem attulit. Tu, mi Ci- 6
cero, quod adhuc fecisti, idem praesta, ut vigilanter nervoseque nos, qui stamus in acie, subornes. Veniat Caesar cum copiis, quas habet firmissimas, aut, si ipsum aliqua res impedit, exercitus mittatur; cuius ipsius magnum periculum agitur: quidquid aliquando futurum fuit in castris perditorum contra patriam, hoc omne iam convenit; pro urbis vero salute cur non omnibus facultatibus, quas habemus, utamur? Quod si vos istic non defueritis, profecto, quod ad me attinet, omnibus rebus abunde rei publicae satisfaciam. Te quidem, mi Cicero, in dies 7
mehercules habeo cariorem sollicitudinesque meas quotidie magis tua merita exacuunt, ne quid aut ex amore aut ex iudicio tuo perdam. Opto, ut mihi liceat iam praesenti pietate meorum officiorum tua beneficia tibi facere iucundiora. VIII. Idus Iun. Cularone, ex finibus Allobrogum.

XXIV.

Scr. in castris V. Kal. Sextiles a. u. c. 711.

PLANCUS IMP. COS. DESIG. S. D. CICERONI.

Facere non possum, quin in singulas res meri- 1
taque tua tibi gratias agam, sed mehercules facio cum pudore; neque enim tanta necessitudo, quan-

Ep. 23, 5. *improbaram* (Corrad.)? 6. *hoc omne iam* (M.). *huc o. i.* Or., B.

tam tu mihi tecum esse voluisti, desiderare videtur gratiarum actionem, neque ego libenter pro maximis tuis beneficiis tam vili munere defungor orationis, et malo praesens observantia, indulgentia, assiduitate memorem me tibi probare. Quod si mihi vita contigerit, omnes gratas amicitias atque etiam pias propinquitates [in tua observantia, indulgentia, assiduitate] vincam; amor enim tuus ac iudicium de me utrum mihi plus dignitatis in perpetuum an voluptatis quotidie sit allaturus, non
2 facile dixerim. De militum commodis fuit tibi curae; quos ego non potentiae meae causa — nihil enim me non salutariter cogitare scis — ornari volui a senatu, sed primum, quod ita meritos iudicabam, deinde, quod ad omnes casus coniunctiores rei publicae esse volebam, novissime, ut ab omni omnium sollicitatione aversos eos tales vobis prae-
3 stare possem, quales adhuc fuerunt. Nos adhuc hic omnia integra sustinuimus: quod consilium nostrum, etsi, quanta sit aviditas hominum non sine causa † talis victoriae, scio, tamen vobis probari spero; non enim, si quid in his exercitibus sit offensum, magna subsidia res publica habet expedita, quibus subito impetu ac latrocinio parricidarum resistat. Copias vero nostras notas tibi esse arbitror: in castris meis legiones sunt veteranae tres, tironum, vel luculentissima ex omnibus, una; in castris Bruti una veterana legio, altera bima, octo tironum. Ita universus exercitus numero amplissimus est, firmitate exiguus; quantum autem in acie tironi sit committendum, nimium saepe expertum habemus.
4 Ad hoc robur nostrorum exercituum sive Africanus exercitus, qui est veteranus, sive Caesaris accessisset,

Ep. 24, 1. *prop.* [*in tua o., i., assiduitate*] *v.* (W.). *prop.* † *in tua o., i., a. v.* B. 2. *scis* (Nodell.). *scio* M., vulgo. 3. *causa talis belli victoriae* (Crat.) aut *c. v.* (W.).

aequo animo summam rem publicam in discrimen
deduceremus; aliquanto autem propius esse quod
Caesarem videbamus, nihil destiti eum litteris hor-
tari, neque ille intermisit affirmare se sine mora
venire, quum interim aversum illum ab hac cogi-
tatione ad alia consilia video se contulisse. Ego
tamen ad eum Furnium nostrum cum mandatis
litterisque misi, si quid forte proficere posset. Scis 5
tu, mi Cicero, quod ad Caesaris amorem attinet,
societatem mihi esse tecum, vel quod in familiari-
tate Caesaris vivo illo iam tueri eum et diligere
fuit mihi necesse, vel quod ipse, quoad ego nosse
potui, moderatissimi atque humanissimi fuit sensus,
vel quod ex tam insigni amicitia mea atque Cae-
saris hunc filii loco et illius et vestro iudicio sub-
stitutum non proinde habere turpe mihi videtur.
Sed — quidquid tibi scribo, dolenter mehercule ma- 6
gis quam inimice facio — quod vivit Antonius ho-
die, quod Lepidus una est, quod exercitus habent
non contemnendos, quod sperant, quod audent,
omne Caesari acceptum referre possunt. Neque
ego superiora repetam; sed, ex eo tempore, quo
ipse mihi professus est se venire, si venire voluisset,
aut oppressum iam bellum esset aut in adversissi-
mam illis Hispaniam cum detrimento eorum ma-
ximo extrusum. Quae mens eum, aut quorum con-
silia, *a* tanta gloria, sibi vero etiam necessaria ac
salutari, avocarit et ad cogitationem consulatus
bimestris summo cum terrore hominum et insulsa
cum efflagitatione transtulerit, exputare non pos-
sum. Multum in hac re mihi videntur necessarii 7
eius et rei publicae et ipsius causa proficere posse,
plurimum, ut puto, tu quoque, cuius ille tanta me-
rita habet, quanta nemo praeter me; numquam enim

Ep. **24**, 6. *audent*, *id omne* (Crat.)? — *adversissimam* (Crat.). *av*. MB. — *detrusum* (N.)? *etrusum* M.

obliviscar maxima ac plurima me tibi debere. De his rebus ut exigeret cum eo, Furnio mandavi: quod si, quantam debeo, habuero apud eum aucto-
8 ritatem, plurimum ipsum iuvero. Nos interea duriore condicione bellum sustinemus, quod neque expeditissimam dimicationem putamus neque tamen refugiendo commissuri sumus, ut maius detrimentum res publica accipere possit. Quod si aut Caesar se respexerit aut Africanae legiones celeriter venerint, securos vos ab hac parte reddemus. Tu, ut instituisti, me diligas rogo proprieque tuum esse tibi persuadeas. v. Kal. Sext. ex castris.

XXV.

Scr. Romae mense Maio (ante Id.) a. u. c. 711.

CICERO S. D. FURNIO.

1 Si interest, id quod homines arbitrantur, rei publicae te, ut instituisti atque fecisti, navare operam rebusque maximis, quae ad exstinguendas reliquias belli pertinent, interesse, nihil videris melius neque laudabilius neque honestius facere posse istamque operam tuam, navitatem, animum in rem publicam celeritati praeturae anteponenda censeo; nolo enim te ignorare, quantam laudem consecutus sis, mihi crede, proximam Planco, idque ipsius Planci testimonio, praeterea fama sententiaque om-
2 nium. Quamobrem si quid operis tibi etiam nunc restat, id maximo opere censeo persequendum; quid enim honestius aut quid honesto anteponendum? sin autem satisfactum rei publicae putas, celeriter ad comitia, quoniam mature futura sunt, veniendum censeo, dum modo ne quid haec ambitiosa

Ep. 25, 1. *anteponenda* (B.). *anteponendum* (cdd. aliquot)? *anteponendam* M., vulgo. — *sententiaque* (Man.). *scient.* M., vulgo.

festinatio imminuat eius gloriae, quam consecuti sumus. Multi clarissimi viri, quum rei publicae darent operam, annum petitionis suae non obierunt; quod eo facilius nobis est, quod non est annus hic tibi destinatus, ut, si aedilis fuisses, post biennium tuus annus esset: nunc nihil praetermittere videbere usitati et quasi legitimi temporis ad petendum; videbam autem Planco consule, etsi etiam sine eo rationes expeditas haberes, tamen splendidiorem petitionem tuam, si modo ista ex sententia confecta essent. Omnino plura me scribere, quum 3
tuum tantum consilium iudiciumque sit, non ita necesse arbitrabar; sed tamen sententiam meam tibi ignotam esse nolebam, cuius est haec summa, ut omnia te metiri dignitate malim quam ambitione, maioremque fructum ponere in perpetuitate laudis quam in celeritate praeturae. Haec eadem locutus sum domi meae adhibito Quinto, fratre meo, et Caecina et Calvisio, studiosissimis tui, quum Dardanus, libertus tuus, interesset: omnibus probari videbatur oratio mea; sed tu optime iudicabis.

XXVI.

Scr. Romae mense Iunio (post Id.) **a. u. c. 711.**

43

M. CICERO S. D. C. FURNIO.

Lectis tuis litteris, quibus declarabas aut omit- 1
tendos Narbonenses aut cum periculo dimicandum, illud magis timui; quod vitatum non moleste fero. Quod de Planci et Bruti concordia scribis, in eo vel maximam spem pono victoriae. De Gallorum studio nos aliquando cognoscemus, ut scribis, cuius

Ep. 25, 2. *festinatio imminuat* (M.). *f.* [*aliquid*] *i.* B. — *hic tibi* (M., vulgo). *h. sic t.* B. — *videbam autem* (W.). *video a.* M., vulgo. — *splendidiorem fore pet. tuam* (W.; *spl. p. t. fore* L.)? Ep. 26, 1. *timui; quod* (M., vulgo). *t., hoc* Rost., W. olim, B.

id opera maxime excitatum sit; sed iam, mihi crede,
cognovimus. Itaque iucundissimis tuis litteris sto-
machatus sum in extremo; scribis enim, si in Sex-
tilem comitia, cito te, sin iam confecta, citius, ne
2 diutius cum periculo fatuus sis. O mi Furni, quam
tu tuam causam non nosti, qui alienas tam facile
discas! Tu nunc candidatum te putas et id cogitas,
ut aut ad comitia curras aut, si iam confecta, domi
tuae sis, ne cum maximo periculo, ut scribis, stul-
tissimus sis? Non arbitror te ita sentire; omnes
enim tuos ad laudem impetus novi: quod si, ut
scribis, ita sentis, non magis te quam de te iudi-
cium reprehendo meum. Te adipiscendi magistra-
tus levissimi et divulgatissimi, si ita adipiscare, ut
plerique, praepropera festinatio abducet a tantis
laudibus, quibus te omnes in caelum iure et vere
ferunt? Scilicet id agitur, utrum hac petitione an
proxima praetor fias, non ut ita de re publica me-
3 reare, omni honore ut dignissimus iudicere. Utrum
nescis, quam alte ascenderis, an pro nihilo id pu-
tas? si nescis, tibi ignosco, nos in culpa sumus;
sin intelligis, ulla tibi est praetura vel officio, quod
pauci, vel gloria, quam omnes sequuntur, dulcior?
Hac de re et ego et Calvisius, homo magni iudicii
tuique amantissimus, te accusamus quotidie. Co-
mitia tamen, quoniam ex iis pendes, quantum fa-
cere possumus, quod multis de causis rei publicae
arbitramur conducere, in Ianuarium mensem pro-
trudimus. Vince igitur et vale.

XXVII.

Scr. Romae mense Martio (post XIII. K. April.) a. u. c. 711.

CICERO LEPIDO SAL.

1 Quod mihi pro summa *mea* erga te benevolentia
magnae curae est, ut quam amplissima dignitate

Ep. 26, 3. *Vince igitur* (M., vulgo). *vince te i.* Or., B.

sis, moleste tuli te senatui gratias non egisse, quum esses ab eo ordine ornatus summis honoribus. Pacis inter cives conciliandae te cupidum esse laetor: eam si a servitute seiunges, consules et rei publicae et dignitati tuae; sin ista pax perditum hominem in possessionem impotentissimi dominatus restitutura est, hoc animo scito omnes esse sanos, ut
mortem servituti anteponant. Itaque sapientius meo 2
quidem iudicio facies, si te in istam pacificationem non interpones, quae neque senatui neque populo nec cuiquam bono probatur. Sed haec audies ex aliis aut certior fies litteris: tu pro tua prudentia, quid optimum factu sit, videbis.

XXVIII.

Scr. Romae mense Februario a. u. c. 711.

CICERO TREBONIO SAL.

Quam vellem ad illas pulcherrimas epulas me 1
Idibus Martiis invitasses! reliquiarum nihil haberemus: at nunc cum iis tantum negotii est, ut vestrum illud divinum in rem publicam beneficium nonnullam habeat querelam. Quod vero a te, viro optimo, seductus est tuoque beneficio adhuc vivit haec pestis, interdum, quod mihi vix fas est, tibi subirascor; mihi enim negotii plus reliquisti uni quam praeter me omnibus; ut enim primum post Antonii foedissimum discessum senatus haberi libere potuit, ad illum animum meum reverti pristinum, quem tu cum civi acerrimo, patre tuo, in ore et amore semper habuisti; nam, quum senatum a. d. XIII. Kalen- 2
das Ianuarias tribuni pl. vocavissent deque alia re referrent, totam rem publicam sum complexus egique acerrime senatumque iam languentem et de-

Ep. 27, 1. *seiunges* (Ern.). *seiungis* M., vulgo. — *omnes esse sanos* (Or.). *omnes s.* M., vulgo.

fessum ad pristinam virtutem consuetudinemque revocavi magis animi quam ingenii viribus. Hic dies meaque contentio atque actio spem primum populo Romano attulit libertatis recuperandae; nec vero ipse postea tempus ullum intermisi de re pu-
3 blica non cogitandi solum, sed etiam agendi. Quod nisi res urbanas actaque omnia ad te perferri arbitrarer, ipse perscriberem, quamquam eram maximis occupationibus impeditus. Sed illa cognosces ex aliis; a me pauca, et ea summatim: habemus fortem senatum, consulares partim timidos, partim male sentientes; magnum damnum factum est in Servio; L. Caesar optime sentit, sed, quod avunculus est, non acerrimas dicit sententias; consules egregii, praeclarus D. Brutus, egregius puer Caesar, de quo spero equidem reliqua, hoc vero certum habeto, nisi ille veteranos celeriter conscripsisset legionesque duae de exercitu Antonii ad eius se auctoritatem contulissent atque is oppositus esset terror Antonio, nihil Antonium sceleris, nihil crudelitatis praeteriturum fuisse. Haec tibi, etsi audita esse arbitrabar, volui tamen notiora esse. Plura scribam, si plus otii habuero.

XXIX.

Scr. anno u. c. 711 (paullo ante XI, 22).

CICERO APPIO SAL.

De meo studio erga salutem et incolumitatem tuam credo te cognosse ex litteris tuorum, quibus me cumulatissime satisfecisse certo scio, nec iis concedo, quamquam sunt singulari in te benevolentia, ut te salvum malint quam ego. Illi mihi necesse est concedant, ut tibi plus quam ipsi hoc tempore prodesse possim; quod quidem nec destiti

Ep. 28, 3. *reliqua, hoc* (W.). *r. Hoc* vulgo.

facere nec desistam et iam in maxima re feci et fundamenta ieci salutis tuae. Tu fac bono animo magnoque sis meque tibi nulla re defuturum esse confidas. Pridie Nonas Quinctiles.

XXX.

Scr. in castris ad Mutinam a. d. XVI. Kal. Maias a. u. c. 711.

GALBA CICERONI SAL.

A. d. XVII. Kal. Maias, quo die Pansa in castris 1
Hirtii erat futurus, cum quo ego eram — nam ei obviam processeram milia passuum centum, quo maturius veniret —, Antonius legiones eduxit duas, secundam et quintam tricesimam, et cohortes praetorias duas, unam suam, alteram Silani, *et* evocatorum partem: ita obviam venit nobis, quod nos quattuor legiones tironum habere solum arbitrabatur; sed noctu, quo tutius venire in castra possemus, legionem Martiam, cui ego praeesse solebam, et duas cohortes praetorias miserat Hirtius nobis. Quum 2
equites Antonii apparuissent, contineri neque legio Martia neque cohortes praetoriae potuerunt; quas sequi coepimus coacti, quoniam retinere eas non potueramus. Antonius ad Forum Gallorum suas copias continebat neque sciri volebat se legiones habere: tantum equitatum et levem armaturam ostendebat. Posteaquam vidit se invito legionem ire Pansa, sequi se duas legiones iussit tironum. Posteaquam angustias paludis et silvarum transiimus, acies est instructa a nobis XII. cohortium; nondum ve- 3
nerant legiones duae: repente Antonius in aciem suas copias de vico produxit et sine mora concurrit. Primo ita pugnatum est, ut acrius non posset ex

Ep. 29. *tibi nulla re* (M., vulgo). *t. in n. re* B. Ep. 30, 1. *sec. et quintam et tricesimam* (Graev.)? An *s. et XXXV.* (W.)? 3. *duae, quum repente* (Man.)?

utraque parte pugnari; etsi dexterius cornu, in quo ego eram cum Martiae legionis cohortibus octo, impetu primo fugaverat legionem XXXV. Antonii, ut amplius passus * ultra aciem, quo loco steterat, processerit. Itaque, quum equites nostrum cornu circumire vellent, recipere me coepi et levem armaturam opponere Maurorum equitibus, ne aversos nostros aggrederentur. Interim video me esse inter Antonianos Antoniumque post me esse aliquanto: repente equum immisi ad eam legionem tironum, quae veniebat ex castris, scuto reiecto. Antoniani me insequi; nostri pila coniicere velle: ita nescio quo fato sum servatus, quod sum cito a nostris
4 cognitus. In ipsa Aemilia, ubi cohors Caesaris praetoria erat, diu pugnatum est. Cornu sinisterius, quod erat infirmius, ubi Martiae legionis duae cohortes erant et cohors praetoria, pedem referre coeperunt, quod ab equitatu circumibantur, quo vel plurimum valet Antonius. Quum omnes se recepissent nostri ordines, recipere me novissimus coepi ad castra; Antonius tamquam victor castra putavit se posse capere: quo cum venit, complures ibi amisit nec egit quidquam. Audita re Hirtius cum cohortibus xx. veteranis redeunti Antonio in sua castra occurrit copiasque eius omnes delevit fugavit eodem *die* eodemque loco, ubi erat pugnatum, ad Forum Gallorum; Antonius cum equitibus hora noctis quarta se in castra sua ad Mutinam recepit;
5 Hirtius in ea castra rediit, unde Pansa exierat, ubi duas legiones reliquerat, quae ab Antonio erant oppugnatae. Sic partem maiorem suarum copiarum Antonius amisit veteranarum; nec id tamen sine

Ep. 30, 3. *aciem, quo l. steterat, pr.* (M., vulgo). *a.* [*quo l. s.*] *pr.* Kleyn., B. — *castris, scuto* (Graev.). *castris sc.* B. 4. *quo quum venisset* (W.)? — *delevit fugavit eodem die eodemque loco* (W.). *d. f. eodemque l.* M. *d. fugavitque eodem l.* N., W. olim, B.

aliqua iactura cohortium praetoriarum nostrarum et legionis Martiae fieri potuit. Aquilae duae, signa LX. sunt relata Antonii: res bene gesta est. A. d. XVI. K. Mai. ex castris.

XXXI.

Scr. Cordubae XVII. Kal. Apriles a. u. c. 711.

C. ASINIUS POLLIO M. TULLIO CICERONI S. D.

Minime mirum tibi debet videri nihil me scri- 1
psisse de re publica, posteaquam itum est ad arma;
nam saltus Castulonensis, qui semper tenuit nostros
tabellarios, etsi nunc frequentioribus latrociniis in-
festior factus est, tamen nequaquam tanta in mora est,
quanta qui locis omnibus dispositi ab utraque parte
scrutantur tabellarios et retinent; itaque, nisi nave
perlatae litterae essent, omnino nescirem, quid istic
fieret. Nunc vero nactus occasionem, posteaquam
navigari coeptum est, cupidissime et quam creber-
rime potero scribam ad te. Ne movear eius ser- 2
monibus, quem tametsi nemo est qui videre velit,
tamen nequaquam proinde, ac dignus est, oderunt
homines, periculum non est; adeo est enim invisus
mihi, ut nihil non acerbum putem, quod commune
cum illo sit; natura autem mea et studia trahunt
me ad pacis et libertatis cupiditatem. Itaque illud
initium civilis belli saepe deflevi; quum vero non
liceret mihi nullius partis esse, quia utrubique ma-
gnos inimicos habebam, ea castra fugi, in quibus
plane tutum me ab insidiis inimici sciebam non
futurum; compulsus eo, quo minime volebam, ne
in extremis essem [plane], pericula non dubitanter
adii. Caesarem vero, quod me in tanta fortuna 3
modo cognitum vetustissimorum familiarium loco

Ep. 31. *POLLIO M. TVLLIO CIC.* (W. ex B. conj.). *POLLIO CIC.* M., vulgo. 2. *essem [plane], pericula* (W.). *e., plane p.* M., vulgo.

habuit, dilexi summa cum pietate et fide. Quae
mea sententia gerere mihi licuit, ita feci, ut opti-
mus quisque maxime probarit; quod iussus sum,
eo tempore atque ita feci, ut appareret invito im-
peratum esse. Cuius facti iniustissima invidia eru-
dire me potuit, quam iucunda libertas et quam mi-
sera sub dominatione vita esset. Ita, si id agitur,
ut rursus in potestate omnia unius sint, quicumque
is est, ei me profiteor inimicum, nec periculum est
ullum, quod pro libertate aut refugiam aut depre-
4 cer; sed consules neque senatus consulto neque lit-
teris suis praeceperant mihi, quid facerem; unas
enim post Idus Martias demum a Pansa litteras
accepi, in quibus hortatur me, ut senatui scribam
me et exercitum in potestate eius futurum: quod,
quum Lepidus concionaretur atque omnibus scri-
beret se consentire cum Antonio, maxime contra-
rium fuit; nam quibus commeatibus invito illo per
illius provinciam legiones ducerem? aut, si cetera
transissem, num etiam Alpes poteram transvolare,
quae praesidio illius tenentur? adde huc, quod per-
ferri litterae nulla condicione potuerunt; sexcentis
enim locis excutiuntur, deinde etiam retinentur ab
5 Lepido tabellarii. Illud me Cordubae pro concione
dixisse nemo vocabit in dubium, provinciam me
nulli, nisi qui ab senatu missus venisset, traditurum:
nam, de legione tricesima tradenda quantas conten-
tiones habuerim, quid ego scribam? qua tradita
quanto pro re publica infirmior futurus fuerim,
quis ignorat? hac enim legione noli acrius aut
pugnacius quidquam putare esse. Quare eum me
existima esse, qui primum pacis cupidissimus sim —
omnes enim cives plane studeo esse salvos —, deinde
qui et me et rem publicam vindicare in libertatem
6 paratus sim. Quod familiarem meum tuorum numero

Ep. 31, 6. *meum tuorum n.* (M.). *m. in t. n.* L., B.

habes, opinione tua mihi gratius est; invideo illi tamen, quod ambulat et iocatur tecum. Quaeres, quanti *id* aestimem. Si umquam licuerit vivere in otio, experieris; nullum enim vestigium abs te discessurus sum. Illud vehementer admiror, non scripsisse te mihi, manendo in provincia an ducendo exercitum in Italiam rei publicae magis satisfacere possim: ego quidem, etsi mihi tutius ac minus laboriosum est manere, tamen, quia video tali tempore multo magis legionibus opus esse quam provinciis, quae praesertim reciperari nullo negotio possint, constitui, ut nunc est, cum exercitu proficisci. Deinde ex litteris, quas Pansae misi, cognosces omnia; nam tibi earum exemplar misi. XVII. Kal. April. Corduba.

XXXII.

Scr. Cordubae VI. Idus Iunias a. u. c. 711.

C. ASINIUS POLLIO M. TULLIO CICERONI.

Balbus quaestor magna numerata pecunia, magno 1
pondere auri, maiore argenti coacto de publicis exactionibus, ne stipendio quidem militibus reddito duxit se a Gadibus et triduum tempestate retentus ad Calpen Kal. Iuniis traiecit sese in regnum Bogudis plane bene peculiatus. His rumoribus utrum Gades referatur an Romam — ad singulos enim nuntios turpissime consilia mutat —, nondum scio. 2
Sed praeter furta et rapinas et virgis caesos socios haec quoque fecit, ut ipse gloriari solet, eadem, quae C. Caesar: ludis, quos Gadibus fecit, Herennium Gallum histrionem summo ludorum die anulo aureo donatum in XIIII. sessum deduxit — tot enim

Ep. 31, 6. *aestimem. Si* (W.). *aest.? Si* vulgo. Ep. 32. *POLLIO M. TVLLIO* (W. ex B. conj.). *POLLIO* M., vulgo. *CICERONI SAL. D.* (W.)?

fecerat ordines equestris loci —; quattuorviratum sibi prorogavit; comitia biennii biduo habuit, hoc est renuntiavit, quos ei visum est; exsules reduxit, non horum temporum, sed illorum, quibus a seditiosis senatus trucidatus aut expulsus est Sex. Varo
3 procos. Illa vero iam ne Caesaris quidem exemplo: quod ludis praetextam de suo itinere ad L. Lentulum procos. sollicitandum posuit, et quidem, quum ageretur, flevit memoria rerum gestarum commotus; gladiatoribus autem Fadium quendam, militem Pompeianum, quia, quum depressus in ludum bis gratis depugnasset, auctorari sese nolebat et ad populum confugerat, primum Gallos equites immisit in populum — coniecti enim lapides sunt in eum, quum abriperetur Fadius —, deinde abstractum defodit in ludo et vivum combussit, quum quidem pransus nudis pedibus, tunica soluta, manibus ad tergum reiectis inambularet et illi misero quiritanti: „c. R. natus sum" responderet: „abi nunc, populi fidem implora"; bestiis vero cives Romanos, in iis circulatorem quendam auctionum, notissimum hominem Hispali, quia deformis erat, obiecit. Cum huiusce-
4 modi portento res mihi fuit. Sed de illo plura coram; nunc, quod praestat: quid me velitis facere, constituite. Tres legiones firmas habeo, quarum unam, XXVIII., quum ad se initio belli arcessisset Antonius hac pollicitatione, quo die in castra venisset, denarios quingenos singulis militibus daturum, in victoria vero eadem praemia, quae suis

Ep. 32, 3. *exemplo: quod ... posuit, et q., quum ... comm.; gl. .... Fadius —, deinde ... combussit, quum ... implora"; bestiis* (W.). *ex., q. ... pos.; et q. cum ... commotus. gl. ... Fadius —; d. .. conb.; cum ... inplora". b.* B. — *„c. R. natus sum"* (M., vulgo). [*„c. r. n. s.*] Kleyn., B. 4. *coram; nunc, q. praestat: quid* (W.). *c.: n., q. pr., q.* vulgo. — *unam, XXVIII.* (M.). *u., duodetricesimam* vulgo. — *venisset, den.* (M., vulgo). *v., se den.* B.

legionibus — quorum quis ullam finem aut modum futurum putabit? —, incitatissimam retinui, aegre mehercules, nec retinuissem, si uno loco habuissem, upote quum singulae quaedam cohortes seditionem fecerint. Reliquas quoque legiones non destitit litteris atque infinitis pollicitationibus incitare. Nec vero minus Lepidus ursit me et suis et Antonii litteris, ut legionem XXX. mitterem sibi. Itaque, 5
quem exercitum neque vendere ullis praemiis volui nec eorum periculorum metu, quae victoribus illis portendebantur, deminuere, debetis existimare retentum et conservatum rei publicae esse, atque ita credere, *me,* quodcumque imperassetis, facturum fuisse, si, quod iussistis, feci: nam et provinciam in otio et exercitum in mea potestate tenui; finibus meae provinciae nusquam excessi; militem non modo legionarium, sed ne auxiliarium quidem ullum quoquam misi et, si quos equites discedentes nactus sum, supplicio affeci: quarum rerum fructum satis magnum re publica salva tulisse me putabo; sed, res publica si me satis novisset et maior pars senatus, maiores ex me fructus tulisset. Epistolam, quam Balbo, quum etiam nunc in provincia esset, scripsi, legendam tibi misi; etiam praetextam, si voles legere, Gallum Cornelium, familiarem meum, poscito. VI. Idus Iunias, Corduba.

XXXIII.

Scr. in Hispania ulteriore ineunte mense Iunio (ante VI. Id.) a. u. c. 711.

POLLIO CICERONI SAL. PLUR.

S. v. b. e. e. q. v. Quo tardius certior fierem 1
de proeliis apud Mutinam factis, Lepidus effecit,

Ep. 32, 4. *leg. XXX* (M.). *leg. tricensimam* vulgo. 5. *credere, me, quodc. .. facturum f.* (W.). *cr., q. .. f. me f.* Or., B. — *discedentes* (Or.). *decedentis* M., vulgo.

qui meos tabellarios novem dies retinuit; tametsi tantam calamitatem rei publicae quam tardissime audire optandum est, sed illis, qui prodesse nihil possunt neque mederi. Atque utinam eodem senatus consulto, quo Plancum et Lepidum in Italiam arcessistis, me quoque iussissetis venire! profecto non accepisset res publica hoc vulnus: quo si qui laetantur in praesentia, quia videntur et duces et veterani Caesaris partium interisse, tamen postmodo necesse est doleant, quum vastitatem Italiae respexerint; nam et robur et suboles militum interiit, si quidem, quae nuntiantur, ulla ex parte vera sunt.
2 Neque ego non videbam, quanto usui rei publicae essem futurus, si ad Lepidum venissem; omnem enim cunctationem eius discussissem, praesertim adiutore Planco; sed scribenti ad me eiusmodi litteras, quas leges, [et] concionibus videlicet, quas Narbone habuisse dicitur, similes, palparer necesse erat, si vellem commeatus per provinciam eius iter faciens habere. Praeterea verebar, ne, si, antequam ego incepta perficerem, proelium confectum esset, pium consilium meum raperent in contrariam partem obtrectatores mei propter amicitiam, quae mihi cum Antonio, non maior tamen, quam Planco, fuit.
3 Itaque a Gadibus mense Aprili binis tabellariis in duas naves impositis et tibi et consulibus et Octaviano scripsi, ut me faceretis certiorem, quonam modo plurimum possem prodesse rei publicae; sed, ut rationem ineo, quo die proelium Pansa commisit, eodem a Gadibus naves profectae sunt; nulla enim post hiemem fuit ante eam diem navigatio. Et hercules longe remotus ab omni suspicione futuri civilis tumultus penitus in Lusitania legiones in

Ep. 33, 2. *leges, [et] conc.* (W.). *l., et* Ern., B. — *Planco, fuit* (W.). *Planco f.* vulgo. 3. *ante eam diem* (M., vulgo). *a. eum d.* B.

hibernis collocaram; ita porro festinavit uterque
confligere, tamquam nihil peius timerent, quam ne
sine maximo rei publicae detrimento bello compo-
neretur; sed, si properandum fuit, nihil non summi
ducis consilio gessisse Hirtium video. Nunc haec 4
mihi scribuntur ex Gallia Lepidi et nuntiantur:
Pansae exercitum concisum esse; Pansam ex vul-
neribus mortuum; eodem proelio Martiam legionem
interisse et L. Fabatum et C. Peducaeum et D.
Carfulenum; Hirtino autem proelio et quartam le-
gionem et omnes peraeque Antonii caesas, item
Hirtii; quartam vero, quum castra quoque Antonii
cepisset, a quinta legione concisam esse; ibi Hir-
tium quoque perisse et Pontium Aquilam; dici etiam
Octavianum cecidisse — quae si, quod di prohi-
beant! vera sunt, non mediocriter doleo —; Anto-
nium turpiter Mutinae obsessionem reliquisse, sed
habere equitum *V. M.*, legiones sub signis armatas
tres et P. Bagienni unam, inermes bene multos;
Ventidium quoque se cum legione VII., VIII., VIIII.
coniunxisse; si nihil in Lepido spei sit, descensu-
rum ad extrema et non modo nationes, sed etiam
servitia concitaturum; Parmam direptam; L. Anto-
nium Alpes occupasse. Quae si vera sunt, nemini 5
nostrum cessandum est nec exspectandum, quid de-
cernat senatus; res enim cogit huic tanto incendio
succurrere omnes, qui aut imperium aut nomen
denique populi Romani salvum volunt esse; Bru-
tum enim cohortes XVII. et duas non frequentes
tironum legiones, quas conscripserat Antonius, ha-
bere audio; neque tamen dubito, quin omnes, qui
supersint de Hirtii exercitu, confluant ad eum; nam
in delectu non multum spei puto esse, praesertim
quum nihil sit periculosius quam spatium confir-

Ep. 33, 4. *et quartam l.* (M.). *et secundam l.* (Man. B.)?
— † *VII., VIII., VIIII.* (Man.)?

mandi sese Antonio dari. Anni autem tempus libertatem maiorem mihi dat, propterea quia frumenta aut in agris aut in villis sunt. Itaque proximis litteris consilium meum expedietur; nam neque deesse neque superesse rei publicae volo; maxime tamen doleo adeo et longo et infesto itinere ad me veniri, ut die quadragesimo post aut ultra etiam, quam facta sunt, omnia nuntientur.

XXXIV.

Scr. in castris ad Pontem Argenteum XI. Kal. Iun. (§ 1—2 inter Id. Maias et XI. K. Iun.) a. u. c. 711.

M. LEPIDUS IMP. ITER. PONT. MAX. S. D. M. TULLIO CICERONI.

1 S. v. b. e. e. v. Quum audissem Antonium cum suis copiis praemisso L. Antonio cum parte equitatus in provinciam meam venire, cum exercitu meo ab confluente † ab Rhodano castra movi ac contra eos venire institui. Itaque continuis itineribus ad Forum Voconii veni et ultra castra ad flumen Argenteum contra Antonianos feci. P. Ventidius suas legiones tres coniunxit cum eo et ultra me castra posuit; habebat antea legionem V. et ex reliquis legionibus magnam multitudinem, sed inermorum. Equitatum habet magnum; nam omnis ex proelio integer discessit ita, ut sint amplius equitum milia quinque. Ad me complures milites et equites ab eo transierunt et in dies singulos
2 eius copiae minuuntur: Silanus et Culleo ab eo discesserunt; nos, etsi graviter ab iis laesi eramus, quod contra nostram voluntatem ad Antonium ierant, tamen nostrae humanitatis et necessitudinis causa

Ep. 34, 1. † *ab Rhodano* (M., W.). *Durentiae ac Rhodani* (W.) aut *Rhodani* (edd. vett.). — *et* [*ultra*] *castra* (W.)? — *leg. V.* (M.). *leg. quintam* vulgo.

eorum salutis rationem habuimus, nec tamen eorum opera utimur neque in castris habemus neque ulli negotio praefecimus. Quod ad bellum hoc attinet, nec senatui nec rei publicae deerimus. Quae postea egerimus, faciam te certiorem.

Etsi omni tempore summa studia † officii mu- 3
tuo inter nos certatim constiterunt pro nostra inter nos familiaritate et proinde diligenter ab utroque conservata sunt, tamen non dubito, in tanto et tam repentino motu rei publicae quin nonnulla de me falsis rumoribus a meis obtrectatoribus me indigna ad te delata sint, quae tuum animum magno opere moverent pro tuo amore in rem publicam. Ea te moderate accepisse neque temere credendum iudicasse a meis procuratoribus certior sum factus; quae mihi, ut debent, gratissima sunt, memini enim et illa superiora, quae abs tua voluntate profecta sunt ad meam dignitatem augendam et ornandam,
quae perpetuo *in* animo meo fixa manebunt. Abs 4
te, mi Cicero, magno opere peto, si meam vitam, studium diligentissime superioribus temporibus in re publica administranda, quae Lepido digna sint, perspecta habes, ut paria aut eo ampliora reliquo tempore exspectes et proinde tua auctoritate me tuendum existimes, quo tibi plura tuo merito debeo. Vale. D. XI. Kalendas Iunias, ex castris, ex Ponte Argenteo.

Ep. 34, 3. *studia † officii mutuo* (W.). *s. o. m.* B. *st. officiaque mutua* (L.)? — *perpetuo in animo* (W.). *p. an.* M., vulgo. 4. *vitam studium diligentissime* (M.). *v. studiaque d.* (W.)? *v., studium, diligentiam* L., B. — *quae L. digna sint* (W.) [*q. L. d. sunt*] Kleyn., B. (*sunt* M., vulgo).

XXXV.

Data est a Ponte Argenteo III. Kal. Iun. a. u. c. 711.

M. LEPIDUS IMP. ITER. PONTIFEX MAX. S. D. SENATUI POPULO PLEBIQUE ROMANAE.

1 S. v. liberique vestri v. b. e. e. q. v. Deos hominesque testor, patres conscripti, qua mente et quo animo semper in rem publicam fuerim et quam nihil antiquius communi salute ac libertate iudicarim; quod vobis brevi probassem, nisi mihi fortuna proprium consilium extorsisset; nam exercitus cunctus consuetudinem suam in civibus conservandis communique pace seditione facta retinuit meque tantae multitudinis civium Romanorum salutis atque incolumitatis causam suscipere, ut vere dicam,
2 coëgit. In qua re ego vos, patres conscripti, oro atque obsecro, ut privatis offensionibus omissis summae rei publicae consulatis neve misericordiam nostram exercitusque nostri in civili dissensione sceleris loco ponatis. Quod si salutis omnium ac dignitatis rationem habueritis, melius et vobis et rei publicae consuletis. D. III. Kal. *Iun.* a Ponte Argenteo.

LIBER UNDECIMUS.

AD M. BRUTUM ET CETEROS.

I.

Scr. mense Aprili a. u. c. 710

D. BRUTUS BRUTO SUO ET CASSIO SAL.

Quo in statu simus, cognoscite: heri vesperi 1
apud me Hirtius fuit; qua mente esset Antonius, demonstravit, pessima scilicet et infidelissima; nam se neque mihi provinciam dare posse aiebat neque arbitrari tuto in urbe esse quemquam nostrum: adeo esse militum concitatos animos et plebis; quod utrumque esse falsum puto vos animadvertere atque illud esse verum, quod Hirtius demonstrabat, timere eum, ne, si mediocre auxilium dignitatis nostrae habuissemus, nullae partes † his in re publica relinquerentur. Quum in his angustiis versarer, 2
placitum est mihi, ut postularem legationem liberam mihi reliquisque nostris, ut aliqua causa proficiscendi honesta quaereretur. Hoc se impetraturum pollicitus est, nec tamen impetraturum confido: tanta est hominum insolentia et nostri insectatio; ac, si dederint, quod petimus, tamen paullo post futurum puto ut hostes iudicemur aut aqua et igni nobis interdicatur. „Quid ergo est", inquis, „tui 3

Ep. 1, 1. † *his in re p.* (W.). *illis in re p.* (W.) aut *ipsis in re p.* (W.) aut *suis in re p.* (W.) aut *sibi in re p.* (L.). *his in re p.* MB. 2. *Hoc se impetraturum* (L.). *Haec se i.* M. *Hanc se i.* B.

consilii?“ Dandus est locus fortunae: cedendum ex Italia, migrandum Rhodum aut aliquo terrarum arbitror. Si melior casus fuerit, revertemur Romam; si mediocris, in exsilio vivemus; si pessimus,
4 ad novissima auxilia descendemus. Succurret fortasse hoc loco alicui vestrum, cur novissimum tempus exspectemus potius, quam nunc aliquid moliamur. Quia, ubi consistamus, non habemus praeter Sex. Pompeium et Bassum Caecilium, qui mihi videntur hoc nuntio de Caesare allato firmiores futuri; satis tempore ad eos accedemus, ubi, quid valeant, scierimus. Pro Cassio et te, si quid me velitis recipere, recipiam; postulat enim hoc Hirtius
5 ut faciam. Rogo vos quam primum mihi rescribatis — nam non dubito, quin de his rebus ante horam quartam Hirtius certiorem me sit facturus —: quem in locum convenire possimus, quo me velitis
6 venire, rescribite. Post novissimum Hirtii sermonem placitum est mihi postulare, ut liceret nobis Romae esse publico praesidio: quod illos nobis concessuros non puto; magnam enim invidiam iis faciemus. Nihil tamen non postulandum putavi, quod aequum esse statuerem.

II.

Scr. Lanuvii mense Maio a. u. c. 710.

BRUTUS ET CASSIUS PRAETORES M. ANTONIO COS.

1 De tua fide et benevolentia in nos nisi persuasum esset nobis, *non* conscripsissemus haec tibi; quae profecto, quoniam istum animum habes in optimam partem accipies. Scribitur nobis magnam veteranorum multitudinem Romam convenisse iam et ad Kalendas Iunias futuram multo maiorem: de te si dubitemus aut vereamur, simus nostri dissimiles; sed certe, quum ipsi in tua potestate fueri-

Ep. 1, 4. *moliamur. Quia* (W.). *m.? Quia* vulgo.

mus tuoque adducti consilio dimiserimus ex municipiis nostros necessarios, neque solum edicto, sed etiam litteris id fecerimus, digni sumus, quos habeas tui consilii participes, in ea praesertim re, quae ad nos pertinet. Quare petimus a te, facias 2
nos certiores tuae voluntatis in nos: putesne nos tutos fore in tanta frequentia militum veteranorum, quos etiam de reponenda ara cogitare audimus, quod velle et probare vix quisquam posse videtur, qui nos salvos et honestos velit. Nos ab initio spectasse otium nec quidquam aliud libertate communi quaesisse exitus declarat. Fallere nemo nos potest nisi tu, quod certe abest ab tua virtute et fide; sed alius nemo facultatem habet decipiendi nos, tibi enim uni credidimus et credituri sumus.
Maximo timore de nobis afficiuntur amici nostri, 3
quibus etsi tua fides explorata est, tamen illud in mentem venit, multitudinem veteranorum facilius impelli ab aliis quolibet quam a te retineri posse. Rescribas nobis ad omnia rogamus; nam illud valde leve est ac nugatorium, ea re denuntiatum esse veteranis, quod de commodis eorum mense Iunio laturus esses; quem enim impedimento futurum putas, quum de nobis certum sit nos quieturos? Non debemus cuiquam videri nimium cupidi vitae, quum accidere nobis nihil possit sine pernicie et confusione omnium rerum.

III.

Scr. prid. Non. Sext. a. u. c. 710.

BRUTUS ET CASSIUS PR. S. D. ANTONIO COS.

S. v. b. e. Litteras tuas legimus simillimas edicti 1
tui, contumeliosas, minaces, minime dignas, quae a te nobis mitterentur. Nos, Antoni, te nulla lacessiimus iniuria neque miraturum credidimus, si

Ep. 3, 1. *b. e.* (vulgo). *b.* MB.

praetores et ea dignitate homines aliquid edicto postulassemus a consule; quod si indignaris ausos esse id facere, concede nobis, ut doleamus ne hoc
2 quidem abs te Bruto et Cassio tribui. Nam de delectibus habitis et pecuniis imperatis, exercitibus sollicitatis et nuntiis trans mare missis quod te questum esse negas, nos quidem tibi credimus optimo animo te fecisse, sed tamen neque agnoscimus quidquam eorum et te miramur, quum haec reticueris, non potuisse continere iracundiam tuam, quin no-
3 bis de morte Caesaris obiiceres. Illud vero quemadmodum ferundum sit, tute cogita, non licere praetoribus concordiae ac libertatis causa per edictum de suo iure decedere, quin consul arma minetur: quorum fiducia nihil est quod nos terreas; neque enim decet aut convenit nobis periculo ulli submittere animum nostrum neque est Antonio postulandum, ut iis imperet, quorum opera liber est. Nos si alia hortarentur, ut bellum civile suscitare vellemus, litterae tuae nihil proficerent; nulla enim minantis auctoritas apud liberos est; sed pulchre intelligis non posse nos quoquam impelli, et fortasse ea re minaciter agis, ut iudicium nostrum metus
4 videatur. Nos in hac sententia sumus, ut te cupiamus in libera re publica magnum atque honestum esse, vocemus te ad nullas inimicitias, sed tamen pluris nostram libertatem quam tuam amicitiam aestimemus. Tu etiam atque etiam vide, quid suscipias, quid sustinere possis, neque, quamdiu vixerit Caesar, sed, quam non diu regnarit, fac cogites. Deos quaesumus, consilia tua rei publicae salutaria sint ac tibi: si minus, ut salva atque honesta re publica tibi quam minimum noceant, optamus. Pridie Nonas Sext.

Ep. 3, 3. *opera ipse liber* (W.)? — *fortasse* (W.). *fortassis* B., vulgo.

IV.

Scr. in Gallia citeriore exeunte mense Novembri a. u. c. 710.

D. BRUTUS IMP. COS. DESIG. S. D. *M.* CICERONI.

Si de tua in me voluntate dubitarem, multis a 1
te verbis peterem, ut dignitatem meam tuerere, sed profecto est ita, ut mihi persuasi, me tibi esse curae. Progressus sum ad Inalpinos cum exercitu, non tam nomen imperatorium captans quam cupiens militibus satisfacere firmosque eos ad tuendas nostras res efficere: quod mihi videor consecutus; nam 2
et liberalitatem nostram et animum sunt experti. Cum omnium bellicosissimis bellum gessi; multa castella cepi, multa vastavi: non sine causa ad senatum litteras misi. Adiuva nos tua sententia; quod quum facies, ex magna parte communi commodo inservieris.

V.

Scr. Romae medio mense Decembri a. u. c. 710.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

Lupus familiaris noster quum a te venisset quum- 1
que Romae quosdam dies commoraretur, ego eram in iis locis, in quibus maxime tuto me esse arbitrabar: eo factum est, ut ad te Lupus sine meis litteris rediret, quum tamen curasset tuas ad me perferendas. Romam autem veni a. d. v. Idus Dec., nec habui quidquam antiquius, quam ut Pansam statim convenirem, ex quo ea de te cognovi, quae maxime optaram. Quare hortatione tu quidem non eges, si ne in illa quidem re, quae a te gesta est post hominum memoriam maxima, hortatorem desiderasti; illud tamen breviter significandum videtur, 2

Ep. 5, 1. *optaram* (W.). *ortabam* M. *optabam* vulgo. 2. *desid.; illud* (W.). *d. Illud* vulgo.

populum Romanum omnia a te exspectare atque in te aliquando recuperandae libertatis omnem spem ponere. Tu, si dies noctesque memineris, quod te facere certo scio, quantam rem gesseris, non obliviscere profecto, quantae tibi etiam nunc gerendae sint; si enim iste provinciam nactus erit, cui quidem ego semper amicus fui, antequam illum intellexi non modo aperte, sed etiam libenter cum re publica bellum gerere, spem reliquam nullam
3 video salutis. Quamobrem te obsecro iisdem precibus, quibus senatus populusque Romanus, ut in perpetuum rem publicam dominatu regio liberes, ut principiis consentiant exitus. Tuum est hoc munus, tuae partes; a te hoc civitas vel omnes potius gentes non exspectant solum, sed etiam postulant: quamquam, quum hortatione non egeas, ut supra scripsi, non utar ea pluribus verbis, faciam illud, quod meum est, ut tibi omnia mea officia, studia, curas, cogitationes pollicear, quae ad tuam laudem et gloriam pertinebunt. Quamobrem velim tibi ita persuadeas, me quum rei publicae causa, quae mihi vita mea est carior, tum quod tibi ipsi faveam tuamque dignitatem amplificari velim, [me] tuis optimis consiliis, amplitudini, gloriae nullo loco defuturum.

VI.

Scr. Romae exeunte mense Decembri a. u. c. 710.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1 Lupus noster quum Romam sexto die Mutina venisset, postridie me mane convenit: tua mihi mandata diligentissime exposuit et litteras reddidit. Quod mihi tuam dignitatem commendas, eodem tempore

Ep. 5, 3. *velim, [me] tuis* (W.). *v., t.* N., B. Ep. 6, 1. *convenit: tua* (W.). *c. et tua* (W.)? an *c. tuaque* (N.)? *c., t.* B.

existimo te mihi meam [dignitatem] commendare, quam mehercule non habeo tua cariorem: quare mihi gratissimum facies, si exploratum habebis tuis laudibus nullo loco nec consilium nec studium
meum defuturum. Quum tribuni pl. edixissent, se- 2
natus adesset a. d. XIII. Kal. Ian., haberentque in animo de praesidio consulum designatorum referre, quamquam statueram in senatum ante Kal. Ian. non venire, tamen, quum eo die ipso edictum tuum propositum esset, nefas esse duxi aut ita haberi senatum, ut de tuis divinis in rem publicam meritis sileretur — quod factum esset, nisi ego venissem —, aut etiam, si quid de te honorifice diceretur,
me non adesse. Itaque in senatum veni mane; 3
quod quum esset animadversum, frequentissimi senatores convenerunt. Quae de te in senatu egerim, quae in concione maxima dixerim, aliorum te litteris malo cognoscere: illud tibi persuadeas velim, me omnia, quae ad tuam dignitatem augendam pertinebunt, quae est per se amplissima, summo semper studio suscepturum et defensurum; quod quamquam intelligo me cum multis esse facturum, tamen appetam huius rei principatum.

VII.

Scr. Romae exeunte mense Decembri a. u. c. 710.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

Quum adhibuisset domi meae Lupus me et Li- 1
bonem et Servium, consobrinum tuum, quae mea fuerit sententia, cognosse te ex M. Seio arbitror, qui nostro sermoni interfuit: reliqua, quamquam statim Seium Graeceius est subsecutus, tamen ex
Graeceio poteris cognoscere. Caput autem est hoc, 2

— Ep. 6, 2. *aut etiam, si* (W.). *a., etiam si* vulgo.

quod te diligentissime percipere et meminisse † volam, ut ne in libertate et salute populi Romani conservanda auctoritatem senatus exspectes nondum liberi, ne et tuum factum condemnes — nullo enim publico consilio rem publicam liberavisti, quo etiam est res illa maior et clarior —, et adolescentem vel puerum potius Caesarem iudices temere fecisse, qui tantam causam publicam privato consilio susceperit, denique homines rusticos, sed fortissimos viros civesque optimos, dementes fuisse iudices, primum milites veteranos, commilitones tuos, deinde legionem Martiam, legionem quartam, quae suum consulem hostem iudicaverunt seque ad salutem rei publicae defendendam contulerunt. Voluntas senatus pro auctoritate haberi debet, quum auctoritas
3 impeditur metu. Postremo suscepta tibi causa iam bis est, ut non sit integrum: primum Idibus Martiis, deinde proxime, exercitu novo et copiis comparatis. Quamobrem ad omnia ita paratus, ita animatus debes esse, non ut nihil facias nisi iussus, sed ut ea geras, quae ab omnibus summa cum admiratione laudentur.

VIII.

Scr. Romae ineunte mense Ianuario a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1 Eo tempore Polla tua misit, ut ad te si quid vellem darem litterarum, quum, quid scriberem, non habebam; omnia enim erant suspensa propter exspectationem legatorum, qui quid egissent, nihildum nuntiabatur. Haec tamen scribenda existimavi: primum senatum populumque Romanum de te laborare non solum salutis suae causa, sed etiam

Ep. 7, 2. *meminisse † volam* (W.). *m. volo* (W.) aut *m. velim* (N.). *m. volam* MB.

dignitatis tuae; admirabilis enim est quaedam tui nominis caritas amorque in te singularis omnium civium; ita enim sperant atque confidunt, ut antea rege, sic hoc tempore regno te rem publicam liberaturum. Romae delectus habetur totaque Italia, 2
si hic delectus appellandus est, quum ultro se offerunt omnes: tantus ardor animos hominum occupavit desiderio libertatis odioque diutinae servitutis. De reliquis rebus a te iam exspectare litteras debemus, quid ipse agas, quid noster Hirtius, quid Caesar meus, quos spero brevi tempore societate victoriae tecum copulatos fore. Reliquum est, ut de me id scribam, quod te ex tuorum litteris et spero et malo cognoscere, me neque deesse ulla in re neque umquam defuturum dignitati tuae.

IX.

Scr. in castris Regii III. Kal. Maias a. u. c. 711.

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

Pansa amisso quantum detrimenti res publica 1
acceperit, non te praeterit: nunc auctoritate et prudentia tua prospicias oportet, ne inimici nostri consulibus sublatis sperent se convalescere posse. Ego, ne consistere possit in Italia Antonius, dabo operam: sequar eum confestim; utrumque me praestaturum spero, ne aut Ventidius elabatur aut Antonius in Italia moretur. In primis rogo te, ad hominem ventosissimum, Lepidum, mittas, ne bellum nobis redintegrare possit Antonio sibi coniuncto; nam de Pollione Asinio puto te perspicere, quid facturus sit. Multae et bonae et firmae sunt legiones Lepidi et Asinii. Neque haec idcirco tibi 2
scribo, quod te non eadem animadvertere sciam, sed quod mihi persuasissimum est Lepidum recte facturum numquam, si forte vobis id de hoc du-

Ep. 9, 2. *scribam, quod non* (M., et voluit B.). *s., quo non* B.

bium est. Plancum quoque confirmetis oro, quem spero pulso Antonio rei publicae non defuturum. Si se Alpes Antonius traiecerit, constitui praesidium in Alpibus collocare et te de omni re facere certiorem. III. Kal. Maias, ex castris, Regio.

X.

Scr. in castris Dertonae III. Non. Maias a. u. c. 711.

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

1 Non mihi rem publicam plus debere arbitror, quam me tibi. Gratiorem me esse in te posse, quam isti perversi sint in me, exploratum habes; si tamen hoc temporis videatur dici causa, malle me tuum iudicium quam ex altera parte omnium istorum; tu enim a certo sensu et vero iudicas de nobis; quod isti ne faciant, summa malevolentia et livore impediuntur. Interpellent me, quo minus honoratus sim, dum ne interpellent, quo minus res publica a me commode administrari possit; quae quanto sit in periculo, quam potero brevissime ex-
2 ponam. Primum omnium, quantam perturbationem rerum urbanarum afferat obitus consulum quantamque cupiditatem hominibus iniiciat vacuitas, non te fugit: satis me multa scripsisse, quae litteris commendari possint, arbitror; scio enim, cui scribam.
3 Revertor nunc ad Antonium, qui ex fuga quum parvulam manum peditum haberet inermium, ergastula solvendo omneque genus hominum arripiendo satis magnum numerum videtur effecisse; huc accessit manus Ventidii, quae trans Appenninum itinere facto difficillimo ad Vada pervenit atque ibi se cum Antonio coniunxit. Est numerus

Ep. 9, 2. *ex castris, Regio* (Or.). *ex c. Regii* M., vulgo. Ep. 10, 1. *perversi sunt* (W.)? — *si tamen hoc temporis videatur* (Graev.). *si t. haec t. videantur* V., B. *sit an hoc tempore is videantur* M. 2. *iniiciat rei publicae vacuitas* (Or.)?

veteranorum et armatorum satis frequens cum Ven-
tidio. Consilia Antonii haec sint necesse est: aut 4
ad Lepidum ut se conferat, si recipitur, aut Appen-
nino Alpibusque se teneat et decursionibus per equi-
tes, quos habet multos, vastet ea loca, in quae in-
currerit, aut rursus se in Etruriam referat, quod
ea pars Italiae sine exercitu est. Quod si me
Caesar audisset atque Appenninum transisset, in
tantas angustias Antonium compulissem, ut in-
opia potius quam ferro conficeretur; sed neque
Caesari imperari potest nec Caesar exercitui suo,
quod utrumque pessimum est. Quum haec talia
sint, quo minus, quod ad me pertinebit, homines
interpellent, ut supra scripsi, non impedio; haec
quemadmodum explicari possint aut, a te quum
explicabuntur, ne impediantur, timeo. Alere iam 5
milites non possum. Quum ad rem publicam libe-
randam accessi, HS. mihi fuit pecuniae · CCCC · am-
plius. Tantum abest, ut meae rei familiaris libe-
rum sit quidquam, ut omnes iam meos amicos aere
alieno obstrinxerim. Septem numerum nunc legio-
num alo; qua difficultate, tu arbitrare: non, si Var-
ronis thesauros haberem, subsistere sumptui possem.
Quum primum de Antonio exploratum habuero,
faciam te certiorem. Tu me amabis ita, si hoc
idem me in te facere senseris. III. Non. Mai. ex
castris, Dertona.

XI.

Data est ex castris, ex finibus Statiellensium, prid. Nonas Maias a. u. c. 711.

D. BRUTUS IMP. COS. DESIG. S. D. M. CICERONI.

Eodem exemplo a te mihi litterae redditae sunt, 1
quo pueri mei attulerunt. Tantum me tibi debere
existimo, quantum persolvere difficile est. Scripsi
tibi, quae hic gererentur. In itinere est Antonius,

ad Lepidum proficiscitur; ne de Planco quidem spem adhuc abiecit, ut ex libellis eius animadverti, qui in me inciderunt, in quibus, quos ad Asinium, quos ad Lepidum, quos ad Plancum mitteret, scribebat. Ego tamen non habui ambiguum et statim ad Plancum misi; et biduo ab Allobrogibus et totius Galliae legatos exspecto, quos confirmatos domum remittam.
2 Tu, quae istic opus erunt administrari, prospicies, ut ex tua voluntate reique publicae commodo fiant. Malevolentiae hominum in me, si poteris, occurres; si non potueris, hoc consolabere, quod me de statu meo nullis contumeliis deterrere possunt. Pr. Non. Mai. *ex* castris, ex finibus Statiellensium.

XII.

Scr. Romae paullo ante XIV. Kal. Iun. a. u. c. **711**.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DES.

1 Tres uno die a te accepi epistolas: unam brevem, quam Flacco Volumnio dederas; duas pleniores, quarum alteram tabellarius T. Vibii attulit, alteram ad me misit Lupus. Ex tuis litteris et ex Graeceii oratione non modo non restinctum bellum, sed etiam inflammatum videtur. Non dubito autem pro tua singulari prudentia, quin perspicias, si aliquid firmitatis nactus sit Antonius, omnia tua illa praeclara in rem publicam merita ad nihilum esse ventura; ita enim Romam erat nuntiatum, ita persuasum omnibus, cum paucis inermis, perterritis metu, fracto animo fugisse Antonium.
2 Qui si ita se habet, ut, quemadmodum audiebam de Graeceio, confligi cum eo sine periculo non possit, non ille

Ep. 11, 2. *quae opus erit* (W.)? — *hoc consolabere* (M.). *h. c. te* (W.)? an *h. te c.* (Man., B.)? — *ex finibus* (W.). An *a fin.* (W.)? *finibus* M., vulgo.

mihi fugisse a Mutina videtur, sed locum belli gerendi mutasse. Itaque homines alii facti sunt: nonnulli etiam queruntur, quod persecuti non sitis; opprimi potuisse, si celeritas adhibita esset, existimant. Omnino est hoc populi maximeque nostri, in eo potissimum abuti libertate, per quem eam consecutus sit; sed tamen providendum est, ne quae iusta querela esse possit. Res se sic habet: is bellum confecerit, qui Antonium oppresserit; hoc quam vim habeat, te existimare malo, quam me apertius scribere.

XIII a.

Scr. Pergae inter pr. Non. Maias et XII. K. Iunias a. u. c. 711.

D. BRUTUS IMP. COS. DESIG. S. D. M. CICERONI.

Iam non ago tibi gratias; cui enim re vix re- 1
ferre possum, huic verbis non patitur res satisfieri: attendere te volo, quae in manibus sunt; qua enim prudentia es, nihil te fugiet, si meas litteras diligenter legeris. Sequi confestim Antonium his de causis, Cicero, non potui: eram sine equitibus, sine iumentis; Hirtium perisse nesciebam; Caesari non credebam, priusquam convenissem et collocutus
essem. Hic dies hoc modo abiit. Postero die 2
mane a Pansa sum arcessitus Bononiam: quum in itinere essem, nuntiatum mihi est eum mortuum esse. Recurri ad meas copiolas; sic enim vere eas appellare possum: sunt extenuatissimae et inopia omnium rerum pessime acceptae. Biduo me Antonius antecessit, † itinera multo maiora fugiens, quam ego sequens; ille enim iit passim, ego ordinatim. Quacumque iit, ergastula solvit, homines arripuit,

Ep. 13, 2. *antecessit, † itinera m. m. fugiens, quam* (W.). *a.; fecit i.* (*a.; i. fecit* Graev.) *m. m. f., q.* (W.) aut *a., it. m. m. fuga faciens, q.* (W.).

constitit nusquam, priusquam ad Vada venit; quem locum volo tibi esse notum: iacet inter Appenninum et Alpes, impeditissimus ad iter faciendum.
3 Quum abessem ab eo milia passuum xxx. et se iam Ventidius coniunxisset, concio eius ad me est allata, in qua petere coepit a militibus, ut se trans Alpes sequerentur; sibi cum M. Lepido convenire. Succlamatum est ei frequenter a militibus Ventidianis — nam suos valde quam paucos habet —, sibi aut in Italia pereundum esse aut vincendum, et orare coeperunt, ut Pollentiam iter facerent. Quum sustinere eos non posset, in posterum diem
4 iter suum contulit. Hac re mihi nuntiata statim quinque cohortes Pollentiam praemisi meumque iter eo contuli: hora ante praesidium meum Pollentiam venit quam Trebellius cum equitibus. Sane quam sum gavisus; in hoc enim victoriam puto consistere. In spem venerant, quod neque Planci quattuor legiones omnibus suis copiis pares arbitrabantur neque ex Italia tam celeriter exercitum traiici posse credebant. Quos ipsi adhuc satis arroganter Allobroges equitatusque omnis, qui eo praemissus erat a nobis, sustinebant, nostroque adventu sustineri facilius posse confidimus. Tamen, si quo etiam casu Isaram se traiecerint, ne quod detrimentum rei publicae iniungant, summa a nobis dabitur
5 opera. Vos magnum animum optimamque spem de summa re publica habere volumus, quum et nos et exercitus nostros singulari concordia coniunctos ad omnia pro vobis videatis paratos; sed tamen nihil de diligentia remittere debetis dareque operam, ut quam paratissimi [et] ab exercitu reliquisque rebus pro vestra salute contra sceleratissimam conspirationem hostium confligamus; qui quidem

Ep. 13, 3. *et se iam V.* (M.). *et se ei iam* B. 5. [*et*] *ab exercitu* (Crat.). *et ab e.* MB.

eas copias, quas diu simulatione rei publicae comparabant, subito ad patriae periculum converterunt.

XIII b.

Scr. a. u. c. 711.

D. BRUTUS COS. DESIG. M. CICERONI S. D.

Parmenses miserrimos * *.

XIV.

Scr. Romae circa X. Kal. Iun. a. u. c. 711.

M. CICERO D. BRUTO COS. DESIG. S. D.

Mirabiliter, mi Brute, laetor, mea consilia measque sententias a te probari de decemviris, de ornando adolescente; sed quid refert? mihi crede, homini non glorioso: plane iam, Brute, frigeo; *ὄργανον* enim erat meum senatus; id iam est dissolutum. Tantam spem attulerat exploratae victoriae tua praeclara Mutina eruptio, fuga Antonii conciso exercitu, ut omnium animi relaxati sint meaeque illae vehementes contentiones tamquam *σκιαμαχίαι* esse videantur. Sed, ut ad rem redeam, legionem Martiam et quartam negant, qui illas norunt, ulla condicione ad te posse perduci; pecuniae, quam desideras, ratio potest haberi eaque habebitur. De Bruto arcessendo Caesareque ad Italiae praesidium tenendo valde tibi assentior; sed, ut scribis, habes obtrectatores, quos equidem facillime sustineo, sed impediunt tamen. Ex Africa legiones exspectantur; sed bellum istuc renatum mirantur homines: nihil tam praeter spem umquam; nam die tuo natali victoria nuntiata in multa saecula videbamus rem publicam liberatam, *nunc* novi

1 (beside "Mirabiliter … meas-"); 2 (beside "σκιαμαχίαι esse videantur …"); 3 (beside "legiones exspectantur …")

Ep. 14, 3. *istuc renovatum* (W.)? — *liberatam, nunc novi* (W. et Or.). *l.; novi* M., vulgo.

timores retexunt superiora. Scripsisti autem ad me iis, quas Idibus Maiis dedisti, modo te accepisse a Planco litteras non recipi Antonium a Lepido. Id si ita est, omnia faciliora; sin aliter, magnum negotium, cuius exitum ne extimescam, tuae partes sunt: ego plus, quam feci, facere non possum; te tamen, id quod spero, omnium maximum et clarissimum videre cupio.

XV.

Scr. Romae mense Iunio (post Id.) a. u. c. 711.

M. CICERO D. BRUTO COS. DESIG. S. D.

1 Etsi mihi tuae litterae iucundissimae sunt, tamen iucundius fuit, quod in summa occupatione tua Planco collegae mandasti, ut te mihi per litteras excusaret; quod fecit ille diligenter. Mihi autem nihil amabilius officio tuo et diligentia. Coniunctio tua cum collega concordiaque vestra, quae litteris communibus declarata est, senatui populo-
2 que Romano gratissima accidit. Quod superest, perge, mi Brute, et iam non cum aliis, sed tecum ipse certa. Plura scribere non debeo, praesertim ad te, quo magistro brevitatis uti cogito. Litteras tuas vehementer exspecto et quidem tales, quales maxime opto.

XVI.

Scr. mense incerto (exeunte Aprili?) a. u. c. 711.

M. CICERO D. BRUTO COS. DESIG. S. D.

1 Permagni interest, quo tibi haec tempore epistola reddita sit, utrum quum sollicitudinis aliquid haberes, an quum ab omni molestia vacuus esses:

Ep. 14, 3. *ne extimescam, tuae* (Crat.). *non extimesco. Tuae* MB.

itaque ei praecepi, quem ad te misi, ut tempus observaret epistolae tibi reddendae: nam, quemadmodum coram, qui ad nos intempestive adeunt, molesti saepe sunt, sic epistolae offendunt non loco redditae; si autem, ut spero, nihil te perturbat, nihil impedit, et ille, cui mandavi, satis scite et commode tempus ad te cepit adeundi, confido me, quod velim, facile a te impetraturum. L. Lamia praeturam petit. Hoc ego utor uno omnium plurimum: magna 2
vetustas, magna consuetudo intercedit, quodque plurimum valet, nihil mihi eius est familiaritate iucundius. Magno praeterea beneficio eius magnoque merito sum obligatus; nam Clodianis temporibus, quum equestris ordinis princeps esset proque mea salute acerrime propugnaret, a Gabinio consule relegatus est, quod ante id tempus civi Romano Romae contigit nemini. Hoc quum populus Romanus meminit, me ipsum non meminisse turpissimum est. Quapropter persuade tibi, mi Brute, me pe- 3
tere praeturam; quamquam enim Lamia summo splendore, summa gratia est magnificentissimo munere aedilicio, tamen, quasi ea ita non essent, ego suscepi totum negotium. Nunc si me tanti facis, quanti certe facis, quoniam equitum centurias tenes, in quibus regnas, mitte ad Lupum nostrum, ut is nobis eas centurias conficiat. Non tenebo te pluribus; ponam in extremo, quod sentio: nihil est, Brute, quum omnia a te exspectem, quod mihi gratius facere possis.

Ep. 16, 1. *quemadmodum coram, qui* (W.). *q., coram q.* vulgo. 2. *ab A. Gabinio* (W.)? — *turpissimum est* (M., vulgo). *t. esset* Kleyn., B. 3. *est magnific.* (Sch.). *est, m.* vulgo. — *in quibus* (N.). *in quis* (M B.)?

XVII.

Scr. eodem tempore, quo ep. 16, a. u. c. 710.

M. CICERO D. BRUTO S. D.

1 Lamia uno omnium familiarissime utor; magna eius in me, non dico officia, sed merita, eaque sunt populo Romano notissima: is magnificentissimo munere aedilitatis perfunctus petit praeturam, omnesque intelligunt nec dignitatem ei deesse nec gratiam; sed is ambitus excitari videtur, ut ego omnia pertimescam totamque petitionem Lamiae mihi susti-
2 nendam putem. In ea re quantum me possis adiuvare, facile perspicio, nec vero, quantum mea causa velis, dubito. Velim igitur, mi Brnte, tibi persuadeas nihil me maiore studio a te petere, nihil te mihi gratius facere posse, quam si omnibus tuis opibus, omni studio Lamiam in petitione iuveris; quod ut facias, vehementer te rogo.

XVIII.

Scr. Romae XIIII. Kal. Iun. a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1 Etsi ex mandatis, quae Galbae Volumnioque ad senatum dedisti, quid timendum putares, suspicabamur, tamen timidiora mandata videbantur, quam erat dignum tua populique Romani victoria. Senatus autem, mi Brute, fortis est et habet fortes duces: itaque moleste ferebat se a te, quem omnium, quicumque fuissent, fortissimum iudicaret, timidum at-
2 que ignavum iudicari. Etenim, quum te incluso spem maximam omnes habuissent in tua virtute florente Antonio, quis erat, qui quidquam timeret

Ep. 17, 2. *quantum tu me* (Ern.)? — *te rogo* (M., vulgo). *to r.* B. err. typ.

profligato illo, te liberato? Nec vero Lepidum timebamus; quis enim esset, qui illum tam furiosum arbitraretur, ut, qui in maximo bello pacem velle se dixisset, is in optatissima pace bellum rei publicae indiceret? Nec dubito, quin tu plus provideas;
sed tamen tam recenti gratulatione, quam tuo no- 3
mine ad omnia deorum templa fecimus, renovatio timoris magnam molestiam afferebat. Quare velim equidem, id quod spero, ut plane abiectus et fractus sit Antonius; sin aliquid virium forte collegerit, sentiet nec senatui consilium nec populo Romano virtutem deesse nec rei publicae te vivo imperatorem. XIIII. Kal. Iun.

XIX.

Scr. Vercellis XII. Kal. Iun. a. u. c. 711.

D. BRUTUS IMP. COS. DESIG. S. D. M. CICERONI.

Ad senatum quas litteras misi, velim prius per- 1
legas et, si qua tibi videbuntur, commutes. Necessario me scripsisse ipse animadvertes; nam, quum putarem quartam et Martiam legiones mecum futuras, ut Druso Paulloque placuerat vobis assentientibus, minus de reliquis rebus laborandum existimavi, nunc vero, quum sim cum tironibus egentissimis, valde et meam et vestram vicem timeam necesse
est. Vicetini me et M. Brutum praecipue obser- 2
vant: his ne quam patiare iniuriam fieri in senatu vernarum causa, a te peto. Causam habent optimam, officium in rem publicam summum, genus hominum adversariorum seditiosum et incertissimum. XII. Kal. Iun. Vercellis.

Ep. 19, 2. *iis ne q.* (W.)? *incertissimum* (Graev.). *inert.* M., vulgo. Ep. 20, 2.

XX.

Scr. Eporediae VIIII. Kal. Iun. a. u. c. 711.

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

1 Quod pro me non facio, id pro te facere amor
meus in te tuaque officia cogunt, ut timeam; saepe
enim mihi quum esset dictum neque a me con-
temptum, novissime Labeo Segulius, homo sui simil-
limus, narrat mihi apud Caesarem se fuisse mul-
tumque sermonem de te habitum esse; ipsum Cae-
sarem nihil sane de te questum, nisi dictum quod
diceret te dixisse, laudandum adolescentem, ornan-
dum, tollendum; se non esse commissurum, ut tolli
posset. Hoc ego Labeonem credo illi rettulisse aut
finxisse dictum, non ab adolescente prolatum; ve-
teranos vero pessime loqui volebat Labeo me cre-
dere et tibi ab iis instare periculum, maximeque
indignari, quod in decemviris neque Caesar neque
ego habiti essemus atque omnia ad vestrum arbi-
2 trium essent collata. Haec quum audissem et iam
in itinere essem, committendum non putavi, prius
ut Alpes transgrederer, quam, quid istic ageretur,
scirem; nam de tuo periculo, crede mihi iactatione
verborum et denuntiatione periculi sperare eos te
pertimefacto, adolescente impulso posse magna con-
sequi praemia, et totam istam cantilenam ex hoc
pendere, ut quam plurimum lucri faciant. Neque
tamen non te cautum esse volo et insidias vitan-
tem; nihil enim tua mihi vita potest esse iucun-
3 dius neque carius: illud vide, ne timendo magis
timere cogare et, quibus rebus potest occurri vete-
ranis, occurras: primum, quod desiderant de decem-

Ep. 20, 2. *non putavi* (N.). *nondum p.* MB. 3. *occurras: pr. ... facias; d. .. nobis; de nummis, l. .. pecuniae sen.* (W.). *occ., pr. .. f., d. . . n.; de nummis l. . . pec.: sen.* vulgo.

viris, facias; deinde de praemiis, si tibi videtur, agros eorum militum, qui cum Antonio veterani fuerunt, iis dandos censeas ab utrisque nobis; de nummis, lente ac ratione habita pecuniae senatum de ea re constituturum. Quattuor legionibus iis, quibus agros dandos censuistis, video facultatem fore ex agris Sullanis et agro Campano; aequaliter aut sorte agros legionibus assignari puto oportere.
Haec me tibi scribere non prudentia mea hortatur, 4
sed amor in te et cupiditas otii, quod sine te consistere *non* potest. Ego, nisi valde necesse fuerit, ex Italia non excedam; legiones armo, paro; spero me non pessimum exercitum habiturum ad omnes casus et impetus hominum. De exercitu, quem Pansa habuit, legionem mihi Caesar non remittit. Ad has litteras statim mihi rescribe tuorumque aliquem mitte, si quid reconditum magis erit meque scire opus esse putaris. VIIII. Kal. Iun. Eporedia.

XXI.

Scr. Romae prid. Nonas Iunias a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

Di isti Segulio male faciant, homini nequissimo 1
omnium, qui sunt, qui fuerunt, qui futuri sunt! quid? tu illum tecum solum aut cum Caesare? qui neminem praetermiserit, quicum loqui potuerit, cui non eadem ista dixerit. Te tamen, mi Brute, sic amo, ut debeo, quod istud quidquid esset nugarum me scire voluisti; signum enim magnum amoris
dedisti. Nam, quod idem Segulius, veteranos queri, 2
quod tu et Caesar in decemviris non essetis, utinam ne ego quidem essem! quid enim molestius? Sed tamen, quum ego sensissem de iis, qui exercitus

Ep. 20, 3. *iis dandos* (N.). *his d.* MB. (err. typ.). Ep. 21, 1. *Di isti* (edd. vett.). *Dei i.* MB.

haberent, sententiam ferri oportere, iidem illi, qui solent, reclamarunt: itaque excepti etiam estis me vehementer repugnante. Quocirca Segulium negligamus, qui res novas quaerit, non quo veterem comederit — nullam enim habuit —, sed hanc
3 ipsam recentem novam devoravit. Quod autem scribis te, quod pro te ipso non facias, id pro me *facere*, ut de me timeas aliquid, omni te, vir optime mihique carissime Brute, de me metu libero; ego enim, quae provideri poterunt, non fallar in iis, quae cautionem non habebunt, de iis non ita valde laboro; sim enim impudens, si plus postulem, quam
4 homini a rerum natura tribui potest. Quod mihi praecipis, ut caveam, ne timendo magis timere cogar, et sapienter et amicissime praecipis; sed velim tibi persuadeas, quum te constet excellere hoc genere virtutis, ut numquam extimescas, numquam perturbere, me huic tuae virtuti proxime accedere; quamobrem nec metuam quidquam et cavebo omnia. Sed vide, ne tua iam, mi Brute, culpa futura sit, si ego quidquam timeam; tuis enim opibus et consulatu tuo, etiamsi timidi essemus, tamen omnem timorem abiiceremus, praesertim quum persuasum omnibus esset mihique maxime a te nos unice di-
5 ligi. Consiliis tuis, quae scribis de quattuor legionibus deque agris assignandis ab utroque vestrum, vehementer assentior: itaque, quum quidam de collegis nostris agrariam curationem ligurrirent, disturbavi rem totamque vobis integram reservavi. Si quid erit occultius et, ut scribis, magis reconditum, meorum aliquem mittam, quo fidelius ad te litterae perferantur. Pr. Non. Iun.

Ep. 21, 3. *carissime Brute* (M., vulgo). *c.* [*Br.*] Kleyn., B. 5. *ab utroque* (L.). *ab utrisque* M., vulgo. — *scribis, magis rec.* (W.). *s., r.* M., vulgo.

XXII.

Scr. Romae mense Quinctili (paullo ante pr. Non.) a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO.

Cum Appio Claudio C. f. summa mihi necessitudo est multis eius officiis et meis mutuis constituta. Peto a te maiorem in modum vel humanitatis tuae vel mea causa, ut eum auctoritate tua, quae plurimum valet, conservatum velis. Volo te, quum fortissimus vir cognitus sis, etiam clementissimum existimari. Magno tibi erit ornamento nobilissimum adolescentem beneficio tuo esse salvum: cuius quidem causa hoc melior debet esse, quod pietate adductus propter patris restitutionem se cum Antonio coniunxit; quare, etsi minus veram causam habebis, tamen vel probabilem aliquam poteris inducere. Nutus tuus potest hominem summo loco natum, summo ingenio, summa virtute, officiosissimum praeterea et gratissimum, incolumem in civitate retinere: quod ut facias, ita a te peto, ut maiore studio magisve ex animo petere non possim.

1 Cum Appio Claudio … 2 Antonio coniunxit

XXIII.

Scr. Eporediae VIII. Kal. Iunias a. u. c. 711.

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

Nos hic valemus recte et, quo melius valeamus, 1
operam dabimus. Lepidus commode nobis sentire videtur: omni timore deposito debemus libere rei publicae consulere. Quod si omnia essent aliena, tamen tribus tantis exercitibus, propriis rei publicae, valentibus magnum animum habere debebas, quem et semper habuisti et nunc fortuna adiuvante augere potes. Quae tibi superioribus litteris mea 2
manu scripsi, terrendi tui causa homines loquuntur: si frenum momorderis, peream, si te omnes,

quotquot sunt, conantem loqui ferre poterunt. Ego, tibi ut antea scripsi, dum mihi a te litterae veniant, in Italia morabor. VIII. K. Iunias Eporedia.

XXIV.

Scr. Romae VIII. Idus Iunias a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1 Narro tibi: antea subirascebar brevitati tuarum litterarum, nunc mihi loquax esse videor; te igitur imitabor. Quam multa quam paucis! te recte valere operamque dare, ut quotidie melius; Lepidum commode sentire; tribus exercitibus quidvis nos oportere confidere. Si timidus essem, tamen ista epistola mihi omnem metum abstersisses; sed, ut mones, frenum momordi, etenim, qui te incluso omnem spem habuerim in te, quid nunc putas? cupio iam vigiliam meam, Brute, tibi tradere, sed ita, ut ne
2 desim constantiae meae. Quod scribis in Italia te moraturum, dum tibi litterae meae veniant, si per hostem licet, non erraris — multa enim Romae —, sin adventu tuo bellum confici potest, nihil tibi sit antiquius. Pecunia expeditissima quae erat, tibi decreta est. Habes amantissimum tui Servium; nos non desumus. VIII. Idus Iunias.

XXV.

Scr. Romae XIIII. Kal. Quinctiles a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO.

1 Exspectanti mihi tuas quotidie litteras Lupus noster subito denuntiavit, ut ad te scriberem, si quid vellem. Ego autem, etsi, quid scriberem, non

Ep. 23, 2. *quotquot sunt* (Crat.). *quot s.* MB. Ep. 24, 2. *nihil tibi sit antiquius* (W.). *n. s. a.* M., vulgo. — *amantissimum tui S.* (Dresd. 3). *a. S.* M., vulgo.

habebam — acta enim ad te mitti sciebam, inanem autem sermonem litterarum tibi iniucundum esse audiebam —, brevitatem secutus sum te magistro. Scito igitur in te et in collega spem omnem esse.
De Bruto autem nihil adhuc certi; quem ego, quem- 2
admodum praecipis, privatis litteris ad bellum commune vocare non desino: qui utinam iam adesset! intestinum urbis malum, quod est non mediocre, minus timeremus. Sed quid ago? non imitor *λακωνισμὸν* tuum: altera iam pagella procedit. Vince et vale. XIIII. K. Quinctil.

XXVI.

Scr. in castris III. Nonas Iunias a. u. c. 711.

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

In maximo meo dolore hoc solatio utor, quod intelligunt homines non sine causa me timuisse ista, quae acciderunt. Deliberent, utrum traiiciant legiones ex Africa necne et ex Sardinia, et Brutum arcessant necne, et mihi stipendium dent an non decernant: ad senatum litteras misi. Crede mihi, nisi ista omnia ita fiunt, quemadmodum scribo, magnum nos omnes adituros periculum. Rogo te, videte, quibus hominibus negotium detis, qui ad me legiones adducant: et fide opus est et celeritate. III. Non. Iun. ex castris.

XXVII.

Scr. in Tusculano V. Kal. Iun. a. u. c. 710.

CICERO MATIO SAL.

Nondum satis constitui, molestiaene plus an vo- 1
luptatis attulerit mihi Trebatius noster, homo quum plenus officii, tum utriusque nostrum amantissimus:

Ep. 26. *an non decernant* (N.). *an dec.* MB

nam, quum in Tusculanum vesperi venissem, postridie ille ad me, nondum satis firmo corpore quum esset, mane venit; quem quum obiurgarem, quod parum valetudini parceret, tum ille, nihil sibi longius fuisse, quam ut me videret. „Numquidnam“, inquam, „novi?“ Detulit ad me querelam tuam, de
2 qua priusquam respondeo, pauca proponam. Quantum memoria repetere praeterita possum, nemo est mihi te amicus antiquior; sed vetustas habet aliquid commune cum multis, amor non habet: dilexi te, quo die cognovi, meque a te diligi iudicavi; tuus deinde discessus isque diuturnus, ambitio nostra et vitae dissimilitudo non est passa voluntates nostras consuetudine conglutinari; tuum tamen erga me animum agnovi multis annis ante bellum civile, quum Caesar esset in Gallia; quod enim vehementer mihi utile esse putabas nec inutile ipsi Caesari, perfecisti, ut ille me diligeret, coleret, haberet in suis. Multa praetereo, quae temporibus illis inter nos familiarissime dicta, scripta, communicata
3 sunt; graviora enim consecuta sunt. Et initio belli civilis, quum Brundisium versus ires ad Caesarem, venisti ad me in Formianum: primum hoc ipsum quanti, praesertim temporibus illis! deinde oblitum me putas consilii, sermonis, humanitatis tuae? quibus rebus interesse memini Trebatium. Nec vero sum oblitus litterarum tuarum, quas ad me misisti, quum Caesari obviam venisses in agro, ut arbitror,
4 Trebulano. Secutum illud tempus est, quum me ad Pompeium proficisci sive pudor meus coëgit sive officium sive fortuna: quod officium tuum, quod studium vel in absentem me vel in praesentes meos defuit? quem porro omnes mei et mihi et sibi te amiciorem iudicaverunt? Veni Brundisium: obli-

Ep. 27, 1. *priusquam respondeo, p.* (W.). *prius quam r. p.* B. 3. *Et initio* (M., vulgo). *etenim* Or., B. *Initio* (W.)?

tumne me putas, qua celeritate, ut primum audieris,
ad me Tarento advolaris? quae tua fuerit assessio,
oratio, confirmatio animi mei fracti communium
miseriarum metu? Tandem aliquando Romae esse 5
coepimus: quid defuit nostrae familiaritati? in ma-
ximis rebus quonam modo gererem me adversus
Caesarem, usus tuo consilio sum, in reliquis officio:
cui tu tribuisti excepto Caesare praeter me, ut do-
mum ventitares horasque multas saepe suavissimo
sermone consumeres? tum, quum etiam, si memi-
nisti, ut haec φιλοσοφούμενα scriberem, tu me im-
pulisti. Post Caesaris reditum quid tibi maiori
curae fuit, quam ut essem ego illi quam familia-
rissimus? quod effeceras. Quorsum igitur haec 6
oratio longior, quam putaram? Quia sum admira-
tus te, qui haec nosse deberes, quidquam a me
commissum, quod esset alienum nostra amicitia,
credidisse; nam praeter haec, quae commemoravi,
quae testata sunt et illustria, habeo multa occul-
tiora, quae vix verbis exsequi possum. Omnia me
tua delectant, sed maxime maxima quum fides in
amicitia, consilium, gravitas, constantia, tum lepos,
humanitas, litterae. Quapropter — redeo nunc ad 7
querelam — ego te suffragium tulisse in illa lege
primum non credidi; deinde, si credidissem, num-
quam id sine aliqua iusta causa existimarem te
fecisse. Dignitas tua facit, ut animadvertatur, quid-
quid facias; malevolentia autem hominum, ut non-
nulla durius, quam a te facta sint, proferantur: ea
tu si non audis, quid dicam, nescio; equidem, si
quando audio, tam defendo, quam me scio a te
contra iniquos meos solere defendi. Defensio autem
est duplex: alia sunt, quae liquido negare soleam,

Ep. 27, 6. *maxime maxima* (M.). *m.* [*m.*] Ern., B. 7. *Quaqropter* — *redeo n. ad querelam* — *ego* (W.). *Q. r. n. ad q. Ego* vulgo.

ut de isto ipso suffragio; alia, quae defendam a te
8 pie fieri et humane, ut de curatione ludorum. Sed te, hominem doctissimum, non fugit, si Caesar rex fuerit — quod mihi quidem videtur —, in utramque partem de tuo officio disputari posse, vel in eam, qua ego soleo uti, laudandam esse fidem et humanitatem tuam, qui amicum etiam mortuum diligas, vel in eam, qua nonnulli utuntur, libertatem patriae vitae amici anteponendam. Ex his sermonibus utinam essent delatae ad te disputationes meae! Illa vero duo, quae maxima sunt laudum tuarum, quis aut libentius quam ego commemorat aut saepius? te et non suscipiendi belli civilis gravissimum auctorem fuisse et moderandae victoriae, in quo qui mihi non assentiretur, inveni neminem. Quare habeo gratiam Trebatio, familiari nostro, qui mihi dedit causam harum litterarum, quibus nisi credideris, me omnis officii et humanitatis expertem iudicaris; quo nec mihi gravius quidquam potest esse nec a te alienius.

XXVIII.

Scr. Romae exeunte mense Maio a. u. c. 710.

MATIUS CICERONI SAL.

1 Magnam voluptatem ex tuis litteris cepi, quod, quam speraram atque optaram, habere te de me opinionem cognovi; de qua etsi non dubitabam, tamen, quia maximi aestimabam, ut incorrupta maneret, laborabam. Conscius autem mihi eram nihil a me commissum esse, quod boni cuiusquam offenderet animum: eo minus credebam plurimis atque optimis artibus ornato tibi temere quidquam persuaderi potuisse, praesertim in quem mea propensa et perpetua fuisset atque esset benevolentia; quod

Ep. 27, 8. *nec a te alienius* (edd., vett.). *nec te a.* MB.

quoniam, ut volui, scio esse, respondebo criminibus, quibus tu pro me, ut par erat tua singulari bonitate et amicitia nostra, saepe restitisti. Nota enim 2
mihi sunt, quae in me post Caesaris mortem contulerint: vitio mihi dant, quod mortem hominis necessarii graviter fero atque eum, quem dilexi, perisse indignor; aiunt enim patriam amicitiae praeponendam esse, proinde ac si iam vicerint obitum eius rei publicae fuisse utilem. Sed non agam astute: fateor me ad istum gradum sapientiae non pervenisse; neque enim Caesarem in dissensione civili sum secutus, sed amicum, quamquam re offendebar, tamen non deserui, neque bellum umquam civile aut etiam causam dissensionis probavi, quam etiam nascentem exstingui summe studui. Itaque in victoria hominis necessarii neque honoris neque pecuniae dulcedine sum captus, quibus praemiis reliqui, minus apud eum quam ego quum possent, immoderate sunt abusi. Atque etiam res familiaris mea lege Caesaris deminuta est, cuius beneficio plerique, qui Caesaris morte laetantur, remanserunt in civitate. Civibus victis ut parceretur, aeque ac pro mea salute laboravi. Possum igitur, qui omnes vo- 3
luerim incolumes, eum, a quo id impetratum est, perisse non indignari? quum praesertim iidem homines illi et invidiae et exitio fuerint. „Plecteris ergo,“ inquiunt, „quoniam factum nostrum improbare audes.“ O superbiam inauditam, alios in facinore gloriari, aliis ne dolere quidem impunite licere! At haec etiam servis semper libera fuerunt, *ut* timerent, gauderent, dolerent suo potius quam alterius arbitrio; quae nunc, ut quidem isti dictitant libertatis auctores, metu nobis extorquere conantur; sed nihil agunt: nullius umquam periculi 4

Ep. 28, 1. *par erat pro tua* (L.)? 4. *agunt: nullius* (W.). *a. Nullius* vulgo.

terroribus ab officio aut ab humanitate desciscam;
numquam enim honestam mortem fugiendam, saepe
etiam oppetendam putavi. Sed quid mihi suscen-
sent, si id opto, ut poeniteat eos sui facti? cupio
enim Caesaris mortem omnibus esse acerbam. „At
debeo pro civili parte rem publicam velle salvam.“
Id quidem me cupere, nisi et ante acta vita et re-
liqua mea spes tacente me probat, dicendo vincere
5 non postulo. Quare maiorem in modum te rogo,
ut rem potiorem oratione ducas mihique, si sentis
expedire recte fieri, credas nullam communionem
cum improbis esse posse. An, quod adolescens
praestiti, quum etiam errare cum excusatione pos-
sem, id nunc aetate praecipitata commutem ac me
ipse retexam? Non faciam neque, quod displiceat,
committam, praeterquam quod hominis mihi con-
iunctissimi ac viri amplissimi doleo gravem casum.
Quod si aliter essem animatus, numquam, quod fa-
cerem, negarem, ne et in peccando improbus et in
6 dissimulando timidus ac vanus existimarer. „At
ludos, quos Caesaris victoriae Caesar adolescens
fecit, curavi.“ At id ad privatum officium, non ad
statum rei publicae pertinet; quod tamen munus et
hominis amicissimi memoriae atque honoribus prae-
stare etiam mortui debui et optimae spei adolescenti
ac dignissimo Caesare petenti negare non potui.
7 Veni etiam consulis Antonii domum saepe salu-
tandi causa; ad quem, qui me parum patriae aman-
tem esse existimant, rogandi quidem aliquid aut
auferendi causa frequentes ventitare reperies. Sed
quae haec est arrogantia, quod Caesar numquam
interpellavit, quin, quibus vellem atque etiam quos
ipse non diligebat, tamen iis uterer, eos, qui mihi
amicum eripuerunt, carpendo me efficere conari,
8 ne, quos velim, diligam? Sed non vereor, ne aut
meae vitae modestia parum valitura sit in poste-
rum contra falsos rumores, aut ne etiam ii, qui me

non amant propter meam in Caesarem constantiam, non malint mei quam sui similes amicos habere. Mihi quidem si optata contingent, quod reliquum est vitae, in otio Rhodi degam; sin casus aliquis interpellarit, ita ero Romae, ut recte fieri semper cupiam. Trebatio nostro magnas ago gratias, quod tuum erga me animum simplicem atque amicum aperuit et quod, eum, quem semper libenter dilexi, quo magis iure colere atque observare deberem, fecit. Bene vale et me dilige.

XXIX.

Scr. ineunte mense Quinctili a. u. c. **710**.

CICERO OPPIO S. D.

Dubitanti mihi — quod scit Atticus noster — 1
de hoc toto consilio profectionis, quod in utramque partem in mentem multa veniebant, magnum pondus accessit ad tollendam dubitationem iudicium et consilium tuum; nam et scripsisti aperte, quid tibi videretur, et Atticus ad me sermonem tuum pertulit. Semper iudicavi in te et in capiendo consilio prudentiam summam esse et in dando fidem, maximeque sum expertus, quum initio civilis belli per litteras te consuluissem, quid mihi faciendum esse censeres, eundumne ad Pompeium an manendum in Italia: suasisti, ut consulerem dignitati meae; ex quo, quid sentires, intellexi et sum admiratus fidem tuam et in consilio dando religionem, quod, quum aliud malle amicissimum tuum putares, antiquius tibi officium meum quam illius voluntas
fuit. Equidem et ante hoc tempus te dilexi et sem- 2
per me a te diligi sensi: et, quum abessem atque in magnis periculis essem, et me absentem et meos praesentes a te cultos et defensos esse memini et

Ep. 28, 8. *quod, eum* (W.). *quod eum* vulgo. Ep. 29, 2. *sensi: et ... memini et* (W.). *s.; et ... memini; et* B.

post meum reditum, quam familiariter mecum vixeris, quaeque ego de te et senserim et praedicarim, omnes, qui solent haec animadvertere, testes habemus; gravissimum vero iudicium de mea fide et constantia fecisti, quum post mortem Caesaris totum te ad amicitiam meam contulisti, quod tuum iudicium nisi mea summa benevolentia erga te omnibusque meritis comprobaro, ipse me hominem
3 non putabo. Tu, mi Oppi, conservabis amorem tuum — etsi more magis hoc quidem scribo, quam quo te admonendum putem — meaque omnia tuebere: quae tibi ne ignota essent, Attico mandavi; a me autem, quum paullum otii nacti erimus, uberiores litteras exspectato. Da operam, ut valeas: hoc mihi gratius facere nihil potes.

Ep. 29, 2. *habemus; gr. vero* (W.). *h. Gr. v.* vulgo.

LIBER DUODECIMUS.

AD C. CASSIUM ET CETEROS.

I.

Scr. exeunte mense Maio a. u. c. 710.

CICERO CASSIO SAL.

Finem nullam facio, mihi crede, Cassi, de te et 1
Bruto nostro, id est de tota re publica, cogitandi, cuius omnis spes in vobis est et in D. Bruto; quam quidem iam habeo ipse meliorem, re publica a Dolabella meo praeclarissime gesta; manabat enim illud malum urbanum et ita corroborabatur quotidie, ut ego quidem et urbi et otio diffiderem urbano, sed ita compressum est, ut mihi videamur omne iam ad tempus ab illo dumtaxat sordidissimo periculo tuti futuri. Reliqua magna sunt ac multa, sed posita omnia in vobis: quamquam primum quidque explicemus. Nam, ut adhuc quidem actum est, non regno, sed rege liberati videmur; interfecto enim rege regios omnes nutus tuemur. Neque vero id solum, sed etiam, quae ipse ille, si viveret, non faceret, ea nos quasi cogitata ab illo probamus. Nec eius quidem rei finem video: tabulae figuntur: immunitates dantur; pecuniae maximae describuntur; exsules reducuntur; senatus consulta falsa deferuntur: ut tantummodo odium illud hominis impuri

Ep. 1, 1. *compressum est* (Man.). *compressa est* M. *c. res est* Ern., B. — *deferuntur* (Or.). *ref.* M., vulgo.

et servitutis dolor depulsus esse videatur, res publica iaceat in iis perturbationibus, in quas eam ille con-
2 iecit. Haec omnia vobis sunt expedienda, nec hoc cogitandum, satis iam habere rem publicam a vobis: habet illa quidem tantum, quantum numquam mihi in mentem venit optare, sed contenta non est et pro magnitudine et animi et beneficii vestri a vobis magna desiderat. Adhuc ulta suas iniurias est per vos interitu tyranni; nihil amplius: ornamenta vero sua quae reciperavit? ad quod ei mortuo paret, quem vivum ferre non poterat? cuius aera refigere debebamus, eius etiam chirographa defendimus? „At enim ita decrevimus.“ Fecimus id quidem temporibus cedentes, quae valent in re publica plurimum; sed immoderate quidam et ingrate nostra facilitate abutuntur. Verum haec propediem et multa alia coram: interim velim sic tibi persuadeas, mihi quum rei publicae, quam semper habui carissimam, tum amoris nostri causa maximae curae esse tuam dignitatem. Da operam, ut valeas. Vale

II.

Scr. Romae exeunte mense Septembri a. u. c. 710.

CICERO CASSIO SAL.

1 Vehementer laetor tibi probari sententiam et orationem meam; qua si saepius uti liceret, nihil esset negotii libertatem et rem publicam reciperare; sed homo amens et perditus multoque nequior quam ille ipse, quem tu nequissimum occisum esse dixisti, caedis initium quaerit, nullamque aliam ob causam me auctorem fuisse Caesaris interficiendi criminatur, nisi ut in me veterani incitentur: quod ego

Ep. 1, 2. *desiderat. Adhuc ulta* (vulgo). *d. adhuc. Ulta* Kleyn., B. — *Vale* (M., vulgo). [*Vale*] Kleyn., B.

periculum non extimesco, modo vestri facti gloriam
cum mea laude communicet. Ita nec Pisoni, qui
in eum primus invectus est nullo assentiente, nec
mihi, qui idem tricesimo post die feci, nec P. Ser-
vilio, qui me est consecutus, tuto in senatum ve-
nire licet; caedem enim gladiator quaerit eiusque
initium a. d. XIII. Kal. Octobr. a me se facturum
putavit, ad quem paratus venerat, quum in villa
Metelli complures dies commentatus esset; quae
autem in lustris et in vino commentatio potuit
esse? itaque omnibus est visus, ut ad te antea
scripsi, vomere suo more, non dicere. Quare, quod 2
scribis te confidere auctoritate et eloquentia nostra
aliquid profici posse, nonnihil, ut in tantis malis,
est profectum; intelligit enim populus Romanus
tres esse consulares, qui, quia, *quae* de re publica
bene senserint, libere locuti sint, tuto in senatum
venire non possint. Nec est praeterea, quod quid-
quam exspectes; tuus enim necessarius affinitate
nova delectatur: itaque iam non est studiosus ludo-
rum infinitoque fratris tui plausu dirumpitur; alter
item affinis novis commentariis Caesaris delenitus
est. Sed haec tolerabilia: illud non ferendum, quod
est, qui vestro anno filium suum consulem futurum
putet ob eamque causam se huic latroni deservire
prae se ferat. Nam L. Cotta, familiaris meus, fatali 3
quadam desperatione, ut ait, minus in senatum
venit; L. Caesar, optimus et fortissimus civis, va-
letudine impeditur; Ser. Sulpicius et summa aucto-
ritate et optime sentiens non adest; reliquos ex-
ceptis designatis ignosce mihi si non numero con-
sulares. Habes auctores consilii publici: qui nu-
merus etiam bonis rebus exiguus esset, quid censes
perditis? quare spes est omnis in vobis, qui si id-
circo abestis, ut sitis in tuto, ne in vobis quidem:
sin aliquid dignum vestra gloria cogitatis, velim
salvis nobis; sin id minus, res tamen publica per

vos brevi tempore ius suum reciperabit. Ego tuis neque desum neque deero: qui sive ad me referent *sive non referent*, mea tibi tamen benevolentia fidesque praestabitur. Vale.

III.

Scr. Romae ineunte mense Octobri a. u. c. 710.

CICERO CASSIO SAL.

1 Auget tuus amicus furorem in dies: primum in statua, quam posuit in rostris, inscripsit PARENTI OPTIME MERITO, ut non modo sicarii, sed iam etiam parricidae iudicemini, quid dico, iudicemini? iudicemur potius; vestri enim pulcherrimi facti ille furiosus me principem dicit fuisse. Utinam quidem fuissem! molestus nobis non esset. Sed hoc vestrum est; quod quoniam praeteriit, utinam haberem, quid vobis darem consilii! sed ne mihi quidem ipsi reperio quid faciundum sit; quid enim est, quod
2 contra vim sine vi fieri possit? Consilium omne autem hoc est illorum, ut mortem Caesaris persequantur; itaque ante diem VI. Non. Oct. productus in concionem a Cannutio turpissime ille quidem discessit, sed tamen ea dixit de conservatoribus patriae, quae dici deberent de proditoribus; de me quidem non dubitanter, quin omnia de meo consilio et vos fecissetis et Cannutius faceret. Cetera cuiusmodi sint, ex hoc iudica, quod legato tuo viaticum eripuerunt: quid eos interpretari putas, quum hoc faciunt? ad hostem scilicet portari. O rem miseram! dominum ferre non potuimus, conservo servimus. Et tamen, me quidem favente magis quam sperante, etiam nunc residet spes in virtute tua. Sed ubi sunt copiae? de reliquo malo te ipsum tecum loqui quam nostra dicta cognoscere. Vale.

IV.

Scr. Romae mense Februario a. u. c. 711.

CICERO CASSIO SAL.

Vellem Idibus Martiis me ad coenam invitasses: 1
reliquiarum nihil fuisset. Nunc me reliquiae vestrae exercent, et quidem praeter ceteros me: quamquam egregios consules habemus, sed turpissimos consulares, senatum fortem, sed infimo quemque honore fortissimum; populo vero nihil fortius, nihil melius Italiaque universa. Nihil autem foedius Philippo et Pisone legatis, nihil flagitiosius; qui quum essent missi, ut Antonio ex senatus sententia certas res denuntiarent, quum ille earum rerum nulli paruisset, ultro ab illo ad nos intolerabilia postulata rettulerunt: itaque ad nos concurritur, factique iam in re
salutari populares sumus. Sed, tu quid ageres, 2
quid acturus, ubi denique esses, nesciebam: fama nuntiabat te esse in Syria; auctor erat nemo. De Bruto, quo propius est, eo firmiora videntur esse, quae nuntiantur. Dolabella valde vituperabatur ab hominibus non insulsis, quod tibi tam cito succederet, quum tu vixdum XXX. dies in Syria fuisses; itaque constabat eum recipi in Syriam non oportere. Summa laus et tua et Bruti est, quod exercitum praeter spem existimamini comparasse. Scriberem plura, si rem causamque nossem: nunc, quae scribo, scribo ex opinione hominum atque fama. Tuas litteras avide exspecto. Vale.

Ep. 4, 2. *te esse in Syria* (N.). *te isse in Syria* M. *te isse in Syriam* cdd. aliquot, B.

V.

Scr. Romae mense Februario a. u. c. 711.

CICERO CASSIO SAL.

1 Hiemem credo adhuc prohibuisse, quo minus de te certum haberemus, quid ageres maximeque ubi esses; loquebantur omnes tamen — credo, quod volebant — in Syria te esse, habere copias; id autem eo facilius credebatur, quia simile veri videbatur. Brutus quidem noster egregiam laudem est consecutus; res enim tantas gessit tamque inopinatas, ut eae quum per se gratae essent, tum ornatiores propter celeritatem. Quod si tu ea tenes, quae putamus, magnis subsidiis fulta res publica est; a prima enim ora Graeciae usque ad Aegyptum optimorum civium imperiis muniti erimus et co-
2 piis: quamquam, nisi me fallebat, res se sic habebat, ut totius belli omne discrimen in D. Bruto positum videretur, qui si, ut sperabamus, erupisset Mutina, nihil belli reliqui fore videbatur. Parvis omnino iam copiis obsidebatur, quod magno praesidio Bononiam tenebat Antonius; erat autem Claternae noster Hirtius, ad Forum Cornelium Caesar, uterque cum firmo exercitu, magnasque Romae Pansa copias ex delectu Italiae † comparat. Hiems adhuc rem geri prohibuerat; Hirtius nihil nisi considerate, ut mihi crebris litteris significat, acturus videbatur; praeter Bononiam, Regium Lepidi, Parmam totam Galliam tenebamus studiosissimam rei publicae; tuos etiam clientes Transpadanos mirifice coniunctos cum causa habebamus; erat firmissimus senatus exceptis consularibus, ex quibus unus L. Caesar firmus est

Ep. 5, 2. *belli reliqui* (M.). *b. reliquum* Dresd. 3, B. — † *comparat* (W.). *compararat* (N.) aut *comparabat* (Ern.). *comparat* MB. — *Parmam totam* (W.). *P., t.* vulgo.

et rectus; Ser. Sulpicii morte magnum praesidium 3
amisimus; reliqui partim inertes, partim improbi;
nonnulli invident eorum laudi, quos in re publica
probari vident; populi vero Romani totiusque Italiae mira consensio est. Haec erant fere, quae tibi
nota esse vellem; nunc autem opto, ut ab istis
Orientis partibus virtutis tuae lumen eluceat. Vale.

VI.

Scr. Romae mense Aprili (ante XVI. Kal. Maias) a. u. c. 711.

CICERO CASSIO SAL.

Qui status rerum fuerit tum, quum has litteras 1
dedi, scire poteris ex C. Titio Strabone, viro bono
et optime de re publica sentiente; nam quid dicam
„cupidissimo tui", qui domo et fortunis relictis ad
te potissimum profectus sit? itaque eum tibi ne
commendo quidem; adventus ipsius ad te satis eum
commendabit. Tu velim sic existimes tibique per- 2
suadeas, omne perfugium bonorum in te et Bruto
esse positum, si, quod nolim, adversi quid evenerit.
Res, quum haec scribebam, erat in extremum adducta discrimen; Brutus enim Mutinae vix iam
sustinebat: qui si conservatus erit, vicimus; sin —
quod di omen avertant! —, omnis omnium cursus
est ad vos. Proinde fac animum tantum habeas
tantumque apparatum, quanto opus est ad universam rem publicam recuperandam. Vale.

VII.

Scr. Romae exeunte mense Martio a. u. c. 711.

CICERO CASSIO SAL.

Quanto studio dignitatem tuam et in senatu et 1
ad populum defenderim, ex tuis te malo quam ex
me cognoscere; quae mea sententia in senatu facile valuisset, nisi Pansa vehementer obstitisset. Ea

sententia dicta productus sum in concionem ab tribuno pl. M. Servilio: dixi de te, quae potui, tanta contentione, quantum forum est, tanto clamore consensuque populi, ut nihil umquam simile viderim. Id velim mihi ignoscas quod invita socru tua fecerim: mulier timida verebatur, ne Pansae animus offenderetur. In concione quidem Pansa dixit matrem quoque tuam et fratrem illam a me sententiam noluisse dici; sed me haec non movebant, alia valebant: favebam et rei publicae, cui semper favi,
2 et dignitati ac gloriae tuae. Quod autem et in senatu pluribus verbis disserui et dixi in concione, in eo velim fidem meam liberes; promisi enim et prope confirmavi te non exspectasse nec exspectaturum decreta nostra, sed te ipsum tuo more rem publicam defensurum. Et, quamquam nihildum audieramus, nec ubi esses nec quas copias haberes, tamen sic statuebam, omnes, quae in istis partibus essent opes copiaeque, tuas esse, per teque Asiam provinciam confidebam iam rei publicae reciperatam. Tu fac in augenda gloria te ipse vincas. Vale.

VIII.

Scr. Romae mense Iunio (post VIII. Id.) a. u. c. 711.

CICERO CASSIO SAL.

1 Scelus affinis tui Lepidi summamque levitatem et inconstantiam ex actis, quae ad te mitti certo scio, cognosse te arbitror: itaque nos confecto bello, ut arbitrabamur, renovatum bellum gerimus spemque omnem in D. Bruto et Planco habemus, si verum quaeris, in te et in M. Bruto, non solum ad praesens perfugium, si, quod nolim, adversi

Ep. 7, 1. *ab tribuno* (W.). *ad tr.* M. *a tr.* vulgo. — *valebant* (Krause). *malebam* M. vulgo. Ep. 8, 1. *in M. Bruto* (Gron.). *in meo B.* M., vulgo.

quid acciderit. Sed etiam ad confirmationem perpetuae libertatis. Nos hic de Dolabella audiebamus, 2
quae vellemus, sed certos auctores non habebamus. Te quidem magnum hominem et praesenti iudicio et reliqui temporis exspectatione scito esse: hoc tibi proposito fac ut ad summa contendas; nihil est tantum, quod non populus Romanus a te perfici atque obtineri posse iudicet. Vale.

IX.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 711.

CICERO CASSIO SAL.

Brevitas tuarum litterarum me quoque brevio- 1
rem in scribendo facit, et, vere ut dicam, non satis occurrit, quid scribam; nostras enim res in actis perferri ad te certo scio, tuas autem ignoramus; tamquam enim clausa sit Asia, sic nihil perfertur ad nos praeter rumores de oppresso Dolabella, satis illos quidem constantes, sed adhuc sine auctore.
Nos, confectum bellum quum putaremus, repente 2
a Lepido tuo in summam sollicitudinem sumus adducti: itaque tibi persuade maximam rei publicae spem in te et in tuis copiis esse. Firmos omnino exercitus habemus, sed tamen, ut omnia, ut spero, prospere procedant, multum interest te venire; exigua enim spes est rei publicae — nam nullam non libet dicere —, sed, quaecumque est, ea despondetur anno consulatus tui. Vale.

X.

Scr. Romae ineunte mense Quinctili a. u. c. 711.

CICERO CASSIO SAL.

Lepidus, tuus affinis, meus familiaris, pr. K. 1
Quinctiles sententiis omnibus hostis a senatu iudi-

catus est ceterique, qui una cum illo a re publica defecerunt; quibus tamen ad sanitatem redeundi ante K. Sept. potestas facta est. Fortis sane senatus, sed maxime spe subsidii tui. Bellum quidem, quum haec scribebam, sane magnum erat scelere et levitate Lepidi. Nos de Dolabella quotidie, quae volumus, audimus, sed adhuc sine capite, sine au-
2 ctore, rumore nuntio. Quod quum ita esset, tamen litteris tuis, quas Nonis Maiis ex castris datas acceperamus, ita persuasum erat civitati, ut illum iam oppressum omnes arbitrarentur, te autem in Italiam venire cum exercitu, ut, si haec ex sententia confecta essent, consilio atque auctoritate tua, sin quid forte titubatum, ut fit in bello, exercitu tuo niteremur: quem quidem ego exercitum quibuscumque potuero rebus ornabo; cuius rei tum tempus erit, quum, quid opis rei publicae laturus is exercitus sit aut quid iam tulerit, notum esse coeperit; nam adhuc tantum conatus audiuntur, optimi illi quidem et praeclarissimi, sed gesta res exspectatur, quam quidem aut iam esse aliquam aut appropin-
3 quare confido. Tua virtute *et* magnitudine animi nihil est nobilius; itaque optamus, ut quam primum te in Italia videamus: rem publicam nos habere arbitrabimur, si vos habebimus. Praeclare viceramus, nisi spoliatum, inermem, fugientem Lepidus recepisset Antonium; itaque numquam tanto odio civitati Antonius fuit, quanto est Lepidus; ille enim ex turbulenta re publica, hic ex pace et victoria bellum excitavit. Huic oppositos consules designatos habemus, in quibus est magna illa quidem spes, sed anceps cura propter incertos exitus proelio-
4 rum. Persuade tibi igitur, in te et in Bruto tuo esse omnia, vos exspectari, Brutum quidem iam iamque. Quod si, ut spero, victis hostibus nostris veneritis, tamen auctoritate vestra res publica exsurget et in aliquo statu tolerabili consistet; sunt

enim permulta, quibus erit medendum, etiamsi res publica satis esse videbitur sceleribus hostium liberata. Vale.

XI.

Scr. in castris Taricheis Nonis Martiis a. u. c. 711.

C. CASSIUS PROCOS. S. D. M. CICERONI.

S. v. b. e. e. q. v. In Syriam me profectum 1
esse scito ad L. Murcum et Q. Crispum imperatores: viri fortes optimique cives, posteaquam audierunt, quae Romae gererentur, exercitus mihi tradiderunt ipsique mecum una fortissimo animo rem publicam administrant. Item legionem, quam Q. Caecilius Bassus habuit, ad me venisse scito, quattuorque legiones, quas A. Allienus ex Aegypto eduxit, traditas ab eo mihi esse scito. Nunc te 2
cohortatione non puto indigere, ut nos absentes remque publicam, quantum est *in te*, defendas: scire te volo firma praesidia vobis senatuique non deesse, ut optima spe et maximo animo rem publicam defendas. Reliqua tecum aget L. Carteius, familiaris meus. Vale. D. Nonis Martiis ex castris Taricheis.

XII.

Scr. in castris Nonis Maiis a. u. c. 711.

C. CASSIUS PROCOS. S. D. M. CICERONI SUO.

S. v. b. e. e. q. v. Legi tuas litteras, in quibus 1
mirificum tuum erga me amorem recognovi; videbaris enim non solum favere nobis — id quod et nostra et rei publicae causa semper fecisti —, sed etiam gravem curam suscepisse vehementerque esse

Ep. 11, 2. *senatuique non deesse* (edd. vett., vulgo). *s. desse* M. *s. adesse* B.

de nobis sollicitus. Itaque, quod te primum existimare putabam nos oppressa re publica quiescere non posse, deinde, quum suspicarere nos moliri, quod te sollicitum esse et de salute nostra et de rerum eventu putabam, simul ac legiones accepi, quas A. Allienus eduxerat ex Aegypto, scripsi ad te tabellariosque complures Romam misi; scripsi etiam ad senatum litteras, quas reddi vetui priusquam tibi recitatae essent, si forte mei obtemperare mihi voluerunt. Quod si litterae perlatae non sunt, non dubito, quin Dolabella, qui nefarie Trebonio occiso Asiam occupavit, tabellarios meos de-
2 prehenderit litterasque interceperit. Exercitus omnes, qui in Syria fuerunt, teneo. Habui pollulum morae, dum promissa militibus persolvo: nunc iam sum expeditus. A te peto, ut dignitatem meam commendatam tibi habeas, si me intelligis nullum neque periculum neque laborem patriae denegasse, si contra importunissimos latrones arma cepi te hortante et auctore, si non solum exercitus ad rem publicam libertatemque defendendam comparavi, sed etiam crudelissimis tyrannis eripui, quos si occupasset Dolabella, non solum adventu, sed etiam opinione et exspectatione exercitus sui Antonium
3 confirmasset. Quas ob res milites tuere, si eos mirifice de re publica meritos esse animadvertis, et effice, ne quem poeniteat rem publicam quam spem praedae et rapinarum sequi maluisse. Item Murci et Crispi imperatorum dignitatem, quantum est in te, tuere; nam Bassus misere noluit mihi legionem tradere; quod nisi milites invito eo legatos ad me misissent, clausam Apameam tenuisset, quoad vi esset expugnata. Haec a te peto non solum rei publicae, quae tibi semper fuit carissima, sed etiam amicitiae nostrae nomine, quam confido
4 apud te plurimum posse. Crede mihi hunc exercitum, quem habeo, senatus atque optimi cuiusque

esse maximeque tuum, de cuius voluntate assidue audiendo mirifice te diligit carumque habet: qui si intellexerit commoda sua curae tibi esse, debere etiam se tibi omnia putabit.

Litteris scriptis audivi Dolabellam in Ciliciam 5
venisse cum suis copiis: proficiscar in Ciliciam. Quid egerim, celeriter ut scias, dabo operam; ac velim, ut meremur de re publica, sic felices simus. Fac valeas meque ames. Nonis Maiis ex castris.

XIII.

Data est Cypro a Crommyoacride Idibus Iuniis a. u. c. 711.

L. CASSIUS Q. S. D. M. CICERONI.

S. v. b. e. e. v. Quum rei publicae vel salute vel 1
victoria gaudemus, tum instauratione tuarum laudum, quod maximus consularis maximum consulem te ipse vicisti, et laetamur et mirari satis non possumus. Fatale nescio quid tuae virtuti datum, id quod saepe iam experti sumus; est enim tua toga omnium armis felicior; quae nunc quoque nobis paene victam rem publicam ex manibus hostium eripuit ac reddidit. Nunc ergo vivemus liberi; nunc te, omnium maxime civis et mihi carissime — id quod maximis rei publicae tenebris comperisti —, nunc te habebimus testem nostri et in te et in coniunctissimam tibi rem publicam amoris, et, quae saepe pollicitus es te et taciturum, dum serviremus, et dicturum de me tum, quum mihi profutura essent, nunc illa non ego quidem dici tanto opere desiderabo quam sentiri a te ipso; neque enim omnium iudicio malim me a te commendari quam ipse tuo iudicio digne ac mereor commendatus esse, ut haec novissima nostra facta non subita nec *in*convenientia, sed similia illis cogitationibus, quarum tu testis es, fuisse iudices meque ad optimam spem patriae non minimum tibi ipsi producendum putes.

Ep. 13. *L. CASSIUS* (Krause). *C. CASSIUS* M., vulgo.

2 Sunt tibi, M. Tulli, liberi propinquique digni quidem te et merito tibi carissimi; esse etiam debent in re publica proxime hos cari, qui studiorum tuorum sunt aemuli, quorum esse cupio tibi copiam; sed tamen non maxima me turba puto excludi, quo minus tibi vacet me excipere et ad omnia, quae velis et probes, producere. Animum tibi nostrum fortasse probavimus; ingenium diutina servitus certe, qualecumque est, minus tamen, quam erat, passa
3 est videri. Nos ex ora maritima Asiae provinciae et ex insulis quas potuimus naves deduximus; delectum remigum magna contumacia civitatium tamen satis celeriter habuimus; secuti sumus classem Dolabellae, cui L. Figulus praeerat, qui spem saepe transitionis praebendo neque umquam non recedendo novissime Corycum se contulit et clauso portu se tenere coepit; nos illa relicta, quod et in castra pervenire satius esse putabamus et sequebatur classis altera, quam anno priore in Bithynia Tillius Cimber compararat, *cui* Turullius quaestor praeerat, Cyprum petivimus; ibi quae cognovimus,
4 scribere ad vos quam celerrime voluimus. Dolabellam ut Tarsenses, pessimi socii, ita Laodiceni multo amentiores ultro arcessierunt; ex quibus utrisque civitatibus Graecorum militum numero speciem exercitus effecit. Castra habet ante oppidum Laodiceam posita et partem muri demolitus est et castra oppido coniunxit. Cassius noster cum decem legionibus et cohortibus XX. auxiliariis et quattuor milium equitatu a milibus passuum viginti castra habet posita † *Πάλτῳ* et existimat se sine proelio posse vincere; nam iam ternis tetrachmis

Ep. 13, 3. *remigum in m. contumacia t.* (W.)? — *recedendo* (Gron.). *dec.* M., vulgo. 4. *Laodiceni* et *Laodicenorum* (vulgo). *Laud.* MB. — † *Πάλτῳ* (W.). *Πάλτοι* (Man.) aut *ἐν Πάλτῳ* (W.) aut *ad Πάλτω* (W.). — *tetrachmis* (MW.). *tetradrachmis* vulgo.

triticum apud Dolabellam est: nisi quid navibus Laodicenorum supportarit, cito fame pereat necesse est; ne supportare possit, et Cassii classis bene magna, cui praeest Sextilius Rufus, et tres, quas nos adduximus, ego, Turullius, Patiscus, facile praestabunt. Te volo bene sperare et rem publicam, ut vos istic expedistis, ita pro nostra parte celeriter *a* nobis expediri posse confidere. Vale. D. Idib. Iun. Cypro, a Crommyoacride.

XIV.

Scr. Pergae IV. Nonas Iunias a. u. c. 711.

LENTULUS CICERONI SUO S. P. D.

Quum Brutum nostrum convenissem eumque tar- 1
dius in Asiam venturum animadverterem, in Asiam redii, ut reliquias mei laboris colligerem et pecuniam quam primum Romam mitterem. Interim cognovi in Lycia esse classem Dolabellae ampliusque centum naves onerarias, in quas exercitus eius imponi posset, idque Dolabellam ea mente comparasse, ut, si Syriae spes eum frustrata esset, conscenderet in naves et Italiam peteret seque cum Antoniis et reliquis latronibus coniungeret: cuius rei tanto in timore fui, ut omnibus rebus relictis cum paucioribus et minoribus navibus ad illas ire
conatus sim. Quae res, si a Rhodiis non essem 2
interpellatus, fortasse tota sublata esset, tamen magna ex parte profligata est, quoniam quidem classis dissipata est adventus nostri timore, milites ducesque effugerunt, onerariae omnes ad unam a nobis sunt exceptae. Certe — quod maxime timui — videor esse consecutus, ut non possit Dolabella in Italiam pervenire nec suis sociis firmatis durius

Ep. 13, 4. *a Crommyoacride* (W.). *acromamyacride* M. *a Crommyuacride* vulgo.

3 vobis efficere negotium. Rhodii nos et rem publicam quam valde desperaverint, ex litteris, quas publice misi, cognosces. Et quidem multo parcius scripsi; mirari noli: mira est eorum amentia. Nec moverunt me meae ullae privatim iniuriae umquam: malus animus eorum in nostram salutem, cupiditas partium aliarum, perseverantia in contemptione optimi cuiusque ferenda mihi non fuit. Nec tamen omnes perditos esse puto; sed iidem illi, qui tum fugientem patrem meum, qui L. Lentulum, qui Pompeium, qui ceteros viros clarissimos non receperunt, iidem tamquam aliquo fato et nunc aut magistratum gerunt aut eos, qui sunt in magistratu, in sua habent potestate: itaque eadem superbia in pravitate utuntur; quorum improbitatem aliquando retundi et non pati impunitate augeri non solum utile est rei publicae nostrae, sed etiam necessa-
4 rium. De nostra dignitate velim tibi ut semper curae sit et, quocumque tempore occasionem habueris, et in senatu et ceteris rebus laudi nostrae suffragere. Quoniam consulibus decreta est Asia et permissum est iis, ut, dum ipsi venirent, darent negotium, qui Asiam obtineant, rogo te, petas ab iis, ut hanc dignitatem potissimum nobis tribuant et mihi dent negotium, ut Asiam obtineam, dum ipsorum alteruter venit; nam, quod huc properent in magistratu venire aut exercitum mittere, causam non habent; Dolabella enim in Syria est, et, ut tu divina tua mente prospexisti et praedicasti, dum isti veniunt, Cassius eum opprimet; exclusus enim ab Antiochea Dolabella et in oppugnando male acceptus, nulla alia confisus urbe, Laodiceam, quae est in Syria a mare, se contulit: ibi spero celeriter

Ep. 14, 3. *Nec moverunt me meae* (W.). *nec me meae* M. (ascripto in margine alia manu *moverunt* post *iniuriae*). *Nec meae* V., B. — *in nostram salutem* (edd. vett.). *in nostra salute* MB. 4. *veniat; nam* (W.)?

eum poenas daturum; nam neque, quo refugiat,
habet neque diutius ibi poterit tantum exercitum
Cassii sustinere: spero etiam confectum esse iam
et oppressum Dolabellam. Quare non puto Pan- 5
sam et Hirtium in consulatu properaturos in pro-
vincias exire, sed Romae acturos consulatum: itaque,
si ab iis petieris, ut interea nobis procurationem
Asiae dent, spero te posse impetrare. Praeterea
mihi promiserunt Pansa et Hirtius coram et ab-
senti mihi scripserunt Verrioque nostro Pansa af-
firmavit se daturum operam, ne in suo consulatu
mihi succedatur. Ego porro non medius fidius cu-
piditate provinciae produci longius spatium mihi
volo; nam mihi fuit ista provincia plena laboris,
periculi, detrimenti, quae ego ne frustra subierim
neve, priusquam reliquias meae diligentiae conse-
quar, decedere cogar, valde laboro; nam, si potuis-
sem, quam exegeram pecuniam, universam mittere,
postularem, ut mihi succederetur: nunc, quod Cassio
dedi, quod Trebonii morte amisimus, quod etiam
crudelitate Dolabellae aut perfidia eorum, qui fidem
mihi reique publicae non praestiterunt, id consequi
et reficere volo, quod aliter non potest fieri, nisi
spatium habuero: id ut per te consequar, velim,
ut solet, tibi curae sit. Ego me de re publica puto 6
esse meritum, ut non provinciae istius beneficium
exspectare debeam, sed tantum, quantum Cassius
et Bruti, non solum illius facti periculique socie-
tate, sed etiam huius temporis studio et virtute;
primus enim ego leges Antonias fregi, primus equi-
tatum Dolabellae ad rem publicam traduxi Cassio-
que tradidi, primus delectus habui pro salute om-
nium contra coniurationem sceleratissimam, solus
Cassio et rei publicae Syriam exercitusque, qui ibi

Ep. 14, 4. *oppr. Dolabellam* (M., vulgo). *oppr.* [*D.*] L., B. 5. *nisi spatium* (M., vulgo). *nisi si sp.* (Ern., B.).

erant, coniunxi, nam, nisi ego tantam pecuniam
tantaque praesidia et tam celeriter Cassio dedissem,
ne ausus quidem esset ire in Syriam, et nunc non
minora pericula rei publicae a Dolabella instarent
7 quam ab Antonio. Atque haec omnia is feci, qui
sodalis et familiarissimus Dolabellae eram, con-
iunctissimus sanguine Antoniis, provinciam quoque
illorum beneficio habebam, sed *πατρίδα ἐμὴν μᾶλ-
λον φιλῶν* omnibus meis bellum primus indixi.
Haec etsi adhuc non magno opere mihi tulisse
fructum animadverto, tamen non despero nec de-
fetigabor permanere non solum in studio libertatis,
sed etiam in labore et periculis. Ac tamen, si
etiam aliqua gloria iusta et merita provocabimur
senatus et optimi cuiusque officiis, maiore cum
auctoritate apud ceteros erimus et eo plus prodesse
8 rei publicae poterimus. Filium tuum, ad Brutum
quum veni, videre non potui ideo, quod iam in
hiberna cum equitibus erat profectus, sed medius
fidius ea esse eum opinione et tua et ipsius et in
primis mea causa gaudeo; fratris enim loco mihi
est, qui ex te natus teque dignus est. Vale. D.
IIII. Non. Iun. Perga.

XV.

Scr. Pergae IIII. Nonas Iunias a. u. c. 711.

P. LENTULUS P. F. PRO Q. PRO PR. S. D. COSS. PR.
TR. PL. SENATUI POPULO PLEBIQUE ROMANAE.

1 S. v. l. q. v. v. b. e. e. v. Scelere Dolabellae op-
pressa Asia in proximam provinciam Macedoniam
praesidiaque rei publicae, quae M. Brutus, v. c.,
tenebat, me contuli et id egi, ut, per quos celer-

Ep. 14, 7. *Ac tamen* (W.). *adtamen* M. *attamen* vulgo. 8. *Perga* (Or.). *Pergae* M., vulgo. Ep. 15. *PRO Q. PRO PR.* (Ind. M.). *PROQ. PROPR.* M., vulgo. 1. *l. q. v.* (L.). *l. v.* M., vulgo. *b. e. e.* (W.). *b. e.* MB.

rime possent, Asia provincia vectigaliaque in vestram potestatem redigerentur: quod quum pertimuisset Dolabella vastata*que* provincia, correptis vectigalibus, praecipue civibus Romanis omnibus crudelissime denudatis ac divenditis celerius Asia excessisset, quam eo praesidium adduci potuisset, diutius morari aut exspectare praesidium non necesse habui et quam primum ad meum officium revertendum mihi esse existimavi, ut et reliqua vectigalia exigerem et quam deposui pecuniam colligerem, quidque ex ea correptum esset aut quorum id culpa accidisset, cognoscerem quam primum et vos de omni re facerem certiores. Interim quum per in- 2
sulas in Asiam naviganti mihi nuntiatum esset classem Dolabellae in Lycia esse Rhodiosque naves complures instructas et paratas in aqua habere, cum iis navibus, quas aut mecum adduxeram aut comparaverat Patiscus proq., homo mihi quum familiaritate, tum etiam sensibus in re publica coniunctissimus, Rhodum deverti confisus auctoritate vestra senatusque consulto, quo hostem Dolabellam iudicaratis, foedere quoque, quod cum iis M. Marcello Ser. Sulpicio *coss.* renovatum erat, quo iuraverant Rhodii eosdem hostes se habituros, quos senatus populusque R: quae res nos vehementer fefellit; tantum enim afuit, ut illorum praesidio nostram firmaremus classem, ut etiam a Rhodiis urbe, portu, statione, quae extra urbem est, commeatu, aqua denique prohiberentur nostri milites, nos vix ipsi singulis cum navigiolis reciperemur. Quam indignitatem deminutionemque non solum iuris nostri, sed etiam maiestatis imperiique populi Romani idcirco tulimus, quod interceptis litteris cognoramus Dolabellam, si desperasset de Syria Aegyptoque, quod necesse erat fieri, in naves cum

Ep. 15, 2. *deverti* (W.). *rev.* M., vulgo.

omnibus suis latronibus atque omni pecunia conscendere esse paratum Italiamque petere; idcirco etiam naves onerarias, quarum minor nulla erat duum milium amphorum, contractas in Lycia a
3 classe eius obsideri. Huius rei timore, p. c., percitus iniurias perpeti et cum contumelia etiam nostra omnia prius experiri malui: itaque ad illorum voluntatem introductus in urbem et in senatum eorum quam diligentissime potui causam rei publicae egi periculumque omne, quod instaret, si ille latro cum suis omnibus naves conscendisset, exposui; Rhodios autem tanta in pravitate animadverti, ut omnes firmiores putarent quam bonos, ut hanc concordiam et conspirationem omnium ordinum ad defendendam libertatem propense non crederent esse factam, ut patientiam senatus et optimi cuiusque manere etiam nunc confiderent nec potuisse audere quemquam Dolabellam hostem iudicare, ut denique omnia, quae improbi fingebant, magis vera existimarent, quam quae vere facta erant et a nobis
4 docebantur. Qua mente etiam ante nostrum adventum post Trebonii indignissimam caedem ceteraque tot tamque nefaria facinora binae profectae erant ad Dolabellam legationes eorum, et quidem novo exemplo, contra leges ipsorum, prohibentibus iis, qui tum magistratus gerebant. † Haec sive timore, ut dictitant, de agris, quos in continenti habent, sive furore, sive potentia paucorum, qui et antea pari contumelia viros clarissimos affecerant et nunc maximos magistratus gerentes, nullo exemplo neque nostra ex parte * neque nostro praesentium

Ep. 15, 3. *p. c.* (M.). *patres conscripti* vulgo. 4. † *Haec .... potentia* (sic Egnat.; *patientia*· M.) ... *parte* * *neque* (W.). *Hic sive t.* (Or.)? — *affecerant* [*et n. m. m. gerentes*], *n.* (W.)? — *parte lacessiti* (vel *provocati*) *neque* (W.)? *haec sive .... sive impotentia ... gerentes nullo ... parte neque* B.

neque imminenti Italiae urbique nostrae periculo,
si ille parricida cum suis latronibus navibus ex Asia
Syriaque expulsus Italiam petisset, mederi, quum
facile possent, voluerunt. Nonnullis etiam ipsi ma- 5
gistratus veniebant in suspicionem detinuisse nos
et demorati esse, dum classis Dolabellae certior
fieret de adventu nostro; quam suspicionem con-
secutae res aliquot auxerunt, maxime quod subito
ex Lycia Sex. Marius et C. Titius, legati Dolabellae,
a classe discesserunt navique longa profugerunt
onerariis relictis, in quibus colligendis non mini-
mum temporis laborisque consumpserant. Itaque,
quum ab Rhodo cum *iis*, quas habueramus, navi-
bus in Lyciam venissemus, naves onerarias recepi-
mus dominisque restituimus, iidemque, quod maxime
verebamur, ne posset Dolabella cum suis latronibus
in Italiam venire, timere desiimus: classem fugien-
tem persecuti sumus usque Sidam, quae extrema
regio est provinciae meae. Ibi cognovi partem 6
navium Dolabellae diffugisse, reliquas Syriam Cy-
prumque petisse: quibus disiectis, quum scirem C.
Cassii, singularis civis et ducis, classem maximam
fore praesto in Syria, ad meum officium reverti,
daboque operam, ut meum studium, diligentiam vo-
bis, p. c., reique publicae praestem, pecuniamque
quam maximam potero et quam celerrime cogam
omnibusque rationibus ad vos mittam. Si percur-
rero provinciam et cognovero, qui nobis et rei
publicae fidem praestiterint in conservanda pecunia
a me deposita, quique scelere ultro deferentes pe-
cuniam publicam hoc munere societatem facinorum
cum Dolabella inierint, faciam vos certiores. De
quibus, si vobis videbitur, si, ut meriti sunt, gra-
viter constitueritis nosque vestra auctoritate firma-

Ep. 15, 6. *studium diligentiamque* (W.)? — *p. c.* (M.). *patres conscripti* vulgo. — *scelerate ultro* (L.)?

veritis, facilius et reliqua exigere vectigalia et exacta servare poterimus. Interea quo commodius vectigalia tueri provinciamque ab iniuria defendere possim, praesidium voluntarium necessariumque comparavi.

7 His litteris scriptis milites circiter xxx, quos Dolabella ex Asia conscripserat, ex Syria fugientes in Pamphyliam venerunt: hi nuntiaverunt Dolabellam Antiocheam, quae in Syria est, venisse; non receptum conatum esse aliquoties vi introire; repulsum semper esse cum magno suo detrimento † itaque c. circiter amissis, aegris relictis noctu Antiochea profugisse Laodiceam versus; ea nocte omnes fere Asiaticos milites ab eo discessisse; ex iis ad octingentos Antiocheam redìsse et se iis tradidisse, qui a Cassio relicti urbi illi praeerant, ceteros per Amanum in Ciliciam descendisse, quo ex numero se quoque esse dicebant; Cassium autem cum suis omnibus copiis nuntiatum esse quatridui iter a Laodicea afuisse tum, quum Dolabella eo tenderet; quamobrem opinione celerius confido sceleratissimum latronem poenas daturum. IIII. Non. Iun. Perga.

XVI.

Scr. Athenis VIII. Kal. Iun. a. u. c. 710.

TREBONIUS CICERONI SAL.

1 S. v. b. e. Athenas veni a. d. XI. Kal. Iun. atque ibi, quod maxime optabam, vidi filium tuum, deditum optimis studiis summaque modestiae fama: qua ex re quantam voluptatem ceperim, scire potes etiam me tacente; non enim nescis, quanti te faciam et

Ep. 15, 7. *ii nuntiaverunt* (W.)? — *detrimendo † itaque c. circiter* (MW.). B. sine †. *d.: ita DC circ.* (W.)? (*d.; itaque DC c.* margo Crat.). — *iter a Laödicea* (Crat.). *iter L.* M., vulgo. — *Perga* (Or.). *Pergae* M., vulgo. Ep. 16, 1. *b. e.* (W.). *b.* MB.

quam pro nostro veterrimo verissimoque amore omnibus tuis etiam minimis commodis, non modo tanto bono gaudeam. Noli putare, mi Cicero, me hoc auribus tuis dare: nihil adolescente tuo atque adeo nostro — nihil enim mihi a te potest esse seiunctum — aut amabilius omnibus iis, qui Athenis sunt, est aut studiosius earum artium, quas tu maxime amas, hoc est optimarum. Itaque tibi, quod vere facere possum, libenter quoque gratulor nec minus etiam nobis, quod eum, quem necesse erat diligere, qualiscumque esset, talem habemus, ut libenter quo-
que diligamus. Qui quum mihi in sermone inie- 2
cisset se velle Asiam visere, non modo invitatus, sed etiam rogatus est a me, ut id potissimum nobis obtinentibus provinciam faceret; cui nos et caritate et amore tuum officium praestaturos non debes dubitare. Illud quoque erit nobis curae, ut Cratippus una cum eo sit, ne putes in Asia feriatum illum ab iis studiis, in quae tua cohortatione incitatur, futurum; nam illum paratum, ut video, et ingressum pleno gradu cohortari non intermittemus, quo in dies longius discendo exercendoque se procedat.
Vos quid ageretis in re publica, quum has litteras 3
dabam, non sciebam: audiebam quaedam turbulenta, quae scilicet cupio esse falsa, ut aliquando otiosa libertate fruamur; quod vel minime mihi adhuc contigit. Ego tamen nactus in navigatione nostra pusillum laxamenti concinnavi tibi munusculum ex instituto meo, et dictum cum magno nostro honore a te dictum conclusi et tibi infra subscripsi: in quibus versiculis si tibi quibusdam verbis *εὐθυρρημονέστερος* videbor, turpitudo personae eius, in quam liberius invehimur, nos vindicabit; ignosces etiam iracundiae nostrae, quae iusta est in eiusmodi et homines et cives; deinde qui magis hoc Lucilio licuerit assumere libertatis quam nobis? quum, etiamsi odio pari fuerit in eos, quos laesit, tamen

certe non magis dignos habuerit, in quos tanta
4 libertate verborum incurreret. Tu, sicut mihi pollicitus es, adiunges me quam primum ad tuos sermones; namque illud non dubito, quin, si quid de interitu Caesaris scribas, non patiaris me minimam partem et rei et amoris tui ferre. Vale et matrem meosque tibi commendatos habe. D. VIII. K. Iun. Athenis.

XVII.

Scr. Romae (post Quinct.) a. u. c. 708.

CICERO S. D. CORNIFICIO COLLEGAE.

1 Grata mihi vehementer est memoria nostri tua, quam significasti litteris; quam ut conserves, non quo de tua constantia dubitem, sed quia mos est ita rogandi, rogo. Ex Syria nobis tumultuosiora quaedam nuntiata sunt, quae, quia tibi sunt propiora quam nobis, tua me causa magis movent quam mea. Romae summum otium est, sed ita, ut malis salubre aliquod et honestum negotium:
2 quod spero fore; video id curae esse Caesari. Me scito, dum tu absis, quasi occasionem quandam et licentiam nactum scribere audacius, et cetera quidem fortasse, quae etiam tu concederes, sed proxime scripsi de optimo genere dicendi, in quo saepe suspicatus sum te a iudicio nostro, sic scilicet, ut doctum hominem ab non indocto, paullum dissidere: huic tu libro maxime velim ex animo, si minus, gratiae causa suffragere. Dicam tuis, ut eum, si velint, describant ad teque mittant; puto enim, etiamsi rem minus probabis, tamen in ista solitudine, quidquid a me profectum sit, iucundum tibi
3 fore. Quod mihi existimationem tuam dignitatemque commendas, facis tu quidem omnium more, sed

Ep. 17, 2. *profectum est* (W.)?

velim sic existimes, me quum amori, quem inter nos mutuum esse intelligo, plurimum tribuam, tum de summo ingenio et de studiis tuis optimis et de spe amplissimae dignitatis ita iudicare, ut neminem tibi anteponam, comparem paucos.

XVIII.

Scr. Romae sub finem a. u. c. 708.

CICERO S. D. CORNIFICIO COLLEGAE.

Quod extremum fuit in ea epistola, quam a te 1
proxime accepi, ad id primum respondebo; animum adverti enim hoc vos magnos oratores facere nonnumquam: epistolas requiris meas; ego autem numquam, quum mihi denuntiatum esset a tuis ire aliquem, non dedi. Quod mihi videor ex tuis litteris intelligere, te nihil commissurum esse temere nec ante, quam scisses, quo iste nescio qui Caecilius Bassus erumperet, quidquam certi constituturum, id ego et speraram prudentia tua fretus et ut confiderem fecerunt tuae gratissimae mihi litterae, idque ut facias quam saepissime, ut et quid tu agas et quid agatur scire possim et etiam quid acturus sis, valde te rogo. Etsi periniquo patiebar animo te a me digredi, tamen eo tempore me consolabar, quod et in summum otium te ire arbitrabar et ab impendentibus magnis negotiis discedere:
utrumque contra accidit; istic enim bellum est ex- 2
ortum, hic pax consecuta, sed tamen eiusmodi pax, in qua, si adesses, multa te non delectarent, ea tamen, quae ne ipsum Caesarem quidem delectant; bellorum enim civilium ii semper exitus sunt, ut non ea solum fiant, quae velit victor, sed etiam,

Ep. 17, 3. *intelligo* (Dr. 3.). *intelligam* M., vulgo. — *tribuam* (M., vulgo). *tribuere* L., B. Ep. 18, 1. *denuntiatum est* (W.)? — *intelligere, te* (W.). *i. te* vulgo.

ut iis mos gerendus sit, quibus adiutoribus sit parta victoria. Equidem sic iam obdurui, ut ludis Caesaris nostri animo aequissimo viderem T. Plancum, audirem Laberii et Publilii poëmata. Nihil mihi tam deesse scito quam quicum haec familiariter docteque rideam: is tu eris, si quam primum veneris; quod ut facias, non mea solum, sed etiam tua interesse arbitror.

XIX.

Scr. Romae sub finem a. u. c. 708.

CICERO CORNIFICIO SAL.

1 Libentissime legi tuas litteras, in quibus iucundissimum mihi fuit, quod cognovi meas tibi redditas esse; non enim dubitabam, quin eas libenter lecturus esses, verebar, ut redderentur. Bellum, quod est in Syria, Syriamque provinciam tibi tributam esse a Caesare ex tuis litteris cognovi: eam quidem rem tibi volo bene et feliciter evenire; quod ita fore confido fretus et industria et pru-
2 dentia tua. Sed, de Parthici belli suspicione quod scribis, sane me commovit: *quid* copiarum haberes, quum ipse coniectura consequi poteram, tum ex tuis litteris cognovi: itaque opto, ne se illa gens moveat hoc tempore, dum ad te legiones eae perducantur, quas audio duci; quod si pares copias ad confligendum non habebis, non te fugiet uti consilio M. Bibuli, qui se oppido munitissimo et copiosissimo tamdiu tenuit, quamdiu in pro-
3 vincia Parthi fuerunt. Sed haec melius ex re et ex tempore constitues: mihi quidem usque curae erit, quid agas, dum, quid egeris, sciero. Litteras

Ep. 18, 2. *Publilii* (B. praef. ad Attic. p. VIII). *Publii* M., vulgo. Ep. 19, 1. *eam quidem rem* (Ern.). *eadem r.* M. *eam rem* L., B. 3. *haec tu melius* (W.)?

ad te numquam habui cui darem, quin dederim: a te, ut idem facias, peto, in primisque ut ita ad tuos scribas, ut me tuum sciant esse.

XX.

Scr. Romae anno incerto.

CICERO CORNIFICIO SAL.

Gratae mihi tuae litterae, nisi quod Sinuessanum deversoriolum contempsisti; quam quidem contumeliam villa pusilla iniquo animo feret, nisi in Cumano et Pompeiano reddideris *πάντα περὶ πάντων*. Sic igitur facies meque amabis et scripto aliquo lacesses; ego enim respondere facilius possum quam provocare. Quod si, ut es, cessabis, lacessam, nec tua ignavia etiam *mihi* inertiam afferet. Plura otiosus; haec, quum essem in senatu, exaravi.

XXI.

Scr. mense incerto a. u. c. 710.

CICERO CORNIFICIO SAL.

C. Anicius, familiaris meus, vir omnibus rebus ornatus, negotiorum suorum causa legatus est in Africam legatione libera: eum velim rebus omnibus adiuves operamque des, ut quam commodissime sua negotia conficiat, in primisque, quod ei carissimum est, dignitatem eius tibi commendo, idque a te peto, quod ipse in provincia facere sum solitus non rogatus, ut omnibus senatoribus lictores darem; quod idem acceperam et id cognoveram a summis viris factitatum. Hoc igitur, mi Cornifici, facies ceteris-

Ep. 20. *CORNIFICIO SAL.* (W.). *CORNIFICIO* M., vulgo. *ut es cessator, cessabis* (Müller.)?? Ep. 21. Ex altero M. exemplo W. addidit *SAL.*

que rebus omnibus eius dignitati reique, si me amas, consules: erit id mihi gratissimum. Da operam, ut valeas.

XXII.

Scr. Romae exeunte mense Decembri a. u. c. 710.

CICERO CORNIFICIO SAL.

1 Nos hic cum homine gladiatore omnium nequissimo, collega nostro, Antonio, bellum gerimus, sed non pari condicione, contra arma verbis. At etiam de te concionatur, nec impune; nam sentiet, quos lacessierit. Ego autem acta ad te omnia arbitror perscribi ab aliis; a me futura debes cognoscere,
2 quorum quidem non est difficilis coniectura: oppressa omnia sunt, nec habent ducem boni, nostrique tyrannoctoni longe gentium absunt. Pansa et sentit bene et loquitur fortiter; Hirtius noster tardius convalescit. Quid futurum sit, plane nescio; spes tamen una est aliquando populum Romanum maiorum similem fore. Ego certe rei publicae non deero et, quidquid acciderit, a quo mea culpa absit, animo forti feram; illud profecto, quoad potero:
3 tuam famam et dignitatem tuebor. A. d. XIII. K. Ian. senatus frequens mihi est assensus quum de ceteris rebus magnis et necessariis, tum de provinciis ab iis, qui obtinerent, retinendis neque cuiquam tradendis, nisi qui ex senatus consulto successisset: hoc ego quum rei publicae causa censui, tum mehercule in primis retinendae dignitatis tuae; quamobrem te amoris nostri causa rogo, rei publicae causa hortor, ut ne cui quidquam iuris in tua provincia esse patiare atque ut omnia referas ad digni-
4 tatem, qua nihil esse potest praestantius. Vere

Ep. 22, 3. *senatus frequens* (vulgo). *s. aut fr.* M. *s. haud infr.* B.

tecum agam, ut necessitudo nostra postulat: in Sempronio, si meis litteris obtemperasses, maximam ab omnibus laudem adeptus esses; sed illud et praeteriit et levius est, haec magna res est: fac, ut provinciam retineas in potestate rei publicae. Plura scripsissem, nisi tui festinarent: itaque Chaerippo nostro me velim excuses.

XXIII.

Scr. Romae medio mense Octobri a. u. c. 710.

CICERO CORNIFICIO SAL.

Omnem condicionem imperii tui statumque provinciae mihi demonstravit Tratorius. O multa intolerabilia locis omnibus! sed, quo tua maior dignitas, eo, quae tibi acciderunt, minus ferenda; neque enim, quae tu propter magnitudinem et animi *et* ingenii moderate fers, ea non ulciscenda sunt, etiamsi non sunt dolenda. Sed haec posterius. Rerum urbanarum acta tibi mitti certo scio; quod ni ita putarem, ipse perscriberem, in primisque Caesaris Octaviani conatum; de quo multitudini fictum ab Antonio crimen videtur, ut in pecuniam adolescentis impetum faceret, prudentes autem et boni viri et credunt factum et probant. Quid quaeris? magna spes est in eo: nihil est, quod non existimetur laudis et gloriae causa facturus. Antonius autem, noster familiaris, tanto se odio esse intelligit, ut, quum interfectores suos domi comprehenderit, rem proferre non audeat. A. d. VII. Id. Oct. Brundisium erat profectus obviam legionibus Macedonicis quattuor, quas sibi conciliare pecunia cogitabat easque ad urbem adducere et in cervicibus nostris collocare. Habes formam rei publicae, si in castris potest esse res publica; in quo tuam vicem saepe

(margin: 1 at "Omnem", 2 at "Rerum ur-", 3 at "Habes")

Ep. 23, 1. *dignitas, eo,* (M., vulgo). *d. est, eo* (L., B.)?

doleo, quod nullam partem per aetatem sanae et salvae rei publicae gustare potuisti. Atque antehac quidem sperare saltem licebat; nunc etiam id ereptum est; quae enim est spes, quum in concione dicere ausus sit Antonius Cannutium apud eos locum sibi quaerere, quibus se salvo locus in civisate esse
4 non posset? Equidem et haec et omnia, quae homini accidere possunt, sic fero, ut philosophiae magnam habeam gratiam, quae me non modo ab sollicitudine abducit, sed etiam contra omnes fortunae impetus armat, tibique idem censeo faciundum nec, a quo culpa absit, quidquam in malis numerandum. Sed haec tu melius. Tratorium nostrum quum semper probassem, tum maxime in tuis rebus summam eius fidem, diligentiam prudentiamque cognovi. Da operam, ut valeas: hoc mihi gratius facere nihil potes.

XXIV.

Scr. Romae ineunte mense Ianuario a. u. c. 711.

CICERO CORNIFICIO SAL.

1 Ego nullum locum praetermitto — nec enim debeo — non modo laudandi tui, sed ne ornandi quidem; sed mea studia erga te et officia malo tibi ex tuorum litteris quam ex meis esse nota. Te tamen hortor, ut omni cura in rem publicam incumbas: hoc est animi, hoc est ingenii tui, hoc eius spei, quam habere debes, amplificandae dignitatis tuae.
2 Sed hac de re alias ad te pluribus; quum enim haec scribebam, in exspectatione erant omnia: nondum legati redierant, quos senatus non ad pacem deprecandam, sed ad denuntiandum bellum miserat, nisi legatorum nuntio paruisset. Ego tamen, ut primum occasio data est, meo pristino more rem publicam

Ep. 24, 2. *est, meo p. m. rem p. defendi* (M.). *est meo ... defendendi* Ern., B.

defendi: me principem senatui populoque Romano professus sum, nec postea, quam suscepi causam libertatis, minimum tempus amisi tuendae salutis libertatisque communis. Sed haec quoque te ex aliis malo. T. Pinarium, familiarissimum meum, 3
tanto tibi studio commendo, ut maiore non possim; cui quum propter omnes virtutes, tum etiam propter studia communia sum amicissimus. Is procurat rationes negotiaque Dionysii nostri, quem et tu multum amas et ego omnium plurimum: ea tibi ego non debeo commendare, sed commendo tamen. Facies igitur, ut ex Pinarii, gratissimi hominis, litteris tuum et erga illum et erga Dionysium studium perspiciamus.

XXV.

Scr. Romae sive XIV. Kal. Apriles sive paullo post a. u. c. 711.

CICERO CORNIFICIO SAL.

Liberalibus litteras accepi tuas, quas mihi Cor- 1
nificius altero vicesimo die, ut dicebat, reddidit: eo die non fuit senatus neque postero. Quinquatribus frequenti senatu causam tuam egi non invita Minerva; etenim eo ipso die senatus decrevit, ut Minerva nostra, custos urbis, quam turbo deiecerat, restitueretur. Pansa tuas litteras recitavit: magna senatus approbatio consecuta est cum summo *meo* gaudio et offensione Minotauri, id est Calvisii et Tauri; factum de te senatus consultum honorificum. Postulabatur, ut etiam illi notarentur; sed Pansa clementior. Ego, mi Cornifici, quo die primum in 2
spem libertatis ingressus sum et cunctantibus ceteris a. d. XIII. K. Ian. fundamenta ieci rei publicae, eo ipso die providi multum atque habui rationem dignitatis tuae; mihi enim est assensus senatus de obtinendis provinciis; nec vero postea destiti

labefactare eum, qui summa cum tua iniuria contumeliaque rei publicae provinciam absens obtinebat; itaque crebras vel potius quotidianas compellationes meas non tulit seque in urbem recepit invitus; neque solum spe, sed certa re iam et possessione deturbatus est meo iustissimo honestissimoque convicio. Te tuam dignitatem summa tua virtute tenuisse provinciaeque honoribus amplissimis affectum vehementer gaudeo.

3 Quod te mihi de Sempronio purgas, accipio excusationem; fuit enim illud quoddam † graecum tempus servitutis. Ego, tuorum consiliorum auctor dignitatisque fautor, iratus temporibus in Graeciam desperata libertate rapiebar, quum me etesiae quasi boni cives relinquentem rem publicam prosequi noluerunt, austerque adversus maximo flatu me ad tribules tuos Regium rettulit, atque inde ventis remis in patriam omni festinatione properavi postridieque in summa reliquorum servitute liber unus
4 fui. Sic sum in Antonium invectus, ut ille non ferret omnemque suum vinulentum furorem in me unum effunderet meque tum elicere vellet ad caedis causam, tum temptaret insidiis; quem ego ructantem et nauseantem conieci in Caesaris Octaviani plagas; puer enim egregius praesidium sibi primum et nobis, deinde summae rei publicae comparavit; qui nisi fuisset, Antonii reditus a Brundisio pestis patriae fuisset. Quae deinceps acta sint, scire
5 te arbitror. Sed redeamus illuc, unde devertimus: accipio excusationem tuam de Sempronio; neque enim statuti quid in tanta perturbatione habere potuisti.

Nunc hic dies aliam vitam affert, alios mores postulat,

Ep. 25, 3. *q. caecum tempus* (edd. aliq.)? — *omni festinatione* (M., vulgo). [*o. f.*] Ruhnken., B.

ut ait Terentius; quamobrem, mi Quinte, conscende nobiscum, et quidem ad puppim: una navis est iam bonorum omnium, quam quidem nos damus operam ut rectam teneamus; utinam prospero cursu! sed, quicumque venti erunt, ars nostra certe non aberit; quid enim praestare aliud virtus potest? Tu fac ut magno animo sis et excelso cogitesque omnem dignitatem tuam cum re publica coniunctam esse debere.

(Scr. post V. Kal. Mai. a. 711.)

P. Lucceium mihi meum commendas, quem, quibuscumque rebus potero, diligenter tuebor. Hirtium quidem et Pansam, collegas nostros, homines in consulatu rei publicae salutares, alieno sane tempore amisimus, re publica Antoniano quidem latrocinio liberata, sed nondum omnino explicata; quam nos, si licebit, more nostro tuebimur, quamquam admodum sumus iam defetigati; sed nulla lassitudo impedire officium et fidem debet. Verum haec hactenus: ab aliis te de me quam a me ipso malo cognoscere. De te audiebamus ea, quae maxime vellemus. De Cn. Minucio, quem tu quibusdam litteris ad caelum laudibus extulisti, rumores duriores erant: id quale sit omninoque quid istic agatur facias me velim certiorem. 6 7

XXVI.

Scr. mense incerto (post XIII. Kal. Ian.) a. u. c. 710.

CICERO CORNIFICIO SAL.

Q. Turius, qui in Africa negotiatus est, vir bonus et honestus, heredes fecit similes sui, Cn. Saturninum, Sex. Aufidium, C. Anneium, Q. Considium Gallum, L. Servilium Postumum, C. Rubellium: ex 1

Ep. 26, 1. *Anneium* (vulgo). *Anneum* MB.

eorum oratione intellexi gratiarum actione eos magis egere quam commendatione; tanta enim liberalitate se tua usos praedicabant, ut iis plus a te tributum intelligerem, quam ego te auderem rogare;
2 audebo tamen, scio enim, quantum ponderis mea commendatio sit habitura. Quare a te peto, ut ad eam liberalitatem, qua sine meis litteris usus es, quam maximus his litteris cumulus accedat; caput autem est meae commendationis, ne patiare Erotem Turium, Q. Turii libertum, ut adhuc fecit, hereditatem Turianam avertere ceterisque omnibus rebus habeas eos a me commendatissimos. Magnam ex eorum splendore et observantia capies voluptatem: quod ut velis, te vehementer etiam atque enim rogo.

XXVII.

Scr. mense incerto (post XIII. Kal. Ian.) a. u. c. 710.

CICERO CORNIFICIO SAL.

Sex. Aufidius et observantia, qua me colit, accedit ad proximos et splendore equiti Romano nemini cedit; est autem ita temperatis moderatisque moribus, ut summa severitas summa cum humanitate iungatur: cuius tibi negotia, quae sunt in Africa, ita commendo, ut maiore studio magisve ex animo commendare non possim. Pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intelligat meas apud te litteras maximum pondus habuisse: hoc te vehementer, mi Cornifici, rogo.

XXVIII.

Scr. Romae mense Aprili (ante XVI. K. Maias) a. u. c. 711.

CICERO CORNIFICIO SAL.

1 Assentior tibi eos, quos scribis Lilybaeo minari, istic poenas dare debuisse, sed metuisti, ut ais, ne nimis liber in ulciscendo viderere; metuisti igitur,

ne gravis civis, ne nimis fortis, ne nimis te dignus viderere. Quod societatem rei publicae conservan- 2
dae tibi mecum a patre acceptam renovas, gratum est, quae societas inter nos semper, mi Cornifici, manebit; gratum etiam illud, quod mihi tuo nomine gratias agendas non putas, nec enim id inter nos facere debemus. Senatus saepius pro dignitate tua appellaretur, si absentibus consulibus umquam nisi ad rem novam cogeretur. Itaque nec de HS. XX. nec de HS. DCC. quidquam agi nunc per senatum potest; tibi autem ex senatus consulto imperandum mutuumve sumendum censeo. In re publica quid 3
agatur, credo te ex eorum litteris cognoscere, qui ad te acta debent perscribere. Ego sum spe bona; consilio, cura, labore non desum; omnibus inimicis rei publicae esse me acerrimum hostem prae me fero. Res neque nunc difficili loco mihi videtur esse et fuisset facillimo, si culpa a quibusdam afuisset.

XXIX.

Scr. Romae mense Aprili (ante XVI. K. Maias) a. u. c. 711.

CICERO CORNIFICIO SAL.

Non modo tibi, cui nostra omnia notissima sunt, 1
sed neminem in populo Romano arbitror esse, cui sit ignota ea familiaritas, quae mihi cum L. Lamia est; etenim magno theatro spectata est tum, quum est ab A. Gabinio consule relegatus, quod libere et fortiter salutem meam defendisset; nec ex eo amor inter nos natus est, sed, quod erat vetus et magnus, propterea nullum periculum pro me adire dubitavit. Ad haec officia vel merita potius iucundissima consuetudo accedit, ut nullo prorsus plus homine delecter. Non puto te iam exspectare, quibus eum tibi verbis commendarim; causa enim tanti amoris intelligis quae verba desideret: iis me omnibus usum putato. Tantum velim existimes, si negotia Lamiae, 2

procuratores, libertos, familiam quibuscumque rebus opus erit defenderis, gratius mihi futurum, quam si ea tua liberalitas pertinuisset ad rem familiarem meam, nec dubito, quin sine mea commendatione, quod tuum est iudicium de hominibus, ipsius Lamiae causa studiose omnia facturus sis: quamquam erat nobis dictum te existimare alicui senatus consulto, quod contra dignitatem tuam fieret, scribendo Lamiam affuisse, qui omnino consulibus illis numquam fuit ad scribendum; deinde omnia tum falsa senatus consulta deferebantur; nisi forte etiam illi Semproniano senatus consulto me censes affuisse, qui ne Romae quidem fui, ut tum de eo ad te
3 scripsi, re recenti. Sed haec hactenus. Te, mi Cornifici, etiam atque etiam rogo, ut omnia Lamiae negotia mea putes esse curesque, ut intelligat hanc commendationem maximo sibi usui fuisse: hoc mihi gratius facere nihil potes. Cura, ut valeas.

XXX.

Scr. Romae exeunte mense Maio a. u. c. 711.

CICERO CORNIFICIO SAL.

1 Itane? praeter litigatores nemo ad te meas litteras? Multae istae quidem; tu enim perfecisti, ut nemo sine litteris meis tibi se commendatum putaret; sed quis umquam tuorum mihi dixit esse, cui darem, quin dederim? aut quid mihi iucundius quam, quum coram tecum loqui non possim, aut scribere ad te aut tuas legere litteras? illud magis mihi solet esse molestum, tantis me impediri occupationibus, ut ad te scribendi meo arbitratu facultas nulla detur; non enim te epistolis, sed voluminibus lacesserem, quibus quidem me a te provocari oportebat; quamvis enim occupatus sis, otii tamen plus habes; aut, si ne tu quidem vacas, noli impudens esse nec mihi molestiam exhibere et a me litteras

crebriores, quum tu mihi raro mittas, flagitare.
Nam, quum antea distinebar maximis occupationi- 2
bus, propterea quod omnibus curis *rem publicam*
mihi tuendam putabam, tum hoc tempore multo
distineor vehementius; ut enim gravius aegrotant
ii, qui, quum levati morbo viderentur, in eum de
integro inciderunt, sic vehementius nos laboramus,
qui profligato bello ac paene sublato renovatum
bellum gerere cogamur. Sed haec hactenus. Tu 3
tibi, mi Cornifici, fac ut persuadeas non esse me
tam imbecillo animo, ne dicam inhumano, ut a te
vinci possim aut officiis aut amore. Non dubita-
bam equidem, verumtamen multo mihi notiorem
amorem tuum effecit Chaerippus. O hominem sem-
per illum quidem mihi aptum, nunc vero etiam
suavem! vultus mehercule tuos mihi expressit om-
nes, non solum animum ac verba pertulit; itaque
noli vereri, ne tibi suscensuerim, quod eodem exemplo
ad me, quo ad ceteros: requisivi equidem proprias
ad me unum litteras, sed neque vehementer et
amanter. De sumptu, quem te in rem militarem 4
facere et fecisse dicis, nihil sane possum tibi opi-
tulari, propterea quod et orbus *est* senatus consu-
libus amissis et incredibiles angustiae pecuniae publi-
cae, quae conquiritur undique, ut optime meritis
militibus promissa solvantur, quod quidem fieri sine
tributo posse non arbitror. De Attio Dionysio, 5
nihil puto esse, quoniam mihi nihil dixit Tratorius.
De P. Lucceio, nihil tibi concedo, quo studiosior
eius sis, quam ego sum; est enim nobis necessa-
rius; sed, a magistris quum contenderem de profe-
rendo die, probarunt mihi sese, quo minus id face-
rent, et compromisso et iure iurando impediri; quare
veniendum arbitror Lucceio: quamquam, si meis

Ep. 30, 2. *cogamur* (Man.). *conamur* M., vulgo. 3. *unum litteras* (edd. vett.). *u. ad l.* M. *u. a te l.* Crat., B.

litteris obtemperavit, quum tu haec leges, illum
6 Romae esse oportebit. Ceteris de rebus maxime-
que de pecunia, quum Pansae mortem ignorares,
scripsisti, quae per nos ab eo consequi te posse
arbitrarere: quae te non fefellissent, si viveret, nam
te diligebat; post mortem autem eius quid fieri
7 posset non videbamus. De Venuleio, Latino, Ho-
ratio, valde laudo: illud non nimium probo, quod
scribis, quo illi animo aequiore ferrent, te tuis etiam
legatis lictores ademisse — honore enim *digni* cum
ignominia dignis non erant comparandi —, eosque,
ex senatus consulto si non decedunt, cogendos, ut
decedant, existimo. Haec fere ad eas litteras, quas
eodem exemplo binas accepi: de reliquo, velim tibi
persuadeas non esse mihi meam dignitatem tua
cariorem.

Ep. 30, 7. *ademisse — honore ... comparandi —, eosque, ex s. consulto si* (W.). *a.; h. .. c., eosque ex s. c. si* B. — *enim digni cum ign.* (Man., W.). *enim cum ign.* MB.

LIBER TERTIUS DECIMUS.

AD. C. MEMMIUM ET CETEROS.

I.

Scr. Athenis ineunte mense Quinctili a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. C. MEMMIO.

1 Etsi non satis mihi constiterat, cum aliquane animi mei molestia an potius libenter te Athenis visurus essem, quod iniuria, quam accepisti, dolore me afficeret, sapientia tua, qua fers iniuriam, laetitia, tamen vidisse te mallem; nam, quod est molestiae, non sane multo levius est, quum te non video, quod esse potuit voluptatis, certe, si vidissem te, plus fuisset. Itaque non dubitabo dare operam, ut te videam, quum id satis commode facere potero: interea, quod per litteras et agi tecum et, ut arbitror, confici potest, agam. 2 Ac te illud primum rogabo, ne quid invitus mea causa facias, sed id, quod mea intelliges multum, tua nullam in partem interesse, ita mihi des, si tibi, ut id libenter facias, ante persuaseris. Cum Patrone Epicurio mihi omnia sunt, nisi quod in philosophia vehementer ab eo dissentio; sed et initio Romae, quum te quoque et tuos omnes observabat, me coluit in primis et nuper, quum ea, quae voluit, de suis

Ep. 1, 1. *vidisse te* (M., vulgo). *vidissem te* B. — *agam. Ac* (Sch.). *a. nunc. Ac* MB. 2. *omnia sunt* (M.). *o. communia s.* Crat., B.

commodis et praemiis consecutus est, me habuit suorum defensorum et amicorum fere principem et iam a Phaedro, qui nobis, quum pueri essemus, antequam Philonem cognovimus, valde ut philosophus, postea tamen ut vir bonus et suavis et officiosus probabatur, traditus mihi commendatusque
3 est: is igitur Patro quum ad me Romam litteras misisset, uti te sibi placarem peteremque, ut nescio quid illud Epicuri parietinarum sibi concederes, nihil scripsi ad te ob eam rem, quod aedificationis tuae consilium commendatione mea nolebam impediri; idem, ut veni Athenas, quum, idem ad te scriberem, rogasset, ob eam causam impetravit, quod te abiecisse illam aedificationem constabat inter om-
4 nes amicos tuos. Quod si ita est et si iam tua plane nihil interest, velim, si qua offensiuncula facta est animi tui perversitate aliquorum — novi enim gentem illam —, des te ad lenitatem vel propter summam *tuam* humanitatem vel etiam honoris mei causa. Equidem, si, quid ipse sentiam, quaeris, nec cur ille tanto opere contendat video nec cur tu repugnes, nisi tamen multo minus tibi concedi potest quam illi laborare sine causa; quamquam Patronis et orationem et causam tibi cognitam esse certo scio: honorem, officium, testamentorum ius, Epicuri auctoritatem, Phaedri obtestationem, sedem, domicilium, vestigia summorum hominum sibi tuenda esse dicit. Totam hominis viam rationemque, quam sequitur in philosophia, derideamus licet, si hanc eius contentionem volumus reprehendere; sed mehercules, quoniam illi ceterisque, quos illa delectant, non valde inimici sumus, nescio an ignoscendum sit huic, si tanto

Ep. 1, 3. *Patro quum* (W.). *P.*, *cum* P. (errore typ. ab Or. propagato). 4. *viam rationemque* (W.). *vitam r.* M., vulgo.

opere laborat; in quo etiamsi peccat, magis ineptiis
quam improbitate peccat. Sed, ne plura — dicen- 5
dum enim aliquando est —, Pomponium Atticum
sic amo, ut alterum fratrem; nihil est illo mihi
nec carius nec iucundius: is — non quo sit ex
istis; est enim omni liberali doctrina politissimus,
sed valde diligit Patronem, valde Phaedrum amavit
— sic a me hoc contendit, homo minime ambi-
tiosus, minime in rogando molestus, ut nihil um-
quam magis, nec dubitat, quin ego a te nutu hoc
consequi possem, etiamsi aedificaturus esses; nunc
vero, si audierit te aedificationem deposuisse neque
tamen me a te impetrasse, non te in me illiberalem,
sed me in se negligentem putabit. Quamobrem
peto a te, ut scribas ad tuos posse tua voluntate
decretum illud Areopagitarum, quem ὑπομνημα-
τισμὸν illi vocant, tolli. Sed redeo ad prima: prius 6
velim tibi persuadeas, ut hoc mea causa libenter
facias, quam ut facias; sic tamen habeto, si feceris,
quod rogo, fore mihi gratissimum. Vale.

II.

Scr. anno incerto (704?).

CICERO MEMMIO SAL.

C. Avianio Evandro, qui habitat in tuo sacrario, et ipso multum utor et patrono eius M. Aemilio familiarissime: peto igitur a te in maiorem modum, quod sine tua molestia fiat, ut ei de habitatione commodes; nam propter opera instituta multa multorum subitum est ei demigrare K. Quinctilibus. Impedior verecundia, ne te pluribus verbis rogem; neque tamen dubito, quin, si tua nihil aut

Ep. 1, 5. *iucundius: is* (W.). *i. Is* vulgo. Ep. 2. *commodes* (Dr. 3). *accomm.* M., vulgo. — *demigrare* (L.). *-rem.* M., vulgo.

non multum intersit, eo sis animo, quo ego essem, si quid tu me rogares: mihi certe gratissimum feceris.

III.

Scr. anno incerto (704?).

CICERO MEMMIO SAL.

A. Fufium, unum ex meis intimis, observantissimum studiosissimumque nostri, eruditum hominem et summa humanitate tuaque amicitia dignissimum, velim ita tractes, ut mihi coram recepisti: tam gratum mihi id erit, quam quod gratissimum; ipsum praeterea summo officio et summa observantia tibi in perpetuum devinxeris.

IV.

Scr. Romae mense Octobri a. u. c. **709**.

M. CICERO S. D. Q. VALERIO Q. F. ORCAE LEGATO PROPR.

1 Cum municipibus Volaterranis mihi summa necessitudo est; magno enim meo beneficio affecti cumulatissime mihi gratiam rettulerunt; nam nec in honoribus meis *nec in* laboribus umquam defuerunt: cum quibus si mihi nulla causa intercederet, tamen, quod te vehementissime diligo quodque me a te plurimi fieri sentio, et monerem te et hortarer, ut eorum fortunis consuleres, praesertim quum prope praecipuam causam haberent ad ius obtinendum: primum quod Sullani temporis acerbitatem deorum immortalium benignitate subterfugerunt, deinde quod summo studio populi Romani a
2 me in consulatu meo defensi sunt; quum *enim* tribuni plebi legem iniquissimam de eorum agris pro-

Ep. 4, 2. *sunt: qui, quum tr.* (W.)? *sunt cum tr.* M.

mulgavissent, facile senatui populoque Romano persuasi, ut eos cives, quibus fortuna pepercisset, salvos esse vellent. Hanc actionem meam C. Caesar primo suo consulatu lege agraria comprobavit agrumque Volaterranum et oppidum omni periculo in perpetuum liberavit, ut mihi dubium non sit, quin is, qui novas necessitudines adiungat, vetera sua beneficia conservari velit. Quamobrem est tuae prudentiae aut sequi eius auctoritatem, cuius sectam atque imperium summa cum tua dignitate secutus es, aut certe illi integram omnem causam reservare; illud vero dubitare non debes, quin tam grave, tam firmum, tam honestum municipium tibi tuo summo beneficio in perpetuum obligari velis. Sed haec, 3
quae supra scripta sunt, eo spectant, ut et horter et suadeam: reliqua sunt, quae pertinent ad rogandum, ut non solum tua causa tibi consilium me dare putes, sed etiam, quod mihi opus sit, me a te petere et rogare. Gratissimum igitur mihi feceris, si Volaterranos omnibus rebus integros incolumesque esse volueris: eorum ego domicilia, sedes, rem, fortunas, *quae* et a dis immortalibus et a praestantissimis in nostra re publica civibus summo senatus populique Romani studio conservatae sunt, tuae fidei, iustitiae bonitatique commendo. Si pro meis 4
pristinis opibus facultatem mihi res hoc tempore daret, ut ita defendere possem Volaterranos, quemadmodum consuevi tueri meos, nullum officium, nullum denique certamen, in quo illis prodesse possem, praetermitterem; sed, quoniam apud te nihilo minus hoc tempore valere me confido, quam valuerim semper apud *bonos* omnes, pro nostra summa necessitudine parique inter nos et mutua benevolentia abs te peto, ut ita de Volaterranis mereare,

Ep. 4, 3. *ut et horter* (W. ex B. conj.). *ut te h.* M., vulgo.

ut existiment eum quasi divino consilio isti negotio praepositum esse, apud quem unum nos, eorum perpetui defensores, plurimum valere possemus.

V.

Scr. Romae mense Octobri a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. Q. VALERIO LEG. PROPR.

1 Non moleste fero eam necessitudinem, quae mihi tecum est, notam esse quam plurimis, neque tamen ob eam causam — quod tu optime existimare potes — te impedio, quo minus susceptum negotium pro tua fide et diligentia ex voluntate Caesaris, qui tibi rem magnam difficilemque commisit, gerere possis; nam, quum multi a me petant multa, quod de tua erga me voluntate non dubitent, non committo, ut ambitione mea conturbem offi-
2 cium tuum. C. Curtio ab ineunte aetate familiarissime sum usus; eius et Sullani temporis iniustissima calamitate dolui et, quum iis, qui similem iniuriam acceperant, amissis omnibus fortunis reditus tamen in patriam voluntate omnium concedi videretur, adiutor incolumitatis fui: is habet in Volaterrano possessionem, quum in eam tamquam e naufragio reliquias contulisset; hoc autem tempore eum Caesar in senatum legit, quem ordinem ille ista possessione amissa tueri vix potest; gravissimum autem est, quum superior factus sit ordine, inferiorem esse fortuna, minimeque convenit ex eo agro, qui Caesaris iussu dividatur, eum moveri, qui
3 Caesaris beneficio senator sit. Sed mihi minus libet multa de aequitate rei scribere, ne causa potius apud te valuisse videar quam gratia; quamobrem te in maiorem modum rogo, ut C. Curtii rem meam putes esse: quidquid mea causa faceres, ut,

Ep. 5. *M. CICERO* (W.). *CICERO* M., vulgo.

id C. Curtii causa quum feceris, existimes, quod ille per me habuerit, id me habere abs te. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

VI a.

Scr. Romae a. u. c. 698 (post m. Sept.).

M. CICERO Q. VALERIO Q. F. ORCAE PROCOS.

S. v. b. e. e. v. Credo te memoria tenere me et 1
coram P. Cuspio tecum locutum esse, quum te prosequerer paludatum, et item postea pluribus verbis tecum egisse, ut, quoscumque tibi eius necessarios commendarem, haberes eos in numero meorum necessariorum: id tu pro tua summa erga me benevolentia perpetuaque observantia mihi liberalissime
atque humanissime recepisti. Cuspius, homo in 2
omnes suos officiosissimus, mirifice quosdam homines ex ista provincia tuetur et diligit propterea, quod fuit in Africa bis, quum maximis societatis negotiis praeesset; itaque hoc eius officium, quod adhibetur erga illos, ego mea facultate et gratia soleo, quantum possum, adiuvare; quare Cuspianorum omnium commendationis causam hac tibi epistola exponendam putavi, reliquis epistolis tantum faciam ut notam apponam eam, quae mihi tecum convenit, et simul significem de numero esse Cuspii amico-
rum; sed hanc commendationem, quam his litteris 3
consignare volui, scito esse omnium gravissimam: nam P. Cuspius singulari studio contendit a me, ut tibi quam diligentissime L. Iulium commendarem. Eius ego studio vix videor mihi satisfacere posse, si utar verbis iis, quibus, quum diligentissime quid agimus, uti solemus; nova quaedam postulat et putat me eius generis artificium quoddam tenere:

Ep. 6. a. 2. *adhibetur erga* (N.). *adhibeturga* M. *adhibet erga* V., B. — *faciam ut* (W.). *f., ut* vulgo.

ei ego pollicitus sum me ex intima nostra arte depromptúrum mirificum genus commendationis. Id quoniam assequi non possum, tu re velim efficias, ut ille genere mearum litterarum incredibili quid-
4 dam profectum arbitretur: id facies, si omne genus liberalitatis, quod et ab humanitate et a potestate tua proficisci poterit, non modo re, sed etiam verbis, vultu denique exprompseris; quae quantum in provincia valeant, vellem expertus esse, sed tamen suspicor. Ipsum hominem, quem tibi commendo, perdignum esse tua amicitia, non solum, quia mihi Cuspius dicit, credo — tametsi id satis esse debebat —, sed quia novi eius iudicium in hominibus
5 et amicis deligendis. Harum litterarum vis quanta fuerit, propediem iudicabo tibique, ut confido, gratias agam: ego, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo. Cura, ut valeas.

VI b.

Scr. Romae a. u. c. 698.

M. CICERO Q. VALERIO Q. F. ORCAE PROCOS.

P. Cornelius, qui tibi litteras *has* dedit, est mihi a P. Cuspio commendatus, cuius causa quanto opere cuperem deberemque, profecto ex me facile cognosti. Vehementer te rogo, ut cures, ut ex hac commendatione mihi Cuspius quam maximas quam primum quam saepissime gratias agat. Vale.

Ep. 6. a. 3. *profectum* (W.). *perf.* M., vulgo. 4. *et a potestate* (W.). *et p.* M., vulgo. — *expertus esse, sed* (Madvig.). *e. esses sed* M. *e. essem, sed* Or., B.

VII.

Scr. Romae mense Octobri a. u. c. 709.

CICERO CLUVIO SAL.

Quum in Galliam proficiscens pro nostra neces- 1
situdine *pro*que tua summa in me observantia ad me domum venisses, locutus sum tecum de agro vectigali municipii Atellani, qui esset in Gallia, quantoque opere eius municipii causa laborarem, tibi ostendi; post tuam autem profectionem quum et maxima res municipii honestissimi mihique coniunctissimi et summum meum officium ageretur, pro tuo animo in me singulari existimavi me oportere ad te accuratius scribere, etsi non sum nescius, et quae temporum ratio et quae tua potestas sit, tibique negotium datum esse a C. Caesare, non iudicium, praeclare intelligo: quare a te tantum peto, quantum et te facere posse et libenter mea
causa facturum esse arbitror. Et primum velim 2
existimes, quod res est, municipii fortunas omnes in isto vectigali consistere, his autem temporibus hoc municipium, maximis oneribus pressum, summis affectum esse difficultatibus. Hoc etsi commune videtur esse cum multis, tamen mihi crede singulares huic municipio calamitates accidisse, quas idcirco non commemoro, ne de miseriis meorum necessariorum conquerens homines, quos nolo, vi-
dear offendere. Itaque, nisi magnam spem haberem 3
C. Caesari nos causam municipii probaturos, non erat causa, cur a te hoc tempore aliquid contenderem; sed, quia confido mihique persuasi illum et dignitatis municipii et aequitatis et etiam voluntatis erga se habiturum esse rationem, ideo a te

Ep. 7, 2. *municipium, maximis* (W.). *m. m.* vulgo. — *commune videtur* (M., vulgo). *c. ei v.* L., B.

non dubitavi contendere, ut hanc causam illi inte-
4 gram conservares: quod etsi nihilo minus a te pe-
terem, si nihil audivissem te tale fecisse, tamen
maiorem spem impetrandi nactus sum, posteaquam
mihi dictum est, hoc idem a te Regienses impetra-
visse, qui etsi te aliqua necessitudine attingunt, ta-
men tuus amor in me sperare me cogit te, quod
tuis necessariis tribueris, idem esse tributurum meis,
praesertim quum ego pro his unis petam, habeam
autem, qui simili causa laborent, complures neces-
sarios. Hoc me non sine causa facere neque aliqua
levi ambitione commotum a te contendere etsi te
existimare arbitror, tamen mihi affirmanti credas
velim, me huic municipio debere plurimum, nullum
umquam fuisse tempus neque honorum nec labo-
rum meorum, in quo non huius municipii studium
5 in me exstiterit singulare. Quapropter a te etiam
atque etiam pro nostra summa coniunctione proque
tua in me perpetua et maxima benevolentia maio-
rem in modum peto atque contendo, ut, quum for-
tunas agi eius municipii intelligas, quod sit mihi
necessitudine, officiis, benevolentia coniunctissimum,
id mihi des, quod erit huiusmodi, ut, si a Caesare,
quod speramus, impetrarimus, tuo beneficio nos id
consecutos esse iudicemus, sin minus, pro eo ta-
men id habeamus, quoniam a te data sit opera,
ut impetraremus. Hoc quum mihi gratissimum
feceris, tum viros optimos, homines honestissimos
eosdemque gratissimos et tua necessitudine dignis-
simos summo beneficio in perpetuum tibi tuisque
devinxeris.

Ep. 7, 5. *des, quod* (W.). *des: quod* vulgo.

VIII.

Scr. Romae mense Octobri a. u. c. 709.

M. CICERO M. RUTILIO SAL.

Quum et mihi conscius essem, quanti te facerem, et tuam erga me benevolentiam expertus essem, non dubitavi a te petere, quod mihi petendum esset. P. Sestium quanti faciam, ipse optime scio, quanti autem facere debeam, et tu et omnes homines sciunt: is quum ex aliis te mei studiosissimum esse cognosset, petivit a me, ut ad te quam accuratissime scriberem de re C. Albinii senatoris, cuius ex filia natus est L. Sestius, optimus adolescens, filius P. Sestii. Hoc idcirco scripsi, ut intelligeres non solum me pro P. Sestio laborare debere, sed Sestium etiam pro Albinio. Res autem est haec: a M. Laberio C. Albinius praedia in aestimationem accepit, quae praedia Laberius emerat a Caesare de bonis Plotianis. Ea si dicam non esse e re publica dividi, docere te videar, non rogare; sed tamen, quum Caesar Sullanas venditiones et assignationes ratas esse velit, quo firmiores existimentur suae, si ea praedia dividentur, quae ipse Caesar vendidit, quae tandem in eius venditionibus esse poterit auctoritas? Sed, hoc quale sit, tu pro tua prudentia considerabis. Ego te plane rogo atque ita, ut maiore studio, iustiore de causa, magis ex animo rogare nihil possim, ut Albinio parcas, praedia Laberiana ne attingas. Magna me affeceris non modo laetitia, sed etiam quodammodo gloria, si P. Sestius homini maxime necessario satisfecerit per me, ut ego illi uni plurimum debeo; quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo: maius mihi dare beneficium nullum potes: id mihi intelliges esse gratissimum.

IX.

Scr. anno incerto.

CICERO CRASSIPEDI SAL.

1 Quamquam tibi praesens commendavi, ut potui diligentissime, socios Bithyniae teque quum mea commendatione, tum etiam tua sponte intellexi cupere ei societati quibuscumque rebus posses commodare, tamen, quum ii, quorum res agitur, magni sua interesse arbitrarentur me etiam per litteras declarare tibi, qua essem erga ipsos voluntate, non
2 dubitavi haec ad te scribere. Volo enim te existimare me, quum universo ordini publicanorum semper libentissime tribuerim plurimum idque magnis eius ordinis erga me meritis facere debuerim, tum in primis amicum esse huic Bithynicae societati, quae societas [ordine,] ipso hominum genere pars est maxima civitatis — constat enim ex ceteris societatibus —, et casu permulti sunt in ea societate valde mihi familiares, in primisque is, cuius praecipuum officium agitur hoc tempore, P. Rupilius P. f. Men., qui est magister in ea societate.
3 Quae quum ita sint, in maiorem modum a te peto, Cn. Pupium, qui est in operis eius societatis, omnibus tuis officiis atque omni liberalitate tueare curesque, ut eius operae, quod tibi facile factu est, quam gratissimae sint sociis, remque et utilitatem sociorum — cuius rei quantam potestatem quaestor habeat, non sum ignarus — per te quam maxime defensam et auctam velis. Id quum mihi gratissimum feceris, tum illud tibi expertus promitto et spondeo, te socios Bithyniae, si iis commodaris, memores esse et gratos cogniturum.

Ep. 9, 2. *tribuerim plurimum idque* (Kayser). *t. i.* MB. — [*ordine,*] *ipso h. genere pars est m. civitatis — constat ... soc. —, et* (W.). *genere prorsus est* (Sch.)? *ordine, ipso h. g., pars e. m. c.; c. .. soc., et* vulgo.

X.

Scr. Romae ineunte anno u. c. 708.

CICERO BRUTO SAL.

Quum ad te tuus quaestor, M. Varro, proficisceretur, commendatione egere eum non putabam; satis enim commendatum tibi eum arbitrabar ab ipso more maiorum, qui, ut te non fugit, hanc quaesturae coniunctionem liberorum necessitudini proximam voluit esse; sed, quum sibi ita persuasisset ipse, meas de se accurate scriptas litteras maximum apud te pondus habituras, a meque contenderet, ut quam diligentissime scriberem, malui facere, quod meus familiaris tanti sua interesse arbitraretur. Ut igi- 2 tur debere me facere hoc intelligas, quum primum M. Terentius in forum venit, ad amicitiam se meam contulit; deinde, ut se corroboravit, duae causae accesserunt, quae meam in illum benevolentiam augerent: una, quod versabatur in hoc studio nostro, quo etiam nunc maxime delectamur, et cum ingenio, ut nosti, nec sine industria; deinde, quod mature se contulit in societates publicanorum, quod quidem nollem — maximis enim damnis affectus est —, sed tamen *causa* communis ordinis mihi commendatissimi fecit amicitiam nostram firmiorem; deinde versatus in utrisque subselliis optima et fide et fama iam ante hanc commutationem rei publicae petitioni sese dedit honoremque honestissimum existimavit fructum laboris sui; his autem temporibus 3 a me Brundisio cum litteris et mandatis profectus ad Caesarem est, qua in re et amorem eius in suscipiendo negotio perspexi et in conficiendo ac renuntiando fidem. Videor mihi, quum separatim de probitate eius et moribus dicturus fuissem, si prius causam, cur eum tanto opere diligerem, tibi exposuissem, in ipsa causa exponenda satis etiam

de probitate dixisse; sed tamen separatim promitto in meque recipio fore eum tibi et voluptati et usui: nam et modestum hominem cognosces et pudentem et a cupiditate omni remotissimum, praeterea magni
4 laboris summaeque industriae. Neque ego haec polliceri debeo, quae tibi ipsi, quum bene cognoris, iudicanda sunt; sed tamen in omnibus novis coniunctionibus interest, qualis primus aditus sit et qua commendatione quasi amicitiae fores aperiantur: quod ego his litteris efficere volui; etsi id ipsa per se necessitudo quaesturae effecisse debet; sed tamen nihilo infirmius illud hoc addito. Cura igitur, si me tanti facis, quanti et Varro existimat et ipse sentio, ut quam primum intelligam hanc meam commendationem tantum illi utilitatis attulisse, quantum et ipse sperarit nec ego dubitarim.

XI.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO BRUTO SAL.

1 Quia semper animadverti studiose te operam dare, ut ne quid meorum tibi esset ignotum, propterea non dubito, quin scias, non solum cuius municipii sim, sed etiam quam diligenter soleam meos municipes Arpinates tueri: quorum quidem omnia commoda omnesque facultates, quibus et sacra conficere et sarta tecta aedium sacrarum locorumque communium tueri possint, consistunt in iis vectigalibus, quae habent in provincia Gallia; ad ea visenda pecuniasque, quae a colonis debentur, exigendas totamque rem et cognoscendam et administrandam legatos equites Romanos misimus, Q. Fufidium Q. f., M. Faucium M. f., Q. Mamercum

Ep. 10, 3. *pudentem* (Corr.). *prud.* MB. Ep. 11, 1. *Arpinates* (vulgo). [*Arp.*] Bake, B.

Q. f. Peto a te in maiorem modum pro nostra 2
necessitudine, ut tibi ea res curae sit operamque des, ut per te quam commodissime negotium municipii administretur quam primumque conficiatur, ipsosque, quorum nomina scripsi, ut quam honorificentissime pro tua natura et quam liberalissime
tractes. Bonos viros ad tuam necessitudinem ad- 3
iunxeris municipiumque gratissimum beneficio tuo devinxeris, mihi vero etiam gratius feceris, quod quum semper tueri municipes meos consuevi, tum hic annus praecipue ad meam curam officiumque pertinet: nam constituendi municipii causa hoc anno aedilem filium meum fieri volui et fratris filium et M. Caesium, hominem mihi maxime necessarium — is enim magistratus in nostro municipio nec alius ullus creari solet —; quos cohonestaris in primisque me, si res publica municipii tuo studio, diligentia bene administrata erit: quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

XII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO BRUTO SAL.

Alia epistola communiter commendavi tibi lega- 1
tos Arpinatium ut potui diligentissime, hac separatim Q. Fufidium, quocum mihi omnes necessitudines sunt, diligentius commendo, non ut aliquid de illa commendatione deminuam, sed ut ad hanc addam: nam et privignus est M. Caesii, mei maxime et familiaris et necessarii, et fuit in Cilicia mecum tribunus militum, quo in munere ita se tractavit, ut accepisse ab eo beneficium viderer,

Ep. 11, 3. *studio diligentiaque bene* (W.)? Ep. 12, 1. *ut ad hanc addam* (W.). *ut hanc a.* (W.)? An *ut ad illam h. a.* (W. olim, B.).

2 non dedisse; est praeterea — quod apud te valet plurimum — a nostris studiis non abhorrens. Quare velim eum quam liberalissime complectare operamque des, ut in ea legatione, quam suscepit contra suum commodum secutus auctoritatem meam, quam maxime eius excellat industria; vult enim, id quod optimo cuique natura tributum est, quam maximam laudem quum a nobis, qui eum impulimus, tum a municipio consequi, quod ei continget, si hac mea commendatione tuum erga se studium erit consecutus.

XIII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO BRUTO SAL.

L. Castronius Paetus, longe princeps municipii Lucensis, est honestus, gravis, plenus officii, bonus plane vir et quum virtutibus, tum etiam fortuna, si quid hoc ad rem pertinet, ornatus; meus autem est familiarissimus, sic prorsus, ut nostri ordinis observet neminem diligentius; quare ut et meum amicum et tua dignum amicitia tibi commendo: cui quibuscumque rebus commodaveris, tibi profecto iucundum, mihi certe erit gratum. Vale.

XIV.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO BRUTO SAL.

1 L. Titio Strabone, equite Romano in primis honesto et ornato, familiarissime utor; omnia mihi cum eo intercedunt iura summae necessitudinis: huic in tua provincia pecuniam debet P. Cornelius;

Ep. 12, 2. *dedisse*; *est* ... *abhorrens. Quare* (W.). *d. Est* ... *abh.: q.* B.

ea res a Volcatio, qui Romae ius dicit, reiecta in Galliam est. Peto a te hoc diligentius, quam si 2
mea res esset, quo est honestius de amicorum pecunia laborare quam de sua, ut negotium conficiendum cures, ipse suscipias, transigas operamque des, quoad tibi aequum et rectum videbitur, ut quam commodissima condicione libertus Strabonis, qui eius rei causa missus est, negotium conficiat ad nummosque perveniat. Id et mihi gratissimum erit et tu ipse L. Titium cognosces amicitia tua dignissimum. Quod ut tibi curae sit, ut omnia solent esse, quae me velle scis, te vehementer etiam atque etiam rogo.

XV.

Scr. Asturae mense Aprili a. u. c. 709.

CICERO CAESARI IMP. SAL.

Precilium tibi commendo unice, tui necessarii, 1
mei familiarissimi, viri optimi filium; quem quum adolescentem ipsum propter eius modestiam, humanitatem, animum et amorem erga me singularem mirifice diligo, tum patrem eius re doctus intellexi et didici mihi fuisse semper amicissimum. Em, hic ille est de tuis, maxime qui irridere atque obiurgare me solitus est, quod me non tecum, praesertim quum abs te honorificentissime invitarer, coniungerem;

ἀλλ' ἐμὸν οὔ ποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθεν·

audiebam enim nostros proceres clamitantes:

ἄλκιμος ἔσσ', ἵνα τίς σε καὶ ὀψιγόνων εὖ εἴπῃ.
ὣς φάτο, τὸν δ' ἄχεος νεφέλη ἐκάλυψε μέλαινα.

Ep. 14, 2. *ut quam* (M., vulgo). *et quam* B. (err. typ.). Ep. 15, 1. *ille est de tuis* (W.). *i. est de illis* M. *i. est* [*de illis*] cdd. Regg., B

2 Sed tamen iidem me consolantur etiam: hominem perustum etiamnum gloria volunt incendere atque ita loquuntur:

μὴ μὰν ἀσπουδεί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην,
ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.

Sed minus iam movent, ut vides. Itaque ab Homeri magniloquentia confero me ad vera praecepta *Εὐριπίδου*·

μισῶ σοφιστήν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός·

quem versum senex Precilius laudat egregie et ait posse eundem et *ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω* videre et tamen nihilo minus

αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

3 Sed, ut redeam ad id, unde coepi, vehementer mihi gratum feceris, si hunc adolescentem humanitate tua, quae est singularis, comprehenderis et ad id, quod ipsorum Preciliorum causa te velle arbitror, addideris cumulum commendationis meae. Genere novo sum litterarum ad te usus, ut intelligeres non vulgarem esse commendationem.

XVI.

Scr. Asturae mense Aprili a. u. c. **709.**

CICERO CAESARI SAL.

1 P. Crassum ex omni nobilitate adolescentem dilexi plurimum, et de eo quum ab ineunte eius aetate bene speravissem, tum perbene existimare coepi eximiis iudiciis, quae de eo feceras, cognitis. Eius libertum Apollonium iam tum equidem, quum ille viveret, et magni faciebam et probabam; erat enim et studiosus Crassi et ad eius optima studia vehe-

Ep. 16, 1. *et de eo* (L.). *et ex eo* MB. — *tum nuper optime exist.* (Krause; L. *tum opt. exist.*)? *tum per me e.* M. (*perbene* Sch.). — *eximiis* (Klotz et Krause). *exiis* M. *iis* (Ern.)?

menter aptus; itaque ab eo admodum diligebatur. Post mortem autem Crassi eo mihi etiam dignior 2 visus est, quem in fidem atque amicitiam meam reciperem, quod eos a se observandos et colendos putabat, quos ille dilexisset et quibus carus fuisset; itaque et ad me in Ciliciam venit multisque in rebus mihi magno usui fuit et fides eius et prudentia, et, ut opinor, tibi in Alexandrino bello, quantum studio et fidelitate consequi potuit, non defuit: 3 quod quum speraret te quoque ita existimare, in Hispaniam ad te maxime ille quidem suo consilio, sed etiam me auctore est profectus. Cui ego commendationem non sum pollicitus, non quin eam valituram apud te arbitrarer, sed neque egere mihi commendatione videbatur, qui et in bello tecum fuisset et propter memoriam Crassi de tuis unus esset, et, si uti commendationibus vellet, etiam per alios eum videbam id consequi posse: testimonium mei de eo iudicii, quod et ipse magni aestimabat et ego apud te valere eram expertus, ei libenter dedi. Doctum igitur hominem cognovi et studiis 4 optimis deditum, idque a puero: nam domi meae cum Diodoto Stoico, homine meo iudicio eruditissimo, multum a puero fuit; nunc autem, incensus studio rerum tuarum, eas litteras Graecis mandare cupiebat. Posse arbitror: valet ingenio; habet usum; iampridem in eo genere studii litterarumque versatur; satisfacere immortalitati laudum tuarum mirabiliter cupit. Habes opinionis meae testimonium, sed tu hoc facilius multo pro tua singulari prudentia iudicabis. Et tamen, quod negaveram, commendo tibi eum: quidquid ei commodaveris, erit id *mihi* maiorem in modum gratum.

Ep. 16, 4. *id mihi maiorem* (L.). *id maiorem* M. *id m. mihi* B.

XVII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1 M'. Curius, qui Patris negotiatur, multis et
magnis de causis a me diligitur: nam et amicitia
pervetus mihi cum eo est, ut primum in forum
venit, instituta, et Patris quum aliquoties antea,
tum proxime hoc miserrimo bello domus eius tota
mihi patuit, qua, si opus fuisset, tam essem usus
quam mea; maximum autem mihi vinculum cum eo
est quasi sanctioris cuiusdam necessitudinis, quod
est Attici nostri familiarissimus eumque unum prae-
2 ter ceteros observat ac diligit. Quem si tu iam forte
cognosti, puto me hoc, quod facio, facere serius;
ea est enim humanitate et observantia, ut eum tibi
iam ipsum per se commendatum putem; quod tamen
si ita est, magno opere a te quaeso, ut ad eam vo-
luntatem, si quam in illum ante has meas litteras
contulisti, quam maximus potest mea commenda-
3 tione cumulus accedat: sin autem propter verecun-
diam suam minus se tibi obtulit aut nondum eum
satis habes cognitum aut quae causa est, cur maio-
ris commendationis indigeat, sic tibi eum commendo,
ut neque maiore studio quemquam neque iustioribus
de causis commendare possim, faciamque id, quod
debent facere ii, qui religiose et sine ambitione com-
mendant: spondebo enim tibi vel potius spondeo in
meque recipio eos esse M'. Curii mores eamque quum
probitatem, tum etiam humanitatem, ut eum et ami-
citia tua et tam accurata commendatione, si tibi
sit cognitus, dignum sis existimaturus. Mihi certe
gratissimum feceris, si intellexero has litteras tan-
tum, quantum scribens confidebam, apud te pondus
habuisse.

Ep. 17, 1. *qua, si opus* (W.). *qua si o.* B.

XVIII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

1 Non concedam, ut Attico nostro, quem elatum laetitia vidi, iucundiores tuae suavissime ad eum et humanissime scriptae litterae fuerint quam mihi; nam, etsi utrique nostrum prope aeque gratae erant, tamen ego admirabar magis te, qui, si rogatus aut certe admonitus liberaliter Attico respondisses — quod tamen dubium nobis, quin ita futurum fuerit, non erat —, * *, ultro ad eum scripsisse eique nec opinanti voluntatem tuam tantam per litteras detulisse. De quo non modo rogare te, ut eo studiosius mea quoque causa facias, non debeo — nihil enim cumulatius fieri potest, quam polliceris —, sed ne gratias quidem agere, quod tu et ipsius causa et tua sponte feceris: illud tamen dicam, 2 mihi id, quod fecisti, esse gratissimum; tale enim tuum iudicium de homine eo, quem ego unice diligo, non potest mihi non summe esse iucundum, quod quum ita sit, esse gratum necesse est. Sed tamen, quoniam mihi pro coniunctione nostra vel peccare apud te in scribendo licet, utrumque eorum, quae negavi mihi faciunda esse, faciam: nam et ad id, quod Attici causa te ostendisti esse facturum, tantum velim addas, quantum ex nostro amore accessionis fieri potest, et, quod modo verebar, tibi gratias agere, nunc plane ago teque ita existimare volo, quibuscumque officiis in Epiroticis reliquisque rebus Atticum obstrinxeris, iisdem me tibi obligatum fore.

Ep. 18, 1. *non erat —, * *, ultro* (W. ex B. conj.). Excidit *nobis satisfecisses* vel simile aliquid (B.).

XIX.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

1 Cum Lysone Patrensi est mihi quidem hospitium vetus, quam ego necessitudinem sancte colendam puto; sed ea causa etiam cum aliis compluribus, familiaritas tanta nullo cum hospite, et ea quum officiis eius multis, tum etiam consuetudine quotidiana sic est aucta, ut nihil sit familiaritate nostra coniunctius. Is quum Romae annum prope ita fuisset, ut mecum viveret, etsi eramus in magna spe te meis litteris commendationeque diligentissime facturum id, quod fecisti, ut eius rem et fortunas absentis tuerere, tamen, quod in unius potestate erant omnia et quod Lyso fuerat in nostra causa nostrisque praesidiis, quotidie aliquid timebamus; effectum tamen est et ipsius splendore et nostro reliquorumque hospitum studio, ut omnia, quae vellemus, a Caesare impetrarentur, quod intelliges ex
2 iis litteris, quas Caesar ad te dedit. Nunc non modo non remittimus tibi aliquid ex nostra commendatione, quasi adepti iam omnia, sed eo vehementius a te contendimus, ut Lysonem in fidem necessitudinemque tuam recipias: cuius dubia fortuna timidius tecum agebamus, verentes ne quid accideret eiusmodi, ut ne tu quidem mederi posses; explorata vero eius incolumitate omnia a te † studia summo cura peto. Quae ne singula enumerem, totam tibi domum commendo, in his adolescentem filium eius, quem C. Maenius Gemellus, cliens meus,

Ep. 19, 1. *puto; sed ea causa etiam* (M., vulgo). *puto. sed ea c. est etiam* L., B. 2. † *studia summo cura peto* (M., W.). *summo studio, summa cura p.* (W.) aut *s. s. summaque cura p.* (Asc.) aut *s. s. et s. c. p.* (W.). *studio summo curaque peto* N., B.

quum in calamitate exsilii sui Patrensis civis factus esset, Patrensium legibus adoptavit, ut eius ipsius hereditatis ius causamque tueare. Caput illud est, 3
ut Lysonem, quem ego virum optimum gratissimumque cognovi, recipias in necessitudinem tuam; quod si feceris, non dubito, quin in eo diligendo ceterisque postea commendando idem, quod ego, sis iudicii et voluntatis habiturus. Quod quum fieri vehementer studeo, tum etiam illud vereor, ne, si minus cumulate videbere fecisse aliquid eius causa, me ille negligenter scripsisse putet, non te oblitum mei; quanti enim me faceres, quum ex sermonibus quotidianis meis, tum ex epistolis etiam tuis potuit cognoscere.

XX.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

Asclapone Patrensi, medico, utor familiariter eiusque quum consuetudo mihi iucunda fuit, tum ars etiam, quam sum expertus in valetudine meorum; in qua mihi quum ipsa scientia, tum etiam fidelitate benevolentiaque satisfecit. Hunc igitur tibi commendo et a te peto, ut des operam, ut intelligat diligenter me scripsisse de sese meamque commendationem usui magno sibi fuisse: erit id mihi vehementer gratum.

XXI.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

M. Aemilius Avianius ab ineunte adolescentia 1
me observavit semperque dilexit, vir quum bonus,

Ep. 20. *usui sibi magno* (W.)? Ep. 21, 1. *Avianius* (W.). *Avianus* M., vulgo.

tum perhumanus et in omni genere officii diligentissimus: quem si arbitrarer esse Sicyone et nisi audirem ibi eum etiam nunc, ubi ego reliqui, Cibyrae commorari, nihil esset necesse plura me ad te de eo scribere; perficeret enim ipse profecto suis moribus suaque humanitate, ut sine cuiusquam commendatione diligeretur abs te non minus quam et
2 a me et a ceteris suis familiaribus; sed, quum illum abesse putem, commendo tibi in maiorem modum domum eius, quae est Sicyone, remque familiarem, maxime C. Avianium Hammonium, libertum eius, quem quidem tibi etiam suo nomine commendo; nam quum propterea mihi est probatus, quod est in patronum suum officio et fide singulari, tum etiam in me ipsum magna officia contulit mihique molestissimis temporibus ita fideliter benevoleque praesto fuit, ut si a me manumissus esset. Itaque peto a te, ut eum et in patroni eius negotio sic tueare, ut eius procuratorem, quem tibi commendo, et ipsum suo nomine diligas habeasque in numero tuorum: hominem pudentem et officiosum cognosces et dignum, qui a te diligatur. Vale.

XXII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

1 T. Manlium, qui negotiatur Thespiis, vehementer diligo; nam et semper me coluit diligentissimeque observavit et a studiis nostris non abhorret; accedit eo, quod Varro Murena magno opere eius causa vult omnia; qui tamen existimavit, etsi suis litteris, quibus tibi Manlium commendarat, valde confideret,

Ep. 21, 1. *diligentissimus* (L.). *diligendus* M. *diligens* Man., B. 2. *ut eum et in* (Man.). *ut eum* [*Hammonium*] *et in* B. — *quem tibi commendo* (M., vulgo). [*q. t. c.*] Ern., B.

tamen mea commendatione aliquid accessionis fore. Me quidem quum Manlii familiaritas, tum Varronis studium commovit, ut ad te quam accuratissime scriberem. Gratissimum igitur mihi feceris, si huic 2
commendationi meae tantum tribueris, quantum cui tribuisti plurimum, id est, si T. Manlium quam maxime, quibuscumque rebus honeste ac pro tua dignitate poteris, iuveris atque ornaveris, ex ipsiusque praeterea gratissimis et humanissimis moribus confirmo tibi te eum, quem soles fructum a bonorum virorum officiis exspectare, esse capturum.

XXIII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

L. Cossinio, amico et tribuli meo, valde fami- 1
liariter utor; nam et inter nosmet ipsos vetus usus intercedit et Atticus noster maiorem etiam mihi cum Cossinio consuetudinem fecit; itaque tota Cossinii domus me diligit in primisque libertus eius, L. Cossinius Anchialus, homo et patrono et patroni necessariis, quo in numero ego sum, probatissimus. Hunc 2
tibi ita commendo, ut, si meus libertus esset eodemque apud me loco esset, quo est apud suum patronum, maiore studio commendare non possem. Quare pergratum mihi feceris, si eum in amicitiam tum receperis atque eum, quod sine molestia tua fiat, si qua in re opus ei fuerit, iuveris: id et mihi vehementer gratum erit et tibi postea iucundum; hominem enim summa probitate, humanitate observantiaque cognosces.

Ep. 23, 1. *tribuli meo* (cd. Basil., L.). *t. tuo* M., vulgo.

XXIV.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

1 Quum antea capiebam ex officio meo voluptatem, quod memineram, quam tibi diligenter Lysonem, hospitem et familiarem meum, commendassem, tum vero, posteaquam ex litteris eius cognovi tibi eum falso suspectum fuisse, vehementissime laetatus sum me tam diligentem in eo commendando fuisse; ita enim scripsit ad me, sibi meam commendationem maximo adiumento fuisse, quod ad te delatum diceret sese contra dignitatem tuam Romae
2 de te loqui solitum esse; de quo etsi pro tua facilitate et humanitate purgatum se tibi scribit esse, tamen primum, ut debeo, tibi maximas gratias ago, quod tantum litterae meae potuerunt, ut iis lectis omnem offensionem suspicionis, quam habueras de Lysone, deponeres, deinde credas mihi affirmanti velim me hoc non pro Lysone magis quam pro omnibus scribere, hominem esse neminem, qui umquam mentionem tui sine tua summa laude fecerit, Lyso vero, quum mecum prope quotidie esset unaque viveret, non solum, quia libenter me audire arbitrabatur, sed quia libentius ipse loquebatur, omnia
3 mihi tua et facta et dicta laudabat. Quapropter, etsi a te ita tractatur, ut iam non desideret commendationem meam unisque se litteris meis omnia consecutum putet, tamen a te peto in maiorem modum, ut eum etiam atque etiam tuis officiis, liberalitate complectare. Scriberem ad te, qualis vir esset, ut superioribus litteris feceram, nisi eum iam per se ipsum tibi satis notum esse arbitrarer.

Ep. 24, 2. *ago, quod* (W.). *ago, quum* M., vulgo. — *deponeres, deinde* (W.). *d.; d.* vulgo. 3. *officiis liberalitateque* (L.)? — *notum esse* (V.). *esse n. esse* M. *e. n.* edd. vett., B.

XXV.

Scr. Romae a. u. c. **708.**

CICERO SERVIO SAL.

Hagesaretus Larisaeus, magnis meis beneficiis ornatus in consulatu meo, memor et gratus fuit meque postea diligentissime coluit: eum tibi magno opere commendo, ut et hospitem et familiarem meum et gratum hominem et virum bonum et principem civitatis suae et tua necessitudine dignissimum. Pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intelligat hanc meam commendationem magnum apud te pondus habuisse.

XXVI.

Scr. Romae a. u. c. **708.**

CICERO SERVIO SAL.

L. Mescinius ea mecum necessitudine coniunctus 1
est, quod mihi quaestor fuit; sed hanc causam, quam ego, ut a maioribus accepi, semper gravem duxi, fecit virtute et humanitate sua iustiorem: itaque eo sic utor, ut nec familiarius ullo nec libentius. Is quamquam confidere videbatur te sua causa, quae honeste posses, libenter esse facturum, magnum esse tamen speravit apud te meas quoque litteras *pondus habituras:* id quum ipse ita iudicabat, tum pro familiari consuetudine saepe ex me audierat, quam suavis esset inter nos et quanta
coniunctio. Peto igitur a te, tanto scilicet studio, 2
quanto intelligis debere me petere pro homine tam mihi necessario et tam familiari, ut eius negotia, quae sunt in Achaia ex eo, quod heres est M.

Ep. 25. *Hegesaretus* (Ern.)? An *Hegesaratus* (Ursin.)? Ep. 26, 2. *Achaia ex eo, q.* (W.). *Achaia, ex eo q.* vulgo.

Mindio, fratri suo, qui Elide negotiatus est, explices et expedias quum iure et potestate, quam habes, tum etiam auctoritate et consilio tuo; sic enim praescripsimus iis, quibus ea negotia mandavimus, ut omnibus in rebus, quae in aliquam controversiam vocarentur, te arbitro et, quod commodo tuo fieri posset, te disceptatore uterentur: id ut honoris mei causa suscipias, vehementer te etiam atque
3 etiam rogo. Illud praeterea, si non alienum tua dignitate putabis esse, feceris mihi pergratum, si qui difficiliores erunt, ut rem sine controversia confici nolint, si eos, quoniam cum senatore res est, Romam reieceris; quod quo minore dubitatione facere posses, litteras ad te a M. Lepido consule, non quae te aliquid iuberent — neque enim id tuae dignitatis esse arbitrabamur —, sed quodam modo
4 quasi commendaticias sumpsimus. Scriberem, quam id beneficium bene apud Mescinium positurus esses, nisi et te scire confiderem et mihi peterem; sic enim velim existimes, non minus me de illius re laborare quam ipsum de sua; sed quum illum studeo quam facillime ad suum pervenire, tum illud laboro, ut non minimum hac mea commendatione se consecutum arbitretur.

XXVII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

1 Licet eodem exemplo saepius tibi huius generis litteras mittam, quum gratias agam, quod meas commendationes tam diligenter observes — quod feci in aliis et faciam, ut video, saepius —, sed tamen non parcam operae et, ut vos soletis in

Ep. 26, 2. *Elide* (L.). *Eli* M., vulgo. 3. *arbitrabamur* (L.). *arbitramur* M., vulgo.

formulis, sic ego in epistolis DE EADEM RE ALIO MODO. C. Avianius igitur Hammonius incredibiles 2 mihi gratias per litteras egit et suo et Aemilii Avianii, patroni sui, nomine: nec liberalius nec honorificentius potuisse tractari nec se praesentem nec rem familiarem absentis patroni sui. Id mihi quum iucundum est eorum causa, quos tibi ego summa necessitudine et summa coniunctione adductus commendaveram, quod M. Aemilius unus est ex meis familiarissimis atque intimis maxime necessarius, homo et magnis meis beneficiis devinctus et prope omnium, qui mihi debere aliquid videntur, gratissimus, tum multo iucundius te esse in me tali voluntate, ut plus prosis amicis meis, quam ego praesens fortasse prodessem, credo, quod magis ego dubitarem, quid illorum causa facerem, quam tu, quid mea. Sed hoc non dubito quin 3 existimes mihi esse gratum: illud te rogo, ut illos quoque gratos esse homines putes, quod ita esse tibi promitto atque confirmo. Quare velim, quidquid habent negotii, des operam, quod commodo tuo fiat, ut te obtinente Achaiam conficiant. Ego 4 cum tuo Servio iucundissimo coniunctissime vivo magnamque quum ex ingenio eius singularique studio, tum ex virtute et probitate voluptatem capio.

XXVIII a.

Scr. Romae a. u. c. **708.**

CICERO SERVIO SAL.

Etsi libenter petere a te soleo, si quid opus est 1 meorum cuipiam, tamen multo libentius gratias tibi ago, quum fecisti aliquid commendatione mea, quod semper facis; incredibile est enim, quas mihi gra-

Ep. 27, 2. *Avianii* (W.). *Avianiani* M. *Aviani* vulgo. — *prodessem, credo* (W.). *pr.: c.* vulgo.

tias omnes agant, etiam mediocriter a me tibi commendati; quae mihi omnia grata sunt, de L. Mescinio gratissimum; sic enim est mecum locutus, te, ut meas litteras legeris, statim procuratoribus suis pollicitum esse omnia, multo vero plura et maiora fecisse: id igitur — puto enim etiam atque etiam mihi dicendum esse — velim existimes mihi te fe-
2 cisse gratissimum. Quod quidem hoc vehementius laetor, quod ex ipso Mescinio te video magnam capturum voluptatem; est enim in eo quum virtus et probitas et summum officium summaque observantia, tum studia illa nostra, quibus antea delectabamur, nunc etiam vivimus. Quod reliquum est, velim augeas tua in eum beneficia omnibus rebus, quae te erunt dignae; sunt duo, quae te nominatim rogo: primum, ut, si quid satisdandum erit, AMPLIUS EO NOMINE NON PETI, cures, ut satisdetur fide mea; deinde, quum fere consistat hereditas in iis rebus, quas avertit Oppia, quae uxor Mindii fuit, adiuves ineasque rationem, quemadmodum ea mulier Romam perducatur: quod si putarit illa fore, ut opinio nostra est, negotium conficiemus. Hoc ut assequamur, te vehementer etiam atque
3 etiam rogo: illud, quod supra scripsi, id ** in meque recipio, te ea, quae fecisti Mescinii causa quaeque feceris, ita bene collocaturum, ut ipse iudices homini te gratissimo, iucundissimo benigne fecisse; volo enim ad id, quod mea causa fecisti, hoc etiam accedere.

Ep. 28. a. 1. *grata sunt, de* (B. ex W. conj.). *g., sed de* M. An *g. sunt, sed de* (W.)? 3. *rogo; illud* (W.). *r. Illud* vulgo. — *scripsi, id * * in* (V.). *scr. id promitto* (vel *polliceor* vel *confirmo* vel *spondeo*) *tibi in* (W.) aut *scr. id promitto* (vel *poll.* vel *conf.* vel *sp.*) *in* (Or.). *scr., video in.*

XXVIII b.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

Nec Lacedaemonios dubitare arbitror, quin ipsi 1 sua maiorumque suorum auctoritate satis commendati sint fidei et iustitiae tuae, et ego, qui te optime novissem, non dubitavi, quin tibi notissima et iura et merita populorum essent: itaque, quum a me peteret Philippus Lacedaemonius, ut tibi civitatem commendarem, etsi memineram me ei civitati omnia debere, tamen respondi commendatione Lacedaemonios apud te non egere. Itaque sic velim 2 existimes, me omnes Achaiae civitates arbitrari pro horum temporum perturbatione felices, quod iis tu praesis, eundemque me ita iudicasse, te, quod unus optime nosses non nostra solum, sed etiam Graeciae monumenta omnia, tua sponte amicum Lacedaemoniis et esse et fore. Quare tantum a te peto, ut, quum ea facies Lacedaemoniorum causa, quae tua fides, amplitudo, iustitia postulat, ut iis, si tibi videbitur, significes te non moleste ferre, quod intelligas ea, quae facias, mihi quoque grata esse; pertinet enim ad officium meum eos existimare curae mihi suas res esse: hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

XXIX.

Scr. Romae ineunte anno u. c. 708.

CICERO L. PLANCO SAL.

Non dubito, quin scias in iis necessariis, qui 1 tibi a patre relicti sunt, me tibi esse vel coniunctis-

Ep. 28. b. 2. *iudicasse* (W.). *iudicare* M., vulgo. — *postulabit, iis* (W.)?

simum, non iis modo causis, quae speciem † habeant magnae coniunctionis, sed iis etiam, quae familiaritate et consuetudine tenentur, quam scis mihi iucundissimam cum patre tuo et summam fuisse; ab his initiis noster in te amor profectus auxit paternam necessitudinem et eo magis, quod intellexi, ut primum per aetatem iudicium facere potueris, quanti quisque tibi faciendus esset, me a te in primis coeptum esse observari, coli, diligi; accedebat non mediocre vinculum quum studiorum, quod ipsum est per se grave, tum eorum studiorum earumque artium, quae per se ipsae eos, qui voluntate eadem sunt, etiam familiaritate devinciunt.
2 Exspectare te arbitror, haec tam longe repetita principia quo spectent: id primum ergo habeto, non sine magna iustaque causa hanc a me commemorationem esse factam. C. Ateio Capitone utor familiarissime. Notae tibi sunt varietates meorum temporum: in omni genere et honorum et laborum meorum et animus et opera et auctoritas et gratia, etiam res familiaris C. Capitonis praesto fuit et
3 paruit et temporibus et fortunae meae. Huius propinquus fuit T. Antistius, qui quum sorte quaestor Macedoniam obtineret neque ei successum esset, Pompeius in eam provinciam cum exercitu venit. Facere Antistius nihil potuit; nam, si potuisset, nihil ei fuisset antiquius quam ad Capitonem, quem ut parentem diligebat, reverti, praesertim *quum* sciret, quanti is Caesarem faceret semperque fecisset; sed oppressus tantum attigit negotii, quan-
4 tum recusare non potuit. Quum signaretur argentum Apolloniae, non possum dicere eum praefuisse

Ep. 29, 1. † *habeant* ... *tenentur* (W.). *habeant* ... *teneantur* (L.) aut *habent* ... *tenentur* (Crat.). *habeant* ... *tenentur* vulgo. 2. *temporum*: *in* (W.). *t. In.* vulgo. 3. *fecisset; sed* (W.). *f. Sed* vulgo.

neque possum negare affuisse, sed non plus duobus
aut tribus mensibus. Deinde afuit a castris: fugit
omne negotium. Hoc mihi ut testi velim credas;
meam enim ille maestitiam in illo bello videbat,
mecum omnia communicabat. Itaque abdidit se in
intimam Macedoniam, quo potuit longissime a castris,
non modo ut non praeesset ulli negotio, sed etiam
ut ne interesset quidem. Is post proelium se ad
hominem necessarium, A. Plautium, in Bithyniam
contulit: ibi eum Caesar quum vidisset, nihil aspere,
nihil acerbe dixit, Romam iussit venire. Ille in
morbum continuo incidit, ex quo non convaluit:
aeger Corcyram venit; ibi est mortuus. Testamento,
quod Romae Paullo et Marcello consulibus fecerat,
heres ex parte dimidia et tertia est Capito; in sex-
tante sunt ii, quorum pars sine ulla cuiusquam
querela publica potest esse — ea est ad HS. xxx —;
sed de hoc Caesar viderit. Te, mi Plance, pro pa- 5
terna necessitudine, pro nostro amore, pro studiis
et omni cursu nostro totius vitae simillimo rogo
et a te ita peto, ut maiore cura, maiore studio
nullam * possim, ut hanc rem suscipias, meam pu-
tes esse, enitare, contendas, efficias, ut mea com-
mendatione, tuo studio, Caesaris beneficio heredi-
tatem propinqui sui C. Capito obtineat. Omnia,
quae potui in hac summa tua gratia ac potentia
a te impetrare, si petivissem, ultro te ad me detu-
lisse putabo, si hanc rem impetravero. Illud fore 6
tibi adiumento spero, cuius ipse Caesar optimus
esse iudex potest: semper Caesarem Capito coluit
et dilexit. Sed ipse huius rei testis est; novi

Ep. 29, 4. *duobus aut tribus* (N.). *d. an tr.* MB. — *dixit, Romam* (W.). *d.; R.* B. — *esse — ea ... XXX —; sed* (W.). *e.: ea ... XXX. Sed* vulgo. 5. *nullam * possim.* (W.). *n. p.* B. *n. rem p.* (W.) aut *n. rem petere p.* (vel *n. petere rem p.*) (W.). — *petivissem* (V.). *potuissem* M. *petissem* edd. vett., B.

hominis memoriam. Itaque nihil te doceo: tantum tibi sumito pro Capitone apud Caesarem, quantum
7 ipsum meminisse senties. Ego, quod in me ipso experiri potui, ad te deferam; in eo quantum sit ponderis, tu videbis: quam partem in re publica causamque defenderim, per quos homines ordinesque steterim quibusque munitus fuerim, non ignoras; hoc mihi velim credas, si quid fecerim hoc ipso in bello minus ex Caesaris voluntate, quod intellexerim scire ipsum Caesarem me invitissimum fecisse, id fecisse aliorum consilio, hortatu, auctoritate; quod fuerim moderatior temperatiorque quam in ea parte quisquam, id me fecisse maxime auctoritate Capitonis, cuius similes si reliquos necessarios habuissem, rei publicae fortasse nonnihil, mihi
8 certe plurimum profuissem. Hanc rem, mi Plance, si effeceris, meam de tua erga me benevolentia spem confirmaveris, ipsum Capitonem, gratissimum, officiosissimum, optimum virum, ad tuam necessitudinem tuo summo beneficio adiunxeris.

XXX.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

1 L. Manlius est Sosis: is fuit Catinensis, sed est una cum reliquis Neapolitanis civis Romanus factus decurioque Neapoli; erat enim ascriptus in id municipium ante civitatem sociis et Latinis datam. Eius frater Catinae nuper mortuus est. Nullam omnino arbitramur de ea hereditate controversiam eum habiturum, et est hodie in bonis; sed, quoniam habet praeterea negotia vetera in Sicilia tua, et hanc hereditatem fraternam *et* omnia eius tibi

Ep. 29, 7. *videbis: quam* (W.). *v. Quam* vulgo. — *ignoras; hoc* (W.). *i. Hoc* vulgo. — *fecisse me aliorum* (W.)? *feci al.* M.

commendo in primisque ipsum, virum optimum mihique familiarissimum, iis studiis litterarum doctrinaeque praeditum, quibus ego maxime delector. Peto 2
igitur abs te, ut eum, sive aderit sive non venerit in Siciliam, in meis intimis maximeque necessariis scias esse itaque tractes, ut intelligat meam sibi commendationem magno adiumento fuisse.

XXXI.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

C. Flavio, honesto et ornato equite Romano, 1
utor valde familiariter; fuit enim generi mei, C. Pisonis, pernecessarius meque diligentissime observant et ipse et L. Flavius, frater eius. Quapropter velim honoris mei causa, quibus rebus honeste et pro tua dignitate poteris, quam honorificentissime et quam liberalissime C. Flavium tractes: id mihi sic erit gratum, ut gratius esse nihil possit; sed 2
praeterea tibi affirmo — neque id ambitione adductus facio, sed quum familiaritate et necessitudine, tum etiam veritate — te ex C. Flavii officio et observantia et praeterea splendore atque inter suos gratia magnam voluptatem esse capturum. Vale.

XXXII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

In Halesina civitate tam lauta tamque nobili 1
coniunctissimos habeo et hospitio et familiaritate

Ep. 30, 1. *ipsum, virum* (W.). *i. v.* vulgo. — *praeditum* (M., vulgo). *deditum* Kleyn., B. Ep. 31, 1. *observat et* (cd. Basil.)? — *possit; sed* (W.). *p. Sed* vulgo.

M. et C. Clodios Archagathum et Philonem; sed vereor, ne, quia complures tibi praecipue commendo, exaequare videar ambitione quadam commendationes meas; quamquam a te quidem cumulate satisfit et
2 mihi et meis omnibus; sed velim sic existimes, hanc familiam et hos mihi maxime esse coniunctos vetustate, officiis, benevolentia. Quamobrem peto a te in maiorem modum, ut iis omnibus in rebus, quantum tua fides dignitasque patietur, commodes: id si feceris, erit mihi vehementissime gratum.

XXXIII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

Cn. Otacilio Nasone, equite Romano, utor familiarissime, ita prorsus, ut illius ordinis nullo familiarius; nam et humanitate eius et probitate in consuetudine quotidiana magno opere delector. Nihil iam opus est exspectare te, quibus eum verbis tibi commendem, quo sic utar, ut scripsi. Habet is in provincia tua negotia, quae procurant liberti, Hilarus, Antigonus, Demostratus, quos tibi negotiaque omnia Nasonis non secus commendo, ac si mea essent. Gratissimum mihi feceris, si intellexero hanc commendationem magnum apud te pondus habuisse. Vale.

XXXIV.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

Avitum mihi hospitium est cum Lysone, Lysonis filio, Lilybaetano, valdeque ab eo observor

Ep. 32, 1. *Philonem; sed ... meas; q. .. omnibus; sed* (W.). *Ph. Sed ... meas: q. .. omnibus. Sed* vulgo. Ep. 33, 1. *Nasone, equite Romano, utor* (Kleyn.). *N. utor* M., vulgo.

cognovique dignum et patre et avo — est enim nobilissima familia —: quapropter commendo tibi maiorem in modum rem domumque eius magnoque opere abs te peto, cures, ut is intelligat meam commendationem maximo sibi apud te et adiumento et ornamento fuisse.

XXXV.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

C. Avianius Philoxenus antiquus est hospes meus 1
et praeter hospitium valde etiam familiaris, quem Caesar meo beneficio in Novocomenses rettulit; nomen autem Avianii secutus est, quod homine nullo plus est usus quam Flacco Avianio, meo, quemadmodum te scire arbitror, familiarissimo: quae ego omnia collegi, ut intelligeres non vulgarem esse commendationem hanc meam. Peto igitur abs te, 2
ut omnibus rebus, quod sine molestia tua facere possis, ei commodes habeasque in numero tuorum perficiasque, ut intelligat has litteras meas magno sibi usui fuisse: erit id mihi maiorem in modum gratum.

XXXVI.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

Cum Demetrio Mega mihi vetustum hospitium 1
est, familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. Ei Dolabella rogatu meo civitatem a Caesare impetravit, qua in re ego interfui; itaque nunc P. Cornelius vocatur; quumque propter quosdam sor-

Ep. 34. *avo — est .. familia —: q.* (W.). *avo; est .. f. Q.* vulgo.

didos homines, qui Caesaris beneficia vendebant, tabulam, in qua nomina civitate donatorum incisa essent, revelli iussisset, eidem Dolabellae me audiente Caesar dixit nihil esse, quod de Mega vereretur,
2 beneficium suum in eo manere. Hoc te scire volui, ut eum in civium Romanorum numero haberes, ceterisque in rebus tibi eum ita commendo, ut maiore studio neminem commendarim. Gratissimum mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intelligat meam commendationem magno *sibi* ornamento fuisse.

XXXVII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

Hippiam, Philoxeni filium, Calactinum, hospitem et necessarium meum, tibi commendo in maiorem modum: eius bona, quemadmodum ad me delata res est, publice possidentur alieno nomine contra leges Calactinorum: id si ita est, etiam sine mea commendatione ab aequitate tua res ipsa impetrare debet, ut ei subvenias; quoquo modo autem se res habet, peto a te, ut honoris mei causa eum expedias tantumque ei commodes et in hac re et in ceteris, quantum tua fides dignitasque patietur: id mihi vehementer gratum erit.

XXXVIII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

L. Bruttius, eques Romanus, adolescens omnibus rebus ornatus, in meis familiarissimis *est* meque

Ep. 36, 2. *meam c. sibi magno* (W.)? An *m. sibi c. m.* (W.)? *m. c. m.* M. Ep. 37. *Calactinorum: id ... subvenias; q.* (W.). *C. Id ... subv. Q.* vulgo.

observat diligentissime, cuius cum patre magna mihi fuit amicitia iam inde a quaestura mea Siciliensi. Omnino nunc ipse Bruttius Romae mecum est; sed tamen domum eius et rem familiarem et procuratores tibi sic commendo, ut maiore studio commendare non possim. Gratissimum mihi feceris, si curaris, ut intelligat Bruttius, id quod ei recepi, hanc meam commendationem sibi magno adiumento fuisse.

XXXIX.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

Cum familia Titurnia necessitudo mihi intercedit vetus, ex qua reliquus est M. Titurnius Rufus, qui mihi omni diligentia atque officio est tuendus; est igitur in tua potestate, ut ille in me satis sibi praesidii putet esse. Quapropter eum tibi commendo in maiorem modum et abs te peto, efficias, ut is commendationem hanc intelligat sibi magno adiumento fuisse: erit *id* mihi vehementer gratum.

XL.

Scr. Romae a. u. c. 699.

M. CICERO S. D. Q. ANCHARIO Q. F. PROCOS.

L. et C. Aurelios L. filios, quibus, et ipsis et patre eorum, viro optimo, familiarissime utor, commendo tibi maiorem in modum, adolescentes omnibus optimis artibus ornatos, meos pernecessarios, tua amicitia dignissimos. Si ulla mea apud te commendatio valuit — quod scio, multas plurimum valuisse —, haec ut valeat, rogo. Quod si eos hono-

Ep. 40. *quibus, et ipsis* (W.). *q. et i.* vulgo. — *valuit — quod scio, m. pl. val. —, haec* (W.). *val., q. scio m. pl. v., h.* vulgo.

rifice liberaliterque tractaris, et tibi gratissimos optimosque adolescentes adiunxeris et mihi gratissimum feceris.

XLI.

Scr. Romae a. u. c. 695.

CICERO CULLEOLO SAL.

1 Quae fecisti L. Lucceii causa, scire te plane volo te homini gratissimo commodasse, et quum ipsi, quae fecisti, pergrata sunt, tum Pompeius, quotiescumque me videt — videt autem saepe —, gratias tibi agit singulares; addo etiam illud, quod tibi iucundissimum esse certo scio, me ipsum ex tua erga Lucceium benignitate maxima voluptate
2 affici. Quod superest, quamquam mihi non est dubium, quin, quum antea nostra causa, nunc iam etiam tuae constantiae gratia mansurus sis in eadem ista liberalitate, tamen abs te vehementer etiam atque etiam peto, ut ea, quae initio ostendisti, deinceps fecisti, ad exitum augeri et cumulari per te velis: id et Lucceio et Pompeio valde gratum fore teque apud eos praeclare positurum confirmo et spondeo. De re publica deque his negotiis cogitationibusque nostris perscripseram ad te diligenter paucis ante diebus easque litteras dederam pueris tuis. Vale.

XLII.

Scr. Romae a. u. c. 695.

M. CICERO S. D. L. CULLEOLO PROCOS.

1 L. Lucceius meus, homo omnium gratissimus, mirificas tibi apud me gratias egit, quum diceret omnia te cumulatissime et liberalissime procuratoribus suis pollicitum esse: quum oratio tua tam ei grata fuerit, quam gratam rem ipsam existimas

fore, quum, ut spero, quae pollicitus es, feceris! Omnino ostenderunt Bullidenses sese Lucceio Pompeii arbitratu satisfacturos; sed vehementer opus 2
est nobis et voluntatem et auctoritatem et imperium tuum accedere, quod ut facias, te etiam atque etiam rogo. Illudque mihi gratissimum est, quod ita sciunt Lucceii procuratores et ita Lucceius ipse ex litteris tuis, quas ad eum misisti, intellexit, hominis nullius apud te auctoritatem aut gratiam valere plus quam meam: id ut re experiatur, iterum et saepius te rogo.

XLIII.

Scr. Romae a. u. c. 699.

M. CICERO R. GALLIO.

Etsi plurimis rebus spero fore ut perspiciam, 1
quod tamen iampridem perspicio, me a te amari, tamen nunc ea causa tibi datur, in qua facile declarare possis tuam erga me benevolentiam: L. Oppius M. f. Philomelii negotiatur, homo mihi familiaris; eum tibi unice commendo eoque magis, quod quum ipsum diligo, tum quod negotia procurat L. Egnatii Rufi, quo ego uno equite Romano familiarissime utor et qui *quum* consuetudine quotidiana, tum officiis plurimis maximisque mihi coniunctus est. Oppium igitur praesentem ut diligas, Egnatii 2
absentis rem ut tueare, aeque a te peto, ac si mea negotia essent. Velim memoriae tuae causa des litterarum aliquid, quae tibi in provincia reddantur, sed ita conscribas, ut tum, quum eas leges, facile recordari possis huius meae commendationis diligentiam: hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

Ep. 42, 1. *Bullidenses* (cdd. Regg.). *Bulliones* MB. — *facturos; sed* (W.). *f. Sed* vulgo. Ep. 43, 1. *tamen nunc ea* (cdd. vett.). *tamen mea* M. *t. ea* V., B.

XLIV.

Scr. Romae a. u. c. 699 (eodem die, quo ep. 74).

CICERO GALLIO SAL.

Etsi ex tuis et ex L. Oppii, familiarissimi *mei*, litteris cognovi te memorem commendationis meae fuisse idque pro tua summa erga me benevolentia proque nostra necessitudine minime sum admiratus, tamen etiam atque etiam tibi L. Oppium praesentem et L. Egnatii, mei familiarissimi, absentis negotia commendo. Tanta mihi cum eo necessitudo est familiaritasque, ut, si mea res esset, non magis laborarem; quapropter gratissimum mihi feceris, si curaris, ut is intelligat me a te tantum amari, quantum ipse existimo: hoc mihi gratius facere nihil potes, idque ut facias vehementer te rogo.

XLV.

Scr. Romae a. u. c. 699.

CICERO APPULEIO PROQUAESTORI.

L. Egnatio uno equite Romano [vel] familiarissime utor. Eius Anchialum servum negotiaque, quae habet in Asia, tibi commendo non minore studio, quam si meam rem commendarem; sic enim existimes velim, mihi cum eo non modo quotidianam consuetudinem summam intercedere, sed etiam officia magna et mutua nostra inter nos esse. Quamobrem etiam atque etiam a te peto, ut cures, ut intelligat me ad te satis diligenter scripsisse; nam de tua erga me voluntate non dubitabat: id ut facias, te etiam atque etiam rogo. Vale.

Ep. 44. *te veh. rogo* (W.)? Ep. 45. [*vel*] *famil.* (Crat.). *vel f.* vulgo. — *meam rem* (W.). *r. m.* vulgo. — *magna et multa n.* (W.)? — *ut is intelligat* (N.)?

XLVI.

Scr. Romae a. u. c. 699.

CICERO APPULEIO SAL.

L. Nostius Zoilus est coheres meus, heres autem patroni sui: ea re utrumque scripsi, ut et mihi cum illo causam amicitiae scires esse et hominem probum existimares, qui patroni iudicio ornatus esset. Eum tibi igitur sic commendo, ut unum ex nostra domo: valde mihi gratum erit, si curaris, ut intelligat hanc commendationem sibi apud te magno adiumento fuisse.

XLVII.

Scr. a. u. c. 703.

CICERO SILIO SAL.

Quid ego tibi commendem eum, quem tu ipse diligis? sed tamen, ut scires eum a me non diligi solum, verum etiam amari, ob eam rem tibi haec scribo: omnium tuorum officiorum, quae et multa et magna sunt, mihi gratissimum fuerit, si ita tractaris Egnatium, ut sentiat et se a me et me a te amari; hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Illa nostra scilicet ceciderunt: utamur igitur vulgari consolatione: „quid, si hoc melius?" Sed haec coram: tu fac, quod facis, ut me ames teque amari a me scias.

XLVIII.

Scr. anno incerto (post 704).

M. CICERO C. SEXTILIO RUFO QUAESTORI SAL. D.

Omnes tibi commendo Cyprios, sed magis Paphios, quibus tu quaecumque commodaris, erunt

Ep. 46. *sui: ea ... esset. Eum ... domo: v.* (W.). *sui. Ea ... esset: eum ... domo. V.* vulgo.

mihi gratissima, eoque facio libentius, ut eos tibi commendem, quod et tuae laudi, cuius ego fautor sum, conducere arbitror, quum primus in eam insulam quaestor veneris, ea te instituere, quae sequantur alii, quod, ut spero, facilius consequere, si et P. Lentuli, necessarii tui, legem et ea, quae a me constituta sunt, sequi volueris, quam rem tibi confido magnae laudi fore.

XLIX.

Scr. anno incerto.

CICERO CURIO PROCOS

Q. Pompeius Sex. f. multis et veteribus causis necessitudinis mihi coniunctus est: is, quum antea meis commendationibus et rem et gratiam et auctoritatem suam tueri consuerit, nunc profecto, te provinciam obtinente, meis litteris assequi debet, ut nemini se intelligat commendatiorem umquam fuisse. Quamobrem a te maiorem in modum peto, ut, quum omnes meos aeque ac tuos observare pro necessitudine nostra debeas, hunc in primis ita in tuam fidem recipias, ut ipse intelligat nullam rem sibi maiori usui aut ornamento quam meam commendationem esse potuisse. Vale.

L.

Scr. Romae ineunte mense Ianuario a. u. c. 710.

CICERO S. D. ACILIO.

1 Sumpsi hoc mihi pro tua in me observantia, quam penitus perspexi, quamdiu Brundisii fuimus, ut ad te familiariter et quasi pro meo iure scribe-

Ep. 48. *quod et tuae* (M., vulgo). *q. t.* L., B. *quod* [*et*] *t.* (W.)? — *alii, quod* (W.). *a.; quae* M., vulgo. Ep. 50. *ACILIO* (Lallemand.). *AVCTO* M., vulgo. *AVCIO* ind. M.

rem, si quae res esset, de qua valde laborarem. M'. Curius, qui Patris negotiatur, ita mihi familiaris est, ut nihil possit esse coniunctius: multa illius in me officia, multa in illum mea, quodque maximum est, summus inter nos amor et mutuus.
Quae quum ita sint, si ullam in amicitia mea spem 2
habes, si ea, quae in me officia et studia Brundisii contulisti, vis mihi etiam gratiora efficere — quamquam sunt gratissima —, si me a tuis omnibus amari vides, hoc mihi da atque largire, ut M'. Curium sartum et tectum, ut aiunt, ab omnique incommodo, detrimento, molestia sincerum integrumque conserves. Et ipse spondeo et omnes hoc tibi tui pro me recipient, ex mea amicitia et ex tuo in me officio maximum te fructum summamque voluptatem esse capturum. Vale.

LI.

Scr. anno incerto.

M. CICERO P. CAESIO S. D.

P. Messienum, equitem Romanum omnibus rebus ornatum meumque perfamiliarem, tibi commendo ea commendatione, quae potest esse diligentissima: peto a te et pro nostra et pro paterna amicitia, ut eum in tuam fidem recipias eiusque rem famamque tueare: virum bonum tuaque amicitia dignum tibi adiunxeris mihique gratissimum feceris.

LII.

Scr. anno incerto.

CICERO REGI SAL.

A. Licinius Aristoteles Melitensis antiquissimus est hospes meus et praeterea coniunctus magno usu

Ep. 51. *Romanum omnibus* (W.). *R., o.* vulgo. Ep. 52. *coniunctus mihi magno* (W.; *mihi c. m.* L.)?

familiaritatis: haec quum ita sint, non dubito, quin tibi satis commendatus sit; etenim ex multis cognosco meam commendationem plurimum apud te valere. Hunc ego a Caesare liberavi; frequens enim fuerat nobiscum, atque etiam diutius in causa est quam nos commoratus, quo melius te de eo existimaturum arbitror; fac igitur, mi Rex, ut intelligat has sibi litteras plurimum profuisse.

LIII.

Scr. in Cilicia a. u. c. 703.

CICERO THERMO PROPR. SAL.

1 L. Genucilio Curvo iampridem utor familiarissime, optimo viro et homine gratissimo. Eum tibi penitus commendo atque trado: primum, ut omnibus in rebus ei commodes, quoad fides tua dignitasque patietur; patietur autem in omnibus, nihil enim abs te umquam, quod sit alienum tuis aut
2 etiam suis moribus, postulabit; praecipue autem tibi commendo negotia eius, quae sunt in Hellesponto, primum, ut obtineat id iuris in agris, quod ei Pariana civitas decrevit et dedit et quod semper obtinuit sine ulla controversia, deinde, si quid habebit cum aliquo Hellespontio controversiae, ut in illam *διοίκησιν* reiicias. Sed non mihi videor, quum tibi totum hominem diligentissime commendarim, singulas ad te eius causas perscribere debere. Summa illa est: quidquid officii, beneficii, honoris in Genucilium contuleris, id te existimabo in me ipsum atque in rem meam contulisse.

LIV.

Scr. Laodiceae mense Martio a. u. c. 704.

CICERO THERMO PROPR. SAL.

Quum multa mihi grata sunt, quae tu adductus mea commendatione fecisti, tum in primis, quod

M. Marcilium, amici atque interpretis mei filium, liberalissime tractavisti; venit enim Laodiceam et tibi apud me mihique propter te gratias maximas egit. Quare, quod reliquum est, a te peto, quoniam apud gratos homines beneficium ponis, ut eo libentius iis commodes operamque des, quoad fides tua patietur, ut socrus adolescentis rea ne fiat. Ego quum antea studiose commendabam Marcilium, tum multo nunc studiosius, quod in longa apparitione singularem et prope incredibilem patris Marcilii fidem, abstinentiam modestiamque cognovi.

LV.

Scr. in Cilicia exeunte mense Decembri a. u. c. 703.

CICERO THERMO PROPR. SAL.

Etsi mihi videor intellexisse, quum tecum Ephesi 1
de re M. Anneii, legati mei, locutus sum, te ipsius causa vehementer omnia velle, tamen et M. Anneium tanti facio, ut mihi nihil putem praetermittendum, quod illius intersit, et me a te tanti fieri puto, ut non dubitem, quin ad tuam voluntatem magnus cumulus accedat commendationis meae; nam, quum iam diu diligerem M. Anneium deque eo sic existimarem, ut res declarat, qui ultro ei detulerim legationem, quum multis petentibus denegassem, tum vero, posteaquam mecum in bello atque in re militari fuit, tantam in eo virtutem, prudentiam, fidem tantamque erga me benevolentiam cognovi, ut hominem neminem pluris faciam. Eum cum Sardianis habere controversiam scis: causam tibi exposuimus Ephesi, quam tu tamen coram facilius meliusque cognosces. De reliquo mihi me- 2
hercule diu dubium fuit, quid ad te potissimum scriberem; ius enim quemadmodum dicas, clarum

Ep. 55, 2. *scriberem; ius ... est, nobis ... dicere; sed* (W.). *s.: ius ... est; n. .. dicere. Sed* B.

et magna cum tua laude notum est, nobis autem in hac causa nihil aliud opus est nisi te ius instituto tuo dicere; sed tamen, quum me non fugiat, quanta sit in praetore auctoritas, praesertim ista integritate, gravitate, clementia, qua te esse inter omnes constat, peto abs te pro nostra coniunctissima necessitudine plurimisque officiis paribus ac mutuis, ut voluntate, auctoritate, studio tuo perficias, ut M. Anneius intelligat te et sibi amicum esse, quod non dubitat — saepe enim mecum locutus est —, et multo amiciorem his meis litteris esse factum. In tuo toto imperio atque provincia nihil est, quod mihi gratius facere possis; nam, apud ipsum, gratissimum hominem atque optimum virum, quam bene positurus sis studium tuum atque officium, dubitare te non existimo.

LVI.

Scr. in Cilicia a. u. c. 703.

CICERO THERMO PROPR. SAL.

1 Cluvius Puteolanus valde me observat valdeque est mihi familiaris: is ita sibi persuadet, quod in tua provincia negotii habeat, nisi te provinciam obtinente meis commendationibus confecerit, id se in perditis et desperatis habiturum; nunc, quoniam mihi ab amico officiosissimo tantum oneris imponitur, ego quoque tibi imponam pro tuis in me summis officiis, ita tamen, ut tibi nolim molestus esse. *Μυλασεῖς* et *Ἀλαβανδεῖς* pecuniam Cluvio debent: dixerat mihi Euthydemus, quum Ephesi essem, se curaturum, ut ecdici Mylasii Romam mitterentur; id factum non est: legatos audio missos

Ep. 55, 2. *possis; nam, apud ipsum, gr. .. virum, q.* (W.). *p.: nam a. i. gr. .. virum, q.* B. Ep. 56, 1. *Μυλασεῖς et Ἀλαβανδεῖς* (W. ex Or. conj.). *Mylasis et Alabandis* MB.

esse, sed malo ecdicos, ut aliquid confici possit; quare peto a te, ut et eos et Ἀλαβανδεῖς iubeas ecdicos Romam mittere. Praeterea Philocles Ala- 2
bandensis ὑποθήκας Cluvio dedit: eae commissae sunt; velim cures, ut aut de hypothecis decedat easque procuratoribus Cluvii tradat aut pecuniam solvat. Praeterea Heracleotae et Bargylietae, qui item debent, aut pecuniam solvant aut fructibus suis satisfaciant. Caunii praeterea debent, sed aiunt 3
se depositam pecuniam habuisse: id velim cognoscas et, si intellexeris eos neque ex edicto neque ex decreto depositam habuisse, des operam, ut usurae Cluvio instituto tuo conserventur. His de rebus eo magis laboro, quod agitur res Cn. Pompeii etiam, nostri necessarii, et quod is magis etiam mihi laborare videtur quam ipse Cluvius, cui satisfactum esse a nobis valde volo. His de rebus te vehementer etiam atque etiam rogo.

LVII.

Scr. Laodiceae mense Martio a. u. c. 794.

CICERO THERMO PROPR. SAL.

Quo magis quotidie ex litteris nuntiisque bel- 1
lum magnum esse in Syria cognosco, eo vehementius a te pro nostra necessitudine contendo, ut mihi M. Anneium legatum primo quoque tempore remittas; nam eius opera, consilio, scientia rei militaris vel maxime intelligo me et rem publicam adiuvari posse. Quod nisi tanta res eius ageretur, nec ipse adduci potuisset, ut a me discederet, neque ego, ut eum a me dimitterem. Ego in Ciliciam proficisci cogito circiter K. Mai.: ante eam diem M.

Ep. 56, 1. Ἀλαβανδεῖς (Or.). *Alabandis* M., vulgo. 2. *sunt; velim ... solvat. Praet.* (vulgo.). *sunt. Velim ... s., pr.* B.

2 Anneius ad me redeat oportet. Illud, quod tecum et coram et per litteras diligentissime egi, id et nunc etiam atque etiam rogo, curae tibi sit, ut suum negotium, quod habet cum populo Sardiano, pro causae veritate et pro sua dignitate conficiat. Intellexi ex tua oratione, quum tecum Ephesi locutus sum, te ipsius M. Anneii causa omnia velle; sed tamen sic velim existimes, te mihi nihil gratius facere posse quam si intellexero per te illum suum negotium ex sententia confecisse, idque quam primum ut efficias te etiam atque etiam rogo.

LVIII.

Scr. in provincia mense Februario a. u. c. 704.

M. CICERO C. TITIO L. F. RUFO PR. URB. SAL.

L. Custidius est tribulis et municeps et familiaris meus: is causam habet, quam causam ad te deferet. Commendo tibi hominem, sicut tua fides et meus pudor postulat, tantum, ut faciles ad te aditus habeat; quae aequa postulabit, ut libente te impetret sentiatque meam sibi amicitiam, etiam quum longissime absim, prodesse, in primis apud te.

LIX.

Scr. Laodiceae mense Februario (eodem die, quo 58) a. u. c. 704.

M. CICERO C. CURTIO PEDUCAEANO PR. SAL.

M. Fadium unice diligo summaque mihi cum eo consuetudo et familiaritas est pervetus. In eius controversiis quid decernas, a te non peto — servabis, ut tua fides et dignitas postulat, edictum et institutum tuum —, sed, ut quam facillimos ad te

Ep. 57, 2. *egi, id et nunc* (M.). *egi, te nunc* B. (*e., id te* L.). — *illum suum neg.* (W.). *i. ipsum n.* M., vulgo.

aditus habeat, quae erunt aequa, libente te impetret, ut meam amicitiam sibi, etiam quum procul absim, prodesse sentiat, praesertim apud te: hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

LX.

Scr. Romae anno incerto (698?)

M. CICERO C. MUNATIO C. F. SAL.

L. Livineius Trypho est omnino L. Reguli, fa- 1
miliarissimi mei, libertus, cuius calamitas etiam officiosiorem me facit in illum — nam benevolentior, quam semper fui, esse non possum —; sed ego libertum eius per se ipsum diligo; summa enim eius erga me officia exstiterunt iis nostris temporibus, quibus facillime benevolentiam hominum et
fidem perspicere potui. Eum tibi ita commendo, 2
ut homines grati et memores bene meritos de se commendare debent. Pergratum mihi feceris, si ille intellexerit se, quod pro salute mea multa pericula adierit, saepe hieme summa navigarit, pro tua erga me benevolentia gratum etiam tibi fecisse.

LXI.

Scr. in Cilicia a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

T. Pinnio familiarissime me usum esse scire te arbitror, quod quidem ille testamento declaravit, qui me quum tutorem, tum etiam secundum heredem instituerit. Eius filio *mei* mire studioso et erudito et modesto pecuniam Nicaeenses grandem debent, ad sestertium octogies, et, ut audio, in primis

Ep. 59. *apud te: hoc* (vulgo). *a. te, hoc* B. Ep. 60, 1. *illum — nam ... possum —; sed* (W.). *i.; nam ... p. Sed* vulgo. — *fac. benevolentiam* (W.). *f.* [*bonam*] *b.* Klotz., B.

ei volunt solvere. Pergratum igitur mihi feceris, quoniam non modo reliqui tutores, qui sciunt, quanti me facias, sed etiam puer ipse sibi persuasit te omnia mea causa facturum esse, si dederis operam, quoad tua fides dignitasque patietur, ut quam plurimum pecuniae Pinnio solvatur Nicaeensium nomine.

LXII.

Scr. in Cilicia exeunte anno u. c. 703.

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

Et in Atilii negotio te amavi — quum enim sero venissem, tamen honestum equitem Romanum beneficio tuo conservavi —, et mehercule semper sic in animo habui, te in meo aere esse propter Lamiae nostri coniunctionem et singularem necessitudinem. Itaque primum tibi ago gratias, quod me omni molestia liberasti; deinde impudentia prosequor, sed idem sarciam — te enim semper sic colam et tuebor ut quem diligentissime —: Quintum fratrem meum, si me diligis, eo numero cura ut habeas, quo me: ita magnum beneficium tuum magno cumulo auxeris.

LXIII.

Scr. Laodiceae mense Februario a. u. c. 704.

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

1 Non putavi fieri posse, ut mihi verba deessent, sed tamen in M. Laenio commendando deerunt; itaque rem tibi exponam paucis verbis, † sed tamen, ut plane perspicere possis voluntatem meam.

Ep. 61. *plurimum pecuniae* (M.). *primum pecunia* edd. vett., B. Ep. 62. *liberasti* (Ern.). *liberas* M., vulgo. — *lib.; deinde . . . sarciam — te . . . dil. —: Q.* (W.). *lib., d. . . s.; te . . . diligentissime. Q.* B. Ep. 63, 1. † *sed tamen, ut* (W.). B. sine † *sic t., ut* (Bengel.) aut *ita t., ut* (L.).

Incredibile est, quanti faciamus et ego et frater meus, qui mihi carissimus est, M. Laenium: id fit quum plurimis eius officiis, tum summa probitate et singulari modestia. Eum ego a me invitissimus dimisi quum propter familiaritatem et consuetudinis suavitatem, tum quod consilio eius fideli ac bono libenter utebar. Sed vereor, ne iam superesse mihi 2
verba putes, quae dixeram defutura: commendo tibi hominem sic, ut intelligis me *eum, de* quo ea supra scripserim, debere commendare, a teque vehementer etiam atque etiam peto, ut, quod habet in tua provincia negotii, expedias, quod tibi videbitur rectum esse, ipsi dicas. Hominem facillimum liberalissimumque cognosces; itaque te rogo, ut eum solutum, liberum, confectis eius negotiis per te, quam primum ad me remittas: id mihi fratrique meo gratissimum feceris.

LXIV.

Scr. in Cilicia exeunte anno u. c. 703

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

Nero meus mirificas apud me tibi gratias egit, 1
prorsus incredibiles, ut nullum honorem sibi haberi potuisse diceret, qui a te praetermissus esset. Magnum fructum ex ipso capies, nihil est enim illo adolescente gratius; sed mehercule mihi quoque gratissimum fecisti, pluris enim ex omni nobilitate neminem facio. Itaque, si ea feceris, quae ille per me tecum agi voluit, gratissimum mihi feceris: primum de Pausania Alabandensi, sustentes rem, dum Nero veniat — vehementer eius causa cupere eum intellexi; itaque hoc valde te rogo —; deinde

Ep. 63, 2. *me eum, de quo* (L.). *me, de quo* (edd. vett.) vulgo. *me quo* M. Ep. 64, 1. *gratius; sed* (W.). *gr. Sed* vulgo. — *Alabandensi, sust.* (Or.). *A. s.* B.

Nysaeos, quos Nero in primis habet necessarios diligentissimeque tuetur ac defendit, habeas tibi commendatissimos, ut intelligat illa civitas sibi in Neronis patrocinio summum esse praesidium. Strabonem Servilium tibi saepe commendavi; nunc eo facio id impensius, quod eius causam Nero suscepit. Tantum a te petimus, ut *tu* agas eam rem, ne relinquas hominem innocentem ad alicuius tui dissimilis quaestum: id quum gratum mihi erit, tum etiam existimabo te humanitate tua esse usum.
2 Summa huius epistolae haec est, ut ornes omnibus rebus Neronem, sicuti instituisti atque fecisti. Magnum theatrum habet ista provincia, non ut haec nostra, *ad* adolescentis nobilis, ingeniosi, abstinentis commendationem atque gloriam; quare, si te fautore usus erit, sicuti profecto et utetur et usus est, amplissimas clientelas acceptas a maioribus confirmare poterit et beneficiis suis obligare. Hoc in genere si eum adiuveris eo studio, quo ostendisti, apud ipsum praeclarissime posueris, sed mihi etiam gratissimum feceris.

LXV.

Scr. in Cilicia exeunte anno u. c. 703.

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

1 Cum P. Terentio Hispone, qui operas in scriptura pro magistro dat, mihi summa familiaritas consuetudoque est, multaque et magna inter nos officia paria et mutua intercedunt: eius summa existimatio agitur in eo, ut pactiones cum civitatibus reliquis conficiat. Non me praeterit nos eam

Ep. 64, 1. *rem, ne* (M.). *rem neu* Klotz., B. 2. *prov., non ut h. nostra, ad* (W.). *ad* om. M. *prov., non item h. n., ad* (W.)? An *prov., non, ut h. n., * ad,* ut exciderit *angustum* simileve aliquid (W.)? *pr.* [*non .. nostra*] *ad.* Ern., B. — *posueris, sed* (M.). *p. et* Or., B.

rem Ephesi expertos esse neque ab Ephesiis ullo modo impetrare potuisse; sed, quoniam, quemadmodum omnes existimant et ego intelligo, tua quum summa integritate, tum singulari humanitate et mansuetudine consecutus es, ut libentissimis Graecis nutu, quod velis, consequare, peto a te in maiorem modum, ut honoris mei causa hac laude Hisponem affici velis. Praeterea cum sociis scri- 2
pturae mihi summa necessitudo est, non solum ob eam causam, quod ea societas universa in mea fide est, sed etiam quod plerisque sociis utor familiarissime. Ita et Hisponem meum per me ornaris et societatem mihi coniunctiorem feceris tuque ipse et ex huius observantia, gratissimi hominis, et ex sociorum gratia, hominum amplissimorum, maximum fructum capies et me summo beneficio affeceris. Sic enim velim existimes, in tota tua provincia omnique isto imperio nihil esse, quod mihi gratius facere possis.

LXVI.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO P. SERVILIO SAL.

A. Caecinam, maxime proprium clientem fami- 1
liae vestrae, non commendarem tibi, quum scirem, qua fide in tuos, qua clementia in calamitosos soleres esse, nisi me et patris eius, quo sum familiarissime usus, memoria et huius fortuna ita moveret, ut hominis omnibus mecum studiis officiisque coniunctissimi movere debebat: *nunc* a te hoc omni contentione peto, sic, ut maiore cura, maiore animi labore petere non possim, ut ad ea, quae tua sponte sine cuiusquam commendatione faceres in hominem

Ep. 65, 2. *in tota tua* (Kleyn., W.). *ex t. t.* M. *t. t.* B.
Ep. 66, 1. *debebat: nunc a te* (W.). *d. A te* M., vulgo.

tantum et talem calamitosum, aliquem afferant cumulum meae litterae, quo studiosius eum, quibus-
2 cumque rebus possis, iuves. Quod si Romae fuisses, etiam salutem A. Caecinae essemus, ut opinio mea fert, per te consecuti, de qua tamen magnam spem habemus, freti clementia collegae tui: nunc, quoniam tuam iustitiam secutus tutissimum sibi portum provinciam istam duxit esse, etiam atque etiam te rogo atque oro, ut eum et in reliquiis veteris negotiationis colligendis iuves et ceteris rebus tegas atque tueare: hoc mihi gratius facere nihil potes.

LXVII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO P. SERVILIO PROPR. SAL.

1 Ex provincia mea Ciliciensi, cui scis τρεῖς διοικήσεις Asiaticas attributas fuisse, nullo sum familiarius usus quam Androne, Artemonis filio, Laodicensi, eumque habui in ea civitate quum hospitem, tum vehementer ad meae vitae rationem et consuetudinem accommodatum, quem quidem multo etiam pluris, posteaquam decessi, facere coepi, quod multis rebus expertus sum gratum hominem meique memorem. Itaque eum Romae libentissime vidi; non te enim fugit, qui plurimis in ista provincia
2 benigne fecisti, quam múlti grati reperíantur. Haec propterea scripsi, ut et me non sine causa laborare intelligeres et tu ipse eum dignum hospitio tuo iudicares. Feceris igitur mihi gratissimum, si ei declararis, quanti me facias, id est, si receperis eum in fidem tuam et, quibuscumque rebus honeste ac sine molestia tua poteris, adiuveris: hoc mihi erit vehementer gratum, idque ut facias te etiam atque etiam rogo.

Ep. 66, 1. *calamitosum* M., vulgo. [*cal.*] Kleyn., B.
Ep. 67, 1. *Laodiceensi* (W.)?

LXVIII.

Scr. Romae mense Septembri a. u. c. 708.

M. TULLIUS CICERO P. SERVILIO ISAURICO PROCOS. COLLEGAE SAL. PLURIMAM.

Gratae mihi vehementer tuae litterae fuerunt, 1
ex quibus cognovi cursus navigationem tuarum; significabas enim memoriam tuam nostrae necessitudinis, qua mihi nihil poterat esse iucundius. Quod reliquum est, multo etiam erit gratius, si ad me de re publica, id est de statu provinciae, de institutis tuis, familiariter scribes; quae quamquam ex multis pro tua claritate audiam, tamen libentissime ex tuis litteris cognoscam. Ego ad te, de re publica 2
summa quid sentiam, non saepe scribam propter periculum eiusmodi litterarum; quid agatur autem, scribam saepius. Sperare tamen videor Caesari, collegae nostro, fore curae et esse, ut habeamus aliquam rem publicam, cuius consiliis magni referebat te interesse; sed, si tibi utilius est, id est gloriosius, Asiae praeesse et istam partem rei publicae male affectam tueri, mihi quoque idem, quod tibi et laudi tuae profuturum est, optatius debet esse. Ego, quae ad tuam dignitatem pertinere ar- 3
bitrabor, summo studio diligentiaque curabo, in primisque tuebor omni observantia clarissimum virum, patrem tuum, quod et pro vetustate necessitudinis et pro beneficiis vestris et pro dignitate ipsius facere debeo.

Ep. 68, 1. *tuis, familiariter* (W.). *t. f.* vulgo. 2. *de re publica* (M.). *de rei publicae* Crat., B.

LXIX.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO P. SERVILIO COLLEGAE SAL. PLURIMAM.

1 C. Curtius Mithres est ille quidem, ut scis, libertus Postumi, familiarissimi mei, sed me colit et observat aeque atque illum ipsum patronum suum. Apud eum ego sic Ephesi fui, quotiescumque fui, tamquam domi meae, multaque acciderunt, in quibus et benevolentiam eius erga me experirer et fidem. Itaque, si quid aut mihi aut meorum cuipiam in Asia opus est, ad hunc scribere consuevi, huius quum opera et fide, tum domo et re uti tamquam mea. Haec ad te eo pluribus scripsi, ut intelligeres me non † vulgare nec ambitiose, sed ut pro homine intimo ac mihi pernecessario scribere.
2 Peto igitur a te, ut in ea controversia, quam habet de fundo cum quodam Colophonio, et in ceteris rebus, quantum fides tua patietur quantumque tuo commodo poteris, tantum ei honoris mei causa commodes, etsi, ut eius modestiam cognovi, gravis tibi nulla in re erit: si et mea commendatione et sua probitate assecutus erit, ut de se bene existimes, omnia se adeptum arbitrabitur. Ut igitur eum recipias in fidem habeasque in numero tuorum, te vehementer etiam atque etiam rogo: ego, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo.

Ep. 69, 1. *vulgari more nec* (Klotz.) aut *v. commendatione nec* (W.) *aut vulgarem in modum nec* (W.). 2. *in fidem tuam h.* (L.)?

LXX.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO P. SERVILIO COLLEGAE SAL. PLUR.

Quia non est obscura tua in me benevolentia, fit, ut multi per me tibi velint commendari; ego autem tribuo nonnumquam in vulgus, sed plerumque necessariis, ut hoc tempore; nam, cum T. Ampio Balbo mihi summa familiaritas necessitudoque est: eius libertum, T. Ampium Menandrum, hominem frugi et modestum, et patrono et nobis vehementer probatum, tibi commendo maiorem in modum. Vehementer mihi gratum feceris, si, quibuscumque rebus sine tua molestia poteris, ei commodaris: quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

LXXI.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. P. SERVILIO COLLEGAE.

Multos tibi commendem necesse est, quoniam omnibus nota nostra necessitudo est tuaque erga me benevolentia; sed tamen, etsi omnium causa, quos commendo, velle debeo, tamen cum omnibus non eadem mihi causa est. T. Agusius et comes meus fuit illo miserrimo tempore et omnium itinerum, navigationum, laborum, periculorum meorum socius, neque hoc tempore discessisset a me, nisi ego ei permisissem: quare sic tibi eum commendo, ut unum de meis domesticis et maxime necessariis. Pergratum mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intelligat hanc commendationem sibi magno usui atque adiumento fuisse.

Ep. 70. *benev., fit.* (W.). *b., sic fit* M., vulgo. — *autem id tribuo* (W.)? Ep. 71. *magno usui* (M2). *m. usu* M1, B.

LXXII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO P. SERVILIO COLLEGAE SAL.

1 Caerelliae, necessariae meae, rem, nomina, possessiones Asiaticas commendavi tibi praesens in hortis tuis quam potui diligentissime, tuque mihi pro tua consuetudine proque tuis in me perpetuis maximisque officiis omnia te facturum liberalissime recepisti: meminisse te id spero — scio enim solere —; sed tamen Caerelliae procuratores scripserunt te propter magnitudinem provinciae multitudinemque negotiorum etiam atque etiam esse
2 commonefaciendum. Peto igitur, ut memineris te omnia, quae tua fides pateretur, mihi cumulate recepisse. Equidem existimo habere te magnam facultatem — sed hoc tui est consilii et iudicii — ex eo senatus consulto, quod in heredes C. Vennonii factum est, Caerelliae commodandi: id senatus consultum tu interpretabere pro tua sapientia; scio enim eius ordinis auctoritatem semper apud te magni fuisse. Quod reliquum est, sic velim existimes, quibuscumque rebus Caerelliae benigne feceris, mihi te gratissimum esse facturum.

LXXIII.

Scr. Romae a. u. c. 700.

M. CICERO Q. PHILIPPO PROCOS. SAL.

1 Gratulor tibi, quod ex provincia salvum te ad tuos recepisti, incolumi fama et re publica. Quod

Ep. 72, 1. *recepisti: mem. .. spero — scio e. solere —; sed* (W.). *rec. M. .. sp.; s. e. s. Sed* vulgo. 2. *commodandi: id* (W.). *c. Id.* vulgo.

si Romae *, te vidissem coramque gratias egissem, quod tibi L. Egnatius, familiarissimus meus, absens, L. Oppius praesens curae fuisset. Cum Antipatro 2
Derbete mihi non solum hospitium, verum etiam summa familiaritas intercedit: ei te vehementer suscensuisse audivi et moleste tuli. De re nihil possum iudicare, nisi illud mihi persuadeo, te, talem virum, nihil temere fecisse; *a* te autem pro vetere nostra necessitudine etiam atque etiam peto, ut eius filios, qui in tua potestate sunt, mihi potissimum condones, nisi quid existimas in ea re violari existimationem tuam: quod ego si arbitrarer, numquam te rogarem mihique tua fama multo antiquior esset, quam illa necessitudo est; sed mihi ita persuadeo — potest fieri, ut fallar —, eam rem laudi tibi potius quam vituperationi fore. Quid fieri possit et quid mea causa facere possis — nam, quin velis, non dubito —, velim, si tibi grave non erit, certiorem me facias.

LXXIV.

Scr. Romae a. u. c. 699.

M. CICERO Q. PHILIPPO PROCOS. SAL.

Etsi non dubito pro tua in me observantia proque nostra necessitudine, quin commendationem meam memoria teneas, tamen etiam atque etiam eundem tibi L. Oppium, familiarem meum, praesentem et L. Egnatii, familiarissimi mei, absentis negotia commendo. Tanta mihi cum eo necessitudo est familiaritasque, ut, si mea res esset, non magis laborarem; quapropter gratissimum mihi

Ep. 73, 1. *Romae *, te vidissem coramque gr.* (MW.). *R. esses, te vid. coramque gr.* (W.)? *Romae te vid., coram gr.* L., B. Ep. 74. *Oppium, f. meum, pr. et L. E., f. mei, abs.* (W.). *O. f. m. pr. et L. E. f. m. abs.* B.

feceris, si curaris, ut is intelligat me a te tantum amari, quantum ipse existimo: hoc mihi gratius facere nihil potes, idque ut facias te vehementer rogo.

LXXV.

Scr. Romae a. u. c. 701.

M. CICERO T. TITIO T. F. LEG. S. D.

1 Etsi non dubito, quin apud te mea commendatio prima satis valeat, tamen obsequor homini familiarissimo, C. Avianio Flacco, cuius causa omnia quum cupio, tum mehercule etiam debeo: de quo et praesens tecum egi diligenter, quum tu mihi humanissime respondisti, et scripsi ad te accurate antea, sed putat interesse sua me ad te quam saepissime scribere; quare velim mihi ignoscas, si illius voluntati obtemperans minus videbor neminisse con-
2 stantiae tuae: a te idem illud peto, ut et de loco, quo deportet frumentum, et de tempore Avianio commodes, quorum utrumque per eundem me obtinuit triennium, dum Pompeius isti negotio praefuit. Summa est, in quo mihi gratissimum facere possis, si curaris, ut Avianius, quoniam se a me amari putat, me a te amari sciat: erit id mihi pergratum.

LXXVI.

Scr. anno incerto.

M. CICERO ·IIII· VIRIS ET DECURIONIBUS S. D.

1 Tantae mihi cum Q. Hippio causae necessitudinis sunt, ut nihil possit esse coniunctius, quam nos inter nos sumus; quod nisi ita esset, uterer mea consuetudine, ut vobis nulla in re molestus essem;

Ep. 75, 2. *tuae: a te* (W.). *t. A te* vulgo. — *ut et de loco* (L.). *ut de l.* M. vulgo.

etenim vos mihi optimi testes estis, quum mihi persuasum esset nihil esse, quod a vobis impetrare non possem, numquam me tamen gravem vobis esse voluisse. Vehementer igitur vos etiam atque etiam 2
rogo, ut honoris mei causa liberalissime C. Valgium Hippianum tractetis remque cum eo conficiatis, ut, quam possessionem habet in agro Fregellano *a* vobis emptam, eam liberam et immunem habere possit: id si a vobis impetraro, summo me beneficio vestro affectum arbitrabor.

LXXVII.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. P. SULPICIO IMPERATORI.

Quum his temporibus non sane in senatum ven- 1
titarem, tamen, ut tuas litteras legi, non existimavi me salvo iure nostrae veteris amicitiae multorumque inter nos officiorum facere posse, ut honori tuo deessem; itaque affui supplicationemque tibi libenter decrevi, nec reliquo tempore ullo aut rei aut existimationi aut dignitati tuae deero. Atque, hoc ut tui necessarii sciant, hoc me animo erga te esse, velim facias eos per litteras certiores, ut, si quid tibi opus sit, ne dubitent mihi iure suo denuntiare.
M. Bolanum, virum bonum et fortem et omnibus 2
rebus ornatum meumque veterem amicum, tibi magno opere commendo. Pergratum mihi feceris, si curaris, ut is intelligat, hanc commendationem sibi magno adiumento fuisse, ipsumque virum optimum gratissimumque cognosces: promitto tibi te ex eius amicitia magnam voluptatem esse capturum. Praeterea a te peto in maiorem modum pro nostra amicitia et pro tuo perpetuo in me studio, ut in hac re etiam elabores: Dionysius, servus meus, qui meam *βιβλιοθήκην* multorum nummorum tractavit, quum

Ep. 77, 3. *βιβλιοθήκην* (Or.). *bibliothecen* MB.

multos libros surripuisset nec se impune laturum putaret, aufugit. Is est in provincia tua: eum et M. Bolanus, *meus* familiaris, et multi alii Naronae viderunt, sed, quum se a me manumissum esse diceret, crediderunt. Hunc tu si mihi restituendum curaris, non possum dicere, quam mihi gratum futurum sit: res ipsa parva, sed animi mei dolor magnus est. Ubi sit et quid fieri possit, Bolanus te docebit: ego si hominem per te recuperaro, summo me a te beneficio affectum arbitrabor.

LXXVIII.

Scr. Romae ineunte anno u. c. 708.

M. CICERO *A.* ALLIENO SAL.

1 Democritus Sicyonius non solum hospes meus est, sed etiam, quod non multis contigit, Graecis praesertim, valde familiaris; est enim in eo summo probitas, summa virtus, summa in hospites liberalitas et observantia, meque praeter ceteros et colit et observat et diligit: eum tu non modo suorum civium, verum paene Achaiae principem cognosces.
2 Huic ego tantummodo aditum ad tuam cognitionem patefacio et munio: cognitum per te ipsum, quae tua natura est, dignum tua amicitia atque hospitio iudicabis. Peto igitur a te, ut his litteris lectis recipias eum in tuam fidem, polliceare omnia te facturum mea causa; de reliquo, si, id quod confido fore, dignum eum tua amicitia hospitioque cognoveris, peto, ut eum complectare, diligas, in tuis habeas: erit id mihi maiorem in modum gratum. Vale.

Ep. 77. 3. *Bolanus, f. meus* (W.)? *meus* om. M.

LXXIX.

Scr. Romae ineunte anno u. c. 708.

M. CICERO S. D. *A.* ALLIENO PROCOS.

Et te scire arbitror, quanti fecerim C. Avianium Flaccum, et ego ex ipso audiveram, optimo et gratissimo homine, quam a te liberaliter esset tractatus. Eius filios dignissimos illo patre meosque necessarios, quos ego unice diligo, commendo tibi sic, ut maiore studio nullos commendare possim. C. Avianius in Sicilia est; Marcus est nobiscum: ut illius dignitatem praesentis ornes, rem utriusque defendas, te rogo. Hoc mihi gratius in ista provincia facere nihil potes, idque ut facias te vehementer etiam atque etiam rogo.

LIBER QUARTUS DECIMUS.

AD TERENTIAM UXOREM.

I.

Scr. Dyrrhachii a. d. VI. Kal. Decembres a. u. c. 696.

TULLIUS TERENTIAE SUAE, TULLIOLAE SUAE, CICERONI SUO SALUTEM DICIT.

1 Et litteris multorum et sermone omnium perfertur ad me incredibilem tuam virtutem et fortitudinem esse teque nec animi neque corporis laboribus defatigari. Me miserum! te ista virtute, fide, probitate, humanitate in tantas aerumnas propter me incidisse, Tulliolamque nostram, ex quo patre tantas voluptates capiebat, ex eo tantos percipere luctus! Nam quid ego de Cicerone dicam? qui quum primum sapere coepít, acerbissimos dolores miseriasque percepit. Quae si, tu ut scribis, fato facta putarem, ferrem paullo facilius, sed omnia sunt mea culpa commissa, qui ab iis me amari putabam, qui
2 invidebant, eos non sequebar, qui petebant. Quod si nostris consiliis usi essemus neque apud nos tantum valuisset sermo aut stultorum amicorum aut improborum, beatissimi viveremus: nunc, quoniam sperare nos amici iubent, dabo operam, ne mea valetudo tuo labori desit. Res quanta sit, intelligo, quantoque fuerit facilius manere domi quam redire; sed tamen, si omnes tribunos pl. habemus, si

Ep. 1, 1. *incidisse, T.* (W.). *i.! T.* B.

Lentulum tam studiosum, quam videtur, si vero
etiam Pompeium et Caesarem, non est desperandum.
De familia, quomodo placuisse scribis amicis, facie- 3
mus. De loco, nunc quidem iam abiit pestilentia,
sed, quamdiu fuit, me non attigit. Plancius, homo
officiosissimus, me cupit esse secum et adhuc re-
tinet. Ego volebam loco magis deserto esse in
Epiro, quo neque Piso veniret nec milites, sed ad-
huc Plancius me retinet: sperat posse fieri, ut me-
cum in Italiam decedat; quem ego diem si videro
et si in vestrum complexum venero ac si et vos
et me ipsum recuperaro, satis magnum mihi fructum
videbor percepisse et vestrae pietatis et meae. Piso- 4
nis humanitas, virtus, amor in omnes nos tantus
est, ut nihil supra possit: utinam ea res ei voluptati
sit! gloriae quidem video fore. De Q. fratre nihil
ego te accusavi, sed vos, quum praesertim tam
pauci sitis, volui esse quam coniunctissimos. Qui- 5
bus me voluisti agere gratias, egi et me a te cer-
tiorem factum esse scripsi. Quod ad me, mea
Terentia, scribis te vicum vendituram, quid, ob-
secro te — me miserum! —, quid futurum est? et,
si nos premet eadem fortuna, quid puero misero
fiet? Non queo reliqua scribere — tanta vis lacri-
marum est —, neque te in eundem fletum addu-
cam; tantum scribo: si erunt in officio amici, pe-
cunia non deerit; si non erunt, tu efficere tua
pecunia non poteris. Per fortunas miseras nostras,
vide, ne puerum perditum perdamus; cui si aliquid
erit, ne egeat, mediocri virtute opus est et mediocri
fortuna, ut cetera consequatur. Fac valeas et ad 6
me tabellarios mittas, ut sciam, quid agatur et vos
quid agatis. Mihi omnino iam brevis exspectatio

Ep. 1, 3. *faciemus. De loco* (vulgo). *f.; de l.* B. — *Piso* (Man.). *ipso* M. *Hispo* N., B. 5. *adducam: tantum* (W.). *a. T.* vulgo.

est. Tulliolae et Ciceroni salutem dic. Valete. D. a.
7 d. VI. K. Decembr. Dyrrhachio. Dyrrhachium veni, quod et libera civitas est et in me officiosa et proxima Italiae; sed, si offendet me loci celebritas, alio me conferam, † ad te scribam.

II.

Scr. Thessalonicae a. d. III. Non. Oct. a. u. c. 696.

TULLIUS S. D. TERENTIAE ET TULLIOLAE ET CICERONI SUIS.

1 Noli putare me ad quemquam longiores epistolas scribere, nisi si quis ad me plura scripsit, cui puto rescribi oportere; nec enim habeo, quod scribam, nec hoc tempore quidquam difficilius facio. Ad te vero et ad nostram Tulliolam non queo sine plurimis lacrimis scribere; vos enim video esse miserrimas, quas ego beatissimas semper esse volui idque praestare debui et, nisi tam timidi fuissemus,
2 praestitissem. Pisonem nostrum merito eius amo plurimum: eum, ut potui, per litteras cohortatus sum gratiasque egi, ut debui. In novis tribunis pl. intelligo spem te habere: id erit firmum, si Pompeii voluntas erit; sed Crassum tamen metuo. A te quidem omnia fieri fortissime et amantissime video, nec miror, sed maereo casum eiusmodi, ut tantis tuis miseriis meae miseriae subleventur: nam ad me P. Valerius, homo officiosus, scripsit, id quod ego maximo cum fletu legi, quemadmodum a Vestae ad tabulam Valeriam ducta esses. Hem, mea lux, meum desiderium, unde omnes opem petere solebant! te nunc, mea Terentia, sic vexari, sic iacere in lacrimis et sordibus, idque fieri mea culpa, qui

Ep. 1, 6. *Dyrrhachio* (Or.). *Dyrrhachii* MB. 7. *conferam, † ad te scribam* (W.). Vulgo sine †. *c. ad teque scr.* (vel *c. atque ad te s.*) aut *c., quod quum faciam, ad te s.* aut *c.: quo, ad te s.* (W.).

ceteros servavi, ut nos periremus! Quod de domo 3 scribis, hoc est de area, ego vero tum denique mihi videbor restitutus, si illa nobis erit restituta; verum haec non sunt in nostra manu: illud doleo, quae impensa facienda est, in eius partem *te* miseram et despoliatam venire. Quod si conficitur negotium, omnia consequemur; sin eadem nos fortuna premet, etiamne reliquias tuas misera proiicies? Obsecro te, mea vita, quod ad sumptum attinet, sine alios, qui possunt, si modo volunt, sustinere, et valetudinem istam infirmam, si me amas, noli vexare; nam mihi ante oculos dies noctesque versaris: omnes labores te excipere video; timeo, ut sustineas. Sed video in te esse omnia; quare, ut id, quod speras et quod agis, consequamur, servi valetudini. Ego, ad quos scribam, nescio, nisi ad 4 eos, qui ad me scribunt, aut [ad eos,] de quibus ad me vos aliquid scribitis. Longius, quoniam ita vobis placet, non discedam; sed velim quam saepissime litteras mittatis, praesertim si quid est firmius, quod speremus. Valete, mea desideria, valete, D. a. d. III. Non. Oct. Thessalonica.

III.

Scr. Dyrrhachii pr. Kal. Dec. a. u. c. 696.

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE ET TULLIAE ET CICERONI.

Accepi ab Aristocrito tres epistolas, quas ego 1 lacrimis prope delevi; conficior enim maerore, mea Terentia, nec *meae* me miseriae magis excruciant quam tuae vestraeque, ego autem hoc miserior sum quam tu, quae es miserrima, quod ipsa calamitas communis est utriusque nostrum, sed culpa mea

Ep. 2, 3. *conficietur* (W.)? 4. *aut* [*ad eos*] (W.). *aut ad eos* M., vulgo.

propria est. Meum fuit officium vel legatione vitare
periculum vel diligentia et copiis resistere vel ca-
dere fortiter: hoc miserius, turpius, indignius nobis
2 nihil fuit. Quare quum dolore conficior, tum etiam
pudore: pudet enim me uxori meae optimae, sua-
vissimis liberis virtutem et diligentiam non prae-
stitisse; nam mihi ante oculos dies noctesque ver-
satur squalor vester et maeror et infirmitas vale-
tudinis tuae, spes autem salutis pertenuis ostenditur.
Inimici sunt multi, invidi paene omnes: eiicere nos
magnum fuit, excludere facile est; sed tamen, quam-
diu vos eritis in spe, non deficiam, ne omnia mea
3 culpa cecidisse videantur. Ut † tuto sim, quod la-
boras, id mihi nunc facillimum est, quem etiam
inimici volunt vivere in his tantis miseriis; ego
tamen faciam, quae praecipis. Amicis, quibus vo-
luisti, egi gratias et eas litteras Dexippo dedi me-
que de eorum officio scripsi a te certiorem esse
factum. Pisonem nostrum mirifico esse studio in
nos et officio et ego perspicio et omnes praedicant:
di faxint, ut tali genero mihi praesenti tecum
simul et cum liberis nostris frui liceat! Nunc spes
reliqua est in novis tribunis pl. et in primis qui-
4 dem diebus; nam, si inveterarit, actum est. Ea re
ad te statim Aristocritum misi, ut ad me continuo
initia rerum et rationem totius negotii posses scri-
bere, etsi Dexippo quoque ita imperavi, statim ut
recurreret, et ad fratrem misi, ut crebro tabellarios
mitteret; nam ego eo nomine sum Dyrrhachii hoc
tempore, ut quam celerrime, quid agatur, audiam,
et sum tuto; civitas enim haec semper a me de-
fensa est. Quum inimici nostri venire dicentur,
5 tum in Epirum ibo. Quod scribis te, si velim, ad

Ep. 3, 2. *conficiar* (M.)? — *uxori meae* (M.). *u.* [*meae*] Ern., B. 3. *ut † tuto* (W.). Vulgo sine †. *ut tutus* (W.) aut *ut in tuto* (W.).

me venturam, ego vero, quum sciam magnam partem istius oneris abs te sustineri, te istic esse volo. Si perficitis, quod agitis, me ad vos venire oportet; sin autem — sed nihil opus est reliqua scribere. Ex primis aut summum secundis litteris tuis constituere poterimus, quid nobis faciendum sit: tu modo ad me velim omnia diligentissime perscribas, etsi magis iam rem quam litteras debeo exspectare. Cura, ut valeas et ita tibi persuadeas, mihi te carius nihil esse nec umquam fuisse. Vale, mea Terentia; quam ego videre videor: itaque debilitor lacrimis. Vale. Pr. Kal. Dec.

IV.

Scr. Brundisii prid. Kalendas Maias a. u. c. 696.

TULLIUS S. D. TERENTIAE ET TULLIAE ET CICERONI SUIS.

Ego minus saepe do ad vos litteras, quam pos- 1
sum, propterea quod quum omnia mihi tempora sunt misera, tum vero, quum aut scribo ad vos aut vestras lego, conficior lacrimis sic, ut ferre non possim. Quod utinam minus vitae cupidi fuissemus! certe nihil aut non multum in vita mali vidissemus. Quod si nos ad aliquam alicuius commodi aliquando recuperandi spem fortuna reservavit, minus est erratum a nobis; si haec mala fixa sunt, ego vero te quam primum, mea vita, cupio videre et in tuo complexu emori, quoniam neque di, quos tu castissime coluisti, neque homines, quibus ego semper servivi, nobis gratiam rettulerunt. Nos 2
Brundisii apud M. Laenium Flaccum dies XIII. fuimus, virum optimum, qui periculum fortunarum et capitis sui prae mea salute neglexit neque legis improbissimae poena deductus est, quo minus hospitii

Ep. 4, 1. *si haec* (M.). *sin h.* N., B.

et amicitiae ius officiumque praestaret: huic uti-
nam aliquando gratiam referre possimus! habebimus
3 quidem semper. Brundisio profecti sumus a. d. II.
K. Mai.: per Macedoniam Cyzicum petebamus. O
me perditum! o afflictum! Quid enim? Rogem te,
ut venias? Mulierem aegram, et corpore et animo
confectam. Non rogem? Sine te igitur sim? Opi-
nor, sic agam: si est spes nostri reditus, eam con-
firmes et rem adiuves; sin, ut ego metuo, trans-
actum est, quoquo modo potes ad me fac venias.
Unum hoc scito: si te habebo, non mihi videbor
plane perisse. Sed quid Tulliola mea fiet? iam id
vos videte: mihi deest consilium. Sed certe, quo-
quo modo se res habebit, illius misellae et matri-
monio et famae serviendum est. Quid? Cicero meus
quid aget? iste vero sit in sinu semper et com-
plexu meo. Non queo plura iam scribere: impedit
maeror. Tu quid egeris, nescio: utrum aliquid
4 teneas an, quod metuo, plane sis spoliata. Piso-
nem, ut scribis, spero fore semper nostrum. De
familia liberanda nihil est quod te moveat: primum
tuis ita promissum est, te facturam esse, ut quis-
que esset meritus; est autem in officio adhuc Or-
pheus, praeterea magno opere nemo; ceterorum
servorum ea causa est, ut, si res a nobis abisset,
liberti nostri essent, si obtinere potuissent, sin ad
nos pertineret, servirent praeterquam oppido pauci.
5 Sed haec minora sunt. Tu quod me hortaris, ut
animo sim magno et spem habeam recuperandae
salutis, id velim sit eiusmodi, ut recte sperare pos-

Ep. 4, 3. *a. d. II. K.* (Rutil.). *a. d. V. K.* M. *prid. K.* Or., B. — *Quid enim? Rogem ... venias? Mulierem ... confectam. Non r.? Sine .. sim? Opinor* (W.). *q. nunc r. .. v., m. .. conf.? non r.? sine .. sim? op.* M., B. — *rem adiuves* (M., vulgo). *Romae adiuves* (Koch)? An *re adi.* (L., B.)? 4. *liberanda* (Or.). *liberata* M., vulgo. — *nemo; cet.* (W.). *n. C.* vulgo.

simus. Nunc miser quando tuas iam litteras accipiam? quis ad me perferet? quas ego exspectassem Brundisii, si esset licitum per nautas, qui tempestatem praetermittere noluerunt. Quod reliquum est, sustenta te, mea Terentia, ut potes. Honestissime viximus, floruimus: non vitium nostrum, sed virtus nostra nos afflixit; peccatum est nullum, nisi quod non una animam cum ornamentis amisimus; sed, si hoc fuit liberis nostris gratius, nos vivere, cetera, quamquam ferenda *non* sunt, feramus. Atqui ego, qui te confirmo, ipse me non possum.
Clodium Philetaerum, quod valetudine oculorum 6
impediebatur, hominem fidelem, remisi. Sallustius officio vincit omnes. Pescennius est perbenevolus nobis, quem semper spero tui fore observantem. Sicca dixerat se mecum fore, sed Brundisio discessit. Cura, quoad potes, ut valeas et sic existimes, me vehementius tua miseria quam mea commoveri. Mea Terentia, fidissima atque optima uxor, et mea carissima filiola et spes reliqua nostra, Cicero, valete. Pr. K. Mai. Brundisio.

V.

Scr. Athenis a. d. XV. (XVII?) Kal. Novemb. a. u. c. 704.

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

Si tu et Tullia, lux nostra, valetis, ego et sua- 1
vissimus Cicero valemus. Pr. Idus Oct. Athenas venimus, quum sane adversis ventis usi essemus tardeque et incommode navigassemus. De nave exeuntibus nobis Acastus cum litteris praesto fuit

Ep. 4, 5. *Nunc miser q.* (W.). *N., m. q.* B. — *flor.: non . . . afflixit; p. . . amisimus; sed* (W.). *fl.; non . . . affl. P. . . amis. Sed* vulgo. — *Atqui ego* (W.). *Atque ego* M., vulgo. 6. *Philetaerum* (edd. vett.). *Philhet.* M., vulgo. — *quoad voles* (edd. vett.). *quod p.* MB. Ep. 5, 1. *navi* (M., edd. vett.)?

uno et vicesimo die, sane strenue. Accepi tuas litteras, quibus intellexi te vereri, ne superiores mihi redditae non essent: omnes sunt redditae diligentissimeque a te perscripta sunt omnia, idque mihi gratissimum fuit. Neque sum admiratus hanc epistolam, quam Acastus attulit, brevem fuisse; iam enim me ipsum exspectas sive nos ipsos, qui quidem quam primum ad vos venire cupimus, etsi, in quam rem publicam veniamus, intelligo; cognovi enim ex multorum amicorum litteris, quas attulit Acastus, ad arma rem spectare, ut mihi, quum venero, dissimulare non liceat, quid sentiam; sed, quoniam subeunda fortuna est, eo citius dabimus operam ut veniamus, quo facilius de tota re deliberemus. Tu velim, quod commodo valetudinis tuae fiat, quam longissime poteris, obviam nobis pro-
2 deas. De hereditate Preciana — quae quidem mihi magno dolori est; valde enim illum amavi —, sed hoc velim cures: si auctio ante meum adventum fiet, ut Pomponius aut, si is minus poterit, Camillus nostrum negotium curet: nos, quum salvi venerimus, reliqua per nos agemus; sin tu iam Roma profecta eris, tamen curabis, ut hoc ita fiat. Nos, si di adiuvabunt, circiter Idus Novembres in Italia speramus fore. Vos, mea suavissima et optatissima Terentia, si nos amatis, curate ut valeatis. Vale. Athenis a. d. XV. Kal. Novemb.

Ep. 5, 1. *intelligo; cognovi ... sentiam; sed* (W.). *int.: c. .. s. Sed* B. — *eo c. d. operam ut* (W.). *eo c. d. o., ut* vulgo. 2. *Preciana — quae ... est; valde* (W.). *P., q. .. est — v.* vulgo. — *valeatis. Vale.* (M.). *v.* [*Vale.*] Crat., B. — *a. d. XVII.* (W.)?

VI.

Scr. in castris Pompeii Idibus Quinctilibus a. u. c. 706.

TULLIUS SUIS S. DICIT.

Nec saepe est, cui litteras demus, nec rem habemus ullam, quam scribere velimus. Ex tuis litteris, quas proxime accepi, cognovi praedium nullum venire potuisse; quare videatis velim, quomodo satisfiat ei, cui scitis me satisfieri velle. Quod nostra tibi gratias agit, id ego non miror te mereri, ut ea tibi merito tuo gratias agere possit. Pollicem, si adhuc non est profectus, quam primum fac extrudas. Cura, ut valeas. Idib. Qnінct.

VII.

Scr. in portu Caietano nave conscensa VII. Id. Iun. a. u. c. 705.

TULLIUS TERENTIAE SUAE SAL. PLURIMAM.

Omnes molestias et sollicitudines, quibus et te 1
miserrimam habui et, id quod mihi molestissimum est, Tulliolam, quae nobis nostra vita dulcior est, deposui et eieci; quid causae autem fuerit, postridie intellexi, quam a vobis discessi: χολὴν ἄκρατον noctu eieci; statim ita sum levatus, ut mihi deus aliquis medicinam fecisse videatur, cui quidem tu deo, quemadmodum soles, pie et caste satisfacies, id est Apollini et Aesculapio. Navem spero nos 2
valde bonam habere; in eam simulatque conscendi, haec scripsi. Deinde conscribam ad nostros familiares multas epistolas, quibus te et Tulliolam nostram diligentissime commendabo. Cohortarer vos,

Ep. 6. *TVLLIVS TERENTIAE ET TVLLIAE SVIS* (W.)? Ep. 7, 1. *habui et, id ... est, Tull.* (V.). *et* om. M. *h., id ... est, et T.* cd. Erf., Hittorp., B. — *id est A. et Aesc.* M., vulgo. [*id ... Aesc.*] Man., B.

quo animo fortiore essetis, nisi vos fortiores cognossem quam quemquam virum. Et tamen eiusmodi spero negotia esse, ut et vos istic commodissime sperem esse et me aliquando cum similibus nostri
3 rem publicam † defensuros. Tu primum valetudinem tuam velim cures; deinde, si tibi videbitur, villis iis utare, quae longissime aberunt a militibus. Fundo Arpinati bene poteris uti cum familia urbana, si annona carior fuerit. Cicero bellissimus tibi salutem plurimam dicit. Etiam atque etiam vale. D. VII. Idus Iun.

VIII.

Scr. in castris Pompeii a. d. IV. Non. Iun. a. u. c. 706.

TULLIUS TERENTIAE SUAE SAL.

Si vales, bene est, ego valeo. Valetudinem tuam velim cures diligentissime; nam mihi et scriptum et nuntiatum est te in febrim subito incidisse. Quod celeriter me fecisti de Caesaris litteris certiorem, fecisti mihi gratum. Item posthac, si quid opus erit, si quid acciderit novi, facies, ut sciam. Cura, ut valeas. Vale. D. IIII. Non. Iun.

IX.

Scr. Brundisii mense Decembri a. u. c. 706.

TULLIUS TERENTIAE SUAE SAL. PLURIMAM.

Ad ceteras meas miserias accessit dolor † et Dolabellae valetudine et de Tulliae. Omnino de omnibus rebus nec quid consilii capiam nec quid faciam scio. Tu velim tuam et Tulliae valetudinem cures. Vale.

Ep. 7, 2. † *defensuros* (W.). *defensurum* (Crat.) aut *defensurum esse* (W.). 3. *utare* (W.). *utere* M., vulgo. Ep. 8. *Vale* (M., vulgo). [*Vale*] Kleyn., B. Ep. 9. *dolor † et Dol. v. et de T.* (M.). *d. ex D. v. et T.* (W.)? *d. et de D. v. et de T.* cd. Erf., Hittorp., B.

X.

Scr. Brundisii VII. Idus Quinctiles a. u. c. **707.**

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

Quid fieri placeret, scripsi ad Pomponium serius quam oportuit: cum eo si locuta eris, intelliges, quid fieri velim; apertius scribi, quoniam ad illum scripseram, necesse non fuit. De ea re et de ceteris rebus quam primum velim nobis litteras mittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. VII. Idus Quinctiles.

XI.

Scr. Brundisii XVII. Kal. Quinctil. a. u. c. **707.**

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

S. v. b. e. e. v. Tullia nostra venit ad me pr. Idus Iun.; cuius summa virtute et singulari humanitate graviore etiam sum dolore affectus nostra factum esse negligentia, ut longe alia in fortuna esset, atque eius pietas ac dignitas postulabat. Nobis erat in animo Ciceronem ad Caesarem mittere et cum eo Cn. Sallustium: si profectus erit, faciam te certiorem. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. XVII. K. Quinctiles.

XII.

Scr. Brundisii prid. Non. Novemb. a. u. c. **706.**

TULLIAE TERENTIAE SUAE S. D.

Quod nos in Italiam salvos venisse gaudes, perpetuo gaudeas velim; sed perturbati dolore animi magnisque iniuriis metuo ne id consilii ceperimus, quod non facile explicare possimus. Quare, quan-

Ep. 10. *velim; apertius* (W.). *v. Ap.* vulgo. Ep. **11.** *e. e.* (W.). *e.* MB.

tum potes, adiuva; quid autem possis, mihi in mentem non venit. In viam quod te des hoc tempore, nihil est: et longum est iter et non tutum et non video, quid prodesse possis, si veneris. Vale. D. pr. Non. Nov. Brundisio.

XIII.

Scr. Brundisii VI. Idus Quinctiles a. u. c. 707.

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

Quod scripsi ad te proximis litteris de nuntio remittendo, quae sit istius vis hoc tempore et quae concitatio multitudinis, ignoro. Si metuendus iratus est, quiesces; tamen ab illo fortasse nascetur. Totum iudicabis quale sit, et, quod in miserrimis rebus minime miserum putabis, id facies. Vale. VI. Id. Quinctiles.

XIV.

Scr. Minturnis VIII. Kalendas Februarias a. u. c. 705.

TULLIUS TERENTIAE ET PATER TULLIAE, DUABUS ANIMIS SUIS, ET CICERO MATRI OPTIMAE, SUAVISSIMAE SORORI S. P. D.

1 Si vos valetis, nos valemus. Vestrum iam consilium est, non solum meum, quid sit vobis faciendum. Si ille Romam modeste venturus *est*, recte in praesentia domi esse potestis; sin homo amens diripiendam urbem daturus est, vereor, ut Dolabella ipse satis nobis prodesse possit. Etiam illud metuo, ne iam intercludamur, ut, quum velitis exire, non liceat. Reliquum est, quod ipsae optime considerabitis, vestri similes feminae sintne Romae; si enim non sunt, videndum est, ut honeste vos esse possitis. Quomodo quidem nunc se res habet,

Ep. 14, 1. *intercludamini* (Dresd. 5)?

modo ut haec nobis loca tenere liceat, bellissime vel mecum vel in nostris praediis esse poteritis. Etiam illud verendum est, ne brevi tempore fames in urbe sit. His de rebus velim cum Pomponio, 2
rum Camillo, cum quibus vobis videbitur, considecetis, ad summam animo forti sitis: Labienus rem meliorem fecit; adiuvat etiam Piso, quod ab urbe discedit et sceleris condemnat generum suum. Vos, meae carissimae animae, quam saepissime ad me scribite, et vos quid agatis et quid istic agatur. Quintus pater et filius et Rufus vobis s. d. Valete. VIII. Kal. Minturnis.

XV.

Scr. Brundisii XII. Kal. Quinctil. a. u. c. 707.

TULLIUS S. D. TERENTIAE.

Si vales, bene est. Constitueramus, ut ad te antea scripseram, obviam Ciceronem Caesari mittere, sed mutavimus consilium, quia de illius adventu nihil audiebamus. De ceteris rebus, etsi nihil erat novi, tamen, quid velimus et quid hoc tempore putemus opus esse, ex Sicca poteris cognoscere. Tulliam adhuc mecum teneo. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. XII. K. Quinctiles.

XVI.

Scr. Brundisii prid. Nonas Ianuarias a. u. c. 707.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. v. b. e. e. v. Etsi eiusmodi tempora nostra sunt, ut nihil habeam, quod aut a te litterarum exspectem aut ipse ad te scribam, tamen nescio quomodo et ipse vestras litteras exspecto et scribo ad

Ep. 14, 2. *sitis: L.* (W.). *s. L.* vulgo. Ep. 16. *e. e.* (W.). *e.* MB. *litterarum exsp.* (M., vulgo). [*l.*] *e.* Ern., B.

vos, quum habeo, qui ferat. Volumnia debuit in te officiosior esse, quam fuit, et id ipsum, quod fecit, potuit diligentius facere et cautius: quamquam alia sunt, quae magis curemus magisque doleamus, quae me ita conficiunt, uti ei voluerunt, qui me de mea sententia detruserunt. Cura, ut valeas. Pr. Non. Ian.

XVII.

Scr. Brundisii VI. Kal. Ianuarias a. u. c. 706.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. v. b. e. e. v. Si quid haberem, quod ad te scriberem, facerem id et pluribus verbis et saepius: nunc, quae sint negotia, vides; ego autem quomodo sim affectus, ex Lepta et Trebatio poteris cognoscere. Tu fac, ut tuam et Tulliae valetudinem cures. Vale.

XVIII.

Scr. Formiis IX. Kal. Februarias a. u. c. 705.

TULLIUS TERENTIAE SUAE ET PATER SUAVISSIMAE FILIAE, CICERO MATRI ET SORORI S. D. PLUR.

1 Considerandum vobis etiam atque etiam, animae meae, diligenter puto, quid faciatis, Romaene sitis an mecum an aliquo tuto loco: id non solum meum consilium est, sed etiam vestrum. Mihi veniunt in mentem haec: Romae vos esse tuto posse per Dolabellam eamque rem posse nobis adiumento esse, si quae vis aut si quae rapinae fieri coeperint; sed rursus illud me movet, quod video omnes bonos abesse Roma et eos mulieres suas secum habere, haec

Ep. 16. *ut ii vol.* (N.)? Ep. 17. *vides; ego ... cognoscere. Tu* (W.). *v. Ego ... c.: tu* B. Ep. 18. *FILIAE ET CICERO* (W.)? 1. *mecum an aliquo* (W.). *m. in al.* M., vulgo. — *habere, haec* (W.). *h. H.* vulgo.

autem regio, in qua ego sum, nostrorum est quum oppidorum, tum etiam praediorum, ut et multum esse mecum et, quum abieritis, commode in nostris praediis esse possitis. Mihi plane non satis constat 2
adhuc, utrum sit melius: vos videte, quid aliae faciant isto loco feminae, et ne, quum velitis, exire non liceat; id velim diligenter etiam atque etiam vobiscum et cum amicis consideretis. Domus ut propugnacula et praesidium habeat, Philotimo dicetis; et velim tabellarios instituatis certos, ut quotidie aliquas a vobis litteras accipiam; maxime autem date operam, ut valeatis, si nos vultis valere. VIIII. Kal. Formiis.

XIX.

Scr. Brundisii IV. Kal. Decembres a. u. c. 706.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

In maximis meis doloribus excruciat me valetudo Tulliae nostrae, de qua nihil est quod ad te plura scribam; tibi enim aeque magnae curae esse certo scio. Quod me propius vultis accedere, video ita esse faciendum: etiam ante fecissem, sed me multa impediverunt, quae ne nunc quidem expedita sunt. Sed a Pomponio exspecto litteras, quas ad me quam primum perferendas cures velim. Da operam, ut valeas.

Ep. 18, 1. *commode in nostris praediis esse* (W.). *praediis* add. iam cd. Basil. *c. et in n. e.* M., vulgo. 2. *liceat; id* (W.). *l. Id* vulgo. — *dicetis; et* (W.). *d. Et* vulgo. Ep. 19. *faciendum: etiam* (W.). *f. E.* vulgo.

XX.

Scr. de Venusino Kal. Octobribus a. u. c. 707.

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

In Tusculanum nos venturos putamus aut Nonis aut postridie: ibi ut sint omnia parata — plures enim fortasse nobiscum erunt et, ut arbitror, diutius ibi commorabimur —; labrum si in balineo non est, ut sit, item cetera, quae sunt ad victum et ad valetudinem necessaria. Vale. K. Oct. de Venusino.

XXI.

Scr. m. Dec. a. u. c. 706.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. v. b. e. e. v. Da operam, ut convalescas; quod opus erit, ut res tempusque postulat, provideas atque administres et ad me de omnibus rebus quam saepissime litteras mittas. Vale.

XXII.

Scr. Brundisii Kalendis Septembribus a. u. c. 707.

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

S. v. b. e. e. v. Nos quotidie tabellarios nostros exspectamus, qui si venerint, fortasse erimus certiores, quid nobis faciendum sit, faciemusque te statim certiorem. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. K. Septemb.

Ep. 20. *postridie: ibi* ... *parata — pl.* ... *commor. —; l.* (W.). *p. Ibi* ... *par.; pl.* .. *commor. L.* vulgo. Ep. 21. *e. e.* (W.). *e.* MB. *postulabit* (W.)? Ep. 22. *e. e.* (W.). *e.* MB.

XXIII.

Scr. Brundisii prid. Idus Sextiles a. u. c. 707.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. v. b. e. e. v. Redditae mihi tandem sunt a Caesare litterae satis liberales, et ipse opinione celerius venturus esse dicitur; cui utrum obviam procedam, an hic eum exspectem, quum constituero, faciam te certiorem. Tabellarios mihi velim quam primum remittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. D. pr. Id. Sext.

XXIV.

Scr. Brundisii III. Idus Sextiles a. u. c. 707.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. v. b. e. e. v. Nos neque de Caesaris adventu neque de litteris, quas Philotimus habere dicitur, quidquam adhuc certi habemus: si quid erit certi, faciam te statim certiorem. Valetudinem tuam fac ut cures. Vale. III. Idus Sextiles.

Ep. 23. *e. e.* (W.). *e.* MB. Ep. 24. *e. e.* (W.). *e.* MB. *habemus: si* (W.). *h. Si* vulgo.

LIBER QUINTUS DECIMUS.

AD SENATUM ET CETEROS.

I.

Scr. in Cilicia exeunte mense Septembri (circa X. K. Oct.) a. u. c. 703.

M. TULLIUS M. F. CICERO PROCOS. S. D. COS. PR. TR. PL. SENATUI.

1 S. v. v. b. e. e. q. v. Etsi non dubie mihi nuntiabatur Parthos transisse Euphratem cum omnibus fere suis copiis, tamen, quod arbitrabar a M. Bibulo procos. certiora de iis rebus ad vos scribi posse, statuebam mihi non necesse esse publice scribere ea, quae de alterius provincia nuntiarentur; postea vero quam certissimis auctoribus, legatis nuntiis litteris, sum certior factus, vel quod tanta res erat vel quod nondum audieramus Bibulum in Syriam venisse vel quia administratio huius belli mihi cum Bibulo paene est communis, quae ad me
2 delata essent, scribenda ad vos putavi. Regis Antiochi Commageni legati primi mihi nuntiarunt Parthorum magnas copias Euphratem transire coepisse; quo nuntio allato, quum essent nonnulli, qui ei regi minorem fidem habendam putarent, statui exspectandum esse, si quid certius afferretur. A. d. XIII. Kal. Oct., quum exercitum in Ciliciam ducerem,

Ep. 1, 1. *de iis rebus* (W.). *de his r.* M., vulgo. — *auctoribus, l. n. l., sum* (W.). *a., l., n., l. sum* vulgo.

in finibus Lycaoniae et Cappadociae mihi litterae
redditae sunt a Tarcondimoto, qui fidelissimus so-
cius trans Taurum amicissimusque populi Romani
existimatur, Pacorum Orodi regis Parthorum filium
cum permagno equitatu Parthico transisse Euphra-
tem et castra posuisse Tybae magnumque tumultum
esse in provincia Syria excitatum; eodem die ab
Iamblicho, phylarcho Arabum, quem homines opi-
nantur bene sentire amicumque esse rei publicae
nostrae, litterae de iisdem rebus mihi redditae sunt.
His rebus allatis, etsi intelligebam socios infirme 3
animatos esse et novarum rerum exspectatione sus-
pensos, sperabam tamen eos, ad quos iam acces-
seram quique nostram mansuetudinem integritatem-
que perspexerant, amiciores populo Romano esse
factos, Ciliciam autem firmiorem fore, si aequitatis
nostrae particeps facta esset: et ob eam causam
et ut opprimerentur ii, qui ex Cilicum gente in
armis essent, et ut hostis is, qui esset in Syria,
sciret exercitum populi Romani non modo non *re*-
cedere iis nuntiis allatis, sed etiam propius acce-
dere, exercitum ad Taurum institui ducere. Sed, 4
si quid apud vos auctoritas mea ponderis habet, in
iis praesertim rebus, quas vos audistis, ego paene
cerno, magno opere vos et hortor et moneo, ut his
provinciis serius vos quidem, quam decuit, sed ali-
quando tamen consulatis. Nos quemadmodum in-
structos et quibus praesidiis munitos ad tanti belli
opinionem miseritis, non estis ignari: quod ego
negotium non stultitia occaecatus, sed verecundia
deterritus non recusavi; neque enim umquam ullum
periculum tantum putavi, quod subterfugere mallem
quam vestrae auctoritati obtemperare. Hoc autem 5
tempore res sese sic habet, ut, nisi exercitum tan-
tum, quantum ad maximum bellum mittere soletis,

Ep. 1, 3. *esset: et* (W.). *e. Et* vulgo.

mature in has provincias miseritis, summum periculum sit, ne amittendae sint omnes eae provinciae, quibus vectigalia populi Romani continentur. Quamobrem autem in hoc provinciali delectu spem habeatis aliquam, causa nulla est: neque multi sunt et diffugiunt, qui sunt, metu oblato et, quod genus hoc militum sit, iudicavit vir fortissimus M. Bibulus in Asia, qui, quum vos ei permisissetis, delectum habere noluerit. Nam sociorum auxilia propter acerbitatem atque iniurias imperii nostri aut ita imbecilla sunt, ut non multum nos iuvare possint, aut ita alienata a nobis, ut neque exspectandum ab iis neque committendum iis quidquam esse vi-
6 deatur. Regis Deiotari et voluntatem et copias, quantaecumque sunt, nostras esse duco; Cappadocia est inanis; reliqui reges tyrannique neque opibus satis firmi nec voluntate sunt. Mihi in hac paucitate militum animus certe non deerit, spero ne consilium quidem. Quid casurum sit, incertum est: utinam satuti nostrae consulere possimus! dignitati certe consulemus.

II.

Scr. in itinere ex castris ad Cybistra in Ciliciam mense Septembri (XI. K. Oct.) a. u. c. 703.

M. TULLIUS M. F. CICERO PROCOS. S. D. COS. PR. TR. PL. SENATUI.

1 S. v. v. *b*. e. ę. q. v. Quum pr. K. Sext. in provinciam venissem neque maturius propter itinerum et navigationum difficultatem venire potuissem, maxime convenire officio meo reique publicae conducere putavi parare ea, quae ad exercitum quaeque ad rem militarem pertinerent; quae quum essent a me cura magis et diligentia quam facultate et copia constituta nuntiique et litterae de bello a Parthis in provinciam Syriam illato quotidie fere

afferrentur, iter mihi faciendum per Lycaoniam et per Isauros et per Cappadociam arbitratus sum; erat enim magna suspicio, Parthos, si ex Syria egredi atque irrumpere in meam provinciam conarentur, iter eos per Cappadociam, quod ea maxime
pateret, esse facturos. Itaque cum exercitu per 2
Cappadociae partem eam, quae cum Cilicia continens est, iter feci castraque ad Cybistra, quod oppidum est ad montem Taurum, locavi, ut Artavasdes, rex Armenius, quocumque animo esset, sciret non procul a suis finibus exercitum populi Romani esse, et Deiotarum, fidelissimum regem atque amicissimum rei publicae nostrae, maxime coniunctum haberem, cuius et consilio et opibus adiuvari
posset res publica. Quo quum in loco castra ha- 3
berem equitatumque in Ciliciam misissem, ut et meus adventus iis civitatibus, quae in ea parte essent, nuntiatus firmiores animos omnium faceret et ego mature, quid ageretur in Syria, scire possem, tempus eius tridui, quod in iis castris morabar, in magno officio et necessario mihi ponendum
putavi. Quum enim vestra auctoritas intercessisset, 4
ut ego regem Ariobarzanem Eusebem et Philoromaeum tuerer eiusque regis salutem incolumitatemque regni defenderem, regi regnoque praesidio essem, adiunxissetisque salutem eius regis senatui populoque *Romano* magnae curae esse, quod nullo umquam de rege decretum esset a nostro ordine, existimavi me iudicium vestrum ad regem deferre debere eique praesidium meum et fidem et diligentiam polliceri, ut, quoniam salus ipsius, incolumitas

Ep. 2, 2. *Artavasdes* (W.). *Artuasdes* M., vulgo. 4. *Philoromaeum* (Man.). *Philorhomaeum* M., vulgo. — *salutem incolumitatemque regni* (W.; *s. et incolumitatem regni* L.). *s., incolumitatem regnumque* M., vulgo. — *senatui populoque Romano* (W.). *populo senatuique* M., vulgo. — *decretum esset* (M., vulgo). *d. est* B.

regni mihi commendata esset a vobis, diceret, si
5 quid vellet. Quae quum essem in consilio meo cum rege locutus, initio ille orationis suae vobis maximas, ut debuit, deinde etiam mihi gratias egit, quod ei permagnum et perhonorificum videbatur senatui populoque Romano tantae curae esse salutem suam meque tantam diligentiam adhibere, ut et mea fides et commendationis vestrae auctoritas perspici posset. Atque ille primo, quod mihi maximae laetitiae fuit, ita mecum locutus est, ut nullas insidias neque vitae suae neque regno diceret se aut intelligere fieri aut etiam suspicari. Quum ego ei gratulatus essem idque me gaudere dixissem cohortatus, ut recordaretur casum illum interitus paterni et vigilanter se tueretur atque admonitu senatus consuleret saluti suae, tum a me discessit
6 in oppidum Cybistra. Postero autem die cum Ariarathe, fratre suo, et cum paternis amicis maioribus natu ad me in castra venit perturbatusque et flens, quum idem et frater faceret et amici, meam fidem, vestram commendationem implorare coepit. Quum admirarer, quid accidisset novi, dixit ad se indicia manifestarum insidiarum esse delata, quae essent ante adventum meum occultata, quod ii, qui ea patefacere possent, propter metum reticuissent; eo autem tempore spe mei praesidii complures ea, quae scirent, audacter ad se detulisse; in iis amantissimum sui, summa pietate praeditum fratrem dicere — ea quae me quoque is audiente dicebat —: se sollicitatum esse, ut regnare vellet; id vivo fratre

Ep. 2, 5. *dixissem cohortatus, ut* (M., vulgo). *d.* * * *c., ut* (ut exciderit *et tamen adolescentem essem,* quod addiderunt cd. Erf., Pal. 6, Hittorp., alii, vel *eumque essem*)? An *d. c.* * *, *ut,* ut fuerit *d. cohortatusque eum essem, ut* (W.)? *d., c. sum, ut* B. 6. *dicere — ea quae me quoque is aud. dicebat —: se* (W.). *me is quoque a.* M. *d. ea, q. is me quoque a. d., se* edd. vett., W. olim, B.

suo accipere non potuisse; se tamen ante illud
tempus eam rem numquam in medium propter pe-
riculi metum protulisse. Quae quum esset locutus,
monui regem, ut omnem diligentiam ad se conser-
vandum adhiberet, amicosque † in patris eius atque
iudicio probatos hortatus sum, regis sui vitam
docti casu acerbissimo patris eius omni cura custo-
diaque defenderent. Quum rex a me equitatum 7
cohortesque de exercitu meo postularet, etsi intel-
ligebam vestro senatus consulto non modo posse
me id facere, sed etiam debere, tamen, quum res
publica postularet propter quotidianos ex Syria
nuntios, ut quam primum exercitum ad Ciliciae
fines adducerem, quumque mihi rex patefactis iam
insidiis non egere exercitu populi Romani, sed
posse *se* suis opibus defendere videretur, illum co-
hortatus sum, ut in sua vita conservanda primum
regnare disceret: a quibus perspexisset sibi insi-
dias paratas, in eos uteretur iure regio; poena
afficeret eos, quos necesse esset, reliquos metu libe-
raret; praesidio exercitus mei ad eorum, qui in
culpa essent, timorem potius quam ad contentionem
uteretur; fore autem, ut omnes, quoniam senatus
consultum nossent, intelligerent me regi, si opus
esset, ex auctoritate vestra praesidio futurum. Ita 8
confirmato illo ex eo loco castra movi; iter in Ci-
liciam facere institui, quum hac opinione e Cappa-
docia discederem, ut consilio vestro, casu incredibili
ac paene divino regem, quem vos honorificentissime
appellassetis nullo postulante quemque meae fidei
commendassetis et cuius salutem magnae vobis cu-
rae esse decressetis, meus adventus praesentibus

Ep. 2, 6. *amicosque † in patris e. atque iudicio* (M.). *a. p. e. avique iud.* (Schott.) aut *a. iam p. e. atque avi iud.* (L.) aut *a. p. e. atque avi iud.* (Popma, B.). — *probatos cohort.* (W.)? *probato hortatus* M. — *sum, ut regis* (W.)? 7. *disceret: a. q.* (W.). *d.; a. q.* B.

insidiis liberasset: quod ad vos a me scribi non alienum putavi, *ut* intelligeretis ex iis, quae paene acciderunt, vos multo ante, ne ea acciderent, providisse, eoque vos studiosius feci certiores, quod in rege Ariobarzane ea mihi signa videor virtutis, ingenii, fidei benevolentiaeque erga vos perspexisse, ut non sine causa tantam curam in eius vos salutem diligentiamque videamini contulisse.

III.

Scr. in castris ad Iconium III. Kal. Sept. a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. M. CATONI.

1 Quum ad me legati missi ab Antiocho Commageno venissent in castra ad Iconium a. d. III. Kal. Sept. iique mihi nuntiassent regis Parthorum filium, quocum esset nupta regis Armeniorum soror, ad Euphratem cum maximis Parthorum copiis multarumque praeterea gentium magna manu venisse Euphratemque iam transire coepisse dicique Armenium regem in Cappadociam impetum esse facturum, putavi pro nostra necessitudine me haec ad

2 te scribere oportere. Publice propter duas causas nihil scripsi, quod et ipsum Commagenum legati dicebant ad senatum statim nuntios litterasque misisse et existimabam M. Bibulum procos. — qui circiter Idus Sext. ab Epheso in Syriam navibus profectus erat —, quod secundos ventos habuisset, iam in provinciam suam pervenisse, cuius litteris omnia certiora perlatum iri ad senatum putabam. Mihi, ut in eiusmodi re tantoque bello, maximae curae est, ut, quae copiis et opibus tenere vix

Ep. 2, 8. *liberasset* (W.). *liheraret* M. *liberarit* Ern., B.
Ep. 3, 1. *me haec ad te* (W.). *me hoc ad te* M., vulgo.
2. *procos. — qui . . . erat —, q.* (W.). *pr., qui . . e., q.* vulgo.

possumus, ea mansuetudine et continentia nostra, sociorum fidelitate tueamur. Tu velim, ut consuesti, nos absentes diligas et defendas.

IV.

Scr. in Cilicia mense Dec. (post XII. Kal. Ian.) a. u. c. 703.

M. CICERO IMP. S. D. M. CATONI.

Summa tua auctoritas fecit meumque perpe- 1
tuum de tua singulari virtute iudicium, ut magni mea interesse putarem et res eas, quas gessissem, tibi notas esse et non ignorari a te, qua aequitate et continentia tuerer socios provinciamque administarem; iis enim a te cognitis arbitrabar facilius me tibi, quae vellem, probaturum. Quum in provin- 2
ciam pr. K. Sext. venissem et propter anni tempus ad exercitum mihi confestim esse eundum viderem, biduum Laodiceae fui, deinde Apameae quatriduum, triduum Synnadis, totidem dies Philomelii: quibus in oppidis quum magni conventus fuissent, multas civitates acerbissimis tributis et gravissimis usuris et falso aere alieno liberavi. Quumque ante adventum meum seditione quadam exercitus esset dissipatus, quinque cohortes sine legato, sine tribuno militum, denique etiam sine centurione ullo apud Philomelium consedissent, reliquus exercitus esset in Lycaonia, M. Anneio legato imperavi, ut eas quinque cohortes ad reliquum exercitum duceret coactoque in unum locum exercitu castra in Lycaonia apud Iconium faceret. Quod quum ab 3
illo diligenter esset actum, ego in castra a. d. VII. K. Sept. veni, quum interea superioribus diebus ex senatus consulto et evocatorum firmam manum et

Ep. 3, 2. *tueamur* (Nonius, cuius cdd. partim *tuneamur* partim *teneamur*). *tenemus* M. *teneamus* vulgo. Ep. 4, 2. *in unum locum* (M., vulgo). *in unum* Non., B. 3. *esset factum* (cd. Erf.)?

equitatum sane idoneum et populorum liberorum
regumque sociorum auxilia voluntaria comparavis-
sem. Interim, quum exercitu lustrato iter in Cili-
ciam facere coepissem, *III.* K. Sept. legati a rege
Commageno ad me missi pertumultuose, neque ta-
men non vere, Parthos in Syriam transisse nuntia-
4 verunt: quo audito vehementer sum commotus quum
de Syria, tum de mea provincia, de reliqua deni-
que Asia. Itaque exercitum mihi ducendum per
Cappadociae regionem eam, quae Ciliciam attin-
geret, putavi; nam, si me in Ciliciam demisissem,
Ciliciam quidem ipsam propter montis Amani na-
turam facile tenuissem — duo sunt enim aditus in
Ciliciam ex Syria, quorum uterque parvis praesi-
diis propter augustias intercludi potest, nec est
quidquam Cilicia contra Syriam munitius —, sed
me Cappadocia movebat, quae patet a Syria reges-
que habet finitimos, qui etiamsi sunt clam amici
nobis, tamen aperte Parthis inimici esse non audent.
Itaque in Cappadocia extrema non longe a Tauro
apud oppidum Cybistra castra feci, ut et Ciliciam
tuerer et Cappadociam tenens nova finitimorum
5 consilia impedirem. Interea in hoc tanto motu
tantaque exspectatione maximi belli rex Deiotarus,
cui non sine causa plurimum semper et meo et
tuo et senatus iudicio tributum est, vir quum bene-
volentia et fide erga populum Romanum singulari,
tum praestanti magnitudine et animi et consilii,
legatos ad me misit se cum omnibus suis copiis
in mea castra esse venturum; cuius ego studio offi-
cioque commotus egi ei per litteras gratias idque
6 ut maturaret hortatus sum. Quum autem ad Cy-
bistra propter rationem belli quinque dies essem
moratus, regem Ariobarzanem, cuius salutem a
senatu te auctore commendatam habebam, prae-
sentibus insidiis necopinantem liberavi, neque solum
ei saluti fui, sed etiam curavi, ut cum auctoritate

regnaret: Metram et eum, quem tu mihi diligenter
commendaras, Athenaeum, importunitate Athenaidis
exsilio multatos, *in* maxima apud regem auctoritate
gratiaque constitui, quumque magnum bellum in
Cappadocia concitaretur, si sacerdos armis se, quod
facturus putabatur, defenderet, adolescens et equi-
tatu et peditatu et pecunia paratus ex toto iis, qui
novari aliquid volebant, perfeci, ut e regno ille
discederet rexque sine tumultu ac sine armis omni
auctoritate aulae communita regnum cum dignitate
obtineret. Interea cognovi multorum litteris atque 7
nuntiis magnas Parthorum copias *atque* Arabum
ad oppidum Antiocheam accessisse magnumque eo-
rum equitatum, qui in Ciliciam transisset, ab equi-
tum meorum turmis et a cohorte praetoria, quae
erat Epiphaneae praesidii causa, occidione occisum.
Quare, quum viderem a Cappadocia Parthorum co-
pias aversas non longe a finibus esse Ciliciae, quam
potui maximis itineribus ad Amanum exercitum
duxi. Quo ut veni, hostem ab Antiochea recessisse,
Bibulum Antiocheae esse cognovi; Deiotarum con-
festim iam ad me venientem cum magno et firmo
equitatu et peditatu et cum omnibus suis copiis
certiorem feci non videri esse causam, cur abesset
a regno, meque ad eum, si quid novi forte acci-
disset, statim litteras nuntiosque missurum esse;
quumque eo animo venissem, ut utrique provinciae, 8
si ita tempus ferret, subvenirem, tum id, quod iam
ante statueram vehementer interesse utriusque pro-
vinciae, pacare Amanum et perpetuum hostem ex
eo monte tollere, agere perrexi; quumque me disce-
dere ab eo monte simulassem et alias partes Cili-
ciae petere abessemque ab Amano iter unius diei,

Ep. 4, 6. *regnaret: M.* (W.). *regnaret. M.* vulgo. — *ex toto iis* (Or.). *et toto iis* M. *et tot sociis* B. — *armis omni a. a. c. r.* (W.). *a., o. a. a. c., r.* B.

et castra apud Epiphaneam fecissem, a. d. IIII. Id. Oct., quum advesperasceret, expedito exercitu ita noctu iter feci, ut a. d. III. Id. Oct., quum lucisceret, in Amanum ascenderem, distributisque cohortibus et auxiliis, quum aliis Q. frater legatus mecum simul, aliis C. Pomptinus legatus, reliquis M. Anneius et L. Tullius legati praeessent, plerosque necopinantes oppressimus, qui occisi captique sunt,
9 interclusi fuga, Eranam autem, quae fuit non vici instar, sed urbis, quod erat Amani caput, itemque Sepyram et Commorim, acriter et diu repugnantes Pomptino illam partem Amani tenente, ex antelucano tempore usque ad horam diei X. magna multitudine hostium occisa cepimus castellaque vi capta complura incendimus. His rebus ita gestis castra in radicibus Amani habuimus apud Aras Alexandri quatriduum et in reliquiis Amani delendis agrisque vastandis, quae pars eius montis meae provinciae
10 est, id tempus omne consumpsimus. Confectis his rebus ad oppidum Eleutherocilicum Pindenissum exercitum adduxi, quod quum esset altissimo et munitissimo loco ab iisque incoleretur, qui ne regibus quidem umquam paruissent, quum et fugitivos reciperent et Parthorum adventum acerrime exspectarent, *ad* existimationem imperii pertinere arbitratus sum comprimere eorum audaciam, quo facilius etiam ceterorum animi, qui alieni essent ab imperio nostro, frangerentur: vallo et fossa circumdedi; sex castellis castrisque maximis saepsi; aggere, vineis, turribus oppugnavi ususque tormentis multis, multis sagittariis magno labore meo, sine ulla molestia sumptuve sociorum septimo quinquagesimo

Ep. 4, 9. *repugnantes* (L., W., B.). *repugnantibus* M. *repugnantibus oppidanis* (W.)? An *r. hostibus* (Or.)? — *tenenti* (Gron.)? 10. *abduxi* (W.)? — *frang.: vallo* (W.). *fr. Vallo* vulgo. — *sagittariis magno ... sociorum s.* (W.). *s., m. .. s., s.* vulgo.

die rem confeci, ut omnibus partibus urbis distur-
batis aut incensis compulsi in potestatem meam
pervenirent. His erant finitimi pari scelere et auda-
cia Tebarani; ab iis Pindenisso capto obsides ac-
cepi: exercitum in hiberna dimisi; Q. fratrem ne-
gotio praeposui, ut in vicis aut captis aut male
pacatis exercitus collocaretur. Nunc velim sic tibi 11
persuadeas, si de iis rebus ad senatum relatum sit,
me existimaturum summam mihi laudem tributam,
si tu honorem meum sententia tua comprobaris;
idque, etsi talibus de rebus gravissimos homines et
rogare solere et rogari scio, tamen admonendum
potius te a me quam rogandum puto: tu es enim
is, qui me tuis sententiis saepissime ornasti, qui
oratione, qui praedicatione, qui summis laudibus in
senatu, in concionibus ad caelum extulisti, cuius
ego semper tanta esse verborum pondera putavi,
ut uno verbo tuo cum mea laude coniuncto omnia
assequi me arbitrarer; te denique memini, quum
cuidam clarissimo atque optimo viro supplicationem
non decerneres, dicere te decreturum, si referretur
ob eas res, quas is consul in urbe gessisset; tu
idem mihi supplicationem decrevisti togato, non,
ut multis, re publica bene gesta, sed, ut nemini,
re publica conservata; mitto, quod invidiam, quod 12
pericula, quod omnes meas tempestates et subieris
et multo etiam magis, si per me licuisset, subire
paratissimus fueris, quod denique inimicum meum
tuum inimicum putaris, cuius etiam interitum, *ut*
facile intelligerem, mihi quantum tribueres, Milonis
causa in senatu defendenda approbaris. A me
autem haec sunt *in te* profecta, quae ego in bene-
ficii loco non pono, sed in veri testimonii atque

Ep. 4, 10. *Tebarani* (M.). *Tib.* vulgo. 12. *conservata; m.* (W.). *c. M.* vulgo. — *autem in te h. sunt prof.* (W.)? — *ego non in b. loco pono* (Crat.)?

iudicii, ut praestantissimas tuas virtutes non tacitus admirarer — quis enim te id non facit? —, sed in omnibus orationibus, sententiis dicendis causis agendis, omnibus scriptis, Graecis Latinis, omni denique varietate litterarum mearum te *non* modo iis, quos vidissemus, sed iis, de quibus audissemus,
13 omnibus anteferrem. Quaeres fortasse, quid sit, quod ego hoc nescio quid gratulationis et honoris a senatu tanti aestimem. Agam iam tecum familiariter, ut est et studiis et officiis nostris mutuis et summa amicitia dignum et necessitudine etiam paterna: si quisquam fuit umquam remotus et natura et magis etiam, ut mihi quidem sentire videor, ratione atque doctrina ab inani laude et sermonibus vulgi, ego profecto is sum. Testis est consulatus meus, in quo, sicut in reliqua vita, fateor ea me studiose secutum, ex quibus vera gloria nasci posset, ipsam quidem gloriam per se numquam putavi expetendam: itaque et provinciam ornatam et spem non dubiam triumphi neglexi; sacerdotium denique, quum, quemadmodum te existimare arbitror, non difficillime consequi possem, non appetivi; idem post iniuriam acceptam, quam tu rei publicae calamitatem semper appellas, meam non modo non calamitatem, sed etiam gloriam, studui quam ornatissima senatus populique Romani de me iudicia intercedere: itaque et augur postea fieri volui, quod antea neglexeram, et eum honorem, qui a senatu tribui rebus bellicis solet, neglectum a me olim,
14 nunc mihi expetendum puto. Huic meae voluntati, in qua inest aliqua vis desiderii ad sanandum vulnus iniuriae, ut faveas adiutorque sis, quod paullo ante me negaram rogaturum, vehementer te rogo,

Ep. 4, 12. *enim te id non f.* (M1, Madvig. Opp. I. p. 370). *e. in te id n. f.* (L.)? *e. id non f.* V., B. — *dicendis c.* (W.). *d., c.* vulgo.

sed ita, si non ieiunum hoc nescio quid, quod ego
gessi, et contemnendum videbitur, sed tale atque
tantum, ut multi nequaquam paribus rebus hono-
res summos a senatu consecuti sint. Equidem etiam
illud mihi animum advertisse videor — scis enim,
quam attente te audire soleam —, te non tam res
gestas quam mores, † instituta atque vitam impe-
ratorum spectare solere in habendis aut non ha-
bendis honoribus; quod si in mea causa considera-
bis, reperies me exercitu imbecillo contra metum
maximi belli firmissimum praesidium habuisse aequi-
tatem et continentiam: his ego subsidiis ea sum
consecutus, quae nullis legionibus consequi potuis-
sem, ut ex alienissimis sociis amicissimos, ex in-
fidelissimis firmissimos redderem animosque nova-
rum rerum exspectatione suspensos ad veteris imperii
benevolentiam traducerem. Sed nimis haec multa 15
de me, praesertim ad te, a quo uno omnium socio-
rum querelae audiuntur: cognosces ex iis, qui meis
institutis se recreatos putant, quumque omnes uno
prope consensu de me apud te ea, quae mihi opta-
tissima sunt, praedicabunt, tum duae maximae clien-
telae tuae, Cyprus insula et Cappadociae regnum,
tecum de me loquentur, puto etiam regem Deiotă-
rum, qui uni tibi est maxime necessarius. Quae si
etiam maiora sunt et in omnibus saeculis pauciores
viri reperti sunt, qui suas cupiditates, quam qui
hostium copias vincerent, est profecto tuum, quum
ad res bellicas haec, quae rariora et difficiliora
sunt, genera virtutis adiunxeris, ipsas etiam illas
res gestas iustiores esse et maiores putare. Extre- 16
mum illud est, ut quasi diffidens rogationi meae

Ep. 4, 14. † *instituta atque vitam* (W.). *inst., vitam* (W.) aut *institutaque et v.* (W.). 15. *putant, quumque* (W.). *p. Q.* vulgo. — *qui uni tibi* (M., vulgo). *qui unus t.* (B.)? — *iustiores* (M., vulgo). *inlustriores* Man., W. olim, B.

philosophiam ad te allegem, qua nec mihi carior ulla umquam res in vita fuit nec hominum generi maius a deis munus ullum est datum: haec igitur, quae mihi tecum communis est, societas studiorum atque artium nostrarum, quibus a pueritia dediti ac devincti soli propemodum nos philosophiam veram illam et antiquam, quae quibusdam otii esse ac desidiae videtur, in forum atque in rem publicam atque in ipsam aciem paene deduximus, tecum agit de mea laude, cui negari a Catone fas esse non puto. Quamobrem tibi sic persuadeas velim: si mihi tua sententia tributus honos ex meis litteris fuerit, me sic existimaturum, quum auctoritate tua, tum benevolentia erga me mihi, quod maxime cupierim, contigisse.

V.

Scr. Romae inter Non. Mai. et Non. Iun. a. u. c. 704.

M. CATO S. D. M. CICERONI IMP.

1 Quod et res publica me et nostra amicitia hortatur, libenter facio, ut tuam virtutem, innocentiam, diligentiam, cognitam in maximis rebus domi togati, armati foris pari industria administrari gaudeam: itaque, quod pro meo iudicio facere potui, ut innocentia consilioque tuo defensam provinciam, servatum Ariobarzanis cum ipso rege regnum, sociorum revocatam ad studium imperii nostri voluntatem sententia mea et decreto laudarem, feci.
2 Supplicationem decretam, si tu, qua in re nihil fortuito, sed summa tua ratione et continentia rei publicae provisum est, dis immortalibus gratulari nos quam tibi referre acceptum mavis, gaudeo:

Ep. 5, 1. *dilig., cogn. in m. rebus domi t., a. foris pari* (Weiske). *d. c. in m. r., d. t., a. f., p.* vulgo. — *administrari* (M.). *administrare* cd. Erf., B.

quod si triumphi praerogativam putas supplicationem et idcirco casum potius quam te laudari mavis, neque supplicationem sequitur semper triumphus et triumpho multo clarius est senatum iudicare potius mansuetudine et innocentia imperatoris provinciam quam vi militum aut benignitate deorum retentam atque conservatam esse, quod ego mea sententia censebam. Atque haec ego idcirco ad te contra 3
consuetudinem meam pluribus scripsi, ut, quod maxime volo, existimes me laborare, ut tibi persuadeam me et voluisse de tua maiestate, quod amplissimum sum arbitratus, et, quod tu maluisti, factum esse gaudere. Vale et nos dilige et instituto itinere severitatem diligentiamque sociis et rei publicae praesta.

VI.

Scr. in Cilicia mense Quinctili (III. Non. vel paullo post) a. u. c. 704.

M. CICERO S. D. M. CATONI.

„Laetus sum laudari me", inquit Hector, opinor 1
apud Naevium, „abs te, pater, a laudato viro"; ea est enim profecto iucunda laus, quae ab iis proficiscitur, qui ipsi in laude vixerunt. Ego vero vel gratulatione litterarum tuarum vel testimoniis sententiae dictae nihil est quod me non assecutum putem, idque mihi quum amplissimum, tum gratissimum est, te libenter amicitiae dedisse, quod liquido veritati dares. Et, si non modo omnes, verum etiam multi Catones essent in civitate nostra, in qua unum exstitisse mirabile est, quem ego currum aut quam lauream cum tua laudatione conferrem? nam ad meum sensum et ad illud sincerum ac subtile iudicium nihil potest esse laudabilius quam ea

Ep. 5, 3. *sum arbitratus* (N.). *sim a.* MB.

tua oratio, quae est ad me perscripta a meis ne-
2 cessariis. Sed causam meae voluntatis — non enim dicam cupiditatis — exposui tibi superioribus litteris, quae etiamsi parum iusta tibi visa est, hanc tamen habet rationem, non ut nimis concupiscendus honos, sed tamen, si deferatur a senatu, minime aspernandus esse videatur; spero autem illum ordinem pro meis ob rem publicam susceptis laboribus me non indignum honore, usitato praesertim, existimaturum. Quod si ita erit, tantum ex te peto, quod amicissime scribis, ut, *quum* tuo iudicio, quod amplissimum esse arbitraris, mihi tribueris, si id, quod maluero, acciderit, gaudeas: sic enim fecisse te et sensisse et scripsisse video, resque ipsa declarat tibi illum honorem nostrum supplicationis iucundum fuisse, quod scribendo affuisti; haec enim senatus consulta non ignoro ab amicissimis eius, cuius de honore agitur, scribi solere. Ego, ut spero, te propediem videbo, atque utinam re publica meliore, quam timeo!

VII.

Scr. in castris ad Cybistra Cappadociae inter III. Kal. Sept. et XI. Kal. Oct. a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. C. MARCELLO COS. DESIG.

Maxime sum laetitia affectus, quum audivi consulem te factum esse, eumque honorem tibi deos fortunare volo atque a te pro tuo parentisque tui dignitate administrari; nam quum te semper amavi dilexique, quum mei amantissimum cognovi in omni varietate rerum mearum, tum patris tui pluribus beneficiis vel defensus tristibus temporibus vel ornatus

Ep. 6, 2. *vid.; spero* (W.). *v. S.* vulgo. — *cuius de honore ag.* (vulgo). *c. h. ag.* M. *c. honor. ag.* B. Ep. 7. *quum mei* (cd. Bas., alii). *tum m.* M., vulgo.

secundis et sum totus vester et esse debeo, quum praesertim matris tuae, gravissimae atque optimae feminae, maiora erga salutem dignitatemque meam studia, quam erant a muliere postulanda, perspexerim. Quapropter a te peto in maiorem modum, ut me absentem diligas atque defendas.

VIII.

Scr. ibidem eodem mense ac fortasse die eiusdem anni.

M. CICERO PROCOS. S. D. C. MARCELLO COLLEGAE.

Marcellum tuum consulem factum teque ea laetitia affectum esse, quam maxime optasti, mirandum in modum gaudeo, idque quum ipsius causa, tum quod te omnibus secundissimis rebus dignissimum iudico, cuius erga me singularem benevolentiam vel in labore meo vel in honore perspexi, totam denique domum vestram vel salutis vel dignitatis meae studiosissimam cupidissimamque cognovi. Quare gratum mihi feceris, si uxori tuae Iuniae, gravissimae atque optimae feminae, meis verbis eris gratulatus. A te id, quod *con*suesti, peto, me absentem diligas atque defendas.

IX.

Scr. ibidem eodem mense ac fortasse die eiusdem anni.

M. CICERO PROCOS. S. D. M. MARCELLO COS.

Te et pietatis in tuos et animi in rem publicam et clarissimi atque optimi consulatus C. Marcello consule facto fructum cepisse vehementer gaudeo. Non dubito, quid praesentes sentiant; nos quidem longinqui et a te ipso missi in ultimas gentes ad caelum mehercule tollimus verissimis ac 1

Ep. 9, 1. *tollimus* (M., vulgo). *te toll.* (Kayser., W. olim, B.)?

iustissimis laudibus. Nam, quum te a pueritia tua
unice dilexerim tuque me in omni genere semper
amplissimum esse et volueris et iudicaris, tum hoc
vel tuo facto vel populi Romani de te iudicio multo
acrius vehementiusque diligo maximaque laetitia
afficior, quum ab hominibus prudentissimis virisque
optimis omnibus dictis factis, studiis institutis vel
2 me tui similem esse audio vel te mei. Unum vero
si addis ad praeclarissimas res consulatus tui, ut
aut mihi succedat quam primum aliquis aut ne
quid accedat temporis ad id, quod tu mihi et se-
natus consulto et lege finisti, omnia me per te
consecutum putabo. Cura, ut valeas et me absen-
3 tem diligas atque defendas. Quae mihi de Parthis
nuntiata sunt, quia non putabam a me etiam nunc
scribenda esse publice, propterea ne pro familiari-
tate quidem nostra volui ad te scribere, ne, quum
ad consulem scripsissem, publice viderer scripsisse.

X.

Scr. in Cilicia mense Ianuario (post XII. Kal. Ian.) a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. SAL. D. C. MARCELLO C. F. COS.

1 Quoniam id accidit, quod mihi maxime fuit
optatum, ut omnium Marcellorum, Marcellinorum
etiam — mirificus enim generis ac nominis vestri
fuit erga me semper animus —, quoniam ergo ita
accidit, ut omnium vestrum studio tuus consulatus
satisfacere posset, in quem meae res gestae laus-
que et honos eorum potissimum incideret, peto a
te id, quod facillimum factu est non aspernante,
ut confido, senatu, ut quam honorificentissimum
senatus consultum litteris meis recitatis faciundum
2 cures. Si mihi tecum minus esset, quam est cum
tuis omnibus, allegarem ad te illos, a quibus in-

Ep. 9, 2. *addideris* (W.)?

telligis me praecipue diligi. Patris tui beneficia in me sunt amplissima; neque enim saluti meae neque honori amicior quisquam dici potest; frater tuus quanti me faciat semperque fecerit, esse hominem, qui ignoret, arbitror neminem; domus tua denique tota me semper omnibus summis officiis prosecuta est; neque vero tu in me diligendo cuiquam concessisti tuorum: quare a te peto in maiorem modum, ut me per te quam ornatissimum velis esse meamque et in supplicatione decernenda et in ceteris rebus existimationem satis tibi esse commendatam putes.

XI.

Scr. in Cilicia mense Quinctili (III. Non. Sext. vel paullo post) a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. C. MARCELLO COS.

Quantae curae tibi meus honos fuerit et quam 1
idem exstiteris consul in me ornando et amplificando, qui fueras semper cum parentibus tuis et cum tota domo, etsi res ipsa loquebatur, cognovi tamen ex meorum omnium litteris: itaque nihil est tantum, quod ego non tua causa debeam facturusque sim studiose ac libenter; nam magni interest, 2
cui debeas, debere autem nemini malui quam tibi, cui me quum studia communia, beneficia paterna tuaque iam ante coniunxerant, tum accedit mea quidem sententia maximum vinculum, quod ita rem publicam geris atque gessisti, qua mihi carius nihil est, ut, quantum tibi omnes boni debeant, quo minus tantundem ego unus debeam, non recusem. Quamobrem tibi velim ii sint exitus, quos mereris et quos fore confido: ego, si me navigatio non morabitur, quae incurrebat in ipsos etesias, propediem te, ut spero, videbo.

XII.

Scr. in castris ad Cybistra Cappadociae eodem die, quo ep. 7, a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. L. PAULLO COS. DESIG.

1 Etsi mihi numquam fuit dubium, quin te populus Romanus pro tuis summis in rem publicam meritis et pro amplissima familiae dignitate summo studio, cunctis suffragiis consulem facturus esset, tamen incredibili laetitia sum affectus, quum id mihi nuntiatum est, eumque honorem tibi deos fortunare volo a teque ex tua maiorumque tuorum
2 dignitate administrari. Atque utinam praesens illum diem mihi optatissimum videre potuissem proque tuis amplissimis erga me studiis atque beneficiis tibi operam meam studiumque navare! quam mihi facultatem quoniam hic necopinatus et improvisus provinciae casus eripuit, tamen, ut te consulem rem publicam pro tua dignitate gerentem videre possim, magno opere a te peto, ut operam des † efficias, ne quid mihi fiat iniuriae neve quid temporis ad meum annuum munus accedat; quod si feceris, magnus ad tua pristina erga me studia cumulus accedet.

XIII.

Scr. in Cilicia eodem tempore, quo Ep. 10, a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. L. PAULLO COS.

1 Maxime mihi fuit optatum Romae esse tecum multas ob causas, sed praecipue, ut et in petendo et in gerendo consulatu meum tibi debitum studium

Ep. 12. *PAVLLO* (M.). *PAVLO* B. 1. *dignitate s.* (W.). *d., s.* vulgo. 2. *des † efficias* (W.). *des, enitare, eff.* (W.) aut *des efficiasque* (Erf.) aut *des et eff.* (W. et B.). Ep. 13. *PAVLLO* (ind. M.). *PAVLO* MB.

perspicere posses. Ac petitionis quidem tuae ratio mihi semper fuit explorata, sed tamen navare operam volebam; in consulatu vero cupio equidem te minus habere negotii, sed moleste fero me consulem tuum studium adolescentis perspexisse, te meum, quum id aetatis sim, perspicere non posse. Sed 2
ita fato nescio quo contigisse arbitror, ut tibi ad me ornandum semper detur facultas, mihi ad *te* remunerandum nihil suppetat praeter voluntatem: ornasti consulatum, ornasti reditum meum; incidit meum tempus rerum gerendarum in ipsum consulatum tuum. Itaque, quum et tua summa amplitudo et dignitas et meus magnus honos magnaque existimatio postulare videatur, ut a te pluribus verbis contendam ac petam, ut quam honorificentissimum senatus consultum de meis rebus gestis faciendum cures, non audeo vehementer a te contendere, ne aut ipse tuae perpetuae consuetudinis erga me oblitus esse videar aut te oblitum putem. Quare, 3
ut te velle arbitror, ita faciam, atque ab eo, quem omnes gentes sciunt de me optime meritum, breviter petam. Si alii consules essent, ad te potissimum, Paulle, mitterem, ut eos mihi quam amicissimos redderes: nunc, quum tua summa potestas summaque auctoritas notaque omnibus nostra necessitudo sit, vehementer te rogo, ut et quam honorificentissime cures decernendum de meis rebus gestis et quam celerrime: dignas res esse honore et gratulatione cognosces ex iis litteris, quas ad te et collegam et senatum publice misi. Omniumque mearum reliquarum rerum maximeque existimationis meae procurationem susceptam velim habeas,

Ep. 13, 1. *posses. Ac* (vulgo). *p.; ac* B. — *volebam; in* (W.). *v. In* vulgo. 2. *ad te remunerandum* (L.). *ad r.* M., vulgo. — *pluribus verbis* (N.). *plurimis v.* vulgo. 3. *cel.: dignas . . . misi. Omniumque* (W.). *c. D. . . m., o.* vulgo.

in primisque tibi curae sit, quod abs te superioribus quoque litteris petivi, ne mihi tempus prorogetur: cupio te consulem videre omniaque, quae spero, quum absens, tum etiam praesens te consule assequi.

XIV.

Scr. in Cilicia post III. Id. Oct. a. u. c. 703.

M. CICERO IMP. S. D. C. CASSIO PROQ.

1 M. Fadium quod mihi amicum tua commendatione das, nullum in eo facio quaestum; multi enim anni sunt, quum ille in aere meo est et a me diligitur propter summam suam humanitatem et observantiam; sed tamen, quod *te* ab eo egregie diligi sensi, multo amicior ei sum factus. Itaque, quamquam *aliquid* profecerunt litterae tuae, tamen aliquanto plus commendationis apud me habuit animus ipsius erga te mihi perspectus et cognitus.
2 Sed de Fadio faciemus studiose, quae rogas; tu multis de causis vellem me convenire potuisses: primum ut te, quem iamdiu plurimi facio, tanto intervallo viderem; deinde ut tibi, quod feci per litteras, possem praesens gratulari; tum ut, quibus de rebus vellemus, tu tuis, ego meis, inter nos communicaremus; postremo ut amicitia nostra, quae summis officiis ab utroque culta est, sed longis intervallis temporum interruptam consuetudinem
3 habuit, confirmaretur vehementius. Id quoniam non accidit, utemur bono litterarum et eadem fere absentes, quae, si coram essemus, consequeremur: unus scilicet animi fructus, qui in te videndo est, percipi litteris non potest; alter gratulationis est

Ep. 14, 1. *te ab eo egregie* (Erf.). *ab eo egr. te* margo Crat., B. *te* om. M. — *quamquam aliquid* (W.). *aliquid* om. M., vulgo. 2. *rogas; tu* (W.). *r. Tu* B. 3. *consequeremur* (M.). *consequemur* vulgo.

is quidem exilior, quam si tibi te ipsum intuens
gratularer, sed tamen et feci antea et facio nunc
tibique quum pro rerum magnitudine, quas gessisti,
tum pro opportunitate temporis gratulor, quod te
de provincia decedentem summa laus et summa
gratia provinciae prosecuta est; tertium est, ut id, 4
quod de nostris rebus coram communicassemus inter
nos, conficiamus idem litteris. Ego ceterarum re-
rum causa tibi Romam properandum magno opere
censeo — nam et ea, quae reliqui, tranquilla de
te erant et hac tua recenti victoria tanta clarum
tuum adventum fore intelligo —; sed, si quae sunt
onera tuorum, si tanta sunt, ut ea sustinere possis,
propera — nihil tibi erit lautius, nihil gloriosius —,
sin maiora, considera, ne in alienissimum tempus
cadat adventus tuus. Huius rei totum consilium
tuum est; tu enim scis, quid sustinere possis: si
potes, laudabile atque populare est; sin plane non
potes, absens hominum sermones facilius sustinebis.
De me autem idem tecum his ago litteris, quod 5
superioribus egi, ut omnes tuos nervos in eo con-
tendas, ne quid mihi ad hanc provinciam, quam et
senatus et populus annuam esse voluit, temporis
prorogetur: hoc a te ita contendo, ut in eo fortu-
nas meas positas putem. Habes Paullum nostrum
nostri cupidissimum; est Curio, est Furnius. Sic
velim enitare, quasi in eo sint mihi omnia. Ex- 6
tremum illud est de iis, quae proposueram, confir-
matio nostrae amicitiae, de qua pluribus verbis
nihil opus est: tu puer me appetisti, ego autem
semper ornamento te mihi fore duxi; fuisti etiam
praesidio tristissimis meis temporibus; accessit post
tuum discessum familiaritas mihi cum Bruto tuo

Ep. 14, 4. *censeo — nam ... int. —; sed ... pr. — nihil ... glor. —, sin* (W.). *c.: nam ... int. Sed ... pr.; n. .. gl.; sin* vulgo. — *possis: si* (W.). *p. Si* vulgo.

maxima. Itaque in vestro ingenio et industria mihi plurimum et suavitatis et dignitatis constitutum puto: id tu ut tuo studio confirmes, te vehementer rogo, litterasque ad me et continuo mittas et, quum Romam veneris, quam saepissime.

XV.

Scr. Brundisii (post Kal. Oct.) a. u. c. 707.

M. CICERO S. D. C. CASSIO.

1 Etsi uterque nostrum spe pacis et odio civilis sanguinis abesse a belli non necessarii pertinacia voluit, tamen, quoniam eius consilii princeps ego fuisse videor, plus fortasse tibi praestare ipse debeo quam a te exspectare: etsi, ut saepe soleo mecum recordari, sermo familiaris meus tecum et item mecum tuus adduxit utrumque nostrum ad id consilium, ut uno proelio putaremus, si non totam causam, at certe nostrum iudicium definiri convenire. Neque quisquam hanc nostram sententiam vere umquam reprehendit praeter eos, qui arbitrabantur melius esse deleri omnino rem publicam quam imminutam et debilitatam manere: ego autem ex interitu eius nullam spem scilicet mihi propo-
2 nebam, ex reliquiis magnam. Sed ea sunt consecuta, ut magis mirum sit accidere illa potuisse, quam nos non vidisse ea futura nec, homines quum essemus, divinare potuisse. Equidem fateor meam coniecturam hanc fuisse, ut illo quasi quodam fatali proelio facto et victores communi saluti † consule vellent et victi suae; utrumque autem positum esse arbitrabar in celeritate victoris: quae si fuisset,

Ep. 15, 1. *a belli non necessarii pertinacia* (Madvig.). *a b. necessaria p.* M 1. *a b. p.* M 2, B. — *arbitrabantur* (Crat.). *arbitrantur* M., vulgo. 2. † *consule* (M.). *consuli* (V., B.) aut *consulere* (cd. Bas.). — *suae; utr. .. arbitrabar* (margo Crat.). *s., u. .. arbitrarer* Hofmann, B. *s. u. .. arbitrari* M.

eandem clementiam experta esset Africa, quam cognovit Asia, quam etiam Achaia te, ut opinor, ipso legato ac deprecatore; amissis autem temporibus, quae plurimum valent, praesertim in bellis civilibus, interpositus annus alios induxit, ut victoriam sperarent, alios, ut ipsum vinci contemnerent. Atque horum malorum omnium culpam fortuna sustinet; quis enim aut Alexandrini belli tantam moram huic bello adiunctum iri aut nescio quem istum Pharnacem Asiae terrorem illaturum putaret? Nos tamen in consilio pari casu dissimili usi su- 3
mus: tu enim eam partem petisti, ut et consiliis interesses et, quod maxime curam levat, futura animo prospicere posses; ego, qui festinavi, ut Caesarem in Italia viderem — sic enim arbitrabamur — eumque multis honestissimis viris conservatis redeuntem ad pacem currentem, ut aiunt, incitarem, ab illo longissime et absum et afui. Versor autem in gemitu Italiae et in urbis miserrimis querelis, quibus aliquid opis fortasse ego pro mea, tu pro tua, pro sua quisque parte ferre potuisset, si auctor affuisset. Quare velim pro tua perpetua erga 4
me benevolentia scribas ad me, quid videas, quid sentias, quid exspectandum, quid agendum nobis existimes. Magni erunt mihi tuae litterae, atque utinam primis illis, quas Luceria miseras, paruissem! sine ulla enim molestia dignitatem meam retinuissem.

XVI.

Scr. Romae mense Ianuario a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. C. CASSIO.

Puto te [iam] suppudere, quem haec tertia iam 1
epistola ante oppressit, quam tu scidam aut litte-

Ep. 16, 1, *te [iam] suppudere* (Ern.). *te iam s.* MB. — *quem haec ... ante oppressit* (Gron.). *cum h. ... ante*

ram; sed non urgeo; longiores enim exspectabo vel potius exigam. Ego, si semper haberem, cui darem, vel ternas in hora darem; fit enim nescio qui, ut quasi coram adesse videare, quum scribo aliquid ad te, neque id *κατ' εἰδώλων φαντασίας*, ut dicunt tui amici novi, qui putant etiam *διανοητικὰς φαντασίας* spectris Catianis excitari — nam, ne te fugiat, Catius Insuber, Epicureus, qui nuper est mortuus, quae ille Gargettius et iam ante De-
2 mocritus *εἴδωλα*, hic spectra nominat —; his autem spectris etiamsi oculi possunt feriri, quod, quum velis, ipsa accurrunt, animus qui possit, ego non video: doceas tu me oportebit, quum salvus veneris, in meane potestate sit spectrum tuum, ut, simul ac mihi collibitum sit de te cogitare, illud accurrat, neque solum de te, qui mihi haeres in medullis, sed, si insulam Britanniam coepero cogitare, eius
3 *εἴδωλον* mihi advolabit ad pectus? Sed haec posterius; tento enim te, quo animo accipias: si enim stomachabere et moleste feres, plura dicemus postulabimusque, ex qua *αἱρέσει* VI HOMINIBVS ARMATIS deiectus sis, in eam restituare. In hoc interdicto non solet addi IN HOC ANNO; quare, si iam biennium aut triennium est, quum virtuti nuntium remisisti delenitus illecebris voluptatis, in integro res nobis erit: quamquam quicum loquor? cum uno fortissimo viro, qui, posteaquam forum attigisti, nihil fecisti nisi plenissimum amplissimae dignitatis. In ista ipsa *αἱρέσει* metuo ne plus nervorum sit, quam ego putaram, si modo eam tu probas. „Qui id tibi in mentem venit?" inquies.

operis sit M. *quum h. ... ante te oppresserit* cd. Mediol., B. Ep. 16, 1. *excitari — nam ... nominat —; his* (W.). *exc. Nam ... nom. His* vulgo. 2. *oculi possunt* (W.). *o. possent* M., vulgo. — *feriri, quod, quum velis, ipsa accurrunt* (L., W.). *f.*, † *quod velis ipsa currunt* M., W. olim, B. — *accurrat* (L.). *occurrat* MB.

Quia nihil habebam aliud, quod scriberem; de re publica enim nihil scribere possum, nec enim, quod sentio, libet scribere.

XVII.

Scr. Romae (exeunte m. Febr. aut ineunte Mart.) a. u. c. 709.

M. CICERO C. CASSIO SAL.

Praeposteros habes tabellarios; etsi me quidem 1
non offendunt; sed tamen, quum a me discedunt, flagitant litteras, quum ad me veniunt, nullas afferunt, atque id ipsum facerent commodius, si mihi aliquid spatii ad scribendum darent, sed petasati veniunt, comites ad portam exspectare dicunt. Ergo ignosces: alteras habebis has breves, sed exspecta *πάντα περὶ πάντων*; etsi quid ego me tibi purgo, quum tui ad me inanes veniant, ad te cum epistolis revertantur? Nos hic, ut tamen ad te scribam 2
aliquid, P. Sullam patrem mortuum habebamus: alii a latronibus, alii cruditate dicebant; populus non curabat, combustum enim esse constabat. Hoc tu pro tua sapientia feres aequo animo; quamquam *πρόσωπον πόλεως* amisimus. Caesarem putabant moleste laturum verentem, ne hasta refrixisset; Mindius Marcellus et Attius pigmentarius valde gaudebant se adversarium perdidisse. De Hispania 3
novi nihil, sed exspectatio valde magna: rumores tristiores, sed *ἀδέσποτοι*. Pansa noster paludatus a. d. III. K. [Ian.] profectus est, ut quivis intelligere posset id, quod tu nuper dubitare coepisti, *τὸ καλὸν δι' αὑτὸ αἱρετὸν* esse; nam, quod multos

Ep. 17, 1. *ignosces: alt.* (W.). *i.; a.* B. — *πάντων; etsi* (W.). *π. Etsi* vulgo. 2. *hic, ut tamen . . . aliquid, P. Sullam* (W.). *hic tamen . . . aliquid. d. Sullam* M. *hic — tamen . . . al. — S.* vulgo. *ut* add. cd. Erf. *P. Sullam* Sch. — *habebamus: alii* (W.). *h.; a.* B. — *refr.; Mindius* (W.). *refrixisset. M.* B. 3. *magna: rum.* (vulgo). *m.; r.* B.

miseriis levavit et quod se in his malis hominem praebuit, mirabilis eum virorum bonorum benevo-
4 lentia prosecuta est. Tu quod adhuc Brundisii moratus es, valde probo et gaudeo, et mehercule puto te sapienter facturum, si ἀκενόσπουδος fueris: nobis quidem, qui te amamus, erit gratum et amabo te, quum dabis posthac aliquid domum litterarum, mei memineris; ego numquam quemquam ad te, quum sciam, sine meis litteris ire patiar. Vale.

XVIII.

Scr. Romae ineunte anno u. c. 709.

M. CICERO S. D. C. CASSIO.

1 Longior epistola fuisset, nisi eo ipso tempore petita esset a me, quum iam iretur ad te; longior autem, si φλύαρον aliquem habuissem, nam σπουδάζειν sine periculo vix possumus. „Ridere igitur,“ inquies, „possumus.“ Non mehercule facillime; verumtamen aliam aberrationem a molestiis nullam habemus. „Ubi igitur“, inquies, „philosophia?“ Tua quidem in culina, mea in palaestra est; pudet enim servire: itaque facio me alias res agere, ne convi-
2 cium Platonis audiam. De Hispania nihil adhuc certi, nihil omnino novi. Te abesse mea causa moleste fero, tua gaudeo. Sed flagitat tabellarius: valebis igitur meque, ut a puero fecisti, amabis.

XIX.

Scr. Brundisii mense Martio a. u. c. 709.

C. CASSIUS S. D. M. CICERONI.

1 S. v. b. e. Non mehercule in hac mea peregrinatione quidquam libentius facio, quam scribo ad

Ep. 17, 4, *gratum et a. te, quum* (W.). *gr., et, a. te, quum* vulgo, Ep. 18, 1. *philosophia est?“ Tua* (W.)? An *inquies, „est ph.?“ Tua* (W.)? Ep. 19. *b. e.* (W.). *b.* MB.

te; videor enim cum praesente loqui et iocari, nec tamen hoc usu venit propter „spectra Catiana," pro quo tibi proxima epistola tot rusticos Stoicos regeram, ut Catium Athenis natum esse dicas. Pan- 2
sam nostrum secunda voluntate hominum paludatum ex urbe exisse quum ipsius causa gaudeo, tum mehercule etiam omnium nostrorum; spero enim homines intellecturos, quanto sit omnibus odio crudelitas et quanto amori probitas et clementia, atque ea, quae maxime mali petant et concupiscant, ad bonos pervenire; difficile est enim persuadere hominibus *τὸ καλὸν δι' αὑτὸ αἱρετὸν* esse; *ἡδονὴν* vero et *ἀταραξίαν* virtute, iustitia, *τῷ καλῷ* parari et verum et probabile est; ipse enim Epicurus, a quo omnes Catii et Amafinii, mali verborum interpretes, proficiscuntur, dicit: *οὐκ ἔστιν ἡδέως ἄνευ τοῦ καλῶς καὶ δικαίως ζῆν.* Itaque et Pansa, qui *ἡδονὴν* 3
sequitur, virtutem retinet, et ii, qui a vobis *φιλήδονοι* vocantur, sunt *φιλόκαλοι* et *φιλοδίκαιοι* omnesque virtutes et colunt et retinent. Itaque Sulla, cuius iudicium probare debemus, quum dissentire philosophos videret, non quaesiit, quid bonum esset, omnia bona coëmit: cuius ego mortem forti mehercules animo tuli; nec tamen Caesar diutius nos eum desiderare patietur, nam habet damnatos, quos pro illo nobis restituat, nec ipse sectorem desiderabit, quum filium viderit. Nunc, ut ad rem publi- 4
cam redeam, quid in Hispaniis geratur, rescribe: peream, nisi sollicitus sum ac malo veterem et clementem dominum habere quam novum et crudelem experiri. Scis, Cn. quam sit fatuus; scis, quomodo crudelitatem virtutem putet; scis, quam se semper

Ep. 19, 1. *iocari, nec* (W.). *i. Nec* vulgo. — *„spectra C."* (W.). *sp. C.* vulgo. 2. *pervenire; d.* (W.). *p. D.* vulgo. — *est; ipse* (W.). *e. Ipse* vulgo. 3. *esset, omnia* (edd. vett.). *e. et o.* M. *e., sed o.* L., B. — *tuli; nec* (W.). *t. Nec.* vulgo.

a nobis derisum putet: vereor, ne nos rustice gladio velit ἀντιμυκτηρίσαι. Quid fiat, si me diligis, rescribe: hui, quam velim scire, utrum ista sollicito animo an soluto legas! sciam enim eodem tempore, quid me facere oporteat. Ne longior sim, vale meque, ut facis, ama. Si Caesar vicit, celeriter me exspecta.

XX.

Scr. mense Maio a. u. c. 710.

M. CICERO S. D. C. TREBONIO.

1 Oratorem meum — sic enim inscripsi — Sabino tuo commendavi: natio me hominis impulit, ut ei recte putarem; nisi forte candidatorum licentia hic quoque usus hoc subito cognomen arripuit; etsi modestus eius vultus sermoque constans habere quiddam a Curibus videbatur; sed de Sabino satis.
2 Tu, mi Treboni, quoniam ad amorem meum aliquantum [olim] discedens addidisti, quo tolerabilius feramus igniculum desiderii tui, crebris nos litteris appellato, atque ita, si idem fiet a nobis. Quamquam duae causae sunt, cur tu frequentior in isto officio esse debeas quam nos: primum, quod olim solebant, qui Romae erant, ad provinciales amicos de re publica scribere, nunc tu nobis scribas oportet — res enim publica istic est —; deinde, quod nos aliis officiis tibi absenti satisfacere possumus, tu nobis nisi litteris non video qua re alia satisfacere
3 possis. Sed cetera scribes ad nos postea; nunc haec primo cupio cognoscere: iter tuum cuiusmodi sit, ubi Brutum nostrum videris, quamdiu simul fueris; deinde, quum processeris longius, de bellicis

Ep. 19, 4. *putet: ver.* (W.). *p. V.* vulgo. — *rescribe: hui* (W.). *r. Hui* vulgo. — *vale meque* (N.). *v. Me* MB. *v. et me* (Crat.)? Ep. 20, 2. [*olim*] (Sch., W., B.). *olei* (Koch et Krause)?

rebus, de toto negotio, ut existimare possimus, quo statu simus: ego tantum me scire putabo, quantum ex tuis litteris habebo cognitum. Cura, ut valeas meque ames amore illo tuo singulari.

XXI.

Scr. Romae post Kal. Oct. (mense Decembri?) a. u. c. 707.

M. CICERO S. D. C. TREBONIO.

Et epistolam tuam legi libenter et librum liben- 1
tissime; sed tamen in ea voluptate hunc accepi dolorem, quod, quum incendisses cupiditatem meam consuetudinis augendae nostrae — nam ad amorem quidem nihil poterat accedere —, tum discedis a nobis meque tanto desiderio afficis, ut unam mihi consolationem relinquas, fore ut utriusque nostrum absentis desiderium crebris et longis epistolis leniatur: quod ego non modo de me tibi spondere possum, sed de te etiam mihi; nullam enim apud me reliquisti dubitationem, quantum me amares. Nam, 2
ut illa omittam, quae civitate teste fecisti, quum mecum inimicitias communicavisti, quum me concionibus tuis defendisti, quum quaestor in mea atque in publica causa consulum partes suscepisti, quum tribuno plebis quaestor non paruisti, cui tuus praesertim collega pareret, ut haec recentia, quae meminero semper, obliviscar, quae tua sollicitudo de me in armis, quae laetitia in reditu, quae cura, qui dolor, quum ad te curae et dolores mei perferrentur, Brundisium denique te ad me venturum fuisse, nisi subito in Hispaniam missus esses, — ut haec igitur omittam, quae mihi tanti aestimanda sunt, quanti vitam aestimo et salutem meam, liber iste, quem mihi misisti, quantam habet decla-

Ep. 21, 2. *pareret, ut . . . perf., Br. . . . esses, — ut . . . meam, l.* (W.). *p.; ut . . . p.; Br. . . . e.; ut . . . m.: l.* B.

rationem amoris tui! primum, quod tibi facetum videtur, quidquid ego dixi, quod aliis fortasse non item; deinde, quod illa, sive faceta sunt sive secus, fiunt narrante te venustissima; quin etiam, antequam ad me veniatur, risus omnis paene consumi-
3 tur. Quod si in iis scribendis nihil aliud nisi, quod necesse fuit, de uno me tamdiu cogitavisses, ferreus essem, si te non amarem; quum vero ea, quae scriptura persecutus es, sine summo amore cogitare non potueris, non possum existimare plus quemquam a se ipso quam me a te amari: cui quidem ego amori utinam ceteris rebus possem! amore certe respondebo, quo tamen ipso tibi confido fu-
4 turum satis. Nunc ad epistolam venio, cui copiose et suaviter scriptae nihil est quod multa respondeam: primum enim ego illas Calvo litteras misi non plus quam has, quas nunc legis, existimans exituras; aliter enim scribimus, quod eos solos, quibus mittimus, aliter, quod multos lecturos putamus; deinde ingenium eius maioribus extuli laudibus, quam tu id vere potuisse fieri putas, primum quod ita iudicabam: acute movebatur; genus quoddam sequebatur, in quo iudicio lapsus, quo valebat, tamen assequebatur, quod probaret; multae erant et reconditae litterae, vis non erat: ad eam igitur adhortabar; in excitando autem et in acuendo plurimum valet, si laudes eum, quem cohortere. Habes de Calvo iudicium et consilium meum: consilium, quod hortandi causa laudavi; iudicium, quod de

Ep. 21, 2. *quod aliis fortasse* (Crat.). *q. alii f.* MB. — *sive secus* (Corrad.). *s. sic* MB. 4. *misi non* (W.). *m., non* vulgo. — *maioribus extuli* (Ern.). *melioribus ext.* M., vulgo. — *putas, primum quod i. iudicabam: a. m.* (W.). *p. Primum — q. i. i. — a. m.* B. — *in quo iudicio* (vulgo). *in quo, i.* Ern., B. — *probaret* (M., vulgo). *probarat* Nipperdey, B. — *prob.; multae ... litterae, vis* (W.). *pr. M. ... l.; vis* vulgo.

ingenio eius valde existimavi bene. Reliquum est, *ut* tuam profectionem amore prosequar, reditum spe exspectem, absentem memoria colam, omne desiderium litteris mittendis accipiendisque leniam. Tu velim tua in me studia et officia multum tecum recordere; quae quum tibi liceat, mihi nefas sit oblivisci, non modo virum bonum me existimabis, verum etiam te a me amari plurimum iudicabis. Vale.

LIBER SEXTUS DECIMUS.

AD TIRONEM.

I.

Scr. in itinere III. Non. Nov. a. u. c. 704.

TULLIUS TIRONI SUO SAL. PLUR. DIC. ET CICERO MEUS ET FRATER ET FRATRIS F.

1 Paullo facilius putavi posse me ferre desiderium tui, sed plane non fero et, quamquam magni ad honorem nostrum interest quam primum ad urbem me venire, tamen peccasse mihi videor, qui a te discesserim; sed, quia tua voluntas ea videbatur esse, ut prorsus nisi confirmato corpore nolles navigare, approbavi tuum consilium, neque nunc muto, si tu in eadem es sententia; sin autem, posteaquam cibum cepisti, videris tibi posse me consequi, tuum consilium est. Marionem ad te eo misi, ut aut tecum ad me quam primum veniret aut, si
2 tu morarere, statim ad me rediret. Tu autem tibi hoc persuade: si commodo valetudinis tuae fieri possit, nihil me malle quam te esse mecum; si autem † intelliges opus esse te Patris convalescendi causa paullum commorari, nihil me malle quam te valere. Si statim navigas, nos Leucade consequere; sin te confirmare vis, et comites et tempestates et navem idoneam ut habeas, diligenter videbis.

Ep. 1, 2. *tibi hoc persuade* (V.). *hoc t. hoc p.* M. *hoc t. p.* B. — † *intelliges* (W.). *intelligas* (W.) aut *intelligis* (W).

Unum illud, mi Tiro, videto, si me amas, ne te Marionis adventus et hae litterae moveant: quod valetudini tuae maxime conducet, si feceris, maxime obtemperaris voluntati meae. Haec pro tuo inge- 3
nio considera. Nos ita te desideramus, ut amemus; amor, ut valentem videamus, hortatur, desiderium, ut quam primum: illud igitur potius. Cura ergo potissimum, ut valeas: de tuis innumerabilibus in me officiis erit hoc gratissimum. III. Non. Nov.

II.

Scr. Alyziae Nonis Novembribus a. u. c. 704.

TULLIUS TIRONI SUO SAL.

Non queo ad te nec libet scribere, quo animo sim affectus: tantum scribo, et tibi et mihi maximae voluptati fore, si te firmum quam primum videro. Tertio die abs te ad Alyziam accesseramus — is locus est citra Leucadem stadia CXX —; Leucade aut te ipsum aut tuas litteras a Marione putabam me accepturum. Quantum me diligis, tantum fac ut valeas, vel quantum te a me scis diligi. Non. Nov. Alyzia.

III.

Scr. Alyziae a. d. VIII. Idus Novembres a. u. c. 704.

TULLIUS ET CICERO TIRONI SUO SAL. DIC. ET Q. PATER ET FILIUS.

Nos apud Alyziam, ex quo loco tibi litteras 1
ante dederamus, unum diem commorati sumus, quod Quintus nos consecutus non erat: is dies fuit

Ep. 1, 3. *hort., desiderium* (W.). *h.; d.* B. Ep. 2. *acc. — is ... CXX —; L.* (W.). *a.; is ... CXX. L.* vulgo. Ep. 3. *ET Q. FILIUS* (W.)?

Non. Nov. Inde ante lucem proficiscentes ante diem VIII. Idus Nov. has litteras dedimus. Tu, si nos omnes amas et praecipue me, magistrum tuum,
2 confirma te. Ego valde suspenso animo exspecto, primum te scilicet, deinde Marionem cum tuis litteris. Omnes cupimus, ego in primis, quam primum te videre, sed, mi Tiro, valentem; quare nihil properaris: satis cito te videro, si valebis. Utilitatibus tuis possum carere: te valere tua causa primum volo, tum mea, mi Tiro. Vale.

IV.

Scr. Leucade VII. Idus Nov. a. u. c. 704.

TULLIUS TIRONI SUO SAL. PLUR. DIC. ET CICERO ET Q. FRATER ET Q. F.

1 Varie sum affectus tuis litteris: valde priore pagina perturbatus, paullum altera recreatus: quare nunc quidem non dubito, quin, quoad plane valeas, te neque navigationi neqne viae committas: satis te mature videro, si plane confirmatum videro. De medico et tu bene existimari scribis et ego sic audio; sed plane curationes eius non probo; ius enim dandum tibi non fuit, quum *κακοστόμαχος* esses; sed tamen et ad illum scripsi accurate et
2 ad Lysonem. Ad Curium vero, suavissimum hominem et summi officii summaeque humanitatis, multa scripsi, in iis etiam, ut, si tibi videretur, te ad se traferret; Lyso enim noster vereor ne negligentior sit: primum, quia omnes Graeci; deinde quod, quum a me litteras accepisset, mihi nullas remisit; sed eum tu laudas: tu igitur, quid faciendum sit, iudicabis. Illud, mi Tiro, te rogo, sumptu ne parcas

Ep. 3, 1. *Non, Nov.*, ɔ: Nonis Novembribus (V.). *nonae novembris* M. *Nonae Novembres* B. — *satis propinquo te die* (Krause)? *s. cotidie* M. *s. cito te* (Ern., W. et B.) — *profic. ante diem* (W.). *p., a. d.* B. Ep. 4. 1. *litteris: v.* (vulgo). *l., v.* B. 2. *in iis etiam* (W.). *in his e.* M., vulgo.

ulla in re, quod ad valetudinem opus sit: scripsi ad Curium, quod dixisses, daret; medico ipsi puto aliquid dandum esse, quo sit studiosior. Innumera- 3
bilia tua sunt in me officia, domestica forensia, urbana provincialia, in re privata in publica, in studiis in litteris nostris: omnia viceris, si, ut spero, te validum videro. Ego puto te bellissime, si recte erit, cum quaestore Mescinio decursurum: non inhumanus est teque, ut mihi visus est, diligit. [Et,] quum valetudini tuae diligentissime consulueris, tum, mi Tiro, consulito navigationi: nulla in re iam te festinare volo; nihil laboro nisi ut salvus sis. Sic 4
habeto, mi Tiro, neminem esse, qui me amet, quin idem te amet: quum tua et mea maxime interest te valere, tum multis est curae. Adhuc, dum mihi nullo loco deesse vis, numquam te confirmare potuisti: nunc te nihil impedit; omnia depone, corpori servi. Quantam diligentiam in valetudinem tuam contuleris, tanti me fieri a te iudicabo. Vale, mi Tiro, vale, vale et salve. Lepta tibi salutem dicit et omnes. Vale. VII. Id. Nov. Leucade.

V.

Scr. Leucade VII. Idus Novembres a. u. c. 704.

TULLIUS ET CICERO ET Q. Q. TIRONI HUMANISSIMO ET OPTIMO SAL. PLUR. DIC.

Vide, quanta sit in te suavitas: duas horas 1
Thyrrei fuimus; Xenomenes hospes tam te diligit, quam si vixerit tecum; is omnia pollicitus est, quae tibi essent opus; facturum puto. Mihi placebat, si

Ep. 4, 3. *dom. for., urb. prov., in re privata in p., in studiis in l.* (W.). *d., f., u., p., in re p., in p., in st., in l.* vulgo. — *diligit.* *[Et,] quum* (W.). An *d. et, q.* (vulgo)? *d. Et cum* B. 4. *amet: quum* (W.). *a.; et q.* vulgo. *a. ut cum* M. Ep. 5, 1. *Thyrrei* (W.). *thirrei* M. *Thyrei* vulgo. — *tecum; is* (W.). *t. Is* vulgo.

firmior esses, ut te Leucadem deportaret, ubi te plane confirmares: videbis, quid Curio, quid Lysoni, quid medico placeat. Volebam ad te Marionem remittere, quem, quum meliuscule tibi esset, ad me mitteres; sed cogitavi unas litteras Marionem af-
2 ferre posse, me autem crebras exspectare. Poteris igitur et facies, si me diligis, ut quotidie sit Acastus in portu: multi erunt, quibus recte litteras dare possis, qui ad me libenter perferant; equidem Patras euntem neminem praetermittam. Ego omnem spem tui diligenter curandi in Curio habeo: nihil potest illo fieri humanius, nihil nostri amantius: ei *te* totum trade. Malo te paullo post valentem quam statim imbecillum videre: cura igitur nihil aliud nisi ut valeas; cetera ego curabo. Etiam atque etiam vale. Leucade proficiscens, VII. Id. Nov.

VI.

Scr. Actii VII. Idus Novembres a. u. c. 704.

TULLIUS ET CICERO ET Q. Q. TIRONI SAL. PLUR. DICUNT.

1 Tertiam ad te hanc epistolam scripsi eodem die, magis instituti mei tenendi causa, quia nactus eram, cui darem, quam quo haberem, quod scriberem. Igitur illa: quantum me diligis, tantum adhibe in te diligentiae; ad tua innumerabilia in me officia adde hoc, quod mihi erit gratissimum omnium; quum valetudinis rationem, ut spero, habueris, ha-
2 beto etiam navigationis; in Italiam euntibus omnibus ad me litteras dabis, ut ego euntem Patras

Ep. 5, 1. *dep., ubi te* (W. ex B. conj.). *d. ut ubi te* M. *d., ut ibi te* vulgo. — *confirmares: v.* (W.). *c. V.* vulgo. 2. *poteris igitur facere et f.* (W.)? — *portu: m.* (W.). *p. M*, vulgo. — *perf.; equidem* (W.), *p.: e.* B. Ep. 6, 1. *omnium; quum . . . nav.; in . . . pr.; cura te* (W.). *o. Quum . . . nav. In . . . pr. Cura, cura te* M. (sed is in fine versus prius *cura* habet), vulgo.

neminem praetermitto; cura te, mi Tiro: quoniam non contigit, ut simul navigares, nihil est, quod festines, nec quod quidquam cures, nisi ut valeas. Etiam atque etiam vale. VII. Idus Nov. Actio vesperi.

VII.

Scr. Corcyrae XV. Kal. Decembres a. u. c. 704.

TULLIUS ET CICERO S. D. TIRONI SUO.

Septimum iam diem Corcyrae tenebamur, Quintus autem pater et filius Buthroti: solliciti eramus de tua valetudine mirum in modum; nec mirabamur nihil a te litterarum, iis enim ventis istim navigatur, qui si essent, nos Corcyrae non sederemus. Cura igitur te et confirma et, quum commode et per valetudinem et per anni tempus navigare poteris, ad nos amantissimos tui veni: nemo nos amat, qui te non diligat; carus omnibus exspectatusque venies. Cura ut valeas. Etiam atque etiam, Tiro noster, vale. XV. Kal. Corcyra.

VIII.

Scr. in Campania exeunte mense Ianuario a. u. c. 705.

Q. CICERO TIRONI S. D.

Magnae nobis est sollicitudini valetudo tua; nam, 1
tametsi, qui veniunt, *ἀκίνδυνα μέν, χρονιώτερα δὲ* nuntiant, tamen in magna consolatione ingens inest sollicitudo, si diutius *a* nobis afuturus est is, cuius usum et suavitatem desiderando sentimus. Ac tamen, quamquam videre te tota cogitatione cupio, tamen te penitus rogo, ne te tam longae navigationi

Ep. 6, 2. *nec quod quidquam* (L.). *nec quidquam* M., vulgo. Ep. 7. *veni: nemo* (W.). *v. N.* vulgo. Ep. 8, 1. *d. nobis afuturus* (edd. vett.)? An *d. n. defuturus* (W.)? *d. n. futurus.* M. — *Ac tamen* (W.). *Attamen* vulgo.

et viae per hiemem nisi bene firmum committas
2 neve naviges nisi explorate. Vix in ipsis tectis et oppidis frigus infirma valetudine vitatur, nedum in mari et via sit facile abesse ab iniuria temporis.

ψῦχος δὲ λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον,

inquit Euripides: cui tu quantum credas, nescio; ego certe singulos eius versus singula testimonia puto. Effice, si me diligis, ut valeas et ut ad nos firmus ac valens quam primum venias. Ama nos et vale. Q. f. tibi salutem dicit.

IX.

Scr. Brundisii IV. Kal. Dec. a. u. c. 704.

TULLIUS ET CICERO TIRONI SUO SAL. PLUR. DIC.

1 Nos a te, ut scis, discessimus a. d. IIII. Non. Nov. Leucadem venimus a. d. VIII. Id. Nov., a. d. VII. Actium; ibi propter tempestatem a. d. VI. Id. morati sumus. Inde a. d. V. Id. Corcyram bellissime navigavimus. Corcyrae fuimus usque *ad* a. d. XVI. K. Dec. tempestatibus retenti. A. d. XV. K. in portum Corcyraeorum ad Cassiopen stadia CXX. processimus; ibi retenti ventis sumus usque ad a. d. VIIII. K. — interea, qui cupide profecti sunt, multi
2 naufragia fecerunt —. Nos eo die coenati solvimus; inde austro lenissimo, caelo sereno nocte illa et die postero in Italiam ad Hydruntem ludibundi pervenimus, eodemque vento postridie — id erat a. d. VII. K. Dec. — hora IIII. Brundisium venimus, eodemque tempore simul nobiscum in oppidum introiit Terentia, quae te facit plurimi. A. d. V. K. Dec. servus Cn. Plancii Brundisii tandem aliquando

Ep. 9, 1. *K. — interea . . . fecerunt —. Nos* (W.). *K. Int. . . f. Nos* vulgo. 2. *sereno nocte* (W.). *s., n.* vulgo.

mihi a te exspectatissimas litteras reddidit datas Idibus Nov., quae me molestia valde levarunt, utinam omnino liberassent! sed tamen Asclapo medicus plane confirmat propediem te valentem fore. Nunc quid ego te horter, ut omnem diligentiam 3 adhibeas ad convalescendum? tuam prudentiam, temperantiam, amorem erga me novi; scio te omnia facturum, ut nobiscum quam primum sis; sed tamen ita velim, ut ne quid properes. Symphoniam Lysonis vellem vitasses, ne in quartam hebdomada incideres; sed, quoniam pudori tuo maluisti obsequi quam valetudini, reliqua cura. Curio misi, ut medico honos haberetur et tibi daret, quod opus esset; me, cui iussisset, curaturum. Equum et mulum Brundisii tibi reliqui. Romae vereor ne ex K. Ian. magni tumultus sint: nos agemus omnia modice. Reliquum est, ut te hoc rogem et a te petam, ne 4 temere naviges — solent nautae festinare quaestus sui causa —, cautus sis, mi Tiro — mare magnum et difficile tibi restat —, si poteris, cum Mescinio — caute is solet navigare —, si minus, cum honesto aliquo homine, cuius auctoritate navicularius moveatur. In hoc omnem diligentiam si adhibueris teque nobis incolumem stiteris, omnia a te habebo. Etiam atque etiam, noster Tiro, vale. Medico, Curio, Lysoni de te scripsi diligentissime. Vale *et* salve.

X.

Scr. in Cumano m. Maio a. u. c. 700.

TULLIUS TIRONI SAL.

Ego vero cupio te ad me venire, sed viam timeo: 1 gravissime aegrotasti, inedia et purgationibus et vi

Ep. 9, 3. *sint: nos* (W.). *s. Nos* vulgo. 4. *Vale et salve* (W.). *V., s. M.*, vulgo.

ipsius morbi consumptus es; graves solent offensiones esse ex gravibus morbis, si quae culpa commissa est; iam ad id biduum, quod fueris in via, dum in Cumanum venis, accedent continuo ad reditum dies quinque. Ego in Formiano a. d. III. K. esse volo: ibi te ut firmum offendam, mi Tiro,
2 effice. Litterulae meae sive nostrae tui desiderio oblanguerunt; hac tamen epistola, quam Acastus attulit, oculos paullum sustulerunt. Pompeius erat apud me, quum haec scribebam, hilare et libenter: ei cupienti audire nostra dixi sine te omnia mea muta esse. Tu Musis nostris para ut operas reddas: nostra ad diem dictam fient; docui enim te, fides ἔτυμον quod haberet. Fac, plane ut valeas. Nos assumus. Vale. XIIII. K.

XI.

Scr. ad urbem prid. Idus Ianuarias a. u. c. 705.

TULLIUS ET CICERO, TERENTIA, TULLIA, Q. Q. TIRONI SAL. PLURIMAM DIC.

1 Etsi opportunitatem operae tuae omnibus locis desidero, tamen non tam mea quam tua causa doleo te non valere; sed, quoniam in quartanam conversa vis est morbi — sic enim scribit Curius —, spero te diligentia adhibita iam firmiorem fore: modo fac, id quod est humanitatis tuae, ne quid aliud cures hoc tempore, nisi ut quam commodissime convalescas. Non ignoro, quantum ex desiderio labores; sed erunt omnia facilia, si valebis: festinare te nolo, ne nauseae molestiam suscipias
2 aeger et periculose hieme naviges. Ego ad urbem accessi pr. Non. Ian. Obviam mihi sic est proditum, ut nihil possit fieri ornatius; sed incidi in ipsam flammam civilis discordiae vel potius belli,

Ep. 10, 2. *Fac, plane ut v.* (W.). *F. pl. ut v.* vulgo.

cui quum cuperem mederi et, ut arbitror, possem, cupiditates certorum hominum — nam ex utraque parte sunt, qui pugnare cupiant — impedimento mihi fuerunt. Omnino et ipse Caesar, amicus noster, minaces ad senatum et acerbas litteras miserat et erat adhuc impudens, qui exercitum et provinciam invito senatu teneret, et Curio meus illum incitabat; Antonius quidem noster et Q. Cassius nulla vi expulsi ad Caesarem cum Curione profecti erant, posteaquam senatus consulibus, praetoribus, tribunis pl. et nobis, qui pro coss. sumus, negotium dederat, ut curaremus, ne quid res publica detrimenti
caperet: numquam maiore in periculo civitas fuit, 3
numquam improbi cives habuerunt paratiorem ducem. Omnino ex hac quoque parte diligentissime comparatur: id fit auctoritate et studio Pompeii nostri, qui Caesarem sero coepit timere. Nobis inter has turbas senatus tamen frequens flagitavit triumphum; sed Lentulus consul, quo maius suum beneficium faceret, simul atque expedisset, quae essent necessaria de re publica, dixit se relaturum. Nos agimus nihil cupide eoque est nostra pluris auctoritas. Italiae regiones descriptae sunt, quam quisque partem tueretur: nos Capuam sumpsimus. Haec te scire volui. Tu etiam atque etiam cura, ut valeas litterasque ad me mittas, quotiescumque habebis, cui des. Etiam atque etiam vale. D. pr. Idus Ian.

XII.

Scr. Capuae IV. Kal. Februarias a. u. c. 705.

TULLIUS S. D. TIRONI SUO.

Quo in discrimine versetur salus mea et bono- 1
rum omnium atque universae rei publicae, ex eo

Ep. 11, 2. *incitabat; Ant.* (W.). *incitabat. A.* vulgo. 3. *descriptae* (M 2). *discr.* M 1, B.

scire potes, quod domos nostras et patriam ipsam
vel diripiendam vel inflammandam reliquimus: in
eum locum res deducta est, ut, nisi qui deus vel
2 casus aliquis subvenerit, salvi esse nequeamus. Equi-
dem, ut veni ad urbem, non destiti omnia et sen-
tire et dicere et facere, quae ad concordiam per-
tinerent; sed mirus invaserat furor non solum
improbis, sed etiam iis, qui boni habentur, ut
pugnare cuperent me clamante nihil esse bello ci-
vili miserius. Itaque, quum Caesar amentia qua-
dam raperetur et oblitus nominis atque honorum
suorum Ariminum, Pisaurum, Anconam, Arretium
occupavisset, urbem reliquimus: quam sapienter aut
3 quam fortiter, nihil attinet disputari; quo quidem
in casu simus, vides. Feruntur omnino condiciones
ab illo, ut Pompeius eat in Hispaniam, delectus,
qui sunt habiti, et praesidia nostra dimittantur; se
ulteriorem Galliam Domitio, citeriorem Considio
Noniano — his enim obtigerunt — traditurum; ad
consulatus petitionem se venturum, neque se iam
velle absente se rationem haberi suam; se praesen-
tem trinum nundinum petiturum. Accepimus con-
diciones, sed ita, ut removeat praesidia ex iis locis,
quae occupavit, ut sine metu de iis ipsis condicio-
4 nibus Romae senatus haberi possit. Id ille si
fecerit, spes est pacis, non honestae — leges enim
imponuntur —, sed quidvis est melius quam sic
esse, ut sumus; sin autem ille suis condicionibus
stare noluerit, bellum paratum est, eiusmodi tamen,
quod sustinere ille non possit, praesertim quum a
suis condicionibus ipse fugerit, tantummodo ut eum
intercludamus, ne ad urbem possit accedere, quod
sperabamus fieri posse; delectus enim magnos ha-
bebamus putabamusque illum metuere, si ad urbem

Ep. 12, 1. *casus aliquis* (M., vulgo). *c. aliqui* B. 2 *Anconem* (W.)? 3. *de iis* (W.). *de his* M., B.

ire coepisset, ne Gallias amitteret, quas ambas ha-
bet inimicissimas praeter Transpadanos, ex Hispa-
niaque sex legiones et magna auxilia Afranio et
Petreio ducibus habet a tergo: videtur, si insaniet,
posse opprimi, modo ut urbe salva. Maximam
autem plagam accepit, quod is, qui summam aucto-
ritatem in illius exercitu habebat, T. Labienus, so-
cius sceleris esse noluit: reliquit illum et nobiscum
est, multique idem facturi esse dicuntur. Ego ad- 5
huc orae maritimae praesum a Formiis: nullum
maius negotium suscipere volui, quo plus apud illum
meae litterae cohortationesque ad pacem valerent;
sin autem erit bellum, video me castris et certis
legionibus praefuturum. Habeo etiam illam mole-
stiam, quod Dolabella noster apud Caesarem est.
Haec tibi nota esse volui, quae cave ne te pertur-
bent et impediant valetudinem tuam. Ego A. Var- 6
roni, quem quum amantissimum mei cognovi, tum
etiam valde tui studiosum, diligentissime te com-
mendavi, ut et valetudinis tuae rationem haberet
et navigationis et totum te susciperet ac tueretur:
quem omnia facturum confido; recepit enim et me-
cum locutus est suavissime. Tu, quoniam eo tem-
pore mecum esse non potuisti, quo ego maxime
operam et fidelitatem desideravi tuam, cave festines
aut committas, ut aut aeger aut hieme naviges:
numquam sero te venisse putabo, si salvus veneris.
Adhuc neminem videram, qui te postea vidisset
quam M. Volusius, a quo tuas litteras accepi: quod
non mirabar; neque enim meas puto ad te litteras
tanta hieme perferri. Sed da operam, ut valeas et,
si valebis, quum recte navigari poterit, tum naviges.
Cicero meus in Formiano erat, Terentia et Tullia
Romae. Cura, ut valeas. IIII. K. Februar. Capua.

Ep. 12, 4. *et nobiscum est* (vulgo). *est* om. M. *et est n.* Klotz., B.

XIII.

Scr. a. u. c. 700.

TULLIUS TIRONI SAL.

Omnia a te data mihi putabo, si te valentem videro. Summa cura exspectabam adventum Andrici, quem ad te miseram. Cura, si me diligis, ut valeas et, quum te bene confirmaris, ad nos venias. Vale. IIII. Id. Apr.

XIV.

Scr. a. u. c. 700.

TULLIUS TIRONI SAL.

1 Andricus postridie ad me venit, quam exspectaram; itaque habui noctem plenam timoris ac miseriae. Tuis litteris nihilo sum factus certior, quomodo te haberes, sed tamen sum recreatus. Ego omni delectatione litterisque omnibus careo, quas ante, quam te videro, attingere non possum. Medico mercedis quantum poscet promitti iubeto: id
2 scripsi ad † Ummium. Audio te animo angi et medicum dicere ex eo te laborare: si me diligis, excita ex somno tuas litteras humanitatemque, propter quam mihi es carissimus; nunc opus est te animo valere, ut corpore possis: id quum tua, tum mea causa facias, a te peto. Acastum retine, quo commodius tibi ministretur. Conserva te mihi: dies promissorum adest, quem etiam repraesentabo, si adveneris. Etiam atque etiam vale. III. Idus h. VI.

Ep. 13. *Andrici* (Engelbronner.). *Menandri* M., vulgo. Ep. 14, 1. *ad † Ummium* (W.). *ad Ummidium* (Lallemand.)? *ad U.* M., vulgo.

XV.

Scr. pr. Id. Apr. a. u. c. 700.

TULLIUS TIRONI SAL.

Aegypta ad me venit pr. Idus Apr. Is etsi 1
mihi nuntiavit te plane febri carere et belle habere, tamen, quod negavit te potuisse ad me scribere, curam mihi attulit, et eo magis, quod Hermia, quem eodem die venire opertuerat, non venerat. Incredibili sum sollicitudine de tua valetudine; qua si me liberaris, ego te omni cura liberabo: plura scriberem, si iam putarem libenter te legere posse. Ingenium tuum, quod ego maximi facio, confer ad te mihi tibique conservandum: cura te etiam atque etiam diligenter. Vale.

Scripta iam epistola Hermia venit. Accepi tuam 2
epistolam vacillantibus litterulis; nec mirum, tam gravi morbo. Ego ad te Aegyptam misi, quod nec inhumanus est et te visus est mihi diligere, ut is tecum esset, et cum eo cocum, quo uterere. Vale.

XVI.

Scr. a. u. c. 700.

Q. M. FRATRI SAL.

De Tirone, mi Marce, ita te meumque Cicero- 1
nem et tuam Tulliolam tuumque filium videam, ut mihi gratissimum fecisti, quod eum, indignum illa fortuna † ac nobis amicum quam servum esse maluisti: mihi crede, tuis et illius litteris perlectis

Ep. 15, 1. *liberabo: pl.* (W.). *l. Pl.* vulgo. — *cons.: cura* (W.). *c. Cura* vulgo. Ep. 16, 1. *et tuam Tulliolam* (W.) *et meam T.* M., vulgo. — *fecisti, quod* (W.). *f., quum* M., vulgo. — *fortuna † ac nobis* (M., W.). *f. ac conditione, nobis* (W.) aut *f., libertum ac n.* (W.) aut *f., nobis* (Crat., B.).

exsilui gaudio et tibi et ago gratias et gratulor;
2 si enim mihi Statii fidelitas *et frugalitas* est tantae voluptati, quanti esse in isto haec eadem bona debent additis litteris et sermonibus *et* humanitate, quae sunt iis ipsis commodis potiora! Amo te omnibus equidem de maximis causis, verum etiam propter hanc, vel quod mihi sic, ut debuisti, nuntiasti: te totum in litteris vidi. Sabini pueris et promisi omnia et faciam.

XVII.

Scr. a. u. c. 708.

TULLIUS TIRONI SAL.

1 Video, quid agas: tuas quoque epistolas vis referri in volumina. Sed heus tu, qui *κανὼν* esse meorum scriptorum soles, unde illud tam *ἄκυρον*, „valetudini fideliter inserviendo"? unde in istum locum „fideliter" venit? cui verbo domicilium est proprium in officio, migrationes in alienum multae: nam et doctrina et domus et ars et ager etiam fidelis dici potest, ut sit, quomodo Theophrasto pla-
2 cet, verecunda tralatio. Sed haec coram. Demetrius venit ad me † quo quidem comitatu *ἀφωμίλησα* satis scis etueum videlicet non potuisti videre; cras aderit: videbis igitur; nam ego hinc perendie mane cogito. Valetudo tua me valde sollicitat, sed inservi et fac omnia: tum te mecum esse, tum mihi cumulatissime satisfacere putato. Cuspio quod operam dedisti, mihi gratum est; valde enim eius causa volo. Vale.

Ep. 16, 2. *fidelitas et frugalitas est* (L.). *fid. est* M., vulgo. — *litteris et s. et hum.* (W.). *l. et s. h.* M. *l., s., h.* Crat., B. Ep. 17, 2. *me † quo q. c. ἀ. s. scis etueum* (M., W.). *me, a quo q. c. ἀ. satis scite. Tu eum* (W.; sic Erf. et B., sed sine *a*) aut *me; q. q. c., s. scis: ἀ. Tu eum* (Sch.)

XVIII.

Scr. post a. u. c. 707 (708?).

TULLIUS TIRONI SAL.

Quid igitur? non sic oportet? equidem censeo 1
sic; addendum etiam „suo." Sed, si placet, invidia vitetur, quam quidem ego saepe contempsi. Tibi διαφόρησιν gaudeo profuisse; si vero etiam Tusculanum, dei boni! quanto mihi illud erit amabilius! Sed, si me amas, quod quidem aut facis aut perbelle simulas, quod tamen * in modum procedit, sed, *ut*ut est, indulge valetudini tuae, cui quidem tu adhuc, dum mihi deservis, servisti non satis. Ea quid postulet, non ignoras: πέψιν, ἀκοπίαν, περίπατον σύμμετρον, τρῖψιν, εὐλυσίαν κοιλίας. Fac bellus revertare: non modo te, sed etiam Tusculanum nostrum plus amem. Paredrum excita, ut 2
hortum ipse conducat: sic olitorem ipsum commovebis. † Helico nequissimus HS. CIↃ. dabat nullo aprico horto, nullo emissario, nulla maceria, nulla casa: iste nos tanta impensa derideat? Calface hominem, ut ego † Mothonem; itaque abutor coronis. De Crabra quid agatur, etsi nunc quidem 3
etiam nimium est aquae, tamen velim scire. Horologium mittam et libros, si erit sudum. Sed tu nullosne tecum libellos? an pangis aliquid Sophocleum? fac opus appareat. A. Ligurius, Caesaris familiaris, mortuus est, bonus homo et nobis amicus. Te quando exspectemus, fac ut sciam. Cura te diligenter. Vale.

Ep. 18, 1. *sic; add.* (W.). *sic. Add.* B. — *prof.; si* (W.). *p. Si* vulgo. — *di boni* (W.)? — *tamen * in modum* (W.). *t. mirum in m.* (L.) aut *t. incredibilem in m.* (W.). — *sed, utcunque* (W.)? — *revertare, non ... plus ut amem* (Or.)? 2. *Paredrum* (W.). *Parhedrum* M., vulgo. — *olitorem* (vulgo). *hol.* MB. — † *Helico* (W.). *Salaco* (Man.)? *Helico* MB. — † *Mothonem* (W.). *Moth.* B. 3. *libellos? an* (vulgo). *l., an* B.

XIX.

Scr. eodem anno, quo ep. 18.

TULLIUS TIRONI SUO SAL.

Exspecto tuas litteras de multis rebus, te ipsum multo magis. Demetrium redde nostrum et aliud, si quid potes boni. De Aufidiano nomine nihil te hortor; scio tibi curae esse; sed confice et, si ob eam rem moraris, accipio causam, si id te non tenet, advola. Litteras tuas valde exspecto. Vale.

XX.

Scr. eodem anno, quo ep. 18.

TULLIUS TIRONI SAL.

Sollicitat, ita vivam, me tua, mi Tiro, valetudo; sed confido, si diligentiam, quam instituisti, adhibueris, cito te firmum fore. Libros compone; indicem, quum Metrodoro libebit, quoniam eius arbitratu vivendum est. Cum olitore, ut videtur. Tu potes Kalendis spectare gladiatores, postridie redire, et ita censeo; verum, ut videbitur. Cura te, si me amas, diligenter. Vale.

XXI.

Scr. Athenis exeunte m. Dec. a. u. c. 71

CICERO F. TIRONI SUO DULCISSIMO SAL.

1 Quum vehementer tabellarios exspectarem quotidie, aliquando venerunt post diem quadragesimum [et] sextum, quam a vobis discesserant; quorum

Ep. 19. *potes* (Erf.). *potest* MB. — *esse; sed c. et ... c., si* (W.). *e. Sed c. Et ... c.; si* vulgo. Ep. 20. *compone; ind.* (vulgo). *c., ind.* B. Ep. 21, 1. *q.* [*et*] *sextum* (W. ex B. conj.). *q. et s.* M., vulgo.

mihi fuit adventus optatissimus; nam, quum maximam cepissem laetitiam ex humanissimi et carissimi patris epistola, tum vero iucundissimae tuae litterae cumulum mihi gaudii attulerunt. Itaque me iam non poenitebat intercapedinem scribendi fecisse, sed potius laetabar; fructum enim magnum humanitatis tuae capiebam ex silentio mearum litterarum. Vehementer igitur gaudeo te meam sine dubitatione accepisse excusationem. Gratos tibi optatosque esse, 2
qui de me rumores afferuntur, non dubito, mi dulcissime Tiro, praestaboque et enitar, ut in dies magis magisque haec nascens de me duplicetur opinio: quare, quod polliceris, te bucinatorem fore existimationis meae, firmo id constantique animo facias licet; tantum enim mihi dolorem cruciatumque attulerunt errata aetatis meae, ut non solum animus a factis, sed aures quoque a commemoratione abhorreant: cuius te sollicitudinis et doloris participem fuisse notum exploratumque est mihi; nec id mirum; nam quum omnia mea causa velles mihi successa, tum etiam tua, socium enim te meorum commodorum semper esse volui. Quoniam 3
igitur tum ex me doluisti, nunc ut duplicetur tuum ex me gaudium, praestabo. Cratippo me scito non ut discipulum, sed ut filium esse coniunctissimum; nam quum audio illum libenter, tum etiam propriam eius suavitatem vehementer amplector: sum totos dies cum eo noctisque saepenumero partem; exoro enim, ut mecum quam saepissime coenet. Hac introducta consuetudine saepe inscientibus nobis et coenantibus obrepit sublataque severitate philosophiae humanissime nobiscum iocatur. Quare da operam, ut hunc talem, tam iucundum, tam

Ep. 21, 2. *polliceris, te* (W.). *p. te* vulgo. — *mirum; nam* (W.). *m. Nam* vulgo. — *velles mihi successa* (M., vulgo). *v.* [*m. s.*] L., B.

excellentem virum videas quam primum. Nam quid ego de Bruttio dicam? quem nullo tempore a me patior discedere, cuius quum frugi severaque est vita, tum etiam iucundissima convictio; non est enim seiunctus iocus a φιλολογίᾳ et quotidiana συζητήσει. Huic ego locum in proximo conduxi et, ut possum, ex meis augustiis illius sustento tenui-
5 tatem. Praeterea declamitare Graece apud Cassium institui; Latine autem apud Bruttium exerceri volo. Utor familiaribus et quotidianis convictoribus, quos secum Mytilenis Cratippus adduxit, hominibus et doctis et illi probatissimis. Multum etiam mecum est Epicrates, princeps Atheniensium, et Leonides et horum ceteri similes. *Τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς*
6 *τάδε.* De Gorgia autem quod mihi scribis, erat quidem ille in quotidiana declamatione utilis, sed omnia postposui, dummodo praeceptis patris parerem, *διαρρήδην* enim scripserat, ut eum dimitterem statim: tergiversari nolui, ne mea nimia *σπουδῇ* suspicionem ei aliquam importaret, deinde illud etiam mihi sucurrebat, grave esse me de iudicio
7 patris iudicare; tuum tamen studium et consilium gratum acceptumque est mihi. Excusationem angustiarum tui temporis accipio; scio enim, quam soleas esse occupatus. Emisse te praedium vehementer gaudeo feliciterque tibi rem istam evenire cupio — hoc loco me tibi gratulari noli mirari; eodem enim fere loco tu quoque emisse te fecisti me certiorem —. † Habes deponendae tibi sunt urbanitates; rusticus Romanus factus es. Quomodo

Ep. 21, 6. *ille quidem in* (W.)? 7. *cupio — hoc ... certiorem —.* (W.). *c. Hoc ... c.* vulgo. — † *Habes dep. tibi sunt urb.* (W.). *Habes* (vel *H. praedium*), *ubi d. t. sint u.* (Crat., Gron.)? An *Habes * * * d. t. sunt u.* (W.)? *Habes. Dep. t. sunt u.* M., B. — *es, quomodo ... propono; vid. enim* (W.) aut *es. Quomodo ... pr.? Videor mihi* (W.). *es. Q. .. pr.? videor enim* M., vulgo.

ego mihi nunc ante oculos tuum iucundissimum conspectum propono? videor enim videre ementem te rusticas res, cum villico loquentem, in lacinia servantem ex mensa secunda semina. Sed, quod ad rem pertinet, me tum tibi defuisse aeque ac tu doleo; sed noli dubitare, mi Tiro, quin te sublevaturus sim, si modo fortuna me, praesertim quum sciam communem nobis emptum esse istum fundum. De mandatis quod tibi curae fuit, est mihi 8
gratum; sed peto a te, ut quam celerrime mihi librarius mittatur, maxime quidem Graecus; multum mihi enim eripitur operae in exscribendis hypomnematis. Tu velim in primis cures, ut valeas, ut una *συμφιλολογεῖν* possimus. Antherum tibi commendo.

XXII.

Scr. a. u. c. 708.

TULLIUS TIRONI SUO SAL.

Spero ex tuis litteris tibi melius esse, cupio 1
certe; cui quidem rei omni ratione cura ut inservias et cave suspiceris contra meam voluntatem te facere, quod non sis mecum: mecum es, si te curas; quare malo te valetudini tuae servire quam meis oculis et auribus; etsi enim et audio te et video libenter, tamen hoc multo erit, si valebis, iucundius. Ego hic cesso, quia ipse nihil scribo, lego autem libentissime; tu istic, si quid librarii mea manu non intelligent, monstrabis: una omnino interpositio difficilior est, quam ne ipse quidem facile legere soleo, de quadrimo Catone. De triclinio cura, ut facis: Tertia aderit, modo ne Publius rogatus sit. Demetrius iste numquam omnino Pha- 2
lereus fuit, sed nunc plane Billienus est; itaque te

Ep. 21, 8. *multum enim mihi* (Erf.)? — *eripitur* (M., vulgo). *eripietur* Kayser., B. Ep. 22, 2. *Bellienus* (Bened.)?

do vicarium: tu eum observabis; etsi —; verumtamen de illis —: nosti cetera. Sed tamen, si quem cum eo sermonem habueris, scribes ad me, ut mihi nascatur epistolae argumentum et ut tuas quam longissimas litteras legam. Cura, mi Tiro, ut valeas: hoc gratius mihi facere nihil potes. Vale.

XXIII.

Scr. Puteolis exeunte mense Aprili a. u. c. 710.

CICERO TIRONI SAL.

1 Tu vero confice professionem, si potes; etsi haec pecunia ex eo genere est, ut professione non egeat; verumtamen —. Balbus ad me scripsit tanta se *ἐπιφορᾷ* oppressum, ut loqui non posset. Antonius de † legem quid egerit * * liceat modo rusticari.
2 Ad Bithynicum scripsi. De Servilio tu videris, qui senectutem non contemnis; etsi Atticus noster, quia quondam me commoveri *πανικοῖς* intellexit, idem semper putat nec videt, quibus praesidiis philosophiae saeptus sim, et hercle, quod timidus ipse est, *θορυβοποιεῖ*. Ego tamen Antonii inveteratam sine ulla offensione amicitiam retinere sane volo scribamque ad eum, sed non ante, quam te videro; nec tamen te avoco a syngrapha: *γόνυ κνήμης*. Cras exspecto Leptam † etn ad cuius rutam puleio mihi tui sermonis utendum est. Vale.

Ep. 22, 2. *vic.: tu eum obs.; etsi —, verumtamen de illis —: n.* (W.). *vic.; tu e. o. Etsi: verumtamen; de i.: n.* vulgo. Ep. 23, 1. *egeat; verumtamen —. Balbus* (W.). *e. V.! Balbus* B. — *de † legem* (M W.). *de lege* (vulgo)? *de legionibus III* (Or.)? *de legationibus* (W.)? — *quid egerit * * liceat* (M W.). *q. e., non curo, liceat* (W.)? *q. egerit —. Liceat* B. — *rusticari. Ad* (W.). *r.! Ad* vulgo. 2. *contemnis; at ego contemno; etsi* (W.; *c., ego contemno* Kayser.)? — *videro; nec ... a s.: γόνυ* (W.). *v. Nec ... a s.; γ.* B. — *Leptam † etn ad* (M W.). *L. et eum, ad* (W.) aut *L. et *, ad,* ut exciderit nomen alicuius hominis (W.) aut *L., eum, ad* (Man.). *L., ad* B.

XXIV.

Scr. mense Maio a. u. c. **710**.

TULLIUS TIRONI SAL.

Etsi mane Harpalum miseram, tamen, quum 1
haberem, cui recte darem litteras, etsi novi nihil erat, iisdem *de* rebus volui ad te saepius scribere, non quin confiderem diligentiae tuae, sed rei me magnitudo movebat. Mihi prora et puppis, ut Graecorum proverbium est, fuit a me tui dimittendi, ut rationes nostras explicares. Ofillio et Aurelio utique satisfiat. A Flamma, si non potes omne, partem aliquam velim extorqueas, in primisque, ut expedita sit pensio K. † Ian. De attributione conficies, de repraesentatione videbis. De domesticis rebus hactenus; de publicis omnia mihi certa: quid Octa- 2
vius, quid Antonius, quae hominum opinio, quid futurum putes. Ego vix teneor, quin accurram; sed † si litteras tuas exspecto. Et scito Balbum tum fuisse Aquini, quum tibi est dictum, et postridie Hirtium: puto utrumque ad aquas; sed quid egerint —. Dolabellae procuratores fac ut admoneantur: appellabis etiam Papiam. Vale.

XXV.

Scr. Athenis exeunte a. u. c. **710**.

CICERO F. TIRONI SUO SAL.

Etsi iusta et idonea usus es excusatione intermissionis litterarum tuarum, tamen, id ne saepius facias, rogo; nam, etsi de re publica rumoribus et

Ep. 24, 1. *Ofilio* (N.)? An *Offilio?* — *pensio K.* † *Ian.* (W.). *p. K. Iun.* (Sch.) aut *p. K.* (W.). *p. K. Ian.* vulgo. — † *Ian., de* (W.)? — *dom. rebus h.* (N.). *d. eius h.* M. *eius* om. Erf. *d.* [*eius*] *h.* B. 2. *sed* † *si litteras* (MW.). *sed l.* (Erf.) aut *sed scilicet l.* (L.). *sed st! l.* Man., B.

nuntiis certior fio et de sua in me voluntate semper ad me perscribit pater, tamen de quavis minima re scripta a te ad me epistola semper fuit gratissima. Quare quum in primis tuas desiderem litteras, noli committere, ut excusatione potius expleas officium scribendi quam assiduitate epistolarum. Vale.

XXVI.

Scr. exeunte a. u. c. 710.

Q. *CICERO* TIRONI SUO SAL. PLUR. DIC.

1 Verberavi te cogitationis tacito dumtaxat convicio, quod fasciculus alter ad me iam sine tuis litteris perlatus est. Non potes effugere huius culpae poenam te patrono: Marcus est adhibendus, isque diu et multis lucubrationibus commentata oratione vide ut probare possit te non peccasse.
2 Plane te rogo: sicut olim matrem nostram facere memini, quae lagonas etiam inanes obsignabat, ne dicerentur inanes aliquae fuisse, quae furtim essent exsiccatae, sic tu, etiamsi, quod scribas, non habebis, scribito tamen, ne furtum cessationis quaesivisse videaris; valde enim mihi semper et vera et dulcia tuis epistolis nuntiantur. Ama nos et vale.

XXVII.

Scr. Romae exeunte a. u. c. 710 (ante III. Kal. Ian.).

Q. CICERO TIRONI SUO SAL. PLURIMAM DICIT.

1 Mirificam mihi verberationem cessationis epistola dedisti; nam, quae parcius frater perscripserat, verecundia videlicet et properatione, ea tu sine assentatione, ut erant, ad me scripsisti, et maxime

Ep. 26. *Q. CICERO TIRONI* (W.) *Q. T.* M., vulgo. — *SAL. PLUR.* (vulgo.) *P. S.* MB. Ep. 27, 1. *epistolo tua d.* (W.)? 2. *rogo: sicut* (W.). *r., s.* vulgo.

de consulibus designatis, quos ego penitus novi libidinum et languoris effeminatissimi animi plenos; qui nisi a gubernaculis recesserint, maximum ab universo naufragio periculum est. Incredibile 2
est, quae ego illos sciam oppositis Gallorum castris in aestivis fecisse, quos ille latro, nisi aliquid firmius fuerit, societate vitiorum deleniet. Res est aut tribuniciis aut privatis consiliis munienda; nam isti duo vix sunt digni, quibus alteri Caesenam, alteri Cossutianarum tabernarum fundamenta credas. Te, ut dixi, fero oculis. Ego vos a. d. III. K. videbo tuosque oculos, etiamsi te veniens in medio foro videro, dissuaviabor. Me ama *et* vale.

Ep. 27, 1. *animi* (M., vulgo). [*animi*] Ern., B. 2. *sciam* (W.). *scio* M., vulgo. — *dissuaviabor* (W.). *dissav.* MB. — *ama et vale* (W.). *a. Vale* M., vulgo.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
AD QUINTUM FRATREM
LIBRI TRES.

LIBER PRIMUS

I.

Scr. Romae a. u. c. 694.

MARCUS QUINTO FRATRI SAL.

1 1 Etsi non dubitabam, quin hanc epistolam multi
nuntii, fama denique esset ipsa sua celeritate supe-
ratura tuque ante ab aliis auditurus esses annum
tertium accessisse desiderio nostro et labori tuo,
tamen existimavi a me quoque tibi huius molestiae
nuntium perferri oportere: nam superioribus litteris,
non unis, sed pluribus, quum iam ab aliis despe-
rata res esset, tamen tibi ego spem maturae de-
cessionis afferebam, non solum ut quam diutissime
te iucunda opinione oblectarem, sed etiam quia
tanta adhibebatur et a nobis et a praetoribus con-
2 tentio, ut rem posse confici non diffiderem; nunc,
quoniam ita accidit, ut neque praetores suis opibus

Ep. 1, 1. *oportere: nam ... diff.; nunc* (W.). *o. Nam ... d. Nunc* vulgo.

neque nos nostro studio quidquam proficere possemus, est omnino difficile non graviter id ferre, sed tamen nostros animos maximis in rebus et gerendis et sustinendis exercitatos frangi et debilitari molestia non oportet. *Et*, quoniam ea molestissime ferre homines debent, quae ipsorum culpa contracta sunt, est quiddam in hac re mihi molestius ferendum quam tibi: factum est enim mea culpa, contra quam tu mecum et proficiscens et per litteras egeras, ut priore anno non succederetur; quod ego, dum saluti sociorum consulo, dum impudentiae nonnullorum negotiatorum resisto, dum nostram gloriam tua virtute augeri expeto, feci non sapienter, praesertim quum id commiserim, ut ille alter an-
nus etiam tertium posset adducere. Quod quoniam 3
peccatum meum esse confiteor, est sapientiae atque humanitatis tuae curare et perficere, ut hoc minus sapienter a me provisum diligentia tua corrigatur. Ac, si te ipse vehementius ad omnes partes bene audiendi excitaris, non ut cum aliis, sed ut tecum iam ipse certes, si omnem tuam mentem, curam, cogitationem ad excellentis in omnibus rebus laudis cupiditatem incitaris, mihi crede, unus annus additus labori tuo multorum annorum laetitiam no-
bis, immo vero etiam posteris nostris afferet. Qua- 4
propter hoc te primum rogo, ne contrahas aut demittas animum neve te obrui, tamquam fluctu, sic magnitudine negotii sinas, contraque *te* erigas ac resistas sive etiam ultro occurras negotiis; neque enim eiusmodi partem rei publicae geris, in qua fortuna dominetur, sed in qua plurimum ratio possit et diligentia. Quod si tibi bellum aliquod magnum et periculosum administranti prorogatum imperium viderem, tremerem animo, quod eodem tempore

Ep. 1, 2. *ut tibi priore* (W.)? 4. *aut demittas* (Crat.). *ac d.* MB. — *contraque te er.* (W.). *c. er.* M., vulgo.

esse intelligerem etiam fortunae potestatem in nos prorogatam: nunc vero ea pars tibi rei publicae commissa est, in qua aut nullam aut perexiguam partem fortuna teneat et quae mihi tota in tua virtute ac moderatione animi posita esse videatur. Nullas, ut opinor, insidias hostium, nullam proelii dimicationem, nullam defectionem sociorum, nullam inopiam stipendii aut rei frumentariae, nullam seditionem exercitus pertimescimus; quae persaepe sapientissimis viris acciderunt, ut, quemadmodum gubernatores optimi vim tempestatis, sic illi fortunae impetum superare non possent. Tibi data est summa pax, summa tranquillitas, ita tamen, ut ea dormientem gubernatorem vel obruere, vigilantem
6 etiam delectare possit; constat enim ea provincia primum ex eo genere sociorum, quod est ex hominum omni genere humanissimum, deinde ex eo genere civium, qui aut, quod publicani sunt, nos summa necessitudine attingunt aut, quod ita negotiantur, ut locupletes sint, nostri consulatus beneficio se incolumes fortunas habere arbitrantur. —
2 7 „At enim inter hos ipsos exsistunt graves controversiae, multae nascuntur iniuriae, magnae contentiones consequuntur.“ — Quasi vero ego id putem, non te aliquantum negotii sustinere. Intelligo permagnum esse negotium et maximi consilii, sed memento consilii me hoc negotium esse magis aliquanto quam fortunae putare; quid est enim negotii continere eos, quibus praesis, si te ipse contineas? id autem sit magnum et difficile ceteris, sicut est difficillimum: tibi et fuit hoc semper facillimum et vero esse debuit, cuius natura talis est, ut etiam sine doctrina videatur moderata esse potuisse, ea autem adhibita doctrina est, quae vel vitiosissimam

Ep. I, 7. *hoc negotium esse* (M, et sic voluit B.). *h. e n.* V., B.

naturam excolere possit. Tu quum pecuniae, quum voluptatis, quum omnium rerum cupiditati resistes, ut facis, erit, credo, periculum, ne improbum negotiatorem, paullo cupidiorem publicanum comprimere non possis! nam Graeci quidem sic te ita viventem intuebuntur, ut quendam ex annalium memoria aut etiam de caelo divinum hominem esse
in provinciam delapsum putent. Atque haec nunc 8
non ut facias, sed ut te *et* facere et fecisse gaudeas scribo; praeclarum est enim summo cum imperio fuisse in Asia triennium sic, ut nullum te signum, nulla pictura, nullum vas, nulla vestis, nullum mancipium, nulla forma cuiusquam, nulla condicio pecuniae, quibus rebus abundat ista provincia,
ab summa integritate continentiaque deduxerit; quid 9
autem reperiri tam eximium aut tam expetendum potest, quam istam virtutem, moderationem animi, temperantiam non latere in tenebris neque esse abditam, sed in luce Asiae, in oculis clarissimae provinciae atque in auribus omnium gentium ac nationum esse positam? non itineribus tuis perterreri homines, non sumptu exhauriri, non adventu commoveri? esse, quocumque veneris, et publice et privatim maximam laetitiam, quum urbs custodem, non tyrannum, domus hospitem, non expilatorem recepisse videatur?

His autem in rebus iam te usus ipse profecto 3 10
erudivit nequaquam satis esse ipsum has te habere virtutes, sed esse circumspiciendum diligenter, ut in hac custodia provinciae non te unum, sed omnes ministros imperii tui sociis et civibus et rei publicae praestare videare. Quamquam legatos habes eos, qui ipsi per se habituri sint rationem dignitatis suae, de quibus honore et dignitate et

Ep. I, 7. *voluptatis* (W.). *voluptati* M., vulgo. 9. *deduxerit; quid* (W.). *d. Quid* vulgo.

aetate praestat Tubero, quem ego arbitror, praesertim quum scribat historiam, multos ex suis annalibus posse deligere, quos velit et possit imitari, Allienus autem noster est quum animo et benevolentia, tum vero etiam imitatione vivendi; nam quid ego de Gratidio dicam? quem certe scio ita laborare de existimatione sua, ut propter amorem in
11 nos fraternum etiam de nostra laboret. Quaestorem habes non tuo iudicio delectum, sed eum, quem sors dedit: hunc oportet et sua sponte esse moderatum et tuis institutis ac praeceptis obtemperare. Quorum si quis forte esset sordidior, ferres eatenus, quoad per se negligeret eas leges, quibus esset astrictus, non ut ea potestate, quam tu ad dignitatem permisisses, ad quaestum uteretur; neque enim mihi sane placet, praesertim quum hi mores tantum iam ad nimiam lenitatem et ad ambitionem incubuerint, scrutari te omnes sordes, excutere unum quemque eorum, sed, quanta sit in quoque fides, tantum cuique committere. Atque inter hos eos, quos tibi comites et adiutores negotiorum publicorum dedit ipsa res publica, dumtaxat
4 12 finibus iis praestabis, quos ante praescripsi; quos vero aut ex domesticis convictionibus aut ex necessariis apparitionibus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte praetoris appellari solent, horum non modo facta, sed etiam dicta omnia praestanda nobis sunt. Sed habes eos tecum, quos possis recte facientes facile diligere, minus consulentes existimationi tuae facillime coërcere: a quibus, rudis quum esses, videtur potuisse tua liberalitas decipi, nam, ut quisque est vir optimus, ita difficillime esse alios improbos suspicatur; nunc vero tertius hic annus habeat integritatem eandem, quam

Ep. 1, 10. *certe scio* (M.). *certo s.* B. 11. *lenitatem* (M., vulgo). *lev.* Crat., B.

superiores, cautiorem etiam ac diligentiorem. Sint 13
aures tuae, quae id, quod audiunt, existimentur
audire, non in quas ficte et simulate quaestus causa
insusurretur; sit anulus tuus non ut vas aliquod,
sed tamquam ipse tu, non minister alienae volun-
tatis, sed testis tuae; accensus sit eo numero, quo
eum maiores nostri esse voluerunt, qui hoc non in
beneficii loco, sed in laboris ac muneris non te-
mere nisi libertis suis deferebant, quibus illi qui-
dem non multo secus ac servis imperabant; sit
lictor non * suae, sed tuae lenitatis apparitor ma-
ioraque praeferant fasces illi ac secures dignitatis
insignia quam potestatis: toti denique sit provin-
ciae cognitum tibi omnium, quibus praesis, salutem,
liberos famam, fortunas esse carissimas. Denique
haec opinio sit, non modo iis, qui aliquid accepe-
rint, sed iis etiam, qui dederint, te inimicum, si id
cognoveris, futurum: neque vero quisquam dabit,
quum erit hoc perspectum, nihil per eos, qui simu-
lant se apud te multum posse, abs te solere impe-
trari. Nec tamen haec oratio mea est eiusmodi, 14
ut te in tuos aut durum esse nimium aut suspi-
ciosum velim: nam, si quis est eorum, qui tibi
biennii spatio numquam in suspicionem avaritiae
venerit, ut ego Caesium et Chaerippum et Labeo-
nem et audio et, quia cognovi, existimo, nihil est,
quod non et iis et si quis est alius eiusdemmodi
et committi et credi rectissime putem; sed, si quis
est, in quo iam offenderis, de quo aliquid senseris,
huic nihil credideris, nullam partem existimationis
tuae commiseris.

In provincia vero ipsa si quem es nactus, qui 5 15
in tuam familiaritatem penitus intrarit, qui nobis

Ep. I, 13. *lictor non * suae* (W.). *l. non severitatis suae* (W.) aut *l. non saevitiae s.* (W.). *l. non s. saev.* Ursin, B.

ante fuerit ignotus, huic quantum credendum sit, vide: non quin possint multi esse provinciales viri boni, sed hoc sperare licet, iudicare periculosum est; multis enim simulationum involucris tegitur et quasi velis quibusdam obtenditur unius cuiusque natura: frons, oculi, vultus persaepe mentiuntur, oratio vero saepissime. Quamobrem qui potes reperire ex eo genere hominum, qui pecuniae cupiditate adducti careant iis rebus omnibus, a quibus nos divulsi esse non possumus, te autem, alienum hominem, ament ex animo ac non sui commodi causa simulent? Mihi quidem permagnum videtur, praesertim si iidem homines privatum non fere quemquam, praetores semper omnes amant: quo ex genere si quem forte tui cognosti amantiorem — fieri enim potuit — quam temporis, hunc vero ad tuorum numerum libenter ascribito; sin autem id non perspicies, nullum genus erit in familiaritate cavendum magis, propterea quod et omnes vias pecuniae norunt et omnia pecuniae causa faciunt et, quicum victuri non sunt, eius existima-
16 tioni consulere non curant. Atque etiam e Graecis ipsis diligenter cavendae sunt † quaedam familiaritates praeter hominum perpaucorum, si qui sunt vetere Graecia digni: † sic vero fallaces sunt permulti et leves et diuturna servitute ad nimiam assentationem eruditi: quos ego universos adhiberi liberaliter, optimum quemque hospitio amicitiaque coniungi dico oportere; nimiae familiaritates eorum * * neque tam fideles sunt — non enim audent

Ep. 1, 15. *natura: frons* (vulgo). *n., f.* B. — *ad tuorum numerum* (cd. Longol.). *ad tuum n.* MB. 16. *† quaedam famil.* (W.). Excidit adiectivum aliquod, ut *intimae. q. f.* vulgo. — *† sic vero fallaces* (W.). *nunc v. f.* (Ern.)? *s. v. f.* vulgo. — *eorum * * neque* (W.). *e. cavendae* (vel *vitandae*), *quod n.* — *neque ita fideles* (W.)?

adversari nostris voluntatibus —, et invident non nostris solum, verum etiam suis.

Iam, qui in eiusmodi rebus, in quibus vereor 6
etiam ne durior sim, cautus esse velim ac diligens, 17
quo me animo in servis esse censes? quos quidem quum omnibus in locis, tum praecipue in provinciis regere debemus; quo de genere multa praecipi possunt, sed hoc et brevissimum est et facillime teneri potest, ut ita se gerant in istis Asiaticis itineribus, ut si iter Appia via faceres, neve interesse quidquam putent, utrum Trallis an Formias venerint. Ac, si quis est ex servis egregie fidelis, sit in domesticis rebus et privatis, quae res ad officium imperii tui atque ad aliquam partem rei publicae pertinebunt, de his rebus ne quid attingat; multa enim, quae recte committi servis fidelibus possunt, tamen sermonis et vituperationis vitandae causa committenda non sunt. Sed nescio 18
quo pacto ad praecipiendi rationem delapsa est oratio mea, quum id mihi propositum initio non fuisset; quid enim ei praecipiam, quem ego, in hoc praesertim genere, intelligam prudentia non esse inferiorem quam me, usu vero etiam superiorem? sed tamen, si ad ea, quae faceres, auctoritas accederet mea, tibi ipsi illa putavi fore iucundiora. Quare sint haec fundamenta dignitatis tuae: tua primum integritas et continentia, deinde omnium, qui tecum sunt, pudor, delectus in familiaritatibus et provincialium hominum et Graecorum percautus et diligens, familiae gravis et constans disciplina. Quae quum honesta sint in his privatis nostris 19
quotidianisque rationibus, in tanto imperio tam depravatis moribus, tam corruptrice provincia divina videantur necesse est. Haec institutio atque

Ep. 1, 17. *de his rebus* (M.). *de iis r.* Man., B. 19. *imperio tam* (W.). *i., t.* vulgo.

haec disciplina potest sustinere in rebus statuendis
et decernendis eam severitatem, qua tu in iis rebus
usus es, ex quibus nonnullas simultates cum magna
mea laetitia susceptas habemus: nisi forte me Pa-
conii nescio cuius, hominis ne Graeci quidem ac
Mysi aut Phrygis potius, querelis moveri putas aut
Tuscenii, hominis furiosi ac sordidi, vocibus, cuius
tu ex impurissimis faucibus inhonestissimam cupi-
7 ditatem eripuisti summa cum aequitate. Haec et
20 cetera plena severitatis, quae statuisti in ista pro-
vincia, non facile sine summa integritate sustinue-
rimus; quare sit summa in iure dicundo severitas,
dummodo ea ne varietur gratia, sed conservetur
aequabilis; sed tamen parvi refert abs te ipso ius
dici aequabiliter et diligenter, nisi idem ab iis fiet,
quibus tu eius muneris aliquam partem concesseris.
Ac mihi quidem videtur non sane magna varietas
esse negotiorum in administranda Asia, sed ea
tota iurisdictione maxime sustineri; in qua scientiae,
praesertim provincialis, ratio ipsa expedita est: con-
stantia est adhibenda et gravitas, quae resistat non
21 solum gratiae, verum etiam suspicioni. Adiungenda
etiam est facilitas in audiendo, lenitas in decer-
nendo, in satisfaciendo ac disputando diligentia.
Iis rebus nuper C. Octavius iucundissimus fuit,
apud quem proximus lictor quievit, tacuit accensus,
quoties quisque voluit dixit et quam voluit diu;
quibus ille rebus fortasse nimis lenis videretur, nisi
haec lenitas illam severitatem tueretur: cogebantur
Sullani homines, quae per vim et metum abstule-
rant, reddere; qui in magistratibus iniuriose decre-
verant, eodem ipsis privatis erat iure parendum.
Haec illius severitas acerba videretur, nisi multis

Ep. 1, 20. *sustinuerimus* (Or.). *sustineremus* M., vulgo. — *maxime contineri* (Hag.)? 21. *proximus lictor* (Or.). *primus l.* M., vulgo.

condimentis humanitatis mitigaretur. Quod si haec 22
lenitas grata Romae est, ubi tanta arrogantia est, tam immoderata libertas, tam infinita hominum licentia, denique tot magistratus, tot auxilia, tanta vis *concionis*, tanta senatus auctoritas, quam iucunda tandem praetoris comitas in Asia potest esse! in qua tanta multitudo civium, tanta sociorum, tot urbes, tot civitates unius hominis nutum intuentur, ubi nullum auxilium est, nulla conquestio, nullus senatus, nulla concio: quare permagni hominis est et quum ipsa natura moderati, tum vero etiam doctrina atque optimarum artium studiis eruditi sic se adhibere in tanta potestate, ut nulla alia potestas ab iis, quibus is praesit, desideretur. Cyrus 8 23
ille a Xenophonte non ad historiae fidem scriptus *est,* sed ad effigiem iusti imperii; cuius summa gravitas ab illo philosopho cum singulari comitate coniungitur: quos quidem libros non sine causa noster ille Africanus de manibus ponere non solebat; nullum est enim praetermissum in iis officium diligentis et moderati imperii, eaque si sic coluit ille, qui privatus futurus numquam fuit, quonam modo retinenda sunt iis, quibus imperium ita datum est, ut redderent, et ab iis legibus datum est, ad quas revertendum est? Ac mihi quidem videntur 24
huc omnia esse referenda iis, qui praesunt aliis, ut ii, qui erunt in eorum imperio, sint quam beatissimi: quod tibi et esse antiquissimum et ab initio fuisse, ut primum Asiam attigisti, constanti fama atque omnium sermone celebratum est. Est autem

Ep. 1, 22. *denique ... vis concionis* om. M., in cuius margine alia manus addidit *denique ... vis.* — *vis concionis, tanta* (W.). *vis populi, t.* Ern., B. — *quare permagni* (Man.). *q. quum p.* MB. 23. *scriptus est, sed* (Ursin.). *scr., sed* M., vulgo. — *imperii; cuius ... conj.: quos ... imp., eaque* (W.). *i., c. ... conj.; q. .. imp.; eaque* B. 24. *constanti fama* (W.). *constante f.* M., vulgo.

non modo eius, qui sociis et civibus, sed etiam eius,
qui servis, qui mutis pecudibus praesit, eorum, qui-
25 bus praesit, commodis utilitatique servire; cuius
quidem generis constare inter omnes video abs te
summam adhiberi diligentiam: nullum aes alienum
novum contrahi civitatibus, vetere autem magno
et gravi multas abs te esse liberatas; urbes com-
plures dirutas ac paene desertas, in quibus unam
Ioniae nobilissimam, alteram Cariae, Samum et
Halicarnassum, per te esse recreatas; nullas esse
in oppidis seditiones, nullas discordias; provideri
abs te, ut civitates optimatium consiliis administren-
tur; sublata Mysiae latrocinia, caedes multis locis
repressas, pacem tota provincia constitutam, neque
solum illa itinerum atque agrorum, sed multo etiam
plura et maiora oppidorum et fanorum latrocinia
esse depulsa; remotam a fama et a fortunis et ab
otio locupletium illam acerbissimam ministram prae-
torum avaritiae, calumniam; sumptus et tributa
civitatum ab omnibus, qui earum civitatum fines
incolant, tolerari aequaliter; facillimos esse aditus
ad te, patere aures tuas querelis omnium, nullius
inopiam ac solitudinem non modo illo populari ac-
cessu ac tribunali, sed ne domo quidem et cubi-
culo esse exclusam tuo; toto denique in imperio
nihil acerbum esse, nihil crudele, atque omnia plena
9 clementiae, mansuetudinis, humanitatis. Quantum
26 vero illud est beneficium tuum, quod iniquo et
gravi vectigali aedilicio cum magnis nostris simul-
tatibus Asiam liberasti? Etenim, si unus homo
nobilis queritur palam te, quod edixeris, ne ad lu-
dos pecuniae decernerentur, HS. CC. sibi eripuisse,

Ep. 1, 25. *latr., caedes .. r., p. t. p. const., neque* (W.). *l.; c. .. r.; p. .. c.; neque* B. — *aequaliter* (c., M.). *aequabiliter* vulgo. — *te, patere ... o., nullius* (W.). *te; p. .. o.; n.* B. — *denique in imperio* (Amb. 17, ed. Iens.). *d. imp.* MB.

quanta tandem pecunia penderetur, si omnium nomine, quicumque Romae ludos facerent, quod erat iam institutum, erogaretur? Quamquam has querelas hominum nostrorum illo consilio oppressimus, quod in Asia nescio quonam modo, Romae quidem non mediocri cum admiratione laudatur, quod, quum ad templum monumentumque nostrum civitates pecunias decrevissent, quumque id et pro meis magnis meritis et pro tuis maximis beneficiis summa sua voluntate fecissent nominatimque lex exciperet, ut ad templum et monumentum capere liceret, quumque id, quod dabatur, non esset interiturum, sed in ornamentis templi futurum, ut non mihi potius quam populo Romano ac dis immortalibus datum videretur, tamen id, in quo erat dignitas, erat lex, erat eorum, qui faciebant, voluntas, accipiendum non putavi quum aliis de causis, tum etiam ut animo aequiore ferrent ii, quibus nec deberetur nec liceret. Quapropter incumbe toto animo et studio 27
omni in eam rationem, qua adhuc usus es, ut eos, quos tuae fidei potestatique senatus populusque Romanus commisit et credidit, diligas et omni ratione tueare et esse quam beatissimos velis. Quod si te sors Afris aut Hispanis aut Gallis praefecisset, immanibus ac barbaris nationibus, tamen esset humanitatis tuae consulere eorum commodis et utilitati salutique servire: quum vero ei generi hominum praesimus, non modo in quo ipso sit, sed etiam a quo ad alios pervenisse putetur humanitas, certe iis eam potissimum tribuere debemus, a quibus accepimus; non enim me hoc iam dicere pu- 28
debit, praesertim in ea vita atque iis rebus gestis, in quibus non potest residere inertiae aut levitatis ulla suspicio, nos ea, quae consecuti sumus iis

Ep. 1, 27. *diligas, ut omni r. t., ut esse* (Sch.)? (*ut esse* M.).

studiis et artibus esse adeptos, quae sint nobis Graeciae monumentis disciplinisque tradita. Quare praeter communem fidem, quae omnibus debetur, praeterea nos isti hominum generi praecipue debere videmur, ut, quorum praeceptis sumus eruditi, apud eos ipsos, quod ab iis didicerimus, velimus expromere.

10 29 Atque ille quidem princeps ingenii et doctrinae Plato tum denique fore beatas res publicas putavit, si aut docti et sapientes homines eas regere coepissent aut ii, qui regerent, omne suum studium in doctrina et sapientia collocassent: hanc coniunctionem videlicet potestatis et sapientiae saluti censuit civitatibus esse posse; quod fortasse aliquando universae rei publicae nostrae, nunc quidem profecto isti provinciae contigit, ut is in eam summam potestatem haberet, cui in doctrina, cui in virtute atque humanitate percipienda plurimum a pueritia
30 studii fuisset et temporis. Quare cura, ut hic annus, qui ad laborem tuum accessit, idem ad salutem Asiae prorogatus esse videatur. Quoniam in te retinendo fuit Asia felicior, quam nos in deducendo, perfice, ut laetitia provinciae desiderium nostrum leniatur; etenim, si in promerendo, ut tibi tanti honores haberentur, quanti haud scio an nemini, fuisti omnium diligentissimus, multo maiorem in iis honoribus tuendis adhibere diligentiam debes.
31 Equidem de isto genere honorum quid sentirem, scripsi ad te ante: semper eos putavi, si vulgares essent, viles, si temporis causa constituerentur, leves; si vero, id quod ita factum est, meritis tuis tribuerentur, existimabam multam tibi in iis hono-

Ep. 1, 28. *quae sunt nobis Gr.* (W.)? — *simus eruditi* (Iens.)? 29. *ut is in eam* (W.). *ut is in ea* (M.). *ut is in ea* vulgo. 30. *in iis honoribus* (W.). *in his h.* vulgo.

ribus tuendis operam esse ponendam. Quare, quo-
niam in istis urbibus cum summo imperio et po-
testate versaris, in quibus tuas virtutes consecratas
et in deorum numero collocatas vides, in omnibus
rebus, quas statues, quas decernes, quas ages, quid
tantis hominum opinionibus, tantis de te iudiciis,
tantis honoribus debeas, cogitabis; id autem erit
eiusmodi, ut consulas omnibus, ut medeare incom-
modis hominum, provideas saluti, ut te parentem
Asiae et dici et haberi velis. Atqui huic tuae vo- 11 32
luntati ac diligentiae difficultatem magnam afferunt
publicani: quibus si adversabimur, ordinem de no-
bis optime meritum et per nos cum re publica
coniunctum et a nobis et a re publica diiungemus;
sin autem omnibus in rebus obsequemur, funditus
eos perire patiemur, quorum non modo saluti, sed
etiam commodis consulere debemus. Haec est una,
si vere cogitare volumus, in toto imperio tuo diffi-
cultas: nam esse abstinentem, continere omnes cu-
piditates, suos coërcere, iuris aequabilem tenere
rationem, facilem se in rebus cognoscendis, in ho-
minibus audiendis admittendisque praebere prae-
clarum magis est quam difficile; non est enim po-
situm in labore aliquo, sed in quadam inductione
animi et voluntate. Illa causa publicanorum quan- 33
tam acerbitatem afferat sociis, intelleximus ex civi-
bus, qui nuper in portoriis Italiae tollendis non
tam de portorio quam de nonnullis iniuriis portito-
rum querebantur; quare non ignoro, quid sociis
accidat in ultimis terris, quum audierim in Italia
querelas civium. Hic te ita versari, ut et publi-
canis satisfacias, praesertim publicis male redemptis,
et socios perire non sinas, divinae cuiusdam vir-
tutis esse videtur, id est tuae. Ac primum Grae-
cis id, quod acerbissimum est, quod sunt vectigales,
non ita acerbum videri debet, propterea quod sine
imperio populi Romani suis institutis per se ipsi

item fuerunt; nomen autem publicani aspernari non
possunt, qui pendere ipsi vectigal sine publicano
non potuerint, quod iis aequaliter Sulla descripse-
rat; non esse autem leniores in exigendis vectigali-
bus Graecos quam nostros publicanos *hinc* intelligi
potest, quod Caunii nuper omnesque ex insulis, quae
erant a Sulla Rhodiis attributae, confugerunt ad
senatum, nobis ut potius vectigal quam Rhodiis
penderent. Quare nomen publicani neque ii de-
bent horrere, qui semper vectigales fuerunt, neque
ii aspernari, qui per se pendere vectigal non po-
34 tuerunt, neque ii recusare, qui postulaverunt. Simul
et illud Asia cogitet, nullam ab se neque belli ex-
terni neque domesticarum discordiarum calamitatem
afuturam fuisse, si hoc imperio non teneretur; id
autem imperium quum retineri sine vectigalibus
nullo modo possit, aequo animo parte aliqua suo-
rum fructuum pacem sibi sempiternam redimat at-
12 35 que otium. Quod si genus ipsum et nomen publi-
cani non iniquo animo sustinebunt, poterunt iis
consilio et prudentia tua reliqua videri mitiora:
possunt in pactionibus faciendis non legem spe-
ctare censoriam, sed potius commoditatem conficiendi
negotii et liberationem molestiae; potes etiam tu
id facere, quod et fecisti egregie et facis, ut com-
memores, quanta sit in publicanis dignitas, quan-
tum nos illi ordini debeamus, ut remoto imperio
ac vi potestatis et fascium publicanos cum Graecis
gratia atque auctoritate coniungas et ab iis, de
quibus optime tu meritus es et qui tibi omnia de-
bent, hoc petas, ut facilitate sua nos eam necessi-
tudinem, quae est nobis cum publicanis, obtinere

Ep. 1, 33. *item fuerunt* (Kayser.). *ita f.* M., vulgo. — *fuerunt; nomen* (W.). *f. Nomen* vulgo. — *ab Sulla* (vulgo). *a sylla* M. in rasura. *a Sulla* B. — *non potuerunt* (Iens.)? 34. *Simul et illud* (M., vulgo). *S. etiam i.* B.

et conservare patiantur. Sed quid ego te haec hor- 36
tor, quae tu non modo facere potes tua sponte sine cuiusquam praeceptis, sed etiam magna iam ex parte perfecisti? non enim desistunt nobis agere quotidie gratias honestissimae et maximae societates; quod quidem mihi idcirco iucundius est, quod idem faciunt Graeci, difficile est autem ea, quae commodis, utilitate et prope natura diversa sunt, voluntate coniungere. At ea quidem, quae supra scripta sunt, non ut te instituerem scripsi — neque enim prudentia tua cuiusquam praecepta desiderat —, sed me in scribendo commemoratio tuae virtutis delectavit: quamquam in his litteris longior fui, quam aut vellem aut quam me putavi fore.
Unum est, quod tibi ego praecipere non desinam, 13 37
neque te patiar, quantum erit in me, cum exceptione laudari: omnes enim, qui istinc veniunt, ita de tua virtute, integritate, humanitate commemorant, ut in tuis summis laudibus excipiant unam iracundiam; quod vitium quum in hac privata quotidianaque vita levis esse animi atque infirmi videtur, tum vero nihil est tam deforme, quam ad summum imperium etiam acerbitatem naturae adiungere. Quare illud non suscipiam, ut, quae de iracundia dici solent a doctissimis hominibus, ea nunc tibi exponam, quum et nimis longus esse nolim et ex multorum scriptis ea facile possis cognoscere: illud, quod est epistolae proprium, ut is, ad quem scribitur, de iis rebus, quas ignorat, certior fiat, prae-
termittendum esse non puto. Sic ad nos omnes 38
fere deferunt, nihil, quum absit iracundia, te fieri posse iucundius, sed, quum te alicuius improbitas perversitasque commoverit, sic te animo incitari, ut ab omnibus tua desideretur humanitas: quare,

Ep. 1, 36. *Graeci, difficile* (W.). *G.; d.* vulgo. 37. *ignoret* (Ern.)?

quoniam in eam rationem vitae nos non tam cupiditas quaedam gloriae quam res ipsa ac fortuna deduxit, ut sempiternus sermo hominum de nobis futurus sit, caveamus, quantum efficere et consequi possumus, ut ne quod in nobis insigne vitium fuisse dicatur. Neque ego nunc hoc contendo, quod fortasse quum in omni natura, tum iam in nostra aetate difficile est, mutare animum et, si quid est penitus insitum moribus, id subito evellere, sed te illud admoneo, ut, si hoc plene vitare non potes, quod ante occupatur animus ab iracundia, quam providere ratio potuit, ne occuparetur, ut te ante compares quotidieque meditere resistendum esse iracundiae, quumque ea maxime animum moveat, tum tibi esse diligentissime linguam continendam; quae quidem mihi virtus † non interdum minor videtur quam omnino non irasci: nam illud est non solum gravitatis, sed nonnumquam etiam lentitudinis; moderari vero et animo et orationi, quum sis iratus, aut etiam tacere et tenere in sua potestate motum animi et dolorem, etsi non est perfectae sapientiae, tamen est non mediocris ingenii.

39 Atque in hoc genere multo te esse iam commodiorem mitioremque nuntiant: nullae tuae vehementiores animi concitationes, nulla maledicta ad nos, nullae contumeliae perferuntur, quae quum abhorrent a litteris *atque* ab humanitate, tum vero contraria sunt imperio ac dignitati; nam, si implacabiles iracundiae sunt, summa est acerbitas, sin autem exorabiles, summa levitas, quae tamen, ut

14 40 in malis, acerbitati anteponenda est. Sed, quoniam primus annus habuit de hac reprehensione plurimum sermonis, credo propterea, quod tibi hominum

Ep. 1, 38. *v.* † *non interdum minor* (MW.). *v. non minor i.* (W.) aut *v. i. non m.* (Klotz., B.). 39. *a litteris atque ab h.* (W.). *a l., ab h.* M., vulgo.

iniuriae, quod avaritia, quod insolentia praeter opi-
nionem accidebat et intolerabilis videbatur, secundus
autem multo lenior, quod et consuetudo et ratio
et, ut ego arbitror, meae quoque litterae te patien-
tiorem lenioremque fecerunt, tertius annus ita de-
bet esse emendatus, ut ne minimam quidem rem
quisquam possit ullam reprehendere. Ac iam hoc 41
loco non hortatione neque praeceptis, sed precibus
tecum fraternis ago, totum ut animum, curam co-
gitationemque tuam ponas in omnium laude undi-
que colligenda. Quod si in mediocri statu sermo-
nis ac praedicationis nostrae res essent, nihil abs
te eximium, nihil praeter aliorum consuetudinem
postularetur: nunc vero propter earum rerum, in
quibus versati sumus, splendorem et magnitudinem,
nisi summam laudem ex ista provincia assequimur,
vix videmur summam vituperationem posse vitare.
Ea nostra ratio est, ut omnes boni quum faveant,
tum etiam omnem a nobis diligentiam virtutemque
et postulent et exspectent, omnes autem improbi,
quod cum iis bellum sempiternum suscepimus, vel
minima re ad reprehendendum contenti esse vi-
deantur: quare, quoniam eiusmodi theatrum totius 42
Asiae virtutibus tuis est datum, celebritate refer-
tissimum, magnitudine amplissimum, iudicio erudi-
tissimum, natura autem ita resonans, ut usque Ro-
mam significationes vocesque referantur, contende,
quaeso, atque elabora, non modo ut his rebus di-
gnus fuisse, sed etiam ut illa omnia tuis artibus
superasse videare, et, quoniam mihi casus urbanam
in magistratibus administrationem rei publicae, tibi 43

Ep. 1, 40. *avaritia* (Man.). *avaritiae* MB. — *lenior fuit, quod* (W.)? 42. *theatrum totius Asiae virtutibus tuis est datum* (c., W. et sic B. (Vol. II. p. CXXIII.) voluit, sed [*totius Asiae*]). *theatrum totius* M. *t. sortitus es* (Or., W. olim, B.). — *videare, et* (W.). *v.; et* B. *v. Et* vulgo.

provincialem dedit, si mea pars nemini cedit, fac, ut tua ceteros vincat. Simul et illud cogita, nos non de reliqua et sperata gloria iam laborare, sed de parta dimicare, quae quidem non tam expetenda nobis fuit, quam tuenda est. Ac, si mihi quidquam esset abs te separatum, nihil amplius desiderarem hoc statu, qui mihi iam partus est: nunc vero sic res sese habet, ut, nisi omnia tua facta atque dicta nostris rebus istinc respondeant, ego me tantis meis laboribus tantisque periculis, quorum tu omnium particeps fuisti, nihil consecutum *putem*. Quod si, ut amplissimum nomen consequeremur, unus praeter ceteros adiuvisti, certe idem, ut id retineamus, praeter ceteros elaborabis. Non est tibi his solis utendum existimationibus ac iudiciis, qui nunc sunt, hominum, sed iis etiam, qui futuri sunt; quamquam illorum erit verius iudicium,
41 obtrectatione et malevolentia liberatum. Denique etiam illud debes cogitare, non te tibi soli gloriam quaerere; quod si esset, tamen non negligeres, praesertim quum amplissimis monumentis consecrare voluisses memoriam nominis tui; sed ea est tibi communicanda mecum, prodenda liberis nostris: in quo cavendum est, ne, si negligentior fueris, *non solum* tibi parum consuluisse, sed etiam tuis invidisse videaris.

16 45 Atque haec non eo dicuntur, ut te oratio mea dormientem excitasse, sed potius ut currentem incitasse videatur; facies enim perpetuo, quae fecisti, ut omnes aequitatem tuam, temperantiam, severitatem integritatemque laudarent. Sed me quaedam tenet propter singularem amorem infinita in te aviditas gloriae; quamquam illud existimo, quum

Ep. 1, 43. *Simul et illud* (M., vulgo). *S. etiam i.* B. 44. *etiam illud* (M1, vulgo). *i. e.* (M2 (alia manus), B.)? — *in quo cav.* (Facciolat.). *in qua c.* M., B. — *non modo tibi* (W.)? *tibi* M., ceteri. cdd.

iam tibi Asia sic, uti uni cuique sua domus, nota esse debeat, quum ad tuam summam prudentiam tantus usus accesserit, nihil esse, quod ad laudem attineat, quod non tu optime perspicias et tibi non sine cuiusquam hortatione in mentem veniat quotidie; sed ego, quia, quum tua lego, te audire, et quia, quum ad te scribo, tecum loqui videor, idcirco et tua longissima quaque epistola maxime delector et ipse in scribendo sum saepe longior.
Illud te ad extremum et oro et hortor, ut, tam- 46
quam poëtae boni et actores industrii solent, sic tu in extrema parte et conclusione muneris ac negotii tui diligentissimus sis, ut hic tertius annus imperii tui tamquam tertius *actus* perfectissimus atque ornatissimus fuisse videatur: id facillime facies, si me, cui semper uni magis quam universis placere voluisti, tecum semper esse putabis et omnibus iis rebus, quas dices et facies, interesse. Reliquum est, ut te orem, ut valetudini tuae, si me et tuos omnes valere vis, diligentissime servias. Vale.

II.

Scr. mense Novembri (inter VIII. Kal. Nov. et XIII. Kal. Dec.) a. u. c. 695.

MARCUS QUINTO FRATRI *SAL.*

Statius ad me venit a. d. VIII. K. Novembr. Eius 1 1
adventus, quod ita scripsisti, direptum iri te a tuis, dum is abesset, molestus mihi fuit; quod autem exspectationem sui concursumque eum, qui erat futurus, si una tecum decederet neque antea visus esset, sustulit, id mihi non incommode visum est

Ep. 1, 45. *Asia sic, uti* (W.). *A., sicuti* vulgo. — *exhortatione* (M2, edd. vett.)? — *ego, quia ... et quia* (W.). *ego, qui ... et quia* M. *ego, qui ... et qui* vulgo. 46. *servias. Vale* (M2, 2 Oxx., R.). *Vale* om. M1, B. Ep. 2. *FRATRI SAL.* (W.). *SAL.* om. M., vulgo.

accidisse; exhaustus est enim sermo hominum et multae emissae iam eiusmodi voces, *ἀλλ' αἰεί τινα φῶτα μέγαν·* quae te absente confecta esse laetor.
2 Quod autem idcirco a te missus est, mihi ut se purgaret, id necesse minime fuit; primum enim numquam ille mihi fuit suspectus, neque ego, quae ad te de illo scripsi, scripsi meo iudicio, sed, quum ratio salusque omnium nostrum, qui ad rem publicam accedimus, non veritate solum, sed etiam fama niteretur, sermones ad te aliorum semper, non mea iudicia perscripsi: qui quidem quam frequentes essent et quam graves, adventu suo Statius ipse cognovit; etenim intervenit nonnullorum querelis, quae apud me de illo ipso habebantur, et sentire potuit sermones iniquorum in suum potissimum nomen
3 erumpere. Quod autem me maxime movere solebat, quum audiebam illum plus apud te posse, quam gravitas istius aetatis, imperii, prudentiae postularet — quam multos enim mecum egisse putas, ut se Statio commendarem? quam multa autem ipsum ἀσφαλῶς mecum in sermone ita posuisse: „id mihi non placuit; monui, suasi, deterrui“? quibus in rebus etiamsi fidelitas summa est, quod prorsus credo, quoniam tu ita iudicas, tamen species ipsa tam gratiosi liberti aut servi dignitatem habere nullam potest —. Atque hoc sic habeto — nihil enim nec temere dicere nec astute reticere debeo —, materiam omnem sermonem eorum, qui de te detrahere vellent, Statium dedisse: antea tantum intelligi potuisse iratos tuae severitati esse nonnullos, hoc manumisso iratis, quod loquerentur, non defuisse.

Ep. 2, 3. *aetatis, imperii, prudentiae* (M, 1 Oxon., R., I.). *a., imperii prudentia* Or., B. — *ἀφελῶς* (Iens.)? — *ita posuisse* (W.). *ita protulisse* IB. *ita potuisse* MR. — *potest —. Atque* (W.). *p. Atque* vulgo. — *dedisse: antea* (W.). *d.; a.* B.

Nunc respondebo ad eas epistolas, quas mihi 2
reddidit L. Caesius — cui, quoniam ita te velle in- 4
telligo, nullo loco deero —; quarum altera est de Blaudeno Zeuxide, quem scribis certissimum matricidam tibi a me intime commendari. Qua de re et de hoc genere toto, ne forte me in Graecos tam ambitiosum factum esse mirere, pauca cognosce. Ego quum Graecorum querelas nimium valere sentirem propter hominum ingenia ad fallendum parata, quoscumque de te queri audivi, quacumque potui ratione, placavi. Primum Dionysopolitas, qui erant inimicissimi, lenivi, quorum principem Hermippum non solum sermone meo, sed etiam familiaritate devinxi; ego Apamensem Hephaestium, ego levissimum hominem, Megaristum Antandrium, ego Niciam Smyrnaeum, ego nugas maximas omni mea comitate complexus sum, Nymphontem etiam Colophonium: quae feci omnia, non quo me aut hi homines aut tota natio delectaret: pertaesum est levitatis, assentationis, animorum non officiis, sed
temporibus servientium. Sed, ut ad Zeuxim rever- 5
tar, quum is de M. Cascellii sermone secum habito, quae tu scribis, ea ipsa loqueretur, obstiti eius sermoni et hominem in familiaritatem recepi. Tua autem quae fuerit cupiditas tanta, nescio, quod scribis cupisse te, quoniam Smyrnae duos Mysos insuisses in culleum, simile in superiore parte provinciae edere exemplum severitatis tuae et idcirco Zeuxim elicere omni ratione voluisse † ultra quem adductum in iudicium fortasse dimitti non oportuerat, conquiri vero et elici blanditiis, ut tu scribis,

Ep. 2, 4. *Apameensem* (W.)? — *Hephaestium* (Or.). *Ephesium* MRI. *Hephaestum* Man., B. — *del.: pertaesum . . . servientium. Sed* (vulgo). *d. — p. . . serv. —, sed* B. 5. *culleum* (M., sicut voluit B.). *culeum* B. — *voluisse † ultra quem* (MW.). *v. ultro, quem* (R., ut ego olim)? An *v., q. . . . conquiri vero ultro et* (W.)? *v., q.* M2, vulgo.

ad iudicium necesse non fuit, eum praesertim hominem, quem ego et ex suis civibus et ex multis aliis quotidie magis cognosco nobiliorem esse prope
6 quam civitatem suam. „At enim Graecis solis indulgeo." Quid? L. Caecilium nonne omni ratione placavi? quem hominem! qua ira! quo spiritu! quem denique praeter Tuscenium, cuius causa sanari non potest, non mitigavi? Ecce supra caput homo levis ac sordidus, sed tamen equestri censu, Catienus: etiam is lenietur; cuius tu in patrem quod fuisti asperior, non reprehendo; certo enim scio te fecisse cum causa; sed quid opus fuit eiusmodi litteris, quas ad ipsum misisti? „illum crucem sibi ipsum constituere, ex qua tu eum ante detraxisses; te curaturum, *in* furno ut combureretur, plaudente tota provincia." Quid vero? ad C. Fabium nescio quem — nam eam quoque epistolam T. Catienus circumgestat —: „renuntiari tibi Licinium plagiarium cum suo pullo milvino tributa exigere." Deinde rogas Fabium, ut et patrem et filium vivos comburat, si possit; si minus, ad te mittat, uti iudicio comburantur. Eae litterae abs te per iocum missae ad C. Fabium, si modo sunt tuae, quum leguntur, in-
7 vidiosam atrocitatem verborum habent; ac, si omnium † mecum praecepta litterarum repetes, intelliges esse nihil a me nisi orationis acerbitatem et iracundiam et, si forte, raro litterarum missarum indiligentiam reprehensam; quibus quidem in rebus si apud te plus auctoritas mea quam tua sive natura paullo acrior sive quaedam dulcedo iracundiae sive dicendi sal facetiaeque valuissent, nihil

Ep. 2, 6. *T. Catienus: etiam* (W.)? — *in furno* (W.; Ursin. *furno*). *fumo* M., vulgo. — *Quid vero? ad C. F. n. quem — nam* (W.). *Q. vero ad C. F. n. quem? — nam* vulgo. — *circumgestat —: „ren.* (W.). *c. — „ren.* B. 7. † *mecum pr.* (MR.). *mearum tecum pr.* (W.) aut *mearum pr.* (IB.).

sane esset, quod nos poeniteret. Et mediocri me dolore putas affici, quum audiam, qua sit existimatione C. Vergilius, qua tuus vicinus C. Octavius? nam, si te interioribus vicinis tuis, Ciliciensi et Syriaco, anteponis, valde magni facis! atque is dolor est, quod, quum ii, quos nominavi, te innocentia non vincant, vincunt tamen artificio benevolentiae colligendae, qui neque Cyrum Xenophontis neque Agesilaum noverint, quorum regum summo in imperio nemo umquam verbum ullum asperius audivit.

Sed, haec a principio tibi praecipiens quantum 3 8
profecerim, non ignoro: nunc tamen decedens, id quod mihi iam facere videris, relinque, quaeso, quam iucundissimam memoriam tui. Successorem habes perblandum; cetera valde illius adventu tua requirentur. In litteris mittendis, *ut* saepe ad te scripsi, nimium te exorabilem praebuisti: tolle omnes, si potes, iniquas, tolle inusitatas, tolle contrarias. Statius mihi narravit scriptas ad te solere afferri, ab se legi et, si iniquae essent, fieri te certiorem; antequam vero ipse ad te venisset, nullum delectum litterarum fuisse; ex eo esse volumina selectarum
epistolarum, quae reprehendi solerent. Hoc de ge- 9
nere nihil te nunc quidem moneo — sero est enim — ac scire potes multa me varie diligenterque monuisse: illud tamen, quod Theopompo mandavi, quum essem admonitus ab ipso, vide, per homines amantes tui, quod est facile, ut haec genera tollantur epistolarum, primum iniquarum, deinde contrariarum, tum absurde et inusitate scriptarum, postremo in aliquem contumeliosarum. Atque ego haec tam esse, quam audio, non puto, et, si sunt

Ep. 2, 7. *poeniteret. Sed* (W.)? — *audio* (Ern.)? — *C. Vergilius* (Or.). *Verg.* M., vulgo. — *magni facis* (RW.). *magnificis* M. *magnam facis* I., vulgo. — *summo in imperio* (L.). An *in s. i.* (Crat.)? *s. imp.* MB. 8. *iniquae essent* (W.). *i. sint* M., vulgo.

occupationibus tuis minus animadversa, nunc perspice et purga. Legi epistolam, quam ipse scripsisse Sulla nomenclator dictus est, non probandam, legi
10 nonnullas iracundas. Sed tempore ipso de epistolis; nam, quum hanc paginam tenerem, L. Flavius, praetor designatus, ad me venit, homo mihi valde familiaris: is mihi, te ad procuratores suos litteras misisse, quae mihi visae sunt iniquissimae, ne quid de bonis, quae L. Octavii Nasonis fuissent, cui L. Flavius heres est, deminuerent, antequam C. Fundanio pecuniam solvissent, itemque misisse ad Apollonidenses, ne de bonis, quae Octavii fuissent, deminui paterentur, priusquam Fundanio debitum solutum esset. Haec mihi veri similia non videntur; sunt enim a prudentia tua remotissima. „Ne deminuat heres“? Quid, si infitiatur? quid, si omnino non debet? quid? praetor solet iudicare deberi? quid? ego Fundanio non cupio? non amicus sum? non misericordia moveor? nemo magis; sed vis iuris eiusmodi est quibusdam in rebus, ut nihil sit loci gratiae. Atque ita mihi dicebat Flavius scriptum in ea epistola, quam tuam esse dicebat, te aut quasi amicis tuis gratias acturum aut quasi
11 inimicis incommodaturum. Quid multa? ferebat graviter † id vehementer mecum querebatur orabatque, ut ad te quam diligentissime scriberem: quod facio et te prorsus vehementer etiam atque etiam rogo, ut et procuratoribus Flavii remittas de deminuendo et Apollonidensibus ne quid perscribas, quod contra Flavium sit, amplius: et Flavii causa et scilicet Pompeii facies omnia. Nolo medius fidius ex tua iniuria in illum tibi liberalem me videri, sed te

Ep. 2, 9. *Legi ipse epistolam, quam scripsisse* (W.)? *L. e., q. scr.* (Kayser.)?? 10. *incommodaturum* (c., Palat. 4., Regg.). *incommoda laturum* MRI, B. 11. *graviter † id vehementer* (MRI.). *gr. et veh.* (Ern., B.) aut *gr.; itaque veh.* (W.).

oro, ut tu ipse auctoritatem et monumentum aliquod decreti aut litterarum tuarum relinquas, quod sit ad Flavii rem et ad causam accommodatum; fert enim graviter homo et mei observantissimus et sui iuris dignitatisque retinens se apud te neque amicitia nec iure valuisse, et, ut opinor, Flavii aliquando rem et Pompeius et Caesar tibi commendarunt, et ipse ad te scripserat Flavius et ego certe. Quare, si ulla res est, quam tibi me petente faciendam putes, haec ea sit. Si me amas, cura, elabora, perfice, ut Flavius et tibi et mihi quam maximas gratias agat: hoc te ita rogo, ut maiore studio rogare non possim.

Quod ad me de Hermia scribis, mihi mehercule 4 12
valde molestum fuit. Litteras ad te parum fraterne scripseram, quas oratione Diodoti, Luculli liberti, commotus, de pactione statim quod audieram, iracundius scripseram et revocare cupiebam: huic tu epistolae non fraterne scriptae fraterne
debes ignoscere. De Censorino, Antonio, Cassiis, 13
Scaevola, te ab iis diligi, ut scribis, vehementer gaudeo. Cetera fuerunt in eadem epistola graviora, quam vellem: *ὀρθὰν τὰν ναῦν* et *ἅπαξ θανεῖν*. Maiora ista; meae obiurgationes fuerunt amoris plenissimae: questus sum nonnulla, sed tamen mediocria et parva potius. Ego te numquam ulla in re dignum minima reprehensione putassem, quum te sanctissime gereres, nisi inimicos multos haberemus. Quae ad te aliqua *cum* admonitione aut obiurgatione scripsi, scripsi propter diligentiam cautionis meae, in qua et maneo et manebo et, idem
ut facias, non desistam rogare. Attalus Hypaepenus 14

Ep. 2, 13. *Maiora ista; meae ... pl.: questus sum nonnulla* (W.). *M. i. erunt: m. .. pl.;* * *quae sunt nonnulla* MIB. — *aliqua cum admonitione* (W.). *a. monitione* M. *a. admon.* RI. *a. cum mon.* Or., B. — *idem ut tu facias* (R.)?

mecum egit, ut se ne impedires, quo minus, quod ad Q. † Publiceni statuam decretum est, erogaretur: quod ego te et rogo et admoneo, ne talis viri tamque nostri necessarii honorem minui per te aut impediri velis. Praeterea Aesopi, nostri familiaris, Licinius servus tibi notus aufugit: is Athenis apud Patronem Epicureum pro libero fuit: inde in Asiam venit; postea Plato quidam Sardianus, Epicureus, qui Athenis solet esse multum et qui tum Athenis fuerat, quum Licinius eo venisset, quum eum fugitivum esse postea ex Aesopi litteris cognosset, hominem comprehendit et in custodiam Ephesi tradidit, sed, in publicam † vel in pistrinum, non satis ex litteris eius intelligere potuimus: tu, quoquo modo est, quoniam Ephesi est, hominem investiges velim summaque diligentia * * * vel tecum deducas. Noli spectare, quanti homo sit; parvi enim pretii est, qui iam nihili est; sed tanto dolore Aesopus est affectus propter servi scelus et audaciam, ut nihil ei gratius facere possis, quam si illum per te recuperarit.

5 15 Nunc ea cognosce, quae maxime exoptas: rem publicam funditus amisimus, adeo ut *C.* Cato, adolescens nullius consilli, sed tamen civis Romanus et Cato, vix vivus effugerit, quod, quum Gabinium de ambitu vellet postulare neque praetores diebus aliquot adiri possent vel potestatem sui facerent, in concionem escendit et Pompeium privatum dictatorem appellavit: propius nihil est factum, quam

Ep. 2, 14. † *Publiceni* (W.). *Publicieni* (W.) aut *Publicii* (Sch., B.). — *Aesopi, nostri* (W.). *A. nostri tragedi* MRI. *A.* [*tragoedi*], *n.* Or., B. — *in publicam † vel in p.* MI. *in publicamne an in p.* (L.) aut *in p. an in p.* RB. — *diligentia * * * vel tecum* (W.). Excidit *vel Romam mittas* simileve aliquid, quod a *vel* inciperet. *d. vel tecum* MRI, vulgo. 15. *C. Cato* (W.). *Cato* MRI, vulgo. — *effugerit* (L.). *effugeret* MRI, vulgo.

ut occideretur. Ex hoc, qui sit status totius rei publicae, videre potes. Nostrae tamen causae non 16
videntur homines defuturi: mirandum in modum profitentur, offerunt se, pollicentur. Equidem quum spe sum maxima, tum maiore etiam animo, spe, superiores fore nos, animo, ut in hac re publica ne casum quidem ullum pertimescam. Sed tamen se res sic habet: si diem nobis Clodius dixerit, tota Italia concurret, ut multiplicata gloria discedamus; sin autem vi agere conabitur, spero fore studiis non solum amicorum, sed etiam alienorum ut vi resistamus. Omnes et se et suos amicos clientes, libertos servos, pecunias denique suas pollicentur. Nostra antiqua manus bonorum ardet studio nostri atque amore; si qui antea aut alieniores fuerant aut languidiores, nunc horum regum odio se cum bonis coniungunt. Pompeius omnia pollicetur et Caesar, quibus ego ita credo, ut nihil de mea comparatione deminuam. Tribuni pl. designati sunt nobis amici; consules se optimos ostendunt; praetores habemus amicissimos et acerrimos cives Domitium, Nigidium, Memmium, Lentulum; bonos etiam alios, sed *hos* singulares: quare magnum fac animum habeas et spem bonam; de singulis tamen rebus, quae quotidie gerantur, faciam te crebro certiorem.

Ep. 2, 16. *res sic se habet* (I.)? An *res se sic h.* (W.)? — *nobis Clodius dixerit* (Crat.). *n. d.* MRI, B. — *amicos clientes, libertos servos, p.* (W.). *a., cl., l., s., p.* vulgo. — *fuerunt aut l.* (Ern.)? — *se optimos ostendunt* (W.). *se optime ost.* M., vulgo. — *cives Domitium* (W.). *cives, D.* vulgo. — *alios. sed hos sing.* (I.). *alios sing.* M., 2 O_{xx}., R. *a., hos s.* Or., B.

III.

Scr. Thessalonicae Idibus Iuniis a. u. c. 696.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Mi frater, mi frater, mi frater, tune id veritus es, ne ego iracundia aliqua adductus pueros ad te sine litteris miserim? aut etiam ne te videre noluerim? Ego tibi irascerer? tibi ego possem irasci? Scilicet, tu enim me afflixisti; tui me inimici, tua me invidia, ac non ego te misere perdidi. Meus ille laudatus consulatus mihi te, liberos, patriam, fortunas, tibi velim ne quid eripuerit praeter unum me. Sed certe a te mihi omnia semper honesta et iucunda ceciderunt, a me tibi luctus meae calamitatis, metus tuae, desiderium, maeror, solitudo. „Ego te videre noluerim?" Immo vero me a te videri nolui; non enim vidisses fratrem tuum, non eum, quem reliqueras, non eum, quem noras, non eum, quem flens flentem, prosequentem proficiscens dimiseras, ne vestigium quidem eius nec simulacrum, sed quandam effigiem spirantis mortui. Atque utinam me mortuum prius vidisses aut audisses! utinam te non solum vitae, sed etiam dignitatis meae
2 superstitem reliquissem! Sed testor omnes deos me hac una voce a morte esse revocatum, quod omnes in mea vita partem aliquam tuae vitae repositam esse dicebant: qua in re peccavi scelerateque feci; nam, si occidissem, mors ipsa meam pietatem amoremque in te facile defenderet: nunc commisi, ut me vivo careres, vivo me aliis indigeres, mea vox in domesticis periculis potissimum occideret, quae saepe alienissimis praesidio fuisset. Nam, quod ad te pueri sine litteris venerunt, quoniam vides non fuisse iracundiam causam, certe

Ep. 3, 1. *„Ego . . . noluerim?"* (W.). *Ego . . . noluerim?* vulgo. 2. *qua in re peccavi* (c.). *quare* M., vulgo.

pigritia fuit et quaedam infinita vis lacrimarum et dolorum. Haec ipsa me quo fletu putas scripsisse? 3
eodem, quo te legere certe scio. An ego possum aut non cogitare aliquando de te aut umquam sine lacrimis cogitare? quum enim te desidero, fratrem solum desidero? ego vero suavitate prope aequalem, obsequio filium, consilio parentem; quid mihi sine te umquam aut tibi sine me iucundum fuit? Quid, quod eodem tempore desidero filiam? qua pietate, qua modestia, quo ingenio! effigiem oris, sermonis, animi mei. † Quid filium venustissimum mihique dulcissimum? quem ego ferus ac ferreus e complexu dimisi meo, sapientiorem puerum quam vellem, sentiebat enim miser iam, quid ageretur. † Quid vero tuum filium, imaginem tuam, quem meus Cicero et amabat ut fratrem et iam ut maiorem fratrem verebatur? Quid, quod mulierem miserrimam, fidelissimam coniugem, me prosequi non sum passus, ut esset, quae reliquias communis calamitatis, communes liberos tueretur? Sed ta- 4
men, quoquo modo potui, scripsi et dedi litteras ad te Philogono, liberto tuo, quas credo tibi postea redditas esse, in quibus idem te hortor et rogo, quod pueri tibi verbis meis nuntiarunt, ut Romam protinus pergas et properes: primum enim te praesidio esse volui, si qui essent inimici, quorum crudelitas nondum esset nostra calamitate satiata; deinde congressus nostri lamentationem pertimui; digressum vero non tulissem, atque etiam id ipsum, quod tu scribis, metuebam, ne a me distrahi non posses. His de causis hoc maximum malum, quod

Ep. 3, 3. *certe scio* (MRI.). *certo s.* vulgo. — *suavitate prope aequalem* (Petrarcha Ep. 107, fortasse ex altero codice M.). *s. prope fratrem prope aeq.* MRI. *s. fratrem prope aeq.* Ern., B. — *mei.* † *Quid filium* (W.). *mei. Quod f.* (W.) aut *mei. Quid, quod f.* (L.). — *Quod vero tuum* (W.) aut *Quid v., quod t.* (L.).

te non vidi, quo nihil amantissimis et coniunctissimis fratribus acerbius * miserius videtur accidere potuisse, minus acerbum, minus miserum fuit, quam fuisset quum congressio, tum vero digressio nostra.
5 Nunc, si potes id, quod ego, qui tibi semper fortis videbar, non possum, erige te et confirma, si qua subeunda dimicatio erit: spero, si quid mea spes habet auctoritatis, tibi et integritatem tuam et amorem in te civitatis et aliquid etiam misericordiam nostri praesidii laturam; sin eris ab isto periculo vacuus, ages scilicet, si quid agi posse de nobis putabis. De quo scribunt ad me quidem multi multa et se sperare demonstrant; sed ego, quod sperem, non dispicio, quum inimici plurimum valeant, amici partim deseruerint me, partim etiam prodiderint, qui in meo reditu fortasse reprehensionem sui sceleris pertimescunt. Sed, ista qualia sint, tu velim perspicias mihique declares. Ego tamen, quamdiu tibi opus erit, si quid periculi subeundum videbis, vivam: diutius in hac vita esse non possum; neque enim tantum virium habet ulla aut prudentia aut doctrina, ut tantum dolorem possit
6 sustinere. Scio fuisse et honestius moriendi tempus et utilius; sed non hoc solum, multa alia praetermisi, quae si queri velim praeterita, nihil agam, nisi ut augeam dolorem tuum, indicem stultitiam meam. Illud quidem nec faciendum est nec fieri potest, me diutius, quam aut tuum tempus aut firma spes postulabit, in tam misera tamque turpi vita commorari, ut, qui modo fratre fuerim, liberis, coniuge, copiis, genere ipso pecuniae beatissimus,

Ep. 3, 4. *acerbius * miserius* (W.). *a., nihil m.* (W.) aut *a. aut m.* aut *a. ac m.* (RI.) aut *a. et m.* (W.) aut *a. nec m.* (W.) aut *a. miseriusve* (Bücheler., B.). 5. *potes id, q.* (W.). *p., id q.* vulgo. — *agere posse* (M1, 10x., R.)? an *agere te p.* (W.)? — *pertimescunt* (L.). *pertimescant* MRI, vulgo.

dignitate, auctoritate, existimatione, gratia non in-
ferior, quam qui umquam fuerunt amplissimi, is
nunc in hac tam afflicta perditaque fortuna neque
me neque meos lugere diutius possim. Quare quid 7
ad me scripsisti de permutatione? quasi vero nunc
me non tuae facultates sustineant, qua in re ipsa
video miser et sentio quid sceleris admiserim, quum
de visceribus tuis et filii tui satisfacturus sis qui-
bus debes, ego acceptam ex aerario pecuniam tuo
nomine frustra dissiparim. Sed tamen † et inde
Antonio, quantum tu scripseras, *et* Caepioni tan-
tundem solutum est: mihi ad id, quod cogito, hoc,
quod habeo, satis est; sive enim restituimur sive
desperamus, nihil amplius opus est. Tu, si forte
quid erit molestiae, te ad Crassum et ad Calidium
conferas censeo: quantum Hortensio credendum sit,
nescio. Me summa simulatione amoris summaque 8
assiduitate quotidiana sceleratissime insidiosissime-
que tractavit adiuncto Q. Arrio; quorum ego con-
siliis, promissis, praeceptis destitutus in hanc cala-
mitatem incidi. Sed haec occultabis, ne quid ob-
sint: illud caveto — et eo puto per Pomponium
fovendum tibi esse ipsum Hortensium —, ne ille
versus, qui in te erat collatus, quum aedilitatem
petebas, de lege Aurelia, falso testimonio confirme-
tur; nihil enim tam timeo quam ne, quum intel-
ligant homines, quantum misericordiae nobis tuae
preces et tua salus allatura sit, oppugnent te vehe-
mentius. Messalam tui studiosum esse arbitror; 9
Pompeium etiam simulatorem puto. Sed haec uti-
nam *ne* experiare! quod precarer deos, nisi meas
preces audire desissent; verumtamen precor, ut his

Ep. 3, 7. *quum tu de visceribus* (W.)? — *tamen † et inde* (MW.). *t. inde et Ant.* (W.)? An *t. et M. Ant. ....* *et Q. Caepioni* (W.)? *t. et M. Ant. .. et Caep.* B. (alterum *et* om. MRI.).

infinitis nostris malis contenti sint; in quibus non modo tamen nullius inest peccati infamia, sed omnis dolor est, quod optime factis poena maxima est constituta. Filiam meam et tuam Ciceronemque nostrum quid ego, mi frater, tibi commendem? quin illud maereo, quod tibi non minorem dolorem illorum orbitas afferet quam mihi; sed te incolumi orbi non erunt. Reliqua, ita mihi salus aliqua detur potestasque in patria moriendi, ut me lacrimae non sinunt scribere! etiam Terentiam velim tueare mihique de omnibus rebus rescribas; sis fortis, quoad rei natura patietur. Idibus Iuniis, Thessalonica.

IV.

Scr. Thessalonicae mense Sextili a. u. c. 696.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Amabo te, mi frater, ne, si uno meo facto et tu et omnes mei corruistis, improbitati et sceleri meo potius quam imprudentiae miseriaeque assignes: nullum est meum peccatum, nisi quod iis credidi, a quibus nefas putaram esse me decipi, aut etiam, quibus ne id expedire quidem arbitrabar. Intimus, proximus, familiarissimus quisque aut sibi pertimuit aut mihi invidit: ita mihi nihil misero praeter fidem amicorum * cautum meum consilium fuit.
2 Quod si te satis innocentia tua et misericordia hominum vindicat hoc tempore a molestia, perspicis profecto, ecquaenam nobis spes salutis relinquatur: nam me Pomponius et Sestius et Piso noster adhuc Thessalonicae retinuerunt, quum longius disce-

Ep. 3, 9. *non modo tamen* (MRI., vulgo). [*n. m.*] *t.* Ern., B. 10. *patietur* (I.). *patiatur* MR., B. — *Thessalonica* (Or.). *Thessalonicae* M., vulgo. Ep. 4, 1. *facto* (M.). *fato* (cd. Landi, 2 Pall., RI., B.)? — *misericordiaeque* (MRI.)? — *amicorum * cautum* (W.). *a. defuit nec cautum* (W.)? *a.* † *c.* B.

dere propter nescio quos motus vetarent; verum ego magis exitum illorum litteris quam spe certa exspectabam; nam quid sperem potentissimo inimico, dominatione obtrectatorum, infidelibus amicis,
plurimis invidis? De novis autem tribunis pl. est 3
ille quidem in me officiosissimus Sestius et, spero, Curius, Milo, Fadius, Fabricius, sed valde adversante Clodio, qui etiam privatus eadem manu poterit conciones concitare; deinde etiam intercessor
parabitur. Haec mihi proficiscenti non propone- 4
bantur, sed saepe triduo summa cum gloria dicebar esse rediturus. „Quid tu igitur?“ inquies. Quid? multa convenerunt, quae mentem exturbarent meam: subita defectio Pompeii, alienatio consulum, etiam praetorum, timor publicanorum, arma. Lacrimae meorum me ad mortem ire prohibuerunt; quod certe et ad honestatem et ad effugiendos intolerabiles dolores fuit aptissimum. Sed de hoc scripsi ad te in ea epistola, quam Phaëthonti dedi. Nunc tu, quoniam in tantum luctum laboremque detrusus es, quantum nemo umquam, si levare potes communem casum misericordia hominum, scilicet incredibile quiddam assequeris; sin plane occidimus — me miserum! — ego omnibus meis exitio fuero,
quibus ante dedecori non eram. Sed tu, ut ante 5
ad te scripsi, perspice rem et pertenta et ad me, ut tempora nostra, non ut amor tuus fert, vere perscribe: ego vitam, quoad putabo tua interesse aut ad spem servandam esse, retinebo. Tu nobis amicissimum Sestium cognosces; credo tua causa velle Lentulum, qui erit consul: quamquam sunt facta verbis difficiliora. Tu et quid opus sit et

Ep. 4, 3. *conc.; deinde* (W.). *c., d.* vulgo. 4. *conturbarent* (Ern.)? — *arma Clodii. Lacrimae* (Bücheler.)? — *luctum laboremque* (R.). An *l., tantum laborem* (W.)? *l. laborem* MI. *l. et l.* Faern., vulgo. — *levare potes* (I.). *l. potest* c., MR., B. 5. *vera perscribe* (c.)?

quid sit videbis. Omnino, si tuam solitudinem communemque calamitatem nemo despexerit, aut per te aliquid confici aut nullo modo poterit; sin te quoque inimici vexare coeperint, ne cessaris, non enim gladiis tecum, sed litibus agetur. Verum haec absint velim. Te oro, ut ad me de omnibus *rebus* rescribas et in me animi aut potius consilii minus putes esse quam antea, amoris vero et officii non minus.

Ep. 4, 5. *aut potius consilii* (Guilelm.). *p. aut c.* MRI., vulgo.

AD QUINTUM FRATREM

LIBER SECUNDUS.

I.

Scr. Romae mense Decembri a. u. c. 697.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Epistolam, quam legisti, mane dederam; sed 1 fecit humaniter Licinius, quod ad me misso senatu vesperi venit, ut, si quid esset actum, ad te, si mihi videretur, perscriberem. Senatus fuit frequentior, quam putaramus esse posse mense Decembri sub dies festos. Consulares nos fuimus et duo consules designati, P. Servilius, M. Lucullus, Lepidus, Volcatius, Glabrio, praetores. Sane frequentes fuimus: omnino ad CC. Commorat exspectationem Lupus: egit causam agri Campani sane accurate; auditus est magno silentio. Materiam rei non ignoras: nihil ex nostris actionibus praetermisit. Fuerunt nonnulli aculei in Caesarem, contumeliae in Gellium, expostulationes cum absente Pompeio. Causa sero perorata sententias se rogaturum negavit, ne quod onus simultatis nobis imponeret: ex superiorum temporum conviciis et ex praesenti silentio, quid senatus sentiret, se intelligere. Dixit Milo. Coepit dimittere. Tum Marcellinus, „noli",

Ep. 1, 1. *fuimus et P. Servilius ... Glabrio, duo consules des., praetorii* (Sch.)?

inquit, „ex taciturnitate nostra, Lupe, quid aut probemus hoc tempore aut improbemus, iudicare: ego, quod ad me attinet itemque, arbitror, ceteros, idcirco taceo, quod non existimo, quum Pompeius absit, causam agri Campani agi convenire.“ Tum
2 ille se senatum negavit tenere. Racilius surrexit et de iudiciis referre coepit; Marcellinum quidem primum rogavit: is quum graviter de Clodianis incendiis, trucidationibus, lapidationibus questus esset, sententiam dixit, ut ipse iudices per praetorem urbanum sortiretur, iudicum sortitione facta comitia haberentur; qui iudicia impedisset, eum contra rem publicam esse facturum. Approbata valde sententia C. Cato contra dixit et C. Cassius maxima acclamatione senatus, quum comitia iudiciis anteferrent.
3 Philippus assensit Lentulo. Postea Racilius de privatis me primum sententiam rogavit: multa feci verba de toto furore latrocinioque P. Clodii; tamquam reum accusavi multis et secundis admurmurationibus cuncti senatus. Orationem meam collaudavit satis multis verbis, non mehercule indiserte, Vetus Antistius, isque iudiciorum causam suscepit antiquissimamque se habiturum dixit. Ibatur in eam sententiam: tum Clodius rogatus diem dicendo eximere coepit; furebat a Racilio se contumaciter urbaneque vexatum. Deinde eius operae repente a Graecostasi et gradibus clamorem satis magnum sustulerunt, opinor, in Q. Sextilium et amicos Milonis incitatae: eo metu iniecto repente magna querimonia omnium discessimus. Habes acta unius diei: reliqua, ut arbitror, in mensem Ianuarium reiicientur. De tribunis pl. longe optimum Racilium habemus; videtur etiam Antistius amicus nobis

• Ep. 1, 1. *itemque, arbitror, ceteros* (W.). *i. a. c.* vulgo. 2. *C. Cassius* (W. et B. Vol. II. p. VIII.). *Cassius* MRI., vulgo. 3. *sententiam, quum* (W.)?

fore; nam Plancius totus noster est. Fac, si me amas, ut considerate diligenterque naviges de mense Decembri.

II.

Scr. Romae XIV. Kal. Febr. a. u. c. 698.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Non occupatione — quamquam eram sane im- 1
peditus —, sed parvula lippitudine adductus sum, ut dictarem hanc epistolam et non, ut ad te soleo, ipse scriberem. Et primum me tibi excuso in eo ipso, in quo te accuso; me enim nemo adhuc rogavit, num quid in Sardiniam vellem, te puto saepe habere, qui, num quid Romam velis, quaerant. Quod ad me *de* Lentuli et Sestii nomine scripsisti, locutus sum cum Cincio: quoquo modo res se habet, non est facillima, sed habet profecto quiddam Sardinia appositum ad recordationem praeteritae memoriae; nam, ut ille Gracchus augur, posteaquam in istam provinciam venit, recordatus est, quid sibi in campo Martio comitia consulum habenti contra auspicia accidisset, sic tu mihi videris in Sardinia de forma Numisiana et de nominibus Pomponianis in otio recogitasse. Ego adhuc emi nihil: Culleonis auctio facta est; Tusculano emptor nemo fuit;
si condicio valde bona fuerit, fortasse non omittam. 2
De aedificatione tua Cyrum urgere non cesso: spero eum in officio fore; sed omnia sunt tardiora propter furiosae aedilitatis exspectationem; nam comitia sine mora futura videntur: edicta sunt *in* a. d. XI. Kal. Febr.. Te tamen sollicitum esse nolo:

Ep. 2, 1. *Non o. — quamquam eram s. i. —, sed* (c., W., ut Guilelm. conj.). *Non o., qua e. s. i., sed* MRI., vulgo. — *me de Lentuli* (Man.). *me L.* MRI., vulgo. — *nihil: Culleonis* (W.). *nihil. C.* vulgo. — *fortasse* (I.). *fortassis* MR., B.

3 omne genus a nobis cautionis adhibebitur. De rege Alexandrino factum est senatus consultum, cum multitudine eum reduci periculosum rei publicae videri: reliqua quum esset in senatu contentio, Lentulusne an Pompeius reduceret, obtinere causam Lentulus videbatur. In ea re nos et officio erga Lentulum mirifice et voluntati Pompeii praeclare satisfecimus, sed per obtrectatores Lentuli calumnia extracta *res* est: consecuti sunt dies comitiales, per quos senatus haberi non poterat. Quid futurum sit latrocinio tribunorum, non divino, sed tamen suspicor per vim rogationem Caninium perlaturum. In ea re Pompeius quid velit, non dispicio: familiares eius quid cupiant, omnes vident; creditores vero regis aperte pecunias suppeditant contra Lentulum. Sine dubio res a Lentulo remota videtur esse, cum magno meo dolore, quamquam multa fecit, quare, si fas esset, iure ei suscensere posse-
4 mus. Tu, si ista expedisti, velim quam primum bona et certa tempestate conscendas ad meque venias; innumerabiles enim res sunt, in quibus te quotidie in omni genere desiderem. Tui nostrique valent. XIIII. Kal. Februarias.

III.

Scr. Romae prid. Id. Febr. a. u. c. 698.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Scripsi ad te antea superiora; nunc cognosce, postea quae sint acta. A Kal. Febr. legationes in Idus Febr. reiiciebantur; eo die res confecta non est. A. d. IIII. Non. Febr. Milo affuit; ei Pompeius advocatus venit; dixit Marcellus a me rogatus; ho-

Ep. 2, 4. *ista expedisti* (Pal. 4., cd. Faerni). *i. expedis* 1 cd. Reg. *i. expedit* M1. *ita expedit* M2, RI., B.

neste discessimus; prodicta dies est in VIII. Idus Febr. Interim reiectis legationibus in Idus referebatur de provinciis quaestorum et de ornandis praetoribus; red res multis querelis de re publica interponendis nulla transacta est. C. Cato legem promulgavit de imperio Lentulo abrogando: vestitum
filius mutavit. A. d. VIII. Id. Febr. Milo affuit: 2
dixit Pompeius sive voluit, nam, ut surrexit, operae Clodianae clamorem sustulerunt, idque ei perpetua oratione contigit, non modo ut acclamatione, sed ut convicio et maledictis impediretur. Qui ut peroravit — nam in eo sane fortis fuit: non est deterritus; dixit omnia atque interdum etiam silentio, cum auctoritate † peregerat —, sed ut peroravit, surrexit Clodius: ei tantus clamor a nostris — placuerat enim referre gratiam —, ut neque mente nec lingua neque ore consisteret. Ea res acta est, quum hora sexta vix Pompeius perorasset, usque ad horam VIII., quum omnia maledicta, versus denique obscoenissimi in Clodium et Clodiam dicerentur. Ille furens et exsanguis interrogabat suos in clamore ipso, quis esset, qui plebem fame necaret: respondebant operae: „Pompeius;“ quis Alexandream ire cuperet: respondebant: „Pompeius“; quem ire vellent: respondebant: „Crassum“ — is aderat tum Miloni animo non amico —. Hora fere nona quasi signo dato Clodiani nostros consputare coeperunt· exarsit dolor. Urgere illi, ut loco nos moverent; factus est a nostris impetus, fuga operarum; eiectus de rostris Clodius, ac nos quoque tum fugimus, ne quid in turba. Senatus

Ep. 3. 1. *in VIII. Idus* (Man.). *in VII. Idus* M., cd. Landi, B. *in IIII. Idus* R I. 2. *A. d. VIII. Id.* (Man.). *A. d. VII. Id.* M., cd. Landi, I., B. *A. d. IIII.* R. — *auctoritate semper —, sed* (L.)? — *„Crassum“ — is aderat tum Miloni a. non amico —. Hora* (W.). *„Cr.“ Is a. tum, M*[illegible] *amico H.* vulgo.

vocatus in curiam; Pompeius domum; neque ego
tamen in senatum, ne aut de tantis rebus tacerem
aut in Pompeio defendendo — nam is carpebatur
a Bibulo, Curione, Favonio, Servilio filio — ani-
mos bonorum virorum offenderem; res in posterum
diem dilata est; Clodius in Quirinalia prodixit diem.
A. d. VII. Id. Febr. senatus ad Apollinis fuit, ut
Pompeius adesset: acta res est graviter a Pompeio;
3 eo die nihil perfectum est. A. d. VI. Id. Febr. ad
Apollinis senatus consultum factum est, ea, quae
facta essent a. d. VIII. Id. Febr., contra rem publi-
cam esse facta. Eo die Cato vehementer est in
Pompeium invectus et eum oratione perpetua tam-
quam reum accusavit, de me multa me invito cum
mea summa laude dixit, quum illius in me perfidiam
increparet: auditus est magno silentio malevorum.
Respondit ei vehementer Pompeius Crassumque de-
scripsit dixitque aperte se munitiorem ad custo-
diendam vitam suam fore, quam Africanus fuisset,
4 quem C. Carbo interemisset. Itaque magnae mihi
res iam moveri videbantur; nam Pompeius haec in-
telligit nobiscumque communicat, insidias vitae suae
fieri, C. Catonem a Crasso sustentari, Clodio pecu-
niam suppeditari, utrumque et ab eo et a Curione,
Bibulo ceterisque suis obtrectatoribus confirmari,
vehementer esse providendum, ne opprimatur con-
cionario illo populo a se prope alienato, nobilitate
inimica, non aequo senatu, iuventute improba. Ita-
que se comparat, homines ex agris arcessit; operas
autem suas Clodius confirmat, manus ad Quirinalia
paratur. In eo multo sumus superiores ipsius

Ep. 3, 2. *in posterum diem dilata* (W.). *in p. dil.* MRI., vulgo. 3. *A. d. VII. Id.* (Man.). *A. d. VI. Id.* M2. I., vulgo. *A. d. III. Id.* M1 (?), R. — *VI. Id.* (M1, R.). *III. Id.* M2, Land., 2 Ambross. *V. Id.* Tunstall., B. — *VIII. Id.* (Man.). *VI. Id.* MRI., B. — *accusavit, de* (W.). *a.: de* B. — *dixit, quum ... incr.: auditus* (W.). *d.; cum ... i., a.* B.

copiis; sed magna manus ex Piceno et Gallia ex-
spectatur, ut etiam Catonis rogationibus de Milone
et Lentulo resistamus. A. d. IIII. Idus Febr. Sestius 5
ab indice Cn. Nerio Pupinia *de* ambitu est postu-
latus et eodem die a quodam M. Tullio de vi: is
erat aeger; domum, ut debuimus, ad eum statim
venimus eique nos totos tradidimus, idque fecimus
praeter hominum opinionem, qui nos ei iure sus-
censere putabant, ut humanissimi gratissimique et
ipsi et omnibus videremur, itaque faciemus. Sed
idem Nerius index edidit † ad allegatos Cn. Len-
tulum Vatiam et C. Cornelium † ista ei eodem die
senatus consultum factum est, ut sodalitates decu-
riatique discederent lexque de iis ferretur, ut, qui
non discessissent, ea poena, quae est de vi, tene-
rentur. A. d. III. Idus Febr. dixi pro Bestia de 6
ambitu apud praetorem Cn. Domitium in foro me-
dio maximo conventu incidique in eum locum in
dicendo, quum Sestius multis in templo Castoris
vulneribus acceptis subsidio Bestiae servatus esset.
Hic προῳκονομησάμην quiddam εὐκαίρως de iis, quae
in Sestium apparabantur crimina, et eum ornavi
veris laudibus magno assensu omnium: res homini
fuit vehementer grata. Quae tibi eo scribo, quod
me de retinenda Sestii gratia litteris saepe mo-
nuisti. Pridie Idus Febr. haec scripsi ante lucem: 7
eo die apud Pomponium in eius nuptiis eram coe-
naturus. Cetera sunt in rebus nostris huiusmodi,

Ep. 3, 4. *copiis, sed* (MRI., vulgo). *c.; et* Malaspin., B. 5. *de ambitu* (vulgo). *ambitu* M. *ambitus* B. — *quodam P. Tullio* (W.)? — *edidit † ad allegatos* (MR.). *e. alligatos* (W.)? *e. ad allig.* L., B. — *Cornelium Bestiam* (vel aliud aliquod cognomen). *Eodem* (W.)? An *C.: itaque* (sic R.) *rei sunt facti. Eodem* aut simile aliquid (Or.)? *C. ista ei eodem* MR. *C. sta . ci* cd. Landi. 6. *omnium: res . . . grata. Quae* (W.). *o. Res . . . gr.: quae* B. 7. Male B totam hanc paragraphum a § 1—6 separavit

ut tu mihi fere diffidenti praedicabas: plena dignitatis et gratiae; quae quidem tua, mi frater, prudentia, patientia, virtute, pietate, suavitate etiam tibi mihique sunt restituta. Domus tibi ad lucum Pisonis Liciniana conducta est; sed, ut spero, paucis mensibus post K. Quinctiles in tuam commigrabis. Tuam in Carinis mundi habitatores Lamiae conduxerunt. A te post illam Olbiensem epistolam nullas litteras accepi: quid agas et ut te oblectes, scire cupio maximeque te ipsum videre quam primum. Cura, mi frater, ut valeas et, quamquam est hiems, tamen Sardiniam istam esse cogites. XV. K. Martias.

IV.

Scr. Romae mense Martio a. u. c. 698.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Sestius noster absolutus est a. d. v. Idus Martias et, quod vehementer interfuit rei publicae nullam videri in eiusmodi causa dissensionem esse, omnibus sententiis absolutus est. Illud, quod tibi curae saepe esse intellexeram, ne cui iniquo relinqueremus vituperandi locum, qui nos ingratos esse diceret, nisi illius perversitatem quibusdam in rebus quam humanissime ferremus, scito hoc nos in eo iudicio consecutos esse, ut omnium gratissimi iudicaremur: nam defendendo moroso homini cumulatissime satisfecimus et, id quod ille maxime cupiebat, Vatinium, a quo palam oppugnabatur, arbitratu nostro concidimus dis hominibusque plau-

Ep. 3, 7. *frater, prudentia, patientia* I., vulgo. *f., pat.* MRB. — *Liciniana* (L.). *Luc.* MRI., B. — *cogites. D. XV. K.* (W.)? Ep. 4, 1. *a. d. II. Idus* (1 Ox., Iens.)? *ad pridie Idus* R. (M. notam habet, quae et II. et V. significare potest.) *V.* cd. Land., 1 Ox. — *nam in defendendo* (cd. Landi, I.)?

dentibus; quin etiam Paullus noster, quum testis productus esset in Sestium, confirmavit se nomen Vatinii delaturum, si Macer Licinius cunctaretur, et Macer ab Sestii subselliis surrexit ac se illi non defuturum affirmavit; quid quaeris? homo petulans et audax valde perturbatus debilitatusque discessit. Quintus tuus, puer optimus, eruditur egregie: hoc 2
nunc magis animum adverto, quod Tyrannio docet apud me. Domus utriusque nostrum aedificatur strenue; redemptori tuo dimidium pecuniae curavi: spero nos ante hiemem contubernales fore. De nostra Tullia, tui mehercule amantissima, spero cum Crassipede nos confecisse. Dies erant duo, qui post Latinas habentur religiosi; † cetero confectum erat Latiar erat exiturus. [VI. 3—7.] Ἀμφιλαφίαν 3
autem illam, quam tu soles dicere, bono modo desidero, sic prorsus, ut advenientem excipiam libenter, latentem etiam nunc non excitem: tribus locis aedifico, reliqua reconcinno; vivo paullo liberalius, quam solebam; opus † erat si te haberem, paullisper fabris locum darem. Sed [et] haec, ut spero, brevi inter nos communicabimus. Res autem Ro- 4
manae sese sic habent: consul est egregius Lentulus non impediente collega, sic, inquam, bonus, ut meliorem non viderim: dies comitiales exemit omnes; nam etiam Latinae instaurantur, nec tamen deerant supplicationes. Ita legibus perniciosissimis 5

Ep. 4, 1. *audax valde* (W. ex B. conj.). *a.* [*Vatinius*] *v.* B. *a., V., v.* vulgo. 2. † *cetero confectum erat Latiar erat exiturus. Ἀμφ.* (MR., 1 Ox., 2 Ambr., W.). *ceteroqui c. erat. In Laterium eram exiturus. Ἀμφ.* (Or., sed is *erat Latiar; in L.*)? An *ceteroqui c. erat. Erat exiturus* * * * *. *Ἀμφ.,* ut multa exciderint, fortasse unum folium (W.)? *ceterum c. Latiar erat. Ἀμφ.* Mommsen., B. 3. *excitem: tribus* (W.). *e. Tr.* vulgo. — *opus † erat si te* (W.). *o. urgebat; si te* (Or.)? — *darem. Sed* (W.). *d.; sed* B. *Sed* [*et*] *haec* (W.). *Sed et h.* vulgo. 5. *Ita legibus* (W.). *Id l.* (MRI.). *Sic. l.* Crat., B.

obsistitur, maxime Catonis, cui tamen egregie imposuit Milo noster: nam ille vindex gladiatorum et bestiariorum emerat de Cosconio et Pomponio bestiarios, nec sine iis armatis umquam in publico fuerat; hos alere non poterat, itaque vix tenebat; sensit Milo: dedit cuidam non familiari negotium, qui sine suspicione emeret eam familiam a Catone; quae simul atque abducta est, Racilius, qui unus *optimus* est hoc tempore tribunus pl., rem patefecit eosque homines sibi emptos esse dixit — sic enim placuerat — et tabulam proscripsit, se familiam Catonianam venditurum: in eam tabulam magni risus consequebantur. Hunc igitur Catonem Lentulus a legibus removit et eos, qui de Caesare monstra promulgarunt, quibus intercederet nemo; nam, quod de Pompeio Caninius agit, sane quam refrixit; neque enim res probatur et Pompeius noster in amicitia P. Lentuli vituperatur et hercule non est idem; nam apud perditissimam illam atque infimam faecem populi propter Milonem suboffendit, et boni multa ab eo desiderant, multa reprehendunt. Marcellinus autem hoc uno mihi quidem non satisfacit, quod eum nimis aspere tractat: quamquam id senatu non invito facit; quo ego me libentius a curia et ab omni parte rei publicae subtraho.
6 In iudiciis ii sumus, qui fuimus: domus celebratur ita, ut quum maxime. Unum accidit imprudentia Milonis incommode, de Sexto Clodio, quem neque hoc tempore neque ab imbecillis accusatoribus mihi placuit accusari: ei tres sententiae deterrimo in consilio defuerunt; itaque hominem populus revocat et retrahatur necesse est, non enim ferunt homines et, quia, quum apud suos diceret, paene damnatus est, vident damnatum. Ea ipsa in re Pompeii

Ep. 4, 5. *unus optimus est* (W.). *unus est* MRI. *u. e. opt.* Bücheler., B.

offensio nobis obstitit; senatorum enim urna copiose absolvit, equitum adaequavit, tribuni aerarii condemnarunt; sed hoc incommodum consolantur quotidianae damnationes inimicorum, in quibus me perlibente † Sevius allisus est, ceteri conciduntur. C. Cato concionatus est comitia haberi non siturum, si sibi † a populo dies agendi essent exempti. Appius a Caesare nondum redierat. Tuas mirifice 7
litteras exspecto: atque adhuc clausum mare fuisse scio, sed quosdam venisse tamen Olbia dicebant, qui te unice laudarent plurimique in provincia fieri dicerent: eosdem aiebant nuntiare te prima navigatione transmissurum; id cupio et, quamquam te ipsum scilicet maxime, tamen etiam litteras tuas ante exspecto. Mi frater, vale.

V.

Scr. a. d. VI. Idus Apriles a. u. c. 698.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Dederam ad te litteras antea, quibus erat scri- 1
ptum Tulliam nostram Crassipedi pr. *Non.* April. esse desponsam ceteraque de re publica privataque perscripseram. Postea sunt haec acta: Non. Apr. senatus consulto Pompeio pecunia decreta in rem frumentariam ad HS. cccc; sed eodem die vehementer actum de agro Campano clamore senatus prope concionali: acriorem causam inopia pecuniae faciebat et annonae caritas. Non praetermittam ne 2
illud quidem: M. Furium Flaccum, equitem Romanum, hominem nequam, Capitolini et Mercuriales de collegio eiecerunt praesentem, ad pedes unius

Ep. 4, 6. † *Sevius* (W.). *Sevius* B. *Saenius* (W.)? — *concionatus est comitia* (MRI.). *c. est se c.* L., B. — † *a populo* (MR.). *ad populum* (W.) aut *cum populo* I·, vulgo. 7. *atque* MRI., vulgo. *atqui* B. — *Olbia* (Man.). *Ostia* MRI., B.

cuiusque iacentem. [VI. 1—3.) A. d. viii. Idus Apriles sponsalia Crassipedi praebui: huic convivio puer optimus, Quintus tuus meusque, quod perleviter commotus fuerat, defuit. A. d. vii. Idus Apriles veni ad Quintum eumque vidi plane integrum, multumque is mecum sermonem habuit et perhumanum de discordiis mulierum nostrarum: quid quaeris? nihil festivius; Pomponia autem etiam de
3 te questa est; sed haec coram agemus. A puero ut discessi, in aream tuam veni: res agebatur multis structoribus; Longilium redemptorem cohortatus sum; fidem mihi faciebat se velle nobis placere. Domus erit egregia, magis enim cerni iam poterat, quam quantum ex forma iudicabamus; itemque nostra celeriter aedificabatur. Eo die coenavi apud Crassipedem; coenatus in hortos ad Pompeium lectica latus sum. Luci eum convenire non potueram, quod afuerat; videre autem volebam, quod eram postridie Roma exiturus et quod ille in Sardiniam iter habebat. Hominem conveni et ab eo petivi, ut quam primum te nobis redderet. Statim, dixit; erat autem iturus, ut aiebat, a. d. iii. Id. April., ut aut Labrone aut Pisis conscenderet. Tu, mi frater, simul et ille venerit, primam navigationem, dummodo idonea tempestas sit, ne omiseris.
4 [VII.] A. d. vi. Idus April. ante lucem hanc epistolam conscripsi. Eram[que] in itinere, ut eo die apud T. Titium in Anagnino manerem; postridie autem in Laterio cogitabam, inde, quum in Arpinati quinque dies fuissem, ire in Pompeianum, rediens aspicere Cumanum, ut, quoniam in Nonas Maias Miloni dies prodicta est, pridie Nonas Romae

Ep. 5, 2, *iacentem. A. d. VIII.* (W.). *i. Exiturus a. d. VIII.* Mommsen., B. 3. *simul et ille* (M1, R.). *simul ut i.* (M2, Land., 2 Oxx., B.)? 4. *conscripsi. Eram[que] in* (W.). *conscripseramque in* M1, I. *dictaveram scripseramque in* M2, R. *conscripsi, eramque in* B.

essem teque, mi carissime et suavissime frater, ad eam diem, ut sperabam, viderem. Aedificationem Arcani ad tuum adventum sustentari placebat. Fac, mi frater, ut valeas quam primumque venias.

VI. [VIII.]

Scr. Romae mense Maio a. u. c. 698.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

O litteras mihi tuas iucundissimas, exspectatas 1
ac primo quidem cum desiderio, nunc vero etiam
cum timore! Atque has scito litteras me solas
accepisse post illas, quas tuus nauta attulit Olbia
datas. Sed cetera, ut scribis, praesentis sermoni
reserventur; hoc tamen non queo differre: Idibus
Maiis senatus frequens divinus fuit in supplicatione
Gabinio deneganda. Adiurat Procilius hoc nemini
accidisse; foris valde plauditur; mihi quum sua
sponte iucundum, tum iucundius, quod me absente;
est enim εἰλικρινὲς iudicium, sine oppugnatione,
sine gratia nostra: eram Antii. Quod Idibus et 2
postridie fuerat dictum de agro Campano actum iri,
non est actum: in hac causa mihi aqua haeret. Sed
plura, quam constitueram; coram enim. Vale, mi
optime et optatissime frater, et advola; idem te
pueri nostri rogant. Illud scilicet: coenabis *, quum
veneris.

Ep. 5, 4. *quam primumque* (W.). *quampr.* B. Ep. 6, 1. *attulit Olbia* (W.). *a., O.* vulgo. — *praesentis sermoni* (W.). *praesenti s.* MRI., vulgo. — *est enim εἰλ. iudicium, sine ... nostra: eram Antii. Quod* (M., Land., 1 Ox., 1 Ambr., R. I., nisi quod omnes illi *ante* et R. *erat; Antii* Man.). *etenim εἰλ. i. s. ... nostra erat. Ante quod* (Mommsen., B.)? 2. *rogant. Illud scilicet: coenabis *, quum veneris* (W.). Excidit *apud me* (vel *apud nos*) aut *mecum. r.: i. s., c., q. a.* vulgo.

VII. [IX.]

Scr. Romae mense Februario a. u. c. 699.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Placiturum tibi esse librum meum suspicabar: tam valde placuisse, quam scribis, valde gaudeo. Quod me admones de nostra Urania suadesque, ut meminerim Iovis orationem, quae est in extremo illo libro, ego vero memini et illa omnia mihi ma-
2 gis scripsi quam ceteris. Sed tamen postridie, quam tu es profectus, multa nocte cum Vibullio veni ad Pompeium, quumque ego egissem de istis operibus atque inscriptionibus, per mihi benigne respondit: magnam spem attulit; cum Crrasso se dixit loqui velle mihique, ut idem facerem, suasit. Crassum consulem ex senatu domum reduxi, suscepit rem dixitque esse, quod Clodius hoc tempore cuperet per se et per Pompeium consequi; putare se, si ego eum non impedirem, posse me adipisci sine contentione, quod vellem; totum ei negotium permisi meque in eius potestate dixi fore; interfuit huic sermoni P. Crassus adolescens, nostri, ut scis, studiosissimus. Illud autem, quod cupit Clodius, est legatio aliqua — si minus per senatum, per populum — libera aut Byzantium aut *ad* Brogitarum aut utrumque: plena res nummorum; quod ego non nimium laboro, etiamsi minus assequor, quod volo. Pompeius tamen cum Crasso locutus est: videntur negotium suscepisse. Si perficiunt, optime;
3 si minus, ad nostrum Iovem revertamur. A. d. III. Idus Febr. senatus consultum est factum de ambitu

Ep. 7, 1. *de nostra Urania* (Malaspina). *de † non curantia* MRI., B. *de non Urantia* cd. Faern. *de no* (cum linea et vacuo spatio relicto) cd. Landi. — *Sed tamen postridie* (vulgo). *sed tamen* —. *P.* (Or., B.)? 2. *cuperet per se* (MRI., vulgo). *c. et per se* Kahnt., B.

in Afranii sententiam, *contra* quam ego dixeram, quum tu adesses; sed magno cum gemitu senatus consules non sunt persecuti eorum sententias, qui, Afranio quum essent assensi, addiderunt, ut praetores ita crearentur, ut dies sexaginta privati essent: eo die Catonem plane repudiarunt. Quid multa? tenent omnia, idque ita omnes intelligere volunt.

VIII. [X.]

Scr. mense Maio a. u. c. 699.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Tu metuis, ne me interpelles? Primum, si in 1
isto essem, tu scis, quid sit interpellare; an te † a te is? mehercule mihi docere videris istius generis humanitatem, qua quidem ego nihil utor abs te. Tu vero ut me et appelles et interpelles et obloquare et colloquare velim; quid enim mihi suavius? non mehercule quisquam μουσοπάτακτος libentius sua recentia poëmata legit, quam ego te audio quacumque de re, publica privata, rustica urbana; sed mea factum est insulsa verecundia, ut te proficiscens non tollerem: opposuisti semel ἀναντίλεκτον causam, Ciceronis nostri valetudinem, conticui; iterum Cicerones, quievi. Nunc mihi iucundi- 2
tatis plena epistola hoc aspersit molestiae, quod videris, ne mihi molestus esses, veritus esse atque etiam nunc vereri. Litigarem tecum, si fas esset; sed mehercule, istuc si umquam suspicatus ero, nihil dicam aliud nisi verebor, ne quando ego tibi, quum sum una, molestus sim. Video te ingemuisse.

Ep. 7, 3. *sententiam, contra quam* (Sch.). *s., q.* MRI., vulgo. *s., in quam* Kayser., B. Ep. 8, 1. † *a te is* (M1, 2 Oxx). *ateis* M2. *anteis* 1 cd. Reg. *antea* I. *Statius* (L.)? *Ateius* R., B.

Sic fit, † *εἰδ' ἐν αἴᾳ ἔζησας·* numquam enim dicam,
ἔα πάσας. Marium autem nostrum in lecticam
mehercule coniecissem — non illam regis Ptole-
maei Anicianam; memini enim, quum hominem
portarem ad Baias Neapoli octophoro Aniciano
machaerophoris centum sequentibus, miros risus nos
edere, quum ille ignarus sui comitatus repente ape-
ruit lecticam et paene ille timore, ego risu corrui
—, hunc, ut dico, certe sustulissem, ut aliquando
subtilitatem veteris urbanitatis et humanissimi ser-
monis attingerem; sed hominem infirmum in villam
apertam ac ne rudem quidem etiam nunc invitare
3 nolui. Hoc vero mihi peculiare fuerit, hic etiam
isto frui; nam illorum praediorum scito mihi vici-
num Marium lumen esse. Apud Anicium videbi-
mus ut paratum sit; nos enim ita philologi sumus,
ut vel cum fabris habitare possimus — habemus
hanc philosophiam non ab Hymetto, sed ab † ara-
xira —, Marius et valetudine est et natura imbe-
4 cillior. De interpellatione, tantum sumam a vobis
temporis ad scribendum, quantum dabitis. Utinam
nihil detis, ut potius vestra iniuria quam ignavia
mea cessem! De re publica nimium te laborare
doleo et meliorem civem esse quam Philoctetam,
qui accepta iniuria ea spectacula quaerebat, quae
tibi acerba esse video. Amabo te, advola — con-
solabor te et omnem abstergebo dolorem — et ad-
duc, si me amas, Marium; sed approperate. † Hor-
tus domi est.

Ep. 8, 2. *coniecissem—non illam...corrui —, hunc* (W.). *c., non ... c. Hunc* vulgo. — *octaphoro* (W.)? *ottaforo* M. — *Aniciana* (Scheller.)? — 3. *possimus — habemus . . . † araxira —, Marius* (W.). *p. Habemus ... † araysira. M.* vulgo. — † *araxira* (c., W.). *araxita* ..al." superscr. in M. *arazira* I. *araxia* Land. *area Cyrea* (Olivetus)? † *araysira* MB. (*Aria Syra* R.). 4. *De interp., tantum* (W.). *De i. t.* vulgo. — † *Hortus d. est* (W.). *Hortalus d. est* (Müller.)? *Hortus d. e.* vulgo.

IX. [XI.]

Scr. ineunte mense Februario (a. d. III. Id.?) a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Epistolam hanc convicio efflagitarunt codicilli 1
tui; nam res quidem ipsa et is dies, quo tu es profectus, nihil mihi ad scribendum argumenti sane dabat; sed, quemadmodum, coram quum sumus, sermo nobis deesse non solet, sic epistolae nostrae debent interdum alucinari. Tenediorum igitur liber- 2
tas securi Tenedia praecisa est, quum eos praeter me et Bibulum et Calidium et Favonium nemo defenderet; de te a Magnetibus ab Sipylo mentio est honorifica facta, quum te unum dicerent postulationi L. Sestii Pansae restitisse. Reliquis diebus si quid erit, quod te scire opus sit, aut etiam si nihil erit, tamen scribam quotidie aliquid: pridie Idus neque tibi neque Pomponio deero. Lucretii 3
poëmata, ut scribis, ita sunt: multis luminibus ingenii, multae etiam artis; sed, quum veneris, virum te putabo, si Sallustii Empedoclea legeris, hominem non putabo.

X. [XII.]

Scr. Romae Idibus Februariis a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Gaudeo tibi iucundas esse meas litteras, nec 1
tamen habuissem scribendi nunc quidem ullum argumentem, nisi tuas accepissem; nam pridie Idus, quum Appius senatum infrequentem coëgisset, tantum fuit frigus, ut populi convicio coactus sit nos dimittere. De Commageno, quod rem totam dis- 2

Ep. 9, 1. *alucinari* (MW; *alluc.* I.). *haluc.* B. (*halluc.* R.). 2. *defenderet; de* (W.). *d. De* vulgo.

cusseram, mirifice mihi et per se et per Pompo-
nium blanditur Appius; videt enim, hoc genere
dicendi si utar in ceteris, Februarium sterilem fu-
turum. Eumque lusi iocoso satis, neque solum
illud extorsi oppidulum, quod erat positum in
Euphrati Zeugmate, sed praeterea togam sum eius
praetextam, quam erat adeptus Caesare consule,
3 magno hominum risu cavillatus. „Quod vult", in-
quam, „renovari honores eosdem, quo minus togam
praetextam quotannis interpolet, decernendum nihil
censeo; vos autem, homines nobiles, qui Bostre-
num praetextatum non ferebatis, Commagenum fe-
retis?" Genus vides et locum iocandi. Multa dixi
in ignobilem regem, quibus totus est explosus; quo
genere commotus, ut dixi, Appius totum me am-
plexatur; nihil est enim facilius quam reliqua discu-
tere; sed non faciam, ut illum offendam, ne im-
ploret fidem Iovis Hospitalis, Graios omnes convo-
4 cet, per quos mecum in gratiam rediit. Theopompo
satisfaciemus. De Caesare fugerat me ad te scri-
bere, video enim, quas tu litteras exspectaris; sed
ille scripsit ad Balbum fasciculum illum epistola-
rum, in quo fuerat *et* mea et Balbi, totum sibi
aqua madidum redditum esse, ut ne illud quidem
sciat, meam fuisse aliquam epistolam. Sed ex Balbi
epistola pauca verba intellexerat, ad quae rescripsit
his verbis: „de Cicerone te video quiddam scripsisse,
quod ego non intellexi; quantum autem coniectura
consequebar, id erat eiusmodi, ut magis optandum
5 quam sperandum putarem." Itaque postea misi ad
Caesarem eodem illo exemplo litteras. Iocum autem
illius de sua egestate ne sis aspernatus: ad quem
ego rescripsi nihil esse, quod posthac arcae nostrae

Ep. 10, 2. *futurum. Eumque* (W.). *f., eumque* vulgo. — *extorsi ei opp.* (W.)? An *o., quod eius erat, positum* (W.)? 5. *misi ad Caesarem* vulgo. *m.* [*ad C.*] L., B.

fiducia conturbaret, lusique in eo genere et familiariter et cum dignitate. Amor autem eius erga nos perfertur omnium nuntiis singularis; litterae quidem ad id, quod exspectas, fere cum tuo reditu iungentur. Reliqua singulorum dierum scribemus ad te, si modo tabellarios tu praebebis: quamquam eiusmodi frigus impendebat, ut summum periculum esset, ne Appio suae aedes urerentur.

XI. [XIII.]

Scr. Romae a. d. XVI. Kal. Martias a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Risi „nivem atram", teque hilari animo esse et 1
prompto ad iocandum valde me iuvat. De Pompeio assentior tibi, vel tu potius mihi; nam, ut scis, iampridem istum canto Caesarem: mihi crede, in sinu est, neque ego discingor. Cognosce nunc 2
Idus: decimus erat Caelio dies; Domitius iudices ad numerum non habuit. Vereor, ne homo teter et ferus, Pola Servius, ad accusationem veniat; nam noster Caelius valde oppugnatur a gente Clodia. Certi nihil est adhuc, sed veremur. Eodem igitur die Tyriis est senatus datus frequens; frequentes contra Syriaci publicani. Vehementer vexatus Gabinius; exagitati tamen a Domitio publicani, quod eum essent cum equis prosecuti. L. noster Lamia paullo ferocius, quum Domitius dixisset: „vestra culpa haec acciderunt, equites Romani; dissolute enim iudicatis", „nos iudicamus, vos laudatis", inquit. Actum est eo die nihil: nox diremit. Comi- 3
tialibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appius interpretatur non impediri se lege Pupia, quo minus

Ep. 10, 5. *sing.; litterae . . . iungentur. Rel.* (W.). *s. L. .. iung.; rel.* vulgo. Ep. 11, 2. *L. noster Lamia* (Man.). *C. n. L.* MRI., vulgo.

habeat senatum, et, quod Gabinia sanctum sit, etiam cogi ex Kal. Febr. usque ad Kal. Martias legatis senatum quotidie dare: ita putantur detrudi comitia in mensem Martium; sed tamen his comitialibus tribuni pl. de Gabinio se acturos esse dicunt. Omnia colligo, ut novi scribam aliquid ad te; sed, ut
4 vides, res me ipsa deficit: itaque ad Callisthenem et ad Philistum redeo, in quibus te video volutatum. Callisthenes quidem vulgare et notum negotium, quemadmodum aliquot Graeci locuti sunt: Siculus ille capitalis, creber, acutus, brevis, paene pusillus Thucydides; sed, utros eius habueris libros — duo enim sunt corpora — an utrosque, nescio. Me magis „de Dionysio" delectat; ipse est enim veterator magnus et perfamiliaris Philisto Dionysius. Sed, quod ascribis, aggrediarisne ad historiam, me auctore potes, et, quoniam tabellarios subministras, hodierni diei res gestas Lupercalibus habebis. Oblecta te cum Cicerone nostro quam bellissime.

XII. [XIV.]

Scr. in Cumano vel Pompeiano mense Maio a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Duas adhuc a te accepi epistolas, quarum alteram in ipso discessu nostro, alteram Arimino datam; plures, quas scribis te dedisse, non acceperam. Ego me in Cumano et Pompeiano, praeterquam quod sine te, ceterum satis commode oblectabam et eram in iisdem locis usque ad Kal. Iunias futurus. Scribebam illa, quae dixeram πολιτικά, spissum sane opus et operosum; sed, si ex sententia

Ep 11, 4. *„de Dionysio"* (W.). *de D.* vulgo. — *Philisto Dionysius. Sed* (M., 2 Oxx., RI.). *P. Sed* Crat., B.
Ep. 12, 1. *quarum alteram* MRI., vulgo. [*q.*] *a.* Ern., B.

successerit, bene erit opera posita, sin minus, in illud ipsum mare deiiciemus, quod spectantes scribimus, *atque* aggrediemur alia, quoniam quiescere non possumus. Tua mandata persequar diligenter 2 et *in* adiungendis hominibus et in quibusdam non alienandis; maximae mihi vero curae erit, ut Ciceronem tuum nostrumque videam scilicet quotidie, sed inspiciam, quid discat, quam saepissime; et, nisi ille contemnet, etiam magistrum me ei profitebor, cuius rei nonnullam consuetudinem nactus sum in hoc horum dierum otio Cicerone nostro minore producendo. Tu, quemadmodum scribis, quod, etiam- 3 si non scriberes, facere te diligentissime tamen sciebam, facies scilicet, ut mea mandata digeras, persequare, conficias. Ego, quum Romam venero, nullum praetermittam Caesaris tabellarium, cui litteras ad te non dem: his diebus — ignosces — cui darem fuit nemo ante hunc M. Orfium, equitem Romanum, nostrum et † pernecessarium et quod est ex municipio Atellano, quod scis esse in fide nostra. Itaque eum tibi commendo in maiorem modum, hominem domi splendidum, gratiosum etiam extra domum; quem fac ut tua liberalitate tibi obliges — est tribunus militum in exercitu vestro —: gratum hominem observantemque cognosces. Trebatium ut valde ames, vehementer te rogo.

Ep. 12, 1. *scribimus, atque aggrediemur* (W.). *s.; aggr.* MRI., vulgo. 2. *et in adiungendis h. et in quibusdam* (W.). Prius *in* om. M1, RI. *et a. h. et q.* M2, B. — *sed inspiciam, q. d., q. s.; et* (Madvig. ad Fin. 5. § 3). *sed i. q. d. q. s. et* vulgo. 3. *et † pernecessarium* (W.). *et per se* (vel *se ipsum*) *pern.* (W.) aut *et per se nec.* (Klotz., B.). *obliges — est ... vestro —: gr.* (W.). *o. Est ... v. Gr.* vulgo.

XIII. [XV a.]

Scr. Romae ineunte mense Iunio a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 A. d. IIII. Non. Iunias, quo die Romam veni, accepi tuas litteras, datas Placentia, deinde alteras, postridie datas † Blandenonne cum Caesaris litteris, refertis omni officio, diligentia, suavitate. Sunt ista quidem magna vel potius maxima; habent enim vim magnam ad gloriam et ad summam dignitatem; sed, mihi crede, quem nosti, quod in istis rebus ego plurimi aestimo, id iam habeo: te scilicet primum tam inservientem communi dignitati, deinde Caesaris tantum in me amorem, quem omnibus iis honoribus, quos me a se exspectare vult, antepono; litterae vero eius una datae cum tuis, quarum initium est, quam suavis ei tuus adventus fuerit et recordatio veteris amoris, deinde, se effecturum, ut ego in medio dolore ac desiderio tui te, quum a me abesses, potissimum secum esse laetarer, incre-
2 dibiliter *me* delectarunt. Quare facis tu quidem fraterne, quod me hortaris, sed mehercule currentem nunc quidem, ut omnia mea studia in istum unum conferam. Ego vero ardenti [quidem] studio hoc fortasse efficiam, quod saepe viatoribus, quum properant, evenit, ut, si serius, quam voluerint, forte surrexerint, properando etiam citius, quam si

Ep. 13, 1. *Placentia* (Land., 1 Ambr., Crat. ɔ: fortasse c., W.). *Placentie* N. *Placentiae* RI., B. — *deinde a., postridie d.* (Matthiae ed. II.). *d. a. p., d.* vulgo. — † *Blandenonne* (MW.). *Laude, Nonis* (Sigon., W.)? *Blandenone* IB. — *litterae vero me eius … incred. delectarunt* (W.)? *l. v. eius … i. del.* MRI. 2. *ardenti* [*quidem*] *studio* (W.). *a. q. s.* MRI., vulgo. — *studio hoc* (2 Pall., I., Crat., ɔ: fortasse c.). *s., ac* MRB. An *s. contendam* (vel *connitar*) *ac* (W.)?

de nocte vigilassent, perveniant, quo velint: sic ego, quoniam in isto homine colendo tam indormivi diu te mehercule saepe excitante, cursu corrigam tarditatem quum equis, tum vero — quoniam † ut scribis poëma ab eo nostrum probari — quadrigis poëticis: modo mihi date Britanniam, quam pingam coloribus tuis, penicillo meo. Sed quid ago? quod mihi tempus, Romae praesertim, ut iste me rogat, manenti, vacuum ostenditur? sed videro; fortasse enim, ut fit, vincet tuus amor omnes difficultates. Trebatium quod ad se miserim, persalse et huma- 3
niter etiam gratias mihi agit; negat enim in tanta multitudine eorum, qui una essent, quemquam fuisse, qui vadimonium concipere posset. M. Curtio tribunatum ab eo petivi — nam Domitius se derideri putasset, si esset a me rogatus; hoc enim est eius quotidianum, se ne tribunum militum quidem facere: etiam in senatu lusit Appium collegam propterea isse ad Caesarem, ut aliquem tribunatum auferret —, sed in alterum annum: id et Curtius ita volebat. Tu, quemadmodum me censes opor- 4
tere esse et in re publica et in nostris inimicitiis, ita et esse et fore auricula infima scito molliorem. Res Romanae se sic habebant: erat nonnulla spes 5
comitiorum, sed incerta; erat aliqua suspicio dictaturae, ne ea quidem certa, summum otium forense, sed senescentis magis civitatis quam acquiescentis, sententia autem nostra in senatu eiusmodi, magis ut alii nobis assentiantur quam nosmet ipsi.

Τοιαῦθ' ὁ τλήμων πόλεμος ἐξεργάζεται.

Ep. 13, 2. *velint: sic* (W.). *v., sic* B. — *diu te* (W.). *d., te* B. — *q.* † *ut scribis ... probari* (MR.). *q. s. .. probari* (I.) aut *q., ut s., poëma ... probatur* (W.) aut *q. tu s. .. probari* (Or., B.). 3. *facere, atque* (vel *qui*) *etiam* (W.)?

XIV. [XV b.]

Scr. Romae mense Quinctili (VI. Kal. Sext.?) a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Calamo bono et atramento temperato, charta etiam dentata, res agetur; scribis enim te meas litteras superiores vix legere potuisse, in quo nihil eorum, mi frater, fuit, quae putas; neque enim occupatus eram neque perturbatus nec iratus alicui, sed hoc facio semper, ut, quicunque calamus in manus meas venerit, eo sic utar, tamquam bono.
2 Verum attende nunc, mi optime et suavissime frater, ad ea dum rescribo, quae tu in hac eadem brevi epistola πραγματικῶς valde scripsisti. De quo petis ut ad te nihil occultans, nihil dissimulans, nihil tibi indulgens genuine fraterneque rescribam, id est, utrum † voles ut dixerimus ad expediendum te, si causa sit, commorere. Si, mi Quinte, parva aliqua res esset, in qua sciscitarere, quid vellem, tamen, quum tibi permissurus essem, ut faceres, quod velles, ego, ipse quid vellem, ostenderem; in hac vero re hoc profecto quaeris, cuiusmodi illum annum, qui sequitur, exspectem: aut plane tranquillum nobis aut certe munitissimum, quod quotidie domus, quod forum, quod theatri significationes declarant; nec † laborant, quod mea confidentia copiarum nostrarum: quod Caesaris, quod Pompeii gratiam tenemus, haec me, ut confidam, faciunt;

Ep. 14, 1. *Calamo bono et atr.* (W.). *C. et a.* MRI., vulgo. 2. *utrum † voles ut dixerimus ad exp.* (MRI., W.). † *u. v. ut d. ad e.* B. *utrum advoles* (Sch., sed is *u. huc adv.*), *ut dixeras* (W.; an, ut Sch., *dixeris?*) *an ad* (Man., Sch.) exp. — *aut plane* (W.). *pl. aut* MRI., vulgo. — *nec † laborant quod mea confidentia c. nostrarum: quod ... tenemus, haec* (W.). *nec est tibi laborandum* (vel *nec tibi laborandum est de mea confid.* (W.; *laborandum* iam Or. conj.)? *nec † laborant, quod mea conscientia* (sic MRI., sed I. *neque*) *c. n., quod ... tenemus. Haec* B.

sin aliquis erumpet amentis hominis furor, omnia sunt ad eum frangendum expedita. Haec ita sentio, 3
iudico, ad te explorate scribo: dubitare te non assentatorie, sed fraterne veto. Quare suavitatis equidem nostrae fruendae causa cuperem te ad id tempus venire, quod dixeras, sed illud malo tamen, quod putas magis * * * illa etiam magni aestimo, *ἀμφιλαφίαν* illam tuam et explicationem debitorum tuorum. Illud quidem sic habeto, nihil nobis expeditis, si valebimus, fore fortunatius: parva sunt, quae desunt, pro nostris quidem moribus, et ea sunt ad explicandum expeditissima, modo valeamus. Ambitus redit immanis; numquam fuit par: 4
Idib. Quinct. fenus fuit bessibus ex triente. Coitione † Memmi est quo cum Domitio: hanc Scaurus unum vincere; Messala flaccet. Non dico *ὑπερβολικῶς*: vel HS. centies constituerunt in praerogativa pronuntiare. Res ardet invidia. Tribunicii candidati compromiserunt, HS. quingenis in singulos apud M. Catonem depositis, petere eius arbitratu, ut, qui contra fecisset, ab eo condemnaretur: quae quidem comitia si gratuita fuerint, ut putantur, plus unus Cato potuerit quam omnes leges omnesque iudices.

Ep. 14, 3. *magis *** illa etiam magni aestimo, ἀμφ.* (W.). *magis pertinere* (vel *interesse*) *ad nostram dignitatem: illa e. m. a., ἀμφ.* (W.)? *m. † etiam illa e. m. a. me ἀμφ.* MRI., B. (M 1 *magnia estumo,* I. *magna aestimo*). 4. *triente. Coitione † Memmi est quo cum D.: hanc S. unum vincere; M. fl.* (W.; M. *memini,* superscr. „*al. Memmi*"). *tr. C. Memmius iunctus est* (vel *est coniunctus*) *cum D.: hanc S. unus vincere potest; M. fl.* (W.)? *tr., coitione Memmii, † est quo cum D., h. S. unum vincere. M. fl.* B. — ὑπερβολικῶς (I.). ὑπερβολάς MRB. — *constituerunt* (W. et iam R.). *constituunt* MI., vulgo.

XV. [XVI.]

Scr. Romae exeunte mense Sextili a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Quum a me litteras librarii manu acceperis, ne paullum *quidem* me otii habuisse iudicato, quum autem mea, paullum: sic enim habeto, numquam me a causis et iudiciis districtiorem fuisse atque id anni tempore gravissimo et caloribus maximis. Sed haec, quoniam tu ita praescribis, ferenda sunt, neque committendum, ut aut spei aut cogitationi vestrae ego videar defuisse, praesertim quum, si id difficilius fuerit, tamen ex hoc labore magnam gratiam magnamque dignitatem sim collecturus. Itaque, ut tibi placet, damus operam, ne cuius animum offendamus atque ut etiam ab iis ipsis, qui nos cum Caesare tam coniunctos dolent, diligamur, ab aequis vero aut etiam propensis in hanc par-
2 tem vehementer et colamur et amemur. De ambitu quum atrocissime ageretur in senatu multos dies, quod ita erant progressi candidati consulares, ut non esset ferendum, in senatu non fui: statui ad nullam medicinam rei publicae sine magno prae-
3 sidio accedere. Quo die haec scripsi, Drusus erat de praevaricatione a tribunis aerariis absolutus, in summa quattuor sententiis, quum senatores et equites damnassent. Ego eodem die post meridiem Vatinium eram defensurus: ea res facilis est. Comitia in mensem Septembrem reiecta sunt. Scauri iudicium statim exercebitur, cui nos non deerimus. *Συνδείπνους Σοφοκλέους*, quamquam a te actam fabellam video esse festive, nullo modo probavi.
4 Venio nunc ad id, quod nescio an primum esse

Ep. 15, 1. *aut etiam propensis* (W.). *a. e. a pr.* MRI., vulgo.

debuerit: o iucundas mihi tuas de Britannia litteras! Timebam Oceanum, timebam litus insulae: reliqua non equidem contemno, sed plus habent tamen spei quam timoris, magisque sum sollicitus exspectatione ea quam metu. Te vero *ὑπόθεσιν* scribendi egregiam habere video: quos tu situs, quas naturas rerum et locorum, quos mores, quas gentes, quas pugnas, quem vero ipsum imperatorem habes! Ego te libenter, ut rogas, quibus rebus vis, adiuvabo et tibi versus, quos rogas, *γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας*, mittam. Sed heus tu, celari videor a te: 5
quomodonam, mi frater, de nostris versibus Caesar? nam primum librum se legisse scripsit ad me ante, et prima sic, ut neget se ne Graeca quidem meliora legisse; reliqua ad quendam locum *ῥᾳθυμότερα* — hoc enim utitur verbo —. Dic mihi verum: num aut res eum aut *χαρακτὴρ* non delectat? nihil est, quod vereare; ego enim ne pilo quidem minus te amabo. Hac de re *φιλαληθῶς* et, ut soles scribere, fraterne.

Ep. 15, 5. *verum: num* (W.). *v.*, *num* vulgo. — *te amabo* (Aldus). *me a.* MRI., B. — *et, ut soles scribere, fr.* (MR., sed M. *et tu,* R. *ut tu*). *et, ut s., scribe fr.* vulgo (*ut s., scribe fr.* I.).

AD QUINTUM FRATREM

LIBER TERTIUS.

I.

Scr. mense Septembri (dat. a. d. III. Kal. Oct.) a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 1 Ego ex magnis caloribus — non enim meminimus maiores — in Arpinati summa quum amoenitate, *tum salubritate* fluminis me refeci ludorum diebus, Philotimo tribulibus commendatis. In Arcano a. d. IIII. Idus Septembres fui: ibi Mescidium cum Philoxeno aquamque, quam ii ducebant non longe a villa, belle sane fluentem vidi, praesertim maxima siccitate, uberioremque aliquanto sese collecturos esse dicebant; apud Herum recte erat. In Maniliano offendi Diphilum Diphilo tardiorem; sed tamen nihil ei restabat praeter balnearia et ambulationem et aviarium. Villa mihi valde placuit, propterea quod summam dignitatem pavimentata porticus habebat, quod mihi nunc denique apparuit, posteaquam et ipsa tota patet et columnae politae sunt. Totum in eo est — quod mihi erit curae —, tectorium ut concinnum sit. Pavimenta recte fieri videbantur; cameras quasdam non probavi mutari-
2 que iussi. Quo loco in porticu te scribere aiunt ut atriolum fiat, mihi, ut est, magis placebat; neque

Ep. 1, 1. *quum amoenitate*, *tum salubritate fl.* (Ern.). *cum a. fl.* MRI., vulgo.

enim satis loci videbatur esse atriolo, *neque* fere solet nisi in iis aedificiis fieri, in quibus est atrium maius, nec habere poterat adiuncta cubicula et eiusmodi membra: nunc † hoc vel honestate testudinis vel valde boni aestivum locum obtinebit; tu tamen si aliter sentis, rescribe quam primum. In balneariis assa in alterum apodyterii angulum promovi, propterea quod ita erant posita, ut eorum vaporarium esset subiectum cubiculis. Subgrande cubiculum autem et hibernum altum valde probavi, quod et ampla erant et loco posita, ambulationis uno latere, eo, quod est proximum balneariis. Columnas neque rectas neque e regione Diphilus collocarat: eas scilicet demolietur; aliquando perpendiculo et linea discet uti. Omnino spero paucis mensibus opus Diphili perfectum fore; curat enim diligentissime Caesius, qui tum mecum fuit.

Ex eo loco recta Vitularia via profecti sumus 2 3
in Fufidianum fundum, quem tibi proximis nundinis Arpini de Fufidio HS. CCCIↃↃↃ.CIↃ. emeramus. Ego locum aestate umbrosiorem vidi numquam; permultis locis aquam profluentem, et eam uberem: quid quaeris? iugera L. prati Caesius irrigaturum facile te arbitrabatur; equidem hoc, quod melius intelligo, affirmo, mirifica suavitate villam habiturum, piscina et salientibus additis, palaestra † et silva virdicata. Fundum audio te hunc Bovillanum velle retinere: de eo quid videatur, ipse constitues. † Calibus aiebat aqua dempta et eius aquae iure

Ep. 1, 2. *nunc haec vel h. t. valde boni aestivi l. obt.* (Sch.). † *nunc hoc vel h. t. vel v. b. aestivum l. o.* MRB. — *vapor. esset* (Ursin.). *v. [ex quo ignis erumpit] esset* B. 3. *CCCIↃↃↃ.CIↃ* (M.). *CCCIↃↃↃ* vulgo. (*CCCC* I.). — *suavitate villam* (M.). *s. te v.* (RI., vulgo)? — *palaestra † et silva virdicata* (W.). *p. s. et viridibus aucta* (Sch.)? *p. et s. † virdicata* B. — † *Calibus* (MRI., 1 Ox., W.). *Caesius* (Man.)? *Calvus* Crat., B.

constituto et servitute fundo illi imposita tamen nos pretium servare posse, si vendere vellemus. Mescidium mecum habui: is se ternis nummis in pedem tecum transegisse dicebat, sese autem mensum pedibus aiebat passuum IIICIↃ. Mihi plus visum est; sed praestabo sumptum nusquam melius posse poni. Cillonem arcessieram Venafro; sed eo ipso die quattuor eius conservos et discipulos Ve-
4 nafri cuniculus oppresserat. Idibus Septembr. in Laterio fui: viam perspexi, quae mihi ita placuit, ut opus publicum videretur esse, praeter CL. passus — sum enim ipse mensus ab eo ponticulo, qui est ad Furinae, Satricum versus —: eo loco pulvis, non glarea iniecta est — id mutabitur —, et ea viae pars valde acclivis est, sed intellexi aliter duci non potuisse, praesertim quum tu neque per Locustae neque *per* Varronis velles ducere. † Velvinum ante suum fundum probe munierat; Locusta non attigerat, quem ego Romae aggrediar et, ut arbitror, commovebo, et simul M. Taurum, quem tibi audio promisisse, qui nunc Romae erat, de
5 aqua per fundum eius ducenda rogabo. Nicephorum, villicum tuum, sane probavi quaesivique ex eo, ecquid ei de illa aedificatiuncula Laterii, de qua mecum locutus es, mandavisses: tum is mihi respondit se ipsum eius operis HS. XVI. conductorem fuisse, sed te postea multa addidisse ad opus, nihil ad pretium; itaque id se omisisse. Mihi mehercule valde placet te illa, ut constitueras, addere; quamquam ea villa, quae nunc est, tamquam philosopha

Ep. 1, 4. *passus* (RI., vulgo). *passuum* MB. — *est — id mutabitur —, et* (W.; Or. conj. *id*). *est, et m., et* MRI., vulgo. — † *Velvinum* (c., Olx.) *ante s. f. probe* (Ern.) *mun.* (W.). *vel vinum a. . . prope m.* M., 1 Ox., I. † *Veluinus a. . . prope m.* MRB. *Varro* (Sch.) *viam ante s. f. probe m.* (W.)? 5. *XVI.* (W.). *CCCXVI* (ↄ: ut L., *XVICIↃ.*) I. *XVI* MRB.

videtur esse, quae obiurget ceterarum villarum in-
saniam; verumtamen illud additum delectabit. To-
piarium laudavi: ita omnia convestivit hedera, qua
basim villae, qua intercolumnia ambulationis, ut
denique illi palliati topiariam facere videantur et
hederam vendere. Iam *ἀποδυτηρίῳ* nihil alsius,
nihil muscosius. Habes fere de rebus rusticis: ur- 6
banam expolitionem urget ille quidem et Philoti-
mus et Cincius, sed etiam ipse crebro interviso,
quod est facile factu; quamobrem ea te cura libe-
ratum volo.

De Cicerone quod me semper rogas, ignosco 3 7
equidem tibi, sed tu quoque mihi velim ignoscas;
non enim concedo tibi, plus ut illum ames, quam
ipse amo; atque utinam his diebus in Arpinati,
quod et ipse cupierat et ego non minus, mecum
fuisset! quod ad Pomponiam, si tibi videtur, scri-
bas velim, quum aliquo exibimus, eat nobiscum
puerumque educat: clamores efficiam, si eum me-
cum habuero otiosus, nam Romae respirandi non
est locus. Id me scis antea gratis tibi esse polli-
citum: quid nunc putas, tanta mihi abs te mercede
proposita? Venio nunc ad tuas litteras, quas plu- 8
ribus epistolis accepi, dum sum in Arpinati; nam
mihi uno die tres sunt redditae, et quidem, ut vi-
debantur, eodem abs te datae tempore, una pluri-
bus verbis, in qua primum erat, quod antiquior
dies in tuis fuisset ascripta litteris quam in Cae-
saris: id facit Oppius nonnumquam necessario, ut,
quum tabellarios constituerit mittere litterasque a
nobis acceperit, aliqua re nova impediatur et ne-
cessario serius, quam constituerat, mittat neque nos
datis iam epistolis diem commutari curemus. Scri- 9
bis de Caesaris summo in nos amore: hunc et
tu fovebis et nos, quibuscumque poterimus rebus,

Ep. 1, 8. *commutare* (L.)?

augebimus. De Pompeio et facio diligenter et fa-
ciam, quod mones. Quod tibi mea permissio man-
sionis tuae grata est, id ego summo meo dolore et
desiderio tamen ex parte gaudeo. In Hippodamo
et nonnullis aliis arcessendis quid cogites, non in-
telligo: nemo istorum est, qui non abs te munus
fundi suburbani instar exspectet. Trebatium vero
meum quod isto admisceas nihil est: ego illum ad
Caesarem misi, qui mihi iam satisfecit; si ipsi mi-
nus, praestare nihil debeo teque item ab eo vin-
dico et libero. Quod scribis te a Caesare quotidie
plus diligi, immortaliter gaudeo; Balbum vero, qui
est istius rei, quemadmodum scribis, adiutor, in
oculis fero. Trebonium meum a te amari teque ab
10 illo pergaudeo. De tribunatu quod scribis, ego
vero nominatim petivi Curtio, et mihi ipse Caesar
nominatim Curtio paratum esse rescripsit meamque
in rogando verecundiam obiurgavit. Si cui prae-
terea petiero — id quod etiam Oppio dixi ut ad
illum scriberet —, facile patiar mihi negari, quo-
niam illi, qui mihi molesti sunt, sibi negari *a* me
non facile patiuntur. Ego Curtium, id quod ipsi
dixi, non modo rogatione, sed etiam testimonio tuo
diligo, quod litteris tuis studium illius in salutem
nostram facile perspexi. De Britannicis rebus co-
gnovi ex tuis litteris nihil esse nec quod metuamus
nec quod gaudeamus. De publicis negotiis, quae
vis ad te Tironem scribere, negligentius ad te ante
scribebam, quod omnia minima maxima ad Caesa-
rem mitti sciebam.

4 11 Rescripsi epistolae maximae; audi nunc ad mi-
nusculam, in qua primum est de Clodii ad Caesa-

Ep. 1, 9. *Hippodamo* (Sch.). *Hippodamis* MRI., vulgo. — *qui non abs te* (W.). *qui nos te* M1, I. *qui non te* M2. *quin abs te* R., vulgo. 10. *qui mihi molesti* (V.). *qui sibi m.* MRI. *qui m.* Man., B. 11. *nunc ad minusculam* (L.). *nunc minusculam* R. *nunc de minuscula* MI., vulgo.

rem litteris; in quo Caesaris consilium probo, quod tibi amantissime petenti veniam non dedit, uti ullum ad illam furiam verbum rescriberet. Alterum est, de Calventii Marii oratione quod scribis: miror tibi placere me ad eam rescribere, praesertim quum illam nemo lecturus sit, si ego nihil rescripsero, meam in illum pueri omnes tamquam dictata perdiscant. Libros meos, [omnes] quos exspectas, inchoavi, sed conficere non possum his diebus; orationes efflagitatas pro Scauro et pro Plancio absolvi. Poëma ad Caesarem, quod † composueram, incidi; tibi, quod rogas, quoniam ipsi fontes iam sitiunt, si quid habebo spatii, scribam. Venio ad tertiam. 12
Balbum quod ais mature Romam bene comitatum esse venturum mecumque assidue usque ad Idus Maias futurum, id mihi pergratum perque iucundum. Quod me in eadem epistola, sicut saepe antea, cohortaris ad ambitionem et ad laborem, faciam equidem, sed quando vivemus? Quarta epi- 13
stola mihi reddita est Idibus Sept., quam a. d. IIII. Idus Sext. ex Britannia dederas. In ea nihil sane erat novi praeter Erigonam — quam si ab Oppio accepero, scribam ad te, quid sentiam, nec dubito, quin mihi placitura sit —, et, quod paene praeterii, de eo, quem scripsisti de Milonis plausu scripsisse ad Caesarem: ego vero facile patior ita Caesarem existimare, illum quam maximum fuisse plausum;

Ep, 1, 11. *rescriberes* (1 Ox.)? — *A. est, de C. M. oratione quod scribis: miror* (W.). *A. est de C. M. oratione: q. scribis m.* vulgo. — *meos, [omnes] quos* (W.; I. om. *omnes*). *m., omnes q.* MR., Land., 2 Oxx., 2 Ambrr., B. — † *composueram* (MRI., W.). *instituueram* c., Land., 2 Malasp., 2 Ambrr., margo M., B. *exorsus eram* (W.) aut *ex parte composueram* (W.) aut *componere instituueram* (W.). — *tibi, quod* (W.). *tibi q.* vulgo. 12. *pergratum erit perque* (W.)? 13. *Erigonam — quam ... sit —, et* (W.). *E., quam ... sit. Et* B. — *quod paene praeterii* (W.). *q. pr.* MRI., vulgo.

et prorsus ita fuit et tamen ille plausus, qui illi
14 datur, quodam modo nobis videtur dari. Reddita etiam mihi est pervetus epistola, sed sero allata, in qua de aede Telluris et de porticu Catuli me admones: fit utrumque diligenter; ad Telluris quidem etiam tuam statuam locavi. Item de hortis me quod admones, nec fui umquam valde cupidus et nunc domus suppeditat mihi hortorum amoenitatem. Romam quum venissem a. d. XIII. Kal. Octobres, absolutum offendi in aedibus tuis tectum, quod supra conclavia non placuerat tibi esse multorum fastigiorum: id nunc honeste vergit in tectum inferioris porticus. Cicero noster, dum ego absum, non cessavit apud rhetorem: de eius eruditione quod labores, nihil est, quoniam ingenium eius nosti, studium ego video; cetera eius *sic* suscipio, ut me putem praestare debere.

5
15 Gabinium tres adhuc factiones postulant: L. Lentulus, flaminis filius, qui iam de maiestate postulavit; Ti. Nero cum bonis subscriptoribus; C. Memmius tribunus pl. cum L. Capitone. Ad urbem accessit a. d. XII. Kal. Octobr.: nihil turpius nec desertius; sed his iudiciis nihil audeo confidere. Quod Cato non valebat, adhuc de pecuniis repetundis non erat postulatus. Pompeius a me valde contendit de reditu in gratiam, sed adhuc nihil profecit nec, si ullam partem libertatis tenebo, pro-
16 ficiet. Tuas litteras vehementer exspecto. Quod scribis te audisse, in candidatorum consularium coitione me interfuisse, id falsum est; eiusmodi enim pactiones in ea coitione factae sunt, quas postea Memmius patefecit, ut nemo bonus interesse

Ep. 1, 14. *quod me admones* (I.)? — *tectum, quod* ... *fast.: id* (W.). *t.; q.* .. *f., id* vulgo. — *quoniam tu ing.* (W.)? — *video; cetera* (W.). *v. C.* vulgo. 16. *audisse, in* (W.). *a. in* vulgo.

debuerit, et simul mihi committendum non fuit, ut iis coitionibus interessem, quibus Messala excluderetur. Cui quidem vehementer satisfacio rebus omnibus, ut arbitror, etiam Memmio; Domitio ipsi multa iam feci, quae voluit quaeque a me petivit; Scaurum beneficio defensionis valde obligavi. Adhuc erat valde incertum, et quando comitia et qui consules futuri essent.

Quum hanc iam epistolam complicarem, tabel- 17
larii a vobis venerunt a. d. XI. Kal. † septembr. vicesimo die. O me sollicitum! quantum ego dolui in Caesaris suavissimis litteris! Scilicet, quo erant suaviores, eo maiorem dolorem illius ille casus afferebat. Sed ad tuas venio litteras. Primum tuam remansionem etiam atque etiam probo, praesertim quum, ut scribis, cum Caesare communicaris. Oppium miror quidquam cum Publio; mihi enim non
placuerat. Quod interiore epistola scribis, me Idi- 18
bus Septembribus Pompeio legatum iri, id ego non audivi scripsique ad Caesarem *neque* Vibullium Caesaris mandata de mea mansione ad Pompeium pertulisse nec Oppium. Quo consilio? quamquam Oppium ego tenui, quod priores partes Vibullii erant; cum eo enim coram Caesar egerat, ad Oppium scripserat. Ego vero nullas δευτέρας φροντίδας habere possum in Caesaris rebus: ille mihi secundum te et liberos nostros ita est, ut sit paene par. Videor id iudicio facere — iam enim debeo —; sed tamen amore sum incensus.

Quum scripsissem haec infima, quae sunt mea 6 19
manu, venit ad nos Cicero tuus ad coenam, quum

Ep. 1, 16. *excluderetur. Cui ... M.; Dom. ... petivit; S.* (W.). *e., cui ... Memmio. D. .. petivit. S.* vulgo. 17. *Kal. † septembr. vicesimo* (MRI., W.). *Kal. septimo et vic.* (W.) aut *Kal. vic.* (W. olim, B.). — *Scilicet, quo* (L.) *sed quo* MRI., vulgo. 18. *scribis, me* (W.). *s. me* vulgo. — *facere — iam e. debeo —; sed* (W.). *f.; iam e. d., sed* vulgo.

Pomponia foris coenaret. Dedit mihi epistolam legendam tuam, quam paullo ante acceperat, Aristophaneo modo valde mehercule et suavem et gravem; qua sum admodum delectatus. Dedit etiam alteram illam mihi, qua iubes eum mihi esse affixum tamquam magistro. Quam illum epistolae illae delectarunt, quam me! nihil puero illo suavius, nihil nostri amantius. Haec inter coenam
20 Tironi dictavi, ne mirere alia manu esse. Annali pergratae litterae tuae fuerunt, quod et curares de se diligenter et tamen consilio se verissimo iuvares. P. Servilius pater ex litteris, quas sibi a Caesare missas esse dicebat, significat valde te sibi gratum fecisse, quod de sua voluntate erga Caesarem hu-
21 manissime diligentissimeque locutus esses. Quum Romam ex Arpinati revertissem, dictum mihi est Hippodamum ad te profectum esse. Non possum scribere me miratum esse illum tam inhumaniter fecisse, ut sine meis litteris ad te proficisceretur: illud scribo, mihi molestum fuisse; iam enim diu cogitaveram ex eo, quod tu ad me scripseras, ut, si quid esset, quod ad te diligentius perferri vellem, illi darem, quod mehercule hisce litteris, quas vulgo ad te mitto, nihil fere scribo, quod si in alicuius manus inciderit, moleste ferendum sit. Minucio me et Salvio et Labeoni reservabam: Labeo
22 aut tarde proficiscetur aut hic manebit. Hippodamus ne numquid vellem quidem rogavit. T. Pinarius amabiles ad me de te litteras mittit: se maxime litteris, sermonibus, coenis denique tuis delectari. Is homo semper me delectavit fraterque eius mecum est multum: quare, uti instituisti, complectere adolescentem.

7
23 Quod multos dies epistolam in manibus habui

Ep. 1, 19. *foris* (Minutiana). *foras* MRI., vulgo. **21.** *quod si in* (vulgo). *q., si in* B.

propter commorationem tabellariorum, ideo multa
coniecta sunt aliud alio tempore, velut hoc: T.
Anicius mihi saepe iam dixit sese tibi, suburbanum
si quod invenisset, non dubitaturum esse emere.
In eius sermone ego utrumque soleo admirari, et
te de suburbano emendo, quum ad illum scribas,
non modo ad me non scribere, sed etiam aliam in
sententiam scribere, et, quum ad illum scribas, nihil
te recordari de epistolis illis, quas in Tusculano
eius tu mihi ostendisti, nihil de praeceptis Epi-
charmi, γνῶθι, πῶς ἄλλῳ κέχρηται, totum denique
vultum, sermonem, animum eius, quemadmodum
coniicio, quasi *. Sed haec tu videris: de subur- 24
bano cura ut sciam, quid velis, et simul, ne quid
ille turbet, vide. Quid praeterea? quid? Etiam.
Gabinius a. d. IIII. Kal. Octobr. noctu in urbem in-
troierat: [et] hodie hora VIII., quum edicto C. Alfii
de maiestate eum adesse oporteret, concursu magno
et odio universi populi paene afflictus est. Nihil
illo turpius; proximus tamen est Piso: itaque miri-
ficum embolium cogito in secundum librorum meo-
rum includere, dicentem Apollinem in concilio deo-
rum, qualis reditus duorum imperatorum futurus
esset, quorum alter exercitum perdidisset, alter ven-
didisset. Ex Britannia Caesar ad me Kal. Septembr. 25
dedit litteras, quas ego accepi a. d. IIII. Kal. Octobr.,
satis commodas de Britannicis rebus, quibus, ne
admirer, quod a te nullas acceperim, scribit se sine
te fuisse, quum ad mare accesserit. Ad eas ego
ei litteras nihil rescripsi, ne gratulandi quidem

Ep. 1, 23. *recordari, de ep.* (L.). *r.* [*de se*] *de ep.* MRI., B. — *eius, quemadmodum c., quasi* *. *Sed* (W.). *e., q. c., q. dedidicisse. Sed* (W.). *e.; q. c., quasi* —. *Sed* B. 24. *introierat:* [*et*] *hodie* (W.). *introierit et h.* M. *introivit et h.* RI. *introierat* (sic ex W. conj.), *et h.* B. — *librorum meorum* (Gruter.). *librum librorum meorum* M1 (teste Furia). *librum m. l.* M2, RI. *m. l.* Man., B.

causa, propter eius luctum. Te oro etiam atque etiam, mi frater, ut valeas.

II.

Scr. Romae a. d. V. Idus Octobres a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 A. d. VI. Idus Octobr. Salvius Ostiam vesperi navi profectus erat cum iis rebus, quas tibi domo mitti volueras. Eodem die Gabinium ad populum luculente calefecerat Memmius sic, ut Calidio verbum facere pro eo non licuerit. Postridie autem eius diei, qui erat tum futurus, quum haec scribebam ante lucem, apud Catonem erat divinatio in Gabinium futura inter Memmium et Ti. Neronem et C. et L. Antonios M. f.: putabamus fore, ut Memmio daretur, etsi erat Neronis mira contentio. Quid quaeris? probe premitur, nisi noster Pompeius
2 dis hominibusque invitis negotium everterit. Cognosce nunc hominis audaciam et aliquid in re publica perdita delectare: quum Gabinius, quacumque veniebat, triumphum se postulare dixisset subitoque bonus imperator noctu in urbem † hostium plane invasisset, in senatum se non committebat. Interim ipso decimo die, quo eum oportebat † hostiarum numerum et militum renuntiare, irrepsit summa infrequentia. Quum vellet exire, a consulibus retentus est, introducti publicani: homo undique † atius et quum a me maxime vulneraretur,

Ep. 2, 2. *urbem † hostium plane inv.* (W.). *u. hostilem pl. in modum inv.* (W.). *u., hostium pl., inv.* MRI., vulgo. — † *hostiarum numerum* (M., W.). *hostium occisorum n.* vel *h. caesorum n.* (W.). *hostium n.* RI., vulgo. — *frequentia* (cd. Land.)? — *undique † atius et quum* (M 1, W.). *u. a. tuis et cum* M 2, I. *cum u. a tuis et tum* R. *u. actus et quum* (V.) aut *u. exagitatus* (vel *u. agitatus*), *quum* (W.) aut *u. actus, quum* (Man., B.).

non tulit et me trementi voce exsulem appellavit.
Hic — o di! nihil umquam honorificentius nobis
accidit — consurrexit senatus cum clamore ad unum
sic, ut ad corpus eius accederet, pari clamore at-
que impetu publicani. Quid quaeris? omnes, tam-
quam si tu esses, ita fuerunt. Nihil hominum
sermone foris clarius. Ego tamen *me* teneo ab
accusando, vix mehercule, sed tamen teneo, vel
quod nolo cum Pompeio pugnare — satis est, quod
instat de Milone —, vel quod iudices nullos habe-
mus. *Ἀπότευγμα* formido, addo etiam malevolen-
tiam hominum, et timeo, ne illi me accusante ali-
quid accidat, nec despero rem et sine me *et* non-
nihil per me confici posse. De ambitu postulati 3
sunt omnes, qui consulatum petunt: a Memmio
Domitius, a Q. Acutio, bono et erudito adolescente,
Memmius, a Q. Pompeio Messala, a Triario Scau-
rus. Magno res in motu est, propterea quod aut
hominum aut legum interitus ostenditur. Opera
datur, ut iudicia ne fiant. Res videtur spectare ad
interregnum. Consules comitia habere cupiunt; rei
nolunt et maxime Memmius, quod Caesaris adventu
se sperat futurum consulem, sed mirum in modum
iacet. Domitius cum Messala certus esse videba-
tur; Scaurus refrixerat. Appius sine lege curiata
confirmat se Lentulo nostro successurum; qui qui-
dem mirificus illo die, quod paene praeterii, fuit
in Gabinium: accusavit maiestatis; nomina data,
quum ille verbum nullum. Habes forensia: domi
recte est; ipsa domus a redemptoribus tractatur
non indiligenter.

III.

Scr. Romae mense Octobri (a. d. XII. Kal. Nov.?) a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Occupationum mearum tibi signum sit librarii manus: diem scito esse nullum, quo die non dicam pro reo; ita, quidquid conficio aut cogito, in ambulationis tempus fere confero. Negotia se nostra sic habent: domestica vero, ut volumus: valent pueri, studiose discunt, diligenter docentur, et nos et inter se amant. Expolitiones utriusque nostrum sunt in manibus: † sed tua ad perfectum iam res rustica Arcani et Laterii. Praeterea de aqua, de via nihil praetermisi quadam epistola quin enucleate ad te perscriberem. Sed me illa cura sollicitat angitque vehementer, quod dierum iam amplius quinquaginta intervallo nihil a te, nihil a Caesare, nihil ex istis locis non modo litterarum, sed ne rumoris quidem affluxit; me autem iam et mare istuc et terra sollicitat, neque desino, ut fit in amore, ea, quae minime volo, cogitare. Quare non equidem iam te rogo, ut ad me de te, de rebus istis scribas — numquam enim, quum potes, praetermittis —, sed hoc te scire volo, nihil fere umquam me sic exspectasse, at, quum haec scribebam,
2 tuas litteras. Nunc cognosce ea, quae sunt in re publica: comitiorum quotidie singuli dies tolluntur obnuntiationibus magna voluntate bonorum omnium: tanta invidia sunt consules propter suspicionem pactorum a candidatis praemiorum. Candidati

Ep. 3, 1. *habent: domestica* (W.). *h., d.* vulgo. — *manibus, tua perfecta iam res r. A. et Laterii. Pr.* (W.)? An *m., tua paene perfecta. Iam res rusticas A. et L., pr.* (W.)? — *aqua et de via* (Or.)? — *praetermisi q.* MRI., vulgo. *pr. in a.* B.

consulares quattuor omnes rei: causae sunt diffici-
les, sed enitemur, ut Messala noster salvus sit, quod
est etiam cum reliquorum salute coniunctum. Ga-
binium de ambitu reum fecit P. Sulla subscribente
privigno Memmio, fratre Caecilio, Sulla filio; contra
dixit L. Torquatus omnibusque libentibus non ob-
tinuit. Quaeris: „quid fiet de Gabinio?“ Sciemus 3
de maiestate triduo: quo quidem in iudicio odio
premitur omnium generum, maxime testibus caedi-
tur, accusatoribus frigidissimis utitur; consilium va-
rium, quaesitor gravis et firmus Alfius, Pompeius
vehemens in iudicibus rogandis. Quid futurum sit,
nescio; locum tamen illi in civitate non video. Ani-
mum praebeo ad illius perniciem moderatum, ad
rerum eventum lenissimum. Habes fere de omni- 4
bus rebus; unum illud addam: Cicero tuus noster-
que summo studio est Paeonii sui rhetoris, hominis,
opinor, valde exercitati et boni; sed nostrum insti-
tuendi genus esse paullo eruditius et θετικώτερον
non ignoras: quare neque ego impediri Ciceronis
iter atque illam disciplinam volo et ipse puer ma-
gis illo declamatorio genere duci et delectari vide-
tur, in quo quoniam ipsi quoque fuimus, patimur
illum ire nostris itineribus — eodem enim perven-
turum esse confidimus —, sed tamen, si nobiscum
eum rus aliquo eduxerimus, in hanc nostram ratio-
nem consuetudinemque inducemus; magna enim no-
bis a te proposita merces est, quam certe nostra
culpa numquam minus assequemur. Quibus in lo-
cis et qua spe hiematurus sis, ad me quam dili-
gentissime scribas velim.

Ep. 3, 2. *quattuor omnes* (Sch.). *q., o.* vulgo. 3. *Quaeris: „quid fiet de Gabinio?“ Sc.* (Man.). *Q., q. fiat de G.? Sc.* vulgo. 4. *summe studiosus est P.* (W.)? — *videtur, in quo ... patimur ... itineribus — eodem ... conf. —, sed* (W.). *v.; in ... patiamur* (sic MRI., vulgo). ... *it.; e. ... c. Sed* vulgo.

IV.

Scr. Romae IX. Kal. Nov. a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Gabinius absolutus est. Omnino nihil accusatore Lentulo subscriptoribusque eius infantius, nihil illo consilio sordidius; sed tamen, nisi incredibilis contentio precesque Pompeii, dictaturae etiam rumor plenus timoris fuisset, ipsi Lentulo non respondisset, qui † tum, illo accusatore illoque consilio, sententiis condemnatus sit XXXII., quum LXX. tulissent. Est omnino tam gravi fama hoc iudicium, ut videatur reliquis iudiciis periturus, et maxime de pecuniis repetundis; sed vides nullam esse rem publicam, nullum senatum, nulla iudicia, nullam in ullo nostrum dignitatem. Quid plura de iudicibus? duo praetorii sederunt, Domitius Calvinus: is aperte absolvit, ut omnes viderent; et Cato: is diribitis tabellis de circulo se subduxit et Pompeio primus
2 nuntiavit. Aiunt nonnulli, etiam Sallustius, me oportuisse accusare. His ego iudicibus committerem? quid essem, si me agente esset elapsus? sed me alia moverunt: non putasset sibi Pompeius de illius salute, sed de sua dignitate mecum esse certamen; in urbem introisset; ad inimicitias res venisset; cum Aesernino Samnite Pacideianus comparatus viderer; auriculam fortasse mordicus abstulisset, cum Clodio quidem certe redisset in gratiam. Ego vero meum consilium, si praesertim tu non improbas, vehementer approbo: ille, quum a me singularibus meis studiis ornatus esset quumque

Ep. 4, 1. *contentio precesque P.* (W., sicut iam R). *c., preces P.* M., B. — *qui † tum* (W.). *qui tamen* (I.) aut *qui nunc* (W.). *qui tum* MRB. 2. *etiam Sallustius* (W.). *autem S.* M1. *S. autem* R. *quod S.* I. *ut S.* M2, B.

ego illi nihil deberem, ille mihi omnia, tamen in
re publica me a se dissentientem non tulit — nihil
dicam gravius — et minus potens eo tempore, quid
in me florentem posset, ostendit; nunc, quum ego
ne curem quidem multum posse, res publica certe
nihil possit, unus ille omnia possit, cum illo ipso
contenderem — sic enim faciendum fuisset —?
non existimo te putare id mihi suscipiendum fuisse.
„Alterutrum," inquit idem Sallustius; „defendisses 3
idque Pompeio contendenti dedisses, etenim vehe-
menter orabat." Lepidum amicum Sallustium, qui
mihi aut inimicitias putet periculosas subeundas
fuisse aut infamiam sempiternam! Ego vero hac
mediocritate delector, ac mihi illud iucundum est,
quod, quum testimonium secundum fidem et reli-
gionem gravissime dixissem, reus dixit, si in civi-
tate licuisset sibi esse, mihi se satisfacturum, ne-
que me quidquam interrogavit. De versibus, quos 4
tibi a me scribi vis, deest mihi quidem opera, quae
non modo tempus, sed etiam animum vacuum ab
omni cura desiderat; sed abest etiam ἐνθουσιασμός,
non enim sumus omnino sine cura venientis anni,
etsi sumus sine timore. Simul et illud — sine ulla
mehercule ironia loquor —: tibi istius generis in
scribendo priores partes tribuo quam mihi. De 5
bibliotheca tua Graeca supplenda, libris commutan-
dis, Latinis comparandis, valde velim ista confici,
praesertim quum ad meum quoque usum spectent;
sed ego, mihi ipsi ista per quem agam, non habeo —
neque enim venalia sunt, quae quidem placeant, et
confici nisi per hominem et peritum et diligentem
non possunt —, Chrysippo tamen imperabo et cum
Tyrannione loquar. De fisco quid egerit Scipio,

Ep. 4, 3. *„Alterutrum," i. i. S.; „def.* (W.). *„A.," i. i. S., „def.* B. — *S., „fecisses: aut accusasses aut def.* (W.)? 4. *loquor —: tibi* (W.). *l. — tibi* vulgo.

quaeram; quod videbitur rectum esse, curabo. De Ascanione, tu vero, quod voles, facies; me nihil interpono. De suburbano, quod non properas, laudo,
6 ut habeas, hortor. Haec scripsi a. d. VIIII. Kal. Novembr., quo die ludi committebantur, in Tusculanum proficiscens ducensque mecum Ciceronem meum in ludum discendi, non lusionis, ea re non longius quum vellem, quod Pomptino ad triumphum a. d. III. Nonas Novembr. volebam adesse; etenim erit nescio quid negotioli: nam Cato et Servilius praetores prohibituros se minantur, nec, quid possint, scio — ille enim et Appium consulem secum habebit et praetores et tribunos pl. —, sed minantur tamen, in primisque Ἄρη πνέων Q. Scaevola. Cura, mi suavissime et carissime frater, ut valeas.

V. et VI.

Scr. in Tusculano exeunte mense Oct. aut ineunte Novembri a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Quod quaeris, quid de illis libris egerim, quos, quum essem in Cumano, scribere institui, non cessavi neque cesso, sed saepe iam scribendi totum consilium rationemque mutavi; nam iam duobus factis libris, in quibus novendialibus iis feriis, quae fuerunt Tuditano et Aquilio consulibus, sermo est a me institutus Africani paullo ante mortem et Laelii, Phili, Manilii, *P. Rutilii*, Q. Tuberonis et Laelii generorum, Fannii et Scaevolae, sermo autem in novem et dies et libros distributus de optimo statu civitatis et de optimo cive — sane texebatur opus luculente hominumque dignitas aliquantum

Ep. 4, 6. *lusionis, ea re non longius quum* (W.). *l.; ea re non l. quam* MRI., vulgo. *l.; ea .. l., cum* (B., mea coniectura parum intellecta). — *a. d. IIII. Nonas* (W. ex Epp. ad Att. IV, 16, 12)?

orationi ponderis afferebat —, ii libri quum in Tusculano mihi legerentur audiente Sallustio, admonitus sum ab illo multo maiore auctoritate illis de rebus dici posse, si ipse loquerer de re publica, praesertim quum essem non Heraclides Ponticus, sed consularis et is, qui in maximis versatus in re publica rebus essem; quae tam antiquis hominibus attribuerem, ea visum iri ficta esse; oratorum sermonem in illis nostris libris, qui essent de ratione dicendi, belle a me removisse, ad eos tamen rettulisse, quos ipse vidissem; Aristotelem denique, quae de re publica et praestanti viro scribat, ipsum loqui. Commovit me, et eo magis, quod maximos 2
motus nostrae civitatis attingere non poteram, quod erant inferiores quam illorum aetas, qui loquebantur; ego autem id ipsum tum eram secutus, ne in nostra tempora incurrens offenderem quempiam. Nunc et id vitabo et loquar ipse tecum, et tamen illa, quae institueram, ad te, si Romam venero, mittam; puto enim te existimaturum a me illos libros non sine aliquo meo stomacho esse relictos. Caesaris amore, quem ad me perscripsit, unice de- 3
lector; promissis iis, quae ostendit, non valde pendeo: nec sitio honores nec desidero gloriam, magisque eius voluntatis perpetuitatem quam promissorum exitum exspecto; vivo tamen in ea ambitione et labore, † quam id, quod non postulo, exspectem. Quod me de versibus faciendis rogas, incre- 4
dibile est, mi frater, quam egeam tempore, nec sane satis commoveor animo ad ea, quae vis, canenda. † ἀμπώτεις vero ad ea, quae ipse ego ne

Ep. 5 et 6, 1. *in re publica* (vulgo). [*in re p.*] B. — *qui essent* (W.). *quod esset* MRI., vulgo. 3. *perscripsit* (M.). *scripsit* R. *perscribit* I. *perscribis* (Man.)? *perscripsti* Bŭchel., B. — † *quam id* M., 1 Ox. *quamquam id* R. *quasi id* (Ursin.) aut *tamquam id* (I., B.). 4. † *ἀμπώτεις* (c., 1 Ox., R.). *Ἀνατυπώσεις* (Or.)? † *ΑΜΠΩΕΙΣ* M., B.

cogitando quidem consequor, tu, qui omnes isto eloquendi et exprimendi genere superasti, a me petis? Facerem tamen, ut possem, sed, quod te minime fugit, opus est ad poëma quadam animi alacritate, quam plane mihi tempora eripiunt. Abduco me equidem ab omni rei publicae cura dedoque litteris, sed tamen indicabo tibi, quod mehercule in primis te celatum volebam: angor, mi suavissime frater, angor nullam esse rem publicam, nulla iudicia, nostrumque hoc tempus aetatis, quod in illa auctoritate senatoria florere debebat, aut forensi labore iactari aut domesticis litteris sustentari, illud vero, quod a puero adamaram,

πολλὸν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων,

totum occidisse, inimicos a me partim non oppugnatos, partim etiam esse defensos, meum non modo animum, sed ne odium quidem esse liberum, unumque ex omnibus Caesarem esse inventum, qui me tantum, quantum ego vellem, amaret, aut etiam, sicut alii putant, hunc unum esse, qui velit: quorum tamen nihil est eiusmodi, ut ego me non multa consolatione quotidie leniam; sed illa erit consolatio maxima, si una erimus: nunc ad illa vel
5 gravissimum accedit desiderium tui. Gabinium si,
ut Pansa putat oportuisse, defendissem, concidissem; qui illum oderunt — ii sunt toti ordines —, propter quem oderunt, me ipsum odisse coepissent. Tenui me, ut puto, egregie, tantum ut facerem, quantum omnes viderunt; et in omni summa, ut
6 mones, valde me ad otium pacemque converto. De
libris, Tyrannio est cessator; Chrysippo dicam, sed res operosa est et hominis perdiligentis: sentio

Ep. 5 et 6, 4. *ὑπείροχον* (RI., vulgo). *ὑπείροχος* MB. — *qui velit* (W.). *qui vellet* MRI., vulgo. 5. *viderunt* (W.). *viderent* MRI., vulgo.

ipse, qui in summo studio nihil assequor. De Latinis vero, quo me vertam, nescio: ita mendose et scribuntur et veneunt; sed tamen, quod fieri poterit, non negligam. Crebrius, ut ante ad te scripsi, Romae est, et qui omnia † adnuat, debere tibi valde renuntiant. Ab aerario puto confectum esse, dum absum.

Quattuor tragoedias sedecim diebus absolvisse 7
quum scribas, tu quidquam ab alio mutuaris? et
χρέος quaeris, quum Electram et Troadas scripse-
ris? cessator esse noli et illud *γνῶθι σεαυτόν* noli
putare ad arrogantiam minuendam solum esse di-
ctum, verum etiam ut bona nostra norimus. Sed
et istas et Erigonam mihi velim mittas. Habes
ad duas epistolas proximas.

VII.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Scr. in Tusculano mense Novembri a. a. c. 700.

Romae et maxime † et Appia ad Martis mira 1
† luvies: Crassipedis ambulatio ablata, horti, ta-
bernae plurimae; magna vis aquae usque ad pisci-
nam publicam. Viget illud Homeri:

ἤματ' ὀπωρινῷ, ὅτε λαβρότατον χέει ὕδωρ
Ζεύς, ὅτε δή ῥ' ἄνδρεσσι κοτεσσάμενος χαλεπήνῃ·

cadit enim in absolutionem Gabinii:

οἳ βίῃ εἰν ἀγορῇ σκολιὰς κρίνωσι θέμιστας,
ἐκ δὲ δίκην ἐλάσωσι, θεῶν ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες.

Ep. 5 et 6, 6. † *adnuat* (c., Ambr. 17). † *annuant* cd. Land. † *adiuvat* R. † *adiurat* MIB. 7. *absolvisse quum* (MRI., vulgo). *Quattuor te trag. s. d. abs. quum* (W.)? *abs. te q.* (L., B.)? Ep. 7, 1. † *et Appia* (M1, W.). *in A.* (W.)? *Appia* MRI., vulgo. — † *luvies* M1, Pal. 1, 1 Ox. *alluvies* (V.) aut *proluvies* (M2, 2 Pall., RI., B.).

2 Sed haec non curare decrevi. Romam quum venero, quae perspexero, scribam ad te et maxime de dictatura, et ad Labienum et ad Ligurium litteras dabo. Hanc scripsi ante *lucem* ad lychnuchum ligneolum, qui mihi erat periucundus, quod eum te aiebant, quum esses Sami, curasse faciendum. Vale mi suavissime et optime frater.

VIII.

Scr. Romae exeunte mense Novembri a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Superiori epistolae quod respondeam, nihil est, quae plena stomachi et querelarum est, quo in genere alteram quoque te scribis pridie Labieno dedisse, qui adhuc non venerat; delevit enim mihi omnem molestiam recentior epistola. Tantum te et moneo et rogo, ut in istis molestiis et laboribus et desideriis recordere, consilium nostrum quod fuerit profectionis tuae; non enim commoda quaedam sequebamur parva ac mediocria, quid enim erat, quod discessu nostro emendum putaremus? praesidium firmissimum petebamus ex optimi et potentissimi viri benevolentia ad omnem statum nostrae dignitatis. Plura ponuntur in spe, quam petimus: reliqua ad iacturam reserventur. Quare, si crebro referes animum tuum ad rationem et veteris consilii nostri et spei, facilius istos militiae labores ceteraque, quae te offendunt, feres, et tamen, quum voles, depones, sed eius rei maturitas
2 nequedum venit et tamen iam appropinquat. Etiam illud te admoneo, ne quid ullis litteris committas,

Ep. 8, 1. *petimus: rel. ad i. reserventur* (c., Land., Regg.). *in pecuniis; r. ad i. struentur* MRI. (sed margo M. et I. *reserventur*), vulgo.

quod si prolatum sit, moleste feramus: multa sunt, quae ego nescire malo quam cum aliquo periculo fieri certior. Plura ad te vacuo animo scribam, quum, ut spero, se Cicero meus belle habebit. Tu velim cures, ut sciam, quibus nos dare oporteat eas, quas ad te deinde litteras mittemus, Caesarisne tabellariis, ut is ad te protinus mittat, an Labieni; ubi enim isti sint Nervii et quam longe absint, nescio. De virtute et gravitate Caesaris, quam in 3
summo dolore adhibuisset, magnam ex epistola tua accepi voluptatem. Quod me institutum ad illum poëma iubes perficere, etsi distentus quum opera, tum animo sum multo magis, tamen, quoniam ex epistola, quam ad te miseram, cognovit Caesar me aliquid esse exorsum, revertar ad institutum idque perficiam his supplicationum otiosis diebus, quibus Messallam iam nostrum reliquosque molestia levatos vehementer gaudeo, eumque quod certum consulem cum Domitio numeratis, nihil a nostra opinione dissentitis. Ego Messallam Caesari praestabo. Sed Memmius in adventu Caesaris habet spem, in quo illum puto errare; hic quidem friget, Scaurum autem iampridem Pompeius abiecit. Res pro- 4
latae; ad interregnum comitia adducta; rumor dictatoris iniucundus bonis, mihi etiam magis, quae loquuntur, sed tota res et timetur et refrigescit. Pompeius plane se negat velle; antea mihi ipse non negabat. Hirrus auctor fore videtur: o di, quam ineptus! quam se ipse amans sine rivali! Crassum Iunianum, hominem mihi deditum, per me deterruit. Velit nolit, scire difficile est; Hirro tamen agente nolle se non probabit. Aliud hoc tempore de re publica nihil loquebantur; agebatur

Ep. 8, 2. *quod si prol.* (vulgo). *q., si pr.* B. 3. *tua accepi* (MRI., vulgo). *tua cepi* „al.“ in marg. ed. Gothofredi et B. 4. *deterruit. Velit* (vulgo). *d.: v.* B.

5 quidem certe nihil. Serrani Domestici filii funus perluctuosum fuit a. d. VIII. Kal. Decembr.: lauda-
6 vit pater scripto meo. Nunc de Milone. Pompeius ei nihil tribuit, omnia Guttae dicitque se perfecturum, ut in illum Caesar incumbat: hoc horret Milo, nec iniuria, et, si ille dictator factus sit, paene diffidit. Intercessorem dictaturae si iuverit manu et praesidio suo, Pompeium metuit inimicum; si non iuverit, timet, ne per vim perferatur. Ludos apparat magnificentissimos, sic, inquam, ut nemo sumptuosiores: stulte bis terque non postulatos, vel quia munus magnificum dederat, vel quia facultates non erant, vel quia potuerat magistrum se, non aedilem putare. Omnia fere scripsi. Cura, mi carissime frater, ut valeas.

IX.

Scr. Romae mense Decembri a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 De Gabinio nihil fuit faciendum istorum, quae a te amantissime cogitata sunt. *Τότε μοι χάνοι.* Feci summa cum gravitate, ut omnes sentiunt, et summa cum lenitate, quae feci; illum neque ursi neque levavi: testis vehemens fui, praeterea quievi. Exitum iudicii foedum et perniciosum levissime tuli; quod quidem bonum mihi nunc denique redundat, ut iis malis rei publicae licentiaque audacium, qua ante rumpebar, nunc ne movear quidem, nihil est enim perditius his hominibus, his tempo-

Ep. 8, 6. *tribuit, omnia* (W.). *tr. et o.* MRI., vulgo. — *in illum C.* (L.). [*in*] *illo C.* Ern., B. — *postulatos* (c). *postulatus* MRI., B. — *erant, vel quia pot.* (Sch.). *e.,* [*vel quia magister,*] *vel q. p.* MRI., B. Ep. 9, 1. *levissime* (I.). *lenissime* M., Land., 1 Ox., R., B. — *iis malis* (M.). *his m.* RI., vulgo.

ribus; itaque, ex re publica quoniam nihil iam vo- 2
luptatis capi potest, cur stomacher nescio. Litterae me et studia nostra et otium villaeque delectant maximeque pueri nostri. Angit unus Milo; sed velim finem afferat consulatus eius, in quo enitar non minus, quam sum enisus in nostro, tuque istinc, quod facis, adiuvabis. De quo cetera, nisi plane vis eripuerit, recte sunt; de re familiari timeo:

ὁ δὲ μαίνεται· οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς,

qui ludos HS. † CCCↃ comparet. Cuius in hoc uno inconsiderantiam et ego sustinebo, ut potero, et, tu ut possis, est tuorum nervorum. De motu tem- 3
porum venientis anni, nihil te intelligere volueram domestici timoris, sed de communi rei publicae statu, in quo etiamsi nihil procuro, tamen nihil curare vix possum; quam autem te velim cautum esse in scribendo, ex hoc coniicito, quod ego ad te ne haec quidem scribo, quae palam in re publica turbantur, ne cuiusquam animum meae litterae interceptae offendant. Quare domestica cura te levatum volo; in re publica scio quam sollicitus esse soleas. Video Messalam nostrum consulem: si per interregem, sine iudicio; si per dictatorem, tamen sine periculo: odii nihil habet; Hortensii calor multum valebit; Gabinii absolutio lex impunitatis putatur. Ἐν παρέργῳ· de dictatore tamen actum adhuc nihil est: Pompeius abest, Appius miscet; Hirrus parat, multi intercessores numerantur; populus non curat, principes nolunt, ego quiesco. De 4

Ep. 9, 2. *consulatus eius, in quo* (W.). *c. et quo* M. superscripto *in*. *c.: in quo* RI., vulgo. — † *CCCↃ* (M.). *CCCCCIↃↃↃↃↃ* (W.) aut *CCCCIↃↃↃↃ* (W.). † *CCC* RI., B. 3. *periculo: odii n. h.; H. .. valebit; G.* (W.). *p.; o. n. habet. H. .. valebit. G.* B.

mancipiis quod mihi polliceris, valde te amo, et sum equidem, uti scribis, et Romae et *in* praediis infrequens, sed cave, amabo, quidquam, quod ad meum commodum attineat, nisi maximo tuo commodo et maxima tua facultate, mi frater, cogitaris.
5 De epistola Vatinii, risi; sed me ab eo ita observari scio, ut eius ista odia non sorbeam solum,
6 sed etiam concoquam. Quod me hortaris, ut absolvam, habeo absolutum suave, mihi quidem uti videtur, *ἔπος* ad Caesarem, sed quaero locupletem tabellarium, ne * accidat quod Erigonae tuae, cui soli Caesare imperatore iter ex Gallia tutum non
7 fuit. * * * Quid? si caementum bonum non † haberem, deturbem aedificium? quod quidem mihi quotidie magis placet, in primisque inferior porticus et eius conclavia fiunt recte. De Arcano, Caesaris opus est vel mehercle etiam elegantioris alicuius; imagines enim istae et palaestra et piscina et Nilus multorum Philotimorum est, non Diphilorum; sed et ipsi ea adibimus et mittemus et
8 mandabimus. De Felicis testamento tum magis † querere, si scias: quas enim tabulas se putavit obsignare, in quibus † in unciis firmissimum tenes, *eas* vero — lapsus est per errorem et suum et Sicurae servi — non obsignavit, quas noluit, eas

Ep. 9, 4. *mancipiis quod* (W.). *m., q.* vulgo. — *infrequens, sed* (W.). *i. Sed* vulgo. 5. *Vatinii, risi* (Or. I.). *V. r.* B. 6. *ne * accidat* (W.). *ne accipiat* c. *accipiat* MRI. *ne ei idem* (vel *ne idem ei*) *accidat* (W.) aut *ne ei a.* (W.). *ne a.* vulgo. 7. † *haberem, deturbem* (MRI., W.). *haberem, deturbarem* (W.) aut *habeam, deturbem* (L., B.). — *mehercle* (M.). *mehercule* RI., vulgo. 8. † *querere, si scias* (MR., W.). *querere, si scies* (W.) aut *querare, si scias* (M2, B.). — *in quibus † in unciis firmissimum tenes, eas vero — lapsus est per .... servi — non* (MRI., sed omisso *eas*, W.). *in q. ex III unciis* (vel, ut Or. conj., *ex teruncio*) *firmissime* (vel *firmissimum*) *locum tenes, eas vero — l. .. s. — non* (W.)? † *in q. in u. f. t. vero l. est, per ... s. non* B.

obsignavit. Ἀλλ' οἰμωζέτω· nos modo valeamus. Ciceronem et ut rogas amo et ut meretur et de- 9
beo; dimitto autem a me, et ut a magistris ne abducam et quod mater † Porcia non discedit, sine qua edacitatem pueri pertimesco; sed sumus una tamen valde multum. Rescripsi ad omnia. Mi suavissime et optime frater, vale.

Ep. 9, 9. † *Porcia non* (MRI., W.). *in Porcianam* vel *in domum Porcianam* (W.)? [*Pomponia*] Man., B.

EPISTOLA Q. CICERONIS
DE PETITIONE CONSULATUS
AD M. FRATREM.

QUINTUS MARCO FRATRI S. D.

1 1 Etsi tibi omnia suppetunt ea, quae consequi ingenio aut usu homines † aut diligentia possunt, tamen amore nostro non sum alienum arbitratus ad te perscribere ea, quae mihi veniebant in mentem dies ac noctes de petitione tua cogitanti, non ut aliquid ex iis novi addisceres, sed ut ea, quae in re dispersa atque infinita viderentur esse, ratione et distributione sub uno aspectu ponerentur. [Quamquam plurimum natura valet, tamen videtur in paucorum mensum negotio posse simulatio naturam vincere.] Civitas quae sit cogita, quid petas, qui
2 sis. Prope quotidie tibi hoc ad forum descendenti meditandum est: „novus sum, consulatum peto, Roma est.“ Nominis novitatem dicendi gloria maxime sublevabis: semper ea res plurimum dignitatis habuit; non potest, qui dignus habetur patronus consularium, indignus consulatu putari. Quamobrem, quoniam ab hac laude proficisceris et, quidquid es, ex hoc es, ita paratus ad dicendum venito,

1, 1. *suppetunt ea, quae* (cd. Erf., Crat., V.). *s., q.* vulgo. — *ac diligentia p.* (W.)? An [*aut d.*] *p.* (W.)?

quasi in singulis causis iudicium de omni ingenio
tuo futurum sit. Eius facultatis adiumenta, quae 3
tibi scio esse seposita, ut parata ac prompta sint
cura — et saepe, quae de Demosthenis studio et
exercitatione scripsit Demetrius, recordare —, deinde
ut amicorum et multitudo et genera appareant;
habes enim ea, quae *non multi homines* novi ha-
buerunt: omnes publicanos, totum fere equestrem
ordinem, multa propria municipia, multos abs te
defensos homines cuiusque ordinis, aliquot collegia,
praeterea studio dicendi conciliatos plurimos ado-
lescentulos, quotidianam amicorum assiduitatem et
frequentiam: haec cura ut teneas commendando et 4
rogando et omni ratione efficiendo, ut intelligant,
qui debent tua causa, referendae gratiae, qui vo-
lunt, obligandi tui tempus sibi aliud nullum fore.
Etiam hoc multum videtur adiuvare posse novum
hominem: hominum nobilium voluntas et maxime
consularium; prodest, quorum in locum ac nume-
rum pervenire velis, ab iis ipsis illo loco ac nu-
mero dignum putari. Hi rogandi omnes sunt dili- 5
genter et ad eos allegandum est persuadendumque
iis nos semper cum optimatibus de re publica sen-
sisse, minime populares fuisse; si quid locuti po-
pulariter videamur, id nos eo consilio fecisse, ut
nobis Cn. Pompeium adiungeremus, ut eum, qui
plurimum posset, aut amicum in nostra petitione
haberemus aut certe non adversarium. Praeterea 6
adolescentes nobiles elabora ut habeas vel ut teneas
studiosos [tui], quos habes: multum dignitatis affe-
rent. Plurimos habes: perfice, ut sciant, quantum
in iis putes esse. Quod si adduxeris, ut ii, qui non
nolunt, cupiant, plurimum proderunt.

1, 2. *ingenio tuo* (W.). Om. *tuo* vulgo. *tuo omni i.* L. 3. *cura — et ... recordare —, d.* (W.). *c., et ... r., d.* vulgo. 6. *esse. Quod si* (Erf., L.). *e.; si* B. — *proderit* (Facciolat.)?

2 7 Ac multum etiam novitatem tuam adiuvat, quod eiusmodi nobiles tecum petunt, ut nemo sit, qui audeat dicere plus illis nobilitatem quam tibi virtutem prodesse oportere. Nam P. Galbam et L. Cassium summo loco natos quis est qui petere consulatum putet *oportere?* vides igitur amplissimis ex familiis homines, quod sine nervis sint, tibi pa-
8 res non esse. „At Catilina et Antonius molesti sunt.“ Immo homini navo, industrio, innocenti, diserto, gratioso apud eos, qui res iudicant, optandi competitores ambo a pueritia sicarii, ambo libidinosi, ambo egentes. Eorum alterius bona proscripta vidimus, vocem denique audivimus iurantis se Romae iudicio aequo cum homine Graeco certare non posse, ex senatu eiectum scimus [,optima vero censorum existimatione]; in praetura competitorem habuimus amico Sabidio et Panthera, quum *alios*, ad tabulam quos poneret, non haberet, quo tamen in magistratu amicam, quam domi palam haberet, de machinis emit; in petitione autem consulatus caupones omnes compilare per turpissimam legationem maluit quam adesse et populo Romano supplicare.
9 Alter vero, di boni! quo splendore est? Primum nobilitate eadem. Num maiore re? Non, sed virtute. Quamobrem? Quod † inanius umbram suam metuit, hic ne leges quidem, natus in patris egestate, educatus in sororis stupris, corroboratus in caede civium, cuius primus ad rem publicam aditus

2, 7. *Nam P. G.* (L.). *Iam P. G.* vulgo. — *putet oportere* (Kayser.). *op.* vulgo om. — *nervis sint* (cdd. Gruteri). *n. sunt* Erf., Oxon. T., B. 8. *scimus [,optima v. c. exist.]; in* (W.). *s. Opt. v.* † *c. e. in* B. — *quum* (sic L.) *alios, ad t. q. p., non haberet* (W.). *quam ad .... haberet* Erf. *quod* (Ox. T.) *ad .... habebat* edd. vett., B. — *hab., quo ... emit; in* (W.). *h. Quo ... emit. In* vulgo. — *legationem* (vulgo). *alleg.* Or., B. 9. *maiore re?* (Palerm.). *maiore?* vulgo. — *Quod* † *inanius* (cdd. Grut., Erf., Ox. T., Or. II.). *Q. ille* (Or.) aut *Q. Antonius* (Corr., B.).

in equitibus Romanis occidendis fuit — nam illis, quos meminimus, Gallis, qui tum Titiniorum ac Nanniorum ac Tanusiorum capita demetebant, Sulla unum Catilinam praefecerat —, in quibus ille hominem optimum, Q. Caecilium, sororis suae virum, equitem Romanum, nullarum partium, quum semper natura, tum etiam aetate iam quietum, suis manibus occidit.

Quid ego nunc dicam petere eum consulatum, 3
qui hominem carissimum populo Romano, M. Marium inspectante populo Romano vitibus per totam urbem ceciderit, ad bustum egerit, ibi omni cruciatu lacerarit, † vivo stanti collum gladio sua dextera secuerit, quum sinistra capillum eius a vertice teneret, caput sua manu tulerit, quum inter digitos eius rivi sanguinis fluerent? qui postea cum histrionibus et cum gladiatoribus ita vixit, ut alteros libidinis, alteros facinoris adiutores haberet, qui nullum in locum tam sanctum ac tam religiosum accessit, in quo non, etiamsi † aliis culpa non esset, tamen ex sua nequitia dedecoris suspicionem relinqueret, qui ex curia Curios et Annios, ab atriis Sapalas et Carvilios, ex equestri ordine Pompilios et Vettios sibi amicissimos comparavit, qui tantum habet audaciae, tantum nequitiae, tantum denique in libidine artis et efficacitatis, ut prope in parentum gremiis praetextatos liberos constuprarit? Quid ego nunc tibi de Africa, quid de testium dictis scribam? Nota sunt, et ea tu saepius legito; sed tamen hoc mihi non praetermittendum videtur, quod

2, 9. *fuit — nam .., praef. —, in* (W.). *fuit. Nam ... praef., in* vulgo. — *demetebant* (conj. apud Gesnerum). *demebant* vulgo. 3, 10. *lacerarit † vivo stanti* (Erf., Ox. T., alii cdd., edd. vett., W.). *l. in uno instanti* cd. Turn. *l., vivo spirantique* (W.) aut *l., v. spiranti* (Putean.) aut *l. vivum, spiranti* (Schwarz.). *l., vivo stanti* B. — *etiamsi ex aliis* (Kayser.)?

primum ex eo iudicio tam egens discessit, quam
quidam iudices eius ante illud iudicium fuerunt,
deinde tam invidiosus, ut aliud in eum iudicium
quotidie flagitetur. Hic se sic habet, ut magis
timeat, etiamsi quierit, quam ut contemnat, si quid
11 commoverit. Quanto melior tibi fortuna petitionis
data est quam nuper homini novo, C. Caelio! ille
cum duobus hominibus ita nobilissimis petebat, ut
tamen in iis omnia pluris essent quam ipsa nobi-
litas: summa ingenia, summus pudor, plurima bene-
ficia, summa ratio ac diligentia petendi; ac tamen
eorum alterum Caelius, quum multo inferior esset
12 genere, superior nulla re paene, superavit. Quare
tibi, si facies ea, quae natura et studia, quibus
semper usus es, largiuntur, quae temporis tui ratio
desiderat, quae potes, quae debes, non erit difficile
certamen cum iis competitoribus, qui nequaquam
sunt tam genere insignes quam vitiis nobiles; quis
enim reperiri potest tam improbus civis, qui velit
uno suffragio duas in rem publicam sicas de-
stringere?

4
13 Quoniam, quae subsidia novitatis haberes et ha-
bere posses, exposui, nunc de magnitudine petitio-
nis dicendum videtur: consulatum petis, quo honore
nemo est quin te dignum arbitretur, sed multi, qui
invideant; petis enim homo ex equestri loco sum-
mum locum civitatis atque ita summum, ut forti
homini, diserto, innocenti multo idem ille honos
plus amplitudinis quam ceteris afferat. Noli pu-
tare eos, qui sunt eo honore usi, non videre, tu,
quum idem sis adeptus, quid dignitatis habiturus
sis; eos vero, qui consularibus familiis nati locum
maiorum consecuti non sunt, suspicor tibi, nisi si
qui admodum te amant, invidere; etiam novos homi-
nes praetorios existimo, nisi qui tuo beneficio vincti

3, 10. *iudicium fuerant* (W.)?

sunt, nolle abs te se honore superari. Iam in po- 14
pulo quam multi invidi sint, quam multi consuetudine horum annorum ab hominibus novis alienati, venire tibi in mentem certo scio; esse etiam nonnullos tibi iratos ex iis causis, quas egisti, necesse est. Iam illud tute circumspicito, quod ad Cn. Pompeii gloriam augendam tanto studio te dedidisti, num quos tibi putes ob eam causam esse
amicos. Quamobrem, quum et summum locum ci- 15
vitatis petas et videas esse studia, quae tibi adversentur, adhibeas necesse est omnem rationem et curam et laborem et diligentiam.

Et petitio magistratuum divisa est in duarum 5 16
rationum diligentiam, quarum altera in amicorum studiis, altera in populari voluntate ponenda est. Amicorum studia beneficiis et officiis et vetustate et facilitate ac iucunditate naturae parta esse oportet; sed hoc nomen amicorum in petitione latius patet quam in cetera vita; quisquis est enim, qui ostendat aliquid in te voluntatis, qui colat, qui domum ventitet, is in amicorum numero est habendus; sed tamen, qui sunt amici ex causa iustiore cognationis aut affinitatis aut sodalitatis aut alicuius necessitudinis, iis carum et iucundum esse
maxime prodest. Deinde, ut quisque est intimus 17
ac maxime domesticus, ut is amet et quam amplissimum esse te cupiat, valde elaborandum est, [tum] ut tribules, ut vicini, ut clientes, ut denique liberti, postremo etiam servi tui; nam fere omnis sermo ad forensem famam a domesticis emanat
auctoribus. Denique sunt instituendi cuiusque ge- 18
neris amici: ad speciem homines illustres honore

4, 14. *dedidisti* (cdd. Palermi). *edidisti* Erf. *dedisti* edd. vett., B. 15. *quae tibi advers.* (vulgo). *q. a.* Erf., B. 5, 16. *magistratuum* (vulgo). *magistratus* Erf., B. 17. *est, [tum] ut* (W.). *e. ut* cdd. Palermi, T., ed. Bonon. *est, tum ut* Erf., vulgo.

ac nomine, qui etiamsi suffragandi studia non na-
vant, tamen afferunt petitori aliquid dignitatis, ad
ius obtinendum magistratus, ex quibus maxime
consules, deinde tribuni pl., ad conficiendas centu-
rias homines excellenti gratia. Qui abs te tribum
aut centuriam aut aliquod beneficium aut habeant
aut sperent, eos prorsus magno opere et compara
et confirma; nam per hos annos homines ambitiosi
vehementer omni studio atque opera elaborarunt,
ut possent a tribulibus suis ea, quae peterent, im-
petrare: hos tu homines, quibuscumque poteris ra-
tionibus, ut ex animo atque ex illa summa volun-
19 tate tui studiosi sint, elaborato. Quod si satis grati
homines essent, haec tibi omnia parata esse debe-
bant, sicuti parata esse confido; nam hoc biennio
quattuor sodalitates hominum ad ambitionem gra-
tiosissimorum tibi obligasti, M. Fundanii, Q. Gallii,
C. Cornelii, C. Orchivii: horum in causis ad te de-
ferendis quid tibi eorum sodales receperint et con-
firmarint, scio, nam interfui; quare hoc tibi facien-
dum est, hoc tempore ut ab iis quod debent exigas
saepe commonendo, rogando, confirmando, curando
ut intelligant nullum tempus aliud se umquam ha-
bituros referendae gratiae: profecto homines et spe
reliquorum tuorum officiorum et [iam] recentibus
20 beneficiis ad studium navandum excitabuntur. Et
omnino, quoniam eo genere amicitiarum petitio tua
maxime munita est, quod ex causarum defensioni-
bus adeptus es, fac, ut plane iis omnibus, quos
devinctos tenes, descriptum ac dispositum suum

5, 18. *aut habeant aut sperent* (W.). *aut ut habeant sp.* Erf. *aut h. aut habere sp.* cd. Turn. *aut h. aut [ut habeant] sp.* B. — *eos rursus* (Erf., W.)? **19.** *tempus aliud se umquam* (cdd. Turn. et Memmii? edd. vett.). *se umq. aliud t.* Erf. (sed om. *se*), B. — *et [iam] recentibus* (W.). *etiam rec.* Erf., alii cdd. *et r.* ed. Bonon., B. **20.** *descriptum* (Erf., vulgo). *discr.* Bücheler., B.

cuique munus sit, et, quemadmodum nemini illorum
molestus ulla in re umquam fuisti, sic cura, ut in-
telligant omnia te, quae ab illis tibi deberi putaris,
ad hoc tempus reservasse. Sed, quoniam tribus re- 6 21
bus homines maxime ad benevolentiam atque haec
suffragandi studia ducuntur, beneficio, spe, adiun-
ctione animi ac voluntate, animadvertendum est,
quemadmodum cuique horum generi sit inser-
viendum. Minimis beneficiis homines adducuntur,
ut satis causae putent esse ad studium suffraga-
tionis, nedum ii, quibus saluti fuisti, quos tu habes
plurimos, non intelligant, si hoc tuo tempore tibi
non satisfecerint, se probatos nemini umquam fore.
Quod quum ita sit, tamen rogandi sunt atque etiam
in hanc opinionem adducendi, ut, qui adhuc nobis
obligati fuerint, iis vicissim nos obligari posse vi-
deamur. Qui autem spe tenentur, quod genus ho- 22
minum multo etiam est diligentius atque officio-
sius, iis fac ut propositum ac paratum auxilium
tuum esse videatur, denique ut spectatorem te suo-
rum officiorum esse intelligant diligentem, ut vi-
dere te plane atque animadvertere, quantum a quo-
que proficiscatur, appareat. Tertium illud genus 23
est studiorum voluntarium, quod agendis gratiis,
accommodandis sermonibus ad eas rationes, propter
quas quisque studiosus tui esse videbitur, signi-
ficanda ergo illos pari voluntate, adducenda amicitia
in spem familiaritatis et consuetudinis confirmari
oportebit. Atque in iis omnibus generibus iudicato
et perpendito, quantum quisque possit, ut scias et
quemadmodum cuique inservias et quid a quo-
que exspectes ac postules. Sunt enim quidam ho- 24
mines in suis vicinitatibus et municipiis gratiosi,
sunt diligentes et copiosi, qui etiamsi antea non

6, 21. *adducuntur* (L.)? 22. *te suorum off.* (vulgo). *te* [*s.*] *off.* Or., B. *te off.* Erf.

studuerunt huic gratiae, tamen ex tempore elabo-
rare eius causa, cui debent aut volunt, facile pos-
sunt: his hominum generibus sic inserviendum est,
ut ipsi intelligant te videre, quid a quoque exspe-
ctes, sentire, quid accipias, meminisse, quid acce-
peris; sunt autem alii, qui aut nihil possunt aut
etiam odio sunt tribulibus suis nec habent tantum
animi aut facultatis, ut enitantur ex tempore: hos
ut internoscas, videto, ne spe in aliquo maiore po-
7 25 sita praesidii parum comparetur. Et, quamquam
partis ac fundatis amicitiis fretum ac munitum esse
oportet, tamen in ipsa petitione amicitiae permul-
tae ac perutiles comparantur; nam in ceteris mo-
lestiis habet hoc tamen petitio commodi, ut possis
honeste, quod in cetera vita non queas, quoscum-
que velis adiungere ad amicitiam, quibuscum si
alio tempore agas, ut te utantur, absurde facere
videare, in petitione autem nisi id agas et cum
multis et diligenter, nullus petitor esse videare.
26 Ego autem tibi hoc confirmo, esse neminem, nisi
aliqua necessitudine competitorum alicui tuorum sit
adiunctus, a quo non facile, si contenderis, impe-
trare possis, ut suo beneficio promereatur, se ut
ames et sibi ut debeas, modo ut intelligat te magni
aestimare ex animo agere, bene se ponere, fore ex
eo non brevem et suffragatoriam, sed firmam et
27 perpetuam amicitiam. Nemo erit, mihi crede, in
quo modo aliquid sit, qui hoc tempus sibi oblatum
amicitiae tecum constituendae praetermittat, prae-
sertim quum tibi hoc casus afferat, ut ii tecum
petant, quorum amicitia aut contemnenda aut fu-
gienda sit, et qui hoc, quod ego te hortor, non
28 modo assequi, sed ne incipere quidem possint. Nam

6, 24. *animi aut f.* (vulgo). *a. ac f.* Erf., B. 7, 25. *commodi, ut possis* (vulgo). *c.: potes* Erf., 2 Gruteri, B. — *ut te utantur* (vulgo). Om. Erf., 2 Grut. [*ut te u.*] B. 26. *nisi si* (cdd. Palermi)? *nisi si qui* (W.)? *nisi qui* (W.)?

qui incipiat Antonius homines adiungere atque invitare ad amicitiam, quos per se suo nomine appellare non possit? mihi quidem nihil stultius videtur quam existimare esse eum studiosum tui, quem non noris. Eximiam quandam gloriam et dignitatem ac rerum gestarum magnitudinem esse oportet in eo, quem homines ignoti nullis suffragantibus honore afficiant; ut quidem homo nequam, iners, sine officio, sine ingenio, cum infamia, nullis amicis hominem plurimorum studio atque omnium bona existimatione munitum praecurrat, sine magna culpa negligentiae fieri non potest. Quamobrem omnes 8 29
centurias multis et variis amicitiis cura ut confirmatas habeas. Et primum, id quod ante oculos est, senatores equitesque Romanos, ceterorum ordinum navos homines et gratiosos complectere. Multi homines urbani industrii, multi libertini in foro gratiosi navique versantur: quos per te, quos per communes amicos poteris, summa cura, ut cupidi tui sint, elaborato: appetito, allegato, summo beneficio te affici ostendito. Deinde habeto rationem 30
urbis totius: collegiorum omnium, pagorum, vicinitatum: ex iis principes ad amicitiam tuam si adiunxeris, per eos reliquam multitudinem facile tenebis. Postea totam Italiam fac ut in animo ac memoria tributim descriptam comprehensamque habeas, ne quod municipium, coloniam, praefecturam, locum denique Italiae ne quem esse patiare, in quo non habeas firmamenti quod satis esse possit, perquiras et investiges homines ex omni regione, 31
eosque cognoscas, appetas, confirmes, cures, ut in suis vicinitatibus tibi petant et tua causa quasi candidati sint. Volent te amicum, si suam a te amicitiam expeti videbunt: id ut intelligant, oratione ea, quae ad eam rationem pertinet, habenda

8, 31. *perquiras et* (Erf.). *p. etiam* vulgo.

consequere. Homines municipales ac rusticani, si
nomine nobis noti sunt, in amicitia esse se arbi-
trantur; si vero etiam praesidii se aliquid sibi con-
stituere putant, non amittunt occasionem prome-
rendi. Hos ceteri et maxime tui competitores ne
norunt quidem: tu et nosti et facile cognosces,
32 sine quo amicitia esse non potest. Neque id ta-
men satis est, tametsi magnum est, si non conse-
quatur spes utilitatis atque amicitiae, ne nomen-
clator solum, sed amicus etiam bonus esse videare.
Ita quum et hos ipsos, propter suam ambitionem
qui apud tribules suos plurimum gratia possunt,
[tui] studiosos in centuriis habebis et ceteros, qui
apud aliquam partem tribulium propter municipii
aut vicinitatis aut collegii rationem valent, cupidos
33 tui constitueris, in optima spe esse debebis. Nam
equitum centuriae multo facilius mihi diligentia
posse teneri videntur. Primum cognoscito equi-
tes; pauci enim sunt: deinde appetito; multo enim
facilius illa adolescentulorum ad amicitiam aetas
adiungitur, deinde habes tecum ex iuventute opti-
mum quemque et studiosissimum humanitatis, tum
autem, quod equester ordo tuus est, sequuntur illi
auctoritatem ordinis, si abs te adhibetur ea dili-
gentia, ut non ordinis solum voluntate, sed etiam
singulorum amicitiis eas centurias confirmatas ha-
beas, nam studia adolescentulorum in suffragando,
in obeundo, in nuntiando, in assectando mirifice et
magna et honesta sunt.

9 34 Et, quoniam assectationis mentio facta est, id

8, 31. *nomine nobis* (cd. Turn., Grut.). *nobis n.* Erf., B. 32. *possunt,* [*tui*] *stud.* (L. et Grut. — ex suis codd.?). *p. st.* Erf., edd. vett., B. — *cupidos tui* (Erf., vulgo). *c. tu* B. (err. typ.?). 33. *Nam equitum* (W.). *Iam e.* vulgo. — *sequuntur illi* (W.). *secuntur autem* Erf. *sequentur* vulgo. — *adhibetur* (Erf., W.). *adhibebitur.* vulgo. — *habeas; nam* (W.). *h. Iam* vulgo.

quoque curandum est, ut quotidiana cuiusque generis et ordinis et aetatis utare frequentia; nam ex ea ipsa copia coniectura fieri poterit, quantum sis in ipso campo virium ac facultatis habiturus. Huius autem rei tres partes sunt: una salutatorum, altera deductorum, tertia assectatorum. In 35
salutatoribus, qui magis vulgares sunt et hac consuetudine, quae nunc est, plures veniunt, hoc efficiendum est, ut hoc ipsum minimum officium eorum tibi gratissimum esse videatur: qui domum tuam venient, iis significato te animadvertere; eorum amicis, qui illis renuntient, ostendito, saepe ipsis dicito. Sic homines saepe, quum obeunt plures competitores et vident unum esse aliquem, qui haec officia maxime animadvertat, ei se dedunt, deserunt ceteros, minutatim ex communibus proprii, ex fucosis firmi suffragatores evadunt. Iam illud teneto diligenter, si eum, qui tibi promiserit, audieris fucum, ut dicitur, facere velle aut senseris, ut te id audisse aut scire dissimules, si qui tibi se purgare volet, quod suspectum esse *se* arbitretur, affirmes te de illius voluntate numquam dubitasse nec debere dubitare; is enim, qui se non putat satisfacere, amicus nullo modo potest esse. Scire autem oportet, quo quisque animo sit, ut, quantum cuique confidas, constituere possis. Iam deductorum officium, quo maius est quam 36
salutatorum, hoc gratius tibi esse significato atque ostendito et, quoad eius fieri poterit, certis temporibus descendito: magnam affert opinionem, magnam dignitatem quotidiana in deducendo fre-

9, 34. *utare frequentia* (2 cdd. Palermi). *u.*, om. *fr.*, Erf., vulgo. — *salut.*, *altera* (W.). *s.* [*quum domum veniunt*], *a.* (Or., B.).—35. *facere velle aut* (cd. Turn.; edd. vett., sed om. *aut*). *f. aut* Erf.; 2 Grut., sed ii transposito *audieris* post *facere;* B. *facere velle* Bonon., Crat., V., omisso *audieris aut*. *velle audieris aut* (W.)?

37 quentia. Tertia est ex hoc genere assidua assectatorum copia: in ea quos voluntarios habebis, curato ut intelligant te sibi in perpetuum summo beneficio obligari; qui autem tibi debent, ab iis plane hoc munus exigito, qui per aetatem ac negotium poterunt, ipsi tecum ut assidui sint, qui ipsi sectari non poterunt, necessarios suos in hoc munere constituant. Valde ego te volo et ad rem pertinere arbitror semper cum multitudine esse.
38 Praeterea magnam afferet laudem et summam dignitatem, si ii tecum erunt, qui a te defensi et qui per te servati ac iudiciis liberati sunt: hoc tu plane ab iis postulato, ut, quoniam nulla impensa per te alii rem, alii honestatem, alii salutem ac fortunas omnes obtinuerint nec aliud ullum tempus futurum sit, ubi tibi referre gratiam possint, hoc te officio remunerentur.

10
39 Et, quoniam in amicorum studiis haec omnis ratio versatur, qui locus in hoc genere cavendus sit, praetermittendum non videtur: fraudis atque insidiarum et perfidiae plena sunt omnia. Non est huius temporis perpetua illa de hoc genere disputatio, quibus rebus benevolus et simulator diiudicari possint; tantum est huius temporis admonere: summa tua virtus eosdem homines et simulare tibi se esse amicos et invidere coëgit; quamobrem *'Επιχάρμειον* illud teneto: „nervos atque artus esse sapientiae non temere credere".
40 Et, quum tuorum amicorum studia constitueris, tum etiam obtrectatorum atque adversariorum rationes et genera cognoscito. Haec tria sunt: unum, quos laesisti; alterum, qui sine causa non amant; tertium, qui competitorum valde amici sunt. Quos

9, 37. *necessarios suos* (vulgo). *s. n.* Erf., B. 38. *afferet* (W.). *affert* vulgo. — *hoc tu* (Ox. T.). *haec tu* vulgo.

laesisti, quum contra eos pro amico diceres, iis te plane purgato, necessitudines commemorato, in spem adducito, te in eorum rebus, si se in amicitiam *tuam* contulerint, pari studio atque officio futurum. Qui sine causa non amant, eos aut beneficio aut spe aut significando tuo erga illos studio dato operam ut de illa animi pravitate deducas. Quorum voluntas erit abs te propter competitorum amicitias alienior, iis quoque eadem inservito ratione, qua superioribus, et, si probare poteris, te in eos ipsos competitores tuos benevolo esse animo ostendito.

Quoniam de amicitiis constituendis satis dictum 11
est, dicendum est de illa altera parte petitionis, 41
quae in populari ratione versatur: ea desiderat nomenclationem, blanditiam, assiduitatem, benignitatem, rumorem, spem in re publica. Primum id, 42
quod facis, ut homines noris, significa, ut appareat, et auge, ut quotidie melius fiat: nihil mihi tam populare neque tam gratum videtur. Deinde id, quod natura non habes, induc in animum ita simulandum esse, ut natura facere videare: nam comitas tibi non deest ea, quae bono ac suavi homine digna est; sed opus est magno opere blanditia, quae, etiamsi vitiosa est et turpis in cetera vita, tamen in petitione est necessaria; etenim, quum deteriorem aliquem assentando facit, improba est, quum amiciorem, non tam vituperanda, petitori vero necessaria est, cuius et frons et vultus et sermo ad eorum, quoscumque convenerit, sensum et voluntatem commutandus et accommodandus est. Iam assiduitatis nullum est praeceptum, verbum- 43
que ipsum docet, quae res sit. Prodest quidem vehementer nusquam discedere, sed tamen hic

11, 42. *facit, impr.* (vulgo). *f., tum i.* cd. Turn., B. 43. *verbumque* (vulgo). *verbum* Erf., B.

fructus est assiduitatis, non solum esse Romae atque in foro, sed assidue petere, saepe eosdem appellare, non committere, ut quisquam possit dicere: † quoad eius consequi possis, si abs te non sit rogatum

44 et valde ac diligenter rogatum. Benignitas autem late patet: est in re familiari, quae quamquam ad multitudinem pervenire non potest, tamen ab amicis laudatur, multitudini grata est; est in conviviis, quae fac ut et abs te et ab amicis tuis concelebrentur et passim et tributim; est etiam in opera, quam pervulga et communica, curaque ut aditus ad te diurni nocturnique pateant, neque solum foribus aedium tuarum, sed etiam vultu ac fronte, quae est animi ianua, quae si significat voluntatem abditam esse ac retrusam, parvi refert patere ostium, homines enim non modo promitti sibi, praesertim quae a candidato petant, sed etiam

45 large atque honorifice promitti volunt. Quare hoc quidem facile praeceptum est, ut, quod facturus sis, id significes te studiose ac libenter esse facturum; illud difficilius et magis ad tempus quam ad naturam accommodatum tuam, quod facere non possis, ut id * * * aut iucunde neges: quorum alterum est tamen boni viri, alterum boni petitoris; nam, quum id petitur, quod honeste aut sine detrimento nostro promittere non possumus, quomodo si qui roget, ut contra amicum aliquem causam recipiamus, belle negandum est, ut ostendas necessitudinem, demonstres, quam moleste feras,

11, 43. † *quoad eius const.* (W.). Exciderunt, opinor, nonnulla ante *quoad.* An *dicere quid esse* (vel *d., quid sit*), *quod c. p.* (W)? *q. e.* † *cons.* B. 44. *fac ut et* (1 cd. Lamb.). *facito et* 1 cd Lamb. *facete* cdd. Grut., Erf., marg. Crat., cd. Daniel. *fac et* cd. Turn., B. — *quae a candidato* (vulgo). *quod equandum dato* Erf. *quod a. c.* B. 45. Excidit *aut benigne promittas* (vel *polliceare*). *id aut iucunde neges* cd. Turn., Pal. *id iocunde n.* Erf., edd. vett. *id iucunde ingenue n.* cd. Maur. — *est tamen boni* (Erf.). *est b.* vulgo.

aliis te rebus exsarturum esse persuadeas. Audivi 12 46
hoc dicere quendam de quibusdam oratoribus, ad quos causam suam detulisset, gratiorem sibi orationem fuisse *eius*, qui negasset, quam illius, qui recepisset. Sic homines fronte et oratione magis quam ipso beneficio reque capiuntur. Verum hoc probabile est, illud alterum subdurum tibi, homini Platonico, suadere, sed tamen tempori tuo consulam: quibus enim te propter aliquod officium necessitudinis affuturum negaris, tamen ii possunt abs te placati aequique discedere; quibus autem idcirco negaris, quod te impeditum esse dixeris aut amicorum hominum negotiis aut gravioribus causis aut ante susceptis, inimici discedunt, omnesque hoc animo sunt, ut sibi te mentiri malint quam negare. C. Cotta, in ambitione artifex, dicere so- 47
lebat se operam suam, quoad non contra officium rogaretur, polliceri solere omnibus, impertire iis, apud quos optime poni arbitraretur; ideo se nemini negare, quod saepe accideret causa, cur is, cui pollicitus esset, non uteretur, saepe, ut ipse magis esset vacuus, quam putasset; neque posse eius domum compleri, qui tantum modo reciperet, quantum videret se obire posse: casu fieri, ut agantur ea, quae non putaris, illa, quae credideris in manibus esse, ut aliqua de causa non agantur; deinde esse extremum, ut irascatur is, cui mendacium dixeris. Id, si promittas, et incertum est et 48
in diem et in paucioribus; sin autem neges, et certe abalienes et statim et plures, plures enim multo sunt, qui rogant, ut uti liceat opera alterius, quam qui utuntur. Quare satius est ex iis aliquos aliquando in foro tibi irasci quam omnes continuo domi, praesertim quum multo magis irascantur † his, qui negent, quam hi, qui videant ea ex causa

12, 48. † *his, qui negent, quam hi, qui v. ea ex causa*

impeditum, ut facere quod promisit cupiat, si ullo
49 modo possit. Ac, ne videar aberrasse a distributione mea, qui haec in hac populari parte petitionis disputem, hoc sequor, haec omnia non tam ad amicorum studia quam ad popularem famam pertinere. Etsi inest aliquid ex illo genere, benigne respondere, studiose inservire negotiis ac periculis amicorum, tamen hoc loco ea dico, quibus multitudinem capere possis, ut de nocte domus compleatur, ut multi spe tui praesidii teneantur, ut amiciores abs te discedant quam accesserint, ut quam plurimorum aures optimo sermone compleantur.

13
50 Sequitur enim, ut de rumore dicendum sit, cui maxime serviendum est. Sed, quae dicta sunt omni superiore oratione, eadem ad rumorem concelebrandum valent: dicendi laus, studia publicanorum et equestris ordinis, hominum nobilium voluntas, adolescentulorum frequentia, eorum, qui abs te defensi sunt, assiduitas, ex municipiis multitudo eorum, quos tua causa venisse appareat, bene *te* ut homines nosse, comiter appellare, assidue ac diligenter petere, benignum ac liberalem esse et loquantur et existiment, domus ut multa nocte compleatur, omnium generum frequentia assit, satisfiat oratione omnibus, re operaque multis, perficiatur id, quod fieri potest, labore et arte ac diligentia, non ut ad populum ab iis omnibus fama perveniat, sed ut in iis studiis populus ipse ver-
51 setur. Iam urbanam illam multitudinem et eorum studia, qui conciones tenent, adeptus es in Pom-

(Erf.; Ox. T. et edd. vett., sed *iis* ... *iis* et *ea causa*). *ei, si qui neget, quam si quem v. iusta ex c.* (W.) aut, ut L. et Grut. (ex suis cdd.?), *ei, qui neget, q. ei, quem v. iusta c.* (*ei, quem v. i. c.* iam Turn. — ex suo cd.?). *iis, q. n., q. ei, quem v. ea c.* B. 13, 50. *esse et loquantur* (W.). *esse l.* vulgo.

peio ornando, Manilii causa recipienda, Cornelio defendendo: excitanda nobis sunt, quae adhuc habuit nemo, quin idem splendidorum hominum voluntates haberet. Efficiendum etiam illud est, ut sciant omnes Cn. Pompeii summam esse erga te voluntatem et vehementer ad illius rationes te id assequi, quod petis, pertinere. Postremo tota pe- 52
titio cura ut pompae plena sit, ut illustris, ut splendida, ut popularis sit, ut habeat summam speciem ac dignitatem, ut etiam, si quae possit, in competitoribus tuis exsistat aut sceleris aut libidinis aut largitionis accommodata ad eorum mores infamia. Atque etiam in hac petitione maxime videndum 53
est, ut spes rei publicae bona de te sit et honesta opinio; nec tamen in petendo res publica capessenda est neque in senatu neque in concione, sed haec tibi sunt retinenda, ut senatus te existimet ex eo, quod ita vixeris, defensorem auctoritatis suae fore, equites Romani et viri boni ac locupletes ex vita acta te studiosum otii ac rerum tranquillarum, multitudo ex eo, quod dumtaxat oratione in concionibus ac iudicio popularis fuisti, te a suis commodis non alienum futurum.

Haec veniebant mihi in mentem de duabus 14 54
illis commentationibus matutinis, quod tibi quotidie ad forum descendenti meditandum esse dixeram: „novus sum; consulatum peto." Tertium restat: „Roma est," civitas ex nationum conventu constituta, in qua multae insidiae, multa fallacia, multa in omni genere vitia versantur, multorum arrogantia, multorum contumacia, multorum malevolentia, multorum superbia, multorum odium ac molestia perferenda est. Video esse magni consilii atque artis in tot hominum cuiusque modi vitiis

13, 52. *si quae p.* (2 Grut. cdd., Erf.). *si qua p.* Palerm., B.

tantisque versantem vitare offensionem, vitare fa-
bulam, vitare insidias, esse unum hominem ac-
commodatum ad tantam morum ac sermonum ac
55 voluntatum varietatem. Quare etiam atque etiam
perge tenere istam viam, quam instituisti: excelle
dicendo; hoc et tenentur Romae homines et alli-
ciuntur et ab impediendo ac laedendo repellun-
tur. Et, quoniam in hoc vel maxime est vitiosa
civitas, quod largitione interposita virtutis ac di-
gnitatis oblivisci solet, in hoc fac ut te bene no-
ris, id est, ut intelligas eum esse te, qui iudicii
ac periculi metum maximum competitoribus afferre
possis; fac, se ut abs te custodiri atque obser-
vari sciant: quum diligentiam tuam, quum aucto-
ritatem vimque dicendi, tum profecto equestris
56 ordinis erga te studium pertimescent. Atque haec
ita volo te illis proponere, non ut videare accusa-
tionem iam meditari, sed ut hoc terrore facilius
hoc ipsum, quod agis, consequare. Et plane sic
contende omnibus nervis ac facultatibus, ut adipi-
scamur, quod petimus. Video nulla esse comitia
tam inquinata largitione, quibus non gratis aliquae
centuriae renuntient suos magno opere necessa-
57 rios. Quare, si advigilamus pro rei dignitate et
si nostros ad summum studium benevolos excita-
mus et si hominibus gratiosis studiosisque nostri
suum cuique munus describimus et si competitori-
bus iudicium proponimus, sequestribus metum iniici-
mus, divisores ratione aliqua coërcemus, perfici po-
test, ut largitio aut nulla fiat aut nihil valeat.
58 Haec sunt, quae putavi non melius scire me quam
te, sed facilius his tuis occupationibus colligere
unum in locum posse et ad te perscripta mittere:
quae tametsi ita sunt scripta, ut non ad omnes,

14, 55. *instititisti* (Grut.)?

qui honores petant, sed ad te proprie et ad hanc petitionem tuam valeant, tamen tu, si quid mutandum esse videbitur aut omnino tollendum aut si quid erit praeteritum, velim hoc mihi dicas; volo enim hoc commentariolum petitionis haberi omni ratione perfectum.

14, 58. *petent* (L. et Grut. — ex suis cdd.?)?